76-71

VOL 1.

శ్రీరస్తు.

ఆంధ్రశ్రీమద్రామాయణము.

బాలకాండము.

కడప మ్యునిసిపల్ హైస్కూలునందుఁ బ్రధానాంధ్రపండితుఁడగు
అభినవాంధ్రవాల్మీకి
కావ్య[illegible] జనమంచి శేషాద్రిశర్మకృతము.

చెన్నపురి:

వావిళ్ల. రామస్వామిశాస్త్రులు అండ్ సన్స్

వారిచేఁ బ్రకటితము.

1924.

గ్రంథకర్త.

FOREWORD.

It is with pleasure that I respond to the invitation of this learned translator of the *Ramayana* from the Samskrit, to contribute a foreword to his volumes. It must always be a matter of great inspiration for any Hindu to be reminded of this masterpiece which has furnished spiritual consolation to the millions of this land for the last many centuries and has won for this country a high place in the literature of the world. There is probably nothing which rouses greater love and enthusiasm in the hearts of the people of India, than the remarkable series of episodes connected with the hero of this epic. Wherever one may roam over this vast continent, the affection and esteem in which the name of this incarnation is held is noticed even by a casual observer. This writer has vivid recollections of numerous scenes testifying to the existence of this widespread influence. On the heights of the Himalayan mountains, at nights at a hill station, he has heard the hillmen gathering around the camp-fire and singing to themselves stories from the *Ramayana* in sing-song accents. Pushing as far as Cape Camorin one November afternoon, this writer found a group of people in a small house near the seashore entertaining themselves with readings from the same epic. Staying amidst the ruins of Vijayanagar on a summer night, he has heard the *Ramayana* sung in simple country songs far into the early hours of the morning. In the interior of the Deccan, amidst the palm-groves of Malabar, on the plains of Northern India, on the borders of Rajputana, on the shores of the Western coast of India and Gujerat and far away even in the distant island of Ceylon, he has witnessed with his own eyes similar enthusiasm and appreciation of one of the greatest moral ideals presented in the history of mankind.

It is not surprising that in the history of Telugu literature attempts should have been made, from time to time, to present the great masterpiece of Valmiki in some form or other. We have the versions of Gopinatha and Bhaskara; we have the interesting attempts at popularising the story, by Ranganatha and Molla and in recent years we have had the splendid literal translation of Valmiki by Mr. V. Subba Rao. No apology is however probably

needed for this new translation under notice which the author has completed after years of laborious study and exercise. It may be said of the *Ramayana*, as the Latin poet Horace said of poetry in general, that it is beautiful in whatever dress it may be presented. And for one imbued with spiritual devotion, it must be a satisfaction in itself that he has told the story of Rama again from the beginning to the end.

There is a proverb current among the Italians that all translators are traitors. There have been exceptions, however, to this common belief in various circumstances. Owing partly to the intimate kinship of Telugu and Samskrit but in a greater measure, owing to the profound and accurate scholarship of the present translator in both the languages, we have here a version which combines meticulous care and literalness of meaning with elegance of composition and naturalness of idiom. No words of praise can be too much for work done with this thoroughness and industry, and it is all the more creditable when one contemplates the enormous proportions of the book. Western writers talk with pride of their epics, whose size dwindles into nothing in comparison with the two great epics of our land, the *Ramayana* and the *Mahabharata*.

There is no doubt that the author of this work will considerably enhance his literary reputation by this monument of patience and industry and literary excellence, though he has already acquired a name in the world of Telugu literature, by the numerous works he has published. During a short literary career of about ten years, he has published excellent Telugu versions of the *Brahmanda Purana* and of the *Lalitopakhyana*. He is, besides, the author of a vivid play in seven acts commemorating the story of the Pandavas in exile. During his unceasing literary efforts, he has done much to popularise the masterpieces of our country, as one may see from the abridged versions of the *Ramayana* and the *Mahabharata* which he published before he came to undertake the more responsible duties of translating the entire *Ramayana* of Valmiki.

As our readers will have the opportunity of appreciating the many beauties of his style in the following pages, there is probably no need to make a detailed reference to them in this brief foreword. Literary effect has not been secured by him at the violation of the

needs of clearness and simplicity which are probably two of the fundamental qualities of all good style. On many an occasion, he has triumphed over the difficulties presented by the obscurity of Samskrit and the limitations imposed by the needs of literal translation. Figures of speech and the ordering of words, with a view to produce harmonious expression are always accomplished in the most unobtrusive manner. He retains uniformity of excellence in all kinds of composition occuring in the course of the volumes in the telling of the story, in the description of nature, in the treatment of philosophical problems and in the expression of spiritual devotion. While congratulating him on the production of such a monument of literary accomplishment, we will venture to express the hope, especially as he is still young in years, that he is destined to enrich Telugu literature by further contributions of even higher value.

It is impossible to close without a word of appreciation of the generous enthusiasm of the publishers of this monumental work, who have undertaken it, as has been the case in many instances with them out of the mere love of Telugu literature. During the last few decades, it has been their privilege to add many masterpieces to Telugu literature and to revive the popularity of many more. We have no doubt that when the time comes for the writing of the full history of the literary renaissance of the Telugu people during this period, a grateful and honourable reference will be made to the numerous beneficient activities of this enlightened publishing house.

THE BENARES HINDU UNIVERSITY
Benares. 21 Sept.,' 24.

P. SESHADRI,
Head of the Department of English studies.

పీఠిక.

శ్రీవాల్మీకిరామాయణము నాంధ్రీకరించి, శ్రీయుత జనమంచి శేషాద్రిశర్మ గారు వారి గ్రంథమునకు నన్ను పీఠికను వ్రాయ నుద్దేశింప, నే నానందపూర్వకముగ నాపనికి గడంగుచున్నాను. అనేక శతాబ్దములనుండి లక్షలకొలఁది హిందూదేశ ప్రజల కాధ్యాత్మికసుఖమును గలుగఁజేయునట్టియు, భారతవర్షమునకు ప్రపంచక వాఙ్మయమునం దధిక గౌరవమును స్వీకరించినట్టియు, రామాయణమహాకావ్య స్మరణమే హైందవునిహృదయము పులకరింపఁజేయకుండును! ఈమహాకావ్యకథా నాయకుఁడగు శ్రీరామచంద్రుని పవిత్రచరిత్రకంటె, నధికప్రేమయు నుత్సాహమునుఁ గలుగఁజేయునది వేఱొకటి లేదని చెప్పవచ్చును. ఈ విశాలదేశమునం దెచ్చటఁ గ్రుమ్మరిన నీయవతారమునకు ప్రజలయందుండు ప్రేమయు గౌరవమును విశదమగుచునే యుండును. విస్తీర్ణమయిన యీ ఆర్యావర్తమం దనేకప్రాంతంబుల నీ ప్రాబల్యమును దెలుపు సూచనలు గమనించియుంటిని. హిమాలయోన్నత ప్రాంత పర్వత నగరమునం దొకరేయి చలిమంట కాచుకొనుచు పాటరూపమున అమితానందముతో రామాయణకాలక్షేపము చేయుచున్న కొందఱఁ గొండమనుష్యులఁ గాంచఁ గల్గితిని. ఒకానొక మాఘమాసమధ్యాహ్నమున కన్యాకుమారి అగ్రమును జేరుచు సముద్రతీరమునొకచిన్నగృహమందు రామభక్తులు గుమిఁగూడి రామాయణము చదువుటయు గంటిని. శ్రీకృష్ణదేవరాయ సామ్రాజ్యస్థానమై ప్రఖ్యాతినొంది ప్రస్తుతము శిథిలమైన విజయనగరమున నొకరాత్రి రామదివ్యచరిత్రను ప్రభాతకాలమువఱకు పాడుచుండు టచ్చట వింటిని. దక్కను మధ్యప్రదేశకాననములం దేమి, కేరళదేశతాళవనములం దేమి, ఉత్తరహిందూస్థాన బయళ్లయం దేమి,రాజపుత్రస్థానవు సరిహద్దులచెంత నేమి, హిందూదేశపశ్చిమ సముద్రతీర ప్రాంతమున నేమి, ఘూర్జరదేశమం దేమి, వేయేల, అతిదూర సాగరాంతరసింహళద్వీపమందుఁగూడ, మానవచరిత్ర శిఖామణియైన రామావతారమం దదే ప్రేమయు నుత్సాహమును నాకన్నులారఁ జూడఁగల్గితిని.

శ్రీవాల్మీకిమహాగ్రంథము నప్పుడప్పుడు తెనుఁగు భాషయందు గ్రంథకర్త లనేకవిధముల ప్రదర్శింపఁ బూను టాశ్చర్యమయిన విషయము గాదు. గోపినాథ, భాస్కరరామాయణము లుండనే యున్నవి. రంగనాథుఁడును, కుమ్మరి మొల్లయు ప్రజాసామాన్యమున కనువర్తించు సంక్షిప్త రామాయణముల వ్రాసియుండిరి ఇటీవల వావిలికొలను సుబ్బారావుగారు వాల్మీకిరామాయణమును విపులముగా,

నాంధ్రీకరించిరి. అనేకవత్సరముల పాండిత్యపరిశ్రమముచే శేషాద్రిశర్మగారిచే కొనసాగింపఁబడిన యీనవీనభాషాంతరీకరణమునకు కారణమొసంగుటకు హేతువు లేదు. కవితాకన్యను ఏరూపమున నలంకరించినను సౌందర్యవతిగనే యుండునని 'హొరెసు' యనెడి 'లాటిన్' కవి వ్రాసిన వాక్యము రామాయణమునకు తప్పక నువర్తింపవచ్చును. అధ్యాత్మభక్తిపరులకన్నను రామాయణకథ నింకొకసారి ఆమూలాగ్రముగ చెప్పుకొనుటయే యొక తృప్తి.

భాషాంతరీకరణకులు ద్రోహులని 'ఇటలీ' దేశస్థులలో నొకలోకోక్తిగలదు. కాని ఈసామాన్యమగునమ్మకమునకు కొన్ని సమయములం దనేకవిరోధనిరూపణములు దృశ్యములు. ఆంధ్రగీర్వాణభాషల యత్యంతానోన్యమువలనను, ఈభాషాంతరీకరణకులకు ఉభయభాషలయందుఁ గల గాఢపాండిత్యమువల్లను, ఈగ్రంథమందు రమ్యరచనయు, భాషీయసంప్రదాయమును, అర్థరూఢిశక్తియును, శుద్ధశైలియు నిమిడియున్నవి. ఇంత పరిశ్రమముతోను, సమగ్రతతో నొనరించిన యీగ్రంథమునకు ఏపొగడ్తయు నెక్కువగాదు. ఈమహాకావ్యవిస్తీర్ణతను గమనించినపుడు గ్రంథకర్త కింకను నెక్కుడు ఘనత నియ్యవలసియుండును. పాశ్చాత్యగ్రంథకర్తలచే మిక్కిలి గౌరవముతోఁ జేర్కొనఁబడు వారికావ్యములు మనదేశపు రామాయణమహాభారతములతోఁ బోల్చినఁ దృణతుల్యములు.

పరిశ్రమపూరితమయిన యీసుందరకావ్యమువలన గ్రంథకర్తగారికాంధ్రవాఙ్మయమం దిదివఱకే యేర్పడియున్న యశస్సు మిక్కిలి వృద్ధియగుట కేమియు సందేహములేదు. గ్రంథకర్తగారికి కొలదికాలములోనే పెక్కుగ్రంథములు వ్రాయు ప్రాప్తిలభించినది. బ్రహ్మాండపురాణమును, లలితోపాఖ్యానంబును మిక్కిలి అందముగా తెనిఁగించిరి. పాండవజ్ఞాతవాసకథను నాటకరూపంబున సప్తాంకములలో ప్రచురించిరి. విరామములేని గ్రంథరచన కార్యమువలన మనదేశపు మహాకావ్యము లనేకవిధములందు వీరు జనసామాన్యమున కందునట్లు చేసియున్నారు. ఈవాల్మీకిమహాకావ్యసంపూర్ణాంధ్రీకరణభారము పూనుటకు పూర్వము రామాయణమహాభారతముల స్త్రీలకును బాలురకు నుపయోగమగునటుల సంగ్రహముగ కొన్ని సంవత్సరముల క్రిందట తెనిఁగించిరి.

ఈగ్రంథచదువరు లిందలి శైలిరుచుల వారే చవిచూచి సంతోషపడుట కవకాశములుండుటంబట్టి, యీచిన్నపీఠికలో వానిని గూర్చి వివరించు టనవసరమని నానమ్మకము. స్వచ్ఛత్వమును, సరళతయు శైలియందు మూలాధారములు. ఈకవి వీనిని గోలొప్పక కావ్యసౌష్ఠవమును సంపాదించినారు. అనేకసంద

ర్భములందు గీర్వాణభాషాకాఠిన్యమును, భాషాంతరీకరణాటంకములును జయించిరి. అలంకారప్రయోగమునందును, శబ్దమాధుర్యముకొఱకు పదగుంభనముఁ జేయుటయందును, శ్రమలేకయే తమసామర్థ్యమును జూపిరి. శైలి అన్నిచోట్లను సమలాలిత్యముగానే యున్నదని చెప్పవచ్చు. ఇతిహాసవివరణమునందును, ప్రకృతివర్ణనమందును, తత్వశాస్త్రచర్చయందును, భక్తిభావప్రకాశకమునందును, ఒకేరీతిని కవిత్వముఁ జెప్పియుండిరి. వారు వ్రాసిన యీగొప్పగ్రంథమునకు వారినభినందించుచు, ఇప్పటికిని యుక్తవయస్కులు గాన, నాంధ్రవాఙ్మయమున కింకను నమూల్యమగు గ్రంథములను సమర్పింప సాహసులని విశ్వసించుచున్నారము.

ఈపీఠికను విరమించుటకు ముందు, కేవలము భాషాభిమానముచే ననేకేతరగ్రంథములవలె దీనినిఁ గూడ ప్రచురింపఁబూనిన, వావిళ్ల రామస్వామిశాస్త్రుల సుపుత్రులగు వావిళ్ల వేంకటేశ్వరశాస్త్రులను పొగడకుండుట భావ్యము కాదు. గడచినకొన్నిదశాబ్దములలో నాంధ్రభాషకనేకనూతనకావ్యములఁ జేర్చియు, ననేకపురాణకావ్యముల ప్రాబల్యములను పునరుద్ధారణముచేసియు, వారు నాంధ్రుల కృతజ్ఞతకు మిక్కిలి పాత్రులయిరి. ఈకాలపు ఆంధ్రభాషోద్యమ చరిత్ర వ్రాయ సంభవించినపుడు, విజ్ఞానులయిన యీగ్రంథప్రచురకారులవా రొనరించిన సత్క్రియలకొఱకు కృతజ్ఞతతోను గౌరవముతోను తప్పక పేర్కొందురని నమ్ముచున్నాను.

హిందూవిశ్వవిద్యాలయము,
వారణాశి.

పూండి శేషాద్రి,
ఆంగ్లభాషావిభాగప్రధానుఁడు, కాశీవిశ్వవిద్యాలయము.

శ్రీరస్తు.

ఆంధ్ర శ్రీమద్రామాయణకృతిసమర్పణోత్సవ ప్రశంస.

అభిరూపశేఖరులారా!

ఈశ్వరానుగ్రహము పెద్దలయాశీర్వాదము పూర్వజన్మసుకృతము ప్రోత్సాహకులయాదరము సహాయములు కాఁగా "యేన కేనా ప్యుపాయేన" యన్నయట్లు నేనాంధ్రశ్రీమద్రామాయణమును బూర్తిచేయఁగల్గితి. సజ్జనోత్తముల సాయమున ముద్రణము పూర్తియయ్యెను. రామాయణము పఠించి యన్నశాంతి చేయుట పెద్దలయాచారము. ఇఁకఁ బలుసారులు పఠించి వ్యాఖ్యలం జదివిన నే నాయాచారము ననుసరింపఁదగినవాఁడనే కదా.

ఎట్లో వెఱ్ఱిమొఱ్ఱి యన్నట్లు పద్యములు వ్రాయఁగల్గితి. ఈకృతిని శ్రీరామచంద్రమూర్తి కర్పించుపని నే నొనరింపఁగల్గుదునా? "ఉత్పద్యంతే విలీయంతే దరిద్రాణాం మనోరథాః" యన్నట్లు పెద్దల నొకచోటఁ జేర్చి వారి నాతిథేయసత్కారముల నర్చించి వారిసమ్ముఖమున శ్రీరామచంద్రునకు నాయీకృతిని సమర్పింప శక్తి నాకేవిధమునను లేదు కదా. ఎట్టు లీమహాకార్యము నెఱవేర్పఁగలను? అను శంక మనస్సున నంకురించి బాధింప నారంభించెను. అన్నశాంతి ప్రధానకృత్య మనునూహ స్థిరపడియె. అది ద్రవ్యసాధ్య మనునిశ్చయము గల్గె. ఇంక నే నక్కార్యమున నశక్తుఁడ ననుభావము సిద్ధాంతపదవి నధిరోహించెను. తరువాతఁ జింతాభరంబు నాపైఁ బడియె. దాన మనస్సు కలవిలపాటొందసాగె. ఏమి చేయవలయునా యనునదియే నా కనవరతము కన్నులయెదుటఁ దోఁపసాగెను.

కొలఁదికాల మిట్లు గడచె. పరిణామ మెట్టు లనునాలోచన ముదయించె. ఇంతటికార్య మీయశక్తునిచేఁ జేయించిన భగవంతుఁడు పరమేశ్వరుఁ డీకార్యము మాత్రము చేయింపఁజాలకుండునా యనునూహయు నుదయించె. ఈరెండును గొంతకాలము క్రిందను మీఁదనుం బడుచుండెను. మొండినిబ్బరము గల్గెను. జానకీమనోనాయకునకు విన్నవింత మనునది గట్టిగా నాటెను. వేఱుగతి లేదనియుఁ దోఁచెను.

ఒక్కనాఁడు శుభముహూర్తమున శ్రీమద్రామచంద్రమూర్తిని నాచంచలమనస్సున నెట్లో నిల్పితి. భక్తిమెయి నిట్లు విన్నవించితిని.

సీ. ఆపదుద్ధారకుఁ ◆ డన్న నీవిఖ్యాతి సార్థకం బయి యిల ◆ నలరు నేని
దీనబంధువు రామ◆భూనాథుఁ డనుకీర్తి వాస్తవం బయి భూమి ◆ వఱలు నేని

యాత్రికతతులకుం ♦ డగు రాముఁ డట్టి ఖ్యాతి సత్యపదస్థమై ♦ సాగునేని
తారకబ్రహ్మ మా ♦ శ్రీరాముఁ డనునుడి వేదసంసిద్ధమై ♦ వెలయునేని
తే. కష్టదశనుండి దీనతఁ ♦ గాంచి నిన్నె, నమ్మి కడతేర్తు నీవను ♦ నమ్మలికను
గనెదు నన్నిప్పు డిట్టియి♦క్కట్టునుండి, యెట్లు దరిఁజేర్తువో జాన♦కీశ! యీశ!.

ఈనాదీనాలాపంబులకు నాయల్పభక్తికి నానిస్సారకవిత్వమునకు నీనాయ శాస్త్రప్రార్థనంబునకు భగవంతుఁ డెట్లు సంతోషించునో యని నేన వెఱగందితి. ఒరులమాట యిటఁ బ్రస్తావింపనేటికి ? ఆకాలమహిమ మేమోకాని వెంటనే నాకొక్కయూహ తోఁచె. తోఁచినది స్థిరపడియె. కార్యరూపమున ఫలించునను సంతోషము గలిగె.

ఆమఱుదినము భానువార మగుట స్మృతికి వచ్చె. ఉదయమునఁ గృత్యముల నిర్వర్తించితి. ఏమి యిఁకఁ జేయఁదగునది యని యూహించితి. శ్రీరామునిం బ్రార్థించితి. నీవే దిక్కుఁక వేఱుగతి లేదని బాష్పములచే నయనగోళముల నింపితి. పత్రికలు లిఖించితి. నన్ను గురువుగా భావించిన నాకన్నమంద ప్రజ్ఞుఁ డొకఁ డుండ నాతనిచేతి కిచ్చి "వత్సా !

నాయందుఁ బుత్రవాత్సల్య మునిచి నాశ్రేయస్సులం గోరుచు నాయభివృద్ధి కేవగింపక పరమానందముం బొందుచు నెట్టులేని సాయముం గోరినఁ జేయుదుమా యని యువ్విళ్ళూరుచున్న మ౹రా౹రా౹శ్రీ విరూరు పిచ్చయ్యగారికిని, కురుడి గుండురావుగారికిని, కొకూరు శ్రీనివాసరావుగారికిని, సాద్ఘడే సర్వోత్తమరావుగారికిని, బీ-పి. దేవరాజులునాయుడుగారికిని ఇచ్చి రమ్మా" యని పంపించితి. ఈయైదుగురుమహానుభావులలో నాల్గవతడవ లెక్కింపఁదగినవారు హైస్కూలునందుఁ బ్రధానోపాధ్యాయులు. తక్కినవారు న్యాయవాదులు.

నాపంచినపత్రిక యందగనే నాయందు వారి కెట్టికరుణయో గాని యర్ధఘటికకాలముననే నాగృహమున కరుదెంచిరి. వారిరాకచే సంతుష్టాంతరంగుఁడనై నాకార్యము నెఱవేఱినట్లే భావించి రామాయణమున ముద్రింపఁబడి నాయొద్ద నప్పుడున్న యైదుకాండములు వారియెదుట నునిచి మదీయోద్యమంబు సర్వము విన్నవించితి. వా రాక్షణముననే యీరామకార్యము నిర్వహింతు మని తమయుదారాభిప్రాయమును వెల్లడించుటయు కాక నాయెదుటనే పని యిట్లు సాగింపఁదగునని ముచ్చటించుకొనిరి ముద్రణము పూర్తికాఁగా వేసవిసెలవులు ముగిసినపిమ్మట నీయుత్సవము జరపుద మని సంతోషమున నుడివి నన్నుఁ గృతకృత్యునిం జేయ బద్ధకంకణులై తమతమనిలయంబుల కరిగిరి.

వేసవిసెలవులు గడచె. న్యాయస్థానపాఠశాలల కవాటోద్ఘాటనము చేయఁబడియె పలుదెసలనుండి న్యాయవాద్యుపాధ్యాయాదిసద్విజసంఘము లరుదెంచి యథాపూర్వముగ స్వశాఖాపదముల నధిష్ఠించె. కొలఁదిదినములు మధురవా

క్కాలఁ గాలము గడపఁబడియె. గుసగుసలతో నించుక కాలయాపనము చేయఁ బడియె.

ఈశ్వరానుగ్రహమున వావిళ్ళ వేంకటేశ్వరశాస్త్రులుగారు ముద్రణమును బూర్తిగావించిరి. ఆవార్త శ్రుతిపథమునఁ బడియె నావిజ్ఞప్తి నాలకించియున్న పెద్దలకు సంరంభ మధికమాయె. ఒక్కనాఁడు కృత్య మిదమిత్థ మని నిర్ణయింప సభఁ గావించిరి. కడపనగరపౌరాగ్రేసరులు పెక్కుమంది యరుదెంచిరి. ఆనాఁటి సభకు సభ్యున్నతన్యాయస్థానన్యాయవాది (హైకోర్టువకీలు) గారగు శ్రీమాఁ సి. నరసింహాచార్యులుగా రగ్రాసనాధిపత్యము వహించిరి. ఈపని నీరీతిఁ జేయఁదగు నను క్రమము చర్చలపై సిద్ధాంతము చేయఁబడియెనని నాకుఁ దెలియవచ్చె నా మనశ్చింత కాలూనఁజాలక పరుగిడెను. కార్యము ముగిసినంతదనుక నీకు నామన స్సునఁ జోటుగలదుండు మని తెల్పితిఁగాని యది యిఁక నిట నుండుట నాకు గౌరవముకాదని యోజించి కాఁబోలు చెప్పకయే పలాయన మంగీకరించెను.

రెండుమూఁడుసారులు చర్చింపఁబడి కార్య మిట్లు సాగింపఁ దగునను సిద్ధాంతము చేయఁబడినపిదప నాహ్వానసంఘ మేర్పఱుపఁబడియె. ఆమహాసభ యందు ఘనతవహించి పరోపకారబద్ధకంకణులై, పరశ్రేయస్సహానవిఖ్యాతికిం బాత్రభూతులై యలరారుచున్న

మ॥రా॥ శ్రీ విరూరు పిచ్చయ్యగారు, బి. ఏ., యఫ్. యం. యు.
,, మరుడి గుండురావుగారు, బి. ఏ., బి. యల్.
,, కాకూరు శ్రీనివాసరావుగారు, బి. ఏ., బి. యల్.
,, టి. యం. నరసింహాచార్యులుగారు, బి. ఏ., బి. యల్., యం. యల్. సి.
,, సి. నరసింహాచార్యులుగారు, బి. ఏ., బి. యల్.
,, ఏ. లక్ష్మీనారాయణరావుగారు, బి. ఏ., బి. ఇ.
, పి. పి. బాబురావుగారు, బి. ఏ., బి. యల్.
,, బి. పి. దేవరాజులునాయడుగారు, బి. ఏ., బి. యల్.
,, యస్. పర్వోత్తమరావుగారు, బి. ఏ., ఎల్. టి.
,, వి. ప్రకాశముపంతులుగారు, బి. ఏ., బి. యల్.
,, ఏ శఠకోపాచార్యులుగారు, బి. ఏ.
,, కే. లక్ష్మణరావుగారు, బి. ఏ., బి. యల్.
,, వి. రాధాకృష్ణయ్యగారు, బి. ఏ , బి. యల్.
,, ఏ. నంజాండప్పగారు, బి. ఏ., బి. యల్.
,, పి. ముద్దుకృష్ణయ్యగారు, బారిష్టర్.
,, పి. వేంకటకృష్ణయ్యగారు
,, కా. వేంకటేశముశ్రేష్ఠిగారు
,, పుల్లగూరు శేషయ్యశ్రేష్ఠిగారు

మ॥రా॥ శ్రీ పత్తి. రాఘవులుశ్రేష్ఠిగారు
,, భోగనాథము వేంకటసుబ్బయ్యశ్రేష్ఠిగారు
,, పైఁడిపత్తి వేంకటసుబ్బయ్యశ్రేష్ఠిగారు
,, చా. ఏకాంబరముశ్రేష్ఠిగారు
,, కృష్ణము రామలింగయ్యశ్రేష్ఠిగారు
,, కంచిరాజు నరసింహయ్యగారు
,, సుంకేసుల సుబ్బయ్యగారు
,, మంచిరాజు శేషగిరిరావుగారు
,, ఆలూరు లక్ష్మీనరసయ్యగారు
,, కందమూరు గురుమూర్తయ్యగారు
,, తలుపుల వేంకటసుబ్బమ్మగారు
,, గోపవరము గోపాలరెడ్డిగారు
,, పేరూరు పెద్దవేంకటసుబ్బయ్యశ్రేష్ఠిగారు

సభ్యులుగనుండుట కంగీకరించిరి. ఈయాహ్వానసంఘమునకు మ॥రా॥శ్రీ కౌకూరు శ్రీనివాసరావుగా రధిపతులుగను, మ॥రా॥శ్రీ వియూరు పిచ్చయ్యగారు, కురుడి గుండురావుగారు, సి. పి. బాబురావుగారు ననున్యాయవాదులు కార్యనిర్వాహకులుగను నియమింపఁబడిరి. అందఱు సభ్యులు నీమహాకార్యమును జక్కఁగా నెఱవేర్ప నడుముకట్టిరి.

విషయవిభాగము.

అన్నశాంతి ప్రధానకార్యముగానఁ దత్కార్యము మతత్రయమునకు వేఱువేఱ సాగించుట మంచిదని యూహించిరి. అందు మధ్వభూసురులకు మ॥రా॥శ్రీ కౌకూరు శ్రీనివాసరావుగారును, శ్రీవైష్ణవభూమిదివిజులకు శ్రీమాన్ శఠకోపాచార్యులుగారును, స్మార్తక్షితిసురులకు మ॥రా॥శ్రీ కామిసెట్టి వేంకటేశముశ్రేష్ఠిగారు నన్నప్రదానముచేయఁ గోరికొనిరి. గ్రంథకర్తను గౌరవించుసత్కార్యము మావంతుగా నుండ నంగీకరింపుఁడని మ॥రా॥శ్రీ పత్తి రాఘవులుశ్రేష్ఠిగారును, భోగనాథము వేంకటసుబ్బయశ్రేష్ఠిగారును వాంఛించిరి. వికలాంగులకుఁ గడుబీదలకు నన్నదానపుణ్యము నాకు రానిం డని మ॥రా॥శ్రీ గోపవరము గోపాలురెడ్డిగా రభ్యర్థించిరి. ఈకార్యము లిట్లే జరగవచ్చు ననువిషయము సంఘసభ్యులచే మహానందపూర్వకాంగీకారమును బడసెను. తక్కుంగల కృత్యము లన్నియు యథామర్యాదగా జరపఁబడవలయు ననియు నది యందఱికృత్యమనియు సిద్ధాంతము చేయంబడియెను.

ఇప్పట్టున నవసరమే యైనను నాలుమాటలు చెప్పవలసియున్నది. గ్రంథకర్తృసత్కారకృత్య మొనరింపఁగోరిన శ్రేష్ఠిరత్నము లిరువురును గొంతకాలము

క్రిందట నారామాయణముద్రణమునకు సాయముచేయుదుమని నాతో మందలిం చిరి. ఏటికో నేనే యవు డుపేక్ష వహించితి. మ॥రా॥శ్రీ వావిళ్ళ వేంకటేశ్వర శాస్త్రులుగారి కరుణ గలదను గర్వమే యట్లుపేక్షవహింపఁ జేసియుండునని తలం చెద. అట్లు నాకు సాయముచేయ నువ్విళ్లూరు నాశ్రేష్ఠిరత్నము లిరువురు నిపు డీ కార్యము మావంతని యడుగుటయు సంఘసభ్యు లాకార్య మీరీతిగా జరపవలసి యుండు నని నియమపూర్వకముగ నంగీకరించుటయుఁ బై నాయూహను దృఢపఱు పకపోవు. ఇట్లు సర్వవిధముల నాయశమునే తమదిగా భావించు నీసంఘసభ్యుల కే నెట్లు కృతజ్ఞతను జూపఁగలనో యెఱుంగఁజాలకున్నాఁడను.

ఇట్లు చేయందగుకార్యము లిట్టి ట్లని నియతిమై నేర్పాటుచేసికొని యావలి కార్యములలోఁ బ్రధానమగు కృతిసమర్పణోత్సవసభాధిపతిని నిర్ణయించుట చర్చింపఁబడియె. ఈమహాసభకు శ్రీ వేంకటగిరిసంస్థానాధీశకుమారరత్నములై కుమారరాజవిఖ్యాతిం గాంచి శ్రీరామచంద్రచరణసరసిజనిహితసరసహృదయు పట్పదులై యశఃకీర్తిసంవ్యాప్తదిగంతరులై యలరారు శ్రీ వెలుగోటి సర్వజ్ఞ కుమార కృష్ణయాచేంద్రబహద్దరువా రాధిపత్యమును వహించుట సమంచిత మనియు శ్రీవారియనుమతిం గొన విజ్ఞప్తిపత్రము నంపవలయు ననియు నేకవాక్య ముగ నంగీకరింపఁబడియె. అచిరకాలముననే ప్రార్థనాపత్రికఁ బంచుటయు శ్రీవా రందుల కంగీకరించితిమని తంత్రీవార్త నంపుటయునను నీకార్యద్వయము సాగెను.

ఆవల నీమహోత్సవ మెచ్చట జరగవలయు ననుశంక తలసూపె. కొంద ఱొంటిమెట్ట కోదండరామాలయమున జరపుట మేలనినట్లు తెలియవచ్చెను. కృతి పతి శ్రీరామచంద్రుఁడేయనియు, నాయాంధ్రశ్రీమద్రామాయణకృతినాయకుఁడు సర్వాంతర్యామియే యనియు, నట్లాటఁ గడపనగరముననే సాగవలయుననియు నాహ్వానసంఘసభ్యులకు విన్నవించితి. నాయీమనవి నంగీకరించి కడపనగరమున రక్తాక్షిసంవత్సరశ్రావణమాసమున రోహిణీనక్షత్రనవమీతిథియందు శ్రీవైష్ణవశ్రీ కృష్ణజయంతి యగుటయు స్థిరవారమగుటయుఁ గారణంబులుగా శ్రీరామకృతి మహోత్సవము జరపుట మేలని నిర్ణయింపఁబడియె. ఆకార్యము రెండుదినములు సాగవలయుననుటయు నిర్ణయపదవి నెక్కెను. దొరతనపులెక్క ననుసరించి పందొ మ్మిదివందలయిరువదినాల్గవ సంవత్సరమున నాగష్టునెలయం దిరువదిమూఁ డిరువది నాలవ దినములందు శనివా రాదిత్యవారముల నీమహాసభ సాగునట్లు నిర్ణయము సాగె. ఈమహాసభ కొలఁదిమాసములక్రింద నిర్మింపఁబడిన ముద్దుకృష్ణనాటక శాలయందు జరగుట యుత్తమం బనియు నందుఁ బెక్కుపర్యాయములు ప్రహ్లాద హరిశ్చంద్ర కుశలవప్రముఖభగవత్కథాపవిత్రనాటకము లాడుట నాస్థలము పావన తమ మనియు, నీరామకృతి యందే వినుట ముఖ్యమనియు నీమొదలగు హేతు వులంబట్టి నిశ్చయింపఁబడియె.

పిదప శుభముహూర్తమునఁ బండితులకు న్యాయవాదులు లోనగు పెద్దలకు సభనలంకరింపుఁ డని యాహ్వానపత్రికలు పంపఁబడియె. జబ్బుచే రాఁజాలమని బ్ర।శ్రీ వేదము వేంకటరాయశాస్త్రులుగారును, కృష్ణాష్టమీప్రయుక్తోపవాసద్వయ మగుట రాఁజాల మని బ్రహ్మశ్రీ శతావధానులు కాశీ కృష్ణాచార్యులుగారును, దేవికిఁ బ్రసూతిసమయముగాన రావీలుండ దేమో యని బ్ర।శ్రీ శతావధానులు చెళ్లపిళ్ల వేంకటశాస్త్రులుగారును, అనివార్యకారణములంబట్టి రాఁజాలకపోతిమని బ్ర।శ్రీ కవిరాజు శ్రీపాద కృష్ణమూర్తిశాస్త్రులుగారును, కార్యాంతరనిమగ్నుల మగుట రావీలు లేకున్నదని బ్ర।శ్రీ మారేపల్లి రామచంద్రశాస్త్రులుగారును, దుర్భరకార్యవ్యగ్రుల మగుట రాలేమని బ్ర।శ్రీ బులుసు పాపయ్యశాస్త్రులుగారును, జబ్బుచే రావీలు లేదని వ్రాయ మనసొప్ప కున్నదని శ్రీశ్రీ విక్రమదేవవర్మ గారును లోనగుపండితకవిరాజులు పత్రికలు వ్రాసిరి. విఖ్యాతన్యాయవాదులగు మ।రా।శ్రీ అల్లాడి కృష్ణస్వామయ్యరు బి. ఏ., బి. యల్ గారు కార్యాంతరవ్యగ్రు లౌట రాఁజాలమని తంత్రీవార్త నంపిరి. మ।రా।శ్రీ జయంతి రామయ్యపంతులు బి. ఏ., బి. యల్ గారును, మ।రా।శ్రీ కట్టమంచి రామలింగారెడ్డి యమ్. ఏ. గారు రాఁజాలమని వ్రాసిరి.

ఉత్సవమునకుఁ జనుదెంచు పెద్దల కర్హరీతి నివాసాదు లేర్పఱుపఁబడియె. ఆగష్టునెల 22-వ తేది రాత్రి మదరాసునుండి శ్రీరాజా వెలుగోటి సర్వజ్ఞ కుమార కృష్ణయాచేంద్రబహద్దరువారు సపరివారముగ విజయముచేసిరి. వారింగూడియే మ।రా।శ్రీ వావిళ్ల వేంకటేశ్వరశాస్త్రులుగారును, ఆరాత్రియే మ।రా।శ్రీ జి. రామేశ్వరరావుగారును, పండితకవులును, న్యాయవాదులునగు మ।రా।శ్రీ నాగపూడి కుప్పుస్వామి అయ్యరుగారును దయచేసిరి. అనంతపురము కళాశాలాంధ్రపండితులును, కవిరత్నములు నగు బ్ర।శ్రీ ప్రయాగ వేంకటరామశాస్త్రులుగారును, బళ్లారి హైస్కూలునందు సంస్కృతాంధ్రపండితులగు బ్ర।శ్రీ కావ్యతీర్థ రావాడ వేంకటరామశాస్త్రులుగారు, కవిశిరోమణి చింతలపల్లి నరసింహశాస్త్రులుగారును, దయచేసిరి. ప్రొద్దుటూరునుండి తర్కాలంకారశాస్త్రపండితులగు బ్ర।శ్రీ రూపావతారము శేషశాస్త్రులుగారును,శతావధాని కవిసింహ డి. రాజశేఖరముగారును,బద్వేలునుండి పాఠశాలాంధ్రోపాధ్యాయులగు బ్ర।శ్రీ విద్వాన్ రామకోటీశ్వరశాస్త్రులుగారును, కొండపేటనుండి సాహిత్యశిరోమణులును, నాకుం గొంత కాలము కావ్యములను జెప్పినకరుణామూర్తు లగు బ్ర।శ్రీ నేరేళ్లపల్లె రామకృష్ణశాస్త్రులుగారును, మదరాసునుండి కావ్యతీర్థ మద్దులపల్లి వేంకటసుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రులుగారును, హిందూపురనివాసులై ప్రస్తుతము బళ్లారియందుండిన 'పౌరాణికకేసరి' బిరుదాంచితులై వేదాంతపండితులును సత్కవులు నగు బ్ర।శ్రీ పక్కా రాఘవేంద్రాచార్యులుగారును దయచేసిరి.

బ్ర॥శ్రీ కవిరాజ శ్రీపాద కృష్ణమూర్తిశాస్త్రులుగారును, వేంకటగిరి హైస్కూలుహెడ్‌మాష్టరుగారగు బ్ర॥శ్రీ అల్లాడి జగన్నాథశాస్త్రులు బీ.ఏ.ఎల్.టి గారును, 'సాహిత్యరత్న'బిరుదాభిరాములయి తర్కపండితులయి సురపురమునసంస్థానపండితులు నయిన బ్ర॥శ్రీ అన్నావఝ్ఝుల సీతారామశాస్త్రులుగారును దమ యామోదమును దెల్పుచుఁ బద్యములను బంపిరి. పులివెందులనుండి నాచిరంతన మిత్రములగు మ॥రా॥శ్రీ యల్. వేంకటరమణయ్యగారు రాఁజాలక పద్యములం బంపిరి.

శ్రీకృష్ణజయంతియుఁదయమే పుష్పవిమానాధిరూఢుం డగు శ్రీజానకీనాథు నెదుట ఆంధ్రశ్రీమద్రామాయణ మునుపఁబడియె. తూర్యఘోషములతో నాగృహమునుండి దేవునికడపయందు వేంచేసియున్న శ్రీప్రసన్నవేంకటేశ్వరాలయము నకుం బోవఁ బౌరజనమహాశయులు గుమిగూడిరి. శ్రీరామకీర్తనలం బాడుచు భక్తులరుదేర శ్రీరామజయనాదములు దిక్కులఁ బ్రతిధ్వనింపఁజేయ మహోత్సవమునఁ బ్రయాణము సాగింపఁబడియె.

మార్గమధ్యమున శ్రీరాజకుమారకంఠీరవులు స్నానాదికృత్యములం దీర్చుకొని తమపాఠశాలాంధ్రపండితులగు మ॥రా॥శ్రీ యమ్. వేంకటసుబ్బయ్యగారిం గూడి బావ్పశకట మధిరోహించి శ్రీవావిళ్ల వేంకటేశ్వరశాస్త్రులుగారితో నిష్టాలాపంబు లాడుచు నీమహోత్సవదిదృక్షానుయాయిపౌరబృందమును గలిసికొనిరి.

దేవునికడపపౌరప్రముఖులు మ॥రా॥శ్రీ రావిపెద్ది వేంకటరామయ్యప్రభృతులు మేళతాళములతో శ్రీరాజకుమారరత్నముల నెదుర్కొనిరి. అంత శ్రీవారు రథావతరణ మొనరించి పాదచారులై పౌరప్రముఖులతో నిష్టాలాపము లాడుచు దేవాలయమును జేరి ప్రదక్షిణపూర్వకముగఁ బ్రవేశించి శ్రీప్రసన్నవేంకటేశ్వరస్వామిపూజాసమయమున భగవంతుని సేవించిరి.

ఆసమయము చూడఁజూడ వేడుకగా నుండెను. ఆదేవాలయము ప్రాచీనశిల్పమును దెల్పును. శాలివాహనశకము ౧౪౮౭ సం॥లు కాఁగా విజయనగర రాజవంశజులగు శ్రీసదాశివరాయలుగారు శ్రీవేంకటేశ్వరుల దర్శించి యాగోపురమును గట్టించిరి. ఆదేవాలయమున నాఁడు శ్రీకుమారరాజాగారును బండితకవులును, సుద్యోగస్థులును, న్యాయవాదులును గలిసి యుండఁగా శ్రీకృష్ణదేవరాయల యాస్థానమా యని తోఁచెను. కొందఱట్లే వచించిరి. ఇఁక నాంధ్రభోజులయాస్థాన మెట్లుండునో యన్న యూహ యీయుత్సవసమావేశము తోఁపింపఁజేసెను. పూజయగువఱకు శ్రీవారు నిలువంబడి భగవంతునిం గన్నులారఁ జూచుచుండిరి. ఆవల మండపమునఁ గొంతసేపు కూరుచుండి దేవాలయచరిత్రమును విని పండితకవుల నందఱిం గాంచి కరము హర్షించి మధ్యాహ్నము కాఁగా నిరవునకు దయచేసిరి. నాఁటిమధ్యాహ్నమునకు సహస్రకంఠరామాయణాంధ్రవామనపురాణ

కర్తలగు బ్ర॥శ్రీ రామావఝ్ఝుల కొండయ్యశాస్త్రులుగా రరుదెంచిరి. ఆయుత్సవ ముతోనే శ్రీరామచంద్రమూర్తి నాటకమందిరాంతరసంస్థాపితసింహాసనోపరిభాగ మును జేర్పఁబడియె.

ఉదయముమొదలు సాయంకాలముదనుక మ॥రా॥శ్రీ గోవవరము గోపాలు రెడ్డిగారు బీదల కన్నదానము నోపికమై నొనరించిరి. ఆకార్యమే ప్రధానముగా భావించి శ్రద్ధమైఁ జేయుచుండుట సభకు రాఁజాలరైరి. పదునేనువందలమంది కడుబీద లన్నదానమున సంతృప్తులైరి. ఆయుత్సవమును జాలమంది చూచి యిట్టి పుణ్యము తమకు లభింపఁజేయక పోయిరని చింతించిరి.

మరల 8 గంటలకు సభాంగణము పౌరులతో నిండియుండెను. కడపనగర మునన్న పెద్దమనుష్యు లందఱు దయచేసి స్థలము నించుకంతయు లేకుండఁ జేసిరి. క్రిక్కిరిసియున్న భక్తబృందముతో నాటకశాల కడు మనోహరముగ విరా జిల్లుచు నేత్రోత్సవము నొసంగుచుండెను.

శ్రీసభాధిపతిగారు సపరివారులై బాష్పశకటము నధిరోహించి తూర్య ధ్వను లంబరం బగులింప విజయంచేసిరి. సభాభవనప్రవేశముతఱిఁ బౌరులయు త్సాహము వర్ణనాతీతము. కరతాళధ్వనులు మిన్ను ముట్టెను. అంత యథావిభ వముగ శ్రీశ్రీకుమారరాజావా రుపవిష్టులైరి. ఆసమయము శ్రీకృష్ణదేవరాయలు కవిపండితగాయకాదివిద్వత్పరివేష్టితుండై నిండోలగంబున నుండునట్టి సమయ మిట్లే యుండు నని స్మృతికిం దెచ్చెను. మహానందమునఁ బౌరు లుల్లసిల్లుచుండిరి.

గౌతమీతీరవాసులై శ్రీరామచంద్రపీఠముం గొనివచ్చి కొంతకాలము నుండి యీయూర నుత్సవములు జరిపించు కైంకర్యము నొనరించు ఘనపాఠులు బ్ర॥శ్రీ ధవళ లక్ష్మీనారాయణావధానులుగారు తొలుదొలుత మంగళాచరణము వేదమంత్రముచేఁ గావించిరి. ఆవేదనాదము శ్రుతిమనోహరమై హృదయప్రమో దసంధాయకమై యొప్పెను అవ్వలఁ దిరుపతినుండి దయచేసిన పండితకవిరత్నము లయి న్యాయవాదులై యిపుడు పుత్రనిహితసంసారభారులై సదా పరమేశ్వర ధ్యానపరతంత్రులై కాలముం బుచ్చుచున్న బ్ర॥శ్రీ నాగపూడి కుప్పుస్వామయ్య బీ. ఏ., గారు స్వవిరచితములగు దేవతాస్తుతిపద్యముల గానసంయుతములుగాఁ జదివి సభ్యుల నానందాంబుధి నోలలాడించిరి. ఆపద్యగానము,

క. 'వీనులవిందై యమృతపు, సోనలపాంౘై యమందసుమచలదళినీ
గానముక్రందై యాస్వన, మానందబ్రహ్మమైన నధిపతి పల్కెన్.'

అను వసుచరిత్రపద్యమును జ్ఞప్తికిం దేక వదలలేదు. పిదప శివస్తుతిరూపముననొప్పి శ్రీమదప్పయ్యదీక్షితవిరచితమగు చూర్ణికం జదివి సభ్యులమనస్సులు భక్తిరస నిమగ్నములుగా నొనరించిరి.

తర్వాత కడపపురమునఁ గలపాఠశాల(హైస్కూలు)యందుఁ ద్వితీయోపా ధ్యాయపదవియం దుండిడి భక్తులై వేదాంతశాస్త్రగోష్ఠి నెసంగుచు బహువిధ

నాటకముల నెఱింగి భగవత్స్తుతిరూపగానము సేయుతఱి నారదుఁడే యనందగిన బ్ర॥శ్రీ జయరామాచార్యులు బీ. ఏ., గారు హయగ్రీవావతారబోధకచూర్ణిక ననర్గళధారతో శ్రావ్యముగ నర్థవంతముగఁ జదివి సభ్యులకానందముం గూర్చి ప్రభుశిరోమణుల సుస్మితమునకుఁ బాత్రులై శ్రీరామచంద్రసేవచేసి కృతకృత్యులైరి.

ఆమీఁద నాహ్వానసంఘాధిపతులగు బ్ర॥శ్రీ॥మ॥రా॥శ్రీ సత్యధీర కాకూరు శ్రీనివాసరావు బి. ఏ, బి యల్. గారు ముద్రించియున్న తమస్వాగతోపన్యాసమును జక్కఁగా సభ్యులెల్లరు శ్రవణముల నిక్కించి వినునట్లు చదివి కడపమండలకవులచరిత్రము నించుక వివరించి యీకృతిసమర్పణమహోత్సవము కడపమండలమున మూఁడవపర్యాయము జరగుచున్న దనుట బోధించిరి. కడపమండలఖ్యాతి నాయుపన్యాసము వేనోళ్లఁ జాటె ననుట యతిశయోక్తి కానేకాదు. అందు నాచనసోమనాథకవి, అలసానిపెద్దన్నకవి కడపమండలమువారే యని సిద్ధాంతముచేసిన భాగము ప్రభుశిరోమణులకు సైతము నిర్భరానందమును గల్పించెను. యుక్తియుక్తముగను న్యాయముగ నుండె నని యెల్లవారు నాఁదల లూఁచిరి.

తరువాత నాహ్వానసంఘకార్యదర్శులలో నొకరగు మ॥రా॥శ్రీ వియారు పిచ్చయ్య బీ. ఏ., గారు సభాంగణమున నిలిచి యీమహాసభకు రాఁజాలక, పత్రికలువ్రాసిన మ॥రా॥శ్రీ జయంతి రామయ్యపంతులు బీ. ఏ., బి. యల్. గారు లోనగు మహాత్ములపత్రికలం జదివిరి.

ఆవల సభాధిపతిత్వనిర్ణయము వాడుకచొప్పున మ॥రా॥శ్రీ గుండురావు బీ. ఏ, బి. యల్. గారిచేతను బ్ర॥శ్రీ రూపావతారము శేషశాస్త్రులుగారిచేతను జేయఁబడి సర్వజనాంగీకృతమయ్యెను. శ్రీవారు సభాధిపత్యస్థానము నలంకరింపఁ గరతాళధ్వను లలరారె.

శ్రీ సర్వజ్ఞ కుమార కృష్ణయాచేంద్రబహద్దరువారు లేచి తమయారంభోపన్యాసమును మెల్లగా మృదుమధురశైలిని సభ్యులహృదయముల నాకర్షించునట్లు చదివిరి. తమయాస్థానకవు లయి రామాయణము నాంధ్రీకరించిన శ్రీగోపీనాథము వేంకటకవిగారికవితను బేరుకొని, ఆంధ్రవాల్మీకి బిరుదాంచితులగు బ్ర॥శ్రీ వావిలికొలను సుబ్బరావుగారి రామాయణముశైలిని స్పృశించి ప్రకృతమగు నాంధ్రశ్రీమద్రామాయణరచనను విమర్శించి భాషావిషయమగు స్వమతమును వివరించి తమయుదారభావమును శ్రీరామచంద్రమహిమను గుఱించి దెలిపి యిందఱిట్లు రామాయణమునే తెనిఁగింప నేల యన్న సంశయమున్ను దొలఁగించుప్రసంగముల విస్తరించి సభ్యుల హృష్టమనస్కులఁ గావించిరి.

ఆయుపన్యాసమే శ్రీరాజావారి భాషాభిమానమును, కవిత్వపటుపాతమును, కవిప్రీతిని స్పష్టపఱచెను. ప్రభుశిరోమణులభావ మిట్లుండునే బళీ యని యెల్లరు మెచ్చుకొనిరి. పరమభక్తులై కృష్ణాష్టమి యనాట నాఁడు ఉపోష్యవాసముండి పఱుసునఁ జిన్నవారయ్యు బుద్ధిమహిమమున వృద్ధులై, యుదారాశయములఁ బ్రాచీనప్రభుపుంగవుల మించి యలరారు శ్రీవారి గంభీరోపన్యాస మెంతో విన విన వేడుకను బుట్టించుచుండెను.

అనంతరము ఆంధ్రశ్రీమద్రామాయణమున ఇష్టదేవతాప్రార్థనాదికముగాఁ గృతిసమర్పణమును బోధించు షష్ఠ్యంతపద్యములదనుక మ॥రా॥శ్రీ బలపనగూడూరు నారాయణరావుగారిచేతను, బ్ర॥శ్రీ ఏచూరు వెంచయ్యగారిచేతను జదువఁబడియె అందం దుచితరీతిని బ్ర॥శ్రీ నేరెళ్లపల్లి రామకృష్ణశాస్త్రులవారిచే నర్థము చెప్పఁబడియె.

తదుపరి బ్ర॥శ్రీ నాగపూడి కుప్పుసామయ్య బి.ఏ., గారు శ్రీరామమహిమమునా నొప్పు నుపన్యాసముం జదివిరి. రామశబ్దనిరుక్తి యెవరెవ రెట్లెట్లు చేసిరో ఆవిషయము రామతాపనీయోపనిషత్తునుండియు, స్కాందాదిపురాణములనుండియుఁ దెలిపి రామాయణపఠనఫలమును వివరించి రామాయణప్రతిపాదితభరతాది పాత్రముల యనురాగభక్తివైచిత్ర్యముల వెల్లడించి జానకీపాతివ్రత్యమును తేటపఱచి రామాయణరచనాకాలమును సిద్ధాంతీకరించి రామావతారతత్త్వము నితింగించి సభ్యుల కమితభక్త్యుల్లాసములఁ గల్గించిరి. ఆయుపన్యాసాంతమున రామాయణషట్కాండకథాసారమును దెలుపువాక్యములు వర్ణనాతీతములు. వాని నీగ్రంథమున నింకొకచో ముద్రింతును. చూడఁదగు. వీరియుపన్యాసము ముగియునప్పటికే యేడుగంటలకు మించెను.

బహుమానము.

తరువాత నాహ్వానసంఘమున సభ్యులై, గ్రంథకర్తనగు నన్ను బహూకరించుకృత్యమున నియతులైన మ॥రా॥శ్రీ పత్తి రాఘవులుశ్రేష్ఠి, భోగనాధము వేంకటసుబ్బయ్యశ్రేష్ఠిగారు తెచ్చిన సువర్ణసింహముఖాంచితకంకణములు కాశ్మీరదేశపుజోడుశాలువలు వస్త్రములు శ్రీరాజావారిసమ్ముఖమున నునుపఁబడియె.

శ్రీరాజావా రామఱుదినము సభాధిపత్యము వహింప నవకాశము చాలదని తెలిపిరి. అనివార్యకారణములచేతనే యిట్లు చెప్పవలసివచ్చెననియు, నిందుండి యీరెండుదినములు భక్తులతో మెలఁగుట ప్రాప్తము లేదనియుఁ దమకిది విచారమునే గల్గించుచున్నను విధిలేక వెళ్లుచున్నా మనియుఁ బల్కిరి. కావున మఱుదినము జరపఁదలఁచిన బహుమాన మానాఁడే శ్రీవారిద్వారా జరపఁదగునని వెల్లడియాయె.

అంత శ్రీరాజావారు లేచి యాకంకణముల నాకుఁ గటాక్షించి శాలువలం గప్పి తాము రెండునూటపదార్లును జోడుశాలువలును దమసంస్థానమునుండి పంపుదు మని వాక్రుచ్చిరి.

అప్పుడు మదరాసునుండి వచ్చియున్నట్టియు నీగ్రంథముద్రణమునకుఁ జాల ధనసహాయము చేసియున్న మ॥రా॥శ్రీ బొల్లు రామయ్యశ్రేష్ఠిగారు కాశ్మీరశాలువను శ్రీరాజావారిద్వారా యిప్పించిరి. వేంకటగిరినుండి హైస్కూలు ప్రధానోపాధ్యాయులగు మ॥రా॥శ్రీ అల్లాడి జగన్నాథశాస్త్రులు బి ఏ., ఎల్. టిగారుపంపిన రూప్యములు తక్కంగలరామభక్తు లొసఁగినరూప్యములు శ్రీవారిమూలముగా నొసఁగఁబడియె.

పిదపనాకృతజ్ఞత నించుక నిస్సారపుమాటలచే విన్నవించితి. తమరుండఁ జాలమికిఁ జింతిల్లుచు శ్రీకుమారరాజాగారు 7-50 గంటలకు బసకు దయచేసిరి.

ఆరాత్రికి నీనగరమున మ॥రా॥శ్రీ బి.-పి. దేవరాజులునాయడు బి. ఏ., బి.యల్ గారిచే నెలకొల్పఁబడిన దీనరక్షకసభ వారిచేఁ బ్రదర్శింపంబడు పాదుకాపట్టాభిషేకనాటకమును శ్రీకుమారరాజావారు దిలకించి యాసభ వారికిఁ దమసంస్థానమునుండి యర్ధనూటపదార్లు బహుమతిగాఁ బంపుదుమని వాగ్దానమొనర్చి యారాత్రికే పయనమై దయచేసిరి.

మఱుదిన ముదయము 7 గం॥కు సభాశాలపౌరులచే నలంకృత మాయెను. ఆసభకు నధిపతిగా మ॥రా॥శ్రీ నాగపూడి కుప్పుసామయ్య బి. ఏ గారు నియోగింపఁబడిరి. వారు తమయారంభోపన్యాసము ముగించి కార్యక్రమమునకుం బూనిరి. బ్ర॥శ్రీ చింతలపల్లి నరసింహశాస్త్రులుగారు భాషాంతరీకరణపద్ధతి యనువిషయము నుపన్యసించిరి. ఆదినుండికవు లెట్లెట్లు మార్పుచు వచ్చినదియు, నిపు డీపద్ధతి యెట్లుగా మాఱినదియుఁ దేటపఱచిరి. ఆనాటిసభకు నొంటిమిట్టనుండి మ॥రా॥ శ్రీ ఆంధ్రవాల్మీకి వావిలికొలను సుబ్బరావుగారు దయచేసిరి. తొలినాఁడు రాఁజాలమికి శ్రీకృష్ణజయంతియే కారణ మనిరి. అత్తఱి నుపన్యసించిన శ్రీనరసింహశాస్త్రులుగారి యుపన్యాసము చక్కనియనుభవమునఁ జెప్పినట్టిదై శ్రుతిహితముగ విహితముగ రసవంతముగ వాస్తవముగ నుండెను. సభ్యు లెల్ల మిగుల సంతోషించిరి.

పిదప బ్ర॥శ్రీ కావ్యతీర్థ రావాడ వేంకటరామశాస్త్రులుగారు ఆంధ్ర శ్రీమద్రామాయణము రామాయణమున కెట్టిమార్పో యను విషయమును ముచ్చటించుచుఁ బెక్కుతావుల వ్యాఖ్యలం జదివి వానిభావములం దెల్పి యాభావము లిందుఁ జేర్పఁబడినవనియుఁ దేటపఱచి తమగంభీరోపన్యాసమును బూర్తిం గావించిరి. తదుపన్యాస మించుకంతయుఁ బక్షపాతములేక సత్యపథస్థమై యొప్పారుచున్నదని సర్వజనాంగీకృత మయ్యె ననుట కరతాళధ్వనుల్మూలమున స్పష్టమయ్యెను.

ఆవెనుక నేతన్మండలకవిచరిత్రము హైస్కూలునందు సహాయాంధ్రోపాధ్యాయులగు బ్ర॥ శ్రీ కావ్యతీర్థ కవిభూషణ జనమంచి వేంకటసుబ్రహ్మణ్యశర్మగారిచే నుపన్యసింపఁబడియె. ఈకడపమండలమున నేఁబదియాఱుసంఖ్యగల కవులు గలరని వారిగ్రంథనామములం బట్టియు శాసనములం బట్టియుఁ దేటపఱచుచు నాచనసోముని వాసస్థలము పెంచికలపాడనఁబడు గ్రామమను విషయము శాసనములద్వారా రూఢిపడుచున్నదను సిద్ధాంతము చేసిరి. ఆయుపన్యాసాంతమునఁ గడపమండలమహాజనులసంతోషమున కవధి లేకుండెను. కవులతో మండలము నింపవలయునన్నంత యుత్సాహము సూచింపఁబడియె.

తర్వాత నీగ్రంథమును గూర్చి పండితులు పంపినవియు, దయచేసినవారు చదివినవియు నగునీపద్యములు సభాస్తారులప్రీతికిఁ బాత్రము లయ్యెను.

కవిరాజు శ్రీపాద కృష్ణమూర్తిశాస్త్రులుగారు
పంపినపద్యములు.

శ్లో. శ్రీవెలుగోటికుమార! సభాయాం నివసత్సు పండితేంద్రేషు,
శ్రీమద్రామాయణవిషయే శేషాద్రికవిః ప్రశంసనీయః కవిభిః.

చ. జనులకు మంచివాఁ డను స♦సంబున నొప్పుట మంచివర్తనం
బునఁ బొలుపొందు చుండుట న♦పూర్వములైన మహాప్రబంధముల్
పొనరిచి మంచి పన్నుడిఁ ♦ బొందుట మంచి కవీంద్రుఁ డౌట నీ
కొనరెను శేషపండిత! మ♦హోన్నతికై జనమంచి నామముల్. 1

ఉ. శేషుఁడువోలె విద్యల న♦శేషవిశేషము లెల్ల నేర్చి వా
గ్భూషణభూషితుండ వయి ♦ పొల్చి ప్రబంధము లెన్నియేని సం
తోషము పేర్పడం జదివి ♦ తోరపుఁ గీర్తినిఁ గాంచితయ్య! నీ
వేష మమానుషంబు నిను ♦ విశ్వము మెచ్చెడు శేషభూసురా. 2

మ. నవలల్ నాటకముల్ పొనర్చుకవు లీ♦నాఁటన్ సహస్రంబు లీ
భువికిన్ భూషలు భావగర్భితకవుల్ ♦ పుంఖానుపుంఖంబు లా
చివలల్ నాకటముల్ కవిత్వములొకో ♦ శేషాద్రిశర్మా! భవ
త్కావనంబున్ భవదీయకావ్యములు లో♦కస్తుత్యముల్ బాపురే! 3

మత్తకోకిల. ఎంకిపాటలఁ బాటిచేసెడు ♦ నిట్టికాలమునందు నే
వంకఁ జూచిన నట్టికైతమ ♦ వాములై కనుపట్టు న
య్యెంకటయ్యలఁ జెప్ప నేమిటి ♦ కిప్డు నీకవితామృతం
బంకితం బయిః యట్టికష్టము ♦ లంతరింపఁగఁ జేయదే. 4

క. చూచితి నీబ్రహ్మాండముఁ, జూచితి నీలలిత నిన్నుఁ ♦ జూడకయున్నన్
జూచితి నీరామాయణ, మాచార్యుఁడు వేంకటేశు♦నాలయమందున్. 5

శా. గోపీనాథకవిత్వ మాధురికి నా♦కోర్కిఁ గౌతుకం బున్న పృ
థ్వీపాలాగ్రణినందనుండు ఘనుఁ డా♦వెల్గోటి సర్వజ్ఞుఁడే
నీపాలం గలఁడై సభాధిపతి యై ♦ నీకోర్కి లీడేర్చువాఁ
డై పంచారముసేయు నీమహిమ శే♦షాద్రీశ! సామాన్యమే. 6

తే. వింటి వావిళ్లవారలు పృ♦థ్వీసురునకు
'నాంధ్రవాల్మీకి'నామస♦మర్పణంబు
రామకృతిసేత; నిపు డట్టి♦రామకృతియె
కాన నీ కేబిరుద మిడఁ ♦ గలదొ కడప. 7

ఉ. ఓజనమంచి శేషవిబు♦ధోత్తమ! నీకవితామతల్లికిన్
రాజిత మత్యనర్గళమ♦రాళము నైన ప్రచారమయ్యె న
య్యోజఁ గడంగి నీ విపు డ♦నుత్తములైన మహాపురాణముల్
తేజముమీఱ నాంధ్రమునఁ ♦ దీర్పుము కూర్పుము లెన్న నేర్పునన్. 8

రాజమహేంద్రవరము.
20-8-24.

ఇట్లు,
శ్రీపాద కృష్ణమూర్తిశాస్త్రి.

మ॥రా॥శ్రీ అల్లాడి జగన్నాథశాస్త్రులు బీ.ఏ., ఎల్.టి.గారు
వేంకటగిరినుండి పంపినపద్యములు.

శా. శ్రీమద్వేంకటశైలనాథుఁ డలనా♦రీరత్న మంగాంబికా
ప్రేమాధారుఁడు లోకపావనుఁడు ను♦ర్వీముఖ్యసోపాననా
మామోదాత్తపురీనివాసయశుఁ డ♦త్యంతాయురైశ్వర్యస
త్క్షేమం బిచ్చుతఁ గావ్యతీర్థ జనమం♦చిఖ్యాతశేషాద్రికిన్. 1

మ. మును శ్రీభాస్కరుఁ డాదిగా సుకవు లా♦మూలంబు రామాయణం
బును దెన్గించి యశంబు నించి రనిశం♦బుం బుణ్యవాల్మీకికిన్
బ్రణుతాంఘ్రికృతసానుమూలగకవి♦శ్వగ్రంథరాజంబులన్
ఘనతం గాంచుట మీర లబ్బురమె మా♦న్యవ్యాసవాల్మీకులై. 2

క. రాముని మించినదైవము, రామాయణము నిరసించి ♦ రాజిలు గ్రంథం
బీమహి లేదని సీతా, రామస్మరణమున నిహప♦రంబు లమరుతన్. 3

సీ. రామాయణఖ్యాతిఁ ♦ గ్రాలుచుండఁగ మీరు రామాయణఖ్యాతిఁ♦గ్రాలువారు
శ్రీవిద్యలను గీర్తిఁ ♦ జెందుచుండఁగ మీరు శ్రీవిద్యలను గీర్తిఁ ♦ జెందువారు
లలితాతిహితశీల♦కలితాత్మకులు మీరు లలితాతిహితశీల♦కలితమతులు
తతశేషగిరిధామ♦ధన్యాహ్వయులు మీరు తతశేషగిరిధామ♦ధన్యమతులు
తే. నిచట సర్వజ్ఞ వెల్గోటి♦కృష్ణయాచ, నృపులు సగ్రాసనాసీన♦నిరతు లగుట
నైజమగుభూపభూసుర♦న్యాయముగను,దనరు నీకీర్తి యాచంద్ర♦తారకముగ,

తే. అయ్యయినాఁటిసభకుఁగా♦ర్యాంతరమున, రాకపోయితిమన్నించి♦గైకొనుండు
పద్యరత్నంబు లంపఁగ ♦ భక్తిమీఱ, భాస్కరున కర్పణమిడు దీ♦పంబుపగిది.

23-8-24 అ. జగన్నాథశాస్త్రి.

బళ్లారి హైస్కూలునం దాంధ్రపండితులగు బ్ర॥శ్రీ చింతలపల్లి
నరసింహశాస్త్రులుగారిచేఁ జదువఁబడినపద్యములు.

క. శ్రీరామచరణసారస, ధారాళమరందపాన♦తర్పితసుగుణా
ధారా! జనమంచి కులో,ద్ధారా! శేషాద్రిశర్మ! ♦ దర్శనసారా!. 1
మ. అలవాల్మీకిమహర్షి సంగ్రథిత మై ♦ యాద్యంపుసత్కావ్య మై
లలితం బై యమరోక్తులన్ మిగులఁ గ్రా ♦ ల్రామాయణంబున్ బుధుల్
చెలఁగన్ దేటతెలుం గొనర్చి జగతిన్ ♦ శ్రీరామచారిత్రమున్
వెలయంజేసి యశంబుఁ గంటి రసికుల్ ♦ వేమాఱుఁ గీర్తింపఁగన్. 2
ఉ. ఒక్కొకభావకుం గలుగు ♦ నొక్కొకసొంపును నింపు పెంపునున్
జిక్క విఁ కొక్కభాష కని ♦ సిద్ధము లైనను నొక్కయర్థమున్
దక్కక భావమున్ విడక ♦ తద్ద రసంబులు చిప్పిలన్ బుధుల్
చొక్కఁ దెలుంగుఁ జేసితివి ♦ శోభిల సంస్కృతవాక్చమత్కృతుల్. 3
మ. తలమే యన్యుల కీదృశాలఘుకృతుల్ ♦ తర్కింపఁగాఁ బెక్కులన్
సలుపం దొల్లి రచించి తీ విటు లస♦చ్చారూక్తి బ్రహ్మాండమున్
లలితాఖ్యానము నీదుపాండితియు నీ♦నైపుణ్యముం బేర్కొనన్
వలయుం గా దె భవద్యశంబు దెసలన్ ♦ వాసించుతన్ నిచ్చలున్. 4
శా. శ్రీసీతారమణుండు స్వామలకథా♦క్షీరాంబుధిన్ సత్కవుల్
భాసిల్లంగ మథించి తొల్లి సుధ యె♦ల్లం గొన్న నిం కందు సం
వాసించుం గనుఁడంచు నాంధ్రమునఁ గా♦వ్యం బై తగన్ దత్కథల్
భాసిల్లన్ సుధ సల్పినట్టి నిను సం♦భావించుతన్ బ్రీతి మై. 5
ఉ. సారెకుఁ బీల్చి పిప్పిగను ♦ సల్పిన రామకథేక్షుదండమున్
జారురసం బపారముగ ♦ సంప్రవహింపఁగఁ బిండి నీదు వా
క్చారిమ మెల్లఁ జూపితివి ♦ సత్కవిజాలము మెచ్చ నింక నే
వారలు నీకు నీడు జన♦వంద్యము నీకృతి నీదు ప్రజ్ఞయున్. 6
క. కథయన్న రామకథయే, సుధఁ జెల్కొడుసుకథ బుధులు ♦ చొక్కెడుకథ దు
ష్పథములఁ దొలఁగించెడుకథ, కథలే తక్కినవి వృథలు ♦ గాక ధరిత్రిన్. 7
క. చవులూర రామకథలను, నవనవ సత్కవులు బుధులు ♦ నాదట మెచ్చన్
బ్రవిమలవాక్కుల సత్కృతిఁ, దవిలి రచింపంగ బుద్ధి ♦ తవులుట యరుదే. 8
ఉ. కోమలశబ్దరత్నములఁ ♦ గూర్చినహారము లెన్నియేని శ్రీ
రాముల కిచ్చినాఁడవు వ♦రాధిపపూజిత! నీకు నే నిదే

సోమున కొక్క పోఁగ నెడు ♦ సూక్తిని నీనవరత్నహారముల్
ప్రేమిడి నిత్తుఁ గైకొనుము ♦ పెద్దగ నీశుభ వేళ మిత్రమా!. 9

24-8-24 చింతలపల్లి నరసింహశాస్త్రి.

బళ్లారిహైస్కూలునందు సంస్కృతపండితులగు బ్ర॥శ్రీ కావ్యతీర్థ రావాడ వేంకటరామశాస్త్రులుగారిచేఁ జదువఁబడినపద్యములు.

శ్లో. దృప్యద్దానవపర్వతౌఘదళనే దంభోళిధారాయతే
సేవాసక్తజనాళితాపహరణే పీయూషసేకాయతే,
సాకూతం స్వనిరీక్ష్యమాణనయితాశంకే సుమాలాయతే
యా దృష్టిః కమలాపతే రవతు సా శేషాద్రివిద్వద్వరమ్. 1

శ్లో. వాల్మీకిమౌనివదనేందువినిస్సృతం శ్రీ
రామాయణాఖ్య మమృతం విబుధేంద్ర పేయః,
భాషాంతరీకృతిమిషా త్పరిపీయ తుష్టా
నన్యా న్బుధా న్య దకరో త్త దతీవ చిత్రమ్. 2

శ్లో. శ్రీదేవాళీపురవరస్య సదేశభూమా, సంతిష్ఠత స్సుకవిపుంగవమండలస్య
శ్రీరామభక్తిరధికేతి విలోక్యమన్యే, శేషాద్రి,వా,సు,కవిపోతన,రామభద్రాన్.

శ్లో. మహోన్నతం ముక్తిఫలప్రదం నృణాం, రామాయణాంఘ్రికరణాఖ్యసాలమ్
సమాధిరోఢుం కతమః పటు ర్భవే, త్త్యక్త్వా సుశాఖాం హరిభక్తిరూపామ్ 4

శ్లో. మూలగ్రంథే సువిహితరసోల్లాసభావార్థజాతం
నీత్వా పుష్టిం లలితమధురై రాంధ్రవాక్యై ర్వ్యతానీత్,
కావ్యం యస్మా ద్రఘువరకథాసంగతం సూరి రేష
స్తస్మా దేనం జగతి కలయే నవ్యవల్మీకసూనుమ్. 5

24-8-24 కావ్యతీర్థ రావాడ వేంకటరామశాస్త్రి.

బ్ర॥శ్రీ కవిసింహ శతావధాని డి. రాజశేఖరముగారిచేఁ జదువఁబడినవి.

తే. అంధులకు మంచి జనమంచి♦యయ్యగారు
సరసకవిమౌళి శేషాద్రి♦శర్మ గారు
వ్రాసె రామాయణం బిట్టి ♦ పరమకృతిని
వ్రాయ నేర్తురె యిప్పు డె♦వ్వారలైన. 1

మ. మనముల్ రంజిలఁజేయు భావరససం♦పత్తిం దగన్ బొల్చుచున్
వినఁగా వీనులవిందు లై యలరు దీ♦విఖ్యాతరామాయణం
బును నందందుఁ బఠించినారము ముదం♦బుం గంటి మాంధ్రావనీ
జను లెల్లప్డు పఠింతు రీయెడఁ గృశ♦జ్ఞత్వాతిరేకంబులన్. 2

తే. కలితసర్వజ్ఞబిరుదవిఖ్యాతులైన, వేంకటగిరి కుమార పృథ్వీవరాధి
పత్యములభించె నీగ్రంథవైభవంబు, లేమనివచింతుమోనుకవీంద్రవంద్య!

ఆ. ఎంతొ శ్రమను చేసి యిట్టి యుద్గ్రంథంబు
వ్రాయుకతన మేటిపండితాళి
యరసి మీకొసంగె నభినవవాల్మీకి
బిరుద మది చిరంబు వెలయుఁగాత. 4

కవిసింహ రాజశేఖర వేంకటశేషకవులు. శతావధానులు.

పదునొకండుగంటలు కాఁగా సభ ముగింపఁబడెను.

ఆనాఁడు మ॥రా॥శ్రీ కొకూరు శ్రీనివాసరావు బీ. ఏ., బి యల్. గారు మధ్వభూసురులకు నాబాలవృద్ధముగాఁ దృప్తిమీఱ నన్నదానమొనరించి శ్రీరామచంద్రార్పణమస్తని కృతార్థులైరి. శ్రీమాన్ శఠకోపాచార్యులు బీ. ఏ., గారు శ్రీవైష్ణవభూసురులకు మృష్టాన్నదానమొసంగి దాశరథిపాదార్పణమస్తని కృతకృత్యులైరి. మ॥రా॥శ్రీ కామిసెట్టి వేంకటేశముశ్రేష్ఠిగారు స్మార్తవిప్రులకు లడ్వసహితముగా నన్నదానమొనరించి యశఃపాత్రులైరి. ఆహ్వానసంఘమువారు పైగ్రామములనుండి దయచేసినవారికి యథామర్యాదగా రెండుదినములు ఫలాహారాన్నదానము లొసంగి తమవిధి నెఱవేర్చి హృష్టాంతరంగులైరి.

ఆనాఁడు 3 గంటలకు మరల సభాభవనము ప్రేక్షకసభ్యులచే నిండియుండెను. అగ్రాసనాధిపతిగారు స్వస్థలము నధిష్ఠించిరి. పౌరమహాశయులానాఁడు వచ్చినంతమంది యీవఱకే సభకు రాలేదని యనున ట్లాయెను.

తొలుదొలుత అనంతపురము కళాశాలాంధ్రపండితులగు బ్ర॥శ్రీ ప్రయాగ వేంకటరామశాస్త్రులుగారు రామాయణకృతిప్రశంసను గూర్చి మనోహరరీతి నభిజ్ఞానశాకుంతలాదినాటకములయందలి యుదాహరణములం గైకొని కవిభావచమత్కృతుల వెల్లడించుచు గంభీరోపన్యాస మొనరించి తమవైదుష్యము సభ్యుల యానందపాత్రము గావించిరి. చక్కనిభావమయు, భావగాంభీర్యము, పూర్వోత్తర సందర్భశుద్ధి గలిగి వారియుపన్యాసము వినవిన సొంపు నింపుచుండెను. వారు తమ యుపన్యాసమును ముగించుచు నీక్రిందిపద్యములఁ జదివి సభ్యుల హృష్టాత్ములఁ గావించిరి.

శా. శ్రీమీఱం బ్రభవిల్లి యాంధ్రమున శ్రీశేషాద్రి సుద్యద్గుణో
ద్దామప్రక్రియ సప్తశాఖల రసోదంచద్గతిం బాటి శ్రీ
రామాంభోనిధిఁ జేరునీకృతినదీరత్నంబు ధాత్రీజనుల్
నేమం బంద సుధీవరుల్ కవులు రంజిల్లన్ విరాజిల్లుతన్. 1

(ఇది యర్థద్వయముగలది)

ఉ. అద్రులు లేవె యొల్లెడల నాతతశృంగచయంబుతోడ శే
షాద్రికిఁ జెల్లుఁగాక మహదాదర మొందఁగ నొష్టకొప్పనే
మాద్రికి నీటి సర్వజనమానితవైభవమందుఁ దా జగ
ద్భద్రవిధాయి శ్రీహరి సదా వసియించుట నాత్మధాత్రిలోన్. 2

మ. పరమానందము గొల్పువైభవము చెప్పంగాదు లోకైకసుం
దర మాకారము చిత్ప్రభావము జగద్వ్యాప్తం బుపక్రాంతభా
స్కరమాహాకుల మట్టిరామవిభునే జామాతగాఁ గాంచితౌ
తరమా, శేషసుధీంద్ర! నీసుచరితోత్కర్షంబు వర్ణింపఁగన్. 3

ఉ. ముద్దులుగుల్కుపల్కులును ముచ్చటగొల్పు నుదారభావముల్
దిద్ది బెడంగులౌ నడలతీరులు చేర్పి మహార్థసంపదల్
తద్దయుఁ గూర్చి పెంచి సదలంకృతిశోభితఁ గావ్యకన్యకన్
నిద్దపుభక్తి రామధరణీపతిప్రేయసిఁ జేసి తయ్యరే!. 4

మానిని. శ్రీకలితాత్మకృతీరితభావవిశేషముల న్వివరింపఁగ వా
ల్మీకిమునీంద్రుఁడు శేషకవీంద్రుని లీల నెసంగె నొకో కడపన్
గా కలరామకథానుగతంబు నగాధము నౌమహితార్థము న
స్తోకముగాఁ దెనిఁగింపఁగ శక్యమె చూడఁగ నన్యుల కీకరణిన్. 5

శ్లో. విశ్వం శశ్వ త్ప్రభవతి యత శ్చిత్ర మున్మేషమాత్రా
ద్వీతాతంకం తదపి సదయై ర్వర్ధతే యత్కటాక్షైః,
యస్మి న్నేతత్పున రపి జగ ల్లీయతే యన్నిమేషా
త్సోఽయం దేవ స్సతత మవతాత్సర్వశక్త స్సభాస్థాన్.

24-8-24. ప్రయాగ వేంకటరామశాస్త్రి.

అంతనగ్రాసనాధిపతిగారు లేచి నేఁ డాంధ్రవాల్మీకిబిరుదాంచితులగు బ్ర। శ్రీ వావిలికొలను సుబ్బరావుగారు రామాయణవిషయమై యుపన్యసింపఁబోవుచున్నారని సభ్యులకుం దెల్పిరి.

శ్రీసుబ్బరావుగారు లేచి రామాయణమహిమమును గుఱించి యించుక తెలిపి తదర్థమును దురూహమనుట వివరించి భాషాంతరీకరణకష్టములఁ దేటపఱిచి, యందలిరహస్యార్థములఁ దెలుపరాదనుభావములను స్పృశించి భాషాపోషణమునఁ గడపమండలవారు లింకను శ్రద్ధవూనవలయు నని హెచ్చరించి తమకు నీమండలముపైఁ గల పక్షపాతమును దల్లి పిల్లలకు బోధించునట్లు తెల్పిరి.

ఆవల రామాయణకృతివిషయకకవితంసాశయములఁ దెలుపునట్టిపద్యములఁ జదువ నవకాశ మిచ్చితి మని యగ్రాసనాధిపతిగారు నుడివిరి. అప్పుడు చదివినపద్యము లిందుక్రింద వ్రాయఁబడుచున్నవి.

మ॥రా॥శ్రీ. వనము కృష్ణస్వామయ్యగారు (కలెక్టరుకచ్చేరియుద్యోగులు).

క. సరసామృతగుణవర్షము, కురిసెను శృంగారముఖర♦కూటమె రసమాఁ
బరఁగఁగఁ ద్రాక్షాపాకము, వఱలెడు మృదుమధురశైలి♦పదముల నమరెన్.

క. గంగానది స్వచ్ఛం బగు,భంగిని గవితారసంబు ♦ భావము లొప్పన్
మంగళమగు నీనుదినము,సంగతులఁ బురాణరామ♦సత్కథ వినఁగన్.

క. సురుచిరకవితాలంకృతి, వరరుచిఁగను మీకు నిత్తు ♦ వందన మొదవన్
వఱలఁగ నాయువు సిరులగుఁ,బరమానందంబు గాఁగఁ ♦ బరఁగుత యశమున్.

శ్లో. శ్రీమన్! శ్రీపరదేవతాలసితమంత్రోపాసనాసాదిత
శ్రేయఃప్రాయికసంస్కృతాంధ్రకవితాసౌభాగ్య! విద్వద్గురో!,
శ్రీమద్రామకథాపయోధిమథనే మంథానభూమీధరా!
ఉయం హస్తాంజలిబంధనం నతియుతం విజ్ఞాపయా మ్యల్పకమ్.

శా. నానాజాతిసువృత్త చిత్రహృదలం♦కారాఢ్య మత్తేభశో
భానూన ధ్రియమాణసద్గణ యతి♦ప్రాసాంకిత శ్రీరమే
శానాంశాంచిత సంస్కృతాంధ్రకవితా♦సామ్రాజ్యసింహాసనా
సీనుల్ మీరలు స్వల్పవాక్కులను నా♦చే నాన? కీర్తింపఁగన్. 2

మ. క్షమకుం బోలఁగ లేక శేషుఁడు భుజం♦గస్థానముం జేర ధై
ర్యమునన్ సాటికి రాక యద్రియు జడ♦త్వావస్థనుం బొంద నా
శమధైర్యాత్మకనామముం గనిన మీ♦చారిత్రకీర్తిన్ గణిం
చి మిమున్ సన్నుతిఁ జేయు నాతరమె శ్రీ♦శేషాద్రిశర్మా! గురూ!. 3

ఉ. ఈవిధి నాకచింత్యముగ♦నే తగియుండినన్ "నహీంగిత
జ్ఞోవసరేవసీదతి"యు♦నుం గద న్యాయము గాన శ్రీభవ
త్పావనపాదతామరస♦భక్తి వచించెద నే యథార్థమున్
భావము లుల్లసిల్ల ఘన♦పాండితి! తాండవకృష్ణ! దేశికా!. 4

సీ. హాలాస్యమాహాత్మ్య ♦ మాంధ్రీకరించి భాషావృద్ధిఁ జేయంగఁ ♦ జాలినారు
లలితాచరిత్రమ్ము ♦ తెలిఁగించి "బాలసరస్వతి"బిరుదుచేఁ ♦ గ్రాలినారు
ఆంధ్రీకరించి బ్ర♦హ్మాండపురాణంబు కవితాప్రచారమ్ము ♦ గడపినారు
రామాయణగ్రంథ♦రాజమ్ము తెనిఁగించి జగతివాఙ్మయముగా ♦ సలిపినారు
తే. చిన్నిపొత్తంబులను నెన్నొ ♦ చేసినారు,వెదకిచూచిననింకొక్క♦విభవమున్నె?
ను,జనమంచికులాంభోధి♦సోమ! శ్రీమ, దంబికాపకసీమ! శే♦షాద్రినామ!. 5

ఉత్పలమాలిక:—
ప్రాసకు వేసటం బడఁగ♦రాదు యతిప్రతిపాదనార్థమై
గాసిని జెందరాదు గణ♦కల్పనకోసము జల్లిపల్కు ల
భ్యాసము చేయరాదు తగి♦నంతటి సొంపుగ నొక్కపద్యమేన్

వ్రాసినఁ జాలదే కవిశి♦రంబుల నుయ్యెల లూఁప నేపునన్
నా సరియైన సూరివచ♦న ప్రచుర ప్రతిపాదితార్థముల్
శాసన మంచుఁ దేటఁగఁ బొ♦సంగి యొసంగు ప్రసంగసంగతిన్
వ్రాసి విశేషితార్థముల ♦ భావవిభావనశోభ గల్గఁగాఁ
జేసి కృతిన్ రఘూద్వహుని♦చేతి కొసంగితి రింతె చాలదే. 6

మ. గురుశక్తిం బ్రకటించి తీ రతిశయో♦క్తుల్ గావు మున్నే కవీ
శ్వరు లిన్నింటి రచించినార లిటు భా♦షావృద్ధికై లెక్కడన్
సరసాద్యాంధ్రకవిత్వకీర్తి! యిఁకనున్ ♦ భాషాభివృద్ధిం దగం
జిరకాలంబును జేయ వేఁడెదను శ్రీ♦శేషాద్రిశర్మా! గురూ!. 7

మ. అనయమ్మున్ జగమందు నెల్లెడల వి♦ద్యావృద్ధి గల్గంగ నిం
కను బద్ధాదరులై "పరోపకృతయే ♦ జ్ఞానాయ విద్యా సతా"
మ్మను వాగ్రీతి రచించి గ్రంథముల సా♦హాయ్యమ్మునుం జేయఁగన్
మనవిం జేసెదఁ 'గావ్యతీర్థ'బిరుదాం♦కా! దేశికగ్రామణీ!. 8

మ. తరమే యెంతటివారి కైన రఘునా♦థశ్రీకథాంధ్రీకృతుల్
తరమే వానిమహోత్సవాచరణలీ♦లాభోగ్యభాగ్యంబులుం
బరిపూర్ణంబుగ గేహాళీపురికి సం♦ప్రాప్తించె వెన్వెంట ని
ష్పురభోగంబును బౌరపాళికలుముల్ ♦ బోధింప శక్యంబు లే. 9

ఉ. శ్రేణిగ గ్రంథముల్ గొనెదు ♦ చేఁతలు నేర్చితి వమ్మ యింకనున్
రాణ గవీంద్రులం గని ప♦రంపర వాఙ్మయవృద్ధి సేసి వి
న్నాణముగా ననారతస♦నాతనకీర్తి గడించి నిత్యక
ల్యాణము పచ్చతోరణము ♦ నై తగ వర్ధిలు దత్తమండలీ!. 10

కడప. 24-8-24.

విధేయశిష్యుఁడు,
కావ్యతీర్థ మద్దులపల్లి వేంకటసుబ్రహ్మణ్య శాస్త్రి.

బ్రహ్మశ్రీ పౌరాణికకేసరి బిరుదాంచితులగు వక్కా రాఘవేంద్రాచార్యులుగారు.

శ్లో. శ్రీమాన్ శేషమహీధరనిలయ శ్శ్రీశేషదేహపర్యంకః,
దాసజనదోషహర్తా కలయే చ్ఛేషాద్రిశర్మణ స్సౌఖ్యమ్. 1

శ్లో. వల్మీకసంభూతపయఃపయోధిసముత్థితం రామకథామృతం యః,
బుద్ధైకభోగ్యం కృతవా నశేషజనోపభోగ్యం కవిరా ట్స జీయాత్. 2

శ్లో. ప్రాయో వాణీకుచద్వంద్వగ్రాహిణ స్సర్వపండితాః,
అయం తు తన్మనోగ్రాహీ భాతి శేషాద్రిసత్కవిః. 3

శ్లో. యః ప్రాగ్గీర్వాణవాణ్యాం విరచిత మమలం వామలూరూద్భవేన
శ్రీమద్రామాయణాఖ్యం విబుధజనమనోవేద్య మాద్యం సుకావ్యమ్,

త్రైలింగ్యా భాషయా ప్రాగకృత సులభయా మోదదాత్ర్యా ఽనవద్యై
ర్హృద్యైః పద్యైః కవీనామపి జగతి సదృక్కః కవే రద్య భూయాత్. 4

శ్లో.బహుభిః కవిభి ర్బహుధా రచితం శ్రీమద్రామాయణ మిద మధునా,
టీకోక్తైః ఖలు విషమై రఖిలై ర్యుక్తత యైత దనుత్తమ మాస్తే. 5

శ్లో.నిద్రాళుం దయితం విలోక్య జడధిం తాతం స్వకీయం పరా
భూతం కుంభభువా జవా న్నిజసుతం ఫాలానల స్యేశితుః,
భీత్వాఽనంగ ముదీక్ష్య మోహ మచిరా దుత్సృజ్య తేషు స్వయం
త్వామే వాంబుజగేహినీ కవివర! ప్రేమ్ణా ఽధునా ఽశిశ్రియత్. 6

శ్లో.పురాణం బ్రహ్మాండం రచిత మమునై వాంధ్రవచసా
తథైవోక్తం దేవ్యా అపిచ లలితాయా స్సుచరితమ్,
ఉభాభ్యా మాంధ్రాణాం పరమ ఉపకారః కిల కృతః
కథంవా న స్తుత్యః కవి రయ మిదానీం గుణమణిః. 7

శ్లో.వాణీ విలోక్య నిజకాంత మతీవ వృద్ధ
మామ్నాయపాఠపరిబృంహితచిత్తపద్మం,
ధ్యాయంత మచ్యుతపదాబ్జ మథాబ్జయోని
ముత్సృజ్య నృత్యతి యదాస్యసురంగభూమా. 8

శ్లో.ఆంధ్రావనీసురాణాం య శ్శ్రీమద్రామకథామృతమ్,
పిపాసయిషయా చక్రే గీర్భి రాంధ్రీభి రంజసా. 9

శ్లో. ఏతాదృక్కృతికరణే కలాస్య విద్యా
మారోగ్యం శ్రియమపి చాయుషోఽభివృద్ధిమ్,
అర్థాప్తిం హరిపదపద్మయుగ్మభక్తిం
దత్వాఽవ్యా ద్రఘుకులవారిరాశిసోమః. 10

సురపురసంస్థానపండితులయి సాహిత్యరత్నబిరుదాంచితు లగు బ్రహ్మశ్రీ॥ అన్నావఝ్ఝుల సీతారామశాస్త్రులుగారు తమయాశయము నిట్లువ్రాసి పంపించిరి.

ఆంధ్రశ్రీమద్రామాయణప్రశంసాముక్తాఫలమ్.

శ్లో.హియా మాద్రిసుతా శశ్వ చ్ఛుశ్రావ పరమేశ్వరీ,
సై వోత్కిరతి శేషాద్రిగతా రామకథాఽమృతమ్.

(దీనికి గొప్పవ్యాఖ్య వ్రాసి పంపిరి. విచిత్రతరార్థబృంహితాశీర్వచనరూపక ముక్తాఫల మని తల ధరించితిని)

బ్రహ్మశ్రీ నేరేళ్లపల్లి రామకృష్ణశాస్త్రులుగారు.

శ్లో.శ్రీరామః కావ్యనేతా కవి రపిచ మహా నత్ర వల్మీకజన్మా
శ్రీమాం శ్శేషాద్రిశర్మా కవి రభవ దిహా ప్యాంధ్రభాషానువాదీ,
నానాశాస్త్రార్థతత్త్వగ్రహణపటుమతిః కావ్యతీర్థోపనామా

గ్రంథేఽస్మిన్ కస్య నోదే త్యఘహారణపరే భూరిచేతః ప్రమోదః. 1

శ్లో. పదలాలిత్యరసప్రపోషణగుణాలంకారసత్కల్పనా
మధురత్వాదిగుణై స్సమేతి సమతాం మూలేన భాషాంతరమ్,
అధికాంశా నధికృత్య య త్ప్రివవృతే వ్యాఖ్యాగతార్థాంతరా
నధికానందద మి త్యవేద్మి మనసా వాచాపి తోషం వహన్. 2

క. శేషాద్రిశర్మ! యుష్మ, ద్భాషామయ మైన కావ్య♦భణితిని విని ని
ర్దోషము సగుణం బని సం, తోషింపనివారు దోష♦దూషితహృదయుల్. 3

సీ. పండితో త్తముఁ డని ♦ భావింతమంటిమా రసవత్కవిత్వవి♦రాజితుండు
కవిపుంగవుం డంచు ♦ గణుతింతమంటిమా కార్తాంతికౌఘాగ్ర♦గణ్యయశుఁడు
దైవజ్ఞమణి యంచుఁ♦దలపోయుదమటన్నమంత్రశైవజ్ఞాది♦మహితమూర్తి
మంత్రశైవజ్ఞాది♦మహితుఁడన్నాత్రమే వేదలోకాచార♦విధు లెఱుంగు

తే. నిన్నివిద్యలచే నొప్పు ♦ నీఘనునకు,శాస్త్రి కవి జోసి సంజ్ఞలు♦సమము లగున
ఆత్మవర్తన మెప్డు లో♦కాళి కతుల,శర్మదం బౌట శేషాద్రి♦శర్మయ యగు. 4

సహస్రకంఠరామాయణ, ఆంధ్రవామనపురాణకర్తలు బ్రహ్మశ్రీ
రామావఝ్ఝుల కొండయ్యశాస్త్రిగారు పంపిన పంచరత్నములు.

ఉ. శ్రీజనమంచివంశవర♦సింధుసుధాకర! వాక్సతీకృపా
రాజితవాక్యసుందర! ని♦రంతరకీర్తిధురంధరా! మహా
రాజగణస్తవాకర! ధ♦రాసురశేఖర! పంకదూర! వి
భ్రాజితశేషగోత్రకవి♦రాజ! జయింపుము దీప్తి దిక్కులన్. 1

సీ. ధరణి వాల్మీకికృ♦తంబు వ్యాఖ్యాచతుష్టయశోభితంబు దు♦ష్కలుషరాశి
హారణంబు నైన రా♦మాయణం బందున్న యఖిలార్థములఁ గొంచె♦మైన వీడ
కతిభక్తి నిర్వచ♦నాన్వితముగ నాఱు కాండమ్ము లుత్తర♦కాండ మాంధ్ర
కావ్యంబు నిర్మించి ♦ కరుణాలవాలుఁ డౌ రామభూపతికి స♦ర్పణమొనర్చి

తే. కవులవలనను భూపాల♦గణమువలనఁ
గడపపురమందు మన్నన ♦ గలుగుపసిఁడి
బిరుదములఁ జెంది కీర్తితో ♦ వెలసి తౌర
నీప్రభావంబుఁ గొనియాడ ♦ నెంతవాఁడ. 2

క. ము న్నీరామాయణమును, సన్నుతిఁ గన్నట్టి కవులు ♦ సరసాలంకా
రోన్నతవాగ్యుక్తులతోఁ, జెన్నలరఁగ నాంధ్రమందుఁ ♦ జెప్పిరి కృతులన్. 3

క. ఈవరకవికై వడిఁ గా, భావంబుల నెల్ల నాంధ్ర♦పద్యములందున్
హావిరి నిమిడ్చి రహో నా, ధీవరు లేకారణమునఁ ♦ దెలిఁగింపరొకో. 4

క. సురమునిగణ్యుఁడు రఘుకుల, సరిదధిపాబ్జుండు నిత్య♦సత్యాత్ముఁడు భా
సురమూర్తి యైన రాముం, డురుదయ నీకవికి నొసఁగు♦ నున్నతపదవిన్. 5

శ్రీ. శ్రీ. శ్రీ.

ఇట్లుపండితకవు లాశీఃపఠనము సల్పినపిదపఁ బలువురు రామాయణముద్రణమునకు సాయముచేయుపొంటె స్వర్ణముద్రికలను జదివించిరి. వారిపేరు లెల్ల నిర్వాహకాదులనుగుఱించి చెప్పియున్నపద్యములలోఁ గననగు. కడపనగరము వారంద ఱీయుత్సవకాలమున నందుఁ జేరినవారని యెఱుంగనగు. శ్రీరామకృష్ణ సమాజమువా రాదృతిమై శ్రీరామకృష్ణపరమహంసగారియాశీస్స్వరూపమని యుత్తరీయము నమూల్యమును బ్రసాదించిరి.

అమీఁద "అభినవాంధ్రవాల్మీకి" యనునామము గ్రంథకర్తకు నిచ్చుట సముచితమని పండితు లుపపాదించిరి. అగ్రాసనాధిపతిగా రావిషయము సభకుం దెల్పిరి. సర్వసమ్మతమనునూక్తి వినఁబడియె. ఇది సర్వజనాంగీకృత మయ్యెనని యగ్రాసనాధిపతిగారు తెల్పిరి.

ఈచరిత్రమంతయు మూఁడుగంటలనుండి రాత్రి యెనిమిదిగంటలవఱకు సాగెను న్యాయవాదులు, నుద్యోగస్థులు, పౌరులు గ్రామాంతరాగతసజ్జనులు నొక్కరైనను దమస్థలముల వదల రైరి. ఇట్టు లాయుపన్యాసములు సభ్యుల నాకర్షింపఁజాలెను.

అంత నగ్రాసనాధిపతిగారు లేచి యుపన్యాసమున కారంభింపఁ గరతాళధ్వను లలరారె. వారు ప్రకృతసభాక్రమము, ఆంధ్రభాష, ప్రకృతరామాయణము, పూర్వకాలికాంధ్రరామాయణములు, అద్యతనకాలికాంధ్రభాషాస్థితి లోనగువిషయముల విమర్శించుచు నెల్లరు పరమానందభరితు లగునట్లు గంగాప్రవాహమువలె నిష్కళంకవాగ్వైఖరి మెఱయ నొక్కగంటసే పుపన్యసించిరి. ఒక్కొక్కవాక్కును రసవంతమై యలరారుచుండెను. సభ్యు లద్దిరే యననివారు లేరని చెప్పుటలో సంశయమే లేదు.

ఆవల నాహ్వానసంఘాధ్యక్షులగు మ॥రా॥శ్రీ కౌకూరు శ్రీనివాసరావుగారు సంఘపక్షమునఁ దమకృతజ్ఞత నెల్లవారికిం దెల్పిరి. కడపమండలమును బవిత్రముచేయ నరుదెంచిన పండితకవినికాయమునకును, సభను జక్కఁగా సాగించుపొంటె విజయముచేసిన పెద్దలకును, శ్రీకుమారరాజావారికిని, మ॥రా॥శ్రీ నాగపూడి కుప్పుస్వామయ్య బీ. ఏ, గారగు ప్రకృతసభాధిపతిగారికిని, కడపపౌరులకును దమకృతజ్ఞతాసూచకవందనము లొనరించి యిట్టిసభలు కడపనగరమున ననేకపర్యాయములు జరగఁగలవని తమయుదారభావ మని యుపన్యసించిరి. నాటకశాలాధికారులకును, దమ కెల్లభంగులఁ దోడుపడిన దీనరక్షకసభ వారికిని దమకృతజ్ఞతను వెల్లడించిరి. రాత్రి తొమ్మిదిగంటలు నిరువదినిముసములకు సభ చాలించుప్రయత్నము చేయఁబడియె

ఈరీతిఁ గడపపౌరులు నాయీయాంధ్రశ్రీమద్రామాయణకృతిసమర్పణోత్సవమును విధియుతముగ నెఱవేర్చిరి. నాయందుఁ దమకున్న యవ్యాజప్రేమాతిశయమును గ్రియారూపమున వెల్లడించిరి. బ్రహ్మాండపురాణ మొనరించినతటిని,

ఇప్పుడును నా యుద్యమమునే కొనసాగించుపొంటెఁ దమయౌదార్యమును, భాషాభిమానమును జూపి నిష్కళంకయశశ్చంద్రచంద్రికల నెల్లయెడల వ్యాపింపఁ జేయఁగల్గిరి.

వ న్నేరీతిగా నైన సత్కారపాత్రునిం జేయవలయుననియు నాభాషాసేవ యత్యల్పమే యైనను దానిని బెద్దచేయవలయుననియు భావించు నిర్మలస్వాంతులు పరశ్రేయస్సహానసద్గుణగణవిరాజితులు భాషాపోషణబిరుదాంచితులు నగు శ్రీమదాహ్వానసంఘసభ్యులకు నాహృదయపూర్వకమగు వందనశతవితతి నర్పించి కృతజ్ఞతను దెలుపుకొనుచున్నాను. అందును విశేషించి నన్ను సువర్ణభూషణవిభూషితునిఁ జేయవలయునన్న పట్టుదలనుబూని యట్లే సువర్ణకటకాలంకృతునిఁ గావించి సిద్ధప్రతిజ్ఞులై వైశ్యరత్నములై పరోపకారతత్పరు లగు మ॥రా॥శ్రీ పత్తి రాఘవశ్రేష్ఠి, భోగనాథము వేంకటసుబ్బయ్యశ్రేష్ఠిగార్లకు నాకృతజ్ఞత నేతన్మూలమునఁ దెలుపుకొనుచున్నాను. స్వకృత్యముల వదలి యీకార్యము నెఱవేర్చుటయే స్వకృత్యనిర్వహణ మని సంభావించి యథాక్రమముగ నిప్పనిం దీర్చిన కార్యనిర్వాహకసంఘకార్యదర్శులకు, సంఘాధిపతులకు, నాయపారకృతజ్ఞతను దెలుపుకొనుచున్నాను. నన్ను గౌరవించుట తమ్ము గౌరవించుటగ భావించి నాయందపార విశ్వాసమును జూపిన పురపాలకసంఘసభ్యులకుఁ దదధిపతులకు నాకృతజ్ఞతను విన్నవించుకొనుచున్నాను.

ఎవ్వ రెఱుఁగని నన్ను నలరించుపొంటె విజయముచేసి తమయౌదార్యమును జూపి సభను నిర్వహించిన ప్రభుశిరోమణులు కరుణోదారులు కవితాప్రియులు శ్రీభగవద్భక్తిధురంధరులు నగు శ్రీ వేంకటగిరి సంస్థానాధీశ కుమారరాజావారికి నాహృదయపూర్వకకృతజ్ఞతను దెలుపుకొనుచున్నాను దేహారోగ్యము చాలకున్నను, కార్యాంతరము లెన్నియుండినను, సభ కరుదెంచి రెండవదినము సభాధిపత్యమును వహించిన పండితకవులు, న్యాయవాదులు, పరమేశ్వరచరణారవిందమరందపానాసక్తస్వాంతద్విరేఫులు నగు మ॥రా॥శ్రీ నాగపూడి కుప్పుస్వామయ్య బీ. ఏ, గారికి నాయపారకృతజ్ఞతను దెలుపుకొనుచున్నాఁడను. నాపాండిత్యము శూన్యప్రాయ మైనను, నాకవిత్వము నిస్సార మైనను, ఆంధ్రీకరణపటిమ స్తవ్యముగాకున్నను నన్నుఁ బలువిధముల నలరించి పద్యరూపమున నన్నాశీర్వదించి 'యభినవాంధ్రవాల్మీకి'యను నామముఁ బ్రసాదించి నాపురోవృద్ధిం గోరిన పండితకవులకుం బ్రణమిల్లి 'దాసోహ'మ్మనుసూక్తిచే నాశిష్యత్వరూపవినుతిని సమర్పించుకొనుచున్నాను. గ్రామాంతరములనుండి నన్నలరించునెపమున దయచేసిన న్యాయవాదిప్రముఖసజ్జనశిరోమణులకు నాయపారకృతజ్ఞతను విన్నవించుకొనుచున్నాను. వారు వీరన నేల సభ నలంకరించినవారికిని, రాఁజాలక నాయం దాదృతిఁ జూపినవారికిని, నాకృతజ్ఞతను దెలుపుకొనుచున్నాఁడను.

ఇంతకన్న నేఁ జేయవలసినపని విశేషించి లేదని నానమస్కారముల సజ్జనుల కందఁజేయుచు, నాయాంధ్రరామాయణకృతిసమర్పణమహాకార్యమును సాగించిన శ్రీకడపనగరవాస్తవ్యసజ్జనప్రతతికి 'సేవకోఽహ'మ్మను నొక్కమాట విన్నవించి త్రికాలముల వారినామస్మరణ మొనరించుటకంటె వేఱుతరణోపాయము లేదని విన్నవించుచు నాయీలేఖనిని బ్రహ్మపురాణశిష్టభాగాంధ్రీకరణమున నియమించుచున్నాను.

ఓం తత్సత్.

ఇట్లు విన్నవించు సుజనసేవకుఁడు,
జనమంచి, శేషాద్రిశర్మ.

కడప.

మఱికొన్ని పండితాభిప్రాయములు.

ఉ. శ్రీరమణుండు దేవగణసేవితపాదసరోజుఁ డార్తర
క్షారతుఁ డప్రమేయగుణజాలుఁ డచింత్యమహత్త్వభూతివి
స్ఫారుఁడు భక్తలోకపరిపాలనధుర్యుఁడు యోగిచిత్తసం
చారుఁడు శేషభూమిధరశర్మకవీశ్వరుఁ బ్రోచు నిచ్చలున్. 1

ఉ. వెల్లనిమేనిచాయయును వెల్లనినవ్వును వెల్లపూఁతయున్
వెల్లనికొండకాఁపురము వెల్లనిసొమ్ములు వెల్లవార్వమున్
వెల్లనిజాలు నాఁదలను వెల్లనిక్రొన్నెలపూవుఁ గ్రాలు నా
చల్లనివేల్పు శేషగిరిసత్కవి కిచ్చుత మెల్లభద్రముల్. 2

ఉ. అద్రివరప్రియాత్మజ సుధాంశుకిశోరవతంస యోగని
ర్నిద్రమునీంద్రసన్నుత విరించిముఖామరవంద్య గౌరి య
క్షుద్రదయాసమన్విత యకుంఠితదివ్యమహానుభావ శే
షాద్రికవీశుఁ బ్రోచుఁ బురుషార్థము లెల్ల నొసంగి సత్కృపన్. 3

సీ. వాల్మీకిమౌనిప్రవరవినిర్మితమైన యాదికావ్యమగు రామాయణంబు
నిఖిలకిల్బిషహరం బఖిలశుభోత్కరప్రదము గావున నెల్ల భాషలందు
నీకావ్యమును సత్కవీశ్వరుల్ భాషాంతరంబు గావించి యశంబుఁ గనిరి
తెలుఁగున భాస్కరాదులు తొల్లి లోకోపకారకంబుగ ముదమార వ్రాసి
తే. రిపుడు కడపపురంబున నెసఁగువిబుధ, సఖుఁడు జనమంచి శేషాద్రిశర్మసుకవి
లలితముగనువిశేషార్థకలితముగను, వ్రాసెఁదెలుఁగునభువినెల్లవారుఁబొగడ.

క. మూలంబున కిది సరియగు, శైలి సులభ మర్థసరణి సరసత నొప్పున్
మేలిమి నీరామాయణ, మీలోకమునందుఁ గాంచి యొసలారుఁ గడున్.

ఉ. శ్రీయుతుఁ డార్యసన్నుతుఁడు శేషగిరిప్రథితాభిధుండు రా
మాయణకావ్య మాంధ్రమున మానితశైలి విశేషభావధా

రేయత మీఱ నూత్నమగు♦రీతి రచించిన సత్కవీశ్వరుం
డాయతకీర్తిఁ గాంచి యల♦రారెడు సర్వమనోరథాప్తిమై.

మ. కవిలోక స్తవనీయకావ్యకలనా♦కార్యైకదీక్షుండు కే
శవగౌరీపతిపూజనాభిరతుఁ డా♦జన్మించి శేషాద్రిస
త్కవివర్యుండు రచించినట్టి రసవ♦త్కావ్యంబు పెంపొంది యా
రవిచంద్రస్థముగాఁ జెలంగుతను నీ♦రామాయణం బుర్విలోన్.

క. చంద్రునికై వడి నీకవి, చంద్రుఁడు వెలుఁగొందుతను య♦శశ్చంద్రికలం
జంద్రవతంసునిక్రియఁ గవి, చంద్రవతంసుఁడు వెలయుఁ బ్ర♦శస్తవిభూతిన్.

క. కడువేడుక నిమ్మెయి నె, క్కుడుముదమున నాగపూడి ♦ కుప్పుస్వామ్యా
ర్యుఁడు రామాయణముం గని, కడుకొని శేషాద్రిశర్మ♦కవిత నుతించున్. 9

ఇట్లు నాగపూడి కుప్పుస్వామయ్య.

సీ. జనమంచివంశాబ్ధి♦శశధరుండవుగాఁగఁ జదివితి వెల్లశా♦స్త్రముల లెస్స
ఉభయభాషలయందు♦నురుకీర్తిగడియించిమెప్పుఁబొందితి వౌర♦యొప్పుమీఱఁ
బలుకావ్యనాటక♦ప్రతతిఁ జక్క నొనర్చి ప్రజల మె ప్పొల్లెడఁ ♦ బడసినావు
కాళికాపురి కేగి ♦ కావ్యతీర్థాహ్వయ కమనీయబిరుదంబుఁ ♦ గాంచినావు
తే. ఔర! నీకీర్తి నీశాంతి ♦ యమలకరుణ, యాదరంబును బొగడంగ♦నలవిగావు
కమలనాభుండు నీపైనఁ ♦ గరుణచూపి, మెచ్చి సంపద లనిశంబు♦నిచ్చుఁగాత.

క. శ్రీరామాయణకావ్యము, నౌరా! యని బుధులు మెచ్చ ♦ నద్భుతశైలిన్
గారా మారఁగ నొనరిచి, శ్రీరాముల గొసఁగి తీవు ♦ శేషాద్రికవీ!. 2

ఉత్సాహము. అందమైన నీదుప్రతిభ ♦ యాంధ్రలోక మెల్లెడన్
ఇందు నందు సందులేక ♦ యింపుమీఱఁ బర్వఁగా
యెందునైన నుండువెల్గు ♦ నేర్పడంగఁ బృథ్విలో
నందుచుండు నీదుకీర్తి ♦ యలరుచుండు నిచ్చలున్. 8

ఇట్లు ఎల్. వేంకటరమణయ్య.
పులివెందుల.

శ్రీ రామమహిమము.

ఈవిషయము బ్రహ్మశ్రీ నాగపూడి కుప్పుస్వామయ్యగారిచేఁ జదువఁబడినది.

బాలకాండము.

1 వనజభవవాసవవిశ్వామిత్రవసిష్ఠనారదాదిదేవర్షిగణస్తూయమాన సమస్తనిస్తులప్రశస్తగుణస్తోముఁడు, అరినిషూదనపరాక్రమోద్దాముఁడు.

2 పుత్రకామేష్టిసమాచరణసుప్రీతయజ్ఞేశ్వరానుగ్రహసంజాతవిబుధస్తుతదశరథపుత్త్రుఁడు, సకలజనమనఃకమలమిత్త్రుఁడు.

3 అమృతకరసమప్రియదర్శనుఁడు, సమధిగతాఖిలదర్శనుఁడు.

4 తాటకాది విశ్వామిత్రసురద్విషద్వధానందితవిశ్వామిత్రవిశ్రాణితసకలదివ్యాస్త్రుఁడు, తనూసౌందర్యపరాభూతకుసుమాస్త్రుఁడు.

5 గాధేయకథితగంగావతరణకార్తికేయసంభవాదిపుణ్యకథాశ్రవణప్రముదితపరిపూతహృదయుండు, సకలప్రాణికోటిసదయుండు.

6 అహల్యాశాపవిమోచనుఁడు, భవబంధమోచనుఁడు, అరవిందలోచనుఁడు.

7 హరశరాసనలీలావిభంజనపరాక్రమసముపలబ్ధజానకీపరిగ్రహణ పరితోషితస్వాంతుఁడు, అతులితనీతిమంతుఁడు.

8 సముచితమధురభాషణాఖిలపౌరజానపదానందనుఁడు, కౌసల్యానందనుఁడు.

అయోధ్యాకాండము.

9 పితృవాక్యపరిపాలనార్థసమనుష్ఠితారణ్యవాసుఁడు, సౌభాగ్యశ్రీనివాసుఁడు.

10 నిరంతరసేవాపరాయణానుసరల్లక్ష్మణుఁడు, మహాపురుషలక్షణుఁడు.

11 అభివాదనాదిసపర్యావిశేషప్రమోదితభారద్వాజుండు, కమలినీరమణసమతేజుండు.

12 రాజ్యప్రతిగ్రహవిషయకభరతప్రార్థనా వసిష్ఠానుమోదననిరాదృతిపురస్సరపితృవాక్యపరిపాలనైకనిరతుఁడు, నిజపాదుకాయుగళప్రదానానుగృహీతభరతుఁడు.

13 సత్యసంధుఁడు, దీనబంధుఁడు.

14 వాత్సల్యసమాదృతశత్రుఘ్నుఁడు, సురశత్రుఘ్నుఁడు.

అరణ్యకాండము.

15 విరాధఖరదూషణకబంధ ప్రముఖనిఖిలరక్షోనివహావక్షోదళనవతిరక్షితతాపసవృషభుఁడు, భక్తిసులభుఁడు.

16 నిబిరీసభక్తిపరతంత్రశబరీపరికల్పితనిజసపర్యాప్రహృష్టచిత్తుఁడు, భక్తజనముక్తిప్రదానాప్రమత్తుఁడు, ధీరోదాత్తుఁడు.

కిష్కింధాకాండము.

17 అగ్నిసాక్షికమిత్రీకృతసుగ్రీవుండు, మహానుభావుండు.

18 సునిశితైకసాయకనిహతవాలికపివర్యుఁడు, స్థైర్యగుణధుర్యుఁడు.

సుందరకాండము.

19 అబ్ధిలంఘనసీతాన్వేషణాంగుళీయకప్రదానలంకాదహనాదినిజహితచర్యాచరణైకతానమానసపవమానసూనుండు, యోగిజనమానసాధీనుండు.

యుద్ధకాండము

20 కపికులసాహాయ్యపరినిర్మితగభీరపారావారసేతుబంధనధురంధరుండు, వినయాదిగుణబంధురుండు.

21 విదారితకుంభకర్ణుఁడు, వృషోపలనీలవర్ణుఁడు.

22 దశకంఠకంఠవిలుంఠనపరితోషితదివిజేంద్రుండు, ధర్మాచరణనిస్తంద్రుండు.

23 శరణాగతపరిత్రాణలోలుఁడు, కరుణాలవాలుఁడు.

24 లంకాసామ్రాజ్యప్రదానపరిపూర్ణమనోరథవిభీషణుఁడు, సాధులోకతోషణుఁడు.

25 సత్యపూతస్మితపూర్వమితపూర్వభాషణుఁడు, ఆశ్రితపోషణుఁడు.

26 రామేశ్వరక్షేత్రశివలింగప్రతిష్ఠానావాప్తసకలకాముఁడు, కామాద్యరివర్గభీముఁడు.

27 సకలలోకవిదారణరావణవధానంతరస్వీకృతసామ్రాజ్య పట్టాభిషేకుండు, పుణ్యశ్లోకుండు.

28 విబుధజనరంజనుఁడు, నిరంజనుఁడు.

29 ఆశ్రితాఖిలకామితార్థప్రదాయకుఁడు, తులితసురనాయకుఁడు.

30 సర్వజనప్రియంవదుఁడు, భక్తజనవశంవదుఁడు.

31 జితేంద్రియుఁడు, సతీప్రియుఁడు,

32 దనుజవ్రాతతమఃపుంజభంజనతిగ్మధాముఁడు, భక్తలోకజీవంజీవసుధాధాముఁడు, సర్వపూర్వగీర్వాణాఖర్వగర్వనిర్వాపణప్రహార్షితగీర్వరాత్మజాదిసువప్వాచంయమిపోముఁడు, సకలనృపకులతిలకాయమానరాజలలాముఁడు, సకలకలుషవిధ్వంసనపుస్స్మరనిఖిలపుమర్థసంధాయకదివ్యనాముఁడు, ఆశాంతపూరితచంద్రికావదాతసుయశోభిరాముఁడు, ఆత్మారాముఁడు, రాముఁడు.

సీత.

1 జనకమహారాజపరిపాలితావనీసంభూత, అయోనిజాత.

2 రామచంద్రపాణిగ్రహణోపజాతప్రభూతకౌతుకోపేత, అరవిందమందిరాంశసంజాత.

3 నిరంతరహృదంతరభజమానరామపదాబ్జాత, ఉత్తమసతీగుణసమేత.

4 వినయసౌశీల్యోపచితపరిచర్యాసరితోషితశ్వశ్రూప్రముఖనిఖిలబంధువ్రాత, అవలేపాద్యవగుణాపేత.

5 నిజవిశ్లేషణదూయమానప్రాణేశ్వరప్రత్యాయనార్థనిజచూడామణిప్రదానబహూకృతాంజనాతనూసంజాత, అవిగీతచారిత్రవిఖ్యాత.

6 వీతిహోత్రప్రవేశనప్రకటితనిజపాతివ్రత్యమాహాత్మ్యవిప్రస్ఫీత, నిరవధినిర్వ్యాజకరుణాన్వీత.

7 సర్వాభీష్టకలనసంతుష్టహనూమత్ప్రముఖభక్తజాత, భవాంబుధిపోత.

8 పరమపూత, లోకమాత.

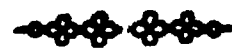
ఇట్టిసీతయు, సీతాసమేతజనకజామాతయు మనల నందఱ రక్షించుఁగాత.

నాగపూడి. కుప్పుసామయ్య.

శ్రీ. శ్రీ. శ్రీ.

శ్రీః.

ఉపోద్ఘాతము.

శ్రీరామావతారతత్త్వము.

"సర్వచైతన్యరూపాం తా మాద్యాం విద్యాం చ ధీమహి,
బుద్ధిం యా నః ప్రచోదయాత్". (దేవీభాగవతము.)

చ. ప్రకృతినిబద్ధుఁ డౌచు శ్రుతి♦వర్ణితదివ్యతమాత్మశక్తిచే
సకలవిదుండు నోంకృతివి♦శాలతనుండు విరాట్టు నాఁగ నె
న్నికఁగను నాపరాత్పరుని ♦ నిత్యముగాని జగంబు నిత్యమై
నకరణిఁ జేసి నెమ్మిఁగను ♦ నాథుని నాత్మను సంస్మరించెదన్.

సజ్జనశేఖరులారా !

ఆనందమయుండై జ్యోతిస్స్వరూపుఁడయి సకలకర్తృత్వాదిశ్రుతిపాదిత మహామహిముఁడయి స్వీయతత్త్వం బిదమిత్థమ్మని యెఱుంగరామి నుపనిషత్తులు నివ్వెఱంబొంద, మహర్షులు దిగ్భ్రమనొంద, సురవరు లిది యేమి, ఎవ్విధి నెఱుంగనగు నని కలంతఁ బొంద, నెవ్వారికే నేకాలమందే నీతత్త్వ మిట్టిదని యెఱుంగ ననువుపడక, జగత్కర్త, జగత్సాక్షి, జగత్స్వరూపుఁడు నయి తత్స్వరూప మిట్టిదని నిర్ణయింపఁజాలని వేదము లోంకారమయుం డని యుచ్చైర్నాదంబున నుద్ఘోషింప, "తథాస్తు" అని తక్కుంగల శాస్త్రములు తద్వాదులు తృప్తిం బొంద, నింతవఱ కెవ్వరికే నిట్టి దీతత్త్వ మని లక్ష్యలక్షణపురస్సరంబుగా సిద్ధాంతము చేయ శక్యమే కాక, యిందం దనరాక యెల్లతావుల నిండి యనిర్వచనీయశక్తియై యలరారు భగవంతుఁడు పరమాత్మ యొక్కఁడు కలఁడు. సత్య మని యెల్లవారు నమ్మి యుండుట క్రొత్తవిషయము గాదు. దీనికిం బ్రమాణము లివ్వి యని చూపఁబూనుటకన్న వెఱ్ఱితన మింకొక్కటి యుండదు.

న హి కారణం వినా కార్యస్యోత్పత్తిః.

యను సూక్తి యెంతయు సమంజస మనక తప్పదు. 'జగత్సత్యమ్' అనుసిద్ధాంత మెంతయో సేపు నిలువఁజాలదు నశ్వర మనశ్వర మని సిద్ధాంతీకరింపఁబూనుట యొకశక్తి కాదు. స్థావరజంగమాదిశబ్దములే యీయజ్ఞానమును దొలఁగించుచుండఁగా "మూరుపట్టుకొని ప్రేలాడె" నన్నట్లు కుతర్కయుక్తులచేఁ బ్రలాపించుచు స్వాహంకారమును జూపుటకన్న హాస్యాస్పదవిషయము వేఱుగ నుండదు.

అట్టి యనిర్వాచ్యపరతత్త్వము నుపాసించు టెట్లు? ఆయుపాసనను మాన ముక్తి లభించు టెట్లు? అను ప్రశ్నము రాక మానదు. ఈప్రశ్నమునకు సమాధానము చెప్పుటకే యిన్ని వేదములు, ఇన్ని శాస్త్రములు, ఇన్ని పురాణములు తల్లడపడుచున్నవి సంశయాస్పదపదములచే నర్థమును దెలుపుచున్నవి. ఎవరికిఁ దోఁచినట్లు వారు స్వమతసిద్ధాంతమును జేసికొను నవకాశ మొసంగుచున్నవి. కాఁబట్టి యే కొందఱు మనమ్మునఁ దనది యథార్థము కాదని స్ఫురించినను బైకి బింకములు మానక యడ్డుమాటలాడుచు వెఱ్ఱిమొఱ్ఱిగా మాటలాడుచుందురు. గ్రంథముల నట్లే వ్రాయుచుందురు ఏవిషయమునకైనను మూఁడునాలుగుయుక్తులు లేకపోవు వానినే పలుమాఱు త్రిప్పి త్రిప్పి వ్రాసిన నొకగ్రంథము కాకపోదు. కాని యాగ్రంథకర్త జిజ్ఞాసువే యైనచో నాయుక్తులే యాతనిచిత్తము నీటిలపోటులవలె బాధించు చుండు ననుట నిస్సంశయము

ఈవిషయమును సిద్ధాంతమును జేయఁబూని వేదములు నోరుమూసికొని తికమకపడుచున్న వన నింక మందబుద్ధినయిన నావంటివానిమాట యిటఁ జెప్పనేటికి? ఈవ్రాఁతవలననే నా కీవిషయమున వాస్తవము గోచరింపలేదని స్పష్టము కాక మానదు. అది సత్యమే.

గోచరముకాని విషయమును జర్చింపఁ బూనుట యవివేకము కాదా? యనవచ్చును కాని యెట్టి మందస్వాంతునకైన నేదో యొకవిషయమున నించుక జ్ఞాన ముదయింపక మానదు కాదేని భగవదంశము నిష్ఫల మగును అట్లు కాఁగూడదు కదా.

వేదవేదాంతములు, వేదాంగములు, తదర్థప్రతిపాదకస్మృతులు, తన్మహిమానువాదకపురాణములు,తదనుసరణేతిహాసాదు లవి యివి యననేల యెల్లగ్రంథములు జగత్సృష్టిస్థితిలయాత్మకవికారములు మాయాకల్పితము లని యంగీకరించను స్పష్టముగనో యస్పష్టముగనో యీయర్థమున గ్రంథములు పప్పులోఁ గాలు వైచినవియే కాని వేఱుగాదు.

ప్రకృతిపురుషుల కవినాభావసంబంధము సజ్జనాంగీకృతము. తత్ప్రేరేపితుఁడయి యోంకారరూపుఁ డగు విరాట్టు జగన్నిర్మాణాదికృత్యమునకు సమ్మతించును. కాని తానుమాత్ర మాపంకమున కాలూనఁడు. కాననే సర్వసాక్షి యన్న పేరాతత్త్వమూర్తికిఁ జెల్లు.

ప్రకృతిశబ్దము స్త్రీలింగమని వ్యవహరింపఁబడును గానఁ బ్రకృతి యనఁగా స్త్రీ యని వ్యవహారము గల్గినది. ఆప్రకృతిస్థితి యెట్టిదో యెవ రెఱుంగుదురు? ఎవరికిఁ దోఁచినట్టు వారు స్తుతింతురు. అవ్యక్తి విరాట్టువును గూడ ననఁగా నిర్గుణునిసైతము సగుణుం గావింపం జాలిన దఁట అబ్బా! ఏమి యావ్యక్తిశక్తి.

సర్వసాక్షియైన విరాణ్మూర్తి యనుమతింప నామూలప్రకృతి యాతత్త్వమును విడువఁజాలదు గాన విడిచినట్లు కనఁబడుచు స్వప్రభావమున క్షణమాత్ర

మున సకలప్రపంచము నిర్మించెను. మహదహంకారాదులఁ గలిగించె. పృథివ్యాది మహాభూతపంచకమును నిర్మించె. ఇట్లు క్రమముగా జీవకోటిభేదములను సంఖ్యాతీతముల స్వస్వకర్మానువృత్తిగలవానిని నిర్మించెను. ఔరా! ఏమి యాపరమేశ్వరిశక్తి! అనిర్వచనీయము,అప్రతర్క్యము!, అమేయము, సర్వవ్యాప్యము, శ్రుత్యంతదురధిగమ్యము.

మూలప్రకృతి యనఁ బరఁగు నాపరదేవతనే సత్వరజస్తమఃప్రధానమూర్తులనుగ్రహించి యసమానవిఖ్యాతినందుచున్న లక్ష్మీసరస్వతీపార్వతులనుగాభావించి పూజించుచున్నారు. వీరి నాశ్రయించియే విష్ణుబ్రహ్మశంకరులు జగత్పూజ్యు లగుచున్నారు. ఈనుడి తొలుదొలుత విన్నంతమాత్రమున శ్రుతికటువుగఁ దోఁచును. కాని యిందలి తత్త్వ మెద్దిరా యని నిష్పక్షపాతబుద్ధితో నాలోచింపఁ జిరకాలమున కిదియే సత్యమని తోఁపకపోదు. మూటికిమువ్వాటికి నిది యిట్లే యని తోఁచును. శ్రీమచ్ఛంకరాచార్యులవారు శ్రీమద్రామానుజాచార్యుల వారిదియే వాస్తవమని సిద్ధాంతము చేసి సట్లూహింపవచ్చు.

శ్రీమచ్ఛంకరభగవత్పాదాచార్యులవా రాప్రకృతినే శివశక్తి యనిరి. ఈమెకు లోఁబడియే త్రిమూర్తులు వర్తింపుచున్నారనిరి. ఈమెసాయము లేకున్నఁ బరమపురుషుఁడు కూడఁ గదలఁజాలఁ డనిరి. సృష్టిచమత్కృతియంతయు నీప్రకృతివిలాస మనిరి.

శ్లో. శివ శ్శక్త్యా యుక్తో యది భవతి శక్తః ప్రభవితుం
నచే దేవం దేవో న ఖలు కుశల స్స్పందితు మపి,
అత స్త్వా మారాధ్యాం హరిహరవిరించాదిభి రపి
ప్రణంతుం స్తోతుం వా కథ మకృతపుణ్యః ప్రభవతి?.

శ్లో. తనీయాంసం పాంసుం తవ చరణపంకేరుహాభవం
విరించి స్సంచిన్వ న్విరచయతి లోకా నవికలమ్,
వహ త్యేనం శౌరిః కథమపి సహస్రేణ శిరసాం
హర స్సంక్షు ద్యైనం భజతి భసితోద్ధూళనవిధిమ్

ఈమెయే సర్వోపాస్య యనియుఁ దేటపఱిచిరి.

శ్లో. తటిల్లేఖాతన్వీం తపనశశివైశ్వానరమయీం
నిషణ్ణాం షణ్ణా మ ప్యుపరి కమలానాం తవ కలామ్,
మహాపద్మాటవ్యాం మృదితమలమాయేన మనసా
మహాంతః పశ్యంతో దధతి పరమానందలహరీమ్.

శ్లో. జగ త్సూతే ధాతా హరి రవతి రుద్రః క్షపయతే
తిరస్కుర్వ న్నేత త్స్వమపి వపు రీశ స్తిరయతి,
సదా పూర్వ స్సర్వం త దిద మనుగృహ్ణాతి చ శివ
స్తవాజ్ఞా మాలంబ్య క్షణచలితయో ర్భ్రూలతికయోః

ఈపరదేవతనే బహునామముల నెల్లరుఁ బూజించుచున్నా రనిరి.

శ్లో. గిరా మాహు ర్దేవీం ద్రుహిణగృహిణీ మాగమవిదో
హరేః పత్నీం పద్మాం హరసహచరీ మద్రితనయాం,
తురీయా కాపి త్వం దురధిగమనిస్సీమమహిమా
మహామాయా విశ్వం భ్రమయసి పరబ్రహ్మమహిషి!. (సౌందర్యలహరి.)

ఇట్లు శ్రీశంకరాచార్యులు ఆదిప్రకృతివిలాసవిలసిత మీసర్వప్రపంచమని సిద్ధాంత మొనరించిరి. బళీ! ఆచార్యులవారి తత్త్వశక్తి యెంతయుఁ గొనియాడ నవంతున కేని శక్యమా ?.

శ్రుతి నీలతోయదమధ్యస్థా ద్విద్యుల్లేఖేవ భాస్వరా,
నీవారశూకవ త్తన్వీ పీతా భాస్వ త్యణూపమా.
తస్యా శ్శిఖాయా మధ్యే పరమాత్మా వ్యవస్థితః,
స బ్రహ్మా స శివ స్స హరి స్సేంద్ర స్సోఽక్షరః పరమ స్స్వరాట్.

ఈశ్రుతి ప్రకృత్యగ్ర్యుఁడు పరమపురుషుఁ డని తెల్పును గదా. ఆపర మాత్మయే బ్రహ్మరుద్రహరిహాయులనియు, నా దేవుఁ డక్షరుఁ డనియుఁ దేటపఱచును. కాఁబట్టి తదిచ్ఛాశక్తియే యాదిప్రకృతి తదతీతుఁడే విరాట్టు. అనుట సిద్ధాంతము గదా.

శ్రీరామానుజాచార్యులుగా రీవిషయమునే భంగ్యంతరముగా సిద్ధాంత మొనరించిరి. శ్రీప్రధానత్వమే వారిసిద్ధాంతసారము. విష్ణువు విరాట్పురుషుఁడు. లక్ష్మి ప్రకృతి. లక్ష్మీదేవిద్వారా విష్ణువు భక్తవాంఛల నొసఁగును గాని తానుగా నీయఁదలంపఁడు. అని స్పష్టముగఁ దెల్పిరి. కాఁబట్టియే శ్రీవైష్ణవులని తచ్ఛిష్యులకుఁ బేరు గల్గెను.

ఇట్లు మహాత్ములు బ్రహ్మమును సగుణనిర్గుణభేదముగ నిరూపించిరి కారణ మేమన సగుణ ముపాస్యము. నిర్గుణ ముపాస్యము కానేరదు.

శ్లో. పూర్ణ స్యావాహనం కుత్ర? సర్వాధారస్య చాసనమ్?,
స్వచ్ఛస్య పాద్య మర్ఘ్యం చ శుద్ధ స్యాచమనం కుతః?.
నిర్మలస్య కుత స్స్నానం వాసో విశ్వోదరస్య చ?,
అగోత్రస్య త్వవర్ణస్య కుత స్తస్యోపవీతకం?.
నిర్లేపస్య కా భూషా? క్వాఽలంకారో నిరాకృతేః?,
నిరంజనస్య కిం ధూపై? ర్దీపై ర్వా సర్వసాక్షిణః?.
నిజానందైకతృప్తస్య నైవేద్యం కిం భవే దిహ?,
విశ్వానందయితు స్త్వస్య కిం తాంబూలం ప్రకల్ప్యతే?.
స్వయంప్రకాశచిద్రూపో యోఽసా వర్కాదిభాసకః,
గీయతే శ్రుతిభి స్తత్ర నీరాజనవిధిః కుతః?.
ప్రదక్షిణ మనంతస్య ప్రణామోఽద్వయవస్తునః,

వేదవాచా మవేద్యస్య కిం వా స్తోత్రం విధీయతే?,
బహి రంతశ్చ సంపూర్ణో కథ ముద్వాస్యతే విభుః?,
ఇతీయం భావనా యస్య దృఢా భవతి సర్వదా.
సైవ తస్య పరా పూజా మౌన మేవ పరో జపః,
అచింత్య మపరం ధ్యానం ధ్యానం నిర్విషయం మనః.
దేహో దేవాలయః ప్రోక్తో జీవో దేవ స్సనాతనః,
త్యజే దజ్ఞాననిర్మాల్యం సోఽహంభావేన పూజయేత్.

ఇదియే నిర్గుణపరబ్రహ్మపూజయని పెద్దలనువదించిరి. ఇట్టి నిర్గుణము నుపాసించు టెట్లు? కాన సగుణమనునది స్త్రీవ్యక్తి నాశ్రయించి యుండఁ దగినది. ప్రకృతిపురుషసంయుతియే జగత్తు. తదైక్యమే జగన్నాశము. అనునది సిద్ధాంతము.

గాయత్ర్యాదిసకలమంత్రములేయర్థమును దెలిపినను స్త్రీలింగవాచ్యములయ్యెను. గాయత్రమంత్రమని యనరాదు కదా. తదర్థ మాలోచింప స్త్రీవ్యక్తి స్వాతంత్ర్యమును దెలుపదు కాఁబట్టి తొలుదొలుతఁ బ్రకృతినో, తత్పరిణామవిలసితులగు హరిహరాదులనో యుపాసించి తజ్జన్యజ్ఞానంబున భగవంతునిఁ దెలిసికొనవలయు ననుటకన్న సర్వశ్రుతిసమ్మతమార్గము వేఱొకటి కానరాదు.

ఈగొడవలోఁ దిగినచోఁ బునరావృత్తియే యొదవదు. ప్రమాణవాక్యములకు యుక్తులకు మేర యుండదు. ఆమీఁద వాక్కలహములకుఁ దృప్తియే లేదు. తుదకు ముష్టియుద్ధమువఱకు నీవాదాపారపారావారము వ్యాప్తినొందక యూరక విడువదు. అట్లని యూరకుండరాదా యన్న వాక్చాపల్యమూరకుండనీయమి నిట్లు తుచ్ఛవాక్కుల నాల్గింటిని వ్రేలితిని. సమ్మతముగాకున్న క్షమింతురుగాక. క్రోధాగ్నిజ్వాలలఁ గ్రుమ్మరింపక పుత్రభావమున నన్ను మన్నింతురుగాక. దీనివలన న భావ మిట్టిదని తెలిసికొంటిరి గదా. అంతియే చాలును.

ప్రకృతవిషయము శ్రీరామావతారవిషయము. శ్రీరాముఁడు విష్ణువా? శివుఁడా? చతుర్ముఖుఁడా? యన్న నీముువ్వురును గావచ్చును. మేలిమిబంగారమును వాంఛానురూపముగ గ్రహించి కటకకుండలాద్యాకృతుల విభజించి యాయాయి పేరులతో వ్యవహరించుచు నానందించునట్లు శ్రీరామచంద్రమూర్తిని దోఁచినట్లు ధ్యానించుచుఁ బూజింపవచ్చు. ఫల మొక్కవిధముగానే యుండును. భక్తిసమత నొందినచోఁ దత్ఫలము సమత్వమొందును. భక్తి భిన్నరీతి నుండెనేని ఫల మట్టిదియే. కాఁబట్టియే శ్రీరామతత్త్వవిషయమునం దాస్తికుల కెల్లరకు నభిప్రాయభేదములు లేవు. తక్కుంగల యవతారవిషయము లట్లుగాదు.

ఇఁక శ్రీరామరూపమున భగవంతుఁడు మహీస్థలమున నవతరించెనా? దాని కవకాశ మాకాలమునఁ గలదా? యనునదియే ప్రధానప్రశ్నము. శ్రీరాముఁడు విష్ణువనియే యిపుడు భావింతము. విష్ణుశబ్దము వైకుంఠవాసియగు దైవపరము

కాదనియు విరాట్పురమనియుఁ జెప్పఁబూను వాద మిపుడు వలదు. ఏరూపమున నుపాసించినను బ్రకృతిద్వారా భగవంతునిం జెందును. బ్రకృతిద్వారమును దదు పాసనఁ జేయక భేదించుట యేరికే దుర్లభము. ఆమె కాయనయే లోఁబడు ననఁగా నిఁక రూపనామధారులమాట యిట నేటికి ?.

✤ శ్రీరామావతారకారణము. ✤

కేవలయుక్తులచేతను, హస్తవిన్యాసములచేతను, వాక్చమత్కృతిచేత నగు ప్రతిపక్షిముఖపిధానముచేతను ఈవిషయము సిద్ధాంతము కాఁజాలదు. కర్మసిద్ధాంతమును నమ్మి భగవంతుఁ డొకఁడు లేకున్నఁ బ్రపంచమే లేదని నిశ్చయించి గమ్యస్థాన మాభగవంతు నొందుటయే యందఱకుఁ బ్రధాన మను దృఢవిశ్వాసము గలిగి యాలోచించినఁగాని యీవిషయము తేలదు. ఇవిగలవారలకే యీవిషయము రుచించును. కర్మ మనాది కాదన్నవారి కది యనాదియేయని నచ్చఁజెప్పుట బ్రహ్మకైన శక్యముకాదు. కాఁబట్టి ముందాస్తికత యావశ్యకము. అది యున్న నీవిషయము కరతలామలకముగాఁ దోఁచును. అదిగల మాన్యులే కృతార్థు లగుదురు.

భగవంతుఁ డవతరించునంతటి ధర్మహాని యాకాలమునఁ గలదా?

శ్లో. పరిత్రాణాయ సాధూనాం వినాశాయ చ దుష్కృతాం,
ధర్మసంస్థాపనార్థాయ సంభవామి యుగే యుగే

అను భగవద్వాక్యము భక్తులకు శరణము కదా!.

త్రేతాయుగమున నాల్గవభాగమునఁ బ్రపంచ మెట్లున్నదని తొలుత విచారింతము.

నిరంతరభగవత్పాదపరాయణచిత్తులగు మహర్షులకుండ రామిపాటిల్లుటయు, దేహబలమున నిఱ్ఱివీఁగు క్రూరదానవులు ప్రబలి విచ్చలవిడి సంచరించి మానవులఁ గబళించుటయు, సర్వకాలసాధారణకృత్యముగ నుండెను. పురములు, నగరములు, గ్రామములు, పల్లియలు చాలతక్కువగ నుండెను. భీకరారణ్యములు ప్రబలియుండెను. ప్రజలు నడచుమార్గములు కడు భయంకరకంటకమృగపన్నగరాక్షసాక్రాంతములై యొంటరిగఁ జరింప నలవిగాకుండెను అందందుఁ బురములుండినను సామాన్యముగా నడవులే యధికస్థలము నాక్రమించియుండెను. ఆహారపదార్థములు చాలినన్ని లేకుండెను. మాంసాహారమే ప్రధానముగ నుండెను. మహర్షులుకందమూలఫలములభక్షించుచుండినను రాజ్యగృహములయం దెప్పుడో భుజించుట సంభవించినపుడు కొందఱు మేధ్యమృగమాంసమును దినుచుండిరి. సత్యమున కాకాలమున మిగుల గౌరవము వ్యాప్తియు నుండెను దేవతల నారాధించుట నేమికొంచెం(?) లున్నను దద్వారా తొలంగుచున్న నమ్మకము జనసామాన్య

మున కుండెను. భూతదయాపశ్చాత్తాపములు గలవారు కొలఁదిగ నున్నను వారికి మర్యాద హెచ్చుగా నుండెను. శ్రుతిస్మృత్యుక్తక్రియాచరణమున శ్రద్ధగలవారు మహర్షులనఁ బరఁగుచుండిరి. వారిసంఖ్య యత్యల్పముగ నుండినను వారియశస్సు విశేషముగ వ్యాపించియుండెను. ఇన్నియుండినను స్వేచ్ఛాప్రవర్తకులు, హింసాపరాయణులు, దోర్బలప్రధానులు, క్రూరాచారనిరతులు నలుదెసల వ్యాపించి సాధుజనులకు విశేషబాధను గల్గించుచుండిరి. వారి నాపఁ జాలువా రుండినను వా రల్పసంఖ్యాకు లగుట స్వకృత్యము నెఱవేర్పఁ జాలకుండిరి. కొందఱు తత్కార్యమునం బ్రవర్తిల్లి వారిచే మృతిఁబొందిరి. క్రూరరాక్షసదృష్టిం బడక యెట్లో యే కానలలోనో, ఏకొండగుహాలలోనో నివసించుచు సాధుజనులు బాధల ననుభవింపుచుండిరి వర్షములు లేక జనులు బాధపడ లేదు గాని ప్రాణములకుగా, మానసంరక్షణమునకయి చాలఁ గష్టముల ననుభవించుచుండిరి ఏసత్కార్యములు చేయఁ బూనినను క్రూరగతవిఘ్నములు గలుగక సాగకుండెను. దాన వాని మాని, యూరకుండవలసివచ్చెను. అట్లుండుట మఱింత దుర్భర మయ్యెను ఇఁకఁ జేయవలసినదేమియును నూహాలే సర్వకాలసర్వావస్థలయందు వారికిఁ బ్రసరింపసాగెను. ఈకష్టములనుండి గట్టెక్కఁగలమా యను శంక పొడమెను. హాహాకారములు చెలరేఁగెను. భగవంతుఁడు తప్ప వేఱు శరణము లేదని వారికిఁ దోఁచెను.

ధర్మము నశించుటయు, నధర్మము వృద్ధియగుటయు భగవదవతారకారణములని యేదో యొకరీతిగా నంద అంగీకరించినట్లు చెప్పనొప్పు పైఁ జేర్కొనిన కారణములకన్న నెక్కువకారణము లేకాలమునఁగాని యుండఁ జాలవనుట నిస్సంశయసిద్ధాంతము. ఓహో! అని యనంగీకారసూచకముగాఁ దలద్రిప్పువా రుండరని నానమ్మకము

బాహుబలమున విఱ్ఱవీఁగు క్రూరచిత్తులగర్వమును దుర్బలులచే నడఁగించుటకు భగవంతుఁ డూహించునని మనము నమ్మవచ్చును. అట్లు సంభవించినఁగాని లోకులకు గుణపాఠము చక్కనిది కుదురదు. మాకన్న బలవంతులే లేరనువారిని, వారిని మించినవారిని బుట్టించి వారిచేఁ జంపించుట మంచిది గాదనియు, దాన బలవంతులును క్రూరులు నగువారికి బుద్ధి రాదనియు సర్వేశ్వరుని తాత్పర్యమైనట్లొకయూహ కలుగుటలోఁ బ్రమాద మేమియు నుండదు. అట్టి యప్రధర్ష శ్రీ బలశాలురను దుర్బలులు జయించినచోఁ జూచువారును, ఆచరిత్రమునువినువారును నహంకారమును దొలంగి యీశ్వరమహిమకు సాధ్యముకాని దేదియు లేదని గ్రహించి విఱ్ఱవీఁగుట మాని సాధువులు కావచ్చు ననుట దురూహ కాదు అట్టి గుణపాఠము నేర్పుటయే భగవంతుని చమత్కృతి.

ప్రకృత మనుసరించెద. రావణుఁడు సహజబలోపేతుఁడయ్యుఁ దపఃప్రభావమున బ్రహ్మదేవు నలరించి దుర్లభవరముల నొంది, దాన గర్వియై విఱ్ఱవీఁగుచు మాఱులేక దిగ్విజయ మొనరించి దుర్వారప్రతాపమున నింద్రాదిదిక్పతులజయించి

లోకము లచ్చెరువందఁ గైలాసం బగలించి శంకరుని మెప్పించి దుర్లభశాస్త్రములం బడసి మారుకొన శూరుఁడు లేఁడేయని తలంచువాఁడు. కార్తవీర్యుఁడు వాలియు జయించినను మృతినొందింపఁ జాలరైరి. అట్టితఱి నెందఱో భూపతు లాతని శరానలార్చులకు శలభప్రాయులైరి. ఇఁక సామాన్యులమాట ప్రస్తావింప నేల?.

పోనీ, రావణుఁడు శూరమారణమునఁ దృప్తినొందె ననుకొందమా! లేదు. సాధ్వీతిలకములఁ జెఱఁబట్టఁ జొచ్చెను. దుర్భరదురంతఘోరసంతాప మంతకంటె వేఱొండు గలదే? సాధువులఁ జంపుట, యవమానించుట లోనగుదుష్కార్యములఁ జేయ జంకుపడకుండెను. వానిప్రాపున మఱికొందఱు క్రూరు లట్టికార్యములనే చేయుచు నాతనికి బంధువులును మిత్రులు నైరి. ఆకాలమున లోక మేకరణి నుండునో చెఱఁబట్టి తనపత్నిని గొంపోవుచుండఁ గన్నులారఁ గాంచుచు నాసాధ్వి విలపింప నాలకించుచుఁ జేయనేరకున్న సతులమనస్థ్సితి యెట్లుండునో, అట్టివార్తల విన్నపరోపకారపారీణులస్వాంతము లేరీతి నుండునో, అట్టిదురాత్మకుల ఖండములు ఖండములుగా ఛేదింపఁజాలక తమప్రతాపమును దూఱుకొనుశూరుల యూహ లెట్లుండునో వర్ణింప శేషునకేని దరమగునా? యనుశంక నాకుఁ గలుగుచున్నది. అక్కటా! ఆతరుణమున మరణించినవారే పురుషులు. బ్రదికియున్నవారు పురుషులనఁబడుదురా ?.

ఇట్టి ఘోరపాపముల నెన్నియో చేయుచుండ నెంతకాల మోర్చుకొని భగవంతుఁ డుండఁగలఁడు ? ఆలోచించి యాలోచించి బ్రహ్మవరములఁ దప్పింప సాధ్యము కామిం దలంచి యెట్టులైన వానిం జంపక తప్పదు. కాన నరాకృతిం దాల్చెను. తమకుఁ గావలసిన పరిజనులను ముందే పుట్టఁజేసెను. భగవదవతారమున కెన్నియో కారణము లుండవలయును అట్టి పరమపురుషుఁ డుదయింపఁదగినంత పుణ్యము చేసికొన్న దంపతు లుండవలయుఁ గదా! ఆకాలమున కవన్నియు సమకూడెను.

1. అనరణ్యభూపాలుఁడు రావణునితోఁ బోరి శరీరమును విడుచుకాలమున నావంశమున జనించినవాఁడు నిన్నుం జంపునని శపించుట.
2. వేదవతి తన్నుఁ బట్టుకొనిన రావణుని హుంకారమున నదలించి యగ్నిప్రవేశ మొనరించుచుఁ దాను విష్ణువునే పెండ్లియాడెద ననియు నిన్నుఁ జంపించుటకుఁగా నే నయోనిజనై పుట్టుదు ననియు శాప మొసంగుట.
3. రావణుఁడు బ్రహ్మను వరమడుగుకాలమున మనుష్యవానరేతరజంతువులచేఁ జావకుండ వర మడుగుట.
4 విష్ణువునకుఁ బత్నీవధకారణమున భృగుమహర్షి మనుష్యజన్మ మెత్తఁదగునని శాప మొసంగుట.
5. అహల్యకు రామపాదరజస్సంగమువలన స్వరూపప్రాప్తి గలుగునట్లు గౌతమ శాపమోక్షరూపవర ముండుట.

ఈమొదలగు ననేకకారణములు, విష్ణుమూర్తి మనుష్యయోనిం బుట్టుటకు, నందు నిక్ష్వాకువంశమున జనించుటకు సహాయము లయ్యెను.

ఈవిషయము ముందే దేవతలకుఁ దెలియును గాననే తమతమయంశముల భల్లూకవానరములఁ బుట్టించిరి. వారెల్ల నయోధ్యాలంకామధ్యభాగమునఁ బర్వతారణ్యముల నాశ్రయించియుండిరి. రామదర్శనమాత్రముననే వారెల్ల దాసులై సాయముచేయ సంసిద్ధులైరి.

ఇట్లు భగవత్సహాయము లేకున్నఁ బ్రజలు జీవింపఁజాలరు. ధర్మము కాలూన నవకాశము లేదు. క్రూరులు స్వేచ్ఛగాఁ బ్రబలిరి. అట్టికాలమునఁ గాక మఱెట్టి కాలమున భగవంతుఁ డవతరింపఁబూనును ?

ఇఁకఁ ద్రేతాయుగమానవుల మనోవృత్తి యెట్టి దని యించుక విచారించెదను. త్రేతాయుగమున నెల్లరకుఁ బరోపకృతి యొనర్చుట ముఖ్యధర్మము. సత్యభాషణము ప్రప్రధానధర్మము. ఇవి మనుష్యులు మొదలు పక్షిజాతులవఱకు వ్యాపించెను. ఆర్తులను సంరక్షింప స్వప్రాణముల విడుచుటకు సంసిద్ధముగనుండుట యాకాలపుఁబ్రాణికోటికి నైజవృత్తిగా నుండెను బలాబలవిచారముగూడ నాలోచింపక తమ రాపని నెఱవేర్పఁ బూనునంతటి యుత్సాహ మాకాలపు జీవులకు వాడుకపడెను.

ఇవి కాక మఱికొన్ని యాకాలపు టలవాటులఁ బరిశీలింతము.

1. పెక్కుమందిస్త్రీలను వివాహమాడుట.

2. దేవతాప్రార్థనాదికములయందు హెచ్చుగా మద్యమాంసముల నుపయోగించుట.

3 పరస్పరసహాయమునఁ గృత్యముల నెఱవేర్చుకొనుట.

4. పితృమాతృగురుభక్తి.

5 రాజులు ప్రజలయనుమతి వేఁడక యేకార్యము చేయకుండుట.

6. నాణెములుగా గోవుల నుపయోగించుట.

ఈ మొదలగునవి యాకాలపుటలవాటు లని రామాయణమునుండియే తేలును. దీని కుదాహరణములు చూపుట యంతగా నవసరమని తోఁపనందున వదలితి. రామాయణకథ నెఱుంగని భారతీయుఁ డుండఁడనునదియే నాదృఢవిశ్వాసము. అదియే నన్నుదాహరణములఁ జూపకుండఁ జేసినది.

ప్రజలను హింసించునలవాటుగల స్త్రీలనైనను శిక్షించుటయో చంపుటయో పాపము కా దనుట రాజధర్మమై యుండెను. అనఁగా రాజు ప్రజాహితమునే కోరుచు, దాని నెఱవేర్ప సంసిద్ధుఁడై యుండుట యాకాలపురాజనీతులలోఁ బ్రధానమని తెలిసికొనఁదగినది. స్త్రీవధము మహాపాపమను శాస్త్రము, ప్రజాహింసాకృత్యనిరతస్త్రీవిషయము కాదనియు, ప్రజాహింసనుజూచుచు నూరకుండుటయే స్త్రీవధపాపమును మించినపాపమనియు రాజనీతిజ్ఞులసిద్ధాంత మని గ్రహింపఁ

దగును. దీనిని దృఢపఱచు నుదాహరణము లందఱకుఁ గరతలామలకములు గాన వదలవలసివచ్చెను జనులకు నిత్యతుష్టిపుష్టులు గలవు. కాననే యారోగ్యముగలిగి యకాలమరణములు లేక దీర్ఘాయుర్దాయము గలిగి పుత్త్రమరణదుఃఖము ననుభవింపక యుండుటకు నవకాశము గలిగియుండెను. ఎప్పుడే నొకప్పుడు పుత్త్రమరణదుఃఖము కలిగినచో నది రాజనీతియం దొకలోపము కలదని వారు భావించుచుండిరి. అంతతో విడిచిరా? వెంటనే రాజుతో నిట్లుజరగినదే. ఏమిదీనిహేతువు? దీని నెట్లు తొలఁగింతు వని యధిక్షేపించుటయు, రా జందులకుం జింతించి తనయం దేదియో లోపము గలదని నిశ్చయించుకొని విద్వన్మంత్రిపౌరులతో నాలోచించి దానిఁ బాపఁ బ్రయత్నించుచుండెను అంతియగాని తన్నాక్షేపించుట తప్పుగా భావింపకుండెననుటయు గ్రహింపఁదగినది. ఔరా! ప్రజాహితమునకన్న వేఱొండుపనియే తమకు లేదనియు, నదియే ముక్తిపదమనియు నాకాలపుఁబ్రభువులు భావించి రనుటకన్న విశేష మేదిగలదు?

ప్రజలకష్టములు.

జానపదులుగూడఁ దమకుఁ గలిగిన కష్టముల రాజుతోఁ దమరే విన్నవించుకొనుచుండిరి. ప్రతిదిన మందులకై యొకకొంతకాలము నేర్పాటుచేసి రాజు కాచుకొనియుండును. నిశ్చయముగా వారు విన్నవించుకొనుచుందురు. నీతిజ్ఞులఁ గొందఱం బిలిచి రా జావిషయ మెట్లు తీర్మానింప నగునని యోజించుచుండెను. అంతియగాని తోఁచినట్లు తీర్పుచెప్పు నాచారము లేదు. ఇట్టి యాచార మాకాలమున నుండుటకు సత్య మాతరుణమున దృఢముగ నెలకొని యుండుటగాక వేఱు కారణ మేమి యుండును? తమతప్పులను వారొప్పుకొనుచుండిరి. కాన సాక్షులతో నంత యవసరము లేకుండెను. తమపక్షవాదమును జెప్పుకొనుట కష్టము కాకుండుటచే నితరులసాయ మపేక్షణీయము గాకుండెను. దీర్ఘదృష్టి నారయ జను లాశాపిశాచి కావేశపరవశులు కాక సత్యనిరతు లగుటచే నాకాలపుఁబ్రభుత్వ మట్లు సాగుచుండె నని గ్రహించుటయే సరసము. మనుస్మృత్యుక్తధర్మముల మించిన ధర్మము లాకాలమున నుండెననుట కావంతయు సంశయము లేదు.

విద్యాభ్యాసము.

ఆకాలమునఁ బ్రధానముగ వేదవిద్య నభ్యసించుట వాడుకయైనట్టు కనుపట్టు. మూఁడువేదము లభ్యసించి ధనుర్వేదరహస్యముల నెఱింగి మంత్రదేవతోపాసనామూలమున నాయాయియస్త్రముల వశంగతములఁ జేసికొని గుఱియందు నేర్పఱులై యుండిరి. కాననములు దట్టముగా నుండుటచే మృగబాధ లధికముగ నుండుటచే సప్తవ్యసనములలో నొక్కటియగు వేఁట నింద్యమైనను బ్రజాహితము

ప్రధానధర్మముగఁ బరిగణింపఁబడుట రాజు లాదరణము మీఱఁ గొంతకాల మా ఘోరారణ్యములఁ దిరిగి సింహశార్దూలాదిక్రూరమృగముల హింసించి ప్రజలయా ర్తిని బాపుచుండిరి.

శ్లో. స్వే స్వే ధర్మే నివిష్టానాం సర్వేషాం మనుపూర్వశః,
వర్ణానా మాశ్రమాణాం చ రాజా సృష్టో ఽభిరక్షితా.

అను మనుస్మృతిధర్మ మాకాలమునఁ జక్కఁగా రాజుల కెఱుకపడియుండె ననుట నిస్సంశయము. ప్రజలు రాజును బరదైవముగా భావించి తమకష్టములఁ దెలుపుకొనుచుఁ బ్రభువులకష్టములఁ దమవిగా భావించుచు నుండిరి. ఈవిషయము లన్నియు రామాయణమునుండియే తేలును.

రామాయణము కావ్యముకానఁ గల్పితములం దుండునని యొక ప్రశ్నము రావచ్చును. వర్ణనాంశములు కావ్యములయం దుండుట సహజమే. కాని యేకవి యైనను బ్రపంచములో లేనియాచారములను గాని సృష్టిలో లేని వస్తువులకుఁ బేరులఁగాని కల్పింపఁ జాలఁడు. ఉన్నవానిని బెంచివ్రాయుట ప్రకారాంతముగాఁ జమత్కృతిగ వ్రాయుట కవికి శక్యమగును గాని సృష్టిలో లేని వస్తువులకు నామ ములఁ బెట్టుటకు మాత్రము వలంతికాఁడు. కావున రామాయణములోని విషయ ములు కల్పితములనుట వెఱ్ఱితనము. ఏగ్రంథముగాని యాకాలపుమనుజులయభ్యా సములఁ దెలుపుట కిసుమంతయైన జంకదు కాని లేనివానిని గల్పింపఁజాలదు. వర్ణనాంశములలోఁ దనస్వేచ్ఛను జూపు ననుట నిర్వివాదాంశము.

ఈపై కారణములను బట్టి యాలోచింప నాకాలమునఁ బ్రజలకష్టములఁ దొలఁగించుటకు భగవంతుఁ డవతరింపవలసిన యవసరము కల్గెను. రావణాదిరాక్ష సులు శివుని బూజించుచుంట శంకరుఁ డాజోలికి రా నవసరము లేదయ్యె. ఇఁక నీభారము విష్ణువు నెత్తినఁ బడియెను. జయవిజయుల గాథను బట్టియే వారిని శాప విముక్తులఁ జేయుట నారాయణమూర్తిపనియే యై యుండెను.

ఆశ్రమచతుష్టయమున గృహస్థాశ్రమము ప్రధానతను గాంచినట్లు లోక త్రయమున మర్త్యలోకము ధర్మకర్మాచరణమునఁ బ్రధానత్వముఁ గాంచెను. ఇందుఁ జేయుసత్కృత్యములద్వారా దేవతలకుఁ దృప్తి గల్గును. కాన మర్త్య లోకమునందు ధర్మమునశింపకుండ జాగరూకుఁడై యింద్రుఁడు కాపాడుచుండును. తన కశక్యమైనపుడు విష్ణువుతో మొఱ్ఱపెట్టుకొనుట యింద్రున కాచారమై యుండెను.

రావణునికాలమున మధ్యమలోకమున రాక్షసబాధ లెక్కువగ నుండిన కతన యజ్ఞాదిసత్కృత్యములుసాగకయుండెను గాన దేవతల కాలోపమునొందుగఁ దోఁచెను. కాన రాక్షసుల మాయింపఁ జేయుట వారికిం గూడ నవసరమయ్యెను. ఇంద్రాదులు భగవంతునిం జేరి భక్తిమై మొఱ్ఱపెట్టుచుండిరి. మహర్షులు ధ్యాన రూపముగా నీపనినే చేయుచుండిరి. శ్రీమన్నారాయణమూర్తియుఁ గాలమునకై

వేచియుండెను. ముందు దేవతలు స్వాంశములవలన భల్లూకవానరములఁ బుట్టించియే యుండిరి. పరికరములన్నియుఁ గుదిరినవి. కాన సమయము రాఁగా తా నవతరింపఁ గడుంగడు సంతసపడు చుండెను.

వైకుంఠమును బాడుపెట్టి విష్ణువు మర్త్యరూపమున రామనామమున నవతరించెనని కొందఱు ఉద్ఘోషించుచుందురు. అదెంతవఱకు సత్యమో యెఱుంగఁజాలకున్నాను. ఇవు డాతర్కము నా కనవసరము.

భగవంతుఁడు తనచర్యలనుండి యితరులు నేర్చుకొనఁ జేయుచుండువాఁడు కదా! ఉపదేశకులు, భక్తులు, శ్రుతులు, స్మృతులు పురాణాదులునుగూడ ధర్మము నుపదేశించు చుండును. కాఁబట్టి మర్త్యరూపమునఁ దా నవతరించి తరువాతి ప్రజలు తనచర్యలను బట్టి సద్వృత్తి నేర్చుకొనవలయునని యూహించెను. తా నవతరించుటకు ముందే స్వాభిన్నయై స్వప్రవృత్తికి హేతుభూతురాలగు శ్రీదేవిని వేదవతివచనానురూపముగ నామెయందుఁ బ్రవేశింపఁ జేసెను. స్వశక్తియవతరింపఁగనే తా నవతరింపక యుండఁజాలఁడు. గానఁ దాను నుద్యుక్తుఁడయియే యుండెను. ఇంతలో దేవతాధీశులు ప్రార్థించిరి. అనన్యగతికుల మని స్వాభిప్రాయములఁ దెల్పిరి. రావణుబాధలు పతివ్రతలకుం గూడ దుర్భరము లయ్యె ననుటయాత్మకుం దోఁచెను. ఇఁకఁ దడవుచేయుట యుక్తముకాదని భగవంతుఁడు నిశ్చయించెను.

ఇంతలోఁ బుత్రకామేష్టిఁ జేయ దశరథుఁ డుద్యోగించెను. ఇక్ష్వాకువంశము పవిత్రతమమైనది గాన దశరథపుత్రత్వము నొంద శ్రీమన్నారాయణమూర్తి యిష్టపడెను. తాటకాసుబాహుప్రముఖులగు రాక్షసులకుఁ దనచేఁ జావఁదగిన కాల మాసన్నమగుటయు, దేవతలు త్వరపడి యవతరింపుమా యని వేఁడుటయు, మహర్షులు మర్త్యరూపధారియగు తనను సేవింప నాతురపడు చుండుటయుఁ గారణములుగా శ్రీవిష్ణువు మర్త్యలోకమునకు వేంచేసెను. దశరథునికోరికలుపండెను. మహర్షులతపస్సులు ఫలించెను. దేవతలసంతాపము తుదముట్టెను. ఇక్ష్వాకుల పూర్వులగు వనరణ్యాదులవాక్యములు సత్యపూతము లయ్యెను. ధర్మరూపధేనువు కాలూన నవకాశము గల్గెను. అధర్మరూపపిశాచము నిలువ వీలుకా దయ్యెను.

ఇట్లు భక్తపరాధీనుఁడు, కరుణాశరధియగుహరి దాశరథియయ్యెను. అనంతుఁడు లక్ష్మణుఁ డయ్యెను. శంఖచక్రములు భరతశత్రుఘ్నులైరి అయోధ్యానగరము భూలోకవైకుంఠ మయ్యెను.

ఏకారణము నుద్దేశించి జ్ఞాననిధియగు వసిష్ఠమునిచంద్రుఁడు రఘువంశమునకుఁ బురోహితుఁడయి కృత్యముల నిర్వర్తించుచుండెనో యాయుద్దేశ్యముఫలించెను. జననానంతరకృత్యములు యథావిధినిర్వర్తించి వసిష్ఠుఁడు "కృతార్థోఽస్మి" యనుకొనెను.

మనుష్యులు మనుష్యులయం దుత్తములం జూచియు, దేవతలు తదుత్తములం జూచియు సద్వృత్తముల నేర్చుకొందురు. అనఁగా భిన్నజాత్యాచారముల నేర్చుకొన నెవరుగాని తలంపరు. కావున రాముఁడు మనుష్యుల కుదాహరణభూతుఁడై నటించెను.

శ్రీరాముని యుత్తమప్రవృత్తి ప్రభృతులు.

1. సర్వభూతహితచర్య.
2. వేదవిద్యాభ్యాసము.
3. జనుల రంజింపఁజేయు పలుకులు.
4. గజాశ్వరథారోహణాభ్యాసము.
5. ధనుర్వేదపాండిత్యము.
6. పితృశుశ్రూషణనిరతి.
7. స్మితపూర్వకసంభాషణము.
8. కరుణాదృతి.

ఇత్యాదులు రామునకు సహజములుగ నున్నట్లుండెను. మహాపురుషలక్షణము లన్నియు మూర్తీభవించినవనియే యందఱు తలంచుచుండిరి. ఇంతియకాక శ్రీరాముని సద్గుణములయం దెల్ల

శ్లో. హ్రీమంతః కీర్తిమంతశ్చ సర్వజ్ఞా దీర్ఘదర్శినః.

అను శ్లోకోక్తమైన గుణవితతియందు, "హ్రీమంతః" అనునది 'ప్రమాదాత్ ప్రాప్తాకృత్యచింతాసు లజ్జావంతః' అని వ్యాఖ్యాత లుపదేశించినసద్గుణమే. అనఁగా మనుష్యవ్యక్తికిఁ బ్రమాదమే లేకుండుట నైజము కాదు. కాన నట్టిది సంభవించినపిదప నిట్టిప్రమాదము చేసితి నని సిగ్గుపడుట. ఇంతకన్న వేఱొకటి యుండఁబోదని నానమ్మకము. ఈశ్లోకార్థమే

సీ. "సకలసద్గుణయుక్తు ♦ లోకపరి యొనరించునట్టి ప్రమాదకార్యముఁ దలంచి
సిగ్గునొందుచు"

అని తెనిఁగింపఁబడినది. ఔరా! వ్యాఖ్యాత లెట్టి యుపదేశమున మనకు దాని యర్థమును దెల్పిరి?

ఎట్టిబుద్ధిమంతుఁడైన నొకప్పుడు ప్రమాదవశమునఁ దానొకతప్పుచేసినపుడు పిదప నది తప్పని తాఁ దెలిసికొని దానినే యొప్పని సిద్ధాంతము చేయఁబూనక సిగ్గుపడఁ దగుననుట దీనినుండి గ్రహింపఁదగిన సద్విషయము. ఇట్టి సకలసద్గుణములు శ్రీరామచంద్రునియందు నైజము లయ్యెను. రాజలక్షణము లన్నియు నొక్కచో వెలసిన ట్లుండెను.

శ్లో. తీక్ష్ణశ్చైవ మృదుశ్చ స్యాత్కార్యం వీక్ష్య మహీపతిః,
తీక్ష్ణశ్చైవ మృదుశ్చైవ రాజా భవతి సమ్మతః.

యస్య ప్రసాదే పద్మా శ్రీ ర్విజయ శ్చ పరాక్రమే,
మృత్యు శ్చ వసతి క్రోధే సర్వతేజోమయో హి సః.

అను మనుస్మృత్యుక్తగుణములు క్షత్రియధర్మము లగుట నవి యన్నియు సీరామచంద్రునియందు నెలకొనియుండె ననుట యొకవిచిత్రవృత్తాంతము కాదు.

కిష్కింధాకాండమునందు రామసుగ్రీవుల సంభాషణమున రామోక్తిగా

"మయా చ య దిదం వాక్య మభిమానా త్సమీరితమ్,
త త్త్వయా హరిశార్దూల! త త్త్వ మి త్యుపధార్యతామ్.
అనృతం నోక్తపూర్వం మే న చ వక్ష్యే కదాచన
ఏత త్తే ప్రతిజానామి సత్యేనైవ చ తే శపే." (౭ స. ౨౨ శ్లో.)

ఈశ్లోకములు కనుపట్టు. ఆకాలమున సత్యమున కెట్టి ప్రచారము గలదో కనుఁగొనవచ్చును. రామావతారఫల మిదియే యని భక్తులు గ్రహింపఁదగు. "అనృతం నోక్తపూర్వం మే న చ వక్ష్యే కదాచన" అను సూక్తిని మించినది మఱేముండును? అట్లు వచించినవారినుండి నేర్చుకొనఁదగిన విషయము లెన్నియుండవు? ఇట్టి యుత్తమపురుషసూక్తులు ఎన్నియో రామచంద్రునిమాటల నుండి నేర్చుకొనఁదగినవి శ్రీరామచంద్రుఁడు పరమపురుషుఁడు కాన నన్నియు లక్ష్యభూతములే. అట్టిశ్లోకముల నెల్ల నిట వ్రాసి పాఠకులకు గష్టపెట్టఁబూనకవిరమించుచున్నాఁడను. శ్రీరామచంద్రదివ్యచరిత్రమునందు నంగుళిం జూపి యిది లోపమని చెప్పఁదగినవిషయము కలదా?

'వేదః ప్రాచేతసా దాసీ త్సాక్షా ద్రామాయణాత్మనా.'

అను సూక్తి సర్వజనసమ్మత మైనది ఇంతియ కాక,

"చతుర్వింశతిసంఖ్యాకా గాయత్రీవర్ణసంయుతాః,
యే శ్లోకా స్సంతి తా నత్ర విలిఖామి యథాక్రమమ్
శ్లోకే చ ప్రతిసాహస్రం ప్రథమే ప్రథమే క్రమాత్,
గాయత్ర్యక్షర మేకైకం స్థాపయామాస వై మునిః."

అను సూక్తులంబట్టి గట్టిగ నాలోచింప రామాయణము వేదసార మనియు నిరువదినాల్గువేలశ్లోకములకుఁ బ్రతివేయింటికి నాదియందు గాయత్రీవర్ణము సంఘటిత మనియుఁ దెలియ నగు. కొందఱు రామాయణమునుండి వేదమంత్రముల నన్నింటిని గనఁబఱుపవచ్చునని యందురు. అనఁగా వరుసగనో మఱియెట్లో వేదమునంతయు దీనినుండి వెలువరించవచ్చునని వారిభావము. అది యంతగా మన మాదరింపరాదు. ఒకనియమము ననుసరించి "ఇషే త్వోతి" మంత్రవర్ణములఁ జూపినచో వారు వంద్యులే. నియమములు పలువిధములఁ గల్పించుకొని వేదమంత్రాక్షరముల నపూర్వక్రమంబునఁ దెలుపఁబూనుట కేవలపక్షపాతము. నియమము తాత్కాలికపరిణామములఁ బొందునేని అమరకోశమునుండియు నాల్గువేదములం జూపవచ్చును. కాఁబట్టి వేదార్థమెట్టిదో యాశ్రీమద్రామాయణార్థ మట్టిదని

చెప్పుట న్యాయము. వేదము చతుర్విధపురుషార్థప్రదము. రామాయణ మట్టిదియే. భగవన్మహిమాప్రతిపాదితము వేదము. భగవన్మహిమాప్రతిపాదితము శ్రీమద్రామాయణ మని గ్రహింపఁదగునని నాభావము. ఈనాభావము న్యాయసమ్మతము గాదేని పెద్దలు నాకుం దెలుపవచ్చు. శిరసా వహించి గ్రహించి మనసునఁ బదిలము చేసికొనియెద.

శ్రీమద్రామాయణము రామచంద్రుఁ డశ్వమేధయాగము చేయఁబూనినప్పటికే యత్కించిచ్ఛిష్టముగా ముగింపఁబడినట్లు రామాయణమునందే కలదు కదా. శిష్టభాగము రామావతారము సమాప్తినొందినపిదప విరచితము.

కిష్కింధాకాండమున నలువదియొకటవ సర్గమున

"మేఖలా ముత్కలాం చైవ దశార్ణనగరా ణ్యపి,
అశ్వవంతీ మవంతీం చ సర్వమే వానుపశ్యత ౧౦
విదర్భా నృషికాం శ్చైవ రమ్యా న్మాహిష్మకా నపి,
తథా వంగా న్కళింగాం శ్చ కౌశికాం శ్చ సమంతతః ౧౧
అన్వీక్ష్య దండకారణ్యం సపర్వతనదీగుహాం,
నదీం గోదావరీం చైవ సర్వ మేవాఽనుపశ్యత. ౧౨
తథై వాంధ్రాం శ్చ పుండ్రాం శ్చ చోళా న్పాండ్యా న్సకేరళాన్."

అని చెప్పఁబడినది. ఇందే కావేరీనది మలయపర్వతము తామ్రపర్ణీనదియుఁ జెప్పఁబడినవి.

కిష్కింధాపురమునుండి దక్షిణదిక్కునకుం బంపఁదలఁచిన యంగదజాంబవదాంజనేయాదికపులకు సుగ్రీవుఁడు మార్గము నుపదేశించుఘట్టమున నీవిషయము చెప్పఁబడినది. దీనింబట్టి చూడ నాంధ్రాదిదేశము లాకాలమున నున్నట్లు స్పష్టమగును. 'మాహిష్మకాన్ విదర్భాన్ కళింగాన్ వంగాన్' అను శబ్దములను బట్టి కిష్కింధకు దక్షిణమున నీదేశములు కలవా? యనుప్రశ్నము రాకమానదు. వంగకళింగదేశములు కిష్కింధకుఁ దూర్పున నున్నట్లిప్పటిస్థితిని బట్టి చెప్పనొప్పును అప్పటి కీదేశములపేరు లేవిగా నుండెనో యేయేదేశ మెట్లెట్లు మార్పునొందెనో యాకాలమున వంగదేశమనఁగా నేదో మనము చెప్పఁజాలము. ఈదేశనామములంబట్టి రామాయణ మిటీవలనిర్మింపఁబడినదని సిద్ధాంతీకరింపఁబూనుటమాత్రము వెఱ్ఱితనము అప్పటిదేశవిభాగ మిపుడు లేదు. ఆంధ్రదేశ మిపు డెంతవఱకు వ్యాపించియున్నదో కొంతకాలముక్రిందట నెంతవఱకు వ్యాపించియుండెనో యాలోచించినఁ దేటపడును. అక్కజముగానుండును. కొలఁదిశతాబ్దములలో నింతటిమార్పునొందఁగా నింక నెన్నియో లక్షలసంవత్సరములక్రిందట నున్న దేశములవిభాగ మిప్పటిదేశవిభాగముతోఁ బోల్చి తప్పుగా నున్నదని చెప్ప సాహసించుట సరళమార్గము కాదు. మనమూహింపఁజాలనికార్యములను గాలము క్షణమాత్రమునఁ

చేయఁజాలును. ప్రయాగము రామాయణకాలమున భరద్వాజాశ్రమముగ నుండెను. మహారణ్యముగా నుండెను ఇపు డరణ్యముండిన జాడగూడఁ గానరాదే.

రామాయణము రచించినకాలమునఁ గాశీనగరమువర్ణింపఁబడలేదు. కారణ మేమి? అపు డింత పత్తనములేక శ్రీవిశ్వేశ్వరక్షేత్రవిఖ్యాతినొందియుండె నని యూహింపఁదగియున్నది. ప్రయాగస్థలమున నగర ముండినచో మహారణ్య మని వర్ణింపఁబడునా? కాఁబట్టి యాప్రశ్నముల కవకాశమే లేదు. ఆంధ్రదేశము పేరుపనిషత్తులయందుఁ గన్పట్టును. మనుస్మృతియందగపడును. ఆకాలమునవిదియెట్లుండునో తద్దేశవాసులకృత్య మేమో తలంచినఁ దల కంటగించుచున్నది.

'మేధాంధ్రచుంచుమద్గూనా మారణ్యపశుహింసనమ్.'

మనుస్మృతికాలమున నాంధ్రులనఁగా నరణ్యవాసులో లేక గ్రామనగరాది నివాసులో తేటపడును. ద్రావిడులు నిట్టివారే యని యందే చెప్పఁబడినది. వీని నన్నింటిని దలంచినచో దేశము లాకాలమున నున్న ట్లీకాలమున నుండక వచింప వీలులేనంత మార్పు నొందెనని తోఁచెడిని. కాఁబట్టి కిష్కింధనుండి దక్షిణభాగమున నా పేరులుగల భాగములుండెనని యంగీకరించినచో నష్టము కన్పట్టదు. కాదుకూడదని యేమేమో చెప్పఁ బూనినను సిద్ధాంతము కాఁబోవునదియు లేదు. ఊహ లెపుడు నీవిషయమునుగాని తత్త్వముగ నిర్వచింపఁజాలవు. ఎవరికి వారే సంతోషించునంతమాత్రము పనిచేయఁ జాలును.

రామాయణకాలమున దేశవిభాగములు లేకపోలేదు. ఇపు డున్నట్లు మాత్రము లేవు. దండకారణ్యమునం గూడ నందందు మునులుండు తావు లుండెను. వైఖానసు లనఁబడువారు వృక్షమూలముల నివసించుచుండిరి. రామచంద్రుఁ డాయాయిస్థలములను జూచుచు మునుల మొఱ లాలకించుచుఁ బోయి పంచవటీ తీరమున నివసించెను.

అగస్త్యాదిమహర్షులు రాక్షసవధ మొనరింప రామభద్రుం బురికొల్పుటయే గాక దివ్యచాపాదిపరికరములఁ నొసంగిరి. పంచవటీతీరము నివాసార్హ మనియు సూచించిరి ఆప్రాంత్యమునసే ఖరదూషణాదిక్రూరదానవులు కాఁపుర ముండిరి. వారిబాధలు దుర్భరములుగా నుండెను. మహారణ్య మగుటను, మహర్షులతపశ్శక్తి యమేయమని తెలియుటను ఖరాదులు లోపాముద్రాపతి లోనగుమహాత్ములజోలికిఁ బోరైరి. మునితనయులం గొందఱం జంపుటయుఁ గొందఱ బాధించుటయు జరగుచుండెను రావణానుజయగు శూర్పణఖ విచ్చలవిడి నందందు దిరుగుచుండెను దానిబాధ మఱింత దుర్భర మయ్యెను. ఇట్టి దుర్భరపరితాపము మనుజులకుం గలుగఁగా భగవంతుఁ డవతరింపక యూరకుండ సాధ్యముకాదు. కావున మనుజరూపమున రావణాదిక్రూరరాక్షసవినాశార్థమూ నారాయణమూర్తియవతరించెను.

రామచంద్రునిప్రవృత్తిని జూచి నేర్చుకోఁదగిన విషయము లిన్నియని చెప్పుటకంటె మనుజుఁ డుత్తముఁడు కాఁదగినవాఁ డెట్లుండవలయునో ఆసద్గుణ

ములన్నియు నేర్చుకొనఁదగిన వని వచించుట యుక్తమము. ఏకపత్నీవ్రతాది సకలసద్గుణముల లోకులకు నేర్పఁ దా మనుజత నొందె ననుట సిద్ధాంతము.

ఇంక రామాయణశ్లోకముల నెత్తి యిట వ్రాసి పెద్ద యుపోద్ఘాతమును వ్రాయఁబూనను ఈశ్లోకములు విశేషార్థములు గలవని యాయాస్థలములయందే వివరించితిని. కాన నిట ననవసరముగా నావిషయముల వ్రాయక నాకుఁ దోఁచిన ముఖ్యవిషయముల వ్రాయఁదలఁచుచున్నాను.

రామాయణకాలము భారతకాలమునకంటె నవీనమా?

రామాయణకాలము భారతకాలమునకన్నఁ బ్రాచీనము కాదనియు భారతమునఁ గన్పట్టు రామాయణగాథ యిటీవలఁ జేర్పఁబడినదనియు, రామాయణకాలమున నీఖండమున నాగరికత గలదనియు, భారతకాలమున నదిశూన్యమనియు నొకప్రతీతి వినఁబడియెడు. ఇంతియకాక భారతమున ననేకవిషయము లిటీవలఁ జేర్పఁబడినవనియు నొకవాదము బయలువెడలి చాలకాలమైనది. నాకుఁ దోఁచిన విషయము లీవిషయములకు సమాధానములుగా వ్రాయక వదలుటకు మన సొప్పమిఁ గడంగెదను.

ఆర్యు లను నొక తెగగుంపు ఉత్తరమున నెందో యుండి పలుదిక్కులకు వెడలిరనియు నందుఁ గొందఱు దక్షిణమున కరుదెంచిరనియు, వారిద్వారా నాగరికత యీభాగమునఁ గల్గినదనియు హిమాలయదక్షిణభాగమున నున్న భాగముల యందలి నాగరికత ఆగుంపుద్వారా కలిగెననియు నొకవాదధ్వని శ్రవణమార్గమును జొచ్చుచున్నది. తలతోఁక లేని యీవాదమునకు సమాధానము చెప్పుటయా మానుటయా యన్న మానుటయే మేలని తోఁచెడిని. అయినను బుద్ధి చపలస్వభావము గలది కాన నాలుగుమాటలు వ్రాయఁబూనెద. అది సమాధానమయినను గావచ్చును, గాకున్నను గాకపోవచ్చును. అట్లే యాక్షేపముగాఁడ యుక్తమో కాదో యేదో యొకటికావచ్చును. కాఁబట్టి యీరెండును ఒక్కరీతిగనే యుండును.

ఆర్యు లొకగుంపుగా నుండిరా?

హిమాలయప్రాంతభూముల నెందో యొకమహీభాగమున నార్యులను తెగవా రుండిరి అనుమాట విన్నతోడనే నవ్వు పొంగి పొరలి రాకమానదు. ఆర్యులను వారెవ్వరు? ఏలోకమునుండి వచ్చిరి? పుట్టుకతో నార్యులైరా? లేక కొంతకాలమున కా? దేనిని బట్టి యీవిధము దృఢపడును? అను ప్రశ్నములు మనసునఁ దట్టక మానవు. వెట్టిమొట్టిగా నేదో యొకసమాధాన మూహాలపై నూహలతో రాకమానదు. అది సిద్ధాంతమగునా? కానేరదు. వారు చెప్పినమాటల నూఁకొట్టుచు స్థాణుత్వము నొందిన నది సిద్ధాంతమగునేమో కాని యించుక నొరుకదలించిన నది పరుగెత్తిపోవును. వేదములనుండియు వేదాంతములనుండియు స్మృతులనుండియుఁ బురాణములనుండియు వారికి వలసినభాగము లుదాహ

రింపఁబడునుగాని వారివాదమును నిరసించునవిమాత్రము ప్రక్షిప్తములనఁబడును. ఇట్టి యవకతవకయునఁ జెల్లు వాదమునకు సమాధానమేమి? వృథా కాలహరణమే. అట్లని యూరకుండ నగునా? తగదుకదా!

ఆర్యులు.

1. హిమాలయప్రాంతముల నెందో యొకకొంతకాల ముండి యందుఁ గొందఱు తిండిపోతురామన్నలు దక్షిణభాగమునకు బయలు దేరిరి. ఇంతకన్న వెఱ్ఱి ప్రసంగ ముండదు. 2. ఆకాలమున నీదక్షిణభాగముల రాక్షసాచారములు గలిగినమనుజు లుండిరి. ఇంతకంటె నసంగతప్రసంగము లేనే లేదు. 3 అప్పు డగస్త్యుఁడను నార్యుఁ డీదేశమునకు వచ్చెను. దీనికింగారణమైన స్కాందపురాణకథ యబద్ధమఁట. అగస్త్యముని రాకమాత్రము నిశ్చయ మఁట ఇంతకన్నఁ దలతిక్క గలదా? ఒకగ్రంథము ప్రమాణమైనచో నందుఁ గొన్నిభాగములు కావా? అట్టి వాదమున న్యాయ ముండునా? దానికిఁ గాలూన నవకాశమైనఁ గలదా? అగస్త్యముని దక్షిణభాగమునకు వచ్చినపు డీప్రాంత్యముల నెట్టిమనుజు లుండిరి? మహర్షు లుండినట్లు ప్రమాణములు లేవా? అవిప్రమాణములు కాక జల్పితములైనచో నన్నియు నట్టివే యన్నఁ దప్పుండునా?

భారతకాలమున దేశ మెట్లుండెను? దండకారణ్య భూభాగస్థితి యెట్టిది? రామాయణకాలమున నవియెట్లున్నవి?

అని యించుక విచారింతము. ధార్తరాష్ట్రులు పాండుపుత్రులు కలిసి హస్తినాపురమునఁ గొలఁది కాలముండిరి. వారలకుఁ గలహములు పొసఁగెను. దుర్యోధనాదుల ప్రక్క దుష్టులు పలువురు చేరిరి. విదురాదులు పాండుపక్షపాతులే. అనఁగా ధర్మపక్షపాతులు. రాజగు ధృతరాష్ట్రుఁ డంగహీనుఁడు. కాఁబట్టి కొడుకుమాటను దిరస్కరింపఁజాలక విదురాదుల యాశయమును వీటఁబుచ్చ నూహింపక త్రిశంకుస్వర్గముగా నుండెను. కాని పాండుసూనుల క్షేమమును మాత్రము కోరుచుఁ బాండురాజు మృతికై వగచుచుండెనని చెప్పుటలో జంకవలసిన యవసరము కానరాదు కొడుకున కీవార్త మనస్సునఁదోఁచెను. పాండుపుత్రులు హస్తినాపురమున నున్న భీష్మాదికురువృద్ధులు విదురాదిమంత్రులు పాండుసూనుపక్షపాతులు కాఁబట్టి వారి కొకకీడు చేయ వలనుపడదని నిశ్చయించుకొనెను. శకుని ప్రభృతి దుష్టమిత్రబృందమును గూడి మంతనము సల్పెను. ఊరు వెడలించుట యుక్తమని తీర్మానించుకొనెను. వారాణసీనగరము హృష్టపుష్టజనాకీర్ణము. అందుఁ బాండుపుత్రులకు వసతిఁ గల్పించి యందుంచినఁ దాఁ జేయఁబూనిన కీడు వారికిఁ దాఁకునని యాతని యూహ. కాఁబట్టి తండ్రితో ధర్మరాజాదులను గాశీనగరమున నుంచుట యుక్తమని తెల్పెను. వీరంద ఱొకచో నుండుటకన్న భిన్నస్థలముల నుండుట కొంత

మే లే యని యాజనుపాంధుఁ డంగీకరించెను. కాని కొడుకు చేయనున్న దుడుకుఁదనము నెఱుంగఁడు. ఈఘట్టమున భారతమునఁ గాశీవిషయ మెట్లున్నదో చూడుఁడు.

ఆదిపర్వము - ౧౪౩ అధ్యాయము.

ధృతరాష్ట్రః. మమైతే పురుషా నిత్యం కథయంతి పునః పునః,
రమణీయతమం లోకే నగరం వారణావతమ్. ౭
తే తాత! యది మన్యధ్వ ముత్సవం వారణావతే,
సగణా స్సాన్వయా శ్చైవ విహరధ్వం యథామరాః. ౮
బ్రాహ్మణేభ్య శ్చ రత్నాని గాయనేభ్య శ్చ సర్వశః,
ప్రయచ్ఛధ్వం యథాకామం దేవా ఇవ సువర్చసః. ౯

హృష్టపుష్టజనాకీర్ణమై కాశీనగర ముండెనని యీప్రమాణములనుండి తేలును. రామాయణమునఁ గాశీనగరము ప్రస్తావమే లేదు. కాని

యాని త్వత్తీరవాసీని దైవతాని వసంతి చ,
తాని సర్వాణి యక్ష్యామి తీర్థా న్యాయతనాని చ. (అయో. ౫౨. స. ౯౦. శ్లో.)

తీర్థాని మణికర్ణికాదీని ఆయతనాని కాశ్యాదీని అనిగోవిందరాజులు. తీర్థాని ప్రయాగాదీని ఆయతనాని కాశ్యాదీని అని తీర్థులు వ్రాసిరి.

ప్రయాగకాశీస్థలములు పెద్దనగరములై యుండినట్లు చెప్ప నవకాశము కలదా? ప్రయాగవిషయమై రామాయణాయోధ్యాకాండమున నేఁబదినాల్గవ సర్గమునందు

యథా క్షేమేణ గచ్ఛన్ స పశ్యం శ్చ వివిధాన్ ద్రుమాన్,
నివృత్తమాత్రే దివసే రామ స్సౌమిత్రి మబ్రవీత్. ౪
ప్రయాగ మభితః పశ్య సౌమిత్రే! ధూమ మున్నతమ్,
అగ్నే ర్భగవతః కేతుం మన్యే సన్నిహితో మునిః. ౫
నూనం ప్రాప్తా స్స్మ సంభేదం గంగాయమునయో ర్వయం,
తథా హి శ్రూయతే శబ్దో వారిణో వారిఘట్టితః. ౬
దారూణి పరిభిన్నాని వనజై రుపజీవిభిః,
భరద్వాజాశ్రమే చైతే దృశ్యంతే వివిధా ద్రుమాః. ౭

వీనింబట్టి గట్టిగా నాలోచింప నాకాలమునఁ బ్రయాగమున భరద్వాజాశ్రమ ముండెననియు, దట్టముగ వృక్షము లుండెననియు, నాటవికులు ఛేదించిన వృక్షములు పడియున్నవనియుఁ దేలక మానదు. అనఁగా నరణ్యమధ్యమభాగమున భరద్వాజాశ్రమ మున్నట్లు స్పష్టము.

భారతకాలమున కాప్రాంతమహాభాగములు నగరములతో విరాజిల్లుచుండుట లేదా? అరణ్యములు గ్రామనగరాదు లగుట సృష్టిసహజము గాని పురము

లరణ్యము లగుట సృష్టివిరుద్ధము. కాఁబట్టి భారతకాలమునకన్న రామాయణ కాలము ప్రాచీనకాల మనుట స్పష్టము.

చిత్రకూటపరిసరభాగములు మహారణ్యభూయిష్ఠములని రామాయణమున వర్ణింపఁబడినవి. ఆభూభాగములు నగరమయములై యుండనరణ్యములుగనున్నట్లు వర్ణింపఁబడియె ననుట హాస్యాస్పదము. స్వభావవిరుద్ధము. భారతకాలమున నా భాగము లరణ్యములుగ నున్న ట్లూహింప వీలు లేదుకదా.

రామచంద్రుఁడు గుహుని వదలి గంగను దాఁటి దక్షిణతీరమును జేరి లక్ష్మణునితో

"ప్రణష్టజనసంబాధం క్షేత్రారామవివర్జితం,
విషమం చ ప్రపాతం చ వన మద్య ప్రవేక్ష్యతి." (౫౨. స. ౯౫. శ్లో.)

అని చెప్పెను. గంగాదక్షిణభాగము నిర్మానుష్యమగు నరణ్యమయ మని స్పష్ట మగును.

భరద్వాజముని రామునకుఁ జిత్రకూటమార్గమును దెల్పుచు

"తత్ర యూయం ప్లవం కృత్వా తరతాంశుమతీం నదీమ్,
తతో న్యగ్రోధ మాసాద్య మహాంతం హరితచ్ఛదమ్."

అని తెల్పెను.

తౌ కాష్ఠసంఘాట మథో చక్రతు స్సుమహాప్లవమ్,
శుష్కై ర్వంశై స్సమా స్తీర్ణ ముశీరైశ్చ సమావృతమ్.
తతో వేతసశాఖా శ్చ జంబూశాఖా శ్చ వీర్యవాన్,
చకార లక్ష్మణ శ్ఛిత్వా సీతాయా స్సుఖ మాసనమ్."

ఇట్లు యమునానదిని దాఁటుటకుఁ దమరే పడవను నిర్మించుకొనుట యెంత పూర్వ కాలపు టాచారమో తెలిసికొనవచ్చును గదా.

ప్రయాగక్షేత్రము మొదలు కిష్కింధానగరమునఱకు మహారణ్యముగా నుండుట రామాయణకాలము. భారతకాలమున నీభాగ మరణ్యమయ మని చెప్ప వీలున్నదియా? దీనింబట్టి యోజించినను రామాయణకాలము భారతకాలమున కన్నఁ బ్రాచీనమని తేలకపోదు.

దండకారణ్యమునఁ బ్రాచీనసృష్టినిం దెలుపునట్టి ప్రాణికోటి యుండినట్లు రామాయణము తెలుపును. ఇంచుకే నాగరికత లేనివారుగ నున్నట్లు స్పష్ట మగును.

"వివృద్ధ మశిరో గ్రీవం కబంధ ముదరే ముఖమ్,
రోమభి ర్నిచితై స్తీక్ష్ణై ర్మహాగిరి మివోచ్ఛ్రితమ్.
నీలమేఘనిభం రౌద్రం మేఘ స్తనితనిస్వనమ్,
అగ్నిజ్వాలానికాశేన లలాటస్థేన దీప్యతా.

మహాపక్ష్మేణ పింగేన విపులేనాఽఽయతేన చ,
ఏకే నోరసి ఘోరేణ నయనే నాశుదర్శినా.
మహాదంష్ట్రోపపన్నం తం లేలిహానం మహాముఖమ్," (అరణ్య. ౭౧. స.)

అని కబంధదానవరూపము వర్ణింపఁబడినది. ఇంతియకాక లంకాపురమున రాక్షసరూపములు నామములు వికృతితను దెలుపును.

"ఏకాక్షీ మేకకర్ణాం చ కర్ణప్రావరణాం తథా,
అకర్ణాం శంకుకర్ణాంచ మస్తకోచ్ఛ్వాసనాసికాం.
అతికాయో త్తమాంగీం చ తనుదీర్ఘశిరోధరాం,
ధ్వస్తకేశీం తథా కేశీం కేశకంబళధారిణీం.
లంబకర్ణలలాటాం చ లంబోదరపయోధరాం,
లంబోష్ఠీం చుబుకోష్ఠీం చ లంబాస్యాం లంబజానుకామ్." (సుందర. ౧౭. స.)

ఇట్టి రూపములుగలవారు పెక్కుమంది యాకాలమునఁ గన్పట్టుచుండినట్లు చెప్పఁబడినది ఈలాటిసృష్టి ప్రాచీనకాలమును దెలుపదా? భారతకాలమున నిట్టి వారు కలరా ?

యుద్ధములు.

రామాయణకాలమున వ్యూహాదిచమత్కృతులు లేక గుంపులు గుంపులుగాఁ గొందఱు రాక్షసులు తమయధిపతితోఁగూడిపోవుటయు, విచ్చలవిడి యుద్ధమొనరించుటయు, మాయాయుద్ధము చేయుటయు, శిలావర్షమును గురిపించుటయు, నదృశ్యులై యుద్ధముచేయుటయు, నాభిచారికహోమములు చేసి దారుణయుద్ధములు చేయుటయు నాచారములై యుండెను.

భారతకాలమున వ్యూహాదిచమత్కృతులుగలిగి సేనాధిపతి చెప్పినచొప్పున నందఱును బ్రవర్తించుచు నెక్కటికయ్య మొనరించుచు నాయుధములతోఁ బోరాడుచు మధ్యాహ్నకాలమునఁ గొన్నిముహూర్తములుపోరుమానుచు సాయంకాలమున విడుదుల కేఁగుచు యుద్ధముచేయు నాచారము లుండెను. ఇంతియకాక గదాయుద్ధమున నాభికిఁ గ్రిందిభాగమున నొప్పింపరాదను లోనగు నియమము లుండెను. నియమవిరుద్ధముగ యుద్ధ మొనరించినచో నింద గలుగుచుండెను. ఈ యుద్ధము యుద్ధశాస్త్రమున నెన్నియో మార్పులు గలిగి నియమములు పెక్కులు చేయఁబడినట్లగపడును గదా

రామాయణభారతయుద్ధధర్మముల రెండింటిని బరిశీలించినచో మొదటిది నియమబద్ధము కాని యుద్ధమనియు, రెండవది నియమాదివిహితయుద్ధ మనియుఁ దేటపడును. ఫలితము మొదటిదానికంటె రెండవది నాగరికత గలిగినవా రేర్పఱచిన నియమములు గలదనుటయే కదా.

ఒక రిద్దఱు రాక్షసులు మాయాసంగర మొనరింపలేదా? యను ప్రశ్నము రావచ్చును. ఆప్రశ్నమే క్రూరదానవస్వల్పత నసంఖ్యను దెలుపుచుఁ బై ప్రశ్నమునకు నుత్తరముఁ జెల్పును. దీనింబట్టి యోజించినను భారతకాల మిప్పటికి సమాసన్నకాలమే యని దృఢపఱచును.

సత్యము.

రామాయణకాలమున మనుజులు సత్యపాశైకసంయతాత్ములుగ నుండిరి. భారతకాలమున దానియందుఁ జమత్కృతి యించుక గనుపట్టు. "రామ స్సత్య పరాక్రమః." అనువిశేషణము రామాయణమునఁ బెక్కుతావుల నుపయోగింపఁ బడినది కదా! అట్లే భారతమున నుపయోగింపఁబడినదా?.

దశరథునికాలపు సత్యవాక్కును ధర్మరాజుకాలపు సత్యవాక్కును బరిశీలించిన నెంతయో భేదము కన్పట్టక మానదు. ఏదియుక్త మేది యయుక్త మను ప్రశ్నము వలదు. రెండవది సమీపకాల మనుటను శెప్పక చెప్పుచున్నదనుట నిస్సంశయము.

'సత్యం బ్రూయా త్ప్రియం బ్రూయా న్న బ్రూయా త్సత్య మప్రియం,
ప్రియం చ నానృతం బ్రూయా దేష ధర్మ స్సనాతనః.'

అను ధర్మసూక్ష్మము భారతసత్యమునఁ గన్పట్టు రామాయణసత్యమున నట్టి మార్పులు లేనట్లే తెలియనగు. చమత్కృతిహెచ్చుట ప్రాచీనకాలలక్షణము కాదు.

లాక్షాగృహనిర్మాణమును బరిశీలింతము.

"శణసర్జరసాదీని యాని ద్రవ్యాణి కానిచిత్,
ఆగ్నేయా న్యుత సంతీహ తాని తత్ర ప్రదాపయ.
సర్పిస్తైలవసాభి శ్చ లాక్షయా చా ప్యనల్పయా,
మృత్తికాం మిశ్రయిత్వా తం లేపం కుడ్యేషు దాపయ.
శణం తైలం ఘృతం చైవ జతుదారూణి చైవ హి,
తస్మి న్వేశ్మని సర్వాణి నిక్షిపేథా స్సమంతతః
యథా చ త న్నపశ్యేరన్ పరీక్షంతోఽపి పాండవాః,
ఆగ్నేయ మితి తత్కార్య మితి చాన్యేఽపి మానవాః.
... ...
జ్ఞాత్వా చ తాన్ సువిశ్వస్తాన్ శయానా నకుతోభయాన్,
అగ్ని స్త్వయా తతో దేయో ద్వారత స్తస్య వేశ్మనః.
దహ్యమానే స్వకే గేహే దగ్ధా ఇతి తతో జనాః,
న గర్హయేయు రస్మా న్నైవ పాండవార్థాయ కర్హిచిత్" (ఆది. ౧౪౪. అ)

ఇట్టి కృత్రిమోపాయములు రామాయణకాలమునఁ గలవా? మాయాసీతాదిసందర్శనాదులు లేవా? యన్న నీరెండింటికిం గలతారతమ్య మూహించి నచోఁ గాలభేదము బుద్ధిమంతులకుఁ దట్టక మానదు.

"పౌరేషు వినివృత్తేషు విదుర స్సర్వధర్మవిత్,
బోధయన్ పాండవశ్రేష్ఠ మిదం వచన మబ్రవీత్.
*ప్రాజ్ఞః ప్రాజ్ఞప్రలాపజ్ఞః ప్రలాపజ్ఞ మిదం వచః,
ప్రాజ్ఞః ప్రాజ్ఞం ప్రలాపజ్ఞః ప్రలాపజ్ఞం వచోఽబ్రవీత్. (భారత. ౧౪౫. అ.)

ఈవిషయమును బరిశీలించిన నీకాలమెంత సమాసన్నకాలమో తెలియందగు. ఈలాటిభాషాభిజ్ఞత రామాయణకాలమున నేరికేఁ గలదా? ఇంచుక యోజింపుఁడు.

"భూమం చ బిల మధ్యైవ కరవామ సుసంవృతమ్,
గూఢోచ్ఛ్వాసా న్న న స్తత్ర హుతాశ స్సంప్రధక్ష్యతి
వసతోఽత్ర యథా చాస్మా న్న బుధ్యేత పురోచనః,
పౌరో వాపి జనః కశ్చి త్తథా కార్య మతంద్రితైః." (ఆది. ౧౪౭ అ.)

ఇట్టి చమత్కృతిగల కృత్రిమకార్యధురీణత రామాయణమునఁ గలదా? ఇట్టివిషయముల నన్నింటినో యెన్నివిధములం దలంచినను భారతకాల మీకాలమునకు సమాసన్నకాల మనియే తోఁచును.

బకవధము.

ఏకచక్రపురవాసులు ప్రతిదిన మొక్కొక్కరిని బంచుటకుఁ దన యాఁకలి నంతమాత్రమున నడంచుకొనుటకు నచ్చటివాఁడును బకాసురుఁడును నియమము గావించుకొనిరి. ఆరీతిగాఁ గొంతకాలము సాగెను. పాండుతనయులు కుంతియు నందుండిరి. ఆనాఁడు వారున్న యింటివారికా నియమమురీతి వంతువచ్చెను. భీముఁడు తదర్థమై తాను బోయి బకునిం జంపెను. ఇదియే కథాసారము. దీనింబట్టి యోజించిన రాక్షసులక్రౌర్యము కొంత తగ్గినట్లు కొన్ని నియమములకు వారు లోఁబడినట్లు కనుఁగొనవచ్చును ఇట్టి పద్ధతుల రామాయణకాలికరాక్షసు లవలంబించినట్లు కన్పట్టునా? బకాదులకన్న ఖరాదిదానవులు క్రూరులు, క్రూరాచారవిహారపరాయణులని కదా కన్పట్టును. ఇద్దానిం బట్టి నిష్పక్షపాతముగ నాలోచించిన భారతకాలమున నాగరికత హెచ్చిన దని తెలియఁబడదా?

జూదము.

ప్రభువులు పందెములు పెట్టి జూద మాడుట. దాన రాజ్యముల నోడుట, దానఁ దృప్తి చాలమి భార్యను బందెముగా నుంచుట యును నివి కేవల మనాగ

---

* ప్రాజ్ఞః బుద్ధిమాన్ ప్రకర్షేణ అజ్ఞాః ప్రాజ్ఞాః పశుప్రాయాః మ్లేచ్ఛాః తేషాం ప్రలాపం ప్రకృతిప్రత్యయవిభాగేన అనిష్పన్నత్వా దర్థానవబోధకం లుప్తాదివికృతవర్ణప త్పదకదంబనిబద్ధం దేశభాషారూపం వచనం జానా తీతి తథోక్తః విదురః ప్రలాపజ్ఞం మ్లేచ్ఛభాషాభిజ్ఞం యుధిష్ఠిరం ప్రతి ప్రాజ్ఞః ప్రకర్షేణ అజానతః ప్రాజ్ఞం ప్రకర్షేణ అర్థానాం అనవబోధకం ప్రలాపజ్ఞః ప్రలాపం జానతః ప్రలాపజ్ఞం ప్రలాపజ్ఞాపకం ఏతాదృశం వచః వచనీయ మిదం వక్ష్యమాణం వచః అబ్రవీత్. ఇతి సంబంధః.

రికతను దెల్పును. ఇవి భారతకాలమునఁ గన్పట్టు. రామాయణకాలమున నిట్టివి లేవు. కాఁబట్టి రామాయణకాలము నాగరికతగలకాలముగా నెన్నఁదగియున్నది. దానంజేసి భారతకాలమునకంటెఁ దరువాతిది యేలకాఁగూడదను ప్రశ్నము రాక తప్పదు.

ఈప్రశ్నమునకు సమాధానము చెప్పుటయున నంతకష్టమైనదికాదు. దుర్యోధనాదుల ప్రయత్నము ధర్మవిరుద్ధమనియు, దీనఁ గులక్షయ మగుననియు విదురాదులు స్పష్టముగఁ దెల్పిరి. భీష్మాదు లీయర్థమునే యంగీకరించిరి. ఇప్పట్టున నీ శ్లోకములు గన్పట్టు.

"శ్లో. ఏవం ప్రవర్తితే ద్యూతే ఘోరే సర్వాపహారిణి,
సర్వసంశయనిర్మోక్తా విదురో వాక్య మబ్రవీత్.
మహారాజ! విజానీహి య త్త్వాం వక్ష్యామి భారత!,
ముమూర్షో రౌషధ మివ న రోచే తాపి తే శ్రుతమ్.
యద్వై పురా జాతమాత్రో రురావ గోమాయువ ద్విస్వరం పాపచేతాః,
దుర్యోధనో భారతానాం కులఘ్నః సోఽయం వ్యక్తం భవితాం కాలహేతుః.
గృహే వసంతం గోమాయుం త్వం వై మోహా న్నబుధ్యసే,
దుర్యోధనస్య రూపేణ శృణు కావ్యాం గిరం మమ.
మధు వై మాధ్వికో లబ్ధ్వా ప్రపాతం నైవ బుధ్యతే,
ఆరుహ్య తం మజ్జతి వా పతనం వాధిగచ్ఛతి.
సోఽయం మత్తోఽక్షద్యూతేన మధువ న్న పరీక్షతే,
ప్రపాతం బుధ్యతే నైవ వైరం కృత్వా మహారథైః.
విదితం మే మహాప్రాజ్ఞ! భోజే ష్వే వాసమంజసమ్,
పుత్రం సంత్యక్తవాన్ పూర్వం పౌరాణాం హితకామ్యయా. (సభాపర్వము. ౬౧ అ.)

ఈఘట్టమునఁ బేర్కొనఁబడిన నీతులం దలంప ద్యూత మాకాలమున నెంతగా నిందింపఁబడినదో యెఱుంగనగు. ఇట్టి యాచారమును దత్పూర్వ ముండి నట్లు దీనినుండి తెలిసికొనవచ్చు.

మానభంగము.

ద్రౌపదిని సభలోని కీడ్చి తెచ్చుట యనఁ గేవల మనాగరికత కాదా? యను నదియుఁ బైప్రశ్నమునకుఁ దరువాతిప్రశ్న మనవచ్చు.

దుష్టచతుష్టయమాత్రాంగీకృతమై భీష్మాదికురువృద్ధనిందిత మగు నిది యాకాలమున సర్వజనాంగీకృతమార్గము కాదనియు సభాముఖముననే యాక్షేపింపఁబడియె ననియుఁ దెలియుచుండఁగాఁ బ్రత్యేకసమాధానము సుసంగతము కాదు.

'ధి గస్తు నష్టః ఖలు భారతానాం ధర్మ స్తథా క్షత్రవిదాం చ వృత్తమ్,
[illegible] కురుధర్మవేలాం ప్రేక్షంతి సర్వే కురవ స్సభాయామ్. (సభా. ౬౭. అ.)

అను సీత్రాపద్యుక్తి పై సమాధానమును స్థిరపఱచుట లేదా? ఇట్టి యాచార మా కాలమున వాడుకగా లేదనియు, ధర్మాతిక్రమణము నొనరించిన దుర్యోధనునకుఁ బ్రాయశ్చిత్తము చక్కఁగనే జరిగినదనియు నెఱుంగఁదగు.

దీనింబట్టి యిట్టి యాచారములు గలకాలము చాలప్రాచీనమని తేలుననుట మొండిపట్టు. శూర్పణఖ స్వేచ్ఛఁగాఁ దిరుగుచు రామునిం గామింప దానిముక్కు చెవులు భేదింపఁబడియెఁ గదా! అది క్రూ రాచారము కాదా? అట్టి యాచారము గలకాల మింతకంటెఁ బ్రాచీనము కాదన నెట్టి యవకాశము గలదు?. అట్టి శిక్ష భారతకాలమునఁ గానరాదు కదా. కాఁబట్టి యీకథను బురస్కరించుకొని ప్రాచీన నవీనకాలనిర్ణయము చేయ వీలుకాదు. జనసామాన్యాచారవ్యవహారాదులం బట్టియే నిర్ణయింపవలయు.

పురనిర్మాణము.

ఇది ప్రాచీననవీనకాలపు టాచారములఁ దెలుపఁజాలు. ఎట్లన: పూర్వకాలమున నగరము నిర్మించినపిదప నందుఁ బ్రవేశించుట యాచారమైనట్లు కనుపట్టు. ఇప్పటివలెఁ దొలుతఁ జిన్నపల్లియలుండి యావల వరుసగా నగరము లగుటలేదు. ఉత్తరకాండమునుండి యీవిషయము తేలును.

విశ్వకర్మా తత స్తేషాం రాక్షసానాం మహాభుజః,
నివాసం కారయామాస శక్రస్యే వామరావతీమ్.
దక్షిణ స్యోదధే స్తీరే త్రికూటో నామ పర్వతః,
సువేల ఇతి చా ప్యన్యో ద్వితీయో రాక్షసేశ్వరాః.
శిఖరే తస్య శైలస్య మధ్యమేఽంబుదసన్నిభే,
శకునై రపి దుష్ప్రాపే టంకచ్ఛిన్నచతుర్దిశి.
త్రింశద్యోజనవిస్తీర్ణా శతయోజన మాయతా,
స్వర్ణప్రాకారసంవీతా హేమతోరణసంవృతా.
మయా లంకేతి నగరీ శక్రాజ్ఞప్తేన నిర్మితా,
తస్యాం వసత దుర్ధర్షాః! పుర్యాం రాక్షసస త్తమాః!.
అమరావతీం సమాసాద్య సేంద్రా ఇవ దివౌకసః.
... ...
విశ్వకర్మవచ శ్శ్రుత్వా తత స్తే రాక్షసోత్తమాః,
సహస్రానుచరా గత్వా లంకాం తా మావస న్పురీమ్. (ఉత్తరకాం. ౫. స)

దేవేంద్రునియాజ్ఞరీతి లంకానగరము నిర్మింపఁబడెననియు, మాల్యవత్సుమాలిమాలినామక రాక్షసులు ముగ్గురు బ్రహ్మదత్తవరగర్వితులై విశ్వకర్మనుఁబిలిచి మా కుండఁదగుతావు చూపుమా యన నాతఁడు లంకానగరము తగినదని చెప్పెననియు, నందు వారు నివసించి రనియుఁ, గొంతకాలము[illegible]

పఁగా దానిని వదలి భీతులై రసాతలమునకుం బోయిరనియు, ఆనగరము నిర్జనమై యుండెననియుఁ, గుబేరుఁడు విశ్రవసునివలనఁ గలిగి నివాస మడుగ లంకానగరమున నుండు మని చెప్పెననియు, రావణుఁడు సోదరులం గూడి వరగర్వితుఁడై లంకానగరము నాక్రమింపఁ బ్రహస్తుని దూతగాఁ బంపఁగాఁ గుబేరుఁడు ప్రహస్తునితో

దత్తా మ మేయం పిత్రా తు లంకా శూన్యా నిశాచరైః,
నివేశితా చ మే యత్నై ర్దానమానాదిసద్గుణైః. (ఉత్తరకాం. ౧౧. స)

అని చెప్పెననియుఁ గథ కన్పట్టెడు. మఱియు

ఏవ ముక్తో గృహీత్వా తు త ద్వచః పితృగౌరవాత్,
సదారపౌరసామాత్య స్సవాహనధనో గతః.
శూన్యా సా నగరీ లంకా త్రింశద్యోజన మాయతా
క్షిప్రమే వాథవ ద్ద్రాక్షు! నిర్జనా చాథ నిర్భయా.
... ...
ఏవ ముక్తో దశగ్రీవః ప్రహస్తేన మహాబలః,
వివేశ నగరీం లంకాం సభ్రాతృబలవాహనః.
ధనదేన పరిత్యక్తాం సువిభక్తమహాపథామ్,
ఆరురోహ స దేవారి స్స్వర్గం దేవాధిపో యథా. (ఉ. ౧౧ స)

కుబేరాదులు విడువఁగా నిర్జనమగు నాలంకానగరమును దశగ్రీవుఁడు ప్రవేశించినట్లందే కనఁబడును. ఆవల

ధనేశ్వర స్త్వథ పితృవాక్యగౌరవా న్న్యవేశయ చ్ఛశివిమలే గిరౌ పురీమ్,
స్వలంకృతై ర్భవనవరై ర్విభూషితాం పురందరః పుర మమరావతీం యథా. (ఉ ౧౧. స.)

కుబేరుఁడు హిమాలయమున దివ్యభవనాలంకృతమగు నగరము నాక్రమించెననియు నందే కానఁబడును.

ఈవిషయములనుబట్టి చక్కఁగా యోజింప నాకాలమున ముందు శిల్పులు నగరముల మంచితావుల శత్రుదుర్భేద్యములుగ నిర్మించి యుంచుట వానినుచితరీతి బలవంతులగు వా రాక్రమించుటయు నాచారములుగ నున్నట్టు మనస్సునకుఁ దట్టును. ఇట్టి యాచారము భారతకాలమున నున్నట్లు కన నగునా?.

అస్త్రవిద్యాభ్యాసము.

రామాయణకాలమున రాజపుత్రులు తండ్రియొద్ద శస్త్రవిద్యాభ్యాసము చేయుట యాచారమైన ట్లగపడు. ఆవల నతఁడే యస్త్రముల యథాపుణ్యముగ సంపాదింపఁ గల్గునట్లు చూపట్టు. భారతకాలమున నొకపాఠశాలయు, నందు నిపుణుఁడగు గురువు నాతనియొద్దఁ గొంతమంది రాకొమరులు శస్త్రవిద్య నభ్యసించుటయు నాచారముగ నున్నట్లు తెల్లమగు నంతియకాక నానాభూపాలురపుత్రులు బ్రాహ్మణులు గూడ నాపాఠశాలయందుఁ జేరి విద్యాభ్యాస మొనరించు చుండు

టయుఁ గొంతకాలము కాఁగా వారిని బరీక్షించుటయు, నదిబహుజనసమక్షమున జరుగుటయు నాచారమగుట విస్పష్టమగు.

కురుకుమారులు కృపాచార్యునొద్ద నస్త్రవిద్య నభ్యసించుచుండిరి. ఇంతలో ద్రోణాచార్యుఁ డచటికి వచ్చెను. అప్పుడు భీష్ముఁ డాద్రోణునితో

అపజ్యం క్రియతాం చాపం సాధ్వస్త్రం ప్రతిపాదయ,
భుంక్ష్వ భోగాన్ భృశం ప్రీతః పూజ్యమానః కురుక్షయే.
కురూణా మస్తి యద్విత్తం రాజ్యం చేదం సరాష్ట్రికం,
త్వమేవ పరమో రాజా సర్వే చ కురవ స్తవ,
యచ్చ తే ప్రార్థితం బ్రహ్మన్! కృతం త దితి చింత్యతామ్.
దిష్ట్యా ప్రాప్తో౽సి విప్రర్షే! మహాం స్తే౽నుగ్రహః కృతః. (ఆది. ౧౩౧. అ.)

అని చెప్పెను.

తత స్సంపూజితో ద్రోణో భీష్మేణ ద్విపదాం వరః,
విశశ్రామ మహాతేజాః పూజితః కురువేశ్మని.
విశ్రాంతే౽థ గురౌ తస్మిన్ పౌత్రా నాదాయ కౌరవాన్,
శిష్యత్వేన దదౌ భీష్మో వసూని వివిధాని చ. (ఆది. ౧౩౨. అ)

ఈశ్లోకార్థములం దలంప నాకాలమున గురుగృహమే పాఠశాలగ నమర శిష్యులంప నచటికిం బోయి యస్త్రవిద్య నభ్యసించుచుండుట తేటపడు. కౌరవపాండు సూనుప్రభృతుల యస్త్రవిద్యాపరీక్షావిషయము నొక్కమాఱు మనసున నూహించిన నెంత చక్కని యేర్పాటు లప్పు డుండెనో తేటపడక మానవు. ఇట్టి యేర్పాటులు రామాయణకాలమున లేనేలేవు కాఁబట్టి భారతకాలము రామాయణకాలమునకన్నఁ దరువాతిదని విస్పష్టమగు.

దేశవిభాగమునుబట్టియు, అడవులసాంద్రతను బట్టియు, నగరాదినిర్మాణములఁ బట్టియు, జనసామాన్యప్రవృత్తిని బట్టియు విద్యాభ్యాసతత్పరీక్షానియమములం బట్టియు, యుద్ధనియమములం బట్టియు, క్రూరాచారములం బట్టియు, సృష్టివైచిత్రిని బట్టియు, నిట్టి వెన్నియో విషయములం బట్టి యెట్టు లాలోచించినను రామాయణకాలము భారతకాలమునకంటె నతిప్రాచీనమని స్పష్టము కాక పోదు. ఇద్దానిని దృఢపఱచు నుదాహరణముల నీరెండుగ్రంథములనుండి చూపఁ బూనిన నిటఁ జోటు చాలదు. స్థాలీపులాకన్యాయమునఁ గొలఁదివిషయముల స్పృశించి వదలితి. బుద్ధిమంతు లాలోచింతురుగాక.

ఆర్యులు.

ఆర్యులవిషయమున నాలుగుమాటలు వ్రాయక విరమింప లేఖిని యొప్పకున్నది. ఆర్యు లుత్తరమున నెందో గుంపుగ నుండిరి. ఆకాలమున దక్షిణమున నాటవికు లుండిరి అనునీవాదము నిస్సారము. అంతియెగాక దుస్సారము. రామ

లక్ష్మణులు పంచవటీతీరమునకు వచ్చినపుడు సుందరాకారులగునట్టివారి నంతకు మున్ను కనివిని యెఱుంగమి శూర్పణఖ మోహించెననియుఁ, దదాదిగా నార్యులచ్చటి కనఁగా వింధ్యపర్వతయామ్యభూభాగమునకు రా మొదలిడిరని దీనివలనఁ దేటపడుచున్నదనియుఁ జెప్పెడి వాక్యములకుఁ దలతోఁక యనునవి లేవు. ఇది యొక చచ్చువాదము. మహాత్ములు, త్రికాలజ్ఞులు నగు మునివరేణ్యు లెందఱో యందుండిరి. కాన నీలాటి యూహలచే నిట్టి గొప్పవిషయములను సిద్ధాంతము చేయఁబూనుటకంటె సాహసకార్యము వేఱొకటి కానరాదు. అట్టిసిద్ధాంతములకు సమాధానము చెప్పఁబూనుటయు నంతకంటె వెఱ్ఱితనము. కాన నావిషయమై మిక్కిలి శ్రమించినట్లు వ్రాయక వదలి యింక రామాయణవిషయమై నాలుగు మాటలు వ్రాయఁ దలంచితి.

రామాయణకాలపు భాష.

రామాయణకాలమున జనసామాన్యమునకుఁ దెలిసిన భాష సంస్కృత భాష. సంస్కృతము దేశభాషగా నున్నట్లు గానరాదు. కాని స్త్రీలులోనగు వారికిం దప్ప నందఱకు సాధారణముగా సంస్కృతము తెలిసియే యుండెను. బ్రాహ్మణులు సంస్కృతభాషనే తఱచుగ మాటలాడువారు. ఇతరులు సంస్కృతభాష సామాన్యముగాఁ దెలిసినవారేయనవచ్చును. దేశభాషలు లేకపోలేదు. సంస్కృతభాషాజ్ఞానము లేనివారు కొలఁదిమందియే. దేశభాషలకంటె సంస్కృతభాష మర్యాదను బొందియుండెను. స్త్రీలు లోనగువారు దేశభాషలనే యెఱింగినవారుగా నుండిరి. సంస్కృతభాషను స్త్రీలుఁ గొంచెమైన నెఱుంగరని చెప్ప వీలు లేదు. స్త్రీలు విదుషీమణులుగ నుండిరి. స్త్రీవిద్య మర్యాదను బొందకుండె ననుట కవకాశము లేదు. రాజభాష దేశభాషయే గాని సంస్కృతభాష కాదన నవకాశము గలదు. ఈవిషయము

వాచం చోదాహరిష్యామి మానుషీ మిహ సంస్కృతామ్,
యది వాచం ప్రదాస్యామి ద్విజాతిరివ సంస్కృతామ్.
రావణం మన్యమానా మాం సీతా భీతా భవిష్యతి,
వానరస్య విశేషేణ కథం స్యా దభిభాషణం.
అవశ్యమేవ వక్తవ్యం మానుషం వాక్య మర్థవత్,
మయా సాంత్వయితుం శక్యా నాఽన్యథేయ మనిందితా (సుం. ౩౦. స. ౧౮. శ్లో.)

అను నీభాగమునుండి యూహింప సాధ్యము. 'సంస్కృతామ్=ప్రయోగసౌష్ఠవలక్షణసంస్కారయుక్తామ్' అని గోవిందరాజులు వ్రాసిరి. సంస్కృతాం గీర్వాణాం అని మహేశ్వరతీర్థులు వ్రాసిరి. ఇరువురిభావ మొకటియే. 'అత్ర వాక్యస్య మానుషత్వం కోసలదేశవర్తిమనుష్యసంబంధిత్వం వివక్షితం తాదృగ్వాక్యస్యైవ దేవీపరిచితత్వాత్'.అని తిలకవ్యాఖ్యానకర్తలు వ్రాసిరి. గోవిందరాజమహేశ్వరతీర్థ

లేరువు రిట్లు వ్రాయకుండుటం జూడ 'తాదృగ్వాక్యస్యైవ' అనుసీయర్థము వారికి
సమ్మతము కాదని తోఁచెడి. సీతాదేవి జనకరాజాంతఃపురమునఁ బెరిఁగిన వనితా
మణి. ఆమెకు సంస్కృతభాషాజ్ఞానము లేదనరాదు. హనుమ సామాన్యదృష్టి
నాలోచించి సంస్కృతభాషాజ్ఞానము కలదో లేదో యని సంశయించి మానుష
భాషతో మాటలాడిన మేలని యూహించె నని చెప్పినను జెప్పవచ్చు మొత్తము
మీఁద దేశభాషాజ్ఞాన మెల్లరకుం గలిగియుండుట సహజము. సంస్కృతజ్ఞానము
దానికన్నఁ దక్కువమంది కుండునని హనుమ యూహించె ననుటలోఁ దప్పే
మియుఁ గానరాదు దేశభాష యొకభాషయే యాకాలమున నున్నట్లూహింప
నవకాశము గలదని కొంద ఱందురు గాని యది యంతగా విశ్వాసార్హమైనది
కాదు. ఆకాలమున సాధారణముగా సంస్కృతభాషాజ్ఞాన మెల్లరకుం గలిగియే
యుండెను. కావున నితరజనపదవాసి వచ్చినపుడు నోరుకొట్టుకొని కడుపు చూప
నక్కరయుండదు, దేశభాషలు పెక్కు లుండి యుండు ననుటయే సరసము. వ్యా
కరణము దేశభాష కుండెనా? యనుప్రశ్నము వెఱ్ఱితనమును సూచించును. ఏలన
సంస్కృతభాష ప్రాయశః ప్రచారముగ నుండెను. అదియే గౌరవస్థానము నధిష్ఠిం
చెను. తక్కుభాషలు దేశగౌరవప్రదర్శనార్థ ముండియుండునని యూహించుట
మంచిది. కాఁబట్టియే హనుమంతుఁడు సంస్కృతభాషతో మాటలాడిన వానరుఁ
డిట్లు మాటలాడుట సంగతముకాదు. కాఁబట్టి వీఁడు రాక్షసుఁడే యగునని సీత
శంకించునని తలంచి "మానుషం వాక్య మర్థవత్" అని యూహించి యర్థము
చక్కఁగా నగునట్లు దేశభాషతో మాటలాడెను. కోసలదేశభాష యాకాలమున
నేది యుండెనో యాభాషతోఁ దనభావమును బవమానతనయుఁడు తెలిపెను.
కిష్కింధకుఁ గోసలదేశము కడుంగడు దూరము. ఆ భాష హనుమ కెట్లు
తెలిసియుండెను. అనుటకు ప్రశ్నము. హనుమదాదులవిషయమున నిట్టి ప్రశ్నములు
బ్రహ్మాస్త్రములవలెఁ బ్రయోగింపరాదు.

సీతకు సంస్కృతభాషాపాండిత్యము కలదనియే చెప్పవలయు. సీతకే కాక
లంకానగరమున నుండు రాక్షసస్త్రీలకుం గూడ గీర్వాణభాష వచ్చియుండును.
కాఁబట్టియే సీతతో మాటలాడఁ గల్గిరి. ఇవ్వి యన్నియు నూహించినచో నించు
మించుగా దేశభాషవలె గీర్వాణభాష యాకాలమున జనసామాన్యమునకుఁ
దెలిసియుండెననియు, దేశభాషలు గౌరవస్థానము నాక్రమింపఁజాలక యుండె
ననియుఁ దేటపడును. స్త్రీశూద్రాదులకుఁ బ్రాకృతాదిషడ్భాషాజ్ఞానము కలిగి
యుండె ననుటయు స్పష్టమగు. ఏదోయొకరీతిగా దేశభాష లుండియే యుండును
గాని మరియాద నందియుండె ననుట సంశయాస్పదమే యని నాయూహ. ఈనా
యూహ సరియైనది కాదన్నను జిత్ర ముండదు.

విద్యాపఠనము, వ్రాఁత.

వేదవేదాంగాదివిద్యలు, సంగీతాదికళలు గ్రంథరూపమున నుండక యొకరి

నుండి యొకరు నేర్చుకొనుటయు, నందున నవి నశింపక నిలిచియుంటయుఁ గలిగె ననుట యసంగతప్రసంగము కాదు వ్రాఁతలేనే లేదనువాదమున నేఁ జేరఁగల్గినంత బుద్ధిమంతుఁడను గాను. వ్రాఁత చాల తక్కువ యనవచ్చు. భూదానాదులు తామ్రాదిపత్రములపైఁ జెక్కఁబడుచుండెను. అక్షరములే యాకాలమున లేవు. అనువాదము మాత్రము హఠవాదము.

"రామనామాంకితం చేదం పశ్య దేవ్యంగుళీయకమ్,
ప్రత్యయార్థం తవానీతం తేన దత్తం మహాత్మనా.
సమాశ్వసిహి భద్రం తే క్షీణదుఃఖఫలా హ్యసి,
గృహీత్వా ప్రేక్షమాణా సా భర్తుః కరవిభూషితమ్
భర్తార మివ సంప్రాప్తా జానకీ ముదితాఽభవత్." (సుం. ౩౬. స.)

అక్షరములే లేకపోయినచో రామనామాంకితత్వము సంభవించునా? "రామ" అను రెండక్షరములు చెక్కఁబడియున్న యుంగరమని కాదా దీని యర్థము? అక్షరశూన్యముగా నాపేరు నిమిడించుట యెట్లో తెలియరాకున్నది. రత్నములనే ఆగుర్తు కనఁబడునట్లు చేయఁబడినదని కొందఱు పైశ్లోకమున కర్థము చెప్పుదురు. కాని రత్నములనే 'రామ' యను వర్ణములు కనఁబడునట్లు చేయుట యనఁగా నక్షరము లున్నవనియే స్ఫురించును గదా. ఇఁక నాయర్థమున స్వారస్య మేమున్నది? మఱికొందఱు రామాయణము జరగిన చాలకాలమునకు వాల్మీకి రామాయణమును రచించి యాకాలమున నక్షరము లున్నందున నవ్వాని నాకాలమున నున్నట్లు చెప్పెను గాని రామాయణకాలమునమాత్రము లేవని చెప్పుదురు. ఔరా! ఏమి వీరిచమత్కారము. అప్పుడు రామాయణ మంతయు నబద్ధమే కావచ్చును. కుశలవులచే నశ్వమేధయజ్ఞకాలమున రామాయణము వాల్మీకి చదివించె నన్నమాటయు శిష్టభాగమును దర్వాతఁ జేసెనన్న సూక్తియు వ్యర్థములు కావలసివచ్చును. ఆమహాత్ములనే మీరిట్లు చెప్పుటకు హేతు వేమని ప్రశ్నించిన నలుదిక్కులు చూడక యేమి చెప్పఁగలరు. స్వప్నమున మాతాతలు చెప్పిరని సమాధాన మిదుదురా? కాఁబట్టి యిట్టి కుయుక్తులతో నేవిషయము సిద్ధాంతము కాఁజాలదు.

మఱికొందఱు త్రికాలవేత్తలు హనుమంతునిఁ బంపునపుడు పత్రిక వ్రాసి యీయకపోవుటయే యాకాలమున నక్షరములు లేవనుటకు దృష్టాంతమని చేతులు త్రిప్పి త్రిప్పి చెప్పుదురు. పత్రిక వ్రాసియిచ్చిన రాక్షసులు కనుఁగొనిరేని గుట్టు బయలుపడును గాన నీయభిజ్ఞానముచే నీవు నాదూతవని సీత యెఱుంగును గాఁబట్టి దీనిఁ బదిలముగఁ గొనిపొమ్మా యని హనుమతో రాముఁడు చెప్పి యుండునని యేల తలంపఁగూడదని యడిగిన వారేమియు సమాధానము చెప్పఁజాలక మినుకరింపవలసివచ్చును. కాఁబట్టి యిట్టి యూహల కవకాశమీయక, మనకుఁ దోఁచినవే గొప్పవిషయముల సిద్ధాంతము చేయఁజాలునని భ్రమపడక, ప్రాచీనగ్రంథము

లయం దుండిన భక్తివిశ్వాసములఁ జెడఁగొట్టఁ గంకణము కట్టుకొనక, యితరులు నవ్వుదురేమో యని సందేహముఁ బూని యూరకుండుటయే వారికి గౌరవము.

ఆటవికులు, వారిమర్యాదలు.

అరణ్యములు తఱచుగా నుండుటం జేసి రాజు లాటవికులలో నొక్కని రాజుగ నేర్పఱచి యాతనినుండి మధ్వాదిపదార్థములు కప్పముగా గ్రహించు చుండిరి. వా రనాగరికు లన వీలులేదు. మర్యాదలు వారికిఁ జక్కఁగాఁ దెలిసి యుండెను. ఈవిషయము రాముఁడు గుహుని జూచుఘట్టమువలనఁ దెలియనగు.

రాముఁడు తనదేశముం జొచ్చుటను విని గుహుఁడు వృద్ధుల నమాత్యులం గూడి రామునిం జూడఁబోవ రాముఁ డాతనికి నెదురుగఁ బోవ నానిషాదాధిపతి రాముం గౌఁగిలించుకొనియెను. ఈపట్టున నిట్లున్నది.

"తి మార్త స్సంపరిష్వజ్య గుహో రాఘవ మబ్రవీత్.
యథాఽయోధ్యా త థేయం తే రామ! కింకరవాణి తే,
ఈదృశం హి మహాబాహో! కః ప్రాప్స్య త్యతిథిం ప్రియం.
తతో గుణవ దన్నాద్య ముపాదాయ పృథగ్విధం,
అర్ఘ్యం చోపానయ త్క్షిప్రం వాక్యం చేద మువాచ హ.
స్వాగతం తే మహాబాహో! త వేయ మఖిలా మహీ,
వయం ప్రేష్యా భవాన్ భర్తా సాధు రాజ్యం ప్రశాధి నః.
భక్ష్యం భోజ్యం చ పేయం చ లేహ్యం చేద ముపస్థితం,
శయనాని చ ముఖ్యాని వాజినాం ఖాదనం చ తే". (అ. ౫౦. స)

ఈవిషయమును బట్టి చక్కఁగా నాలోచింప నాకాలమునఁ దొలుదొలుత మిత్రబంధుసందర్శనము కాఁగా నాలింగన మొనర్చుట యాచారమై యున్నట్టు కనుపట్టు. అవల నర్ఘ్యపాద్యాదు లనియు స్పష్టమగు. ప్రియవాక్యములు పల్కుటయే గాక యారీతిఁ బ్రవర్తించుటయు నుండునట్లు సిద్ధాంత మగును. భక్ష్యమనఁగాఁ గూరమొదలగునవి, భోజ్యమనఁగా నన్నము, పేయమనఁగా పానకాదికము, లేహ్యమనఁగా రసాయనాదికము. ఈయాహారమే చతుర్విధాహార మనఁబడు. పిండివంటలు లోనగునవి భక్ష్యశబ్దవాచ్యాహారములోఁ జేరును. పానకాదులనఁగా, పంచదారపానకము కాదు. వైద్యశాస్త్రప్రతిపాదితానేకారోగ్యకరవస్తువులం గలిసినది. లేహ్యమనఁగా పలచనగా నున్న యాహారవస్తువ్రాతము. పులుసు లోనగునవి యిందుఁ జేరును. ఇట్టి యాహార మాకాలమున మనుష్యప్రీతికరమని తోఁచును గదా. ఇట్టి చతుర్విధాహారములం దెచ్చితి నివిగో ఆపదార్థములని గుహుఁడు విన్నవించెను. గుఱ్ఱముల కాహారము సిద్ధపఱచితినని మనవి చేసెను. మఱియు శయనార్థాసనము లివిగో పరిగ్రహింపుమా! యని ప్రార్థించెను. ఆకాలపు మర్యాద లిట్టివని గ్రహింపఁదగును.

'అశ్వానాం ప్రతిపానం చ ఖాదనం చైవ సోఽన్వశాత్.' (అ. ౫౦. స.)
గుఱ్ఱములకు గడ్డి, ప్రతిపాన మనఁగా క్షీరములోనగునవియునిండు. అని గుహుఁడు తనసేవకుల కాజ్ఞ యిడెను దీన నాకాలమున గుఱ్ఱములకు బడలిక లుడుగఁ బాలు త్రావు నాచార మున్నట్లు తెలిసికొనవచ్చును.

ప్రజాప్రభుసంబంధము.

ఆకాలమునఁ బ్రజలకును బ్రభువులకు నెట్టి సంబంధములు గలవో యను నది విచారింపఁదగిన విషయము. రాముఁ డడవికిఁ బోవుచుఁ దనదేశము గడచి పోవుచుండఁగా జనులు రాముఁడు వినునట్లు

శ్లో 'రాజానం ధిగ్దశరథం కామస్య వశ మాస్థితం,
హా నృశంసాఽద్య కైకేయీ పాపా పాపానుబంధినీ,
తీక్ష్ణాసంభిన్నమర్యాదా తీక్ష్ణకర్మణి వర్తతే.
యా పుత్ర మీదృశం రాజ్ఞః ప్రవాసయతి ధార్మికమ్,
వనవాసే మహాప్రాజ్ఞం సానుక్రోశం జితేంద్రియం
కథం నామ మహాభాగా సీతా జనకనందినీ,
సదా సుఖే ష్వభిరతా దుఃఖా న్యనుభవిష్యతి.
అహో దశరథో రాజా నిస్నేహ స్స్వసుతం ప్రియం,
ప్రజానా మనఘం రామం పరిత్యక్తు మిహేచ్ఛతి.
ఏతా వాచో మనుష్యాణాం గ్రామసంవాసవాసినాం,
శృణ్వ న్నతియయౌ వీరః కోసలాః కోసలేశ్వరః' (అ. ౪౯. స)

ఇట్లు పలికిరి దీనిచే రామునియందుఁ బ్రజలకుం గల యనురాగము తేటపడు. చాటుచాటున గొణుగుకొనక రాముఁడు వినుచుండ దశరథు నాక్షేపించిరి. రాజు నందున్న దోషముల వెలిపుచ్చిరి. ఎన్ని సద్గుణము లున్నను దుర్గుణముల నడంపం జాల వనునీతి యిట గ్రహింపఁదగు.

రామచంద్రుఁడు పల్లెటూరులు దాఁటి పోవునపుడు కన్నీరునించుచు దాన నేత్రము లెఱ్ఱవాఱఁగా హస్త మెత్తి ప్రజల సంబోధించి

'అనుక్రోశో దయా చైవ యథార్హం మయి వః కృతః,
చిరం దుఃఖస్య పాపీ యో గమ్యతా మర్థసిద్ధయే.' (అ. ౫౦ స.)

నాప్రజలారా! న న్నాదరించితిరి. ఆరీతి దయమెయి నన్ను గారవించితిరి. నన్నుఁ జూచుటవలన మీకుఁ బెనువగ గల్గును. కాన నింక మీపనులకుఁ బొండు. అని ప్రార్థించెను.

తన ప్రజలను వదలిపోవుట రాజుల కాకాలమున నెంత కష్టముగఁ దోఁచు చుండెనో విస్పష్ట మగును. ప్రజలును

'విలపంతో నరా ఘోరం వ్యతిష్ఠంత క్వచిత్క్వచిత్.'
కన్నీరు మున్నీరు కాఁగా దుఃఖించుచు నిలువఁబడి రఁట. ఓహో! ఆకాలపు రాజ ప్రజాసంబంధ మెంతదృఢతమ మైనదియో తెలిసెను గదా.

ఇక్ష్వాకువంశము, వారి దేవేదము ?

రామునిది ఋగ్వేదమని కొందఱు, యజుర్వేదమని కొందఱు, ఈరెండును గానే కావు సామవేదమని కొందఱును గంతశోషముగా నుద్ఘోషించుచుందురు. ఏ వేదమైన నేమి యనుమాట యటుండ నిండు. ఏ వేదము వీరు తొలుదొలుతఁ బఠించునదియని విచారించుట యధిక ప్రసంగముకాదు. ఈవిషయము బాలకాండమునఁ బదునాల్గవ సర్గమునఁ జెప్పఁబడిన యీశ్లోకమునుండి సిద్ధాంత మగును.

'సచిత్యో రాజసింహస్య సంచితః కుశలై ర్ద్విజైః,
గరుడో రుక్మపక్షో వై త్రిగుణో ఽష్టాదశాత్మకః' (౨౯. శ్లో.)

'ఉచ్యతే- త్రిగుణ ఇత్యుక్తే పంచదశాత్మకత్వం ప్రతీయతే. తైత్తిరీయకే పంచచితయో' భవంతీతి విధానాత్, త దిదం వాజసనేయకపక్షావలంబనం ద్యోతయితు మష్టాదశాత్మకత్వోక్తిః.

అని గోవిందరాజులు వ్రాసిరి.

సీ. 'సర్వజ్ఞులౌ మేది ♦ నీపతి యాజకుల్ శాస్త్రోక్తరీతి నా ♦ స్థానమును ద
గంగ నిర్మింపఁగ ♦ గరుడాకృతిని మీఱి కనకపక్షంబులఁ ♦ గ్రాలి యాఱు
ప్రస్తారములకన్న ♦ భావింపఁ ద్రిగుణమై యష్టాదశాత్మక ♦ మై చెలంగ
జననాథుఁ డతఁడు వా ♦ జసనేయశాఖనుఁ జేరి యుండుట ♦ వల్లు చేయఁబడియె
నవ్వానియందు శా ♦ స్త్రానుసారంబుగ నాయాయిదివిజాల ♦ కర్హములగు
తే. పశువులు భుజంగమత్స్యులఁ ♦ బక్షులును ని, యుక్తములయి కనుంగొన ♦ నొప్పి యుండె
వాని వధియించు తఱి రాఁగ ♦ వాజిమేధ, మునకుఁగా విధి నిర్ణయిం ♦ చిన విధంబు.'

అని తెనుఁగున వ్యాఖ్యానార్థము స్పష్టమగునట్లు వ్రాయఁబడినది.

ఈపై ప్రమాణమును బట్టి రామచంద్రునిది శుక్లయజుర్వేదమని తేటపడినది

'యజుర్వేదవినీత శ్చ వేదవిద్భి స్సుపూజితః,
ధనుర్వేదే చ వేదేషు వేదాంగేషు చ నిష్ఠితః' (సుం. ౩౫. స. ౧౩. శ్లో.)

'వేదేషు యజుర్వ్యతిరిక్తవేదేషు, అనేన స్వస్య యజుర్వేదత్వమ్ సూచితమ్'

అని గోవిందరాజులు. యజుస్సనఁగాఁ గృష్ణయజుర్వేదమా, శుక్లయజుర్వేదమా యన్న సందేహ మశ్వమేధయాగవిషయమునుండియే తేలెను.

వ్యాఖ్యానకర్తలే యీవిషయము వ్రాయక యూరకున్నచో నెవరెట్లు గంతులు వైచినను జెల్లుచుండును. వాజసనేయకపక్షావలంబుల కశ్వమేధమునఁ బదునెనిమిది చితులని శ్రుతి యుద్బోధించుట నెఱింగి మహాత్ములు గాన వ్యాఖ్యా

తలు వ్రాసిరి. అంతియే కాని తోఁచినట్లు కాదు. కృష్ణయజుశ్శాఖావలంబులకుఁ బదునేను సంఖ్యయని వేదము శాసించును. కావున రాముఁడు శుక్లయజుశ్శాఖగల వాఁ డనునది సిద్ధాంతము. ఈసిద్ధాంతము స్వేచ్ఛాప్రవర్తకుల వాక్కులను బంధింపక మానదు. కాశ్యపగోత్రమని కొందఱును, వసిష్ఠగోత్రమని కొందఱును, గౌతమగోత్రమని కొందఱు రామునిగోత్ర మనుచున్నారు. రామాయణమునుండి యీ విషయము స్పష్టముగా సిద్ధాంతము చేయ వీలులేదు.

రామాయణమునుండి వేదములను ముక్కుకుఁ ద్రాడు గట్టి లాగవచ్చునా?

ఇక్కాలమునఁ గొందఱు పుణ్యజనులు రామాయణమునుండి వేదత్రయము నేర్పఱుపవచ్చునవియు, దాని కిది మార్గమనియుఁ జెప్పచుఁ దోఁచిన ట్లెల్ల నియమముల విధించి వంకరటొంకర యున్నట్లు వర్ణములను లాగి లాగి యిదిగో వేద మంత్ర మొక్కండైనది ఇఁక రెండవ దిదిగో యని యుపన్యసించుట వినఁబడియెడు. ఇట్లు చేయుటకుం గారణము

'వేదవేద్యే పరే పుంసి జాతే దశరథాత్మజే,
వేదః ప్రాచేతసా దాసీ త్సాక్షా ద్రామాయణాత్మనా.'

అను వాక్యమని వా రందురు. ఇట్లు వారు చెప్పట వారికిం గల భక్త్యతిశయమును దెలుపును. అది ప్రశంసార్హమే కావచ్చును. కాని సభాముఖమున నిలిచి వేదములు రామాయణమున నిమిడియున్నవియా? యని ప్రశ్న మెవ్వరే నొనరించిన సమాధానము నిజమే యని చెప్పట సాహసము.

ఎచ్చటనుండి కాని యొకతావున నారంభించి యున్నది యున్నవ యక్షరముల రీతి లెక్కపెట్టఁగా నేవేదముగాని యాదినుండి యంతమువఱకు నగునని చెప్పినచో నది సిద్ధాంతమే. అట్లుగాక నియమములఁ బలుభంగుల నేర్పఱచి తద్రీతి లెక్కించిన రామాయణమునుండియే కాదు, ఏసద్గ్రంథమునుండియైనను వేదత్రయ మంత్రములు బయలువెడలవచ్చును. అది పరిహాసాస్పదము.

ఇంతమాత్రమున నీవిషయమై చర్చ మానరాదు.

'ఇదం పవిత్రం పాపఘ్నం పుణ్యం వేదైశ్చ సమ్మితమ్,
యః పఠే ద్రామచరితం సర్వపాపైః ప్రముచ్యతే.' (బా. ౧ స ౯౮. శ్లో.)

'వేదైశ్చ సమ్మిత మితి. సర్వవేదసదృశ మిత్యర్థః ఇదం రామచరితం సంక్షేపరూపం యః పఠేత్ వేదవత్ సనియమం ప్రతిదినం పఠేత్ సర్వపాపైః పూర్వోత్తరాఘైః ప్రముచ్యతే' అని గోవిందరాజులు.

'వేదైశ్చ సమ్మితం తుల్యం సర్వవేదార్థప్రతిపాదకత్వా త్తుల్యత్వమ్' అని మహేశ్వరతీర్థులు.

'వేదైస్సమ్మితం సకలవేదార్థరహస్యప్రతిపాదకత్వా ద్వేదతుల్యమ్' అని తిలకవ్యాఖ్య.

వ్యాఖ్యాతలభావములను దిలకించితిరి కదా! వేదతాత్పర్యబోధకమని వివరింపఁబడియె. 'వేదైః' అను తృతీయావిభక్తి తుల్యార్థమును దెలుపును గదా. వేదములవలెఁ బఠనార్హమనియుఁ, జతుర్విధపురుషార్థప్రదమనియుఁ దాత్పర్యము తోఁచును గాని యీరామాయణమున వేదము లన్నియు నిమిడియున్నవనియు లాగినచోఁ బైకి వచ్చుననియు భావము కాదు. ఇట్లు లేనిపోని యర్థములం జెప్పిన కొలఁదిని మొదటికి మోసము వచ్చునేమో యని సందియ ముదయించెడిని.

ఈవిషయమునఁ గొందఱు గాయత్రీమంత్ర మిం దిమిడియున్నయది. ఆ మంత్రము పాదత్రయనిబద్ధము. ఆపాదత్రయము వేదత్రయోద్ధృతము. కాఁబట్టి వేదసంయుత మని యర్థము చెప్పుచున్నారు. ఈవాదము చక్కఁగనే యుండును. గాయత్రీమంత్రము రామాయణమున వరుసప్రకారమే యున్నయది. ఆరీతి నాలోచించినను వేదసారాన్వితమగునే కాని దీనినుండి వేదమంత్రములు వెలువడ నేరవు కదా. ఆభావమే వ్యాఖ్యాతలు తేటపఱచిరి ఇంతకన్న నెక్కువ చర్చ యీవిషయమున వలదు వేదము లిం దిమిడినవన్నను లేదన్నను ఫల మొక్కటియే రామాయణమునకు గౌరవము హెచ్చుటగాని తగ్గుటగాని లేదు. అనుపమానమగు నీపుణ్యకావ్య మిహపరసాధనము కాన నెవ రెవ రెన్నియెన్ని యర్థములు గలవని యూహించి భక్త్యతిశయమునఁ బఠించినను మేలే. ఆవిషయమున భిన్నాభిప్రాయము లుండవని నాభావము.

రామాయణమహిమము.

ఇఁక రామాయణమహిమమును గూర్చి యించుక వ్రాయవలసి యున్నయది. రామాయణమాహాత్మ్యమును వ్యాఖ్యాతలే వేనోళ్లఁ గొనియాడి యున్నవారు. ఆవిషయమునే యిట వ్రాసిన గ్రంథబాహుళ్య మగును. ఐనను గొలఁది విషయములు వ్రాయ కుండరాదు.

బాలకాండమున నమరప్రార్థనము నంగీకరించి తాఁ జేయఁదగుపని కిది సుసమయమని భావించి యుపతరించుటచే నవతారప్రయోజనము, తాటకాసంహారణాది మహాద్భుతకృత్యములచేత సజ్జనాభయదానము, హరధనుర్భంగాద్యమానుషకృత్యప్రదర్శనమున దుష్టరాక్షసభీతియు లోనగువిషయములు చెప్పఁబడినవి.

అయోధ్యాకాండమునందు నిరవధికాసమానవేగవినుతసత్యవాఙ్నిరతియు, సదుపదేశము, పితృవాక్యపరిపాలనరూపధర్మాచరణము, తుచ్ఛతరమానుషభోగవిరక్తియు, సత్యవాక్పాలనమే సర్వధర్మాచరణ మనుమహోపదేశము లోనగు నుత్తమవిషయము లుక్తములు.

ఆరణ్యకాండమున భగవదవతారప్రయోజనమగు విరాధాదిముక్తియు మహర్షుల కభయదానము, రావణహననరూపమంగళకృత్యనాందీముఖరూపశూర్పణఖావమానము, అజేయఖరదూషణాదిక్రూరనిశాచరవధరూపభగవచ్ఛక్త్యతిశయ

ము, శబరీముఖభక్తవారముక్తిప్రదానరూపకరుణాపరతంత్రతయు మొదలగు విషయములు ప్రతిపాదితములు.

కిష్కింధాకాండమున నాశ్రితసంరక్షణరూపప్రతిజ్ఞయు, హనుమదాది స్వకీయపరివారమునకు దర్శనాదు లొసంగుటయు, సప్తతాళనిపాతనాద్యద్భుతకృత్యప్రదర్శనము, పరాక్రమగర్వమున వీఁగు వాలివధము మొదలగునవి నూక్తములు.

సుందరకాండమున స్వభక్తప్రతిరూపమున స్వమహిమాప్రదర్శన మనువదింపఁబడినది.

యుద్ధకాండమున శరణాగతత్రాణము, సేతుబంధనరూపదుష్కరకార్యకరణము, దుష్టరాక్షసవధరూపభగవదవతారప్రయోజనము, అగస్త్యప్రేరణమున నాదిత్యుని బ్రార్థించుటచే దేవతాప్రార్థన మవశ్యాచరణీయ మాపత్పరిహార మద్దానఁ గలుగునను కర్మాచరణసదుపదేశము, ప్రజావిశ్వాసము పరమధర్మమను నీతిని సీతాపరీక్షారూపమునఁ దెలుపుటయు, స్వవాగ్దానమురీతి నయోధ్య కరుదెంచి భరతుని గాఁగిలించుటచే సత్యవాక్పరతియు భ్రాతృవాత్సల్యము ముఖ్య మనుటయు లోనగు సద్విషయములు వివృతములు.

ఉత్తరకాండమున నీషట్కాండవిషయసంగ్రహరూపమున నవతారప్రయోజనము, దనుజవశ్యాదులకుం గూడ ముక్తి నొసంగుటచే భగవత్కరుణాగుణము ప్రోక్తము.

ఇట్లు రామాయణమున భగవదవతారప్రయోజనము వివిధభంగులచే వివరింపఁబడినది. ఇట్టి ధర్మము లవశ్యానుష్ఠేయములని తెలుపకుండ నవి శ్రీరామచంద్రుని ధర్మాచరణరూపమున నుపదేశింపఁబడినవి. ఇంత యేల పురుషుఁ డీరూపమునఁ బ్రవర్తించినఁ గాని యుత్తముఁడు కాఁ డని తెలుపుటయే రామాయణకావ్యప్రయోజనము. ఇంతకంటె నేకావ్యము, ఏపురాణము, ఏయితిహాసము, మఱి యేయితరగ్రంథములు నీతుల నుపదేశింపఁ జాలవు. 'కావ్యాలాపాంశ్చ వర్జయే' త్తను న్యాయము రామాయణమువైపునకుఁ గన్నులెత్తి చూపనైనఁ జాలదు. ఈకావ్యము సకలపురాణేతిహాసధర్మసారమును దెలుపఁజాలును. ఇంతయేల పఠనపాఠనాదులచే నిహపరముల నీయంజాలును. సకలాపత్తులఁ దొలఁగింప సమర్థము ఇట్టి యుత్తమకావ్యము వేఱొండు లేదని చాటవచ్చును ఉచ్చైర్నాదమున దిక్కులఁ బ్రతిధ్వనింపఁ జేయవచ్చు. రెండుబాహువు లెత్తి యిది సత్య మిది సత్య మిది సత్య మని భూనభోవివరములు నిండ నుద్ఘోషింపవచ్చు. గాయత్రీమంత్రసంయుత మగుట నిది సకలపురుషార్థప్రద మని శపథముచేయవచ్చు. వేదసారరూపధర్మప్రకాశక మని నడుము కట్టుకొని వక్షస్స్థలమున హస్త మునిచి నిబ్బరముగాఁ బలుకవచ్చు ఉత్తమోత్తమమను నొక్కమాట చెప్పుటకన్న నింకేమి చెప్పవలయునని సభాముఖమున సుస్మితవక్త్రమున ననువదింపవచ్చు. దీని నమ్మితి.

నీవే గతి. అని భగవంతుని సర్వగుణసంపన్నుని శ్రీరామచంద్రునిఁ బ్రార్థించి తరింతు నిఁక భయము లేదని నమ్మియుండవచ్చు. భక్తుల కెల్ల నిదియే నేఁ బ్రార్థించి తెలుపు మాట యని మూఁడుసారు లుచ్చరించి యిఁకఁ జెప్పు మాటలు లేవని ధ్యాననిష్ఠను బొందవచ్చు.

ఈరామాయణమున ననేకరహస్యార్థము లిమిడియున్న వనుచున్నారు. ఏ గ్రంథమునకుఁ గాని ఫలస్తుతి ననువదించునపుడు హెచ్చుగాఁ జెప్పుట వాడుక. మహాత్ము లట్లు వ్యర్థోక్తులఁ జెప్పుదురా యని ప్రశ్నింపవచ్చు. దృఢభక్తిమైఁ బఠించిన నట్లగు నేమో వచింపఁజాలను. కాని ప్రాయశః ఫలస్తుతి యతిశయోక్తికి లక్ష్యమయియే యుండును. ఒక్కొక్క విషయమును విచారింతము.

ఖరదూషణాదియాతుధానులం జంపి రామచంద్రుఁడు నిలిచి యుండఁగాఁ జెంత నున్న గుహనుండి లక్ష్మణుఁడు సీతయు వచ్చిరి. అపుడు సీత సంతుష్టురాలై కన్నులారఁ బ్రాణేశ్వరునిం జూచెను. ఆస్థలమునందు

'తం దృష్ట్వా శత్రుహంతారం మహర్షీణాం సుఖావహం,
బభూవ హృష్టా వైదేహీ భర్తారం పరిషస్వజే.' (అర. 30 స. 38. శ్లో.)

దీనికి గోవిందరాజును మహేశ్వరతీర్థు లిరువురు పందెములు వేసికొన్నట్లు సమయోచితముగా సీత యీభావములు గలదయి శ్రీరామమూర్తిని గాంచె నని వ్యాఖ్యలు వ్రాసిరి. ఇంతచాలక మఱికొందఱు సాంప్రదాయకార్థము లని కొన్నింటిని జెప్పుచున్నారు.

ఎట్లనఁగా, "ఇందు రాముని ప్రతిజ్ఞ గలదు.

'పరిత్రాణాయ సాధూనాం వినాశాయ చ దుష్కృతాం,
ధర్మసంస్థాపనార్థాయ సంభవామి యుగేయుగే'

అను భగవద్గీతాశ్లోకమే యిటఁ జెప్పఁబడినది. ఇందు శత్రువులఁ జంపి శిష్టరక్షణము చేయుదునని వెనుకముందులు చేయఁబడినది. కాఁబట్టి యిది భగవంతుని యాశయము తెలుపు శ్లోకము. దీనిం బఠించిన శత్రుక్షయ మగును. మనోరథసిద్ధి యగును." అని.

'శత్రుహంతారం మహర్షీణాం సుఖావహమ్'

అను పదములను బట్టి యిది యొక మంత్రముగా భావించు నెడలఁ బ్రతిశ్లోకము మంత్రమే యగును. శ్లోకముగాని అర్థముగాని పాదముగాని పఠించినను జాలునన్న శ్లోకముచే నీయర్థము చరితార్థ మగును. ఇట్లు చెప్పుట గ్రంథప్రాశస్త్యమును బొగడుట యనఁబడును.

మారణప్రయోగము.

'ధర్మాత్మా సత్యసంధశ్చ రామో దాశరథి ర్యది,
పౌరుషే చాప్రతిద్వంద్వ శ్శరైనం జహి రావణిమ్' (యుద్ధ. 90. స. 23 శ్లో.)

సూర్యుఁడు మేషరాశియం దుండఁగాఁ జైత్రశుక్లనవమియందుఁ బునర్వసూనక్షత్ర ముండునా? యనుట విచారింపఁదగినది. అది పొసఁగదు. సూర్యుఁడు మీనమం దుండఁగాఁ బునర్వసూనక్షత్రము చైత్రశుక్లనవమియందు వచ్చునే కాని మేషమం దుండఁగా రాదు. ఇప్పటిసిద్ధాంతములను బట్టి యీయాక్షేపము సుసంగతము. అట్లైన వాల్మీకి యసంగతమగు నీవిషయ మేలాగు చెప్పెను? అను ప్రశ్నము రాకమానునా? వ్యాఖ్యానకర్త లీవిషయమును విమర్శింపఁబూనలేదు. కారణ మేమో తెలియదు. ఈవిషయ మంత ముఖ్యమైనది కాదని వారి భావమై యుండునను నూహ జనించును. వారి కీవిషయము తెలియదనుట యజ్ఞానము.

అసంగతమగు నీవిషయమును సమర్థించు టెట్లు? ఊరక జారవిడుచుట న్యాయమా? అన విమర్శించుటయే మేలు ప్రారంభస్థానమునకుఁ జలనము గలదని యిటీవల ననఁగా శాలివాహనశకమున నాల్గువందలు కాఁగా గుఱుతించిరి. అయనగతి యని దానికిఁ బేరు పెట్టిరి. శా॥శ ౪౯౯ అని కొందఱు, ౪౨౧ అని కొందఱు, ౪౪౪ అని గణేశదైవజ్ఞులు తమభావముల వెల్లడించిరి. తదాదిగా అయనమని సంక్రమణమని రెండు భాగములుగా సూర్యరాశిప్రవేశమును విభజించిరి. ఇట్లు చేయక తప్పకపోయెను. ఎంతకాలమునకు ముందో యది జరగెను. దానిని బ్రకృతహేతువులంబట్టి యూహించిరి. సూక్ష్మమతులుగాన భాస్కరాదు లొకరీతి సిద్ధాంతము చేసిరి. ఎంతకాలము క్రిందటనో ప్రారంభస్థానము గతిమంతమయ్యెనని యెఱింగి వేఱుగ మార్ప వీలులేక తదాదిగా అయనమని సంక్రమణమని రెండు పేరులం బెట్టిరి. ఈరెండును ముఖ్యకాలములే యనిరి. తరువాతిధర్మశాస్త్రకర్తలు గూడఁ దదనుసారముగాఁ గర్మాచరణకాలములను దత్ఫలములను దెల్పిరి. కాలమాధవీయమునందు, వృద్ధవసిష్ఠః

"అయనే కోటిపుణ్యం చ సహస్రం విషువే ఫలమ్,
షడశీత్యాం సహస్రం తు ఫలం విష్ణుపదేషు చ " ఇతి

"మేషాదిసంక్రాంతయో యస్మిన్ దినే భవంతి. తతః ప్రాక్ పఞ్చాద్వా తాత్కాలికదృగ్గణితాగతసంఖ్యాకదినే మేషాయనం వృషభాయన మిత్యేవం తత్తత్సంక్రాంతినామాంకిత మయనం భవతి. తస్మిన్నయనే స్నానాదిపుణ్యం మాహ జాబాలిః 'సంక్రాంతిషు యథా కాల స్తదీయే ష్వయనే తథా, అయనే వింశతిః పూర్వా మకరే వింశతిః పరా' ఇతి. మకరవ్యతిరిక్తైకాదశసంక్రాంతిసంబంధిష్వయనేషు తత్సంక్రాంతివత్పుణ్యకాలో ఽవగంతవ్యః. మకరే సంక్రాంతిసంబంధి న్యయనే తత్సంక్రాంతివైలక్షణ్యం, తథా మకరాయనే ప్రాచీనా వింశతిఘటికాః - మకరసంక్రాంతౌ తు పాశ్చాత్యా వింశతిఘటికాః పుణ్యాః. ఏతేన దృగ్గణితా గత మయనం సిద్ధాంతగణితా గతా సంక్రాంతి శ్చేతి పృథక్పుణ్యకాలా వర్థా త్సిద్ధౌ.

ఇట్లయనసంక్రాంతులకు వేఱువేఱు పుణ్యకాలములు చెప్పఁబడినవి. ప్రాచీనస్మృతులయం దీభేదము కానరాదు. కావున నీభేదము ధమారభి పధు

నాల్గువందలసంవత్సరములనుండి కల్గినది. తత్పూర్వ మీభేదము గుఱుతింపఁబడ లేదని విస్పష్ట మగును.

మేషతులాయనప్రవేశదినములందే యహోరాత్రప్రమాణము సమముగా నుండును. మేషతులాసంక్రమణదినములందు నహోరాత్రప్రమాణము సమముగ నుండ వీలులేదు. కాఁబట్టి అయనమే ప్రధానమని తెలియఁదగు. దానియందలి భేదము కనుఁగొనఁబడక చాలకాలము జరగెను. కనిపెట్టినప్పటినుండియు రెండును గర్మాచరణయోగ్యము లని సిద్ధాంతీకరింపఁబడినవి. కావున రామావతారసమయమునం దయనమే ప్రధానమని లెక్కించినచో నీభేదము రాదు. మీనసంక్రమణానంతరము తొమ్మిదిదినములకుఁ పైన పదునొకండుదినముల లోఁగా మేషాయన మగును. ఆరీతి మన మాలోచించినచో మేషాయనముతర్వాతఁ జైత్రశుక్లనవమి పునర్వసూనక్షత్రముతోఁ గూడఁగలదు.

వేదాంగజ్యోతిషమునందు గ్రహగతులు లోనగునవి యిప్పటిసిద్ధాంతములలో నున్నట్లు లేవు. అహోరాత్రప్రమాణాదు లిప్పటివానికంటెఁ జాలవ్యత్యయముగా నున్నట్లు చెప్పఁబడినవి. వీని నన్నింటిని బరిశీలించినచో రామావతారసమయమునఁ జెప్పఁబడిన గ్రహస్థితి తప్పు గాదనియు నది తప్పనుటయే తప్పనియుఁ దేటపడును. ఋతువులు పంచసంఖ్యగ నుండెను. అవి యిపు డాఱుగ లెక్కింపఁబడుచున్నవి. అనఁగా హేమంతము రెండుభాగములుగాఁ జేసి శిశిరర్తువను పేరిడిరని కొందఱందురు. ఏది యెట్లున్నను త్రేతాయుగమునకు నిప్పటికిని మార్పులు గ్రహచారమునఁ జాలఁ గల్గినవి కాఁబట్టి యిప్పటిస్థితిని బురస్కరించుకొని యప్పటిస్థితి తప్పనుట యంత సమంజసము గాదని నాభావము.

కొందఱు రామాయణమహిమము నెన్నియో పద్ధతులుగాఁ గొనియాడుదురు. ఈరామాయణమే సాంఖ్యమనియు నిదే యోగమనియు నిదియే వేదాంతమనియు నెన్నియో రీతులఁ దోఁచినట్లు తలతోఁక లేనిచందముగా ఘోషింతురు. వాని నెల్ల నిట వెల్లడించుట యుక్తముకాదు పరమపవిత్రకావ్య మనుటచేతనే దానిమహిమము వెల్లడియగును. ఇదియే సకలశాస్త్రము లనుటకన్న వెఱ్ఱితనము వేఱుగ నుండదు భక్తిమైఁ బారాయణముచేసిన శ్రీరామచంద్రకరుణచే సఫలమనోరథుఁడగుననుట నిర్వివాదాంశము. సకలాపదలు తొలఁగుననుట ఫలస్తుతియే. తొలంగవా యన్న ప్రశ్నము రావచ్చును. రామాయణపారాయణముచేత సకలాపదలు తొలంగినచో "ప్రారబ్ధ మనుభోక్తవ్యమ్" అను న్యాయ మేటఁగలియును సకలపాపములు భస్మములగునన్న విశ్వాసము గలిగియుండినచో నామనుష్యుఁడు మఱిపాపములను జేయఁడు. పాపములను జేయుచు రామాయణపారాయణము చేయుచుండిన నవి నశింపునన్న విశ్వాసముగల భక్తుల కిది ఫలము నీయఁజాలదు. నిర్మలమనస్సు గలిగి నిష్కపటభక్తియొప్పార శ్రీరామమూర్తిని

ధ్యానించి తచ్చరితమును పారాయణమును జేసినచో నతఁడు భగవత్కరుణాపాత్రుఁ డగుననుట యీఫలస్తుతుల సారాంశ మనుటకన్న నతిశయముగఁ జెప్పవీలుపడదు. "సకలవేదములు రామాయణమునుండి పుట్టును" అను వాదము సరసమనీషులకు రుచించునదికాదు. వేదపారాయణఫలము నిచ్చు నన్నచో నా వాక్యము గ్రాహ్యము. భక్తజనసురతరువగు హరి రామరూపమున నవతరించుటచే నామహామహుని దివ్యచరిత్రము పరమపావనము కాదని యేపుణ్యాజనుఁ డనఁ గలఁడు? అన్నచో నాతఁడు పుణ్యజనుఁడే యనఁదగు.

సుందరకాండము రామాయణమునఁ బ్రధానత్వమును బడయుట కనేక కారణములు గలవు హనుమ సీతాసందర్శనముచేఁ గృతకృత్యుఁ డయ్యెను గాన నా కాండమును పారాయణముచేసిన నట్లే కృతకృత్యు లగుదు రని కొందఱిభావము. అది నిశ్చయమే. హనుమంతునంతటి భక్తునకుఁ గృతకృత్యత గల్గుటలో లోప ముండదనియే నాభావము. అట్టిభక్తుఁడు కాకున్న యథాశక్తి న్యాయమే శరణము. చాలమంది యీాపత్సమయముల దానినే పారాయణము చేయుదురు. ఇతరకాండము లట్టివి కావని కాదు. అది యుత్తమోత్తమ మని వారిభావము. కారణము పై నుదాహృతమే. శ్రీరామజననసత్కథాభూషితమగు బాలకాండ మట్టిది కాదా? యని ప్రశ్నింపరాదు. గతానుగతికన్యాయము మఱుపునకు రాఁగూడదు. హనుమన్మంత్రములలో సుందరహనుమన్మంత్రముగలదు. ఆమంత్రము హనుమన్మంత్రములలోఁ బ్రధానము. ఆమంత్రము నుపాసించుచుఁ దత్ప్రాగమచిహ్నమగు నాసుందరకాండమును పారాయణము చేసినచో శీఘ్రఫలప్రద మని పెద్దలభావము. మంత్రమును వదలి కాండమును పారాయణము చేయుచున్నారు భక్తి గలిగినచో నాహనుమంతుఁడే శ్రీరామచంద్రునానతి సకలపురుషార్థముల నీఁజాలును.

ఈరామాయణమును గుఱించినగాథ యొకటి కలదు. అది రామాయణ వ్యాఖ్యాతలచేఁ జెప్పఁబడలేదు. గాని యొకచోఁ వ్రాయఁబడియున్నది. అది ముఖ్య మని యిట వ్రాయుచున్నాఁడను.

భక్తుఁ డొకఁడు కుటుంబపోషణ ఖేదమున శ్రీమద్రామాయణమునే పురాణము చెప్పుచు జీవించుచుండెను. ఆతఁ డొకతఱి సంసారబాధ లధికముగా మనస్సును బాధింపఁగా వేసరి రామాయణము నెత్తుకొని కిష్కింధకుం బోయి యందుఁ దుంగభద్రానదీపరిసరమునఁ జక్రతీర్థముచెంతనున్న శ్రీరామాలయమునఁ గూరుచుండి పురాణము చెప్పుచుండె నఁట. వానరము లన్నియు వచ్చి యీాపరిసరతరువులపైఁ గూరుచుండి వినుచుండె నఁట. పట్టాభిషేకము రేపనఁగా నాఁ డాభక్తుఁడు రామచంద్రా! రేపు పట్టాభిషేకము కావలయు. నాయొద్ద నేమియు లేదు. ఏమి చేయుదును? అంతయు నీభారమని మనవిచేసి కన్నీరు నించుచుం జని యీాచుట్టు

నున్న పల్లియలకుం బోయి పదార్థములను నైవేద్యమునకుఁగా సంపాదించి తెచ్చె నఁట. ఉదయ మాభక్తుఁ డచ్చటికి వచ్చుసరికిఁ బచ్చనియాఁకులతో దేవాలయ మలంకృతమై కన్నులపండువుగా నుండెనఁట ఆభక్తుఁ డానందపరవశుండై తెచ్చిన పదార్థముల వండి భగవంతునకు సమర్పించి పట్టాభిషేకసర్గము చదివి పురాణము చెప్పె నఁట. ఆసర్గము పూర్తియగునప్పటికి వానరము లన్నియుఁ జెట్లకొమ్మల నుండి దిగి వచ్చి యాయనపైఁ బాషాణముల వైచి పోయె నఁట. ఇదియేమి గ్రహచారమో యని యాయన రాముని నేకాగ్రమనస్సునఁ బ్రార్థించి తిరిగి చూడఁగా నాపాషాణము లన్నియు బంగారుముద్దలై కన్పడియె నఁట. ఆభక్తుఁ డాయద్భుతమును గొనియాడుచు రామమహిమమును వేనోళ్లఁ బొగడుచుం బోయె నఁట.

ఇట్టిగాథలు పెక్కులు గలవు. వాని నన్నింటిని వ్రాయుట కవకాశములేక వదలితి. రామమహిమమును దెలుపునంతటి పాండిత్యమును నాకు భగవంతుఁ డీయ లేదని విచారించుచున్నాఁడను ఇంక నీచర్చ మాని రామాయణమును జదివి శ్రీరామమూర్తి యుపదేశించినట్టు లెఱుంగఁదగు నొకటి రెం డుదాహరణములఁ జూపెద.

“దేశే దేశే కళత్రాణి దేశే దేశే చ బాంధవాః,
తం తు దేశం న పశ్యామి యత్ర భ్రాతా సహోదరః.” (యు. ౧౦౨. స. ౧౨. శ్లో.)

లక్ష్మణుఁడు రావణుశక్తిచే మూర్ఛిల్లఁగా వగచుచు రామమూర్తి వచించినవాక్య మిది. రాముని భ్రాతృవాత్సల్య మెంతయుఁ గొనియాడఁదగినదనుట యంతప్రశస్త వాక్యము కాదు. శ్రీరామమూర్తి యి ట్లుపదేశించె నన్నవాక్యమే ప్రశస్తతమము ఇదియే నేర్చుకొనఁదగినది. సోదరవాత్సల్యముగలవాఁడే మనుష్యుఁ డన్న నీతి నీరూపమున భగవంతుఁ డుపదేశించెను. సోదరుని వైరినిగా భావించుట రాక్షస కృత్యమని పరమపురుషుఁడు నొక్కి చెప్పెను. సోదరునికన్న నెక్కుఁడగు బంధువే లేఁడని యొత్తి చెప్పెను. భార్యను బురస్కరించి సోదరుల విడనాడుట మిగుల నన్యాయ మనునీతి యిటనుండి గ్రహింపఁదగు. ఇట్టి నీతు లెన్నియో రామాయణమునుండి చూపవచ్చును.

“కన్యాపితృత్వం దుఃఖం హి సర్వేషాం మానకాంక్షిణామ్.” (ఉ. ౯. స. ౯. శ్లో.)
కన్యకుం దండ్రియౌట నిక్కముగ దుఃఖ
కరము మర్యాదఁ గాంక్షించు పురుషులకును.

సుమాలి తనపుత్రికయగు కైకసినిగూర్చి చెప్పిన శ్లోక మిది. ఈయది యాకాలమునందేకాక యాకాలమందు ననఁగా రామజననమునకన్నఁ బూర్వమే యనుభవసిద్ధమైనట్లు కనుపట్టు.

ఇట్టి విషయముల నెత్తి చూపఁ బూనినచో రామాయణమంతయు నెత్తి వ్రాసిన ట్లగును. కాన మానితి. నావంటి యల్పమతి కాపని శక్యమైనదియుఁ గాదు. మహాత్ము లాపనికిం బూని నామధాను లగుదురుగాక.

భాషాంతరీకరణవిషయము.

ఇఁక దీని గుఱించి నాలుగుమాటలు వ్రాసి యీవిషయమును ముగించెదను. రామాయణమును బలువు రాంధ్రీకరించిరి. భాస్కరకవితల్లజుఁడు తొలుత రామాయణమును దెనిఁగించెను. కథాభాగమును గ్రహించి స్వేచ్ఛగా వ్రాసెను. ఆవల రంగనాథాదులు క్రొత్తకథలు చేర్చియు వర్ణనాంశములను దోఁచినట్లు వ్రాసియు రామాయణమును బూర్తిచేసి "ధన్యాస్స్మః" యని సంతసించిరి. వారి భావము రామాయణకథ యందఱకుఁ దెలుపుటయే యని కనఁబడును. రంగనాథరామాయణమునందు కాలనేమివృత్తాంతము సులోచనాసహగమనము లోనగుకథలు క్రొత్తగాఁ జేర్పఁబడినవి. పంపాసరోవరవర్ణనము లోనగుఘట్టముల యందించుకంతయు మూల మనుసరింపఁబడక యిష్టానుసారము కల్పనలు కల్పింపఁబడినవి. అయ్యలరాజు రామభద్రకవి మొల్ల లోనగువా రీపద్ధతినే యవలంబించిరి. ఈగ్రంథములద్వారా రామాయణపవిత్రచరిత్రము లోకులకు విస్పష్టమైనది.

శ్రీగోపీనాథము వేంకటకవివరేణ్యులు యథామూలముగాఁ దెనిఁగింప నారంభించినవారిలో మొదటివారని నాయెఱింగినంతవఱకుఁ దెలుపఁగలను. వారిగ్రంథము నేఁ జదువలేదు. అందందుఁ బదిపద్యములు చదివితిని. మూలార్థము వదలకుండఁ దెనిఁగించిన ట్లగపడియెను అది భారతాదులం బోలి పద్యగద్యాత్మకముగా నలరారెదు. దానిం జదివి లోకులు చాలమంది సంతోషించిరి. శ్రీ వేంకటగిరి సంస్థానకవీశ్వరులైన వారు పెక్కుగ్రంథముల రచించిరి. వీరు రామాయణమున నాఱుకాండములను మాత్రమే రచించిరి. ఉత్తరకాండమును వదలిరి. కారణ మేమో.

ఆవల శ్రీవావిలికొలను సుబ్బారావుగారు యథామూలముగా దెనిఁగించిరి. నిర్వచనముగా వ్రాయుటయే వారిభావమైనట్లు కనుపట్టు దానినింగూడ నేఁ జదువలేదు. నాలుగైదుపద్యముల నెందైనఁ జదివియుందు నేమో. వీరుత్తరకాండమునుగూడఁ దెనిఁగించి సఫలమనోరథులైరి. వీ రొంటిమిట్ట శ్రీరామభద్రుని యాస్థానవిద్వద్భక్తులు. శ్రీరామమూర్తియే వీరిని బిలుపించుకొని తమయాస్థానమున నుంచుకొని రను కింవదంతి కలదు.

నేనును రామాయణమును మిత్రప్రేరణముననే రచించితి. శ్రీరామమూర్తి కరుణ నాయందుఁ గలదు గదా యనియే నానమ్మకము. రామమూర్తియాజ్ఞఁ గొని యీకావ్యరత్నమును దెనిఁగింపఁ బూనలేదు. మ|రా|శ్రీ వావిళ్ళ వేంకటేశ్వరశాస్త్రులుగారు తొలుదొలుత నన్నుఁ బ్రోత్సహించిరి. ఈసంగతి గ్రంథమునందే వ్రాసితి. ఆవల మ|రా|శ్రీ అల్లముపాటి పోలిరెడ్డిగారు నాయూహను దెలిసికొని మిగులఁ బ్రోత్సహించిరి వీరు నెల్లూరుజిల్లా ఆత్మకూరుతాలూకా మంగుపల్లెవాస్తవ్యులు. నాశ్రేయస్సును గోరి బ్రహ్మాండపురాణముద్రణమునకు సర్వవిధ

ముల సాయముం జేసిరి. ఈరామాయణమునకు మూఁడువేలరూప్యము లిప్పింతు మని వాగ్దానమును జేసి యారీతిగాఁ దమబంధువులు మిత్రులు నగువారలతోఁ జెప్పి వాక్కును సూనృతనిమగ్నముగా నొనరించిరి. వారిపేరు లన్నియు గ్రంథము ననే యగపడును. ఈప్రయత్నమునకు వారింగలిసి నిర్వహించినవారు మ|| రా|| శ్రీ అల్లంపాటి పెంచెలురెడ్డిగారును, గునిసెట్టి రోశయ్యశ్రేష్ఠిగారును, బొల్లు రామయ్య శ్రేష్ఠిగారును లోనగువారు. వారినామము లన్నియు గ్రంథోద్ధారకులు లోనగువారి చరిత్రమునఁ గననగు. మ|| రా|| శ్రీ వావిళ్ళ. వేంకటేశ్వరశాస్త్రులుగారు ముద్రణ ప్రయత్నమున సర్వవిధములఁ దోడ్పడిరి. నే ద్రవ్య మిచ్చిన నీయకున్నను గార్యమును నిలుపక సాగింతునని వాగ్దాన మొనర్చి దానిని నెఱవేర్చిరి.

రామాయణము నెందఱో వ్రాసియుండ మరల నీప్రయత్నమేల? అని ప్రశ్న మొకటి కలదు దానికి నుత్తరముగా నాలుగుమాటలు వ్రాయఁదలఁచితిని. సావధానముగా నాభావముం బరిశీలించి పండితమహాశయులు మన్నింతురుగాక.

రామాయణమునకు భక్తులు పెక్కుమంది వ్యాఖ్యలు చేసిరి. ఏల? వాల్మీకి ముని రామాయణమును రచించి యిట్టి మహోపకారమును జేసిరని యందఱికిఁ దెలుపుటయే వారిభావము. మూలమున కివి యర్థము, ఈశ్లోక మీవిషయమును దెలుపును అని వారు వెల్లడించిరి. శ్రీరాముఁడు లోకరితో నొకరు సంభాషించు తఱి నీయుద్దేశ్యము మనస్సున నుంచుకొని యీమాట చెప్పిరని సందర్భశుద్ధి నెఱింగించిరి. భక్తిని బోధించు నీశ్లోకమని తెల్పిరి. ఈభావమున నీతఁ డీకార్యమును జేసెనని సప్రమాణముగా సయుక్తికముగా వ్యాఖ్య చేసిరి విశేషార్థము లివి యని తేటపఱచిరి. ఎన్నియో యపూర్వవిషయములను సామాన్యదృష్టికి గోచరింపనివానిని బోధించి మహోపకార మొనరించిరి. వారవ్యాఖ్యలచేతనే శ్రీమద్రామాయణ మింత విఖ్యాతినొందెను గాని లేకున్న నేమూలనో పడి యుండును. కావున వారే యర్థమును దెల్పిరో యాయర్థమును విస్పష్టముగా నాకుం దెలిసినంతవఱకుఁ దెలుపుటకే నాయీప్రయత్నము. కవిత్వగర్వముచేతఁ గాదు. పూర్వకవులలో నే నెవ్వరిపాదధూళికిని సముఁడను గాను. పాండిత్య మేవిషయ మందును లేదు. అట్టి నే నిట్టిపనికిం బూని యెట్లు నెఱవేర్చితినో యీక్రిందిమాటలద్వారా మహాశయులకుఁ దెలుపుకొనుచున్నాను. ఇం దధికపాఠశ్లోకములఁ దెలిఁగించుతఱిఁ గుండలీకరణ మొనరించితి.

బాలకాండము.

దేవతలు విష్ణుమూర్తితోఁ దమకష్టములం దెలుపుకొనుతఱి

"రాజ్ఞో దశరథస్య త్వ మయోధ్యాధిపతేః ప్రభోః,
ధర్మజ్ఞస్య వదాన్యస్య మహర్షిసమతేజసః.
తస్య భార్యాసు తిసృషు హ్రీశ్రీకీర్త్యుపమాసు చ,
విష్ణో! పుత్రత్వ మాగచ్ఛ కృత్వాత్మానం చతుర్విధమ్." (౧౫. స. ౧౯. శ్లో.)

సీ. సకలధర్మజ్ఞుఁ డై ♦ సమధిక దాతృత్వగుణముల నలరారి ♦ ప్రణుతిఁ గాంచి
మునివర్యసమతేజ♦మునఁ దేజరిల్లుచు నయ్యయోధ్యకుఁ బ్రభు ♦ వై యొసంగి
దశరథుఁ డనుపేరఁ ♦ దనరురాజునకు హ్రీ శ్రీ కీర్తు లనుపేరఁ ♦ జెల్వుఁ గాంచు
దక్షకన్యకలతోఁ ♦ దలఁప సామ్యముఁ జెప్పఁ జాలిన మువ్వురు ♦ సాధ్వు లొప్ప
తే. వార, లవ్వారలందు నో♦వారిజాక్ష!, నినుఁ జతుర్భాగములు చేసి ♦ నీవె రావ
ణుని దదాత్మజగంధర్వు♦లను లవణునిఁ, బొలియఁజేయఁగఁ బుత్త్రత్వ♦మును వహింపు.

అని తెనుఁగు.

'హ్రీ శ్రీ కీర్తయో దక్షకన్యా స్తా ఉపమా యాసాం తా స్తథా, చాతుర్విధ్యవిధానం రావణ రావణి లవణ గంధర్వ వినాశాయ.'

అని గోవిందరాజులు

'చాతుర్విధ్యవిధానం రావణేంద్రజి ల్లవణ గంధర్వవధాదీనాం దేవకార్యాణాంసద్భావాత్.'

అని మహేశ్వరతీర్థులు వ్రాసిరి.

హ్రీ శ్రీ కీర్తులను కన్యకలు మువ్వురు దక్షునికుమారిత లని తెల్పుటయు, నాల్గుభాగములుగా నిను నొనరించుకొని యవతరింపుమా, అనుచోట రావణు నింద్రజిత్తును లవణ గంధర్వులను వధించుటకొఱ కని వ్రాయుటయు ముఖ్యములు. లవణగంధర్వు లని వ్యాఖ్య యుండఁగా గంధర్వ లవణుల నని పద్యమున వ్రాయుట రాముఁడు రావణుని, లక్ష్మణుఁడు రావణాత్మజుఁడగు నింద్రజిత్తును, భరతుఁడు గంధర్వుని, శత్రుఘ్నుఁడు లవణుని జంపి రను క్రమమును దెలియఁజేయుటకును, రామ లక్ష్మణ భరత శత్రుఘ్నులను క్రమము ననుసరించియు నని తెలియందగు. ఇంతియకాని పద్యము కుదురక చేసిన యపరాధమని మహాశయు లూహింపగని నావిశ్వాసము.

ఇందు వ్యాఖ్యాతలు హ్రీ శ్రీ కీర్తులు దక్షకన్యక లని తెలుపకున్నచో, నాల్గువిధములుగ విభజించి యనుచో రావణాదులను సంహరించుటకై యని బోధింపకున్నచో వీ రెవరని, ఇ దెందుల కని సందేహము లుదయింపక పోవు. వానిని వారు తీర్చిరి. ఆవిమర్శనమునే యిందుఁ జేర్చితిని. మఱియు

"న చ పుత్త్రకృతస్నేహం కర్తు మర్హసి పార్థివ,
అహం తే ప్రతిజానామి హతౌ తౌ విద్ధి రాక్షసౌ.
అహం వేద్మి మహాత్మానం రామం సత్యపరాక్రమమ్" (౧౩౫. శ్లో.)
"వసిష్ఠోఽపి మహాతేజా యే చేమే తపసి స్థితాః." (౨౦ స. ౧౮ శ్లో.)
'నేతి. పుత్త్రకృతం స్నేహం పుత్త్రేష్వేవ కృతం స్నేహం కర్తుం నార్హసి'

అని తీర్థులు. దీనితరువాతిశ్లోకమునకు

'రామస్య పరబ్రహ్మత్వం సూచయ న్నాహ.'

అని గోవిందరాజులు వ్రాసిరి. ఆవ్యాఖ్యను, ఈయవతారిక ననుసరించియే

చ. నరవర! గోముఖం బెఱిఁగి నాఁడు కుమారుఁ డటంచు స్నేహాది
స్ఫురణము నొందఁబోకు, దమనూమలఁ జంపఁగఁ జాలునంచు నే
నరసి ప్రతిజ్ఞ చేసెద రణావనిలో హతు లైనయట్టుల
య్యురువుర నిశ్చయింపు మిది యెట్టు లెఱింగితి నన్నుఁ జెప్పెదన్.

అను నీపద్యము వ్రాయఁబడినది. అవతారికయర్థమును జేర్చినచో రసపుష్టి తగ్గక మానదు.

"అహం వేద్మి" అను శ్లోకమునకు

'అహం బహుగురూపాసనేన లబ్ధజ్ఞానః యద్వా యోగబలసాక్షాత్కృతపరాపరతత్త్వ యాథాత్మ్యః'

అని గోవిందరాజు లనేకభంగుల వ్యాఖ్య వ్రాసిరి. నేను దెలియుదు ననఁగాఁ బెక్కుమంది గురువుల సేవించి విజ్ఞానము గలిగి మోక్షమార్గమును గనఁజాలు తపోనియమములను బూనిన నే నని తెలుపకున్నఁ జప్పిడిగా నుండును కాఁబట్టి యర్థపుష్టి నిచ్చు నీవ్యాఖ్యానసారమునే గ్రహించి

సీ. పెక్కండ్రు గురుల సేవించి జ్ఞానము నంది యపవర్గమును బొందునట్టి కృత్య
ములఁ జేసి మునినయి వెలయు నే నీరాము సత్యపరాక్రమశాలి యనుచు
మతి మహాత్ముం డని గుణియింపఁ జాలుదు నేనె కాను వసిష్ఠమానిపతియు
నెఱుఁగంగఁ జాలు మహితతేజుఁ డాటచే ....

అని తెలిఁగించితిని. 'అహమ్' అనుదానికిఁ బెక్కండ్రుగురువుల సేవించి యని యర్థము వ్యాఖ్యాతలు చెప్పిరి. కాని వాల్మీకిభావ మేమో యెవరికిఁ దెలియునన్న ప్రశ్న మసంగతము. అట్లన్నచో నింక వాల్మీకియే వచ్చి నాయర్థ మిది చూఁడీ యని తలంచినపు డెల్ల నందఱకు నర్థము చెప్పవలసివచ్చును.

"మా నిషాద ప్రతిష్ఠాం త్వ మగమ శ్శాశ్వతీ స్సమాః,
యత్క్రౌంచమిథునా దేక మవధీః కామమోహితమ్" (౨ స ౧౫ శ్లో)

క. వినుమా నిషాద క్రౌంచమిథునమున నీ వేటి కొకఁడు దునిమితో కామం
బున మోహము నొందుమఁ గడుఁ, దనరఁగ నిలఁగనుమశాశ్వతము గు ప్రతిష్ఠన్

ఇటుఁ బెంచి పెద్దపద్యముగా వ్రాయ వీలుకాదు కాన నట్లే వ్రాయఁబడినది.

అయోధ్యాకాండము.

"ఏత త్తే ప్రియ మాఖ్యాతుః కిం వా భూయః కరోమి తే (౭. స. ౩౪ శ్లో.)
రామే వా భరతే వాహం విశేషం నోపలక్షయే" (౩౫. శ్లో.)

చ. మనమున కింపుఁ బెంపఁ దగు మాటను జెప్పిన నీకు నేమి యి
య్యనుగలదాన; నీసవతియాత్మజుపై నిటు ప్రీతి యేలొకో
యని యొదవేమి? రాఘవునియందును నామసుతునందు భేదమున్
గనుఁగొనఁ జాల నిద్దఱును గాదిలిపుత్త్రులె నాకుఁ గావునన్.

కైక మంథరకు నుత్తరము చెప్పుచున్నది. మంథరా! రామచంద్రునకుఁ బట్టాభిషేకమహోత్సవ మనుసువార్తఁ జెప్పితివి. నీకు దీనికిఁగా నే నేమీయఁగలదాన. అని పలికి నాకు రామభరతులలో భేద మేమియుఁ గానరా కున్నదనియె. గోవిందరాజులు—

"నను సపత్నీపుత్రే కథం వై తాదృశీ ప్రీతి రిత్యత ఆహ."

అని యవతారిక వ్రాసిరి. ఈయవతారికభావము తెనుఁగునఁ జేర్చిన నెంతరసపుష్టి కనఁబడుచున్నదో పరికింపుఁడు. మంథరకు సవతిపుత్త్రుఁడగు రామునియం దేల యిట్టి ప్రీతియను దుర్భావము గలదు. దానిం బోఁగొట్టఁదగునను భావము నూహించి యనునర్థ మెంత సరసముగ నున్నదో పాఠకు లూహింతురుగాక. ఇట్టి వ్యాఖ్యాతలయభిప్రాయము చేర్చుట వాల్మీకిభావము కాది దనవచ్చునా?

ఇట్టి తావులసంబంధమును గల్పించుభావము తెనుఁగునఁ జేర్చితి. "రామం దశరథం విద్ధి" యను మొదలగుశ్లోకములఁ దెనిఁగించునపు డాయర్థముల నెఱుంగు రీతి క్రింద వ్రాయఁబడినది. కావున వాని నెల్ల నిట వ్రాయ లేదు.

ఆరణ్యకాండము.

"తం దృష్ట్వా శత్రుహంతారం మహర్షీణాం సుఖావహం,
బభూవ హృష్టా వైదేహీ భర్తారం పరిషస్వజే." (౩౦. స. ౩౯ శ్లో.)

ఈశ్లోకమునకు సీసమాలిక వ్రాయఁబడినది. ఏల యనఁగా మూలమునం దున్న తచ్ఛబ్దమునకు సీత యెన్ని యెన్ని విధములుగా నూహించియుండునో యన్ని రీతుల వ్యాఖ్యాతలు దానియర్థమును దేటపఱచిరి. ఆయర్థముల సారమును దెనిఁగింపకున్న నది తెలుఁగే కాదేమో యని తత్సారము నిటఁ జేర్చితి. ఇన్నియర్థములు వాల్మీకి యూహించి యుండునా? యని కొందఱు ప్రశ్నింతురు. ఊహించి యుండఁగూడదా? యనునదియే దానికిం దగునుత్తరము. వాల్మీకిభావ మిది కావచ్చును గాకపోవచ్చు ననువారు కొందఱు గలరు. వాల్మీకిభావ మిది యని చెప్పువారే లోకమున నుండరే యనునదియే వారికి సమాధానము.

సుందరకాండము.

"దదర్శ చంద్రం స హరిప్రవీరః పోప్లూయమానం సరసీవ హంసమ్." (౨. స. ౫౮. శ్లో.)

తే. పరమపావనం బగుచున్నట్టి పన్నగారి, మట్లు వనచరకుంజరుం డమలశశిని
గాంచి లంకఁ బ్రవేశించి కార్యసరణిఁ, దీర్ప మది నెంచె; రామభక్తిని జెలంగి.

ఇందు నాల్గవపాదమున నున్న "రామభక్తిని జెలంగి" అనునది ప్రకృతార్థమును బోషించును గాన నెక్కుడుగఁ జేర్పఁబడినది.

"న వీరసేనాగణశో చ్యవంతి న వజ్ర మాదాయ విశాలసారమ్,

న మారుత స్యాస్య గతేః ప్రమాణం న చాగ్నికల్పః కరణేన హంతుమ్."
(కి. స. ౧౨. శ్లో.)

సీ. పరునిమర్దింపుమా; ♦ సురపతినిజయించినట్టి వీరా! విను ♦ మాతఁ డొకఁడె
శత్రుబలౌఘంబు ♦ సమయించు చున్నాఁడు కనుక నాతనిపయిఁ ♦ జనుతరుణము
వందు సైన్యములు స♦హాయము చేయంగఁ జాలవు; మఱి యల్ప♦సారమైన
విక్రమముఁ గొని కపి♦వరుపైకిఁ బోకుము వాయువుకంటె జ♦వంబుమిన్న
తే. గాఁగ నాతని కుండును ♦ గాఢవహ్ని, కల్పుఁడగుఁ గాన ముష్ట్యాది♦కములఁ జంప
వలవి గాకుండు; నేఁ జెప్పి♦నట్టి విషయముననె చక్కఁగఁ బరికించి ♦ పనిని దీర్పు.

అనునది పై శ్లోకమునకుఁ దెనుఁగు. శ్లోకమునకు వ్యాఖ్యాతలే యర్థమును వ్రాయ కున్నచో నెట్లుగా నర్థము చెప్పుదురో 'ఎవరికి వారే యమునాతీరే' యన్నట్లగును. కాన వ్యాఖ్యాతల యభిప్రాయము ననుసరించినఁ గాని మూలార్థ మిది యని తేలదు. ఆయర్థసారమే యీనాభాషాంతరీకరణమని గ్రహింపందగు

ఇంక నుదాహరణములం జూపి యుపోద్ఘాతమును బెద్దది చేయఁదలంపను. ఎందెందు వ్యాఖ్యానాభిప్రాయము చేర్పఁబడినదో, ఎందెందుసమానార్థకవిశేషణ ద్వితయము కనఁబడునో, ఎందెం దవతారికభావము కూర్పఁబడినదో, ఎందెందు మూలార్థమును బోషించుపొంటె నెక్కువగ వ్రాయఁబడినదో, ఎందెందు సంద ర్భోచితవ్యాఖ్యానోదాహృతగాథలు వ్రాయఁబడినవో యాయాయితావుల "ఇద మిత్థ" మ్మని తేటపడుటకై క్రింద వ్రాసితిని. పాఠకక్లేశములఁ దొలఁగించుటకే యట్లు వ్రాసితిని గాని గ్రంథము పెద్దదిగాఁ గనఁబడవలయుననికాదు.

భాషాంతరీకరణమున మూలార్థమును వ్యాఖ్యానకర్తలు వ్రాసినదంతయుఁ జేర్పరాదనియు దానఁ బెక్కుకీడులు మూఁడుననియు వాల్మీకి యుచితజ్ఞుఁడుకాఁ డని తేలుననియు లోనగు ప్రశ్నముల నొనరించువారి కందందు నాభావ మిది యని తేటపడునట్లు వ్రాయఁబడియే యున్నయది. దాని నిట వివరింపఁబూనను.

వేఁడినీరు పోసిన నిండ్లు కాలిపోవునని భయంపడునట్లు మూలార్థమును దేట పఱిచిన వ్యాఖ్యాత లుచితజ్ఞులు కారను సంశయ మొందుట యంతగా సమంజ సముకాదు. వాల్మీకివంటి మహాకవిశిరోమణి యంత యాలోచనలేనివాఁడును గాఁడు. వ్యాఖ్యానకర్తలభావము వాల్మీకిది కాకపోవచ్చుననుశంక నొంద నవ సరము లేదు. వాల్మీకి యుచితజ్ఞుఁడే. వ్యాఖ్యాతలు రసికులే. శంక నొందువారికే యీకష్టములు గలిగినవి.

ఈకావ్యమునకు మహోపాధ్యాయాదిబిరుదాంచితులయిన బ్రహ్మశ్రీ వేదము వేంకటరాయశాస్త్రులుగారే ఆంధ్రశ్రీమద్రామాయణమని పేరిడిరి. కృతిపతి శ్రీరామచంద్రమూర్తియే యని నాకు హిత ముపదేశించిరి. ఈపద్ధతిని రచించిన బాగని హెచ్చరించిరి. రెండు మూఁడు స్థలముల నాపద్యముల విని హర్షించిరి. "రామం దశరథం విద్ధి" యను శ్లోకమునకు నే వ్రాసిపంపిన కందమును గాంచి పర మానందము నొందితి మిది బాగున్నదని లిఖించిరి. సర్వవిధముల నన్నాశీర్వదించి శంకావిరహితునిం గావించిరి.

కృతజ్ఞత.

గ్రంథరచనకుం బ్రోత్సహించి యుభయ మొసంగిన, ఆంధ్రగ్రంథోద్ధారకులు భాషాభిమానులు దానజితకర్ణులు కరుణానీరధులు నగు మ॥రా॥శ్రీ వావిళ్ల వేంకటేశ్వరశాస్త్రులుగారికిని, రామాయణాంధ్రీకరణమునకుఁ బాండవులకు శ్రీకృష్ణమూర్తివలె సాయపడి శక్తికిమించినసాయము స్వహస్త పరహస్తరూపమున నొనరించిన సద్వృత్తులు దేవతాభక్తులు ఆశ్రితపోషకులు నగు మ॥రా॥శ్రీ అల్లముపాటి పోలిరెడ్డిగారికిని, ద్రవ్యవిషయమున నేలోపము లున్నను సాయమొనరింతుమని నాభీతిం బాపిన పరోపకారతత్పరులు పరమాస్తికులుఁ నగు మ॥రా॥శ్రీ గునిసెట్టి రోశయ్యశ్రేష్ఠి, అల్లంపాటి పెంచెలరెడ్డి, బొల్లు రామయ్యశ్రేష్ఠి ప్రభృతులకును, అచ్చుప్రతిని వ్రాసియిచ్చి యోపికమెయి మరలం బఠించి నా కుపకృతి నొనరించిననామిత్రులగు బ్ర॥శ్రీ కావ్యతీర్థ మద్దులపల్లి వేంకటసుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి, కావ్యతీర్థ జనమంచి వేంకటసుబ్రహ్మణ్యశర్మగారికిని నాకృతజ్ఞతం దెలుపుకొనుచున్నాఁడను.

ప్రార్థన.

కార్యము నాదృష్టికిఁ గడుంగడుం బెద్దది. పాండిత్యమో చాల తక్కువ. ముద్రణ మారంభించుతఱినే సరిచూచుట. ఇట్లగుటంజేసి పెక్కుతావుల యతిప్రాసాదిదోషము లుండవచ్చు. ఉండవచ్చునను సంశయమేల? ఉండకతప్పదు. ఇఁక వ్యాకరణదోషముల లెక్కింప శక్యము కాదేమో. ఇన్ని తప్పులుగా వ్రాయకున్న నేమనిమాత్రము ప్రశ్నింపరని నమ్మెదను. భక్తి నొండె, ప్రతిష్ఠఁ గోరి యొండె ఎట్లో రచించితి. ఇది తప్పు. దీని నిట్లు సవరించిన బాగని తెలిపెడు సత్పురుషుల పాదారవిందముల శిరసావహించెద. గురువులని సంభావించెద. ఒక్కతావున నుత్తరకాండమున నాహ్వామని పడినది. ఆహ్వాశబ్దము స్త్రీలింగమని యెఱుంగుదును. ఎట్లో పడినది. క్షమింతురుగాక.

"కిం వా ప్రార్థనయా పరోపకృతిషు స్వాభావిక స్సద్గుణః"

అన్న సూక్తి గట్టిగా వల్లించితి.

శ్లో. నిందతు వందతు వా స న్నరోయం తనరోయం తత్ర కిం తేన,
యత్ స్నానసగమవార్థై వేదం మమ తు పాథేయమ్.

అను సద్వాక్యమును మఱువలేదు. పండితకవుల కింతకంటె నెక్కువ విన్నవింప నక్కఱలేదు. ఇందలి తప్పు లన్నియు రెండవసారి ముద్రించు నదృష్టము నాకు సజ్జనులయాశీఃప్రభావమునఁ గల్గినచో సవరించుకొందును. శ్రీరామచంద్రకరుణయు గురువరేణ్యుల యాశీర్వాదములు, పండితకవుల యాదృతియు నాయందుండుఁగాక యని నమ్ముచున్నాను.

ఇట్లు విన్నవించు సజ్జనపాదసేవకుఁడు,
జనమంచి శేషాద్రిశర్మ.

ప్రశంస.

ఆంధ్రశ్రీమద్రామాయణమునకు సహాయముచేసిన పుణ్యాత్ములు ఉద్ధారకనిర్వాహకపోషకనామంబుల నిందుఁ గ్రిందఁ బేర్కొనంబడుచున్నారు.

ఉద్ధారకులు.

మ॥రా॥రా॥శ్రీ, శ్రీ మహారాజా రావు వేంకట కుమారమహీపతి సూర్యారావు బహద్దూర్ గారు. (పిఠాపురము)

,,	అల్లంపాటి పోలిరెడ్డిగారు	మంగుపల్లె	(నెల్లూరుజిల్లా)
,,	అల్లంపాటి పెంచల్ రెడ్డిగారు	,,	,,
,,	గునిసెట్టి రోశయ్యశ్రేష్ఠిగారు	కుల్లూరు	,,
,,	బొల్లు రంగయ్యశ్రేష్ఠిగారు	పార్లపల్లె	,,
,,	బొల్లు రామయ్యశ్రేష్ఠిగారు	మదరాసు	
,,	గోపవరము గోపాలురెడ్డిగారు	గోపవరము	(కడపజిల్లా)
,,	చల్లా చెంచుపాపిరెడ్డిగారు	చంద్రపల్లె	,,
,,	ఏచూరు చెంచుసుబ్బయ్యగారు	శేషమాంబాపురము	,,
,,	అల్లాడి జగన్నాథశాస్త్రులుగారు బి.ఏ., ఎల్ టి.	వేంకటగిరి	(నెల్లూరుజిల్లా)
,,	జి. రామేశ్వరరావుగారు బి.ఏ., బి ఎల్.	అనంతపురము	
,,	పత్తి రాఘవులుశ్రేష్ఠిగారు	కడప	
,,	భోగన్నాథము వేంకటసుబ్బయ్యశ్రేష్ఠిగారు	,,	
,,	శ్రీమతి. తలుపుల వేంకటసుబ్బమ్మగారు	,,	
,,	వేలమూరు రామిసెట్టిగారు	ఓబుళాయపల్లె	(నెల్లూరుజిల్లా)
,,	శ్రీమతి. తోట నరసమ్మగారు	కుల్లూరు	,,
,,	దీనరక్షకసభ	కడప	
,,	శ్రీమతి. సముద్రాల లక్ష్మమ్మగారు	,,	

నిర్వాహకులు.

,,	విఠూరు పిచ్చయ్య బి.ఏ.గారు	కడప	
,,	కురుఁడి గుంఢురావు బి.ఏ , బి యల్ గారు	,,	
,,	కాకూరు శ్రీనివాసరావు బి.ఏ., బి.యల్.గారు	,,	
,,	బీ. పి. దేవరాజులునాయుడు బి.ఏ., బి.యల్.గారు	,,	
,,	సాధ్యడే సర్వోత్తమరావు బి ఏ., ఎల్.టి గారు	,,	
,,	పాటూరు వీరమరాజుగారు	కలువాయి	(నెల్లూరుజిల్లా)
,,	లోకా సుబ్బయ్యగారు	సోమశిల	,,
,,	పాపురెడ్డి కొండారెడ్డిగారు	రామపురము	(కడపజిల్లా)
,,	చిట్లూరు వేంకటయ్యకుమారుఁడు రాచయ్యశ్రేష్ఠిగారు	మంగుపల్లె	(నెల్లూరుజిల్లా)
,,	వేములపాటి పోలయ్యగారు	అమానుచిరువెళ్ల	,,

మ॥రా॥రా॥	శ్రీయాదాళ్ల శేషయ్యశాస్త్రిగారు	బెడుసుపల్లె	(కడపజిల్లా)
,,	మురుకూటి కొండారెడ్డిగారు	చాపురాళ్లపల్లె	(నెల్లూరుజిల్లా)
,,	కున్నా లక్ష్మీనారాయణశాస్త్రిగారు	చుంచులూరు	,,
,,	పప్పు వేంకటసుబ్బారెడ్డిగారు	బమ్మవరము	,,
,,	బుట్టి బ్రహ్మారెడ్డిగారు	కామిరెడ్డిపాడు	,,
,,	రావూరు వేంకటసుబ్బారెడ్డిగారు	గార్లదిన్నెపాడు	,,
,,	పర్నా వెంగయ్యశాస్త్రిగారు	పెనుబర్తి	,,
,,	చల్లా వేంకటనరసారెడ్డిగారు	కలువాయు	,,
,,	నాగిరెడ్డి కొండారెడ్డిగారు	,,	,,
,,	భూమా సుబ్బయ్యశాస్త్రిగారు	కుల్లూరు	,,
,,	చల్లా పెంచెలరెడ్డిగారు	,,	,,
,,	చెముర్తి చిన్నపుల్లమరాజుగారు	కుల్లూరురాచపాళెము	,,
,,	చింతలపల్లె వేంకటనరసారెడ్డిగారు	మహిమలూరు	,,
,,	వాకాటి నారసింహారెడ్డిగారు	,,	,,
,,	గుండ్రా శేషారెడ్డిగారు	,,	,,
,,	కొండూరు వేంకటసుబ్బరాజుగారు	ముస్తాపురము	,,
,,	గంగవరపు నరసపునాయుడుగారు	గవరవరము	,,
,,	మల్లు వేంకటరెడ్డిగారు	కంపసముద్రము	,,
,,	నారపురెడ్డి నరసారెడ్డిగారు	,,	,,
,,	కాలువ ముసల్ రెడ్డిగారు	బేతాయపల్లె	(కడపజిల్లా)
,,	గంజాము నరసింహాచార్యులుగారు	మహిమలూరు	(నెల్లూరుజిల్లా)
,,	స్వామి వేంకటాచలముశాస్త్రిగారు యమ్ యల్ సి	మదరాసు	
,,	ఒడ్డమాను లక్ష్మయ్యగారు	కమలకూరు	(కడపజిల్లా)
,,	మద్దిసెట్టి కొండయ్యశాస్త్రిగారు	చాపురాళ్లపల్లె	(నెల్లూరుజిల్లా)

పోషకులు.

,,	కంచిరాజు నరసింహయ్యగారు	కడప	
,,	ముంకేముల సుబ్బయ్యగారు	,,	
,,	కందనూరు గురుమూర్తయ్యగారు	,,	
,,	మాడుగుల సుబ్బయ్యగారు	,,	
,,	నూకల వేంకటసుబ్బయ్యగారు	అప్పారావుపేట	(కడపజిల్లా)
,,	పోచంపల్లె ఆత్మారామయ్యగారు	బద్వేలు	,,
,,	తల్లము మునయ్యశాస్త్రిగారు	కొండాపురము	,,
,,	కలిసెట్టి పెంచెలుశాస్త్రిగారు	చిల్లమానుచేను	(నెల్లూరుజిల్లా)
,,	శ్రీకాకుళము రామయ్యశాస్త్రిగారు	కడప	(కడపజిల్లా)
,,	మంచిరాజు శేషగిరిరావుగారు	,,	,,
,,	మంచి రాఘవయ్యగారు	మందపల్లె	,,
,,	సంబటూరు వేంకటసుబ్బయ్యగారు	చంద్రపల్లె	,,

మ॥రా॥రా॥శ్రీ,	మాలెపాటి సుబ్బరామయ్యశ్రేష్ఠిగారు	మంగుపల్లె	(నెల్లూరుజిల్లా)
,,	దొమ్మరాజు ఎరికెలరాజుగారిడిబుల్ రాజుగారు	గుడిగుంట	,,
,,	పందిటి సుబ్బరాజుగారు	,,	,,
,,	సంగరాజు వేంకటసుబ్బరాజుగారు	,,	,,
,,	మునగపాటి వెంగమరాజుగారు	చిలకలమర్తి	,,
,,	మునగపాటి వేంకటసుబ్బరాజుగారు	,,	,,
,,	మునగపాటి వల్లమరాజుగారు	,,	,,
,,	అమరా సుబ్బరామయ్యశ్రేష్ఠిగారు	,,	,,
,,	అమరా సుబ్బరాయులుశ్రేష్ఠిగారు	,,	,,
,,	సన్నపురెడ్డి శేషారెడ్డిగారు	చాపురాళ్లపల్లె	,,
,,	కంచి సుబ్బయ్యగారు	,,	,,
,,	పాబోలు శేషయ్యశ్రేష్ఠిగారు	గోగులపల్లె	,,
,,	వేమన రామిసెట్టిగారిసింగయ్యశ్రేష్ఠిగారు	చుంచులూరు	,,
,,	వేమన పిచ్చయ్యశ్రేష్ఠిగారు	,,	,,
,,	సుద్దపల్లె గిడ్డయ్యశ్రేష్ఠిగారు	,,	,,
,,	గ్రంథి చెన్నయ్యశ్రేష్ఠిగారు	పరమటినాయునిపల్లె	,,
,,	మన్నె కొండారెడ్డిగారు	,,	,,
,,	సోమిసెట్టి కృష్ణమశ్రేష్ఠిగారు	,,	,,
,,	కలువాయ రామిరెడ్డిగారు	బమ్మవరము	,,
,,	పప్పూ పిచ్చిరెడ్డిగారు	,,	,,
,,	బుట్టి వేంకటరామిరెడ్డిగారు	కామిరెడ్డిపాడు	,,
,,	మెటుకూరు చెంచురామిరెడ్డిగారు	ముత్తుకూరు	,,
,,	దరిసి కృష్ణమశ్రేష్ఠిగారు	కుల్లూరు	,,
,,	పత్తి గురుమూర్తిశ్రేష్ఠిగారు	,,	,,
,,	వడ్లపూటి రామయ్యశ్రేష్ఠిగారు	,,	,,
,,	సుంకర నరసయ్యశ్రేష్ఠిగారు	,,	,,
,,	తోట పాపిశ్రేష్ఠిగారు	,,	,,
,,	మేకపాటి చిన్నవరపారెడ్డిగారు	మద్దులేటిగడ్డ	(కడపజిల్లా)
,,	కాకే నాగరెడ్డికుమారుఁడు శేషారెడ్డిగారు	,,	,,
,,	కాకే సుబ్బారెడ్డికుమారుఁడు శేషారెడ్డిగారు	,,	,,
,,	మడకల రొల్లారెడ్డిగారు	,,	,,
,,	గోపిరెడ్డి నారపురెడ్డిగారు	మంగుపల్లె	(నెల్లూరుజిల్లా)
,,	వందిమండలము సుబ్బరాజుగారు	ముప్తాపురము	,,
,,	చల్లా శేషిరెడ్డిగారు	మంచేలపల్లె	,,
,,	రూపిరెడ్డి కొండారెడ్డిగారు	,,	,,
,,	పల్లకొండ వేంకటనరసయ్యగారు	పాతళ్లపల్లె	,,
,,	గంగవరపు రామానాయుడుగారు	గవరవరము	,,
,,	గంగవరపు వెంగమనాయుడుగారు	,,	,,
,,	సిద్దు శేషయ్యగారు	వేతాయపల్లె	(కడపజిల్లా)
,,	కనుమర్ల గురునాథముశ్రేష్ఠిగారు	చంద్రపల్లెపేట	,,
,,	పాబోలు చిన్నరామయ్యశ్రేష్ఠిగారు	గోగులపల్లె	(నెల్లూరుజిల్లా)

ఉద్ధారకులు.

ఉ. సూనృతవాక్య పాండితియుఁ ♦ జొక్కపునీతియు భావశుద్ధి పెం
పూనినసత్ప్రవర్తనము ♦ నూహలమించిన కార్యరీతియున్
మానితరావు వేంకటకు♦మారమహీపతి! సూర్యరాయ! భూ
జానిమణీ! మనోజ్ఞగుణ♦సార! తగుం గద నీకు; సత్కవీ
శానవరాశిషంబులను ♦ శంకరుసత్కృప నార్యసంఘ మెం
తే నొనరించు దీవనల ♦ నెంతయు నిద్ధరఁ బెంపు నొంది సం
తానసమృద్ధిఁ గాంచి గురు♦ధర్మరతిం గని భూమి నేలుమా
శ్రీనిధియా పరాత్పరుఁడు ♦ సిద్ధుల నీ కిడుఁగాత మాదృతిన్.

సీ. తనహారికీర్తిప్ర♦తాన నిర్జరతరువరంబుల నల్లి ♦ తమి వహింపఁ
దనదానజీవనం ♦ బనుపమకలశాబ్ధిపూరణదక్షతఁ ♦ బొలుపునొందఁ
దనసద్గుణవ్రాత♦ఘనతరకుసుమంబు లై వాత్మకునితోడ ♦ సరసమాడఁ
దనదైవభక్తికిర♦త్నస్ఫారహారంబు నారదవీణాన♦నమునఁ బెనఁగ
తే. నర్థిజనకల్పకంబయి ♦ యార్తిహరణ, దక్షుఁ డై సాధుశీలుఁడై ♦ తగి కులావ
తంసుఁ డై పండితాదృతి ♦ ధన్యుఁ డగుచు, భూతలంబున వెలయును♦పోలిరెడ్డి.
క. అల్లంపాటి కులార్ణవ, మల్లన సుపొంగ హిమక♦రాభుం డయి తా
నుల్లసిలున్ సుయశోగురు, మల్లిక లాశాకరీంద్ర♦మండనములు గాన్.
చ. ఋతమె వచించి యాశ్రితుల ♦ నెల్ల యథోచితగౌరవంబునన్
సతతము దన్పుచున్ సుగుణ♦శాలి యితం డనుసాధుసూక్తి యీ
క్షితిఁ గడు నావరింప వర♦శీలము భూషణ మై రహింప న
చ్యుతనిజధర్మబుద్ధి యయి ♦ శోభిలు నెప్పుడు పోలిరెడ్డి తాన్.
సీ. రామాయణంబు నాం♦ధ్రంబుగ నొనరింపఁ బూనఁగాఁ దగునని♦పోలఁ దెల్పి
యచ్చుఁగూర్పఁగఁ ద్రిస♦హస్రరూప్యంబుల నిత్తు నిప్పింతు నీ ♦ కేమిశంకత
మొదలిడుమా యని ♦ ముదమొప్ప వచియించి చెప్పినచొప్పును ♦ దప్పకుండ
సాయ మొనర్చి య♦జస్రము ప్రీతిచే గారవించుచు ధన్యుఁ♦గా నొనర్చి
తే. నన్నుఁ బ్రోచిన సాధుగు♦ణవ్రజైక, భూషణుని దీనపోషకు ♦ భూతదయను
మించు శ్రీపోలిరెడ్డిని ♦ మేటికరుణఁ, బ్రోచుఁగావుత శ్రీహరి ♦ పూజ్యభంగి.
సీ. నిస్వభూసురులకు ♦ నెమ్మి నుద్వాహముల్ ధన మిచ్చి చేయించెఁ♦దగువిధమున
వనతటాకారామ♦వసుమతీత్రిదశోపనయనాదినిత్యసం♦తతుల నిలిపె
నుత్తమర్ణుం డయి ♦ యొప్పుగా నధమర్ణులను గష్టపెట్టక ♦ ఘనతఁ గాంచె
బీదసాదల నెల్లఁ ♦ బ్రియమారఁ బోషించి కృతకృత్యుఁడనుభూరి♦కీర్తిమించెఁ
తే. గాశికాముఖసుక్షేత్ర♦గణముఁ గొలిచి
ధన్యుఁ డయ్యెను భూరివ♦దాన్యుఁ డయ్యె

నట్టి యల్లముపాటివం♦శాబ్ధివిధుఁడు
పోలిరెడ్డి యజస్రంబు ♦ పొలుచుఁగాక.

చ. ఘనగుణమే విభూషణము ♦ గాఁ దగు ధర్మమె తోడునీడఁగా
వినయమె యాశ్రయంబుగ సు♦వృత్తమె సంప్రమదాస్పదంబుగాఁ
గనదురుసద్యశంబున ని♦కాయము విస్తృతిఁ గాంచి మించు స
ద్వినుతుని సాధుమానసుని ♦ బెంచెలరెడ్డిని శ్రీశుఁ డోముతన్.

తే. తన్ను మాలినధర్మంబు♦తగ దటన్న, నూక్తి లక్ష్యంబు చేయక♦యొప్పిదముగ
ద్రవ్య మొసఁగుచుఁ గీర్తిసం♦తతినిబడసి, దైవభక్తిని జెలువారు♦ధన్యతముఁడు.

ఉ. ఉడుగని దానసంతతుల ♦ నొప్పుగఁ జేయుచు సజ్జనాదృతిం
బడయుచు నుత్తమర్ణుఁ డయి ♦ బ్రాహ్మణసంతతికల్పకంబు నాఁ
గడు వినుతిం జెలంగుచు న♦ఖండయశంబునఁ జాల మించుచున్
విడువని శ్రీల నొప్పుతను ♦ బెంచెలరెడ్డి తనూజసంయుతిన్.

చ. వినయము సాధువర్తనము ♦ విద్యయు భూతగణానుకంప స
జ్జనహితచర్య దేవగురు♦సంతతభక్తి పరోపకారమే
యొనరుచునూహ పాపమున ♦ కొప్పనిచిత్తము భూషణంబులై
తనరఁ గృతజ్ఞుఁ డీతఁడను ♦ ధన్యయశంబునఁ జెన్నుమీఱుచున్.

క. గునిసెట్టి వంశవార్త్రిక, మనఁదగు రోశయ్యశ్రేష్ఠి ♦ యాపరమేశాం
ఘ్రినియతచిత్తుఁడు సంతత, మనుసంపద లంది సుయశ♦మునఁ దగుఁగాతన్.

చ. పరమదయన్ ననుం గనుచు ♦ భవ్యమతిన్ మృదుభాషణంబులన్
నిరతము దన్పుచున్ ధనము ♦ నెమ్మిని సద్వ్యయమే యొనర్చుచున్
నిరుపమరామసత్కృతికి ♦ నిశ్చలభక్తిని ద్రవ్య మిచ్చి య
ట్లారులను బ్రోత్సహించిన గు♦ణోత్తరు నీశుఁడు ప్రోచుఁగావుతన్.

చ. గరువమొకింత లేదు తనుఁ ♦ గానఁగ వచ్చిన దీనులన్ మహా
దరణము మీఱ శక్తికిని ♦ దద్దయు నర్థముగాఁగఁ బ్రోవ నా
తురపడుఁ గాని నీ యనుట ♦ దా నెపుడే నెఱుఁగండు భూస్థలిం
బరఁగెడు లక్ష్యభూతుఁ డయి ♦ భవ్యగుణాఢ్యుల నీఘనుం డొగిన్.

తే. ఆయురారోగ్యభాగ్యంబు ♦ లాదియైన, సకలసంపద లొసఁగి శ్రీ♦శంకరుండు
వాసుదేవుండు ప్రోవంగ♦వఱలుఁగాత, సాధుగునిసెట్టి రోశయ్య♦త్మ్నాతలమున.

సీ. యుక్తధనవ్యయ ♦ మురుతరసద్బుద్ధి శ్రీరామపదసర♦సీరుహైక
భక్తి విద్యాగోష్ఠి ♦ పండితాదరణంబు దీనజనావన♦దీక్ష సాధు

జనహితచర్యయు ♦ సహజవాత్సల్యంబు మర్యాద నెన్నుచు ♦ మాటలాడు
నేర్పు వాఙ్నియమంబు ♦ నీతిజ్ఞతయు లోనుగాఁ గలసద్గుణ♦గణము సహజ
తే. భూషణంబులుగాఁ దగ ♦ బొల్లువంశ, దీపకుం డయి రామప్ర♦తిష్ఠఁ జక్కఁ
జేసినట్టి శ్రీరంగయ్య♦శ్రేష్ఠిఁ గాచుఁ, గాత శ్రీరామమూర్తి స♦త్కరుణ నెప్పుడు.

సీ. పెద్దలఁ బొడఁగన్న ♦ భృత్యునిరీతిఁగా వర్తింపఁజాలిన ♦ భవ్యశక్తి
యాచకులను గన్న ♦ నర్హరీతిని వారి గౌరవింపఁగఁ జాలు ♦ కమ్రబుద్ధి
యాశ్రితులను గన్న ♦ యంతనే వారల కష్టముల్ తొలఁగింపఁ ♦ గల్గునేర్పు
దీనులఁ బొడఁగన్న ♦ మానితకరుణ వారలఁ గావఁ బూనెడు♦నలఘుధైర్య
ఆ. మాదినుండి యలర ♦ నవని యశస్సున, వెలయుచున్న బొల్లు♦కులపయోధి
చంద్రుఁడగుచు రామ♦చంద్రభక్తుండగు, రామయార్యు నేలు♦రాముఁ డెపుడు.
సీ. కట్టించె నెంతొ వే♦డ్కను బొర్లపల్లెయన్ స్వగ్రామమున రామ♦చంద్రమూర్తి
నర్హరీతిని బూజ ♦ నావృతిఁ దన్పంగఁ దగిన దేవాలయ♦తల్లజంబు
వాహనాదుల నిల్పి ♦ వార్షికోత్సవ మొప్ప సాగుపద్ధతులను ♦ జక్కఁజేసె
బీదల కర్హమౌ ♦ విధిని సాయముచేసె హరిభక్తివితతుల ♦ నాదరించె
తే. నట్టి రామయ్యశ్రేష్ఠిని ♦ ననవరతము
పుత్రపౌత్రాభివృద్ధియు ♦ భూరిభాగ్య
మతులభక్తియు వెలయంగ ♦ నరసి ప్రోచుఁ
గాత శ్రీరామమూర్తి వి♦ఖ్యాతకీర్తి.

సీ. గోపవరాన్వయ♦దీపకుఁడై ప్రభుశక్తి యొప్పారఁగ ♦ సాధుపోష
ణాదృతి వెలయంగ ♦ యాచకబృందాళిఁ గాంచిన సంతోష♦కలితమైన
స్వాంతపంకజ మొప్ప ♦ సతతవిద్వద్గోష్ఠి నెసఁగుచు దీనుల♦నే తలంచి
వారికష్టమ్ములఁ ♦ బాపంగ నెంచుచు సత్కవులం జాల ♦ సంతసిల్లఁ
తే. జేయుచు దయాగుణంబు ని♦స్సీమమైన
ధైర్యమును బొల్పుమీఱ న♦త్యంతరాజ
మానుగోపాలరెడ్డి న♦నూనకరుణఁ
బ్రోచుఁ గావుత లక్ష్మీవి♦భుండు చక్రి.

చ. ధనముఁ బరోపకారమునఁ ♦ దప్పక ప్రీతి వ్యయించుచున్ సతం
బును మృదుభాషణంబులఁ గ♦వుల్ ముదమందఁగ నాడుచున్ మనం
బునఁ గులదైవచింతనమె ♦ పూనికఁ జేయుచు దుష్టసంఘభీ
తిని గలిగించుపౌరుషము ♦ ధీవిభవంబును విస్తృతిం దగన్.
క. చల్లాఖ్యాన్వయవారిధి, కుల్లాసముఁ గూర్చుచంద్రు♦నోజను గనఁగా

నెల్లెడలఁ గీర్తి రాజిల, నుల్లమునం గరుణ సతత ♦ మొప్పుచు నుండన్.
తే. పెద్దలను జూడ భక్తియుఁ♦బ్రీతియుఁ గడు, నలర నాశ్రితరక్షణ♦మరసి చేయు
చున్న శ్రీచెంచుపావిరెడ్డి ♦ నరహరి, పరమపురుషుండు ప్రోచుతఁ♦బరమకరుణ.

సీ. పరహితవృత్తియుఁ ♦ బరశివసేవయు నిరతాన్నదానంబు ♦ నిశ్చలమతి
శక్తికి మించిన♦చందంబుగా దాన మిచ్చుట భూదేవ♦తేంద్రహితము
చేయుట పెద్దల ♦ సేవచేయఁగ మతి యలరుట యనుమొద ♦ లైనసుగుణ
పుంజ మొప్పారఁగాఁ♦బొలుచు నేచూరువంశజనితుండయి సాధు♦సంఘయుక్తుఁ
తే. డైన శ్రీ చెంచుసుబ్బార్య♦నమలశీలు, భూతహితచర్యుఁ బర్వత♦భూరిధైర్యుఁ
బ్రోచుఁగావుత శ్రీపతి ♦ పుత్రపౌత్ర, చిరతరాయుస్సు వాంఛాళి♦సిద్ధు లలర.

సీ. సరసకవిత్వంబు ♦ సాధుమనీషయు సుచితజ్ఞతయు దురూ♦హోరువిమయ
విజ్ఞాననిష్ఠయు ♦ విమలశీలము గురుసఖజనభక్తవా♦త్సల్యనియతి
దూరదృష్టియు మహో♦దారనీతియు సాంఖ్యతత్త్వ మెఱుంగుము♦దము గభీర
భావము నను నివ్వి ♦ ప్రాక్సుకృతంబున సహజగుణంబుల ♦ చంద మొంద
తే. ధార్మికుం డయి మిత్రసం♦తతహితాచ
రణపటిష్ఠుండు గ్రంథక♦రణసుముఖుఁడు
నగుచు నల్లాడిసాధువం♦శాబ్ధిచంద్రుఁ
డగు జగన్నాథశాస్త్రిని ♦ హరి మనుచుత.

చ. మితహితభాషణంబు గురు♦మిత్రహితాచరణంబు సూనృత
వ్రతరతి యుక్తరీతిని బ్ర♦వర్తనముం గనఁజేయనేర్పు స
న్మతివిభవంబు పాండితియు ♦ మంచియె చేయుతలంపు నార్జవం
బతిశయనీతి సంప్రమద ♦ మారయ నీకె తగున్ మహాత్మునం
దతిశయభక్తి గల్గినకృ♦పాలయు యాచకకల్పభూజు న
చ్యుతపదపంకజాతయుగ♦శోభితచిత్తమదద్విరేఫునిన్
సతతము గార్లదిన్నెకుల♦జాతుని రామపదేశ్వరుం గృపన్
క్షితితనయామనోహరుఁడు ♦ శ్రీరఘునాయకుఁ డోముఁగావుతన్.
క. శ్రీరామేశ్వరరాయుని, సారమతిం బ్రోచుఁగాక ♦ త్యాజాత కృపా
వారాశి సకలసంప, ద్భూరితరాయుస్సు లొసఁగి ♦ భూస్థలి వెలయన్.

సీ. భాగవతాదిక♦పారాయణాసక్తి దేవభూదేవభ♦క్తిహితచర్య
లామోదమునసద ధ♦ర్మాచరణంబును జేయనేర్పును మన♦స్థిరత న్యాయ
పరమాదృతియు మిత్ర♦పరిపాలనాభినివేశంబు బాంధవ♦ప్రీతి దీన
మానవదర్శన♦మాత్ర సాయముచేయు పూనిక పండిత♦పోషణైక

తే. నియతి యనునిట్టి సద్గుణ♦నిచయమె తన
యశము దిక్కుల నిండఁగా ♦ నవనిఁ బొలుచు
వర్తి రాఘవశ్రేష్ఠిని ♦ బరమకరుణఁ
బ్రోచుఁగావుత శ్రీరామ♦మూర్తి సతము.

సీ. భాషాభిమానంబు ♦ భక్తియుక్తస్వాంత మాశ్రితావనదీక్ష ♦ యాచకాళి
సమ్మతింపఁగఁ జేయుఁ♦సాధుదానము మతశ్రద్ధ దేవార్చనా♦సక్తి హితము
గన మాటలాడునే♦ర్పును గులదేవతాభక్తివిశ్వాసముల్ ♦ పరహితాచ
రణమునఁ బూనిక ♦ ప్రజల రంజిలఁజేయు శక్తియు ననునివ్వి ♦ సహజగుణము
తే. లగుచు వెలయంగ భోగనా♦థాఖ్యవంశ్యుఁ
డైన వేంకటసుబ్బాఖ్యుఁ ♦ డైనశ్రేష్ఠి
రత్నమును బ్రోచుఁగాత శ్రీ♦రాముఁ డెలమిఁ
బుత్రవృద్ధియు భాగ్యంబు ♦ పొలయునట్లు.

సీ. పరమేశ్వరునియందుఁ ♦ బరిపూర్ణభక్తియు గామాయణాదిస♦ద్గ్రంథపఠన
సంశ్రవణాసక్తి ♦ సంతతసత్పాత్రదానంబు భూసుర♦తల్లజాళి
యందు విశ్వాసంబు ♦ ముందు తెల్పక భక్తిమెయిదానమిచ్చుట♦మితవచనము
లలరఁ బల్కుట భర్త♦యందు దైవతబుద్ధి పరిశుద్ధనిర్మల♦వర్తనంబు
తే. తనయశంబును గొనియాడఁ ♦ దలువులాన్వ
యమును వెలయంగఁ జేయుచు ♦ నమలచిత్త
మలరు వేంకటసుబ్బాంబ ♦ నాపరేశుఁ
డరసి కాపాడుఁగాక య♦త్యంతకరుణ.

తే. వేలమూరు వంశంబున♦వెలసి సాధు, వినుతినిం గాంచి సత్కీర్తి♦వెలయుచున్న
రామశ్రేష్ఠికి శ్రీరఘు♦రామమూర్తి,యశము నొసఁగును గాత నె♦య్యంబుమీఱ.

సీ. ధర్మగుణంబునఁ ♦ దనరారి సత్కార్యకరణంబునఁ ఖ్యాతిఁ ♦ గాంచి మించి
యాడితప్పనిసూక్తి ♦ యలరార నుపకృతిఁ జేయుచే కృత్యమై ♦ చెలఁగ దుష్ట
జనులఁ గన్నులనైనఁ ♦ గనక సజ్జనగోష్ఠిఁ గాలంబుఁ బుచ్చుచుఁ♦గాంచనాంబ
రుని సేవచేయుచుఁ ♦ దనశక్తి నంతయు దేవతాకృతికయి ♦ తివిరి వ్యయము
తే. చేయుచును దోట వంశంబు ♦ స్థిరయశంబుఁ
గనఁగ నొనరించు నరసమాం♦బను రఘూత్త
ముండు కరుణార్ద్రదృష్టిని ♦ బూని ప్రోచుఁ
గాక యేకీడు గానని♦కరణి ధరణి.

సీ. బహువిధరూపక♦ప్రకటశాఖల మించి సత్పాత్రపల్లవ♦సమితిఁ జెలఁగి
నీతిప్రదాయక♦నియతిపుష్పాఢ్యమై యుపకృతిఫలముల ♦ నొప్పు మిగిలి
జనరంజనాభిఖ్య ♦ ఘనతచేఁ బెంపొంది సజ్జనావృతిరూప♦చారుతఁ గని
నటరాజయోగాభి♦నయభృంగముల మీఱి సాధుప్రకాశైక♦సరణిఁ జేరి
తే. దేవరాజాధిపత్యసం♦దీప్తి మెఱయ, సరసకవిరాజసద్విజ♦సంఘ మొలయఁ
గడపపురి మించు దీనర♦క్షకసభాసు,రద్రుమము వృద్ధిఁ గాంచుత♦రాముకరుణ.

సీ. వరసముద్రాలాన్వ♦వాయార్ణవంబునఁ గల్పవృక్షంబు నాఁ♦గాఁ జనించి
పాత్ర మపాత్రమ్ము♦పరమభేదంబునఁ బ్రజ్ఞఁ గాంచి కృపాంబు♦రాశియగుచుఁ
బరులవాక్కుల సుంత ♦ పాటింప కాదృతిఁ దనబుద్ధిరీతిగా ♦ దానమిచ్చు
నియతిచే వెలయుచు ♦ నిశ్చలశ్రీరామభక్తిచే నొప్పుచు ♦ బ్రాహ్మణగురు
తే. దేవతాసముదయమందు ♦ దృఢతరంపుఁ, బ్రీతి వెలయు లక్ష్మమ్మను♦ శ్రీరఘుకుల
వంశమౌక్తిక మనియెడు♦ భవ్యయశము,గన్న రాముండు ప్రోచుతఁ♦గరుణ మీఱ.

నిర్వాహకులు.

తే. ఇంగితజ్ఞత యర్థిజ♦నేష్టసిద్ధి
చేయు నేర్పుచితజ్ఞత ♦ న్యాయబుద్ధి
యోగ్యతను గుర్తెఱుంగఁగ ♦ నొప్పుశక్తి
యివ్వి తగుఁ బిచ్చయార్యున ♦ కెన్నిచూడ.
చ. సరసమనీష యొప్పఁగ వ♦చస్తుతిగౌరవ మెంతొ చక్కఁగాఁ
బరఁగఁ బరోపకారమును ♦ బాగుగఁ జేయుతలంపు రాజిలన్
నిరతము పండితాదృతియు ♦ నెమ్మిని గల్గఁగఁ జేయఁగా విరూ
ర్వరకులసంభవంబుఁ గని ♦ వర్ధిలు సూరిని బిచ్చయార్యు నీ
శ్వరుఁడు పరాత్పరుండు సుఖ♦సంపద లిచ్చుచుఁ బ్రోచుఁగావుతన్.

చ. కురుడికులాబ్ధిసోమనిభుఁ ♦ గుంభితవాగ్విభవున్ సదార్థిభా
సురనిజసాధు దానజిత♦సూర్యతనూభవు సత్కవీంద్రవా
క్పరినుతసద్యశున్ విపుల♦వైభవు భూతదయాభిరామహృ
త్సరసిజు గుండురాయనిఁ బ్ర♦సంగవిశారదు సర్వసంపదల్
పరమకృపాబ్ధి రాఘవుఁడు ♦ పాయ కొసంగుచు నేలుఁగావుతన్.

క. కాకూరువంశజలనిధి, రాకాశీతాంశుసముఁడు ♦ రాఘవపాదా
బ్జాకలితహృన్మధుకరుఁడు, శ్రీకలితుఁడు సాధువర్య♦చిత్రేష్టదుఁడున్.

ఆ. సకలసుగుణరాశి ♦ శాంతధనుండును, యాచకామరతరు ♦ వౌర! యనఁగ
వాసి గన్న శ్రీని♦వాసరాయని సత్య, ధీరు నోముఁగాక ♦ శ్రీరమణుఁడు.

చ. వినయము సాధుసంఘనుత♦వృత్తము దీనజనావనాదృతిం
గను మతి దైవభక్తి కల♦శీలము యాచకబృందముం గడుం
దనుపుస్వభావముం దనకుఁ ♦ దప్పని భూషలుగాఁ జెలంగ నొ
ప్పిన బి. పి. దేవరాజు లను♦విశ్వహితుండగునాయనిన్ ముదం
బును గనఁ బ్రోచుఁగాతఁ బరి♦పూర్ణదయన్ రఘురాముఁ డెప్పుడున్.

క. వినయంబె భూషణంబుగ, ఘనవిద్యయె మూలధనము♦గా నుపకృతిఁ దా
నొనరుచుటయె కృత్యము గాఁ, గను రాజిలునొక్కసూరి ♦ కడపపురమునన్.
తే. సాఘ్వడాన్వయపాథోధి♦చంద్రుఁ డగుచు
రహిఁ జెలంగు సర్వోత్తమ♦రాయనిఁ గృప
శ్రీహరియు నాపరాంబయు ♦ శ్రీసమృద్ధిఁ
జేసి రక్షింత్రుగావుత ♦ వాసిమీఱ.

తే. మిత్రబంధుసమాదృతి ♦ మితహితవచ
నము దయాయుక్తచిత్తము ♦ విపులదీర్ఘ
యోజనయు సుముఖత్వము ♦ నొప్పుచున్న
వీరయామాత్యుఁ డలరుఁ బా♦టూరుకులుఁడు.
తే. సకలసద్గుణమణిఖని♦సరసుఁడుఖల,యుక్తిదూరుఁడుసత్కార్య♦మొప్పఁ జేయు
నియతిగలవాఁడుసూనృత♦నిర్మలుండు,నైనశ్రీవీరయామాత్యు♦హరిమనుచుత.

క. నిరతాన్నదానరక్తియు, గురుసఖయాచకుల కెల్లఁ ♦ గూర్పుమతియు ని
ర్భరపౌరుషంబు నీతియుఁ, గరము విరాజిల్లుచుండఁ♦గా నిపుణుండై.
క. హరపూజారతచిత్త, స్ఫురణము తనరార సుకవి♦పూగవిహితకా
ర్యరతుండై లోకాన్వయ, గురుతరవార్ధ్యబ్జుఁ డనఁగ ♦ క్షోణి వెలయుచున్.
క. హితకృత్యనియతిఁ గనుచున్, సతతము ధర్మంబునందె ♦ స్వాంతము వెలయన్
క్షితిఁ దగు సుబ్బార్యుని శ్రీ, పతి ప్రోచుతఁ బుత్రపౌత్ర♦భాగ్యము లలరన్.
క. వినయము భారతముఖగ్రం,థనికరపఠనంబు వంశ♦దైవతపూజా
దినిఖిలకృత్యసమాదృతి, తనరంగాఁ బావుతిప్పు ♦ ధన్యకులజుఁ డై.
ఆ. అవనిఁ గీర్తిఁ గాంచి ♦ యాశ్రితరక్షణ, మలర యుక్తదాన ♦ మతిశయిల్ల
భూసురైకభక్తిఁ ♦ బూనుకొండారెడ్డి, సరసమతిని సాధు♦సంఘవినుతు.
తే. గర్వశూన్యుని నియతస♦త్కార్యనిరతు
భూతదయయుఁ బశ్చాత్తాప ♦ మాతతముగఁ

గలిగి యలరారు సజ్జనుఁ ♦ గాంచనాంబ
రుండు నిత్యంబు పోషించు ♦ చుండుఁగాక.

సీ. చిట్లూరువంశంబు ♦ చెలఁగి వర్ధిల్లఁగా వేంకటశ్రేష్ఠికి ♦ విమలమతికిఁ
దనయుఁడై వినయాది♦ఘనగుణమణియు నై దేవతాగురుభక్తి ♦ తేజరిల్లఁ
గాశ్యాదికక్షేత్ర♦గణము నుపాసించి దానంబులొసఁగి ని♦త్యమును నియతిఁ
గులదేవతోపాస♦నలఁ గాలమును బుచ్చుచును దురాచారమ్ము♦లను నెఱుంగ
తే. కాశ్రితాదృతి పెంపార ♦ నర్హరీతిఁ
గాలమును బుచ్చుచుఁ నీతి♦కలితుఁడు నగు
నట్టి రాచయ్యశ్రేష్ఠిని ♦ నరసి ప్రోచుఁ
గాత శ్రీరఘురాముండు ♦ కరుణ సతము.

ఉ. శ్రీమహితాత్ము నాశ్రితుల ♦ సిద్ధమనస్కులఁ జేయుదాత ను
ద్దామగుణాఢ్యు సూరినుతుఁ ♦ దత్త్వవిదుత్తమభక్తితత్పరుఁ
వేములపాటి వంశమున ♦ విస్తృతిఁ గాంచిన పోలయార్యునిఁ
శ్రీమహితుండు కీర్తిఁ గనఁ♦జేయును గాక దయాంతరంగుఁడై.

తే. అలరుయాదాళ్లవంశప♦యస్సముద్ర, చంద్రు శేషయ్యశ్రేష్ఠిని♦జలజనయనుఁ
దన్వయము వృద్ధినొందెడు♦నట్లు కరుణ, నేలుఁగావుతనిత్యంబు♦నెంతొకూర్మి.

సీసమాలిక:—

మురుకూటివంశస♦ముద్రంబు వెలయింపఁ జింతామణియనంగ ♦ వింతపుట్టి
చేతనైనంత సం♦సిద్ధమతిఁ సాయమును చేయఁ గంకణ♦మును ధరించి
స్మితభాషణంబులఁ ♦ జెలఁగుకొండారెడ్డి నార్తరక్షకుఁడు సూ♦ర్యాన్వయాబ్ధి
శశియగు శ్రీరామ♦చంద్రుండు కాపాడుఁ గాక; మున్నావంశ♦కమలవనము
వెలయింపఁ బుట్టి ని♦స్తులదానదక్షుఁ డై పొలుచులక్ష్మీశబ్ద♦పూర్వుఁ డైన
నారాయణశ్రేష్ఠి ♦ నరహరి కాపాడుఁగాక; పప్పుకులంబు ♦ క్ష్మాతలమున
నగడఁజేయఁగఁ దాన ♦ నిల్చి ధీరుం డయి పెద్దలమాటలఁ♦బ్రియము మీఱ
వినఁగఁజాలినయట్టి ♦ వేంకటసుబ్బాఖ్యరెడ్డిని గావుత ♦ శ్రీరఘుపతి
బుట్టివంశంబునఁ ♦ బుట్టి కీర్తిని గాంచి దాత యై సత్కవి♦తతికి మోద
మలరంగఁ జేయుచు ♦ వెలయు బ్రహ్మారెడ్డిఁ గాపాడుఁగావుతఁ♦గంజనయనుఁ;
డమలరావూరువం♦శాబ్ధికి నుత్పలమిత్రుఁ డై సుజనుఁ డై ♦ మేటికీర్తి
యలరార విద్యల ♦ నాదృతి వెలయింపఁ జేయుచుఁ గవులకు ♦ న్యాయరీతి
సాయ మొనర్చుచు ♦ సతతపండితగోష్ఠిఁ దగినమాన్యుని బహు♦ధర్మచిత్తు
వేంకటసుబ్బాఖ్య♦వినుతిఁ గాంచినరెడ్డి నీశుఁ డోముతఁగృప♦యొసఁగుచుండఁ;
బర్హాన్వయముఁజాలఁ♦బ్రఖ్యాతి వెలయింప నవతరించినమేటి♦యనఁగ నలరు

వెంగయ్యశ్రేష్ఠిని ♦ విబుధభక్తుని హరి కాపాడుఁగావుతఁ ♦ గమ్రకరుణ;
సాధుచల్లాన్వయ ♦ శరధి నుప్పొంగఁగాఁ జేయునుత్పలమిత్రుఁ♦డే యనఁదగి
చారుశీలత నొప్పి ♦ శాంతభూషణుఁ డయి యుపకృతిఁజేయఁగా♦నూహలెవుడు
ప్రవహింపుచుండ ధ♦ర్మారెడ్డిపుత్రుఁడై పాత్రత వెలసిన ♦ ప్రజ్ఞ యలర
గ్రంథశోధకుఁ డయి ♦ కరుణాత్ముఁడైన వేంకటనరసారెడ్డి♦త్మాతనూభ
వాధవుం డోముత ♦ భద్రంబు లొనఁగుచుఁ గంటికి రెప్ప నాఁ♦గ నిరతంబు;
నాగిరెడ్డికులంబు♦నం బ్రభవిల్లి నిత్యంబును భోగభా♦గ్యముల నొప్పి
పౌరుషం బలరారఁ ♦ బరఁగుకొండారెడ్డిఁ గంజలోచనుఁ డెప్డు ♦ గాచుఁగాక;
భూమాన్వవాయంబుఁ ♦ బూతంబుగాఁజేయ శాంతగుణంబెయో♦సంగుచుండఁ
జెలఁగుసుబ్బయ్యశ్రే♦ష్ఠిని బుత్రపౌత్రాదు లొప్పఁ గాపాడుఁగా ♦ కుర్విజాత
ధవుఁ డగుశ్రీరామ♦తారకబ్రహ్మంబు కల్యాణమూర్తి యు♦త్కంఠ మెఱయఁ;
జల్లాన్వయంబున ♦ జనియించి విఖ్యాతయశమునఁ జెలఁగుచు♦నసముఁడైన
యట్టి పెంచెలరెడ్డి ♦ నాయురారోగ్యంబు లలరఁ గావుత రఘు♦కులవిభుండు;
సాధుచెమర్తివం♦శంబున విఖ్యాతి యలరఁగా జనియించి ♦ యమలధర్మ
బుద్ధియై తగుచిన్న ♦ పుల్లమరాజును శ్రీవిభుఁ డోముత ♦ సిరుల నొసఁగి;
చింతలపల్లినాఁ ♦ జెలఁగువంశాంబుధిశశి ధర్మబుద్ధి ని♦ స్తంద్రకీర్తి
కమనీయగుణుఁడు వేం♦కటనరసారెడ్డి వర్ధిల్లుఁగాక శ్రీ♦వాసుదేవు
కరుణచేఁ బుత్రాది♦కలితుఁడై బహుధనధాన్యసంపద లెప్డు ♦ తనరుచుండ;
నాకాటిసద్వంశ♦భవుఁ డయి త్యాగియై నిత్యదానంబుల ♦ నియతిఁ జేయు
చును న్యాయవర్తన♦మునఁ గీర్తిఁ గాంచుచు నర్థిచాతకమేఘుఁ♦డై చెలంగు
నారసింహారెడ్డి ♦ నయనిధి నీశుండు గాపాడుఁగావుత ♦ క్షమ దనరఁగ;
గుండ్రాన్వయంబు నీ♦తిక్షోణి వర్ధిల్లంగ భాసురకీర్తియై ♦ ప్రభవ మొందిి
భక్తుఁడై నీతిసం♦సక్తుఁడై నిరతాన్నదానతర్పితదీన♦తతియు నగుచు
నలరుశేషారెడ్డి ♦ నారఘురాముండు కాపాడుతం గల♦కాల మెలమి;
రాజవంశంబును ♦ రమణ వర్ధిలఁజేయ జనియించి కొండూరు♦ఘునకులంబు
పరిపూతముగఁ జేయ ♦ పట్టుదలను బూని పాత్రదానంబున ♦ భవ్యయశము
గాంచి మించినయట్టి ♦ ఘనుని వేంకటసుబ్బరాజును శ్రీరఘు♦రాముఁ డెవుడు
ధనధాన్యపుత్రపౌ♦త్రనికరముల నిచ్చి కాపాడుఁగావుతఁ ♦ గరుణమీఱ;
గంగవరపువంశ♦కలశపాథోరాశినీహారరశ్మియై ♦ నెగడి శక్తి
కొంతో మించిన యట్టు ♦ లెల్లదానంబులఁ జేయుచుఁ జాల నా♦శ్రితులు ప్రాలఁ
బరమకీర్తిని మించు♦నరసపునాయని శ్రీహరి కాపాడు ♦ సిద్ధు లొసఁగి
మల్లువేంకటరెడ్డి ♦ సల్లలితగుణాఢ్యు వ్యవహారదక్షు వి♦భవవిశాలు
నాశ్రితరక్షకు ♦ నమలవిఖ్యాతిని మించుసజ్జను నేలుఁ ♦ గాంచనాంబ
రుఁడు చక్రి సతతంబు ♦ బుడుతల నొసఁగుచు సిరులమించఁగ ఫల♦సిద్ధియలర;

నారపురెడ్డియ♦న్వయునిశ్రీయుతు దాత నయగుణవిఖ్యాతు ♦ సుయశు సుజను
సాధుభక్తుని నర♦సారెడ్డిఁ గాపాడుఁగాత మెప్పుడు రఘు♦కాంతుఁ డెలమి;
గాలువయునునట్టి ♦ ఘనవంశభవునిఁ గీర్త్యన్వితు సుముఖత్వ ♦ మలరువాని
తే. ఘను ముసల్ రెడ్డిఁ గాపాడుఁ♦గాక సతత
మాయురారోగ్యభాగ్యంబు ♦ లలరునట్లు
రఘుకులాంభోధిచంద్రుండు ♦ రామమూర్తి
కరుణ వెలయుచు నుండ ని♦క్కాంవుఁబూన్కి.

క. నిరుపమమతి వైద్యుఁడు స, త్కరుణానిధి సాధుమతియుఁ ♦ దప్తసువర్ణాం
బరపదభక్తుఁడు శాంతుఁడు, నరసింహాచార్యుఁ డెన్న ♦ నయహితుఁ డలరున్.
ఆ. బీదజనుల మిగులఁ ♦ బ్రేమించుగంజాము, వంశమందు రత్న♦వర్య మెసఁగు
నట్లు పుట్టి ద్రవ్య♦మందు నాసక్తి లే, కలరు నతని భక్తు ♦ నరయు నృహరి.

సీ. స్వామివంశంబునఁ ♦ జారుమార్తికకమున రాజిల్లి సద్గుణ♦రాజి యలర
నిరుపమానప్రభఁ ♦ బరఁగి విఖ్యాతిని మించి దాతయు నౌచు ♦ నంచితమగు
పద్ధతిఁ బ్రాపించి♦వ్యవహారవిదుఁ డయి సరసుఁ డై యాచక♦చాతకముల
కాహ్లాద మొనరించు ♦ నబ్దము నాఁ దగి సద్భావమణముల ని♦శ్చలపరేశ
తే. భక్తి సజ్జనసంఘసం♦సక్తి మించు
వేంకటాచలశ్రేష్ఠిని ♦ విపులశుభస
మృద్ధునిం జేయుఁగాత ల♦క్ష్మీశుఁ డఖిల
శరణదుఁడు చక్రి సత్కృపా♦సాంద్రుఁ డెపుడు.

సీ వడ్డమాన్యన్వయ♦భవుఁడు చిదానందపుత్రరత్నము సాధు♦పూతచిత్తుఁ
డనపకారి వదాన్యుఁ ♦ డతిమితభాషణుం డపగతగర్వుండు ♦ హరపదాంబు
జాతభక్తుఁడు పితృ♦చరణదాసుండును వేంకటసుబ్బాఖ్య ♦ వెలయు సుజను
ననుజాతుఁ డాదృతి ♦ నర్థుల నలరించుమేటి వాఙ్మధురిమ ♦ మించుఘనుఁడు
తే. బహువిధాగ్రహారంబులఁ ♦ బరఁగునీశుఁ,డెట్టిచో మాటఁ దప్పని♦యింగితజ్ఞుఁ
డైన లక్ష్మయ్య నాహరి♦యాయురతుల,భాగ్యయుక్తునిఁ జేసి కా♦పాడుఁగాత.

తే. మద్దిసెట్టికొండయశ్రేష్ఠి ♦ మానధనుఁడు
సాయమును జేయఁ జేయింపఁ ♦ జతురుఁ డెల్ల
కాల మీశ్వరభక్తుండు ♦ కరుణగలుగు
వాఁడు శ్రేయస్సహనమునఁ ♦ బరఁగుఘనుఁడు.
తే ప్రియముగలవాఁడు బాంధవ♦ప్రియుఁడు భూరి
బుద్ధి యాశ్రితులం గృప ♦ బ్రోలయఁ గాచు

సరసుఁ డాఘను శ్రీరఘు♦వరుఁడు కరుణఁ
గాచుఁగావుత మభివృద్ధిఁ ♦ గాంచునట్లు.

పోషకులు

సీ. అనయమ్ము వినయమ్ము♦ను నయమ్ము వెలయంగ నలరారు నెవ్వాని♦యాత్మసీమ
అనిశమ్ము భూతద♦యాలతాంకూరమ్ము వర్ధిల్లు నెవ్వాని♦భావసీమ
అసమానదైవభ♦క్తిరతిశయమ్మున కాలవాల మా నెవ్వాని♦స్వాంతసీమ
దానదాక్షిణ్యాద్య♦నూనసద్గుణములు చెన్నారు నెవ్వాని♦చిత్తసీమ
తే. అట్టి సద్బ్రాహ్మణకులీనుఁ ♦ డైనయట్టి, కంచిరాజు నృసింహార్యుఁ ♦ గాచుఁగాత
మాయురారోగ్యపుత్రపౌ♦త్రాభివృద్ధి,గలుగ రాముండు నిండోల♦గంబుగాఁగ.

ఉ. ధీసముదంచితుం డయి సు♦ధీవరులందలిభక్తిభావవి
శ్వాసవిశేషుఁ డై తెలుఁగు♦బాసకుఁ బోషకుఁ డై చెలంగుసుం
కేసుల సుబ్బయార్యుఁ దిల♦కించునుగాత సమస్తసంపదు
ల్లానవిలాసముల్ వెలయ ♦ లాలసలీల రఘూత్తముం డొగిన్.

శా. దైవబ్రాహ్మణభక్తి సత్యరతియున్ ♦ దాక్షిణ్యభావంబు శ్ర
ద్ధావిశ్వాసము లర్హవృత్తులు గడుం ♦ దళ్కొత్త నొప్పారుభా
వావేశోజ్జ్వలుఁ గందనూరుగురుమూ♦ర్త్యాఖ్యున్ సదా ప్రీతిమైఁ
బ్రోవుంగావుత నిండువైభవమునన్ ♦ భూపుత్రికానాథుఁడున్.

సీ. అమితాన్నదానవ్ర♦తాచారధీరుండు బ్రహ్మవిద్యాజ్ఞాన♦వైభవుండు
దీనజనాలోక♦నానూనకరుణుండు కరుణోల్లసద్దాన♦కంకణుండు
దేవతాబ్రాహ్మణ♦దివ్యభక్తినిదాన మతిపరోపకృతిప్ర♦థితయశుండు
సత్కార్యదీక్షిత♦స్వాంతుండు నిత్యంబు ననుపాలితాతిస♦త్యవ్రతుండు
తే. నైన శ్రీమాడుగుల సుబ్బ♦యార్యవర్యు
విమలవిజ్ఞానసంపదల్ ♦ వెలయఁ జేసి
కరుణ నెల్లప్పుడును బ్రోచుఁ♦గాత రామ
చంద్రుఁ డప్రమేయకరుణా♦సాంద్రుఁ డగుచు.

ఉ. ప్రాకటదైవభక్తియును ♦ బ్రాహ్మణభక్తియు సత్యరక్తియున్
జేకురఁ జేసి వాసిగ న♦శేషవిశేషసుసిద్ధభోగభా
గ్యాకరుఁ జేయుఁగాతఁ దను♦పార నపారకృపార్ద్రదృష్టితో
నూకలసుబ్బయార్యుని ఘ♦నున్ రఘునాథుఁడు సర్వకాలమున్.

తే. ధనము ధాన్యమ్ము ధర్మమ్ము ♦ దాన సత్య
శౌచము లొసంగి శ్రీరామ♦చంద్రుఁ డెలమి
సతము పోచముపల్లివం♦శజనితుఁ డగు
నాత్మరామయ్యనామధే♦యార్యు నోము.

క. ఎల్లప్పుడు శ్రీనాథుం, డుల్లాసం బుల్లసిల్ల ♦ యుక్తశ్రీసం
వల్లాభంబు లొసంగుతఁ, దల్లమునినామునకు ను♦దారగుణునకున్.

తే. ప్రోచుతన్ దశరథరాజు♦ముద్దుపట్టి, పరమకల్యాణముల పరం♦పరలు గట్టి
కరము నానందముం గలు♦గఁ దలపెట్టి, క్షితిని గలిసెట్టి పెంచెలు♦సెట్టి శెట్టి.

మ. క్షితి శ్రీకౌశికవంశజాతు గురుభ♦క్తిప్రౌఢభావున్ ద్విజ
ప్రతతిప్రాంచితభక్తిసంయుతుని శ్రీ♦రామయ్యశ్రేష్ఠిన్ బహు
స్థితిఁ గారుణ్యతరంగితాక్షిసరణిన్ ♦ శ్రీరాముఁడుం బ్రోచుతం
దతకళ్యాణపరంపరావిభవవి♦జ్ఞానప్రదానుండు నై.

చ. వినయము సాధుశీలమును ♦ విశ్రుతకీర్తియు దైవభక్తియున్
ఘనకరుణాంతరంగము న♦ఖండవిభూతియు నొప్పమీఱఁగాఁ
దనకు నలంకృతిత్వము ని♦తాంత మొసంగఁగ మంచిరాజపా
వనకులజాతుఁ డై తనరు♦వర్ణ్యగుణున్ గరుణాలవాలు స
జ్జనసుతు ధీరు శేషగిరి♦సాధుమతిన్ హరి ప్రోచుఁగావుతన్.

చ. అతులితమంచినామకుల♦మందు జనిం గని యన్నదానమున్
సతతము చేయుచున్ దివిజ♦సత్కృతులందె యొసంగువేడ్కతో
క్షితిసురవర్యుఁ డై పొలిచి ♦ శ్రీశివభక్తుఁడు నొచు రాఘవా
ఖ్యతగ నెసంగుసూరిని గు♦ణాకరు నేలుత దేవదేవుఁడున్.

తే. సంబటూరుకులంబున ♦ సాధుశీలుఁ
డుదయ మందెను నెఱదాత ♦ యొప్పమీఱఁ
బల్కునేర్పఱి సజ్జన♦పాళిఁ గూర్మిఁ
గాచుసన్మతి హరికృపఁ ♦ గన్నఘనుఁడు.

క. నందవరీకబ్రాహ్మణుఁ, డందఱకుం గోర్కి చెలఁగు♦నట్లుగ సాయం
బుం దమిఁ జేయుచుఁ గాలం,బుం దగఁ బుచ్చెడు మనీషఁ♦బొల్చునతండున్.

తే. అర్థిజనకల్పభూరుహం ♦ బన్నఖ్యాతిఁ, గన్నవేంకటసుబ్బార్యుఁ ♦ గాచుఁగాత
మాయురారోగ్యపుత్రపౌ♦త్రాభివృద్ధి, నందునట్లుగ శ్రీరాముఁ ♦ డాదరమున.

సీసమాలిక.—

కాశీముఖక్షేత్ర♦గణము సందర్శించి పెద్దలఁ బొడఁగన్నఁ♦ బ్రియము నొంది
యుచితదానంబున ♦ నొప్పు మాలేపాటి సుబ్బరామశ్రేష్ఠి ♦ శుభచరిత్రుఁ
గాపాడుఁగాక శ్రీ♦కాంతుఁడు కరుణాబ్ధి సర్వాంతరంగవ♦సతి సతంబు;
దొమ్మరాజుకులంబు ♦ నిమ్మహి వర్ధిల్ల రహిఁ జేయు నెరికల♦రాజుగారి
యోబులరాజున♦భ్యుదయంబునొందంగఁ గాచుఁగావుత రమా♦కాంతుఁ డెలమిఁ;
బందీటి యన ధాత్రిఁ ♦ బరఁగువంశంబున కెంతొకీర్తిని దెచ్చి ♦ హితమితవచ
నములఁ బల్కెడు భూరి♦నయహితు శ్రీసుబ్బరాజును గావుత ♦ రామమూర్తి;
సంగరాజుకులాబ్ధి♦శశి యీవి గలమేటి సాధుసంగతిఁ గోరు♦చతురుఁ డాంధ్ర
భాషాభిమాని యు♦ర్వరఁ గీర్తిఁగన్న వేంకటసుబ్బరాజును ♦ గాచు శౌరి;
మునగపాటి యనంగఁ ♦ బొలుచు కులంబునఁ బుట్టి వేళాకోళిఁ♦బోక తనదు
కృత్యంబె చేయుచుఁ ♦ గీర్తి గన్నట్టి యావెంగమరాజును ♦ విమతహరుఁడు
శ్రీరఘుపతి వృద్ధిఁ ♦ జేయుత మాయుర్సుఖము లిచ్చుచుం గల♦కాల మెలమి;
మునగపాటిసువంశ♦మునఁ బేరు ప్రఖ్యాతి గాంచి నీవాఁడ నేఁ ♦ గరుణఁ గావు
మన్నచో నుపాంగి ♦ మన్నించి కాపాడు సద్గుణంబునఁ బొల్చు♦సరసబుద్ధి
శోభితు వేంకట♦సుబ్బరాజును రామమూర్తి కాపాడుత ♦ మూర్తిఁ బాపి;
నల్లమగా జను♦నామంబు వెలయంగ మునగపాటిసువంశ♦మును వెలయఁగ
జేయుచుఁ బెద్దల ♦ సేవించుమాన్యుని రక్షించుఁగాత శ్రీ♦రఘువరుండు;
వైశ్యకులంబున ♦ వఱలెడునమరాన్వవాయంబునం బుట్టి ♦ వాసిఁగాంచి
సుగుణభూషితుఁ డైన ♦ సుబ్బరామశ్రేష్ఠి రక్షించుఁగాక శ్రీ♦రామమూర్తి;
యమరాహ్వ మించిన ♦ యల్లవంశంబున విఖ్యాతినిం గాంచి ♦ వెలసినట్టి
సుబ్బరాయశ్రేష్ఠి ♦ శుభముల వర్ధిల్లఁ జేయునుగావుత ♦ శ్రీవిభుండు;
సన్నపురెడ్డిశే♦షారెడ్డి ద్విజపఙ్క్తిపాలిని మేల్దాతఁ ♦ బరమపురుషుఁ
డఖిలసంపద లిచ్చి ♦ యన్వహంబును బ్రోచుచుండునుగాక యెం♦తో కరుణను;
గంచ్యన్వయంబునఁ♦గమ్రగతిం బుట్టి సుగుణమండితుఁ డైన♦సుబ్బయాఖ్యు
ననవరతంబు నా♦హారిపుణ్యఫల మబ్బఁ జేయునుగాక వి♦స్తృతకరుణను;
సరసుఁ బాపోతుశే♦షశ్రేష్ఠిని భోగభాగ్యవిభూతిసం♦భరితుఁ గాఁగ
శ్రీరామమూర్తిసం♦సిద్ధకృపాసింధు వెలమిఁ జేయుచు నిష్ట ♦ మిడెడుఁ గాక;
వేమనవంశంబు ♦ వెలయింపఁ గాఁ బుట్టి పెద్దలయందు సం♦ప్రీతి గలిగి
తనరుసింగయశ్రేష్ఠి ♦ దశరథపుత్రుండు గాపాడుఁగాక ని♦క్కంపుఁగరుణ;
వేమనసద్వంశ♦విమలమూర్తికమగు పిచ్చయ్యశ్రేష్ఠిని ♦ విపులదాన
తర్పితయాచక♦తతిని శ్రీరాముండు కాపాడుఁగావుతఁ ♦ గరుణ మెఱయ;
సుద్దపల్లెకులాబ్ధి♦సోముఁ డై ధని యయి యాశ్రితవాత్సల్య ♦ మలరుచుండఁ
దెలఁగుగిడ్డయ్యశ్రే♦ష్ఠిని రామచంద్రుండు కరుణమించఁగఁ గాచుఁ♦గాక సతము;

గ్రంధివంశంబునఁ ♦ గడుధర్మమూర్తి యై జన్మించి విమలయ♦శంబుఁ గాంచి
చెన్నమశ్రేష్ఠినాఁ ♦ డెలఁగుధర్మాత్ముని గాంచనచేలుండు ♦ కాచుఁగాత;
మన్నెకులంబున ♦ మహితయశం బొప్పఁగా జన్మమొంది వి♦ఖ్యాతి మించ
ధర్మకార్యంబులఁ ♦ దాఁ జేయ నూహించు నట్టికొండారెడ్డి♦నారఘుకుల
వంశపాథోధిజై ♦వాతృకుండు కృపాబ్ధియునగు రాముండు బా♦గొప్ప నేలు;
సోమిసెట్టిసువంశ ♦ మీమహి రాజిల్లునట్లు చేయుచును ధ♦ర్మాత్ముఁ డగుచు
నలరుకృష్ణమశ్రేష్ఠి ♦ నారఘురాముండు కాపాడుఁగావుతఁ♦గరుణ మెఱయఁ;
గలువాయకులము ని♦ష్కళంబుగా వెలయించు ధర్మచిత్తుని నిత్య♦నిర్మలయశు
రామిరెడ్డిని రఘు♦రాముంచు కాపాడుఁగాక భాగ్యాదులఁ ♦ గరుణ నొసఁగి;
పప్పువంశంబునఁ ♦ బ్రభవిల్లి సాధు వై ధర్మాంతరంగుఁ డై ♦ నిర్మలయశ
మునఁ దగుపిచ్చిరె♦డ్డిని గాచుఁగాక శ్రీరామచంద్రుండు క♦రంబు కరుణ;
బుట్టికులంబును ♦ నెట్టన వృద్ధియై ధాత్రి నెసంగ ను♦ద్దామకీర్తి
యుతముగా నొనరింప ♦ నుంకించు వేంకటరామిరెడ్డిని నోము ♦ రామమూర్తి;
మెటుకూరుసత్కుల♦మిత్రుఁ డై దాత యై సద్గ్రంథపోషణ♦చతురుఁ డగుచు
రంజిల్లు శ్రీచెంచు♦రామిరెడ్డిని గాచుఁగావుతఁ గాంచన♦కమ్రచేలుఁ;
డలఘుగుణాఢ్యుని ♦ హర్షప్రదాలాపు దరిసికృష్ణయశ్రేష్ఠి ♦ నరసి రాముఁ
డఖిలభాగ్యము లబ్బు♦న ట్లన్వహంబును గాపాడుఁగావుతఁ ♦ గరుణఁబూని;
పత్తికులాబ్ధికు♦వలయమిత్రుం డయి సత్కార్యనిరతుఁ డై ♦ సతత మాత్మ
కులదైవతంబులఁ ♦ గూర్మిఁ బూజించుచు నర్థుల కర్థంబు ♦ లాదరమున
నుచితరీతి నొసంగి ♦ యొప్పెడుగురుమూర్తిశ్రేష్ఠిని గావుత ♦ శ్రీవిభుండు;
వడ్లపూటిసువంశ♦వరమౌక్తికంబును రామయ్యశ్రేష్ఠిని ♦ రామపాద
భక్తుని సుస్వాంతుఁ ♦ బరహితమతి రాముఁ డాదృతిఁ గాపాడు ♦ నన్వహంబు;
సుంకరవంశజు ♦ శుభగుణనిలయుని నాశ్రితవత్సలు ♦ నవగతేర్ష్యు
నరసయ్యశ్రేష్ఠిని ♦ నరహరి పెనుశిలస్థలవాసి గావుత ♦ దయ చెలంగ;
ధర్మగుణంబునఁ ♦ దద్దయు రాజిల్లి తోటవంశంబును ♦ బాటవముగ
యశమున నలరించు ♦ నాపాపిశ్రేష్ఠిని గవిని గావుత రఘు♦కాంతుఁ డెపుడు;
మేకపాటికులంబు ♦ మించఁగఁ జేయుచు మాట దప్పక సాగు♦మాడ్కిఁ జేయు
చిననరసారెడ్డి ♦ ఘనుని గాపాడుత భోగభాగ్యము లిచ్చి ♦ భుజగశయనుఁ;
డలఘుకృపాఢ్యుఁ డై ♦ యలరు కాకేనాగిరెడ్డికుమారు స♦ద్వృత్తిభాజు
మాన్యు శేషారెడ్డి ♦ క్ష్మాపుత్రికానాథుఁ డనుకంప నేలుత ♦ మన్వహంబు;
ధరణిఁ గాకివంశ♦తల్లజుఁ డై నసుబ్బారెడ్డి కాత్మజుఁ ♦ డై రఘూత్త
మునిభక్తుఁ డై నిత్య♦మును ధర్మ మొనరించుచున్న శేషారెడ్డి ♦ నోము శౌరి;
మడకలవంశంబు ♦ మహి వర్ధిలంజేసి దేవతాభక్తిని ♦ దేజరిల్లు
నట్టి యెల్లారెడ్డి ♦ ననయంబు శ్రీరఘుకాంతుండు గాపాడుఁ♦గాతఁ బ్రీతి;

గోపిరెడ్డికులాబ్ధి♦కువలయాప్తుఁడు ధీరుఁ డైననారపురెడ్డి ♦ నాదరమున
బహుపుత్రపౌత్రాళి♦భాగ్యయుక్తుని జేయుఁగాక శ్రీహరికల♦కాల మెలమి;
నందిమండలము నా ♦ నిందుతుల్యకులంబు నుద్ధరింపఁగఁ బుట్టి♦యురుతరగుణ
విభవుఁ డై దాత యై ♦ వెలయుధీరుని సుబ్బరాజును గావుత ♦ రాఘవుండు;
చల్లావ్వయకులంబు ♦ నుల్లసిల్లఁగఁ జేయుఘనుఁ డైనశేషిరె♦డ్డిని సుతాళి
ధనధాన్యసంయుతుఁ♦గను జేయుఁగావుత శ్రీరఘురాముండు ♦ గారవమున;
గూపిరెడ్డిసువంశ ♦ మేపగిదిఁ వృద్ధి నొందునో యట్టిగు♦ణోన్నతిఁ దగి
వెలయుకొండారెడ్డి ♦ సులలితవచనుని రఘురాముఁ డోముత♦రమణ సతము;
పల్లకొండాన్వయ♦భవుని వేంకటనరసయ్య నుదారగు♦ణాఢ్యు ధీరు
నరసి శ్రీరాఘవుం ♦ డాకరుణాఢ్యుండు కాపాడుఁగావుతఁ ♦ గాంక్షమీఱ;
గంగవరాన్వయ♦కంధిశీతాంశుం డైనరామానాయుఁ ♦ డఖిలబంధు
హితుఁడు సజ్జనుఁడు వి♦హీనగర్వుఁడు రాముకరుణవర్ధిలుఁగాక ♦ కడుసిరులను;
గంగవరకులంబుఁ♦గడఁగి వృద్ధిని బొందఁగాఁ బెంపుమీఱి స♦త్కార్యములను
జేయువెంగమనాయుఁ ♦ డాయపారకృపాబ్ధి రామునికరుణచే ♦ రహిఁ జెలఁగుత;
సిద్ధశేషయ్య ప్ర♦సిద్ధకీర్తియుతుండు రాఘవపాదైక♦రతుఁడు ఘనుఁడు
శ్రీరాముకరుణచేఁ ♦ గోరిక లొప్పంగ నభివృద్ధి నొందుత ♦ మన్వహంబు;
కనుమర్లకులజునిఁ ♦ గమ్రగుణాఢ్యుని సద్గుణసాంద్రుని ♦ సాధుభక్తుఁ
డనుఖ్యాతినొందిన ♦ యట్టియాగురునాథశ్రేష్ఠిని గావుత ♦ శ్రీవరుండు;
పాణోతుకులమును ♦ బరమకీర్తియుతంబుగాఁ జేయునూహచేఁ ♦ గ్రాలి దాత
యగుచిన్నరామయ్య♦యనుశ్రేష్ఠి శ్రీరాముఁ డాదృతి నోముత♦మన్వహంబు;
వీరెల్ల దృఢబుద్ధి ♦ నారాముకార్యంబు సాగింపఁగా నాకు ♦ సాయ మొప్పఁ
తే. జేసి రీధర్మమతులను ♦ శ్రీరఘుపతి
నిత్యభోగభాగ్యంబుల ♦ నిర్మలతర
యశము నాయుస్సు నొసఁగి ని♦త్యంబు గాచుఁ
గాత భక్తేష్టదాత నా ♦ ఖ్యాతి మిగుల.

ఉద్ధారకులు

సీ. గుండ్లపల్లికులాబ్ధి♦కుశేఁ యమిత్రు డై బంధుచింతామణి♦ప్రతిభఁ గాంచి
సద్గుణాలంకార♦సతతశోభితుఁ డయి యాచకసురతరు ♦ వై వెలంగి
కామాక్షిసత్పాద♦కమలభృంగంబుఁ డై శ్రీరామపదరత♦చిత్తు డగుచుఁ
బరధనకాంక్ష యు♦ప్పగిది నైనను లేక సంతృప్తి విజ్ఞాన♦సాంద్రు డగుచు
తే. భూరియశుఁ డైన సంగమ♦న్నారునామ
శ్రేష్ఠిరత్నము [illegible]రుణచే ♦ శ్రీరఘుపతి
[illegible]యసుఖంబు లొసఁగి సం♦రక్షణంబు
[illegible]గావుత మిష్టైక♦సిద్ధు లొసఁగి.

విషయసూచిక.

విషయము.		పుట.

విషయము. పుట.

శ్రీరామాయనమః.

శ్రీమద్రామాయణపారాయణక్రమము.

భాగవతోత్తములగు స్మార్తాదులు శ్రీమద్రామాయణము పారాయణము చేయునపుడు చేయవలసిన ధ్యానాదిక్రమము. ఆదియందు,

'శుక్లామ్బరధరం విష్ణుం శశివర్ణం చతుర్భుజమ్, ప్రసన్నవదనం ధ్యాయే త్సర్వవిఘ్నోపశాన్తయే. ౧. అగజాననపద్మార్కం గజానన మహర్నిశమ్, అనేకదంతం భక్తానా మేకదన్త ముపాస్మహే. ౨. వాగీశాద్యా స్సుమనస స్సర్వార్థానా ముపక్రమే, యం నత్వా కృతకృత్యా స్స్యు స్తం నమామి గజాననమ్. ౩.'

అని నిర్విఘ్నపరిసమాప్తికై మహాగణాధిపతిని ధ్యానముచేయవలయును. పిమ్మట,

'శారదా శారదామ్భోజవదనా వదనామ్బుజే, సర్వదా సర్వదాఽస్మాకం సన్నిధి స్సన్నిధిం క్రియాత్. ౧. యా కున్దేన్దుతుషారహారధవళా యా శుభ్రవస్త్రావృతా యా వీణావరదణ్డమణ్డితకరా యా శ్వేతపద్మాసనా, యా బ్రహ్మాచ్యుత శఙ్కరప్రభృతిభి ర్దేవై స్సదా పూజితా సా మాం పాతు సరస్వతీ భగవతీ నిశ్శేష జాడ్యాపహా. ౨. దోర్భి ర్యుక్తా చతుర్భి స్స్ఫటికమణిమయీ మక్షమాలాం దధానా హస్తే నైకేన పద్మం సిత మపి చ శుకం పుస్తకం చాపరేణ, భాసా కున్దేన్దుశఙ్ఖస్ఫటికమణినిభా భాసమానాఽసమానా సా మే వాగ్దేవతేయం నివసతు వదనే సర్వదా సుప్రసన్నా. ౩.'

అని యిట్లు శారదాదేవిని స్తుతించి యాభగవతీప్రసాదముం బడసి శ్రీమద్రామాయణపయోధిం దరిచి యమృతమ్ము గ్రుమ్మరించిన యాదికవి వాల్మీకి సంయమీంద్రుని

'కూజన్తం రామరామేతి మధురం మధురాక్షరమ్, ఆరుహ్య కవితాశాఖాం వన్దే వాల్మీకికోకిలమ్ ౧. వాల్మీకే ర్మునిసింహస్య కవితావనచారిణః, శృణ్వన్ రామకథానాదం కో న యాతి పరాం గతిమ్. ౨. యః పిబన్ సతతం రామచరితామృతసాగరమ్, అతృప్త స్తం మునిం వన్దే ప్రాచేతస మకల్మషమ్. ౩.'

ఈవిధముగ స్తోత్రముచేసి యనంతరమున శ్రీరామచంద్రకరుణైకపాత్రుండు, అంజనీదేవీపుత్రుండు భాగవతశ్రేష్ఠుండును నగు హనుమంతునకు

'గోష్పదీకృతవారాశిం మశకీకృతరాక్షసమ్, రామాయణమహామాలా రత్నం వన్దేఽనిలాత్మజమ్. ౧. అఞ్జనానన్దనం వీరం జానకీశోకనాశనమ్, కపీశ మక్షహన్తారం వన్దే లఙ్కాభయంకరమ్. ౨. ఆమిషీకృతమార్తాణ్డం గోష్పదీకృతసాగరమ్, తృణీకృతదశగ్రీవ మాఞ్జనేయం నమామ్యహమ్ ఉల్లఙ్ఘ్య సిన్ధోస్సలిలం సలీలంయశ్శోకవహ్నింజనకాత్మజాయాః,ఆదాయ తేనైవదదాహ లఙ్కాం నమామి తం ప్రాఞ్జలి రాఞ్జనేయమ్. ౪. ఆఞ్జనేయ మతిపాటలాననం కాఞ్చనాద్రికమనీయవిగ్రహమ్, పారిజాతతరుమూలవాసినం భావయామి పవమాననన్దనమ్. ౫. యత్ర యత్ర రఘునాథకీర్తనం తత్ర తత్ర కృతమస్తకాఞ్జలిమ్, బాష్పవారిపరిపూర్ణలోచనం మారుతిం నమత రాక్షసాన్తకమ్. ౬. మనోజవం మారుతతుల్యవేగం జితేన్ద్రియం బుద్ధిమతాం వరిష్ఠమ్, వాతాత్మజం వానరయూథముఖ్యం శ్రీరామదూతం శిరసా నమామి. ౭.'

అని యిట్లు నమస్కారాంజలు లొనర్చి ప్రార్థింపవలయును. అటుపై శ్రీమద్రామాయణమును భక్తిచే,

'వాల్మీకిన్మునిమన్దరేణ మథిత స్సీతారమాసంభవ స్సుగ్రీవామరభూరుహోఽఙ్గదగజ స్సౌమిత్రిచన్ద్రోదయః, వాతోత్పన్నమణి ర్విభీషణసుధః పౌలస్త్యహాలాహల శ్శ్రీరామాయణదుగ్ధసిన్ధు రమలో భూయాత్స నశ్శ్రేయసే. ౧. యః కర్ణాఞ్జలిసంపుటై రహరహ స్సమ్యక్పిబ త్యాదరా ద్వాల్మీకే ర్వదనారవిన్దగళితం రామాయణాఖ్యం మధు, జన్మవ్యాధిజరావిపత్తిమరణై రత్యన్తసోపద్రవం సంసారం స విహాయ గచ్ఛతి పుమా న్విష్ణోః పదం శాశ్వతమ్. ౨. తదుపగతసమాససన్ధియోగం సమమధురోపనతార్థవాక్యబద్ధమ్,రఘువరచరితం మునిప్రణీతం దశశిరసశ్చ వధం నిశామయధ్వమ్ ౩. వాల్మీకిగిరిసంభూతా రామసాగరగామినీ, పునాతి భువనం పుణ్యా రామాయణమహానదీ ౪. శ్లోకసారసమాకీర్ణం సర్గకల్లోలసఙ్కులమ్, కాణ్డగ్రాహమహామీనం వన్దే రామాయణార్ణవమ్. ౫. వేదవేద్యే పరే పుంసి జాతే దశరథాత్మజే, వేదః ప్రాచేతసా దాసీ త్సాక్షా ద్రామాయణాత్మనా. ౬.'

ఇవ్విధమ్మున ధ్యానించి,

'వైదేహీసహితం సురద్రుమతలే హైమే మహామణ్డపే మధ్యే పుష్పకమాసనే మణిమయే వీరాసనే సుస్థితమ్, అగ్రే వాచయతి ప్రభఞ్జనసుతే తత్త్వం మునిభ్యః పరం వ్యాఖ్యాన్తం భరతాదిభిః పరివృతం రామం భజే శ్యామలమ్. ౧. వామే భూమిసుతా పురశ్చ హనుమాన్ పశ్చాత్సుమిత్రాసుత శ్శత్రుఘ్నో భరతశ్చ పార్శ్వదళయో ర్వాయ్వాదికోణేషు చ, సుగ్రీవశ్చ విభీషణశ్చ యువరాట్తారాసుతో జామ్బవా న్మధ్యే నీలసరోజకోమలరుచిం రామం భజే శ్యామ

లమ్. ౨. మాతా రామో మత్పితా రామభద్రో భ్రాతా రామో మత్సఖా రాఘవేశః, సర్వస్వం మే రామచన్ద్రో దయాళు ర్నాన్యం దేవం నైవ జానే న జానే. ౩. సాకేతే శరదిన్దుకున్దధవళే సౌధే మహామణ్డపే పర్యస్తాఽగురుధూపదీపలలితే కర్పూరదీపోజ్జ్వలే, సుగ్రీవాఙ్గదజామ్బవత్పరివృతం సౌమిత్రిణా సేవితం లీలామానుషవిగ్రహం రఘువరం రామం భజే శ్యామలమ్. ౪. నమోఽస్తు రామాయ సలక్ష్మణాయ దేవ్యై చ తస్యై జనకాత్మజాయై, నమోఽస్తు రుద్రేన్ద్రయమానిలేభ్యో నమోఽస్తు చన్ద్రార్కమరుద్గణేభ్యః. ౫.'

ఈప్రకారముగ రామాయణకథానాయకుండగు శ్రీరామభగవానుని స్తోత్రము చేయవలయును. ఆవల శ్రీమద్రామాయణగ్రంథరాజమునకు షోడశోపచారవిధులం బూజింపవలసినది. అట్లు పూజించినతర్వాత బారాయణారంభమునకు మున్న దేశకాలప్రజాద్యభ్యుదయార్థమయి,

'స్వస్తి ప్రజాభ్యః పరిపాలయన్తాం న్యాయ్యేన మార్గేణ మహీంమహీశాః, గోబ్రాహ్మణేభ్య శ్శుభ మస్తు నిత్యం లోకా స్సమస్తా స్సుఖినో భవన్తు. ౧. కాలే వర్షతు పర్జన్యః పృథివీ సస్యశాలినీ, దేశోఽయం క్షోభరహితో బ్రాహ్మణా స్సన్తు నిర్భయాః. ౨. అపుత్రాః పుత్రిణ స్సన్తు పుత్రిణ స్సన్తు పౌత్రిణః, అధనా స్సధనా స్సన్తు జీవన్తు శరదాం శతమ్. ౩.'

అని యిట్లు సంభావించవలయును. అనంతరము,

'చరితం రఘునాథస్య శతకోటిప్రవిస్తరమ్, ఏకైక మక్షరం ప్రోక్తం మహాపాతకనాశనమ్. ౧. శృణ్వన్ రామాయణం భక్త్యా యః పాదం పద మేవ వా, స యాతి బ్రహ్మణః స్థానం బ్రహ్మణా పూజ్యతే సదా. ౨.'

అని యీరీతి రామాయణశ్రవణఫలము బోధించు శ్లోకములం జదివి భగవానుండగు రఘునాథస్వామికి,

'రామాయ రామభద్రాయ రామచన్ద్రాయ వేధసే, రఘునాథాయ నాథాయ సీతాయాః పతయే నమః. ౧. మఙ్గళం కోసలేన్ద్రాయ మహనీయగుణాబ్ధయే, చక్రవర్తితనూజాయ సార్వభౌమాయ మఙ్గళమ్. ౨. యన్మఙ్గళం సహస్రాక్షే సర్వదేవనమస్కృతే, వృత్రనాశే సమభవ త్తత్తే భవతు మఙ్గళమ్. ౩. యన్మఙ్గళం సుపర్ణస్య వినతాఽకల్పయ త్పురా, అమృతం ప్రార్థయానస్య తత్తే భవతు మఙ్గళమ్. ౪. అమృతోత్పాదనే దైత్యాన్ ఘ్నతో వజ్రధరస్య యత్, అదితి ర్మఙ్గళం ప్రాదా త్తత్తే భవతు మఙ్గళమ్. ౫. త్రీ న్విక్రమాన్ ప్రక్రమతో విష్ణో

రమితతేజసః, యదాసీ న్మఙ్గళం రామ! త త్తే భవతు మఙ్గళమ్. ౬. ఋతవ స్సాగరా ద్వీపా వేదా లోకా దిశశ్చ తే, మఙ్గళాని మహాబాహో దిశన్తు తవ సర్వదా. ౭.'

అని మంగళపాఠము పాడవలయును. తర్వాతఁ దాను జేయుచున్న మనోవాక్కాయాదికృత కృత్యములను

'కాయేన వాచా మన సేన్ద్రియై ర్వా బుద్ధ్యాఽఽత్మనా వా ప్రకృతే స్స్వభావాత్, కరోమి య ద్య త్సకలం పరస్మై శ్రీరాఘవా యేతి సమర్పయామి. ౧.'

అని శ్రీరామచంద్రపరమాత్మ కర్పించవలయును. పిమ్మట తాఁ జేయుకార్యమున నపచారమున్న క్షమింపుమని

'య దక్షరపదభ్రష్టం మాత్రాహీనం చ య ద్భవేత్, తత్సర్వం క్షమ్యతాం దేవ! శ్రీరాఘవ! నమోఽస్తు తే. ౧.'

అని యిట్లు భగవానుని క్షమాపణము కోరవలయును. తర్వాతఁ దాను బొందియున్న యీశరీరమును శరీరావయవములను ద త్తత్కర్మములను భగవత్పరములుగా

'ఆత్మా త్వం క్షితిజా మతిః పరిజనాః ప్రాణా శ్శరీరం గృహం పూజా తే విషయోపభోగరచనా నిద్రాసమాధిస్థితిః, సంచారః పదయోః ప్రదక్షిణవిధిః స్తోత్రాణి సర్వా గిరో య ద్య త్కర్మ కరోమి త త్త దఖిలం రామాఽస్తు తే పూజనమ్.'

ఇట్లు విన్నవించుకొనవలయును. తదనంతరము పారాయణ ముపక్రమించి సీతావివాహఘట్టములో 'ఇయం సీతా మమ సుతా' అనుశ్లోకమును, పట్టాభిషేకఘట్టములో 'అభ్యషించ న్నరవ్యాఘ్రమ్' అనుశ్లోకమును పారాయణము చేయుటకుఁ బూర్వము యథావిధి షోడశోపచారములఁ బూజింపవలయును. ఇట్లుచేసి పారాయణావసానమున,

'అనేన శ్రీమద్రామాయణపారాయణేన భగవాన్ సర్వదేవాత్మకః సీతాలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నహనుమత్సమేత శ్రీరామచన్ద్ర స్సుప్రీత స్సుప్రసన్నో వరదో భవతు. న్యూనాతిరిక్తం సర్వం సగుణ మస్తు. సర్వం శ్రీరామచన్ద్రార్పణ మస్తు.'

అని భగవదర్పణము చేయవలయును.

ఇది స్మార్తాదుల పారాయణక్రమము.

భక్తాగ్రేసరులగు వైష్ణవులు చేయు శ్రీమద్రామాయణ పారాయణక్రమము.

ప్రప్రథమమున,

'లక్ష్మీనాథసమారమ్భాం నాథయామునమధ్యమామ్, అస్మదాచార్యపర్యన్తాం వన్దే గురుపరంపరామ్. ౧.'

గురుపరంపరాభివాదములు చేసి,

'యో నిత్య మచ్యుతపదామ్బుజయుగ్మరుక్మవ్యామోహత స్తదితరాణి తృణాయ మేనే, అస్మద్గురో ర్భగవతో౽స్య దయైకసిన్ధో రామానుజస్య చరణౌ శరణం ప్రపద్యే. ౧. మాతా పితా యువతయ స్తనయా విభూతి స్సర్వం య దేవ నియమేన మదన్వయానామ్, ఆద్యస్య నః కులపతే ర్వకుళాభిరామం శ్రీమ త్తదఙ్ఘ్రియుగళం ప్రణమామి మూర్ధ్నా. ౨. భూతం సరశ్చ మహదాహ్వయ భట్టనాథ శ్రీభక్తిసారకులశేఖరయోగివాహాన్, భక్తాఙ్ఘ్రిరేణుపరకాలయతీన్ద్రమిశ్రాఞ్ఛ్రీమత్పరాఙ్కుశమునిం ప్రణతో౽స్మి నిత్యమ్. ౩. పితామహస్యాపి పితామహాయ ప్రాచేతసాదేశఫలప్రదాయ, శ్రీభాష్యకారోత్తమదేశికాయ శ్రీశైలపూర్ణాయ నమోనమస్తాత్.'

అని మతాచార్యుల ధ్యానముచేయవలయు. పిమ్మట విఘ్నశాంతికై విష్వక్సేనస్వామిని

'శుక్లామ్బరధరం విష్ణుం శశివర్ణం చతుర్భుజమ్, ప్రసన్నవదనంధ్యాయే త్సర్వవిఘ్నోపశాన్తయే. ౧. యస్య ద్విరదవక్త్రాద్యాః పారిషద్యాః పరశ్శతమ్, విఘ్నం నిఘ్నన్తి సతతం విష్వక్సేనం త మాశ్రయే.'

ఇవ్విధముగఁ బ్రార్థించి తర్వాత,

'జ్ఞానానన్దమయం దేవం నిర్మలస్ఫటికాకృతిమ్, ఆధారం సర్వవిద్యానాం హయగ్రీవ ముపాస్మహే. ౧. అభఙ్గురకలాదానస్థూలలక్షత్వమీయుషే, తుఙ్గాయ మహసే తస్మై తురఙ్గాయ ముఖే నమః. ౨.'

హయగ్రీవు నుపాసించవలయును.

ఆవెనుక శ్రీమద్రామాయణప్రణేతయగు వాల్మీకిమునీంద్రునికి

'కూజన్తం రామరామేతి మధురం మధురాక్షరమ్, ఆరుహ్య కవితాశాఖాం వన్దే వాల్మీకికోకిలమ్. ౧. వాల్మీకే ర్మునిసింహస్య కవితావనచారిణః, శృణ్వన్

రామకథానాదం కో న యాతి పరాం గతిమ్. ౨. యః పిబన్ సతతం రామచరి తామృతసాగరమ్, అతృప్తస్తం మునిం వన్దే ప్రాచేతస మకల్మషమ్. ౩.'

ఇట్లు వందనము లర్పించి, రామాయణమహామాలామురత్నమణియగు నాంజనేయభగవానుని

'గోష్పదీకృతవారాశిం మశకీకృతరాక్షసమ్, రామాయణమహామాలారత్నం వన్దేఽనిలాత్మజమ్ ౧. అఞ్జనానన్దనం వీరం జానకీశోకనాశనమ్, కపీశ మక్షహన్తారం వన్దే లఙ్కాభయఙ్కరమ్. ౨. ఉల్లఙ్ఘ్య సిన్ధోః సలిలం సలీలం యః శోకవహ్నిం జనకాత్మజాయాః, ఆదాయ తేనైవ దదాహ లఙ్కాం నమామి తం ప్రాఞ్జలి రాఞ్జనేయమ్. ౫. ఆంజనేయ మతిపాటలాననం కాఞ్చనాద్రికమనీయవిగ్రహమ్, పారిజాతతరుమూలవాసినం భావయామి పవమాననన్దనమ్. ౬. యత్ర యత్ర రఘునాథకీర్తనం తత్ర తత్ర కృతమస్తకాఞ్జలిమ్, బాష్పవారిపరిపూర్ణలోచనం మారుతిం నమత రాక్షసాన్తకమ్.'

(printed order as on page:)

ఈ ప్రకారముగా నతిభక్తిఁ దలంచవలయును.

ఆవల మహాపుణ్యఫలప్రదంబగు శ్రీమద్రామాయణమాహాత్మ్యమును

'వేదవేద్యే పరే పుంసి జాతే దశరథాత్మజే, వేదః ప్రాచేతసా దాసీ త్సాక్షా ద్రామాయణాత్మనా. ౧. చరితం రఘునాథస్య శతకోటిప్రవిస్తరమ్, ఏకైక మక్షరం ప్రోక్తం మహాపాతకనాశనమ్. ౨. శృణ్వన్ రామాయణం భక్త్యా యః పాదం పదమేవ వా, సయాతి బ్రహ్మణః స్థానం బ్రహ్మణా పూజ్యతే సదా. ౩. వాల్మీకిగిరిసంభూతా రామసాగరగామినీ, పునాతి భువనం పుణ్యా రామాయణమహానదీ. ౪. శ్లోకసారసమాకీర్ణం సర్గకల్లోలసంకులమ్, కాణ్డగ్రాహమహామీనం వన్దే రామాయణార్ణవమ్. ౫. యః కర్ణాఞ్జలిసంపుటై రహరహ స్సమ్య క్పిబ త్యాదరా ద్వాల్మీకే ర్వదనారవిన్దగళితం రామాయణాఖ్యం మధు, జన్మవ్యాధిజరావిపత్తిమరణై రత్యన్తసోపద్రవం సంసారం స విహాయ గచ్ఛతి పుమా న్విష్ణోః పదం శాశ్వతమ్. ౬. తదుపగతసమాససన్ధియోగం సమమధురోపనతార్థవాక్యబద్ధమ్, రఘువరచరితం మునిప్రణీతం దశశిరస శ్చ వధం నిశామయధ్వమ్.'

ఇట్లు పేర్కొని శ్రీరామచంద్రపరమాత్మను

'శ్రీ రాఘవం దశరథాత్మజ మప్రమేయం సీతాపతిం రఘుకులాన్వయరత్నదీపమ్, ఆజానుబాహు మరవిన్దదళాయతాక్షం రామం నిశాచరవినాశకరం నమామి. ౧. వైదేహీసహితం సురద్రుమతలే హైమే మహామణ్డపే మధ్యే పుష్పకమాసనే మణిమయే వీరాసనే సుస్థితమ్, అగ్రే వాచయతి ప్రభఞ్జనసుతే తత్త్వం మునిభ్యః పరం వ్యాఖ్యాన్తం భరతాదిభిః పరివృతం రామం భజే శ్యామలమ్.'

ఇట్లుగా ధ్యానము చేయవలయును.

ఇట్లు స్తోత్రముచేసి శ్రీమద్రామాయణగ్రంథమును షోడశోపచారవిధులం బూజించి,

'ధర్మాత్మా సత్యసన్ధశ్చ రామో దాశరథి ర్యది, పౌరుషే చాప్రతిద్వన్ద్వ శ్శరైనం జహి రావణిమ్, తపస్స్వాధ్యాయనిరతం తపస్వీ వాగ్విదాంవరమ్, నారదం పరిపప్రచ్ఛ వాల్మీకి ర్మునిపుఙ్గవమ్.'

అని యీరెండుశ్లోకములు పఠించి,

'శ్రీరఘునన్దనపరబ్రహ్మణే నమః.'

అని పారాయణమున కారంభింపవలయును. సీతావివాహ పట్టాభిషేకఘట్టముల స్సార్తులవలెఁ బూజసేయవలయును. పారాయణావసానమందుఁ బ్రజాదిస్వస్తివాచనముచేసి శ్రీరామచంద్రమూర్తికి

'ఏవ మేత త్పురావృత్త మాఖ్యానం భద్ర మస్తు వః, ప్రవ్యాహరత విస్రబ్ధం బలం విష్ణోః ప్రవర్ధతామ్. ౧. లాభ స్తేషాం జయ స్తేషాం కుత స్తేషాం పరాభవః, యేషా మిన్దీవరశ్యామో హృదయే సుప్రతిష్ఠితః. ౨. కాలే వర్షతు పర్జన్యః పృథివీ సస్యశాలినీ, దేశోఽయం క్షోభరహితో బ్రాహ్మణా స్సన్తు నిర్భయాః. ౩. కావేరీ వర్ధతాం కాలే కాలే వర్షతు వాసవః, శ్రీరఙ్గనాథో జయతు శ్రీరఙ్గశ్రీశ్చ వర్ధతామ్. ౪. స్వస్తి ప్రజాభ్యః పరిపాలయన్తాం న్యాయ్యేన మార్గేణ మహీం మహీశాః, గోబ్రాహ్మణేభ్య శ్శుభమస్తు నిత్యం లోకా స్సమస్తా స్సుఖినో భవన్తు. ౫.'

ఇట్లు మంగళపాఠము చేయవలయును.

'మఙ్గళం కోసలేన్ద్రాయ మహనీయగుణాబ్ధయే, చక్రవర్తితనూజాయ సార్వభౌమాయ మఙ్గళమ్. ౧. వేదవేదాన్తవేద్యాయ మేఘశ్యామలమూర్తయే,

పుంసాం మోహనరూపాయ పుణ్యశ్లోకాయ మఙ్గళమ్. ౨. విశ్వామిత్రాన్తరఙ్గాయ మిథిలానగరీపతేః, భాగ్యానాం పరిపాకాయ భవ్యరూపాయ మఙ్గళమ్. ౩. పితృభక్తాయ సతతం భ్రాతృభిస్సహసీతయా, నన్దితాఖిలలోకాయ రామభద్రాయ మఙ్గళమ్. ౪. త్యక్తసాకేతవాసాయ చిత్రకూటవిహారిణే, సేవ్యాయ సర్వయమినాం ధీరోదారాయ మఙ్గళమ్. ౫. సౌమిత్రిణా చ జానక్యా చాపబాణాసిధారిణే, సంసేవ్యాయ సదా భక్త్యా స్వామినే మమ మఙ్గళమ్. ౬. దణ్డకారణ్యవాసాయ ఖణ్డితామరశత్రవే, గృధ్రరాజాయ భక్తాయ ముక్తిదా యాస్తు మఙ్గళమ్. ౭. సాదరం శబరీదత్తఫలమూలాభిలాషిణే, సౌలభ్యపరిపూర్ణాయ సత్త్వోద్రిక్తాయ మఙ్గళమ్ ౮. హనుమత్సమవేతాయ హరీశాభీష్టదాయినే, వాలిప్రమథనా యాస్తు మహాధీరాయ మఙ్గళమ్. ౯ శ్రీమతే రఘువీరాయ సేతూల్లఙ్ఘితసిన్ధవే, జితరాక్షసరాజాయ రణధీరాయ మఙ్గళమ్. ౧౦. ఆసాద్య నగరీం దివ్యామభిషిక్తాయ సీతయా, రాజాధిరాజరాజాయ రామభద్రాయ మఙ్గళమ్. ౧౧. మఙ్గళాశాసనపరైర్మదాచార్యపురోగమైః, సర్వైశ్చ పూర్వైరాచార్యైస్సత్కృతాయాస్తు మఙ్గళమ్. ౧౨.'

'కాయేన వాచా మనసేన్ద్రియైర్వా బుద్ధ్యాఽఽత్మనా వా ప్రకృతేస్స్వభావాత్, కరోమి యద్యత్సకలం పరస్మై నారాయణాయేతి సమర్పయామి.'

ఈరీతిగా మనోవాక్కాయాది కృతకర్మమును శ్రీరామచంద్రున కర్పింపవలయును.

పిమ్మట పితామహస్యాపి యనుశ్లోకము మొదలు తమమతాచార్యపర్యంతము స్తోత్రము చేయవలయును.

ఇది వైష్ణవ శ్రీమద్రామాయణపారాయణక్రమము.

శ్రీరస్తు.

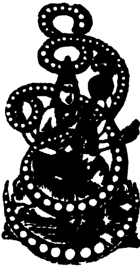
ఆంధ్ర

శ్రీమద్రామాయణము

ఇష్టదేవతాస్తుతి.

-❖❖ ❖❖-

సపరివారకృతిపతిస్తుతి.

మాన్యంబు కృపాకరంబు విమల♦శ్రేయః ప్రదానంబు సు
త్రామాదీశ్వరపూజితంబు శ్రుతిసం♦తానైకవేద్యంబు ని
త్యామోదప్రద మోంకృతిస్థిరపదా♦యత్తంబునై పొల్చు శ్రీ
రామబ్రహ్మముఁ గొల్తు నన్వహము భ♦ద్రప్రాప్తికై భక్తిచేన్. 1

మ. కనకచ్ఛాయ తగన్ మనోజ్ఞతరమై ♦ గాంగేయరూపస్రగా
[1]లిని జెన్నొందుచుఁ జంద్రశీతలత బా♦లిన్ మించఁగా దివ్యకాం
తిని జెన్నారుచు హాటకౌఘమయమై ♦ దీపించురూపంబుతోఁ
గననౌ లక్ష్మిసమాఖ్య సీతఁ దలఁతుం ♦ గాంతాళి సిద్ధింపఁగన్. 2

సీ. పావకాననమున ♦ భక్తులకాంక్షల వెలయించి యామ్నాయ♦వినుతిఁ గాంచి
[2]క్షీరసాగరజనిఁ ♦ జిత్రంబుగా నొంది కనకమయాంగవి♦ఖ్యాతిఁ జెంది
శ్రీబీజసంయుక్త♦సిద్ధమంత్రస్థయై మించి మహోన్నతి ♦ మేళగించి
నిత్యపుష్టాహ్వయ ♦ నిర్మలకీర్తిని దనరారి రోగిచి♦త్తములఁ జేరి
తే. ధర్మనరసీరుహాంతర♦వసతిఁ జెలఁగి, నిర్మలాత్ములసహవాస♦నియతి మెలఁగి
యాశ్రితాళికి సురతరు♦వై యొసంగు, లక్ష్మి మా కిచ్చు నిత్యక♦ల్యాణములను.

మ. ధర నవతార మెత్తి ఖల♦దైత్యుల మ్రందఁగఁ జేసి ధర్మమున్
[3]స్థిరతరమై చెలంగునటు ♦ చేయఁగ లక్ష్మివిభుండు పూన న
త్తరుణమునందు నొంటిగను ♦ దాను వసించుట కష్టమంచు సో
దరుఁడయి లక్ష్మణాఖ్యఁ గని ♦ తద్దయుఁ గొల్చు ననంతు నెన్నెదన్. 4

---

1 శ్రీసూక్తప్రథమఋక్ప్రతిపాదితశ్రీదేవీరూప మిటఁ జెప్పఁబడినది. 2 శ్రీసూక్తప్రతిపాదితసుపుష్టిరూప మిట వనువదింపఁబడియె. 3 శ్రీరామావతారము విష్ణ్వవతారసర్వస్వభూతమనుమతము నిది దెలుపును.

క. నరుఁడయి విష్ణువు పుట్టఁగ, భరతుఁడు శత్రుఘ్నుఁ డనఁగఁ ♦ బరఁగి నిరతిఁ ద
చ్చరణయుగంబును గొల్చెడు, దరచక్రములన్ సతంబు ♦ దలఁచెద భక్తిన్. 5

చ. జనిఁ గనినంతనే రవిని ♦ సత్ఫలమంచును మ్రింగఁబోయె నే
ఘనుఁ డవలీల నంబునిధిఁ ♦ గ్రన్నన దాఁటె మహాత్ముఁ డెవ్వఁ డో
య్యన గిరిఁ దెచ్చి లక్ష్మణుని ♦ నాదృతిమై బ్రదికించె నెవ్వఁ డా
యనిలజు రామభక్తుని గృ♦పాకరునిన్ హనుమంతుఁ గొల్చెదన్. 6

శి వ స్తు తి.

చ. అనుపమచంద్రరేఖ విమ♦లాభరణంబయి మౌళి నొప్పఁ జ
క్కనిమణిభోగిహారములు ♦ కమ్రతగాంగమునం జెలంగ వే
దనికరసంస్తుతిం గనుచు ♦ దైవము తా నయి భక్తవారముల్
ఘనకృప నేలు శంకరు జ♦గత్పతిఁ గొల్చెద నిష్టసిద్ధికై. 7

ప ర దే వీ స్తు తి.

సీ. [1]తనదివ్యమహిమంబుఁ♦గనలేక మౌనులు విస్మయంబున వేద♦వితతిఁ బొగడఁ
దనమహత్తరశక్తి♦తత్త్వమెఱుంగలే కమరులు నీవె ది♦క్కనుచు వేఁడఁ
దనవైభవము నెన్నఁ ♦ దరముగాక రమాసరస్వతుల్ వరచామ♦రముల వీవఁ
దనవిక్రమం బింత ♦ యని యెఱుంగక హరిశతధృతిప్రముఖులు♦సతముగొలువ
తే. జగములకుఁ దల్లి శ్రీదేవి ♦ సర్వశక్తి, యనుచు సిద్ధులు భక్తిచేఁ♦దను నుతింప
వెలయు శంకరురాణి ని♦స్తులఘృణాఢ్యఁ, గొలుతుశివకామసుందరి♦లలితభక్తి.

చ. జగముల సృష్టిచేయ సుఖ♦సంపద వానిని బెంప నొక్కటం
[2]దగ నడఁపం ద్రిమూర్తులను ♦ దా వెలయించి విరాట్టుఁ గూడి సొం
పుగ విధివిష్ణుశంకరులు ♦ పూని యొనర్చెదు కృత్య మెంతో ప్రీ
తిఁ గనుచుఁ జెన్నుమీఱు పర♦దేవి మహేశ్వరి నన్నుఁ బ్రోవుతన్. 9

మ. కలఁడే యొక్కఁడు నీకృపంగనక లో♦కంబందు వర్ధిల్ల ని
[3]స్తులశక్తిం దగు నావిరాట్పురుషుఁడే ♦ శుంభద్భవచ్ఛక్తిచేఁ
జలనంబుం గను లేకయున్న నొకటన్ ♦ స్థాణుత్వముం బొందఁడే
లలితా! యిట్టి నినున్ సదా దలఁచెదన్ ♦ లక్ష్యంబుగా నాత్మలోన్. 10

---

1 సర్వతంత్రప్రతిపాదిత శ్రీపరమేశ్వరీస్వరూప మిటఁ జెప్పఁబడినది 2 సకలామ్నాయప్రోక్తమయి, యనాదియయి, సకలజగత్కారణత్వవిలసితమయిన యాదిశక్తిస్వరూప మిటఁ బ్రతిపాదితమని యెఱుంగనగు. 3 శ్రీమచ్ఛంకరభగవత్పాదాచార్యప్రతిపాదితానాదిత్వవిభాసురలలితారూప మిటఁ బ్రతిపాదితమని గ్రహింపవలయు.

బ్రహ్మ స్తుతి.

చ. ఉరువదనాంబుజాతముల♦నుండి శ్రుతుల్ వెడలంగ వానిను
స్థిరవరభావముం దలఁచి ♦ దేవమునుల్ కృతకృత్యులై నిరం
తరము మహత్త్వముం గనఁగఁ ♦ దాని జగంబుల కెల్లఁ గర్తయై
పరమకృపాబ్ధియై యలరు ♦ బ్రహ్మ చిరాయు వొసంగి ప్రోవుతన్. 11

వాగ్వాదినీ స్తుతి.

సీ. వాఙ్మన్మథపరాఖ్య♦వర్ణంబు లేదేవి దివ్యమంత్రాకృతిఁ ♦ దెలుపుచుండు
[1]శ్రుత్యాగమౌఘముల్ ♦సొంపుగ నేయంబభవ్యమహత్త్వంబుఁ ♦బలుకుచుండుఁ
దుంబురునారదా♦దులు భక్తి నేతల్లి వాగ్వైభవంబును ♦ బాడుచుందు
రమరులు సిద్ధసా♦ధ్యాదు లేజనయిత్రి కరుణైకదృష్టికై ♦ కాచియుందు
తే. రట్టి లోకైకపూజిత ♦ యబ్జభవుని, రాణి బంభరసమనీల♦వేణి వాణి
సరసపావనకవిత నొ♦సంగి నన్నుఁ, గరుణ చెలువారుచుండంగఁ♦గాచుఁగాత.

గణపతి స్తుతి.

మ. ప్రత్యూహాచలతీక్ష్ణవజ్రనిభు భా♦స్వద్దంతివక్త్రున్ ముని
స్తుత్యప్రాభవు దేవతార్చితపదా♦బ్జుం గాంక్షితార్థప్రదున్
నిత్యోద్యద్భాసిత తేజునిన్ గణపతిన్ ♦ నృత్యద్ద్విరేఫౌఘసం
యుత్యుత్తేజితగండభాగు మహనీ♦యుం గొల్తు నిష్టాప్తికై. 13

గురు స్తుతి.

క. కరుణాకరునిన్ రాజ్ఞీ, వరకులపాథోధిచంద్రు ♦ బహువిధశాస్త్రీ
త్కరపారంగతు యజ్వను, నరసింహాహ్వయుని సుకవి♦నాథుని గొలుతున్. 14

సీ. తనశిష్యులకు విద్య ♦ ననువుగ నేర్పుటే కృత్యంబుగా మది ♦ నెన్నుచును ని
శాస్త్రౌఘచర్చ య♦జస్రము చేయుటే ధన్యంబటం చెంచు ♦ తత్త్వవేత్తఁ
బరులకు నుపకృతిఁ ♦ బాటించుచుంటయే పుణ్యంబటం చెంచు ♦ పూతచిత్తు
నంబికాంఘ్ర్యంబుజ♦ధ్యానం బొనర్చుటే పరమార్థమని యెంచు♦పండితేంద్రుఁ
తే. గరణరత్నాదిసద్గ్రంథ♦కర్త నన్ను, వేదచతుర్విదుని జేసి ♦ వెలసినట్టి
రమ్యతోపల్లివేంకట♦రామదైవవిదుని గురువర్యుఁ బ్రార్థింతు ♦ మది సతంబు. 15

---

1 సర్వతంత్రప్రతిపాదితవాగ్వాదినీమంత్రరూప మిటఁ గనఁబఱుపఁబడినది.

సంస్కృతకవిస్తుతి.

సీ. ఆదిఁ గవిత్వంబు ♦ నవతరింపఁగఁ జేసినట్టి వాల్మీకిసం♦యమిని గొలిచి
శ్రుతుల విభాగించి ♦ శుభపురాణంబుల నొనరించినట్టి వ్యా♦సుని నుతించి
నీవె నేనని కాళి ♦ నెమ్మిఁ బల్కించిన కాళిదాసుని సాధు♦కవిని బొగడి
సురుచిరసత్పద♦స్ఫూర్తికవిత్వంబుఁ జక్కఁ జెప్పిన దండి ♦ సత్కరించి
తే. కాళిదయఁ గన్న భవభూతి♦కవినిదలఁచి, భావనంతయుఁ గ్రక్కిన♦బాణు నెన్ని
కల్పనానల్పుఁడైనమా♦ఘకవి నెంచి,యితరసంస్కృతకవులను♦ నెలమిఁ గొలుతు.

ఆంధ్రకవిస్తుతి.

చ. సరసపదార్థసంయుతిని ♦ జక్కఁగ భారత మాంధ్రభాష న
వ్వరుస రచింప రుచ్యమయి ♦ భాసిలునో యటు నిర్ణయించి యా
దరమున మూఁడుపర్వములు ♦ తత్క్రియ మెప్ప రచించి వ్యాకృతిన్
ధర వెలయించినట్టి కవి♦తల్లజు నన్నయభట్టుఁ గొల్చెదన్. 17

చ. తెనుఁగున నిట్టిదే కవిత ♦ తీర్చినయట్లుగ నుండునంచుఁ జ
క్కనిగతి శిష్టభారతముఁ ♦ గమ్రపదంబులఁ గూర్చి యజ్వయై
తనవరకీర్తిచంద్రుని స♦దా వెలయంగను జేసినట్టి తి
క్కనకవిధాత నామది న♦ఖండతరప్రతిభున్ స్మరించెదన్. 18

చ. ఇరువురుసత్కవుల్ వెలసి ♦ రీతఁదు మూఁడవవాఁ డటంచుఁ దన్
వరమతులెన్నఁగాఁ గృతుల ♦ బాగుగఁ గూరిచి భారతంబునన్
వరకవి చేయ శిష్టమగు♦భాగముఁ దెన్గొనరించి కీర్తి ని
ద్ధరణిని నిల్పినట్టి కవి♦తల్లజుఁ గొల్చెద శంభుదాసునిన్. 19

మ. మనుజేంద్రార్చితుఁడై మహామహిముఁడై ♦ మంత్రిప్రధానుండునై
ధనభోగంబులఁ బెంపుమీఱి కవిసం♦తానేంద్రుఁడై శైవుఁడై
ఘనకీర్తిప్రతిభాభిరాముఁడయి ని♦క్కం బీతఁడే యాంధ్రవా
ణిని గాపాడె నటంచు ఖ్యాతిఁ గనువా♦నిం గొల్తు శ్రీనాథునిన్. 20

సీ. తనకవిత్వముఁ గాంచి ♦ ఘనమతుల్ మేల్మేలటంచు నాదలలూఁచి♦యాదరింపఁ
దనసాంద్రభక్తిని ♦ గని సుధీజను లెల్ల నానందసాగర♦మందు మునుఁగఁ
దనదునిర్మోహిత్వ♦మును గని యోగులు తా రభ్యసింపంగఁ ♦ దత్తఱపడఁ
దనదుస్వచ్ఛందజీ♦వనమును గని ధీరు లంద ఱౌరౌర యం ♦ చనుసరింప
తే. సుకవి భక్తుండు సుజ్ఞాని ♦ శుభచరిత్రుఁ
డగుచు భాగవతంబుఁ దె♦న్గుగ నొనర్చి

ఱొంటిమిట్ట శ్రీరామున ♦ కొసఁగినఘనుఁ
బోతనాహ్వయుఁ దలఁతు నె♦ప్పుడు ముదమున. 21

క. హరిహరనాథపదాంబుజ, నిరతమనోబంభరుండు ♦ నృపపూజ్యుఁడునై
పరఁగు కవీశుని నాచన, వరకులజుని సోమనాథుఁ ♦ బ్రార్థింతు మదిన్. 22

చ. తనకవితారసాంబుధిని♦తాంతనిమగ్నమనస్కుఁడై తనం
దన కవిగండపెండెరము ♦ ధన్యుఁడ నైతి నటంచు నంఘ్రిఁ జ
య్యన నలరించి భూమిపతి ♦ "యాంధ్రులసత్కవితాపితామహా"
యని పొగడంగఁ బెంపలరి♦నట్టి మహాత్ముని నెంతుఁ బెద్దనన్. 23

ఉ. ముద్దులు మూట గట్టునటు ♦ మోదమునించు నుడుల్ దెలంగఁ ద
న్బద్దనఁ బోలె భూమిపతి ♦ వేడుకమై నుతిచేయఁగాఁ గృతుల్
తద్దయుఁ బాండితిన్ వెలసి ♦ తా నొనరించి యశంబునన్ దెసల్
దిద్దిన ముక్కుతిమ్మనను ♦ దివ్యకవీంద్రునిఁ బ్రస్తుతించెదన్. 24

సీ. ప్రతిపక్షవిద్వద్ద్వి♦రదసింహు నయ్యలరాజాన్వయుని నెన్ని ♦ రామభద్రు
సుకవివతంసుఁడై ♦ శోభిల్లు శ్రీరామరాజభూషణు మదిఁ ♦ బ్రస్తుతించి
యసదృశమహిమచే ♦ నాదిశంకరుని మెప్పించిన ధూర్జటిఁ ♦ బ్రీతిఁ దెలఁచి
రసవార్ధిగఁ గవిత ♦ రంజిల్లఁ జేసిన యలరామలింగని ♦ నభినుతించి
తే. మఱియుమహితాత్ములై గ్రంథ♦మండలముల, వెలయఁ జేసియశంబును♦నిలిపినట్టి
యాంధ్రసత్కవివర్యుల ♦ నాదరింతుఁ, బావనంబయిమత్కృతి♦వఱలు కొఱకు.

చ. కృతిపతి నిర్ణయించి కృతి ♦ యొల్లవిధంబులఁ బెంపునొందు నీ
క్షితి నని యాశిషంబు లిడి ♦ శీఘ్రమె రాముకృతిన్ వచింపు మీ
వితమున నంచుఁ బద్ధతుల ♦ వేడుకఁ దెల్పిన సత్కవీంద్రు స
ద్వ్రతతినుతుం దలంచెదను ♦ వేదము వేంకటరాయశాస్త్రినిన్. 26

ఆ. పూర్వపద్ధతులను ♦ బోనాడ కాంధ్రభాష నిలఁ బెంపుఁ జేయు ♦ సంతసమున
గ్రంథరాజిఁ జేయు♦కవిపుంగవుల నెల్లఁ, దలఁతు సాధుమతుల ♦ నెలమిమీఱ.

ఉ. ఎవ్వరికేఁ బ్రమాదమను ♦ నేర్పడియుండును దాని మానియే
యివ్వసుధం జెలంగునరుఁ ♦ డేయెడఁ గన్పడఁ డెన్నిచూడ నే
నెవ్విధిఁ గాను బండితుఁడ ♦ నింకఁ బ్రమాదము లొందకుండునే
యువ్వి పొసంగినం గరుణ ♦ నారసి సత్కవులార! ప్రోవరే. 28

ఉ. భారత మాంధ్రభాషఁ గల ♦ భవ్యకృతీంద్రములందు నాద్యమై
సారపదప్రయోగగణ♦సాంద్రముగాఁ గనుపట్టు; నానుధా

ధారలఁ గ్రోలునట్లు సుప♦దప్రయుతంబగు తద్గ్రసంబునుర్
నూరిజనుల్ ముదంబలర ♦ సొంపుగఁ ద్రావుదు రెల్లకాలమున్. 29

తే. భాస్కరుండును శ్రీనాథ♦పండితేంద్రుఁ, డల్లిరామునరించినారు గ్రం♦థాళిశాస్త్ర
విహితమై తగ నవ్వాని ♦ విశ్వసించి, కవిత చెప్పిన ధాత్రిలో ♦ గణన కెక్క.

ఉ. వారల సత్ప్రయోగముల ♦ భంగిని మీఱఁగ రాదు మీఱినన్
గౌరవ మింతలేదు కల♦కాలము నిందయె కల్గుఁ గావునన్
సారతదుక్తిధోరణుల ♦ చందము నెన్ని కృతుల్ రచించు చే
ధారణి సద్యశంబుఁ గను♦దారి మఱొక్క విధంబుఁ జెల్లునే ?. 31

చ. అని తలపోసి దేవతల ♦ నాత్మఁ దలంచి గురువ్రజంబునున్
మనమున సంస్తుతించి కవి♦మండనులం గొనియాడి వారిగ్రం
థనికరసత్ప్రయోగములఁ ♦ దద్దయుఁ బూనిక సంగ్రహించి చ
క్కనికృతిఁ జేయఁగాఁ దలఁచి ♦ గ్రంథములం దలపోయు చుండఁగన్. 32

సీ. వావిళ్లసద్వంశ♦వరమాక్తికంబయి వేంకటేశ్వరశాస్త్రి ♦ విశ్వవినుత
విఖ్యాతినిం గాంచి ♦ వెలసెఁ; దదగ్రజుం డనఘుఁ డనంతనా♦రాయణార్యుఁ
డఖిలశాస్త్రజ్ఞుఁడై ♦ యూది, మహాశూరసంస్థానపండిత♦సత్కృతిఁ గని
మాతృభాషాసేవ ♦ మహితరీతిని జేయు కౌతూహలంబును ♦ గాంచి యాంధ్ర
సద్గ్రంథముద్రణ♦సమధికకృత్యంబు నిర్వహింపఁగఁ బూనె♦నేర్పు మెఱయ;
తే. వేంకటేశ్వరశాస్త్రికి ♦ విమతవాద,ఖండనోద్దండునకు నయ్యెఁ ♦ గాంత మంగ
మాంబనీతివిభూషణ♦యాయిరువుర,కాత్మజుఁడు గల్గె విద్వదా♦రాధ్యుఁడగుచు.

క. ఘనమతి భాషాద్వయవిదుఁ, డనుకంపానీరరాశి ♦ యాశ్రితసుజనా
వనచతురుఁడు క్షితి వెలసెను, వినుతమహాకీర్తి యగుచు ♦ విబుధేంద్రుండై.

క. తను రామస్వామిసమాఖ్యను బిల్వఁగ నూరివినుతుఁ♦డై పరమేశాం
ఘ్రినిహితమతియై చెలఁగెను;, ఘనమతి కాపండితేంద్ర♦గణవినుతునకున్. 35

చ. పతిహితచర్యయే తనకు ♦ భద్రవిభూషణమై చెలంగ ను
న్నతిమతి నర్థిబృందము ల♦నారత మెంతయు వేడ్కరాఁగ నా
దృతిమెయి నన్నదానమున ♦ నేర్పడఁ దన్పుచు సాధుశీలయై
సతి యలరారె భూతదయ ♦ చాలఁగ నొప్పఁగ సద్గుణాఢ్యయై. 36

క. జ్ఞానాంబ యనెడు నాహ్వయ, మూని సతీరత్న మామె ♦ యొప్పి కనియె న
త్యూనుఁ గుమారునిఁ బార్వతి, తా నెలమిం గన్నయట్లు; ♦ తత్తనయుండున్.

చ. తననుగుణప్రసూనము స♦తంబు మనోహరరీతిఁ బొల్చి స
జ్జనమతిఁ గాంచి దిగ్యువతి♦చారుశిరోరుహభూషణంబుగా
దనరి యతుల్యమై తగువి♦ధంబున నొప్పఁగ నర్థిచాతకా
వనఘనుఁడై మహాసుగుణ♦వారమనోహరుఁడై చెలంగుచున్. 39

సీ. వావిళ్లసద్వంశ♦వార్ధిసుధాంశుఁడై భాషాప్రపంచస♦త్పాలనైక
నిరతుఁడై యచ్ఛిన్న♦నియతిసమాదృతి నెసఁగి పండితసత్క♦వీశ్వరాళి
బహువిధంబుల; గౌర♦వంబున నలరించి యానందపరవశుం♦డగుచు వెలయు
వేంకటేశ్వరశాస్త్రి ♦ వేడుక నొకనాఁడు తనపంక్తి భుజియించు♦ననుసమాదృ
తే. తినిగనుంగొని బ్రహ్మాండ♦ఘనపురాణ, మునురచించితి వాంధ్రభా♦షనుదగంగ
నాదికావ్యముఁ దెనిఁగింప♦నయ్య భవ్య, భణితిసత్కృత్యమిదియని♦పరమనియతి.

చ. అని పురికొల్ప నయ్యనఘు♦నానతి కీర్తికరంబు పుణ్యదం
బునగునటన్న యాశయముఁ ♦ బూని మహాత్మక! యట్లె రాముగా
థను దెనిఁగింతు నన్నఁ బ్రము♦దంబున వేగ రచింపు మెప్పుడో
యనకు మటంచు న న్నలరు♦నట్లుగఁ జేసె ననూనమైత్రితోన్. 40

ఉ. అంతియకాక ముద్రణస♦హాయముఁ జక్కఁగఁ జేయువాఁడ నీ
వింతయుఁ జింతనొందఁ దగ ♦ దేఁ గలుగంగ నటంచు నాదృతిం
బంతము మీఱఁ బల్కి తన♦వాక్కు ఫలింపఁగఁ జేసె సత్య మా
వంతయుఁ దప్పకుండ సుజ♦నావనదక్షత పెంపుమీఱఁగన్. 41

చ. అనుజునియట్లు నన్నుఁ గన ♦ నాకృతి మీఱఁగఁ బిల్వఁబంచు నేఁ
గనఁబడ సంతసించుఁ గల♦కాలము నాదగు చెంతనుండుమా
యని మృదుభాషణంబు లొగి ♦ నాడును, వీడుట కాత్మనోడు నా
యనఘుని నెన్నఁగా వశమె ♦ యల్పతరోక్తుల నించుకేనియున్. 42

చ. కపట మొకింతలేని దయ ♦ గన్పడ రాముకృతిన్ రచింపుమా
యిపుడని భుక్తికాలమున ♦ నెంతయు నాదృతిఁ బల్క సంతసం
బపరిమితంబుగాఁ బొలయ ♦ నైతిని ధన్యుఁడ నేఁటి కంచు రా
ముపదసరోరుహంబులకు ♦ మ్రొక్కి "తథాస్తు"ని వారిచెంగటన్. 43

సీ. పని విని కడపకుఁ ♦ జనుదెంచి శ్రీగార్లదిన్నెకులాంబుని♦ధిన్ విధుండు
నా నుద్భవంబంది ♦ నయహితవృత్తియై న్యాయవాదియు నౌచు♦నలరుచున్న
రమ్యసద్గుణసాంద్రు ♦ రామేశ్వరామాత్యు సౌధంబున వసించి ♦ సంతసమున
నాయనమన్నన ♦ లందుచు నాంగ్లేయపాఠశాలఁ దెనుంగు♦భాష నేర్పు

వృత్తిచే సంసార ♦ మెట్లొ సాగించుచు రామాయణంబు నాం♦ధ్ర మొనరింపఁ
బూనితి; పావన♦మానసంబునన్ నాదు వయసువుప్పుదియైద♦వ దగుచుండఁ
బెద్దలయనుమతిఁ ♦ బ్రియమార మొదలిడి వర్షత్రయంబు నా♦పైని మూన
దళకంబు లెక్కింపఁ ♦ దగునంతకాలంబునను బూర్తి నొందించి♦తిని బరేశు

తే. కరుణ; నిట్టులు సజ్జనుల్ ♦ నిరుపమప్రి,యంబునం బ్రోత్సహింపది♦వ్యతమగాథ
యనుయశంబును గాంచిన♦యట్టి రాము,చరితమును జేయ నెంచిన♦స్వాంతమలర.

సీ. హాలాస్యమాహాత్మ్య ♦ మనుస్కాందభాగంబు నాంధ్రీకరించితి ♦ నాదియందు
నవ్వాలలలితాంబ ♦ దగునుపాఖ్యానంబుఁ దెనిఁగించినాఁడను ♦ దేశికాజ్ఞఁ
బండితేంద్రానుజ్ఞఁ ♦ బాటించి బ్రహ్మాండమనుపురాణముఁ జేసి♦తిని దెనుంగు
వీనియంతరముల ♦ విమలగాథలఁ గొని చిఱుతగ్రంథములుగఁ ♦ జేసినాఁడ

తే. నాదికావ్యంబునాఁగ వి♦ఖ్యాతిఁ గాంచి
యిహపరసుఖంబుల నొసంగు ♦ నీపవిత్ర
రమ్యరామాయణంబు నాం♦ధ్ర మొనరింతు
శ్రీరఘూత్తముఁ గృతిపతిఁ ♦ జేసి యిపుడు. 45

రా మా య ణ ప్ర శం స.

ఉత్పలమాలిక:—

ఎందఱొ తెన్గొనర్చి రిపు ♦ డేలొకొ? యిట్టిప్రయత్నమంచు న
న్నందురుగాక నిశ్చయమ ♦ యూ నొకభంగిఁ దలంపఁ, గాని నా
ముందటివార లిట్టి విధ♦ముం గయికొన్నయెడన్ జగంబునన్
బృందముగాఁగ రాముకథ ♦ లిన్నివిధంబుల నుండకుండుఁగా;?
యింకఱె తెన్గుఁ జేయఁదగు ♦ నీకృతినంచు నియామ మున్నదే?
యెందఱు రామచంద్రుని య♦హీనకథాసుధఁ గ్రోలి తృప్తినిం
బొందెదుపుణ్యముం గనుచుఁ ♦ బొల్తురొ వారల కిట్టి కావ్య మిం
పొందఁగఁ జేయుభాగ్య మిల ♦ నొక్కవిధంబునఁ గల్గు; మానిరా
డ్బృందవరుండు వాల్మికియు ♦ విస్తృతసారతరార్థయుక్తిచే
సుందరమైన యీకృతిని ♦ శోభిలఁ జేసె జగంబునందు; నే
మందుఁడుగాని దాని నొక♦మాఱు తలంచిన సాధుచిత్తుఁడై
పొందును విష్ణులోకమును; ♦ బూనిక మీఱఁ దెనుంగు సేయఁ బూ
నంనగు భాగ్యమే గలిగి♦నన్ మఱి చెప్పఁగనేల? కాన న
న్లెందఱు తత్ప్రయత్నముల ♦ నింపుగఁ జేసిన నంతమేలె యూఁ;
జందరు నెందఱేఁ గనినఁ ♦ జాలు నటంచుఁ దలంతురే? జగ
త్సుందరు రామునిం బొగడు♦చున్ మదినిన్ స్మరియించుచుండినన్

పొందును బుణ్యరాసులును ♦ బూజ్యతరంబగు ముక్తి; కావునన్
డెందములోఁ దలంచుచుఁ గ♦డిందిముదంబునఁ దత్కథన్ సతం
బుం దమి వ్రాయుచున్ మఱియుఁ ♦ బూజ్యతదర్థము నెంచుచుండుటే
యందము, తృప్తినిం గనఁగ ♦ నానొకొ? యెవ్వరి కైన నిద్ధరన్. 46

క. అనుచుం దలఁచుచు రామా,యణమును బఠియించి దాని♦వ్యాఖ్యలఁ జక్కం
గను బాఱఁజూచి నెమ్మన,మునయందున్ వానియర్థ♦మును గైకొనుచున్. 47

తే. పెక్కు వ్యాఖ్యలు భావముల్ ♦ పెక్కుగతులఁ, దెల్పనరిపడకుండుమ♦దిందలంప
నొక్కదానికి వేఱొకఁ♦డొక్కచోట, నన్నియునుగూర్చి తెనిఁగింప♦నగు నె? సరిగ.

క. జననీభావముఁ గనఁబఱచు నొక్కవిద్వాంసుఁ డట్టి♦చోటనె జక్కం
గను భార్యయనెడు భావముఁ, గనఁబఱచుచు మఱొక్కసూరి♦కడుఁ బాండితిచేన్.

ఆ. అట్టితావులందు ♦ నయ్యర్థములు రెండు, సరిగ నన్వయించు♦చందమునను
దెనుఁగుచేయుటనఁగఁ ♦ జనదె? కష్టం బన, దీని నెఱుఁగరొక్కొ? ♦ ధీరు లెల్ల.

సీ. గోవిందరాజొక్క ♦ గూఢార్థమును లాగు నట మహేశ్వరతీర్థుఁ ♦ డర్థ మొండు
దెలుపు నట్లే యిత♦రులు వేఱు భావంబుఁ గనఁ బఱతురు వానిఁ ♦ దెనుఁగునందుఁ
బలుక శక్యముగాదు ♦ పలుతావులం దట్లు కనఁబడుఁ గాన నే♦నును శ్రమించి
వ్యాఖ్యామహార్థంబు ♦ బాగుగ గ్రహియించి సందర్భశుద్ధిని ♦ జక్క నెఱిఁగి
తే. తనదుపైత్యంబుకొంతయుఁ♦దాల్లపాక, వారిపైత్యంబుకొంతయున్ ♦ భంగినిర్వ
రనువదించినయర్థంబు♦గనఁబడునటు, కూర్చి నాభావమునుగొంత♦చేర్చిమఱియు.

క. మునివాక్కులఁ గల యర్థం
బును వ్యర్థముచేయ కొక్క ♦ పోలికను దెనుం
గునఁ గూర్చితి; వ్యాఖ్యాద్వయ
మునఁ గల్గిన యర్థయుగము ♦ మునుకొని యొకచోన్. 52

క. తెలియంగ లలితపదములఁ, బలికితి మూలార్థమునకు ♦ భంగమ దెట్టుల్
గలుగంగనీక పాండితి, గలిగినయందాఁకఁ గూర్పఁ ♦ గల్గితిఁ జుండీ!. 53

శా. పారావారముభంగి నిమ్నమగు తా♦త్పర్యంబునం బొల్చుచున్
పారస్ఫారపదార్థయోగమున మిం♦చం జాలి చెన్నారుచున్
శ్రీరామాయణ మొప్పు దానిఁ దెనుఁగుం ♦ జేయంగ నర్హుండనే?
శ్రీరాముండె సహాయుఁ డన్న నియతిం ♦ జిత్తంబు తృప్తిం గనన్. 54

మ. పరదేవీకరుణైకదృష్టి పొలయన్ ♦ భవ్యంబుగాఁ జేయ నా
తరమే? యంచుఁ దలంచి మానక యనం♦తంబైన భక్త్యున్నతిం
బరమంబై తగు రామగాథఁ దెనిఁగిం♦పం బూనితిన్ సత్కవీ
శ్వరులారా! కరుణింపుఁ డీకృతి సభా♦స్తారాదృతిం బొందఁగన్. 55

క. అనుచున్ శ్రీమద్రామా,యణమును దెనిఁగించు నాశ♦యం బిది యనుచున్
మనమున సిద్ధాంతముఁ జ,క్కనిభంగి నొనర్చుకొని ని♦శాముముదమునన్. 56

తే. పెద్ద లుపదేశ మిచ్చి రీ♦ ప్రియతమంపుఁ
గృతిని రామాంకితము చేయు ♦ మీవటంచు
మేలు మేలిది దీనిని ♦ మించుశుభము
గలదె? జగమందు వెదకినఁ ♦ గాని యెవుడు. 57

క. కృతి యాదికావ్యమఁట శ్రీ,పతి రాముం డిట్టికృతికిఁ ♦ బతియగునఁట పం
డితులాజ్ఞ చేసిరఁట ఫల, మతిశయమఁట కొదువయేమి ♦ యగు నా కింకన్. 58

సీ. శాంతశృంగారాది♦సకలరసంబులే యాభరణాళిగా ♦ నలవరించి
నిరుపమాలంకార♦నియతిఁ బెంపొందించి శాస్త్రపద్ధతులను ♦ సంస్కరించి
గంభీరభావముల్ ♦ గలుగంగ వెలయించి పాకశయ్యాశుద్ధిఁ ♦ బ్రౌఢఁ జేసి
గతివిశేషములఁ జ♦క్కనిరీతిగాఁ బెంచి సందర్భసంశుద్ధి ♦ నంతరించి
ఆ. కృతికుమారి దీని ♦ జతనంబు మీఱంగ, సకలవిధములను న♦సంగఁ జేసి
రామచంద్రునకును ♦ రమణ నర్పించితిఁ, బరమమంగళంబు ♦ బడయఁ గోరి.

తే. ఏకపత్నీవ్రతుండ నా ♦ కేల యిట్టి, కృతినితంబిని యనఁబోకు ♦ క్షితిపతీంద్ర!
ధరణితనయ యయోనిజ♦తనరు నట్లొ, యట్టిదేసుమ్ము స్థిరతర♦ఖ్యాతినిదియు.

క. ఇసుమంతయైన దోసము, పొసఁగదుగద దీనియందుఁ ♦ బూజ్యయశమునన్
దెసలెల్ల నావరించును, ససమతిరాకృతిని వెలయు ♦ నవని సతంబున్. 61

చ. అనిరఘురామచంద్రు వినయంబున వేఁడి మహాత్ములాజ్ఞ యి
చ్చినవిధ మెల్ల నామదిని ♦ జేర్చి సునిశ్చలమానసుండనై
తను విది కల్గినందులకు ♦ ధన్యుఁడ నైతిని నేఁటి కంచు నెం
చి నియతి; నింక నాకథను ♦ జెప్పెద నించుక మూఁడుమాటలన్. 62

కృతికర్తృవంశము.

తే. ఎందు సుకవులుసద్యశం♦బొందియుండి, నారొకవిధాతయగుతిక్క♦నయుజనించి
ప్రథితకీర్తిని మించి భా♦రతముఁదెన్గుఁ, జేసెనో మండలం బది♦క్షితిఁజెలంగు.

తే. అదియె నెల్లూరుమండలం ♦ బందునున్న
వారు నెఱజాణులనఁగఁ బే♦ర్వడసి యుంట
యెల్లరికిఁ దెల్లమే కద ♦ యల్లపురికిఁ
బశ్చిమంబునఁ దగుఁ గలు♦వాయ యనఁగ. 63

క. జననంబందితిఁ దత్పురి, మును పచ్చటఁ గొంతకాల♦ము వసించిరి నా
జనకునిపూర్వు లదేటికొ, చనుదెంచిరి వారు కడప♦సన్నిధి నుండన్. 64

సీ. చారుపినాకినీ♦తీరమ్మువం దగి ఖ్యాతినొందినయట్టి ♦ కడపపురికి
నీశాన్యమున నాలు♦గే యామడలమేర రంజిల్లు నగ్రహా♦రం బొకండు
తృణకాష్ఠజలసమృ♦ద్ధిని గాంచి వేంకటరామపురంబు నా ♦ రమ్యమగుచు
వలరారు నప్పురి ♦ వెలసిరి మావారు జనమంచివారనఁ ♦ దెనుఁగునాటి
తే. ధాత్రిసురు; లింక మత్ప్రపి♦తామహుండు
నూరుభట్టన వెలసెను ♦ శ్రుతివిదగ్రుఁ
డతని తనయుండు వేంకటే♦శావధాని
యతనికిని బేరమాంబ భా♦ర్యయయి వెలసె. 66

క. పతిభక్తియె తనకున్నత,గతి యను నిశ్చయము తనరఁ♦గాఁ దత్సతి యీ
క్షితిఁ గీర్తనీయసుగుణా,కృతియగుచుం బేరమాంబ ♦ యెసఁగె ననమతిన్.

సీ. ఆదంపతుల కిద్ద♦ ఱాత్మభవుల్ గల్గి రందు సుబ్రహ్మణ్యుఁ ♦ డగ్రజన్ముఁ
డతనిసోదరుఁడు శే♦షాహ్వయుం డీయిర్వు రమలచిత్తులు భవ్య♦యశులు దేవ
దేవాంఘ్రిపంకజా♦ధీనమానసులునై వెలసిరి; శేషార్యుఁ ♦ డెలమిఁ గాంచె
బుత్త్రు లక్ష్మీశబ్ద♦పూర్వకనారాయణాహ్వయు; నగ్రజుం ♦ డైన యట్టి
తే. భూరికీర్తి సుబ్రహ్మణ్య♦బుధవరేణ్యుఁ
డఖిలజననుతశీల భ♦వ్యగుణజాల
నుభయకులకీర్తిదాయిని ♦ నురుదయార్ద్ర
హృదయఁ గామాక్షి యనుసతి ♦ నెలమిమిగుల. 67

క. పెండిలియై సద్గుణగణ,మండితుఁ డాభూసురుండు ♦ మహిమం జేసెన్
ఖండేందుధరప్రియము ల,ఖండఫలప్రదములు నగు ♦ కార్యములఁ దగన్. 68

ఆ. అట్టిదంపతులకు ♦ నాత్మజ లిరువ్వురు, తనయుఁ డొక్కఁ డగ్ర♦తనయ సుబ్బ
మాంబ యన్నపూర్ణ ♦ యనుజాత శేషాద్రి,యనెడు నేను వారి ♦ కవరజుండ.

క. జని నేఁ గలువాయపురం,బునఁ గాంచితి నన్నుఁ బ్రీతిఁ ♦ బూనినమదిఁ బెం
చెను మేనమామ ఖ్యాతిం, గని వేంకటసుబ్బయాఖ్యుఁ ♦ గనిన మహితుఁడే.

సీ. పిన్నతండ్రియు నన్నుఁ ♦ బ్రియమునరక్షించె మాతులుం దప్పు ద♦మర్త్యలోక
మున కేగియుంట న ♦ న్ననునయంబున గారిపెద్దివంశ్యుఁడయి ♦ విమలచిత్తుఁ
డలరి కాపాడె రా♦మయ్య రెండవబావ జననిలేనికొఱంత ♦ గనఁబడనటు;
లంతియకాక వి♦ద్యార్థినై కాశ్యాదిదూరస్థలంబులఁ ♦ దోఁచునన్నుఁ
గనఁజాల కార్తిని ♦ గనునాదుతండ్రికిఁ దగుసహాయమొసంగి ♦ దయచెలంగ
నన్నును ద్రవ్యదా♦నంబున నలరించి యుద్వాహమున కెంతో ♦ యుపకరించి
పిన్నవాఁడనైయైనఁ ♦ బెద్దగా నను నెంచి చెప్పినచొప్పును ♦ దప్పకుండ
వర్తించె; నీవిధి ♦ బంధుపోషణమునఁ ♦ దనరారి గురుపాద♦వనరుహముల

తే. గొలిచి శ్రీదేవి సంప్రీతిఁ ♦ దలఁచి పెద్ద, లనుమతింపఁగ నాదికా♦వ్యమునుదీని
దెలుఁగొనర్చిమహాఫల ♦ మెలమిఁ గోరి, యమలభక్తిని శేషాద్రి♦యనెడు నేను.

కృతి సమర్పణము.

క. ఓంకారరూపునకుఁ బటు, హుంకారప్రశమితారి♦యోధునకు మన
స్సంకటహరునకు విగతశ, ంకునకున్ సుగుణగణవి♦లాసయశునకున్. 72

క. అండజవిభువాహనునకు, ఖండితశివచాపునకును ♦ ఖరముఖ్యమహో
ద్దండాసురయమునకుఁ బ్రహ్మాండగణాధీశ్వరున క♦హార్యబలునకున్. 73

క. ఉద్యద్దినేశబింబ, ప్రద్యోతాంగునకు యోగి♦రాడున్నతహృ
ద్విద్యోతమానరూపున, కాద్యునకున్ సర్వదేవ♦తాధీశునకున్. 74

క. కరుణాపారావారున, కరుణాన్వయవార్ధిశశికి ♦ హరిహయముఖని
ర్జరసంఘార్చితపదునకు, హరికిన్ శ్రీపతికి దశర♦థాత్మజమణికిన్. 75

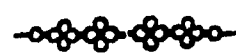
క. ధారాధరరూపునకు గ, భీరాశయునకును భక్త♦భీతిహరునకున్
మారుతిసేవితపదునకు, శ్రీరామున కఖిలమాని♦చిత్తవసతికిన్. 76

తే. భక్తవాంఛాప్రదుండను ♦ పరమకీర్తిఁ, గన్నపరమేశునకు శ్రుతి♦గమ్యునకును
నర్పణంబుగఁ దెనిఁగించి♦నట్టి యీమ, హాకృతికి నెవ్విధంబున ♦ నాది యనిన.

శుభమస్తు.

ఆంధ్ర శ్రీమద్రామాయణము.

బాలకాండము - ౧ సర్గము.

క. మునివరుఁడు తపస్స్వాధ్యా, యనిరతుఁడై పండితాళి♦యం దుత్తముఁడై
తనరెడు నారదుఁ బ్రశ్నిం, చెను వాల్మీకి యనుతపస్వి♦చిత్తం బలరన్. ౧ 1

క. ఈవసుధాస్థలి నిత్తఱి, నేవాఁడు ప్రతాపశాలి ♦ యెవఁడు గుణయుతుం
డేవాఁడు సత్యవచనుం, డేవాఁ డగు ధర్మవేత్త ♦ దృఢనిశ్చయుఁడున్. ౨ 2

తే. సర్వభూతహితుండును ♦ సచ్చరిత్ర
యుక్తుఁడును బ్రియదర్శనుం ♦ డురుతరజ్ఞుఁ
డతిసమర్థుఁడు జితకోపుఁ ♦ డాత్మవిదుఁడు
కాంతియుతుఁడు కృతజ్ఞుఁడై ♦ క్రాలు నెవఁడు. 3 3

క. అనసూయుం డెవ్వాఁ డగు, జనసంక్షయకాలమందు ♦ జాతామర్షం
బున నొప్పు నెవని కసురులు, నరయము భయ మందుచుండు♦రాత్మలయందున్.

తే. ఇద్ది నే వినఁ గోరఁగ ♦ నెంతొ కౌతుకంబు గలవాఁడ నోముని♦కాంత, యిట్టి
నరు నెఱుంగ సమర్థుండ♦వరయ నీవె, యనెడు వాల్మీకిప్రశ్నవా♦క్యము విని తగ.

తే. మూఁడులోకంబుల నెఱుంగు ♦ మునివరుండు
నారదాహ్వయుఁ డోముని♦నాథ, వినుము
యనుచు నామంత్రణముచేసి ♦ హర్ష మెంతొ
యతిశయంబుగఁ బొంగ ని ♦ ట్లనియె నపుడు. ౬ 6

చ. విను మునివర్య! నీ విచటఁ ♦ బేర్కొనినట్టి గుణంబులెల్ల మే
దినిఁ గడు దుర్లభంబులు మ♦దిం దలపోసి వచింతు నిట్టివౌ
ఘనగుణముల్ కలట్టినరు ♦ గాఢపరాక్రమశాలి రాముఁ డం
చును జనముల్ తనుం బిలువ ♦ శోభిలు; ధీరుఁడు రశ్మిమంతుఁడున్. ౭ 7

వ. ఇక్ష్వాకు వనఁబడు ♦ పృథ్వీశకులమున జనియించి, వశియయి ♦ శత్రుసూద
నుఁడు, వాగ్మి, బుద్ధిమం♦తుఁడు నీతిమంతుఁడు నర్థవంతుఁడు నియ♦తాత్మకుండు

N. B.—పద్యాంతమున నున్న తెనుఁగుసంఖ్య మూలశ్లోకమును గుర్తింపఁజేయు.

విపులాంసకుండును♦వితతబాహువు,మహాహనువు, కంబుగ్రీవుఁ♦డరియముండు
దీర్ఘతూణీరుండు ♦ దీర్ఘవక్షుఁడు, గూఢశత్రు, వాజానుహా♦స్తద్వయుండు

తే. చారుశీర్షుండు, విక్రమ ♦ సంయుతుండు
హారిఫాలుఁడు, సమవిభ♦క్తాంగుఁడు, సముఁ
డతులసుస్నిగ్ధవర్ణుండు ♦ నతివిశాల
వక్షుఁడు, విశాలదృశుఁడు సు♦లక్షణుండు. ౧౧ 8

క. అతిశయలక్ష్మీవంతుఁడు, ప్రతాపఖని, ధర్మవిదుఁడు ♦ ప్రజలకు హితమే
సతతముగోరెడుపుణ్యుఁడు,ఋతవాక్ప్రియుఁడునుయశస్వి♦యెన్నఁగశుచియున్.

తే. జ్ఞానసంపన్నుఁడు సుబుద్ధి♦సంయుతుండు
వశ్యుఁడు ప్రజాధినాథుఁడు ♦ ద్వంద్వసముఁడు
శ్రీయుతుఁడు, ధాత, రిపుహర్త ♦ జీవలోక
రక్షకుండును, ధర్మసం♦రక్షకుండు. ౧౩ 10

క. తనధర్మము రక్షించుచుఁ, దనప్రజలను గాచి వేద♦తత్త్వ మెఱిఁగి వే
దనికరమున కంగము లై, తనరెడు [1]శిక్షాదిషట్క♦తత్త్వజ్ఞుం డై. ౧౪ 11

క. వెలయు ధనుర్వేదంబున, నలఘుతరప్రౌఢిమమున ♦ నలరుచు శాస్త్రం
బులయర్థతత్త్వమెఱుఁగుచు,నిలఁ [2]బ్రతిభానంబుస్మృతియు♦నెసఁగుచునుండన్.

తే. సర్వలోకప్రియుండయి♦సాధువగుచుఁ,గడునదీనాత్ముఁడు విచక్ష♦ణుఁడునయితగి
సింధువులచే సముద్రంబు♦సేవితమగు, నట్లెపుడు సజ్జనౌఘస♦మావృతుఁడయి.

క. ఎపుడేకప్రియదర్శనుఁ, డు పూజ్యతముఁ డఖిలసుగుణుఁ♦డును, గోసలదే
శపుఁబతి యనుంగుఁబత్నికి, నపరిమితానందవృద్ధి ♦ నలరించి తమిన్. ౧౬ 14

తే. సర్వసముఁ డై ప్రకాశించి ♦ క్షమ నతండు
సారగాంభీర్యమున వార్ధి ♦ సరణి మించి
ధైర్యమున హిమవంతుఁ డై ♦ తనరి, వీర్య
మునఁ దగఁగ విష్ణుతుల్యుఁ డై ♦ ఘనత మీఱి. ౧౭ 15

క. సోమునివలెఁ బ్రియదర్శనుఁ, డై మేదినితోడ నోర్పు♦నందును, గిన్కన్
భీమానలుతో,ఋతమునఁ, దామాఱట ధర్ముతోడఁ♦దగ సముఁడగుచున్. ౧౮

తే. అలధనదుతోడఁ ద్యాగంబు♦నందు సాటి
నంది యేవంవిధగుణగ♦ణాభియుక్తుఁ
డగుచు సత్యపరాక్రముం ♦ డగుచు, జ్యేష్ఠుఁ
డగుచు శ్రేష్ఠగుణాన్వితుం ♦ డగుచు వెలసి. ౧౯ 17

---

1 శిక్ష, కల్పము, వ్యాకరణము, నిరుక్తము, జ్యోతిషము, ఛందస్సు. ఇవి వేదాంగములు.

2 ప్రతిభానము=వ్యవహారకాలమునందుఁ బ్రాగశ్రుతశ్రుతార్థము స్ఫురించుట అదిగలవాఁడు.

క. తనరారెడు శ్రీరామునిఁ, దన ప్రియసుతు దశరథుండు ♦ తమిఁ బ్రకృతిజనా
వన మెప్పుడు కోరెడువాఁ, డని ప్రకృతిప్రియసువాంఛ♦నాత్మం గనుచున్. ౨౦

తే. యౌవరాజ్యపదంబున ♦ నతనిఁ గూర్పఁ, బ్రీతిచే నిచ్ఛయించె నా ♦ భూతలపతి;
యతని యభిషేకసంభారం♦మంతఁ గాంచి, రాజు ప్రియపత్ని కేకయ♦రాజపుత్రి.

క. మును వరములఁ బతివలనం, గొని యున్నదిగాన దేవి♦కోరిక యాచిం
చెను భర్త నిట్లు రాముని, వనమున వాసం బొనర్పఁ♦బనుపు జవమునన్. ౨౨

క. భరతున కభిషేకంబును, జరపుము నాధర్మపాశ♦సంయుతుఁడై యా
నరపతి ఋతవచనుఁడు గను,క రామునిం బ్రియకుమారుఁ ♦ గానకుఁ బంపెన్.

క. పితృనిర్దేశమునవలనన్, బ్రతిజ్ఞనుం గావ వీర♦వరుఁ డగు రాముం
డు తరలి కేకయపుత్రీ, హితకారిణ మగుటవలన ♦ నేగెన్ వనికిన్. ౨౪ 22

చ. వని కిటులేగు నాతినిని ♦ భ్రాతకుఁ గూర్చెడు రాము మైత్రిచేఁ
దనజనయిత్రి కెంతయు ము♦దం బొనఁగూర్చెడు లక్ష్మణుండు ప్రీ
తిని వినయాన్వితుం డగుచుఁ ♦ దృప్తి సహోదరధర్మ మన్నిటం
గనఁబడఁజేయుచున్ సఖుఁడు ♦ గావున రాముని వెంట నేగెఁ దాన్. ౨౫ 23

సీ. జనకునికులమున ♦ జనియించి, దేవమాయవలె నిర్మింపంగ ♦ నైనసుదతి
సర్వలక్షణయుక్త ♦ సాధ్వీగుణులలోన నుత్తమనారి నా ♦ నొప్పు గన్న
చారుశీలయు నిత్య ♦ మారామునకుఁ బ్రాణపద మైన ప్రియతమ♦పత్నిసీత
యును రాము ననుసరిం♦చెను,జంద్రురోహిణి యనుసరించు న దెట్టు♦లట్లు;పౌరు

ఆ. లనుఁగుఁదండ్రి దశర♦థావనీపతియు దూ,రంబు తన్నుఁగూడి ♦ రాఁగ నరిగి
యంత శృంగిబేర ♦ మనుపురమ్మున సూతు, గంగ యొద్దఁ జేరఁ♦గా నె విడిచె.

తే. బోయలకు రాజు ప్రియుఁడున్నై ♦ పొలుచు గుహుని
ధర్మమతి యగు రాముండు ♦ తాఁ జని కని
యతనితోడను సతితోడ ♦ ననుజతోడఁ
గలిసి వనినుండి వనమున ♦ కెలమి నరిగి. ౨౯ 25

క. జలభారపూర్ణశైవలి, నుల దాఁటుచుఁ బోయి యచట ♦ నూత్నవిభూతిన్
వెలయు ఘనచిత్రకూటము,న లలి భరద్వాజు శాస♦నంబున గృహముల్. ౩౦

క. మనము నలరించునట్లుగ, ననువొందఁగఁ జేసికొని మ♦హాహర్ష మునన్
వనితాలక్ష్మణసంయు,క్తని గాలముఁ గడిపె దేవ♦దేవుం డచటన్. ౩౧ 27

తే. దేవగంధర్వసంకాశు ♦ లై వఱలెడు
వార లచ్చట సుఖముగ ♦ వాస మొప్పఁ
జేయఁగాఁ బురి దశరథుం ♦ డాయనుంగుఁ
దనయుఁ దలపోసి సుత శోక♦మునఁ గృశించి. ౩౨ 28

క. హితమతి రాముఁడు పర్వత, పతియందు వసించె నపుడు ♦ పతి యపుడె పురిఁ
సుతుఁ దలఁచి యేడ్చి స్వర్గ, క్షితిఁ బొందెను; భరతుఁ డట వ♦సిష్ఠప్రముఖుల్.

చ. జనపతి స్వర్గ మొందె నిఁక ♦ క్ష్మాతలరక్షణ మీవె చేయుమా
యని తనకాజ్ఞ చేయఁగ మ♦హాబలుఁ డా నతఁ డిచ్ఛగింపఁ డ
య్యెను దనయన్న రాజ్యము; న♦హీనపరాక్రమశాలి యప్పుడే
చనియెను రాఘవాంఘ్రిల ప్ర♦సాదముఁ గోరి యరణ్యభూమికిన్. ౩౪ 30

తే. అడవి కేగి మహాత్ముని♦నన్న సత్య, విక్రముని రాముఁ గాంచి య♦వ్వీరుఁ డర్థి
నార్యభావపురస్కృతుం ♦ డగుచుఁ గోరె,రాజ్యమున కీవె పతివి ధ♦ర్మజ్ఞుఁడ వని.

క. పరమోదారుఁడు సుముఖుఁడు, పరమయశస్కుఁడు నగుచు ♦ భాసిలు రాముం
డరిభీకరబలుఁ డప్పుడు, పరిగ్రహింప నిఁక నని యె ♦ వసుమతి మరలన్. ౩౬ 32

తే. తండ్రి యానతి మీఱంగఁ ♦ దరము గామిఁ
దెలుప భరతుఁ డవ్వార్తను ♦ దెలిసి యన్న
పాదుకలయందె యారాజ్య♦భార మునిచి
మరల మరలను ధర్మంబు ♦ మందలించి. ౩౭ 33

క. తనుఁ బంప జ్యేష్ఠుఁడగు రా,ముని యానతి మీఱఁగామి ♦ మును గోరిన వాం
ఛను బొందక యే భరతుఁడు,ఘనరామాంఘ్రిల స్పృశించి♦కదలె వెనుకకున్.

తే. జ్యేష్ఠు నాగమనంబె కాం♦క్షించి భరతుఁ
డాయయోధ్యకుఁ జనక త♦దంతికమున
నలరుచున్న నందిగ్రామ ♦ మనఁ జెలంగు
దానిఁ దాఁ బొంది రాజ్యంబుఁ ♦ బూని యేలె. ౩౮ 35

మ. భరతుం డేగిన నిర్జితేంద్రియమహా♦వ్యాపారుఁడుం సూనృతా
దరుఁడుం శ్రీమహితుండునై తనరు నా♦ధాత్రీశుఁ డెంచె న్మదిం
మరలం బత్తనవాసులౌ జనులు ప♦ల్లాఱుల్ ననుం జూడ వ
త్తురు నే నిచ్చట నుంట న్యాయమునకుం ♦ దూరంబు గాకుండునే. ౩౯ 36

తే. అనుచు నేకాగ్రమనమున♦ననువు మెఱయ,నెంచి తా దండకాటవి♦కేగుటయె స
మంచితంబని తలపోసి ♦ యపుడె పోయె; భీమరూపంబు గా నది♦వెలయుచుండు.

క. సరసిజనయనుఁడు రాముఁడు, విరాధుఁ డను క్రూరదనుజ♦వీరు నణఁకి యా
శరభంగముని సుతీక్ష్ణునిఁ, బరమాత్ము నగస్త్య *నగని♦భ్రాతను గనియెన్. ౪౧

చ. నరపతి యాయగస్త్యవచ♦నంబున నక్షయసాయకంబుగాఁ
బరఁగు నిషంగయుగ్మమును ♦ భాసురఖడ్గము నైంద్రచాపముం

---

* అగస్త్యుని భ్రాత సుదర్శనాహ్వయుఁడు. శ్లో. యవీయానేష మే భ్రాతా సుదర్శన ఇతి స్మృతః. అని సనత్కుమారసంహిత.

బరమముదంబునం గొనియె; ♦ వచ్చెను మౌనిగణంబు రాక్షసా
సురుల వధింపఁ గోరుటకు ♦ క్షోణివిభుండు వసించుచోటికిన్. ౪౩ 39

చ. వనచరయుక్తుఁడై యటవి ♦ వాసముచేయురఘుప్రవీరుఁడా
మునివరభాషణంబులను, ♦ మూర్ఖులు రాక్షసు లందు నుంటఁ దా
విని యపు డగ్నికల్పులయి ♦ భీతులునై తదరణ్యవాసులౌ
మునులు వినన్ బ్రతిజ్ఞఁ దగఁ ♦ బూనె సురారులఁ ద్రుంతు నంచనిన్. ౪౫

తే. అందె నివసించి రాఘవుఁ ♦ డసురనారిఁ
గామరూపిణి శూర్పణ♦ఖను వికార
రూపయుతఁ జేసె నాయింతి ♦ పాపబుద్ధి
యై జనస్థానమున నుండు♦నది మునీంద్ర. ౪౬ 41

క. తరుణి యదిపోయి చెప్పిన, నురుబలమున యుద్ధమునకు ♦ నుద్యుక్తులుగా
గరువమున రాఁగఁ ద్రిశిరుని, ఖరునిన్ దూషణుని వారి ♦ కాల్బలము ననిన్.

క. తునుమాడె; జనస్థానం, బునఁ బదునాలుగుసహస్ర♦ములు రాక్షసు లే
పున నున్నవారు నుడిసిరి, వనిఁ గాపురమున్నరాము♦ కలనం బెలుచన్. ౪౮ 43

క. తదనంతరమున జ్ఞాతులు, పదునాలుగువేలు తెగుటఁ ♦ బరమాగ్రహ మూ
ర్ఛ దశగ్రీవుఁడు గని య,య్యదనున మారీచునిన్ స♦హాయము గోరెన్. ౪౯

ఉ. వైరము గూడ దెప్పటికి ♦ బాహుబలుం డగు రాముతోడ నీ
వూరక యుండుటే తగిన ♦ దోదనుజేశ! యటంచు నెన్నియో
సారులు బుద్ధిచెప్పినను ♦ సైరణలేక తృణీకరించి దే
వారియుఁ గాలచోదితుఁడె ♦ యూటను వాఁడును దోడరా వెసన్. ౫౧ 45

ఆ. రామునాశ్రమంబు ♦ రయమునఁ జేరె మా, యావియైన నిర్జ♦రారిచేత
రాకుమారు లిరువు ♦ రేకడకో కొని,పోవఁ బడిన యపుడ♦పోయి యతఁడు. ౫౨

చ. జనకజ రాముపత్నిఁ గొని ♦ సత్వరమేగుచుఁ ద్రోవ కడ్డమై
తనుఁ జలమొప్ప మార్కొనినఁ ♦ దాన జటాయువుఁ బక్షిఁ ద్రుంచి వే
చనియెను; గృధ్రరాజుఁ గని ♦ జానకివార్త నెఱింగి యేడ్చె నో
య్యన ఘనశోకతప్తుఁ డయి ♦ వ్యాకులితేంద్రియుఁ డౌచు రాముఁడున్. ౫౩

తే. ఆజటాయువుదహించి♦యంతశోక, యుక్తుఁడగుచును వెదకుచు♦నురుతరాట
విని గబంధుని ఘోరద♦ర్శనుని రూప, వికృతుఁ గాంచెను రాక్షస♦వీరునొకని.

క. ఆరక్షోవీరుని సీ,తారమణుఁడు త్రుంచి కాల్చెఁ ♦ దత్తనువు విధిన్
జేరుచు స్వర్గము నార, క్షోరమణుఁడు తెల్పె శబరి♦చొప్పుం బటికిన్. ౫౬

తే. రాఘవా! ధర్మచారిణి♦శ్రమణి ధర్మ, నిపుణఁ గనఁబొమ్ము నావిని♦నిఖిలశత్రు

సూదనుండును బృథులతే♦జుండు నైన, జానకీనాయకుం డేగె ♦ శబరిఁ జూడ.

తే. శబరి చక్కఁగఁ బూజింప ♦ జానకీశుఁ
డరిగి పంపాసరస్తీర ♦ మందు నాంజ
నేయుఁ డన్ వానరునిఁ గూడి ♦ నెమ్మి నతఁడు
తెలుప సుగ్రీవుఁ డనువానిఁ ♦ గలిసికొనియె. ౫౯ 51

చ. అతిబలశాలి రాముఁ డపు ♦ డాతనికిం దెలియంగఁ జెప్పె నే
వితమునఁ జెల్లె వార్తయట ♦ స్వీయము జానకివార్త; కోసల
క్షితిపుని గాథనంతయును ♦ జెప్ప వినం గఠినంబునోట నా
వృతి దగునట్లుగా విని మ♦దిం బ్రియమందుచు వానరేశుఁడున్. ౬౦ 52

ఆ. అగ్నిసాక్షికముగ ♦ నారాఘవునితోడ, సఖ్యమొగి నొనర్చి ♦ సర్వమును స్వ
చరిత మెఱుకపఱచె ♦ జానకీపతికి దుఃఖమున స్నేహమునను ♦ గడఁక నంత.

చ. ప్రతిన యొనర్చె రాఘవుఁడు ♦ వాలి వధించెద నంచు; వాలి య
ప్రతిమబలుం డటం చపుడు ♦ వానరరాజు వచించి రామునం
దతిశయశక్తి గల్గునొకో ♦ యం చనుమానము చెంది రాఘవ
క్షితిపునకుం గనంబఱచెఁ ♦ జిత్రకళేబర మొక్కదానిని౯. ౬౩ 54

తే. అదియు దుందుభిసంబంధ♦మయి మహాద్రిఁ
బోలియుండు, నాయెమ్మును ♦ భూవిభుండు
గాంచి చిఱునవ్వు మోమునఁ ♦ గ్రాలఁ గాలి
బొటనవ్రేలను జిమ్మెనఁ ♦ బోయి యదియు. ౬౪ 55

క. కడువడి దశయోజనములఁ, బడియె మహాబలుఁడు దీర్ఘ♦బాహువు నగు న
ప్పుడమిపతి సప్తసాలము, లడఁగంగా నొక్కవాడి♦యమ్మున నేసెన్. ౬౫ 56

క. శర మది యా సాలంబుల, వరుసం దునుమాడి యంతఁ ♦ బర్వతమును దూ
ఱి రసాతలమునకుం జని, త్వరఁగాఁ జను దెంచి చొచ్చెఁ♦దనదగుపదమున్. ౬౬

సీ. సంప్రీతచిత్తుఁడై ♦ సరగ వానరపతి నెమ్మనమ్మున రాము♦నమ్మి యతనిఁ
గూడి వే కిష్కింధ♦కును బోయి యటగుహఁ గని శాతకుంభపిం♦గళతనుండు
హరివరుండును నయి ♦ యలరు సుగ్రీవుండు పోయి గర్జించిన ♦ భూరినినద
మును దానివిని వాలి♦తనభార్యఁ దారాఖ్యనూఱడించుచు స్వస♦హోదరుపయిఁ

తే. గవిసినం గని రాముఁ డొ♦క్కశరనిహతి
నతనిఁ బొలియించె సుగ్రీవు ♦ సనుమతి నిటు
వాలి వధియించి తద్రాజ్య♦వరపదమున
నిలిపె సుగ్రీవు వానర♦నికరవిభుఁగ. ౭౦ 58

ఉ. వానరనాథుఁ డాత్మపరి♦వారము నెల్లను బిల్చిఁ బంపి యా
జానకినిం దగన్ వెదకి ♦ సర్వదిశల్ కలయంగఁ జూచి యెం
దేని మహీజవార్తఁ గని ♦ యెంతొ త్వరం జనుదెండు నాఁగ వా
రానినశక్తిఁ బోయి రట ♦ నొక్కెడఁ గొందఱు వానరోత్తముల్. ౭౧ 59

తే. ఖమను సంపాతి యనెడు నా♦మమునఁ బరఁగు
గ్రద్ధ యొక్కటి సీత వా♦ర్తను వచింప
నలరి రంతట బలవంతుఁ ♦ డైనహనుమ
యుప్పుసంద్రము లంఘించె ♦ నొప్పుమెఱయ. ౭౨ 60

క. శతయోజనవిస్తీర్ణము, నితరాసాధ్యంబు నగుచు ♦ నెసఁగు జలధి దాఁ
టి తగన్ రావణపాలిత, మతిశయవిభవమును లంక♦యను పురవరమున్. 61

క. కని యం దశోకనామక, వనమునఁ బఱిఁ దలఁచుచున్న♦వనితన్ సీతన్
గనులారఁ గాంచి గుఱుతును, గనఁబఱచి ప్రవృత్తిఁ దెలిపి ♦ గారవ మలరన్.

ఆ. సీత నూఱడించి ♦ యాతఱిఁ దోరణ, మును గడంకఁ బెఱికి ♦ తనుఁ జెనకఁగ
వచ్చు పంచసైన్య♦పతులను వధియించి, సప్తమంత్రిసుతులఁ ♦ జావ నణఁచి.

క. శూరవరుఁ డైనయక్షుకు, మారుని బడనేసి యస్త్ర♦మహిమకుఁ జిక్కన్
మారుతి యంతట శతధృతి, గారవమున నొసఁగిన వర♦కలితుం డౌటన్. ౭౬

క. పైతామహాస్త్రముక్తుం, డై తను బంధించు నిర్జ♦రారులవీరుం
డై తఱి గాదని యోరిచి, యాతీరున స్వేచ్ఛనుండి♦యంతటఁ గినుకన్. 65

క. జానకిని విడిచి యట లం, కానగరముఁ గాల్చి నృపతి♦కాంతునకుఁ బ్రియం
బూని యొనరింపఁ జేరెను, వానరవీరుండు మరలి ♦ స్వపురమ్మునకున్. ౭౭ 66

తే. రామచంద్రుమహాత్మునిఁ♦గామితార్థ,దాయకునిఁగాంచివలగొని♦తత్త్వమొప్పఁ
జూచినాఁడను జనకుని♦సుతనటంచు, విన్నవించెను మారుతి ♦ విమలబుద్ధి. ౭౮

చ. అనిలకుమారుమాట విని ♦ యంతట వానరరాజుఁ గూడి యా
జనకకుమారికాధవుఁడు ♦ సాగరతీరముఁ జేరి పద్మమి
త్రనిభములౌ శరంబుల ని♦తాంతము క్షోభిలఁ జేసె నంబుధిన్;
అనునయమొప్ప సంద్ర మపు ♦ డాత్మశరీరముఁ జూపె జేనికిన్. ౭౯ 68

చ. జలనిధి చెప్పినట్లు నలు♦సాగరబంధముఁ గట్టఁబంచి య
వ్వలికిని దాఁటి లంకఁ గని ♦ పంక్తిగళున్ బవరానఁ గూల్చి ని
ర్మలగుణధుర్య సీతఁ గొని ♦ రాముఁడు లజ్జను బొంది క్రూరతం
బలికెఁ గఠోరరీతిఁ గ స♦భం దగువారలు చింత నొందఁగన్. ౮౧ 69

తే. శీలవతి యైన యాసీత♦చాలఁగుంది, యోర్వఁజాలకచొచ్చె న♦య్యుగ్రదహను
నంతజ్వలనునిమాటచే♦నపగతాఘు,జానకియటంచు నెఱిఁగియా♦చానఁగొనియె

సీ. రాముఁ డొనర్చు కా♦ర్యమ్మది దుర్భర మాటచేతఁ జరాచ♦రాన్వితంబు
నైన లోకత్రయ♦నమరర్షిగంధర్వసహితంబు సంతోష♦సాంద్రమయ్యె;
నిర్జరు లతిభక్తి ♦ నెమ్మితోఁ బూజింప సంప్రహృష్టుండయి ♦ జానకీశుఁ
డలరారె; నంత న♦య్యసురేంద్రుని విభీషణుని లంక కభిషిక్తు ♦ నొనరఁజేసి

తే. రాముఁ డంతటఁ గృతకృత్యుఁ♦డై మనోజ్వ
రంబు లేకయె మునమందె; ♦ రమణదివిజు
లపుడు వరములు దయచేయ ♦ ననుమతించి
వానరావళి బ్రదికించి ♦ మానవపతి. ౭౧ 71

క. వరపుష్పకమున మిత్రుని, కరయుక్తి నయోధ్య కేగఁ♦గాఁ దరలి మనో
హరసత్యపరాక్రముఁ డగు, ధరణీశుఁడు మార్గమందుఁ♦దమి మునిఁ గనియెన్.

క. అతఁడె భరద్వాజుం డన, క్షితిఁ దగుఁ దత్పర్ణశాలఁ ♦ జేరి యటవసిం
చి తగఁగ భరతునిచెంతకు, మతిమంతుని వానరవరు ♦ మారుతిఁ బంపెన్. ౭౨

క. భరతుని తత్వచరిత్రము, వరుసన్ దెల్పుచును గీశ♦వర్యసహితుఁడై
తరలెను బుష్పకమున నా, పరాక్రమధనుండు చాలఁ ♦ బరితుష్టుండై. ౭౩

క. ఘనమగు నందిగ్రామం, బును జేరి జటాళి విడిచి ♦ పొదలుచు భ్రాతల్
తనుఁగూడి రాఁగ రఘుపుఁడు, జనకసుతం గూడి రాజ్య♦సత్పద మొందెన్.౭౪

సీ. పరిహృష్టమై మోద♦పరవశమై తుష్టమై పుష్టమై లోక ♦ మపుడు ధర్మ
సహితమై యాయువ♦శబ్దవిహీనమై క్షామరోగభయంబుఁ ♦ గాంచ కలరెఁ
బురుషు లోకప్పుడు ♦ పుత్రమృతిం గన రతివలు విధవలై ♦ యార్తిఁ గుంద
రయె పతివ్రతలయి ♦ నయమున వర్తింతు; రగ్నిభీతియు నలి♦లార్తిఁ గనర

తే. జంతువులు గ్రాలుఁ బవమాన♦జాతభయము
జ్వరభయము క్షుత్భయంబుఁ ద♦స్కరభయంబుఁ
గలుగ దొక్కప్పుడైన న♦గరములెల్ల
నలరు ధనధాన్యసహితంబు ♦ లగుచు నవని. ౮౩ 76

క. క్షితి రాష్ట్రంబులు నివ్విధి, నతిశయితం గ్రాలు నెల్ల ♦ రతిమోదములం
గృతయుగమునందు వలె న, ప్రతిము లగుచు వఱలుచుండ్రు♦వరధర్మములన్.

తే. వాజిమేధశతంబుల♦బహుసువర్ణకముల నొనరించి యయుతకో♦ట్యమలధేను
వుల నొసంగి శతానందుఁ♦డలరులోక, మొందువాఁడు సుకీర్తుల♦నొందువాఁడు.

క. ధరణీసురులకు లెక్కిం,పరానిదిగ ధనమొసంగి ♦ భాసురయశుఁడై
నరనాథాన్వయశతములఁ, బరఁగన్ స్థాపించువాఁడు♦బహుధర్మయుతిన్. ౮౬

తే. వర్ణముల నాలుగింటిని ♦ స్వస్వధర్మ,మందు నిలుచు విధంబున ♦ నలరఁజేయు
నవని నేకాదశాబ్దస♦హస్ర మేలి, బ్రహ్మలోకంబునకు నేగు♦రాఘవుండు. ౮౭

తే. ఇది పవిత్రము పాపఘ్న♦మిద్ది పుణ్య, మిద్ది శ్రుతిసమ్మితంబునౌ♦నెవఁడు దీని

రాముచరితంబుఁ జదువు స♦ర్వకలుషముల
నుండి నిర్ముక్తుఁ డయి ము_క్తి ♦ నొందువాఁడు. ౯౮ 81
క. ఈయాఖ్యానంబును రా,మాయణమును జదువు నాతఁ ♦ డాయుర్యుతుఁడై_
పాయక సుతపౌత్త్రాదుల, నాయు_త్తమమైన స్వర్గ♦మందు వసించున్. ౯౯ 82
తే. బ్రాహ్మణుఁడు దీనిని బఠించి ♦ వాక్పవిత్ర
తను గనున్, రాజ్యహీనుఁడౌ ♦ ధరణివిభుకు
లుండు భూపతి తను, నూరు♦జుండు ధనప
తిత, మహత్వంబు శూద్రుండు ♦ తృ_ప్తిగఁ గను. ౧౦౦ 83

మొదటిసర్గము సంపూర్ణము.

---

౨ - వ సర్గము.

బ్రహ్మ వాల్మీకికిఁ బ్రత్యక్షమగుట.

క. అనివచియించిన నారద, ముని దగువాక్యంబు వినుచుఁ ♦ బూజించె మహా
ముని, వాక్యవిశారదుఁడై, తనరెడు వాల్మీకి శిష్య♦తతిసంయుతుఁడై. ౧ 84
తే. ధర్మగతియైన వాల్మీకి♦తన్నువిధిని, బూజ నలరంగఁ జేయ వి♦బుధముని యగు
నారదుండును జనవేఁడి ♦ నాకపథము,నందనుజ్ఞాతుఁడై పోయె ♦ నంత నచట.
క. మునిపతి ముహూ_ర్తమాత్రం,బున నిర్జరలోకమునకుఁ ♦ బోయిన గంగా
ధునికిం జేరువఁ దమసా,ఖ్యనదీతీరమున కేగి ♦ యాతీరమునన్. 3 86
మ. తనపార్శ్వంబున నున్న శిష్యుఁగని తీ♦ర్థంబంత పంకంబుగాఁ
దనరం జూపి యకర్దమం బిది భర♦ద్వాజా! మనోజ్ఞంబు స
న్మనుజస్వాంతముఁ బోలియున్నది ప్రస♦న్నంబై నపాథస్సుచే
విను మిందుం గలశంబు నిల్పి యిడుమా ♦ వే వల్కలం బిప్పుడే. ౪ 87
తే. ఉ_త్తమం బీనదీతీర్థ ♦ మి_త్తఱి నిట
స్నానమొనరింతు ననిన నా ♦ చ్ఛాత్త్రుఁ డమల
బుద్ధి, నియతుండునై వల్క♦మును నొసంగె
మునికి గురువునకున్ మోద♦మునఁ జెలంగి. ౫ 88
తే. ఛాత్త్రహ_స్తమునందుండి ♦ సరగ వల్క
లమ్ము నియతేంద్రియుండగు ♦ నమ్మునిగొని
విపులవనమును నెల్లెడ ♦ వేడ్కఁ గనుచు
సంచరించుచు సన్నికృ♦ష్టస్థలమున. ౬ 89
క. అనపాయంబుగ నిచ్చఁగ, వనమునఁ జరియించు క్రౌంచ♦వాజి మిథునమున్

గనియె మనోజ్ఞస్వనమునఁ, దనరఁగ భగవంతుఁడైన ♦ తాపసి యంతన్. ౯౦ 90
ఆ. అట్టి జంట నుండి ♦ యఘునిశ్చయుండయి, పగకు నాలయమయి ♦ పరఁగుబోయ
పురుషపక్షి నేసె ♦ ధరణీసురర్షి యుఁ, గాంచుచుండ నదియుఁ ♦ గడుఁ దపించి.
చ. ధరణితలంబునం దిరిగి ♦ దారుణరక్తపరీతమై కళే
బరము దగంగఁ జచ్చుటయు ♦ భర్తను గాంచుచు నేడ్చె దీనకం
ధరరవమొప్ప నత్తఁటిని ♦ దామ్రశిరంబయి కేళిపైఁ దమిం
బరవశమై విశాలవర♦పక్షయుగం బయి ప్రాణమట్టిదె. ౧౧ 92
ఆ. సహచరంబునైన ♦ స్వప్రాణవిభుఁ బాసి, యాఁడుపక్షి యేడ్వ ♦ నవని బోయ
వ్రేటు తాఁకి పడిన ♦ ద్విజముని గని కృప, నంది ధర్మచిత్తుఁ♦డైన మునియు.
క. కరుణాపరతంత్రుండై, స్మరకేళిఁ జెలంగు తఱిని ♦ జంపఁదగదటం
చరసి మఱి యేడ్చు పక్షిని, బరికించి వచించె హృదయ♦భావము వెలయన్.
*క. విను మానిషాద! క్రౌంచమి, థునమున నీ వేటికొకఁడు ♦ దునిమితో కామం
బున మోహము నొందుచుఁగడుఁ, దనరఁగనిలఁగనుమశాశ్వ♦తమగు ప్రతిష్ఠన్.
చ. అని వచియించి పక్షివిధ♦మంతయుఁ జూచెడు నమ్మునీంద్రునె
మ్మనమున నొందెఁ జింత యిటు♦మాట యిదెట్లు వచించినాఁడనో
వనటఁ గృశించు పక్షిఁగని ♦ వారని శోకమహార్తి నొందియున్
గనుఁగొనఁ జిత్రమియ్యదని ♦ క్రమ్మఱ నమ్మతిమంతుఁ డెంచియున్. ౧౬ 96
తే. అరయఁ బ్రాజ్ఞులలో బ్రాజ్ఞుఁ ♦ డగుట నచటఁ
బరమమనమునఁ జింతించి ♦ పలికె శిష్యుఁ

---

*ఈపద్యమునకుమూలశ్లోకము "మా నిషాద ప్రతిష్ఠాంత్వమగమశ్శాశ్వతీస్సమాః, యత్క్రౌంచమిథునాదేకమవధీః కామమోహితమ్" అని. దీనికిఁ దోఁచినట్లు నర్థములు చేయుచున్నారు. ముఖ్యార్థములురెండు. ఒకటి శాపపరము. రెండవది భగవత్పరము. కాఁబట్టి యీపద్యమునఁ బదవిభాగముచేయునపుడు మొదటియర్థమున వినుమా, నిషాద! కనుము. అశాశ్వతమగుప్రతిష్ఠన్ అనియు, విభజించినచో ఓబోయవాఁడా! క్రౌంచపక్షులు రెండు సంతోషమునఁ బెనఁగుచుండ నందుఁ గామమునవొడలు తెలియక క్రీడించుపురుషపక్షిని దెగనేసితివో దానిచే నీవు చిరకాలమున నశింపుమా యని శాపపరమగునర్థము కావ్యకన్యక తొలుదొలుత వాల్మీకిముఖమునుండి యవతరించుటచే దానికి నిట్టి కఠినమగునర్థము. చెప్పుట తగదని భగవత్పరమైన యర్థమును జెప్పిరి. అపుడు పైపద్యమునఁ బదవిభాగ మిట్లు చేయవలయు. విను, మానిషాద! ఇలన్, కనుము, శాశ్వతమగుప్రతిష్ఠన్. అని మా యన లక్ష్మి. మానిషాద!=లక్ష్మీనివాసభూతుఁడవగునో శ్రీమహావిష్ణూ! క్రౌంచమిథునమునన్=రావణమందోదరులనుండి, కామమున నొడలు తెలియక విహరించుపురుషుని (రావణుని) ఏకారణమునఁ దునిమితివో, అట్టి లోకోపకారకార్యముచేత భూలోకమున శాశ్వతప్రతిష్ఠను బొందుమా అని. కావ్యమునకు మంగళాచరణము చేయుట ప్రాచీనాచారమగుట నీయర్థము సుసంగతమే యని భావము. మఱియు దీనినుండియే కావ్యార్థసూచనమగునని కొందఱర్థము చెప్పిరి. అట్టిశాఖాచంక్రమణములకు మందలయుండదు.

గాంచి యీరీతి నిది సమా♦క్షరముఁ బాద
బద్ధము నయి తంత్రీలయ ♦ భాసురమయి. ౧౭ 97

క. తనరారె నిద్ది శోకా, ర్తుని విషయకమా ప్రవృత్తి♦తోఁ దగుఁ గానన్
జను శ్లోకమనఁగ వేఱొక, పనికై యిది కాదటంచుఁ ♦ బల్కఁగనంతన్. ౧౮

క. అనుమోదంబున శిష్యుఁడు, మునివర్యప్రోక్తవాక్య♦మున నుత్తమమున్
దనవాగ్వశమగు నట్లుగ, నొనరిచె సంహృష్టుఁడయి గు♦రూత్తముఁ డలరెన్.

చ. మునిపతి యంత శాస్త్రవిధ♦మున్ విడనాడక నిర్మలంబుగాఁ
దనరెడి యాసుతీర్థమునఁ ♦ దత్పరబుద్ధి మునింగి యీశ్వరే
చ్ఛను దనయంత వెల్వడిన ♦ చారుతరార్థము దానినే మనం
బునఁ దలపోయుచున్ నురలెఁ ♦ బూజ్యతరాశ్రమసీమ కంతటన్. ౨౦ 100

క. మునివలన శాస్త్రముల నే,ర్చిన మేటియు వినయధనుఁడు ♦ శిష్యుఁడు నగున
మ్మునియు జలపూర్ణకలశం,బును గైకొని వెంటనంటి ♦ పోయెం గడఁకన్. 101

చ. తనదగు నాశ్రమస్థలముఁ ♦ దానును శిష్యుఁడు చేరి దేవపూ
జనములు లోనుగాఁగలుగు ♦ సద్విధులన్నియుఁ దీర్చి యాసనం
బున నుపవిష్టుఁడై మునియు ♦ బుద్ధిఁ బ్రయత్నము లేకయే జనిం
చినదగు శ్లోకమేమొ యను♦చింతను బొంది యనేకగాథలన్. ౨౨ 102

క. మనమునఁ దలంచె నవ్వేళఁ, జనుదెంచె స్వయంవిభుండు ♦ జగముల నిర్మిం
చినమేటి మహాతేజుఁడు, మునిపతిఁ గన బ్రహ్మ నాల్గు♦ముఖము లలరఁగన్.

చ. వనజజు రాకఁ గాంచి ముని♦వర్యుఁడు వేగమ లేచి యంజలిం
బొనరిచి నారదాగమన♦ముఖ్యవిచిత్ర విధిప్రయత్న మే
మని మది విస్మయంపడి ప్ర♦యత్నమునన్ నియతాంతరంగుఁడై
యనఘుని మ్రోల వాఙ్నియమ ♦ మూరఁగ నిల్చి నితాంతభక్తిమై. ౨౪ 104

తే. అబ్జసంభవు నతనిఁ బా♦ద్యార్ఘ్యములను
నాసన స్తుతిముఖముల ♦ నర్చనంబు
సలిపి శాస్త్రోక్తముగ నమ♦స్కారము లిడి
యవ్యయంబగు కుశలంబు ♦ నడిగె నంత. ౨౫ 105

చ. తనకయి పూజితంబగుచుఁ ♦ దద్దయు రమ్యమునైన యాసనం
బునఁ దగఁ గూరుచుండి ముని♦ముఖ్యుని వాల్మీకిఁ గూరుచుండు మా
సనమున నంచు నాజ్ఞయిడె ♦ సారససూతియు షడ్విభూతులన్
దనరెడు బ్రహ్మ, యమ్మునియు ♦ ధాతృననుజ్ఞ వసించె దానిపై. ౨౬ 106

తే. ఎలమి లోకపితామహుం ♦ డెదుటఁ దోఁచి
యాసనంబునఁ గూర్చుండ ♦ నయ్యదనునఁ

బక్షిహననంబు గొందె సస్వాంతమొలయ
ధ్యానమును జేయుచుండె నమ్మౌనివరుఁడు. ౨౮ 107

సీ. రతిలాలసంబును ♦ రమ్యకూజితమును నగు మగపులుఁగును ♦ నట్లకార
ణముగఁ జంపెను విరో♦ధమునదానినిబట్టుకొనుబుద్ధియును బాప♦మనసుగలుగు
వ్యాధుండు కుత్సిత♦మగును నాతనికృత్యమని శోకపరవశుం♦డగుచుఁ బెంటి
పులుఁగును దనమనం♦బున నెంచి చింతించి పలుమాఱులిట్టు ల♦ప్పరమమౌని

తే. శోకమునెపొందిముందటి♦శ్లోకమాత్మ, ఁజదివె,నజుఁడంతనమ్మునీ♦శ్వరునిఁగాంచి
తత్త్వమెఱుఁగమి మదినిట్లు♦తత్తఱపడె, ననుచుఁబెద్దగనవ్వియి♦ట్లనివచించె.

క. మునివర ! శ్లోకమె నీచే, నొనరింపం బడియె దాని ♦ నొగి మనమున నీ
వనుపద మేలోకో చింతింప, నిఁకన్ మానంగవలయుఁ ♦ బరమార్థ మదా.

క. వినుమీ మదభిప్రాయం, బునను సరస్వతి యిదిట్లు ♦ పొందె న్నినుఁ గా
వున మునిపుంగవ! రాముని, ఘనతరచరితంబు నీవు ♦ కావింపు మింకన్. ౩౦

తే. ధర్మచిత్తుండు పాండితిఁ ♦ దనరువాఁడు
జగతి సుగుణాఢ్యుఁ డతిధైర్య♦శాలి రాముఁ
డతని చరితంబు నారదుం♦డను మునీంద్రు
వలన విని నట్లు రచియింపు ♦ మలరి నీవు. ౩౨ 111

సీ. సౌమిత్రిసహితుఁడై ♦ ధీమంతుఁడగు నలరాముని చరితంబు ♦ రావణాది
రాక్షసగణచరి♦త్రంబు సీతాదేవి చారిత్రమును రహ♦స్యంబు సర్వ
విదితవృత్తాంతంబు♦విబుధమునీంద్రుఁడౌ నారదువలన నం♦తయును నీకుఁ
దెలియకయుండినఁ♦దెల్లమౌఁ జుమి సర్వవృత్తాంత మింక నీ ♦ విపుడు చేయఁ

తే. దగిన యట్టికావ్యంబునఁ ♦ దప్పువచన, మ
దెయ్యెడలఁ గొంచెమైన న♦నృతము గాక
బాధితార్థంబు గాక స♦ర్వహితమగుచు
వెలయఁ గలదని తెలియుమా ♦ విప్రవర్య ! ౩౫ 112

క. ఒనరింపు శ్లోకబద్ధము, మనోహరము పాపహరము ♦ మంజులమును నై
తనరారు రామచరితం, బును నీవు ధరామరర్షి♦పుంగవ ! యొలమిన్. ౩౫ 113

చ. ధరణితలంబునన్ శిఖరి ♦ తల్లజముల్ నదులెంతదాఁక సు
స్థిరములుగాఁ జెలంగునో, వి♦శీర్ణము గాకయె రామగాథ సం
చరణము సేయు లోకముల; ♦ సాధునుతిం గనుచున్ మునీంద్ర ! త్వ
ద్విరచితమైన రామకథ ♦ వెల్గునో యెంతటిదాఁక నీధరన్. ౩౬. 114

తే. అంతదాఁక ప్రసన్నిర్మిత ♦ మగుచుఁ బైనఁ
గ్రిందనలరారు నాలోక ♦ బృందమందు
నిచ్చఁ జరియింపఁ జాలుదు ♦ వెపుడు కోర్కి
పుట్టునో, యప్డు మోక్షంబుఁ ♦ బొందఁగలవు. ౩౮ 115

క. అనిపలుకుచు భగవంతుఁడు, వనజజుఁ డచ్చటనె స్వీయ♦వర్ష మితరదృ
ష్టినిచయమునఁ బడకుండం, గను జేసెను దద్విధంబుఁ ♦ గాంచి మనమునన్.

ఆ. శిష్యసహితుఁడగుచు ♦ జెలఁగుచు భగవంతుఁ
డైన మౌని విస్మ♦యంబు నొందె
నవల నతని శిష్య ♦ లందఱుఁ బలుమఱు
సంతసమునఁ బొదలి ♦ వింతపడుచు. ౩౮ 117

ఆ. మరల మరల మున్ను ♦ మౌని వచించిన, శ్లోకమును బఠించి ♦ సొరిది నొకరి
కొకరు చెప్పుకొనుచు♦నొకచోటఁ జేరి వి,స్మయము మీఱఁ బొదల♦సాగిరంత.

చ. అనఘ మునీశుచే నెది స♦మాక్షరమై తగి నాల్గుపాదముల్
తనరఁగ జూడఁగాఁబడియె ♦ దానినె శ్లోకము శిష్యసంఘ మొ
య్యనఁ బఠియించుటన్ మరల ♦ నందెను శ్లోకత; నంత నెమ్మనం
బునఁ బరమేశు నెన్ను ముని♦బుద్ధిని నివ్విధిఁ దోఁచె యోచనల్. ౪౦ 119

సీ. ఇట్టి శ్లోకంబుల ♦ నెల్ల రామాయణ కావ్యంబు విరచింతుఁ♦గడఁగి యనుచుఁ
దనబుద్ధి నెంచి యు♦దారచిత్తము గల్గి యశమున నలరారు♦నట్టి మౌని
వరుఁ, డుదారంబులై ♦ వఱలు వృత్తంబుల ద్రాక్షాదిపాకవి♦రాజితార్థ
ములుగల పదములఁ♦బొలిచి సుందరములునై సమాక్షరముల ♦ నలరుచున్న

తే. శ్లోకశతముల నద్యశ♦శోభితుఁడగు
రాముచరితంబుఁ గీర్తిక♦రంబుగాఁగఁ
బొలుచు కావ్యంబు రచియించెఁ ♦ గలుషహరము
నగుచు నయ్యది సంధుల ♦ నందమగుచు. ౪౨ 120

చ. మనమునకింపుఁ గూర్చెడు స♦మాసములన్ రసవత్పదంబులన్
దనరుచుఁ దూఁచినట్లు సమ♦తన్ దగుచున్ రసవంతమైన య
ర్థనియతి గల్గున ట్లమరి ♦ ధన్యతఁబొల్చురఘుప్రవీరు పా
వనచరితంబు మౌనివృష♦భ ప్రతిపాదిత మొప్పె నెంతయున్. ౪౩ 121

తే. అదియు రావణుమరణంబు ♦ ననువదించు,
దాని వాల్మీకిశిష్యవి♦తానమునకు
నెఱుక పఱచెను దానినే ♦ యెసఁగు మోద
మున నిరీక్షింపుఁడీ యది ♦ ముక్తి నొసఁగు. ౪౩ 122

రెండవ సర్గము సంపూర్ణము.

3-వ సర్గము.

―శ్రీరామాయణవిషయసంగ్రహము.―

ఆ. ధర్మశీలుఁడైన ♦ తాపసి ధర్మయుతము సమగ్రమా సు♦రమునికథిత
మునగు చరితమెల్ల ♦ విని యు ధీమంతుఁడా, రాముచరితవి స్త♦రంబుగాఁగ. ౧ 123
క. విరచింపఁదలఁచి యమ్ముని, వరుఁడట శాస్త్రోక్తరీతి ♦ వారిచి దర్భో
త్కరమును బ్రాగగ్రంబుగఁ, బరఁగంగాఁ జేసి దాని♦పయిఁ జేరి తగన్. ౨ 124
చ. తనగురువుం దలంచి కయి♦దమ్ములు మోడ్చి యజప్రసాదల
బ్ధనిరఘురామవృత్తము ను♦దిన్ వెదుకంగను రామలక్ష్మణా
వనితనుజాచరిత్రములు ♦ భార్యలతో నలరారు రాజు పా
వనచరితంబు రాష్ట్రమున ♦ భాసిలువృత్తము చెల్లినట్లుగన్. ౩ 125
తే. కాన నయ్యెను మఱియు స♦త్కాలమందు
వారి నవ్వులు మాటలు ♦ వారి గతులు
వారి చేష్టలు నబ్బగ♦వంతు కరుణ
జరగినట్లుగఁ దోఁచె న♦వ్వరముని మది. ౪ 126
క. తనతమ్మునితో సతితోఁ, జని వనమున రాఘవుండు ♦ సత్యశపథుఁ డా
య్యనఁ దిరుగునప్పుడట జర,గినదంతయుఁ జూడఁజాలెఁ ♦ గృతతపుఁ డగుటన్.
తే. ధర్మమతియైన వాల్మీకి ♦ తత్సమస్త
చరితమును యోగమున మున్ను ♦ జరగినట్టి
దాని జరగంగఁ బోయెడు ♦ దానిఁ గనియెఁ
గరతలామలకంబును ♦ గాంచినట్లు. ౬ 128
సీ. ఉన్నది యున్నట్టు ♦ లొగి మహాద్యుతియైన ముని యభిరాముఁ రా♦మునిచరిత్ర
మును నెల్లఁగాంచి దా♦నిని జేయఁబూనె; నయ్యది యప్రధానకా♦మార్థగుణయు
తంబయి కేవల♦ధర్మార్థగుణవిస్తృతంబయి రత్నయు♦తంబయి తగు
సాగరమన నొప్పి ♦ సర్వజనంబుల వీనులవిందుగా ♦ వెలసి చిత్త
తే. మోదదంబయి తనరారె ♦ మున్ను నార
దముని యెవ్విధిఁ జెప్పె నం♦తయును రామ
చరిత మట్లె రచించె ద్వి♦జప్రవరుఁడు
మాని షడ్గుణవిభవుండు ♦ మానితముగ. ౯ 129

―రామాయణకథాసంగ్రహము―

చ. జనకునిదా తపఃఫలము ♦ చక్రి యవతారము నైనయట్టి రా
ముని జననంబు, భూరిబల♦మున్, జనతాప్రియవర్ధనంబు, స
జ్జనులప్రియంబుఁ బొందఁదగు♦చందము గల్గినయున్కి, యోర్పునం
దనరుట, యుగ్రభావరహి♦తంబుగ నుండుట, సత్యశీలమున్. ౧౦ 130

చ. అనుజుఁడు లక్ష్మణుండు తను ♦ నాదరమొప్పఁగఁ గొల్చి రాఁగఁ దా
మునిపతియైన గాధిసుత♦ముఖ్యమహాధ్వర కృత్యరక్షణం
బును నొనరింపఁబోవుటయు ♦ మోదమునన్ బహుచిత్రగాథలన్
జనువున మౌని చెప్పుటయు ♦ శంకరు చాపవిఖండనంబునున్. ౧౧ 131

తే. సీతమొదలగునట్టి యా♦చెలువల దగు
పరిణయము రామరామవి♦వాద మవల
దాశరథిసద్గుణౌఘకీ♦ర్తనము రాముఁ
బట్టభద్రునిఁ జేయంగఁ ♦ బాటుపడుట. ౧౨ 132

ఉ. దానికి నంతరాయమును ♦ దానొనరింపఁగఁ బూని కైక యెం
తేనిప్రయాసమూనుటయు ♦ నేర్పుకనట్టులె విఘ్నమాటయున్
గానలకా రఘూద్వహుఁడు ♦ కైకనెపంబునఁ జేసి పోవుటల్
సూనునికై యజాత్మజుఁడు ♦ శోకముమై విలపించుటల్ తగన్. ౧౩ 133

చ. తనయునిదా వియోగమునఁ ♦ దాళఁగఁజాలక వృద్ధరాజు భూ
మిని విడనాడి పోవుటయు, ♦ మిక్కిలి దుఃఖము తమ్మునేఁచఁగా
జనులు తపించి వెంటఁజనఁ ♦ జయ్యన వారిని రాఘవుండు వం
చనమునఁ బాసి యేగుట, ని♦షాదవిభుం గని రాఘవుం డొగిన్. ౧౪ 134

తే. మాటలాడుటయుఁ, నట సు♦మంత్రుఁడెనెడు
సూతుఁడా రాఘవుఁ వీడి ♦ శోక మడరఁ
బురమునకుఁ బోవుటయు, నంత ♦ సురతటినిని
దాఁటుటయు నవ్వల భర♦ద్వాజుఁ గనుట. ౧౫ 135

సీ. అవల భరద్వాజు ♦ నాజ్ఞచేఁ జిత్రకూ
టాద్రిని గనుటయు ♦ నచట వాస్తు
శాస్త్రరీతిఁగ నొక్క ♦ సదనంబు నిర్మించి
యందునుండుట, భర♦తాగమనము
నతఁడు రామునిఁ దేర్చి ♦ యభిమతమును దీర్పు
మని వేఁడుటయుఁ, దండ్రి ♦ కచట సలిపి
కృత్యంబు దీర్చుట, ♦ కీర్తనీయములయి,
వరములై తనరారు ♦ పాదుకలకుఁ
బట్టంబుఁ గట్టుట ♦ భరతుఁ డవ్వాని నం
దిగ్రామమునయందు ♦ నిల్పుటయును,

తే. రాఘవుండట దండకా♦రణ్యమునకుఁ
జనుటయు, విరాధుఁ డనువాని ♦ జంపుటయును
నవల శరభంగదర్శనం ♦ బట సుతీక్ష్ణ
మునిసమాగమమును భూమి♦తనయ యెలమి. ౧౬ 136

క. అనసూయతో వసించుట,యును నామెయు నంగరాగ♦మొసఁగి నిచ్చుటయున్
ఘనుఁడైన యగస్త్యుని ద,ర్శనలాభ జటాయుపక్షి ♦ సందర్శనముల్. ౧౭ 137

తే. పంచవటి కేగుటయును శూ♦ర్పణఖఁ గనుట,
దానితోడి సంవాదము ♦ దానినొగి వి
రూపిణిగఁ జేయుటయు, ఘోర♦రూపులగు ఖ
రత్రిశిరసులు మొదలగు ♦ రాక్షసులను. ౧౮ 138

క. తునుముట, సీతహరించెడు, పనికై రావణుఁడు తాను ♦ వచ్చుటయును, న
వ్వని మారీచునిఁ జంపుట,యును, సీతాహరణమంత ♦ నురుతాపమునన్. ౨౦

తే. రాముఁడట శోకమంది య♦రణ్యమెల్లఁ
దిరుగుట, జటాయుమృతియుఁ. ద♦త్పరిసరమున
నున్నయట్టి కబంధమ♦హోగ్రదనుజ
దర్శనముఁ, బంప నాఁబడు ♦ సరసుఁ గనుట. ౨౧ 140

క. చనిచని యవ్వని శబరిం, గనుటయుఁ బవమానసూనుఁ ♦ గాంచుటయును, న
వ్వనినుండి ఋశ్యమూకం,బును జూడఁగ వారు పయన♦మును జేయుటయున్.

తే. అందు సుగ్రీవుఁడను వాన♦రాధిపతి స
మాగమంబును, సాలభే♦దాదికృత్య
ములను వానికి విశ్వాస♦మును జనింపఁ
జేయుటయు, వానితోఁ జెల్మి ♦ సేయుటయును. ౨౩ 142

చ. జనకసుతాధవుండపుడు ♦ సాధ్వివసించిన చోటెఱుంగఁగా
మనమునఁ గోరి వాలికి న♦మానుషవిక్రమశాలికిన్ స్వమి
త్రునకును నైనవైరమును ♦ రూఢిగ సూర్యసుతుండు చెప్పఁగా
వినుటయు, వారియుద్ధమును; వింతగ వాలివధంబు నవ్వలన్. ౨౩ 143

తే. ఎలమి సుగ్రీవునకు రాజ్య ♦ మిచ్చుటయును
దార విలపించుటయు భూమి♦తనయ వెదుకఁ
గా శరత్కాల మది ముఖ్య♦కాల మగుటఁ
గిశములఁ బంప రామసు♦గ్రీవు లోకట. ౨౪ 144

తే. సమయమును జేసికొనుట వ♦ర్ష దినము లొగి
మిన్నకుండుట, మఱి యూర♦కున్న వాన
రావనీశుని పయి రాముఁ ♦ డలుగుటయును
బలములను గూర్చుటయును ది♦క్కులకనుపుట. ౨౫ 145

చ. బలముల నన్నిదిక్కులకుఁ ♦ బంపెడువేళను గీశభూధవుం
డిలఁగల ద్వీపసింధువుల ♦ నెల్లను జెప్పుట, వాయుసూనుపైఁ

గల కరుణావిశేషమున ♦ త్క్ష్మాపతిచంద్రుఁడు స్వాంగుళీయకం
బలరి యొసంగుటయ్యనిలు ♦ నాత్మజుఁ డందఱుఁ గూడిపోవుచుఁ౯. ౨౫ 146

తే. దక్షిణంబున నలరారు ♦ స్థలములందు
సీతఁ గలయంగ వెదకుట, ♦ చిత్రరీతి
జాంబవంతుండు బిలమొక్క ♦చక్కఁ గనుట
యచట నందఱు మృత్యువు♦నందఁ దలఁచి. ౨౬ 147

సీ. కూరుచుండుట, యందు♦ఘోరరూపంబగు సంపాతి యను ఖగ♦స్వామి, వారి
కనులకుఁ దోఁచుట♦కడలి దాఁటెడు పూన్కిఁ బర్వతం బెక్కుట♦పవనతనయుఁ
డంబుధి దాఁటుట ♦ యబ్ధిమాటను విని వచ్చెడు మైనాక♦పర్వతంబుఁ
గాంచుట, యటసింహి♦కావధంబునులంక యంతికంబున నున్న♦యట్టి మలయ
తే. పర్వతంబును గాంచుట ♦ పత్తనమున
రాత్రిఁ జొచ్చుట, యటఁ గీశ♦రాజభటుఁడు
నొంటిఁ జింతించుటయు, నందు ♦ నొక్కచోటఁ
బంక్తిగళుఁ గాంచుటయును, బు♦ష్పకముఁ గనుట. ౨౭ 148

క. ఆపానభూమి నచ్చుట, నాపవనాత్మజుఁడు గనుట ♦ యంతఃపురముఁ౯
ఓపికఁ గనుఁగొంటయు మఱి, యాపత్తనమం దశోక♦మను వనమలర౯. ౨౮

క. కనుఁగొన నచటికిఁ జనుటయు, జనకసుతం గనుట, రామ♦చంద్రుఁడు దయచే
సినయుంగరమునుగుఱుతుగ, వనజాక్షికి నొసఁగుటయును♦వాయుజుఁడచట౯.

క. సురవైరినాథు రావణుఁ, దరుణీమణి సీతఁ గాంచి ♦ తా భాషింప౯
అరుదెంచిన వాని గను, టరయక దానవుల కాంత♦లాభూజాత౯. ౩౦ 151

క. పలుకుల నదలించుటయును, గలనటఁ ద్రిజటాఖ్యవనిత ♦ కాంచుట, సీతా
లలితమణి హనుమ కొసఁగుట, లలితాశోకవనతరువు♦ల౯ శౌర్యమున౯.

తే. భంగపఱచుటయును, దైత్య♦భామలెల్లఁ
బాఱిపోవుట, రావణు ♦ భటుల వాయు
తనయుఁ డడరి వధించుట♦యును, గపీంద్రు
నింద్రజిత్తు గ్రహించి తా ♦ నేగుటయును. ౩౧ 153

క. హనుమంతుఁడు లంకాపుర, మును గాల్చుట, నచటివారు ♦ మొత్తో యని రో
దనము లొనర్చుట, సాగర,మును మరల౯ దాఁటి కీశ♦ముఖ్యుఁడు చనుటల్.

క. వానరు లెల్లను మధురస, మానుటయును రామచంద్రు ♦ నతిశుభవార్తా
నూనోక్తి నలరఁజేయుట, జానకి మానికముఁ బతి కొ♦సంగుట మఱియు౯.

క. సరిదధిపతితోఁ గలియుట, యురుతరజలనిధి నళాఖ్యుఁ ♦ డొగి సేతువు ని
ర్భర శౌర్యంబునఁ గట్టుట, తరించి యద్దాని రాత్రి ♦ దైత్యపురంబు౯. ౩౪

క. అరికట్టుటయు, విభీషణుఁ, డరుదెంచిన నతనిఁ బ్రీతి ♦ నాదృతి మీఱం
బరిరక్షణంబు సేయుట, సురవైరుల నని వధించు♦చొప్పు నతండున్. ౩౮౪ 157

తే. తెలుపుటయుఁ, గుంభకర్ణుండు ♦ దెగుట, మేఘ
నాదుఁ డనిఁ గూలుటయు, దైత్య♦నాథునిధన,
మవల జానకిఁ గొనుటయు, ♦ నరిపురమున
నవ్విభీషణు శుభగుణు ♦ నాదరమున. 158

తే. పట్టభద్రునిఁ జేయుట ♦ భాసమాన
పుష్పకంబును గనుట, స్వ♦పురముఁ గానఁ
జనుట, భరతునిఁ గలియుట ♦ జానకీశు
భవ్యపట్టాభిషేకోత్స♦వము జరుగుట. 159

సీ. సైన్యంబునెల్లను ♦ సాగనంపుట (స్వీయ రాష్ట్రంబు సమధిక ♦ రంజనముగఁ
బాలించుటయు, భూమి♦పట్టినిబాయుటయును,) బూర్వకాండాళి♦నొనరఁ జెప్పె
భూతలంబున రామ♦భూనాథుఁ డొనరింపఁబోవు కృత్యావళిఁ♦బూజ్యుఁ డాచు
భగవంతుఁ డయి వెల్గు♦వాల్మీకి యుత్తరకాండమ్మున వచించె; ♦ బ్రాహ్మణసుతు

తే. జీవితునిఁ జేసి హయమేధ ♦ పావనమఖ
మును నొనర్చుట మొదలగు ♦ ఘనకథాళిఁ
బొలుచు నుత్తరమా కాండ♦మనఁగ నదియు
దివ్యవాల్మీకివచన సం♦భావ్యమార ! ౩౮ 160

మూఁడవ సర్గము సంపూర్ణము.

౪-వ సర్గము.

సకలప్రజల రామాయణమును పాడుట.

ఉ. స్వీకృతరాజభావుఁడయి ♦ చెల్వువహించెడు రామచంద్రు న
స్తోకచరిత్రమున్ విమల♦సుందరచిత్రపదోత్తమంబు వా
ల్మీకిమహర్షి సత్కృతికి ♦ మిక్కిలి యత్నము సేయువాఁడు భా
షాకమలేక్షణాధిపతి ♦ సత్కరుణాత్తవరుం డొనర్చెఁ దాన్. ౧ 161

ఆ. ఏడు కాండములుగ ♦ నిరువది నాలుగు, వేల శ్లోకములుగ ♦ విమలరీతి
బ్రహ్మమునివరుండు ♦ పంచశతంబులౌ, సర్గములుగఁ జెప్పెఁ ♦ జారుగాథ. ౨

* శ్రీరామచంద్రుఁడు రాజ్యము పూజ్యభంగి నేలుచుండ వాల్మీకి రామాయణమును రచించెనని "ప్రాప్తరాజ్యస్య రామస్య" అనిమూలము. స్వీకృతరాజభావుఁడయి యనుదానింబట్టి తేలుచున్నది. రామావతారమునకు ముందే వాల్మీకి రామాయణమును రచించెనను విపరీతప్రవాదము దీనిచేఁ దిరస్కృతమని తెలియునది.

చ. ఒనరిచి ప్రాజ్ఞవర్యుఁడయి ♦ యొప్పెడు వాల్మికి యశ్వమేధయా
గనిరతి కవ్వలన్ జరుగు ♦ కార్యయుతంబు సహోత్తరంబుగాఁ
దనరెడు దాని నెవ్వఁ డిఁక ♦ ధాత్రి సమర్థుఁడగుం బఠింపఁగా
నని మది నూహచేసె, నపు ♦ డయ్యటవిన్ వసియించి పాత్రులై. ౩ 163

క. మునివేషులయిన కుశలవు, లనువారలు, భావితాత్ముఁ♦డై యెవ్వఁడో దీ
నిని జదువునంచు నెంచెడు, మునివర్యుని పాదములకు ♦ మ్రొక్కిరి భక్తిన్.

చ. తనదగు నాశ్రమస్థితులు ♦ ధర్మవిదుల్ ధరణీశపుత్రకుల్
ఘనయశముం దగన్ రుచిర♦గానము సేయఁగఁ జాలు నాదముల్
దనరఁగ నొప్పువారలు, సు♦దారులు నౌ సహజాతులన్ దమిన్
గనుఁగొనియెం గుశున్ లవుని ♦ తాఁ సురమౌని మహేంద్రుఁ డాతఱిన్. ౫

తే. గ్రహణధారణపటువులై ♦ గ్రాలి వేద
ములను నేర్చిన వారల ♦ మునివిభుండు
వేదముల యర్థమెల్ల సు♦వ్యక్తముగను
జేయఁగా నెంచి గ్రహియించెఁ ♦ జిత్తములర. ౬ 166

క. చరితవ్రతుఁడౌ వాల్మికి, ధరణిసుతాచరితమెల్ల ♦ దశకంఠునిదౌ
మరణంబుఁ గూడఁ గావ్యము, నరుదౌ రామాయణంబు♦ననువునఁ జేసెన్. ౭

సీ. ఉచ్చరించినయప్పు♦డొగిఁ బాడినప్పుడు మధురంబునై త్రిప్ర♦మాణములనఁ
బరఁగు గానంబును, ♦ ధ్వనిపరిచ్ఛేదంబు లనెడువీనింగూడి ♦ యంద మొంది
షడ్జాదికములైన ♦ జాతుల నేడింట బద్ధమై సుహితమౌ♦వల్లకీల
యాన్వితంబయి, తగి ♦ యనులమై శృంగారహాస్యకారుణ్య భ♦యానకములు
తే. వీరరౌద్రాదికంబులై ♦ వెలయు నవర
సములతోఁ గూడి పెంపొంది ♦ సాధులైన
కావ్యమును దీనిఁ బాడి ర♦క్కవలు (మౌని
భణితి నెవ్విధిఁ దగునట్టి ♦ భంగి మీఱ.) ౮ 168

సీ. గానతత్వజ్ఞులై ♦ మానితమూర్ఛనా స్థానజ్ఞులై, యన్న♦దమ్ములగుచుఁ
గంఠరమ్యస్వర♦కలితులై సరవేష మూనిన గంధర్వ♦లో యనంగఁ
గ్రాలుచు రూపల♦క్షణముల నలరారి మధురభాషణముల ♦ మాన్యులగుచు
రామచంద్రునిశరీ♦రము నుండి తీసిన యపరబింబంబులో ♦ యనఁగఁ దనరి
ఆ. నిందనీయవృత్తి ♦ నెగడక నృపసుతు, లయ్యు మౌనివేష ♦ మంది వెలసి
పారశుద్ధి నెఱిఁగి♦భవ్యాత్ములై మహా,భాగులగుచుఁ బూన్కిఁ♦బరఁగిమఱియు.
తే. జగతిఁ గల సర్వశబ్దల♦క్షణము లెఱిఁగి
యలరు కుశలవు లపుడు ధ♦ర్మ్యంబుఁ బూర్వ

వార్తలను దెల్పు నుత్తమ♦భవ్యకావ్య
మెల్లఁ గంఠస్థముగఁ జేసి ♦ యెలమి మీఱ. ౧౩ 170

క. మునులయు సాధుద్విజులయు, ఘనసభలం దొప్పు మీఱఁ♦గాఁ బాడిరి య
మ్మునియుపదేశించిన గతి,విని వారలు సమ్మదమున ♦ వింతగఁబొదలన్.౧౩౼ 171

తే. వారు రామాశ్వమేధంబు ♦ వఱలుచుండ
నిశ్చితస్వాంతులై మునుల్ ♦ నెమ్మిఁ గూడి
సుఖముగాఁ గూరుచుండిన♦చోటఁ జేరి
భవ్యకావ్యంబు దానిని ♦ బాడి రెలమి. ౧౪౼ 172

క. విని దాని యమ్మునీంద్రులు, మనముల విస్మయము పొదల ♦ మంజులభణితిన్
గనులొలయ బాష్పపూర్ణతఁ, గని వారిని మెచ్చుకొనిరి ♦ కమ్రోక్తులచేన్.

ఆ. మోదచిత్తులగుచు ♦ మునులు నిర్మత్సరుల్
మెచ్చుకొనఁగఁ దగిన ♦ మేటి గాయ
కులను గవల వారిఁ ♦ గుశలవులను సాధు
భాషణములఁ బొగడి ♦ పల్కిరిట్లు. ౧౬౼ 174

క. ఔరౌర! గీతమధురిమ, మౌరా! శ్లోకముల నలరు ♦ నతిమాధుర్యం
బౌరయఁ జిరనిష్పన్నం,బే రహి నిది చూచినట్లు♦లే తెలుపఁబడెన్. ౧౭౼ 175

చ. స్వరగణసంపదల్ గలిగి ♦ చారుతరంబయి రాగయుక్తమై
పరఁగఁగఁ బాడిరక్కవలు ♦ భావముఁ జక్కఁగఁ దోఁపఁజేయుచున్
వరుస, లయాదియుక్తిఁ గని ♦ ప్రౌఢముగాఁ దనరారునట్లు మా
నిరమణు లీర్ష్యఁ బోవిడిచి ♦ నిర్మలబుద్ధుల నొప్పుచుండుటన్. ౧౮ 176

తే. వారి శ్లాఘించిరట్టి స♦భాస్థలమున
నెంతయును హృద్యమౌ రాగ♦మెసఁగు నట్టు
లతిశయస్వాదుతరముగా ♦ నలరునట్లు
కుశలవుల్ పాడిరప్పుడు ♦ కోర్కులలర. ౧౯౼ 177

చ. ముని యొకఁడాకుమారులకు ♦ మోదమునన్ వడి లేచి దానొసం
గెను గలశంబు, నొక్కముని ♦ కీర్తిధురంధరతన్ బ్రసన్నుఁడై
ఘనతరవల్కలంబొసఁగెఁ ♦ [గాంతముగాఁ దగు లేడిచర్మమి
చ్చె, నొకమునీంద్రుఁ డొక్కముని ♦ చెల్వగు మౌంజినొసంగె హృష్టుఁడై.

క. ఒక మౌనిపతి కమండలు, వొకముని యుపవీత మొసఁగె ♦ నొగి నిచ్చెను వే
ఱొకఁ డౌదుంబరమై మౌ,నికి నాసనమైనదాని ♦ నెమ్మి పొదలఁగన్.౨౦౼ 179

తే. ఒకఁడు జపమాలనిచ్చె సిం♦కొక మునీశుఁ
డాయువభివృద్ధియౌ నన ♦ నందఱప్పు
డతుల సంతోషమున మీకు ♦ నాయువధిక
మౌననుచు నాదరించిరి ♦ యాశిషముల.] ౨౦౼ 180

చ. మునిసుతులార ! యద్భుతము ♦ ముఖ్యము వాల్మికిమౌనికీర్తితం
బును వరగాథ గల్గి సుక♦వుల్ కృతులన్ రచియింపమూలమై
తనరెడు దాని దీనిని య♦థాక్రమమొప్ప సమాప్తినొంది పెం
పును గని గీతముఖ్యమయి ♦ పొల్చెడుదానిని మీరలింపుగన్. ౨౧ 181

తే. పాడితిరి గాన శాస్త్రైక♦పటుమనీషు
లాదు రిది పుష్టిజనకమై ♦ యందఱికిని.
వినఁగ నింపయి యాయుస్సు ♦ వృద్ధిచేయు
నట్టిదయి పొల్చుఁ గాదె యీ♦యనని నెపుడు. ౨౨ 182

క. అని మౌనులు పొగడఁగ నా, మునివేషకుమారు లొకట ♦ బుధజనులెల్లన్
దనివార రాజమార్గా,ది నిఖిలసుస్థలములందుఁ ♦ దృప్తిమెఱయఁగన్. ౨౩ 183

తే. ఎల్లవారల చిత్తంబు ♦ లెలమిఁ బొదలఁ
బాడుచుండి యొకప్పుడు ♦ భరతునను
తిని మహీధవు శ్రీరాముఁ ♦ గనెడు వేడ్కఁ
బోవ వారలఁ గనియె నా♦భూధవుండు. ౨౪ 184

చ. అరిజనకాలుఁడై తనరు♦నట్టి రఘూద్వహుఁ డాత్మదివ్యమం
దిరమున నన్నదమ్ములను ♦ దేవసుతోపము లర్చనార్హులై
పరఁగెడు వారిఁ జేర్చి మృదు♦వాక్కులచే నలరించి తత్తక
ర్బురమయ మౌచు దివ్యమయి ♦ పొల్చెడు నర్హతమాసనస్థలిన్. ౨౫ 185

తే. జగములకు నీశుఁడౌ రామ♦చంద్రుఁడెలమిఁ
గూరుచుండి యమాత్యులఁ ♦ గూర్మితమ్ము
లను దగం గూడి యరి జనా♦ర్దనుఁడు నియతుఁ
డగుచు నలరారి మది మోద ♦ మతిశయిల్ల. ౨౬ 186

తే. చక్కఁదనమున నొప్పిన ♦ సహజులఁ గని
భరతు లక్ష్మణు నతని సో♦దరునిఁ జూచి
పలికెఁ జిత్రపదార్థైక♦లలితమైన
గాథ దీనిని వినఁదగుఁ ♦ గడు ముదమున. ౨౭ 187

క. సురతేజస్సహితుల న,య్యిరువురఁ గాయకుల నిట్టు ♦ లెలమిఁ గులుకువా
క్సరణిని బ్రేరేపించెను, ధరణీవరుండంత నన్న♦దమ్ములు మిగులన్. ౨౮ 188

చ. పలుకులచేత గీతమున ♦ భవ్యము రాగయుతంబు పూజితం
బలఘుతరస్వనంబునయి ♦ యందము నింపుచు వల్లకీ లయం
బులగతి విశ్రుతార్థమయి ♦ పొల్చెడునట్టులు పాడిరంత వా
రల దగు గీతమాసభను ♦ రాజిలె సర్వజనానుకూలమై. ౨౯ 189

చ. ఘనసభఁ జేరి యున్నముని♦కాండశరీరములున్ మనంబు హృ
ద్వనజములున్ సుఖైకరతి♦భాసిలఁ గర్ణసమాశ్రయంబుగాఁ
దనరు సుఖంబు నిచ్చుచును ♦ దద్దయు రమ్యముగాఁ జెలంగె ని
మ్మునులు నరేంద్రలక్షణతఁ ♦ బొల్చుచు భూరితపఃప్రభావులై. ౩౦ 190

తే. పరఁగుదురు నాకుఁగూడ సం♦పత్కరము మ
హానుభావంబునై తగు ♦ నోర! చరిత
మిద్ది గావునఁ దెలియంగ ♦ నిపుడె కోరు
వాఁడ నని బుద్ధిఁ దలఁచి భూ♦వరుఁడు నెమ్మి. ౩౧ 191

తే. వారి కనుమతి చేయ నా♦బాలకులును, మార్గనిర్వాహసంపద ♦ మానసముల
నలరఁ జేయుచుఁ బాడి ర♦య్యవనిపతియు, దివ్యసింహాసనమునుండి ♦ భవ్యరీతి.

తే. మెల్లమెల్లన దిగి సభ♦మిగుల వేడ్కఁ, గూరుచుండి శ్రుతిద్వయా♦స్తోకసుఖము
ననుభవింపఁగ నాసక్తి ♦ నలరుమనసు, గలిగి యుండె సభాస్థలి♦గ్రాలె నపుడు.

నాల్గవ సర్గము సంపూర్ణము.

---

౫ - వ సర్గము.

రామాయణ కథా ప్రారంభము.

సీ. ద్వీపసప్తకమున ♦ దీపించు నీభూమి జయశాలురైన యే♦క్ష్మాపతులకు
నమ్మనుప్రభృతిగ ♦ నవనీశ్వరేంద్రుల కొరులకు దుర్లభం ♦ బరియనన్న
యట్టుల దీనత ♦ నందెనో, తనపేర రాజిల్లఁగా సము♦ద్రము నెవండు
త్రవ్వించె దండయా♦త్రకుఁ బోవ నఱువదివేల కుమారులు ♦ విఖ్యాతవైరు

తే. లనుసరించిరో యాసగ♦రావనీశుఁ
డే మహీనాయకులలోన ♦ నెసఁగు మేటి
యగుచు; నిక్ష్వాకువంశ్యులై ♦ యమలచిత్తు
లైన యారాజవర్యుల ♦ యన్వయమున. ౨ 194

తే. అలరు రామాయణంబను ♦ యశముఁ గాంచి
పూజ్యమై యొప్పు నీగాథ ♦ పుట్టె రామ
విషయమును దెల్పుచున్; దాని ♦ విధి యనుగ్ర
హమున నుత్పన్నమయి యొప్పు ♦ నట్టిదాని. ౩ 195

క. పరఁగంగఁ జేయువాఁడను, వరరామాయణము దాని♦వరుస సకలమున్
గరమనసూయను వినఁదగు, స్థిరతరధర్మార్థకామ♦సిద్ధిద మగుటన్. ౪ 196

అయోధ్యాపురవర్ణనము.

చ. ధననిచయంబు ధాన్యసము♦దాయము గల్గి ప్రమోదయుక్తమై
జను లలరన్ సమృద్ధమయి ♦ సన్నుతమౌ సరయూతటంబునం

గనుఁగొనఁగా విశాలతయుఁ ♦ గల్గిన కోసలనామధేయమౌ
జనపద మొక్కటుండుఁ బుర♦సత్తమ మొక్కటి వెల్గు దానిలోన్. ౫ 197
క. పురమద్ది యయోధ్యాఖ్యం, బరఁగు ధరన్ విశ్రుతమయి♦ప్రజలకుఁ దా భూ
వరుఁడైన మనువు దా న,ప్పురవరమును సుప్రసిద్ధ♦మును నిర్మించెన్. ౬ 198
సీ. పదియురెండామడల్♦వైశాల్యమున వెడల్పున మూఁడు యోజనం♦బులు దగంగ
నిది మూలనగరి, నా♦నెన్నికఁ దగఁ గాంచి శ్రీయుతమై తగి ♦ రెండు పార్శ్వ
ములయందు వృక్షముల్♦పొల్చుట సువిభక్తమయి యొప్పు భూరిమా♦ర్గాళి గల్గి
విస్తృతి సొగసున ♦ వెలసి, విచ్చిన పూలు చల్లియు నెప్పుడు ♦ జలము నిండఁ
తే. జల్లియును సొంపుగావింప ♦ జానుమీఱు
రాజవీథిని దగు నప్పు♦రంబు వర్ణ్య
మగుచు, నలరారు, నా యయో♦ధ్యను వసించి
ధర్మముల భూరిరాజ్యంబుఁ ♦ దనర మనిచి. ౮ 199
క. అలరెడు దశరథుఁడను భూ,తలపతి యమరావతిని శ♦తక్రతుఁ డెట్లు
జ్జ్వలభంగి వెలయఁ జేసెనొ, పలుభంగుల నట్లు వృద్ధి♦పఱచె నయోధ్యన్.
సీ. పురబహిర్ద్వారముల్ ♦ పొలుచునట్టి కవాటములఁ దగు; నంగడు♦లలరు నొకటి
కొకటికిఁ దగులక♦యుండ; యంత్రంబులు నాయుధంబులు నెల్ల♦నలరుచుండుఁ
జిత్రకారాదులు♦చెలఁగుచు నుందురు, సూతులు మాగధుల్ ♦ సొరిది, నుండ్రు
ధనధాన్యసంపదల్ ♦ దనరారు, నిరుపమ కాంతి సమృద్ధియుఁ ♦ గ్రాలుఁ బెద్ద
తే. కోటబురుజులు ధ్వజములుఁ ♦ గొమరు మిగులఁ
బెక్కులు శతఘ్నులును దగు ♦ నెక్కడఁ గనఁ
బోయినను స్త్రీల కాటలు ♦ పోలనేర్పు
చున్న తావులు సొగసుగ ♦ నుండు నందు. ౧౧ 201
తే. మించు తోఁటలు తియ్యమా♦మిళ్ల నలరు
వనములందందుఁ గనుపట్టుఁ ♦ బట్టణమును
జుట్టియున్న ప్రాకారము ♦ శోభిలుఁ గడు
వితివి లోఁతును దనరార ♦ వెలయుఁ బరిఖ. ౧౨ 202
క. స్థలదుర్గభూతమై పుర, మలరుట శాత్రవసమూహ♦మందుఁ జొరఁగలే
దలగారు హస్తిహయగో,వులు ఖరములు నుష్ట్రములును♦బోడిమిమీఱన్. ౧౩
సీ. కప్పముల్గొనివచ్చి♦కాచియున్నట్టి సామంతరాజానళి ♦ మలయుచుండుఁ
గొనఁగ నమ్మంగను ♦ గోరి వచ్చిన బహుదేశవర్తకసంత♦తియుఁ జెలంగు
బహురత్నచిత్రిత ♦ ప్రాసాదములు క్రీడకయి కైచేసిన ♦ కమ్రగిరులు
చంద్రశాలలుఁ బెక్కు♦చంపమ్ములమహేంద్రుపురమును బోలున♦ప్పురిని బరఁగు
తే. రాజగృహములు, జూదంబు ♦ రమణనాడఁ
గట్టిన ప్రదేశములు నందుఁ ♦ గానఁబడును

సోయగంబున నలరారు ♦ సుదతులుం ద్రు
మణుల గమియు విమానస♦ద్మములుఁ దనరు. ౧౬ 204

క. నిందింపఁదగని దగుచున్, సుందరగృహసంఘయు క్తి ♦ శోభిల్లుచు హె
చ్చుం దగ్గు లేక సమతల,మందె వినిర్మితము నగుచు ♦ నప్పుర మలరున్. ౧౬౪

చ. పురమున నందుఁ దెల్లఁగను ♦ బొల్చెడు బియ్యము; నీరుచూడ ని
క్షురసముఁబోలు, భేరులును ♦ సొంపగు వీణియలున్ మృదంగముల్
పరఁగెడు మర్దళాదులును ♦ ధ్వానముసేయుచు నుండు నెంతయున్
ధరణిని సాటిలేక పుర♦తల్లజ మయ్యది వర్ణ్యమై తగున్. ౧౭ 206

తే. ఆకసంబునఁ దపమున ♦ నలరి పడసి
నట్టి సిద్ధులదౌ విమా♦నాళి యట్లు
తగిన భంగి నమర్చిన ♦ సొగసు గులుకు
గృహములం దగి శ్రేష్ఠమై ♦ యెసఁగుఁ బురము. ౧౮ 207

సీ. విద్వాంసు లప్పీట ♦ వెలయుచు నుందురు; శస్త్రాస్త్రవిద్యావి♦శారదులయి
నేర్పుఱులును నగు♦నృపవరు, లసహాయుఁ, దల్లిదండ్రులుగాని♦తనయులు మొద
లైనట్టి వారలు ♦ గాని లేకయె యుండు వానిని, వంచించి ♦ బాణవితతి
నేయంగఁ దగువాని ♦ నెద భయంబు జనింపఁ బాఱెడువానిని♦బాణహతునిఁ

తే. జేయనొల్లక యుండియు ♦ సింహములును
బులులుఁ బందులు మత్తిల్లి ♦ భూరిరవము
లడర నీయవనంబుల♦యందుఁ దిరుగఁ
దెంపుఁ జేతులబలమును ♦ దేటపడఁగ. ౨౦౪ 208

క. శితశరములఁ బొలియింతురు, హితులు మహారథులునగుచు ♦ నెసఁగుమహీభృ
త్సుతవరు లట్టిం ద్రులరఁగ, క్షితి వెలసిన యప్పురంబు ♦ చెలఁగుచునుండున్.

తే. ఆహితాగ్నులుశమదమా♦ద్యఖిలసుగుణ,భూసురులువేదవేదాంగ♦పారగులును
సత్యరతులు మహాత్ములు ♦ సకలదులు మ,హర్షి కల్పులుఁ గేవలా♦భ్యాసపరులు.

క. కేవలమునులునునై తగు, భూవిబుధోత్తములచేతఁ ♦ బొలుపారు పురిన్
భూవిభుఁడు దశరథాహ్వయుఁ, డావాసంబొప్పఁ జేసె ♦ నందం బలరన్. ౨౩

ఐదవ సర్గము సంపూర్ణము.

౬-వ సర్గము.

దశరథుని రాజ్యపాలనము.

చ. శ్రుతులనెఱింగి పండితుల ♦ శూరుల సత్కృతి నాదరించి, యం
చితముగ వారిలోఁ గొనుచు ♦ సిద్ధసుతేజము మీఱ, భావినం
గతవిషయంబులన్ దెలియఁ♦గాఁ దగుశీలము గల్గి, పౌరసం
తతికిని గ్రామవాసులకుఁ ♦ దాఁ బ్రియుఁడై మఖరాజిఁ జేయుచున్. ౧ 212

సీ. ఇక్ష్వాకుకులమున ♦ నెసఁగు రాజులలోన నతిరథుఁడై ధర్మ♦తతినిరతిని
ప్రబలి యెల్లరను లోఁ♦బఱచుశక్తి నెసంగి, వరముని కల్పుఁడై ♦ వసుమతీశ
తనువొప్పుఋషియయి♦తనరారి, భూర్భువస్స్వర్లోకములయందుఁ♦బ్రస్తుతిఁ దగఁ
గాంచుచు, సైన్యసం♦కలితుఁడౌట మహారథియై, సుప్రశస్తమి♦త్రాళి గల్గి,

తే. నిర్జితేంద్రియుఁడై, ధన♦నిచయయుక్తి
నింద్రుతోఁ దులఁదూఁగుచు; ♦ నెసఁగు నిధులు
గలిగియుండుటచే యక్ష♦కాంతుతోడ
నుపమఁ గాంచుచు భూస్థలి ♦ నొప్పు మెఱసి. ౩ 213

ఆ. దశరథాభిధాన♦ధరణీశుఁ డుర్వర, నతులతేజమునను ♦ ఖ్యాతి నలరు
మనువులోక మెట్లు ♦ మనిచె ధర్మంబున, నవ్విధమున నేలె ♦ న్యాయనీతి. ౪

సీ. అమరావతీపురి♦హరిహయుఁ డేరీతి రక్షించె నట్లు ధ♦ర్మంబు నర్థ
కామమ్ములను త్రివ♦ర్గమ్ము నూని సత్యాభిసంధుండగు ♦ నవనినాథుఁ
డయ్యయోధ్యాపుర ♦ మత్యుత్తమంబును పాలించె నప్పురిఁ ♦ బ్రజలుమిగుల
నావాససుఖముల ♦ నందుట హృష్టులై ధర్మాత్ములగుచు శా♦స్త్రముల వినికిఁ

తే. బొంది స్వస్వధనంబుల ♦ భూరితృప్తి
నంది లోభంబు విడనాడి ♦ యాచకులకు
దానమొసఁగుచు నెపుడు స♦త్యంబె పలికి
యలరుచుందురు మఱియును ♦ నప్పురమున. ౬ 215

చ. ధనమును గోవులశ్వములు ♦ ధాన్యము లేనివుండు స్వల్పమా
ధనమును గల్గు మానవుఁడు ♦ ద్రవ్యముఖంబులఁ గోరికల్ ఫలిం
పనిమనుజుండుగాని యొక♦పట్టునఁ జూచిననైనఁ గంటికిం
గనఁబడకుండుఁ, గాముకుఁడు ♦ గాని నృశంసుఁడు, నాస్తికుండునున్. ౭ 216

తే. తల్లిదండ్రుల దారపు♦త్రప్రముఖులఁ
బీడ సేయంగఁ దలఁచు లో♦భియును, బండి
తుండు గానట్టివాఁడును ♦ నుండఁ డందు
వెదకి చూచినఁ గాని యే♦వేళలందు. ౮ 217

చ. పురుషులు కాంతలెల్లరును ♦ బోల జితేంద్రియులై స్వభావమై
పరఁగెడు శీలవృత్తయుతి♦భాసిలి ధర్మపరాయణాత్ములై
వరమును లట్లు, స్వచ్ఛమగు ♦ స్వాంతము గల్గి యొసంగుచుందు ర
ప్పురమునఁ గుండలంబులను ♦ బూననివారలు లేరు చూచినన్. ౯ 218

ఆ. మకుటధారిగాక ♦ మైఁ బూలదండలు, దాల్పకున్నవారు ♦ తలఁప లేరు
అల్పభోగయుక్తుఁ ♦ డభ్యంగవిధి శుద్ధి, నందకున్నమనుజుఁ ♦ డచట [illegible]

సీ. గంధంబుఁ బూయక ♦ కస్తూరికాది చర్చల మించకున్నవ♦ర్ష్మములు గల్గి
కడుపార భుజియింప♦గా నన్నమే లేక, యన్నంబుఁ బెట్టక ♦ యంగదముల
హృదయభూషణముల ♦ నెల్లను దాల్పక హస్తభూషణ కంక♦ణాదికములఁ
దాల్పక నిర్జితాం♦తఃకరణుండును గాక యుండెడువాఁడు ♦ కానరాఁడు

తే. యజ్ఞమును జేయనట్టి వా♦రరయ లేరు
విడువ కగ్నిముఖంబున ♦ వేల్వనట్టి
వారు లేర,ల్పవిద్యను ♦ వైభవాల్ప
తను, గనంబడు వారు త♦ద్ధరణి లేరు. ౧౧ 220

తే. వర్ణసంకరములఁ జేయు♦వారు లేరు
తస్కరులు లేరు సుమ్మయో♦ధ్యాపురమున
నొక్కఁ డేనియు, నప్పురి ♦ నున్న విప్రు
లాత్మనియతకర్మముల ♦ నాచరించి. ౧౨ 221

క. అనయము విజితేంద్రియులై, ఘనభక్తి జపించి శిష్య♦గణమున కెలమిన్
దనరుచు విద్యనుఁ జెప్పుచు, గనకాదిపరిగ్రహమునఁ ♦ గడునిస్పృహులై. ౧౩

క. చెలఁగుచు నుందురు, జానప,దులలోపల నాస్తికుండు ♦ దోఁపఁ డసత్యం
బులఁ బల్కువాఁడు శాస్త్రా,వళి వినని యతండు గానఁ♦బడఁడు వెదకినన్. ౧౪

తే. పండితుఁడు గాని మనుజుఁ, డో♦ర్వంగలేని
యతఁడుఁ బురుషార్థసాధన♦మం దశక్తుఁ
డైన వాఁ డొక్కఁ డేని న♦య్యవనినాథు
పాలనంబును గన్నట్టి ♦ వసుధ లేఁడు. ౧౫ 224

సీ. వేదాంగషట్కసం♦వేత్తగాని యతండు చాంద్రాయణాదులఁ ♦ జరపనియతఁ
డఖిలదానంబుల ♦ నర్థుల కియ్యని వాఁడు దీనుండగు ♦ వాఁడు చపల
చిత్తుండు వ్యాధుల♦చేతఁ బీడింపఁగఁ బడిన యాతఁడు లేఁడొ♦కఁడునునైన
నప్పురంబున నరు♦లందు భామలయందుఁ గాంతి సౌందర్యముల్ ♦గలుగకున్న

ఆ. వారు లేరు రాజ♦వరునందు భక్తి లే,నట్టి వాఁడొకండు ♦ నరయఁ గానఁ
బడఁడు బ్రాహ్మణాది♦వర్ణసంజనితులు, పూజ సేయుదురు వి♦బుధుల నెపుడు.

చ. అతిథులఁ బూజలం దనిపి ♦ యర్థులఁ దన్పుచు దానశౌండులన్
వితతయశంబుఁ గాంతు రిల ♦ విప్రులు, విద్యల శూరులై పర
ప్రతతికి వాదకాలమునఁ ♦ బాయక శౌర్యముఁ జూపుచున్ గృత
జ్ఞతను జెలంగుచుందు; రిఁక ♦ క్షత్రియముఖ్యులు నట్టివారలే. 226

చ. పురమున నందు మానవులు ♦ పూనిక ధర్మము సూనృతంబునున్
జరపుటఁ జాలయాయువును ♦ సాధ్వులఁ బుత్రులఁ బౌత్రులన్ గనో

హారగతిఁ గూడియుందు రెపు ♦ డంచలి క్షత్రియజాతి బ్రాహ్మణో
త్కరము ప్రధానమంచుఁ గల ♦ కాలము వారల యాజ్ఞవర్తిలున్. ౧౮ 227

తే. అనుసరింతురు వైశ్యు ♦ య్యవనిపతులఁ
బాదజులు విప్రబాహుజ ♦ వైశ్యులఁ దగ
ననుసరించుచు స్వీయధ ♦ ర్మాళి నిరతి
నొంది కాలంబుఁ ద్రోయుచు ♦ నుండు వారు. ౧౯ 228

సీ. మానవేంద్రుండును ♦ మతిమంతుఁడును నగు మనువు మున్ గాచిన ♦ మాడ్కి నిప్పు
డిక్ష్వాకుకులజుఁడై ♦ యెసఁగెడు రాజుచేఁ గాపాడఁ బడియె న ♦ గరమదియును
శౌర్యాతిశయమున ♦ జ్వలనసంకాశులై యకుటిలవర్తను ♦ లగుచు రుచిర
వర్చస్సులలర న ♦ భ్యస్తవిద్యావళి తనరార నొప్పు వీ ♦ రనికరములు

తే. గలిగ యప్పురి సింహసం ♦ కలిత మగుచుఁ
దగిన గుహయట్లు వెలిఁగి దు ♦ ర్ధర్ష యయ్యెఁ
బోలుచు సింధు, వనాయు, కాం ♦ బోజభవము
లల్లై బాహ్లీకజములగు ♦ నశ్వము లొగి. ౨౧ 229

క. హరిహయు నశ్వవరంబును, సరిపోల్పఁగ నొప్పి పురిని ♦ జానుగ వెలయున్ ;
గిరులకు సరివచ్చుచుఁ గుంజరములు మదయుక్తిఁ బోల్చఁ ♦ జంచద్గతులన్.

సీ. అవి కొన్ని వింధ్యనా ♦ నలరుపర్వతమున జనియించినవియుఁ, దు ♦ హినశిఖరిని
బుట్టినయవియు నై ♦ భూరిబలంబుల నలరుచు నైరావ ♦ తాఖ్యహస్తి
వంశంబునను, మహా ♦ పద్మగజాన్వయమున, నంజనాన్వయ ♦ మునను వామ
నాఖ్యదంతీంద్రాన్వ ♦ యము నందును జనించినవియునునై పుర ♦ మందు నెసఁగు

తే. భద్ర, మంద్ర, మృగాఖ్యులఁ ♦ బరఁగు మూఁడు
జాతులను బుట్టినట్టి గ ♦ జములు భద్ర
మంద్ర మృగ సుప్రసిద్ధనా ♦ మముల మూఁటిఁ
దనరి సంకీర్ణమగు కుల ♦ మున జనించి. ౨౪ 231

తే. భద్రమృగములు మృగమంద్ర ♦ భద్రమంద్ర
ములును నను రెంట సంకీర్ణ ♦ ములగు జాతు
లందుఁ బుట్టి మదించిన ♦ యట్టి శైల
సమగజంబుల నాపురి ♦ సతము గ్రాలు. ౨౫ 232

చ. ఒనరఁ బురోత్తమంబునకు ♦ యోజనయుగ్మము దాఁక సైన్యముల్
తనరుటచే నయోధ్య యన ♦ ధాత్రి నెసంగెడుపేరు సార్థకం
బని తెలుపంగ వెల్గు, నది; ♦ యందు వసించి యజాత్మజుండు ధ
ర్మనిరతచిత్తుఁడై మనిచె ♦ రాజ్యము సౌఖ్యయుతంబుగాఁ దగన్. ౨౬ 233

క. అతిశయతేజుఁడు దశరథుఁ, డతివిక్రమశమితవైరి ♦ యగుచును నక్ష

త్రతతిని శీతాంశుఁడు వలెఁ, బ్రతి లేని విధంబు మెఱయఁ ♦ బాలన సేసెన్.

చ. పురమది సార్థకాహ్వయముఁ ♦ బూని దృఢార్గళతోరణౌఘమై
పరఁగి విచిత్రగేహముల ♦ భాసిలి మంగళమూలమై నిరం
తరమును బూజ్యమానవగ♦ణంబులచేఁ జెలువారు, దానినిన్
హరిహయతుల్యుఁడైన మనుజాధిపుఁ డాతఁడు ప్రోచె నేర్పునన్. ౨౮౫ 235

ఆఱవ సర్గము సంపూర్ణము.

౭-వ సర్గము.

మంత్రిప్రముఖవర్ణనము

తే. అతని కిక్ష్వాకు కులజున ♦ కమలమతికిఁ
గార్యగతుల నెఱుంగఁగాఁ ♦ గలిగి, యింగి
తజ్ఞులై, ప్రియనృపహిత ♦ తత్పరులయి
సాధుగుణతతిరాజిల్లు ♦ సచివులుండ్రు. ౧ 236

క. ఎనమండ్రు కీర్తిసంయుతు, లనిశము నృపకార్యసాధ♦నాదరులును రా
జున కపకృతి సేయ నెఱుం,గని మంత్రులు వీరుఁడైన ♦ ఇక్ష్వాకాంతునకున్.

తే. వెలయు దృష్టి జయంతులు ♦ విజయనాముఁ
డవల సిద్ధార్థనాముకుఁ ♦ డర్థసాధ
కాహ్వయుఁ, డశోక మంత్రపా♦లాఖ్యు లష్ట
ముఁడు సుమంత్రాఖ్యుఁడగు, వీరు ♦ భూరిబలులు. ౩ 238

చ. చెలఁగెడు వామదేవుఁడు, వ♦సిష్ఠుఁడు నాఁ దగు ఋత్విజుల్ మునీ
శులగమి మేటులై యలరు♦చున్ సచివోత్తములైరి యింకనున్
గలరు సుయజ్ఞముఖ్యముని♦కాంతులు రాజహితుల్ సుమంత్రము
ఖ్యులగు ప్రధాను లెల్లరును ♦ గుత్సితకార్యములం ద్రపాన్వితుల్. ౪ 239

సీ. విద్యలఁ గడు నేర్చి ♦ విమలాత్ములై విజితేంద్రియులై లక్ష్మి ♦ యెంతయుఁ దమిఁ
దమ్ము నావేశింప♦ధాత్రిని వెలయుచుఁ గుశలులై శాస్త్రముల్♦గొఱత నొంద
కుండ నేరిచి కీర్తి ♦ యొప్పారి దృఢవిక్రమాధికులై మంత్ర♦మందు నేర్పు
గలుగుట సత్కీర్తిఁ ♦ గాంచి భూపాలన మందప్రమత్తులై ♦ యాడినట్లు

ఆ. చేయఁ గలిగి యోర్పు♦చేఁ దేజమున ఖ్యాతిఁ,గాంచి సుస్మితంబు♦గ్రాలుచుండ
మాటలాడ నేర్చి ♦ మఱి క్రోధకామార్థ,హేతువుల నసత్య♦మే పలుకక. ౫ 240

తే. అలరు మంత్రుల కవ్వారి ♦ కపుడు తమవి
పరులవియు నైన యజ్ఞన♦పదములందుఁ
గలుగు చరితము త్రైకాలి♦కమ్ము చార
ముఖమునన్ విదితం బెగ్గెయొ ♦ పోలుచుచుండు. ౬ 241

సీ. వ్యవహారములను నే♦ర్పరులయి సుపరీక్షితములైన మిత్రభా♦వములు గలిగి
యపరాధ మొనరించు ♦ నతఁడు పుత్రుఁడైయైన దండించునట్టి మ♦తంబు గలిగి
ధనరాశి నొడఁగూర్పఁ ♦ దగిన రీతి ధనంబు వెచ్చించి సైన్యంబు ♦ విస్తరింప
జాగరూకులు నయి ♦ శత్రువు నైనను నపరాధ మొనరింప ♦ నట్టివాని
తే. దండనము సేయఁబూనక ♦ దన్యుతతిని
వారణక్షమశౌర్యంబు ♦ వఱల శత్రు
విజయమందు నుత్సాహంబు ♦ వెలయ నీతి
శాస్త్రములఁ గూడియుండెడు ♦ స్వాంతము దగ. ౧౦ 242
మ. తమ దేశంబున నున్న సాధుజనసం♦తానంబు నెల్లప్పు డు
ద్యమ మొప్పారఁగఁ బ్రోచి విప్రనృపవి♦త్తంబుల్ హరింపంగ నే
సమయం బందుననేఁ దలంప కొకఁడే ♦ చందంబునన్ గాని నే
రము సేయన్ బెనుపూన్కి దానిదగు సా♦రం బేర్పడం గాంచుచున్. ౧౧ 243
ఆ. తప్పు నిజమటంచుఁ ♦ దమ మదులం దోఁపఁ, దగిన విధము గాఁగ♦దండనంబు
నెరపి, బొక్కసమును ♦ నిండించి యామంత్రు, లలరు చుండు వార ♦ లర్హరీతి.
క. పరిశుద్ధత్రికరణులై, పరఁగుచు వా రైకమత్య♦భాసురు లగుచున్
వరరాజ్యతంత్రరక్షణ, పరులౌటఁ దదీయరాజ్య♦పాలన మలరెన్. ౧౨ 245
ఆ. వారి పురమునందు ♦ వారి రాష్ట్రంబున, సత్యవాది గాని ♦ జనుఁడు, దుష్టుఁ
డౌరుని పత్నిఁగోరు♦నరుఁ డొక్కఁడైనను, దడవి చూచినను బు♦తంబు లేఁడు.
క. పురవరమది తద్రాజ్యముఁ, గరము ప్రశాంతముగ నుండుఁ♦గానియొకటియున్
విరహితశాంతంబై తగ, దరయఁగ నమ్మంత్రు లెల్ల ♦ నమలాకృతులై. ౧౩౫
చ. సురుచిరదివ్యవస్త్రముల ♦ శోభిలి, సన్నుతవృత్తులై, నరే
శ్వరహితకాంక్షలం జెలఁగి ♦ భాసురనీతియుతార్ద్రవృష్టితో
నిరతము జాగరూకులయి, ♦ నేర్పరులై గురునందు సద్గుణో
త్కరమును సంగ్రహించుచును ♦ గ్రాలుదు రెంతయు సద్గుణోన్నతిన్. ౧౪
తే. శౌర్యమున ఖ్యాతిఁ గాంచుచు ♦ సర్వవిషయ
ముల నెఱింగెడు సూక్ష్మబు♦ద్ధులు నెసంగు
చుండుట విదేశముల యందు ♦ నొప్పి యుంద్రు
విస్తృతఖ్యాతులన్ గడు ♦ వెలసి వారు. ౧౪౫ 249
సీ. సంధివిగ్రహముఖ ♦ సమధికతత్వంబు నెఱిఁగి సంపత్తుచే ♦ నెసఁగు చుండి
నను దపభావంబు♦నను నొక్కరీతిఁగా వర్తించునట్టి స్వ♦భావము దగ
నలరుచు, రాజకా♦ర్యాలోచనమ్ముల దాఁచి యుండెడు శక్తిఁ ♦ దనరి సూక్ష్మ
బుద్ధివిశేషముల్ ♦ పొలుపొంద వెలయుచు నీతిశాస్త్రవిశేష♦నియతి నెఱిఁగి
తే. ప్రజలఁ గాచుచు మానవ♦పతిహితంబుఁ, గోరి మాటాడ నేరిచి ♦ వారలుండు
వార, లిట్లు సమర్థులై ♦ వఱలి సుగుణ, భాసురులగు నమాత్యులు ♦ పరిఢవిల్ల,

క. అనిశము వ్యసనావళిఁ దన, మనమునఁ జొరనీక సకల ♦ మాన్యుండగుచున్
జనపతి దశరథుఁ డేలె న,వని న్యాయము తప్పకుండ ♦ వైభవ మలరన్. ౧౮

ఉ. చారులఁ బంపి రాష్ట్రముల ♦ చర్యల వే గతిగాఁ జెలంగునో
భూరమణుండు దా నెఱిఁగి ♦ పూజ్యగతిన్ బ్రజలన్ సుఖాత్ములన్
గారవ మొప్పఁ జేయుచు న♦ఖండముగాఁ దగు ధర్మయుక్తి న
వ్వారలు మోదయుక్తులయి ♦ వర్ధిలఁ జేయుచుఁ బ్రోచె నేర్పునన్. ౧౯ 252

తే. మఱియు నాతఁ డధర్మంబు ♦ మాని నైజ
విక్రమాదులఁ ద్రైలోక్య♦వినుతిఁ గాంచి
దాతయై సత్యవాదియై ♦ తనరి పురుష
వర్యుఁడై పాలనము సేసె ♦ వసుధ నెల్ల. ౨౦ 253

మ. నతసామంతుఁడు మిత్రవంతుఁడగు భూ♦నాథోత్తముం డాతఁ డ
ప్రతిమానంబగు శౌర్యసంగతి నమి♦త్రవ్రాతముం ద్రుంచి యు
న్నతిచే మించుటఁ దత్సముం డయిన భూ♦నాథుండు నుత్కృష్టభూ
పతియుం గానఁగ రాఁడు శత్రువులలోఁ ♦ బల్మాఱు యోజించినన్. ౨౧ 254

క. ధరణీశుఁ డతఁ డయోధ్యా,పురమున వసియించి సకల ♦ భూఖండములన్
సురపురి నింద్రుఁడు వలె ధ,ర్మరతిం బాలించె సుజన♦మండల మలరన్. 255

మ. హితకార్యాళినియుక్తులై కుశలులై ♦ యేకార్యమైనన్ సమా
హితచిత్తంబులఁ జక్కఁ జేయఁ దగి యెం♦తే ప్రీతి యొప్పార సు
స్థితిచే మించినమంత్రు లెల్లరు దనున్ ♦ సేవింపఁ దేజోమయ
ద్యుతులన్ గూడిన బాలభానుగతి న♦య్యుర్వీశుఁ డొప్పెన్ గడున్. ౨౨

ఏడవ సర్గము సంపూర్ణము.

౮ - వ సర్గము.

దశరథుఁడు పుత్రకామేష్టిఁ జేయఁ బ్రయత్నించుట.

తే. ఇట్టి మహిమల వెలయుచు ♦ నెల్లధర్మ
తతుల నెఱిఁగి మహాత్ముఁడై ♦ సుతులకొఱకు
నై తపంబొనరించు న♦య్యవనిపతికిఁ
గులము నిలిపెడు తనయుండు ♦ గలుగఁడయ్యె. ౧ 257

చ. తనయులఁ గాంచుటెట్లనుచు ♦ దాఁ దలపోయుచు నున్నతాత్ముఁడై
తనరెడు నమ్మహీపతికి ♦ దైవవశంబున నశ్వమేధ మి
ష్టనికయి యేల చేయనొకొ ♦ బాపురె యంచు మనీషఁ దోఁచె; న
మ్మనుజవిభూత్తముండు మతి♦మంతుఁడు గావున నొక్కనాఁ డొగిన్. ౨ 258

తే. సకలకార్యములందుఁ బ్ర♦శస్తమైన
యుద్యమంబున నలరారు♦చున్న మంత్రి

స త్తముల నందఱం గూర్చి ♦ స ప్తతంతు
వొనరుపన్ నిశ్చయము సేసి♦కొనుచు నపుడె. ౩ 259

సీ. ధర్మాత్ముఁడైన యా♦ధరణీశ్వరుఁడు మంత్రిమండలమున నుత్త♦ముండు గాఁగ
నొప్పు సుమంత్రుని ♦ నిప్పుడ పోయి తోడ్కొని రమ్ము మామక♦గురువరులను
మఱియుఁ బురోహిత♦మండలమ్ము ననుచుఁ బలికె సత్వరగతి ♦ నలరు నాతఁ
డప్పుడె పోయి వే♦దాంగపారగులైన వారలను సుయజ్ఞ♦వాసుదేవ

తే. మునుల జాబాలికాశ్యపు♦లను బురోహి
తుని వసిష్ఠుని మఱియుఁ ద♦క్కిన ద్విజోత్త
ములను నందఱఁ గొనిరాఁగ ♦ నలరి ధర్మ
బుద్ధియగు నాజి యవ్వారిఁ ♦ బూజఁ దనిపి. ౬ 260

చ. వినయము భక్తియుం గదుర ♦ వీనులఁ బండువుసేయు నర్థముం
గనఁబడ ధర్మయుక్తమయి ♦ కాంతమునై తగు వాక్యపంక్తి ని
ట్లనియె మహాత్ములార! తన♦యార్థము వందురుచున్న నాకుఁ ద
త్తనయసుఖంబు గల్గ దిఁక ♦ దానికినై హయమేధమున్ విధిన్. ౭ 261

క. చేయంగ బుద్ధి పుట్టెడు, నాయజ్ఞము శాస్త్రదృష్ట♦మైన క్రమమునన్
జేయుట సత్ఫలదం బని, పాయక నద్దానిఁ జేయ♦వాంఛింతుఁ దమిన్. ౮ 262

క. కావున నేఁ గోరెడు సుఖ,మే వడువునఁ జేయఁ గలనొ ♦ హితమతులన్ మీ
రావిధికిఁ దగు నుపాయము, వావిరిఁ దలపోయుఁ డనుచుఁ♦బ్రార్థించుట యున్.

చ. అలరి వసిష్ఠముఖ్యులగు ♦ నయ్యవనీసురులెల్ల మేదినీ
శలలితవక్త్రవిచ్యుతముఁ ♦ జారుతరంబును నై చెలంగు న
ప్పలుకును మేలు మేలనుచు ♦ బాగుగ మెచ్చి ప్రమోద మందుచున్
బలికిరి రాజుఁ గాంచి నర♦పాలక కూర్పుము వస్తుసంతతిన్. ౧౦ 264

ఆ. యాగహయము విడువు ♦ మాత్మజప్రాప్తికై, ధర్మయుక్తమగుచుఁ♦దగు మనీష
యట్లు గలిగెఁ గాన ♦ నిఁక సర్వభంగులఁ, గొడుకు లుద్భవింత్రు ♦ కోరినట్లు.

చ. అనుటయుఁ దద్విజోక్తులకు ♦ నాతఁడు ప్రీతిని బొంది హర్షసం
జనితజలాకులేక్షణుఁడు ♦ జ్యావిభుఁ డంత నమాత్యసంఘముం
గనుఁగొని పల్కె నిప్పుడె మ♦ఖక్రియకుం దగు వస్తుజాతమున్
గొని యొకచోటఁ జేర్పఁగఁద♦గున్ గురువర్యుల వాక్యరీతిగన్. ౧౩ 266

తే. మఱియు ముఖ్యర్త్విజులతోడ ♦ మఖహయమును
దానిఁ గాపాడఁగా నర్హు♦లైన యట్టి
సైన్యములతో విడుచునది, ♦ సరయు వనఁగఁ
బ్రథితమా నది కుత్తర♦భాగమందు. ౧౪ 267

క. క్రతుభూమిని నేర్పఱుపుఁడు, క్రతువిఘ్ననివారణార్హ♦కర్మంబుల నే
గతి శాస్త్రము చెప్పునొ యా,గతి నక్రమముగ నొనర్పఁ♦గాఁ దగుఁ జుండీ.

చ. వినుఁడొక మాట యజ్ఞ మిది ♦ విశ్రుత మిందు ననర్థసంబుగాఁ
జను, నపరాధమేఁ గలుగఁ ♦ జాలక యుండునయేని యందఱున్
జనపతు లిమ్మహాక్రతువు ♦ సంతసమొప్పఁగఁ జేయ నర్హులే
యనఁ దగుఁ గాదె, యిమ్మఖము♦హాత్వమెఱింగిన బ్రహ్మరాక్షసుల్. ౧౬ 269

తే. యజ్ఞకృత్యంబునం దెద్ది♦యైన రంధ్ర
ముండునా యని వెదకుచు ♦ నుందు వార
లద్ది గల్గి యాయజ్ఞకా♦ర్యంబు సెడిన
నపుడె తత్కర్త నాశంబు♦నందుఁ జుండీ. ౧౭ 270

చ. నిరతము యజ్ఞకృత్యముల ♦ నేర్పఱులై తగు మీర లెట్టు ల
ధ్వరమిది శాస్త్రసమ్మతిని ♦ బాగుగఁ బూర్తిని గాంచునట్లుగా
నరసి ప్రయత్నముల్ సలుపుఁ ♦ డంచు వచించిన మంత్రులెల్ల న
న్నరపతి మాటలన్ విని యొ♦నర్తుము దేవరయాజ్ఞ చొప్పునన్. ౧౮ 271

క. అని పలికి వృద్ధికరవా, క్యనికరమున ధరణినాథ♦కాంతుఁ దనిపి నె
మ్మనమున నలరుచు ధర్మ,మ్మునెఱింగిన విప్రవరులు ♦ పోదలఁచి తగన్. 272

క. నరపతిచే ననుమతులై, గురుకార్య మ్మిద్ది సాగుఁ ♦ గోరిన రీతిన్
నరనాథా! యని పలుకుచు, ధరణీసురులు వచ్చినట్లె ♦ తమి నేగుటయున్.

చ నరపతి యంత విప్రులు చ♦నంగనె ఋత్విజు లెట్టు లానతి
చ్చిరో యటుసర్వవస్తువుల ♦ సిద్ధము చేయుఁడు మంత్రులార! య
ధ్వరమును జక్కఁగా నొనరు♦పం దగినట్టులుగా మెలంగుఁ డీ
నిరత మటంచుఁ బల్కి తన ♦ నిశ్చయమెల్లను దెల్పి వేడుకన్. ౨౧ 274

తే. చెంతనున్నట్టి సచివుల ♦ క్షితిపతీంద్రుఁ
డనిపి సంతోషమునఁ దన ♦ మనము పొంగఁ
దేజరిల్లుచుఁ దనదగు ♦ దివ్యసౌధ
మునకుఁ బోయి గృహాంతర♦మున నతండు. ౨౨ 275

చ. మనమున కింపుఁ బెంచు తన♦మానినులం గని పల్కె నే నిఁకం
దనయులఁగోరి యజ్ఞము, ను♦దారమనీషుల తోడుపాటుచే
నొనరుతు మీరలెల్ల మది ♦ నూనిన భక్తిని దీక్షఁబూనుఁడి
యనుటయుఁ జాల నిష్టమగు ♦ నప్పలుకుల్ విని సంతసమ్మునన్. ౨౩ 276

తే. అలరుచున్న సువర్చస♦లైన వారి
ముఖపయోజాతములు హిమ♦ము చన నవలఁ
దామరలు వోలె శోభిల్లెఁ ♦ దనయవృద్ధి
కలుగు నను నాశతోఁచిన ♦ కారణమున. ౨౪ 277

ఎనిమిదవ సర్గము సంపూర్ణము.

౯-వ సర్గము.

ఋశ్యశృంగుని చరిత్రము.

చ. క్రతువొనరింతు నేననిన ♦ క్ష్మాపతి వాక్యము నాసుమంత్రుఁడర్
మతివిభవంబునం దనరు ♦ మంత్రి, మనంబున నెంచి యొంటిగా
క్షితిపతి యున్నసౌధమును ♦ జేరి వచించెను ఋత్విజుల్ దయన్
సుతతతి యుద్భవించుటకుఁ ♦ జూపిన యజ్ఞవిధంబు నంతయున్. ౧ 278

క. వినుమీ యితిహాసంబుగ, మును నే విని యున్నవాఁడ ♦ మునుల పరిసరం
బున నాథ గనంతుండగు, సనత్కుమారుండు చెప్పె♦సరసోక్తులతోన్. ౧ 279

క. తనయులు నీకుదయించెదు, ఘనగాథను దాని విధముఁ ♦ గడుముదమున నే
వినిపింతు భూమిపాలా!, యని సూతుఁడు చెప్పఁదొడఁగె ♦ ననువొందంగన్.

క. మునిపతి యగు కాశ్యపునకుఁ, దనయుండు విభండకాఖ్యుఁ♦డగు వాఁడు జనిం
చెను ఋశ్యశృంగనాముక, తనయు నతఁడు గాంచు విస్తృ♦తఖ్యాతియుతున్.

క. అతఁడు వనస్థలి యందే, సతతముఁ బెరుగుచు నరణ్య♦చరుఁడై యెపుడున్
బితరుని గూడియె తిరుగుట, క్షితిసురవరుఁ డెఱుఁగఁడేమి ♦ క్షితిపైఁ గలదో.

క. వనమొందు తక్క నితరం,బును నేమియు నెఱుఁగకుండు ♦ మునిపతికి మహా
త్మున కనికిని ద్వైవిధ్యము, దనరారును బ్రహ్మచర్య♦తతనియమమునన్. ౪

ఆ. అద్ది యెట్టులనిన ♦ నవనీసురప్రోక్త, మయి ప్రసిద్ధినొందు, ♦ నదియుఁ బెండ్లి
యగుటకన్న మున్న ♦ యగు నొక్కరీతిగ, దానివెనుక వేఱు♦గానెసంగు. ౫

క. జ్వలనునకు యశోనుహిమల, నలరెడు తండ్రికిని దగిన♦యట్లుపచారం
బులఁ జేయుచు వర్తిల్లెడు, నల మానికిఁ గొంతకాల ♦ మాగతి గడచున్. ౬

క. తొలి బ్రహ్మచర్యమున న,య్యలఘుగుణుం డుండునట్టి ♦ యవసరమున దో
ర్బలమున, శౌర్యంబున, నుజ్జ్వలుఁడై తనరారు రోమ♦పాదుం డనవిన్. ౭ 286

క. ఆరాజె యంగదేశ, శ్రీరంజితుఁడై పొగ త్తఁ ♦ జెందఁ గలఁడు త
ద్భూరమణుఁడు ధర్మంబును, గారవమునఁ బ్రోవకుంటఁ ♦ గఱవు జనించున్.

క. భూతౌఘభయంకరమై, యాతఱి ఘోరంబుగాఁగ ♦ నది చిరకాలం
బాతతబాధాస్పదమగుఁ, జూ, తద్దేశంబు నందుఁ ♦ జూడఁ గఠినమై. ౮ 288

క. మనుజేంద్రుఁ డనావృష్టియుఁ, దనదేశంబునఁ జెలంగఁ ♦ దా దుఃఖితుఁడై
ఘనశాస్త్రవేత్తలగుచున్, వినుతింగను విప్రవరులఁ ♦ బిలిపించి తగన్. ౯ 289

తే. సర్వధర్మంబుల నెఱింగి ♦ యుర్విఁ దనరు
చున్నయాచారముల రీతు ♦ లన్ని యెఱిఁగి
యలరుదురు మీర లిప్పుడీ ♦ యిలను క్షామ
మనఁగఁ దగినట్టి నాపాప♦మునకు ముక్తి. ౧౦ 290

తే. ఎట్టి నియమంబు సేసిన ♦ నిది తొలఁగునొ
యట్టి పాచితమును గృప ♦ నానతిచ్చి
కావరే యంచు నడుగు; నా♦త్మాసురేంద్రు
లఖిల వేదాబ్ధిపారగు ♦ లౌట వలన. ౧౦౪ 291

పంచచామరము. ధరాధిపా! విభండకాఖ్య ♦ ధాత్రి వెల్గు మానిక
వరాత్మజాతుఁడుండు నేయు♦పాయమైనఁ బన్ని నీ
ధరాతలంబుఁ జేస్పు వాని ♦ దైవతుల్యుఁ గాఁగ హృ
త్సరోజమందు నెంచి యాత్మ♦జాత నిచ్చి భక్తితోఁ. ౧౧౪ 292

తే. నిర్విచారంబుగాఁ బూజ ♦ నెఱపి ఋశ్య
శృంగు నలరింపుముని వారు ♦ చెప్ప వినుచు
నియతమగు బ్రహ్మచర్యంబు ♦ నెఱపుచున్న
యతని రప్పింప నేయుపా♦యంబు గలదొ. ౧౨౪ 293

క. అని యారాజు విచారం,బును బొందియు మరలు, నతఁడు ♦ బుద్ధివిశేషం
బునఁ బొలుచుఁగాన మంత్రులఁ, గని విప్రులఁ దోడి తేరఁ♦గా ద్విజులెఘనుల్.

క. అని నిశ్చయించి యాతఁడు, తనమంత్రిపురోహితులను ♦ దమి సత్కృతులఁ
దనిపి యటఁ బంపఁగలఁ డా, జనపతి మాటలను వినుచు♦సచివాదు లొగిఁ.

తే. ఖిన్నులై తలవంచి యో♦క్షితిపతీంద్ర
పోవఁగాఁ జాల మచటికిఁ ♦ బూజ్యుఁడౌ వి
భండకున కేము వెఱతుము ♦ పలుకులేటి
కనుచు వారలు రాజేంద్రు ♦ ననునయించి. 296

చ. మునిసుతుఁ దోడి తేరఁదగు ♦ బుద్ధివిశేషము లొప్ప వారిన
ప్పునికి నుపాయముల్ తలఁచి ♦ వారువచింతురు రాజుతోడ నా
తనిఁ బిలిపింతు మేము నృప ♦ దానను దోషము బ్రహ్మచర్యని
ష్ఠను దగు వాని నించుకయుఁ ♦ జాలదు పొందఁగఁ జింతమానుమీ. ౧౬ 297

క. అని పలుకుదు రని యాగతి, సనత్కుమారుండు చెప్పె ♦ జగతీవర! య
మ్ముని నల్లె వారవనితలఁ, బనిపియె పిలిపించె నృపతి ♦ పత్తనమునకుఁ. ౧౬౪

చ. ముని యరుదేర మబ్బులగ♦ముల్ తగు వృష్టి నొసంగె *శాంతనాఁ
దనరు కుమారి నాతనికిఁ ♦ దద్దయుఁ బ్రీతినొసంగి పెండ్లిచే
సె నతఁడు నీకు నల్లుఁడగు ♦ సిద్ధము నీకు సుపుత్రసిద్ధియా
నని వరమిచ్చునంచు ముద♦మార సుమంత్రుఁడు చెప్పి క్రమ్మఱఁ. ౧౭౪ 299

* దశరథునకు శాంత యౌరసపుత్రిక. ఆమెను రోమపాదునకు దశరథుఁ డొసంగెను. కావున నాతనికి దత్తపుత్త్రిక. శాంతభర్త యగుఋశ్యశృంగుఁడు దశరథరోమపాదులకు నల్లుఁడని తెలియఁదగు.

తే. మండలేశ ! సనత్కుమా♦రుండు చెప్పి
నట్టి వృత్తాంతమును మీకు ♦ ననువదించి
నాఁడ నన విని ముదమంది ♦ నాకుఁ జెపుము
యతనిఁ దోడ్కొని వచ్చిన♦యవ్విధంబు. ౧౯ 300

తొమ్మిదవ సర్గము సంపూర్ణము.

౧౦-వ సర్గము.

వేశ్యలు ఋశ్యశృంగుని దోడ్కొనివచ్చుట.

చ. అని నరనాయకుండడుగ ♦ నాసచివోత్తముఁ డిట్లు పల్కెనో
మనుజవరేణ్య ! యమ్మునికుమారుని రాకకు మంత్రులెల్లఁ జే
సినవిధమెల్ల నీకుఁ దమిఁ ♦ జెప్పెద నంతఁ బురోహితుండు మం
త్రినికరయుక్తుఁడై నరప♦తిం గని యిట్టులు పల్కె నేర్పుతోన్. ౧ 301

క. నిరపాయమగు నుపాయము, నరసితి మాఋశ్యశృంగుఁ ♦ డటవీస్థలిలోఁ
దిరుగుఁ దపస్స్వాధ్యాయన, నిరతుండగుఁ జూ పురాణ♦నికరమునైనన్. ౨

క. ఇతిహాసంబుల నైనన్, మతి నెఱుఁగఁడు గాన స్త్రీల ♦ మాట యెఱుఁగఁడా
గతి శబ్దాదివిషయ సం,తతి సౌఖ్యము నెఱుఁగఁ డతఁడు ♦ తథ్యము సుమ్మీ. ౩

క. మనుజుల చిత్తాళిఁ గలం,ప నభిమతములై చెలంగఁ ♦ బ్రౌఢములుగ దా
కన నింద్రియార్థములు మా, నిని వానిని వశునిఁ గాఁగ ♦ నేర్తు మొనర్పన్.

తే. అట్లు లొనరించి మనవీటి ♦ కమ్మునిసుతుఁ
డెలమి నేతెంచునట్లుగా ♦ నేమొనర్తు
మిపుడ నిశ్చయమొనరించి ♦ నృపవరేణ్య !
యాజ్ఞదయసేయుఁడీ మాకు ♦ నని మఱియును. ౪ 305

చ. సురుచిరరూపసంపదల ♦ శోభిలి యాభరణాళిచే ననో
హరలయి మన్ననంబడసి ♦ యందఱి చిత్తములం గలంచు చా
తురిఁ దగు వేశ్య,లమ్మునిని ♦ దోడ్కొని రాఁజననౌ; నటన్ మునీ
శ్వరుఁ బలుమాయలూని దగ♦వంచన సేయుచుఁ దోడితేఁదగున్. ౫ 306

తే. అట్లు సేయుట కావేశ్య ♦ లర్హలనిన
భూపతి పురోహితునిఁ జూచి ♦ యాపగిదిని
చేయుఁడని చెప్పె, నట్లె యా♦క్షితిసురుండు
మంత్రులకుఁ జెప్పెఁ, జేసి ర♦మ్మాడ్కి వారు. ౬ 307

చ. జనముల సత్కృతిం బడయఁ ♦ జాలిన వేశ్యలు మంత్రివాక్యమున్
విని, యట నామహావనము ♦ వేడుకఁ జేరి ఋషీంద్రపుత్రుఁడై

తనరుచు, నాశ్రమంబున స♦తంబు వసించుచు ధీరుఁడైన య
మ్మునిసుతుఁ జూడ యత్నమును ♦ బూనికఁ జేసిరి నేర్పుపెంపునన్. ౭ 308

ఆ. ఆశ్రమంబు చెంత ♦ నతివలు నివసించి, రా మునీంద్రపుత్త్రుఁ ♦ డనవరతము
తండ్రి కడనె నిలిచి ♦ తగినట్లు శుశ్రూష, జేసి దానివలన ♦ సిద్ధిఁ గాంచి. ౮

క. తన పర్ణశాల వీడి యొకనిముసమైనను మఱొండు ♦ కడకేగక యుం
డును వాఁడు జననమాదిగఁ, గనియెఱుఁగఁడు స్త్రీలఁ బురుష♦కాంతుల నెచటన్.

తే. నగరములయందు గ్రామగ♦ణములయందుఁ
గలిగిన పదార్థమును దేనిఁ♦గాని చూచి
యెఱుఁగఁడా విప్రసుతుఁ డంత ♦ నఱకు, నంత
విధిగతి విభండకసుతుండు ♦ వేడుకలర. ౯ 311

చ. వనితల సంగతిం దనరు ♦ భవ్యవనంబున కొక్కనాఁడు వ
చ్చెను వనినందుఁ గన్గొనియెఁ ♦ జెల్వమురం బగు వారకాంతలన్
ఘనుఁ డతఁ; డావధూమణులు ♦ కమ్రగళస్వన మొప్పఁ బాడుచున్
గనదురు చిత్రవేషములఁ ♦ గ్రాలుచు నమ్మునిఁ గాంచి ప్రీతితోన్. ౧౦ 312

క. చేర నరుదెంచి యందఱు, భూరిగుణా ! యెవరికీవు ♦ పుత్త్రుఁడవో యీ
ఘోరవని విజనముగఁ దన, రారఁగ నీవొంటిఁ దిరుగు ♦ క్రమమిది యేమో.

క. తెలియంగ మాకుఁ గోరిక, కలిగెన్ వచియింపవయ్య ! ♦ కరుణననిన న
ప్పలుకులకు నలరి యటవీ, స్థలినం దెన్నండు మున్న ♦ నరసాకృతులన్. ౧౨

ఆ. కోరఁదగిన యట్టి ♦ చారులావణ్యంబు
కలిగినట్టి సతుల ♦ గాంచి యెఱుఁగఁ
డట్టులౌట మనసు♦నందూహ జనియించెఁ
దండ్రిఁ దన్నుఁ జెప్పఁ ♦ దగునటంచు. ౧౩ 315

సీ. కౌతూహలమున న♦క్కాంతలఁ గని యిట్లుపల్కె మాతండ్రి వి♦భండకాఖ్యుఁ
డతనికే నౌరస♦సుతుఁడను ఋశ్యశృంగాఖ్యచేఁ దగువాఁడ ♦ నటవి నిందు
మత్తపోమాపక♦ర్మము ఖ్యాతమా ; శుభదర్శనులార ! యీ♦ధరణికెన్న
సన్నికృష్టమున నా♦శ్రమమస్మదీయంబు గలదందు విధియుక్తి♦గాను మీకుఁ

తే. బూజ చేసెద రంభనఁ ♦ బూవుబోఁడు, లతని యాశ్రమదర్శన♦మందు బుద్ధి
పొడమ నాతని వెంబడి♦పోయిరచటి; కచట నామౌనిపుత్త్రుఁ డ♦భ్యాగతులకు.

క. ఇదె యర్ఘ్య మిదియె పాద్య, మ్మిది మూల మ్మిదె ఫలౌఘ ♦ మెలమిని గొనుఁడీ
సవమలమతులారా ! యని, ముదమునఁ బూజలనొనర్చెఁ♦బూబోఁడులకున్.

చ. వనితలు మౌనిపూజల న♦వార్యముదంబుమెయిన్ గ్రహించి యా
తని మృదుభాషణంబులకుఁ ♦ దద్దయుఁ బొంగి విభండకాఖ్యుఁడౌ

మునిఁ దలపోసి భీతిలుచు ♦ బుద్ధుల నెంచిరి సత్వరంబుగాఁ
జనుట యె మేలటంచు ముని♦సత్తముతోడ వచించి రంతటన్. ౧౮ 318

ఆ. ఆర్య ! మీ మొసంగు♦నట్టి యీఫలములు
త్యుత్తమములు గొనుము ♦ యురుశుభములు
గలుగు నీకు, నింకఁ ♦ గాలంబుఁ బుచ్చక
భక్షణంబు చేయ♦వలయు వీని. ౧౯ 319

చ. అని మునిఁ గౌఁగిలించి విన♦యంబున వేఁడుచు హర్షయుక్తలై
వనిత, లనేకరీతులగు ♦ భక్ష్యము లాతని కిచ్చి మోదుకా
దినిఖిలరమ్యవస్తువులఁ ♦ దృప్తిగ నిచ్చి రతండు నిత్యమున్
వనమున దివ్యతేజమున ♦ వాసము సేసెడి వాఁడు గావునన్. ౨౦ 320

క. మును చవియోఁ జూచి యెఱుఁగని యాభక్ష్యముల నెల్లఁ ♦ గైకొని తాన
వ్వని రుచిఁ జూడని ఫలములె, యని వానిం దలఁచి ప్రీతి ♦ నాస్వాదించెన్. ౨౧

ఆ. అపుడు వారకాంత ♦ లాతనితో నొక్క, వ్రతము నాచరింప ♦ వలయునన్న
వ్యాజమూని చనిరి ♦ యాతనితండ్రికి, భీతినొంది యతని ♦ ప్రీతిఁ బసి. ౨౨

ఉ. అంతటఁ గాశ్యపాత్మజని ♦ యాగణికల్ చనినంత దుఃఖము
త్యంతము తన్ను నేఁచ హృద♦యంబు సుఖస్థితి నుండి వీడి తన్
వంతలఁ బెట్టఁగా సుఖని♦వాసము మాని చరించుచుండి య
క్కాంతలు చారుభూషణని♦కామతనూరుచులన్ వెలుఁగుచున్. ౨౩ 323

క. తనకుఁ గనంబడిన వనం,బున కేగెను మఱుదినంబె ♦ పోలఁ దపోవీ
ర్యనిబద్ధుఁడయ్యు నతఁడిటు, వనమునకే తెంచుచున్న♦వైఖరిఁ గనుచున్. ౨౪

క. మనముల మోదము చెలఁగం,గ నెదుర్కొని పలికిరిట్లు ♦ గణికలు సౌమ్యా !
మునివర ! మాయాశ్రమపద,మును జూడఁగ రమ్ము యందు♦మోదము గలుగున్.

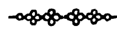
ఆ. మాస్వదేశమందు ♦ మంజులఫలములు, భక్షణాదివిధులు ♦ వఱలుచుండు
నింతకంటె నెంతో♦హెచ్చుగ ననిపల్కు, మనసు గరఁగఁ జేయు♦మాటలు విని.

సీ. వారితోఁ గూడి పో♦వంగఁ దలంచె నాతఁడు వానిఁ గొనిపోయి♦తరుణు లపుడె
నావపై నెక్కించి ♦ పావనగంగను దాఁటించి చేర్చిరి ♦ తమజనపద
మున కిట్టులస్సమహా♦త్ముఁడు భూసురుఁడు రాఁగ జగములకుల్లాస♦మొగి నొసఁగుచు
నప్పుడె పర్జన్యుఁ ♦ డధికవృష్టి నొసంగె వర్షమ్ముతోఁ గూడి♦వచ్చు విప్రు

తే. స్వీయదేశంబు నొందుచుఁ ♦ జెలఁగు వాని
జనపతియుఁ గాంచి వినతుఁడై ♦ సరసఁ జేరి
భూమివ్రాలి నమస్కార♦ముల నొనర్చి
యర్ఘ్యపాద్యాదులను సల్పె ♦ న్యాయరీతి. ౨౯౪ 327

చ. మునిపతి నిట్లు పూజలఁ బ్ర♦మోదితచిత్తునిఁ జేసి వేశ్యలా
తనిఁ గొని తెచ్చినందులకుఁ ♦ దండ్రికి "సూనుని మోసగించి తో
డ్కొని చన నొంటిఁజిక్కి తన♦కూరిమిపుత్త్రునిఁ జూడకున్న నె
మ్మనమునఁ గుందుఁ బొందు జన♦మాన్యునకుం గ్రుధగ్లకుండఁగాఁ". ౩౦
తే. నీప్రసాదంబు కాంక్షింతు ♦ నేనటంచు
వేఁడె; నారోమపాదుండు ♦ విడువ మాని
నంతిపురమునకుం గొని ♦ యరిగి యాత్మ
జాతసాధుగుణవ్రాత ♦ శాంత నిచ్చి. ౩౧ 329
చ నరపతి శాంతచిత్తమున ♦ న్యాయవిధిం దమిఁ బెండ్లి సేసి హృ
త్సరసిజమందుఁ దృప్తిఁగనె; ♦ శాంతనుగూడి విభండకాత్మజుం
డురుతరసర్వకామముల ♦ నొందుచుఁ దేజముతోడ వెల్గుచుఁ
బురమున నందె యుండెఁ బరి♦పూర్ణమనంబుల నంనటుఁ గనఁ. ౩౧ 330

పదియవ సర్గము సంపూర్ణము.

౧౧ - వ సర్గము.

దశరథుండు ఋశ్యశృంగుని దోడ్కొనివచ్చుట.

చ. క్షితిపతిసత్తమా! మఱియుఁ ♦ జెప్పెను దేవవరుండు సాధుస
మ్మతుఁడు సనత్కుమారుఁడు స♦మంజసరీతిఁ గథఁ దదుక్తమై
హితమగునాదుపల్కు విను ♦ మేమన సూనృతవాక్యమొప్ప న
ప్రతిమవదాన్యుఁడై తనరు ♦ రాజిలఁబుట్టగలండు ధీరుఁడై. ౧ 331
తే. ఆతఁడిక్ష్వాకుకులకల♦శార్ణవాబ్జుఁడగుచు దశరథుఁ డనుపేర ♦ నలరి సిరులు
తనరఁగా నంగదేశభూ♦ధవునితోడఁ, జెలిమి యలరార వర్తిలు♦క్షితితలమున.
సీ. అంగదేశాధినా♦యకునకు రోమపాదుండను నొకతన♦యుండు గలుగు
నతనికి శాంతనా ♦ నలరు మహాభాగ తనయజనించు, స♦ద్వంశమునఁ దగు
దశరథుఁ డాయంగ ♦ ధరణీశు కడకేగి ధర్మాత్మ! నేను సం♦తానహీనుఁ
డను, నాదుయజ్ఞంబు ♦ ననువొంద నెఱవేర్చు నాకులంబునకు సం♦తానసిద్ధి
తే. కొఱకు నీయనుమతిని నీ♦కూఁతు మగఁడు,
నాఁగవిని యాత్మవంతుఁ డ♦నంగఁ దనరు
నట్టి యంగేశుఁడూహించి ♦ యతనిఁ బుత్త్ర
వంతు నీయంగలండు భూ♦వరున కెలమి. ౬ 333
చ. కలవిలపాటులేక మది ♦ గ్రాలఁగఁ బంక్తిరథుండు మానిని
శ్చలమతిఁ గూడి హృష్టమయి ♦ స్వాంతము రాజిల నమ్మఖంబు వి
ప్రుల కృపఁ జేయఁగాఁ గలుగు ♦ భూసురమానికుమారునిం గృతాం
జలియును ధర్మవేత్తయు య♦శస్స్ఫురణుండును నైనరాజొగిఁ. ౭ 334

తే. పుత్రకామేష్టి నొనరింపఁ ♦ బుత్రులఁ గన,
దాన స్వర్గము నొందఁగఁ ♦ దావరించు
నాద్విజశ్రేష్ఠువలనఁ గా♦న్యు క్రతువును
జేయఁగల్గును గోర్కెలు ♦ సిద్ధినొంద. ౯ 335

క. అతనికి నలువురు కొడుకు, ల,మితవిక్రము, లన్వయమ్ము ♦ మిగులఁ బ్రతిష్ఠా
కృతినొందఁ జేయు వారలు, హితులును లోకప్రసిద్ధి ♦ నెసఁగిన వారల్. ౧౦

క. కలుగంగఁ గలరటంచును, బలికెను నిర్జరవరుండు ♦ భగవంతుఁడునై
చెలఁగెడు సనత్కుమారకుఁ, డలరుచు మును కృతయుగంబు ♦ నందీగాథన్.

చ. తనయులఁగోరు నీవె చని ♦ ధారణిపాలక ! పూరుషోత్తమా !
వినయము మీఱఁ బూజలను ♦ వేడుక నందఁగఁ జేసి యమ్మహా
త్మునిఁ గొనిరమ్ము సైన్యముల♦తోఁ దగువాహనపంక్తితోడనం
చని, తనమంత్రి చెప్ప విని ♦ సద్గురువైన వసిష్ఠునంతటన్. ౧౨ 338

ఆ. పిలువనంపి పూర్వ♦వృత్తంబుఁ జెప్పించి, యవ్వసిష్ఠమౌని ♦ యనుమతింపఁ
బూర్ణమానసమున ♦ భూపతి శాంతతో, నతనిఁ దోడి తేర♦నరుగఁదలఁచి. ౧౩

క. కులసతులు ముగ్వురును మంత్రులు తోడనరాఁగ వేడ్క♦తోడఁ గదలి యు
జ్జ్వలవైభవంబు మెఱయఁగ, నిలాధిపతి యేగె మౌని ♦ యెసఁగెడు పురికిన్.

చ. వనముల నిమ్నగావళుల ♦ వైభవమొప్పఁగ మెల్ల మెల్లఁగాఁ
గనుఁగొనుచున్ విభండకుని ♦ గాదిలిపుత్రకుఁ డున్న దేశమున్
గని యటఁ జొచ్చి యానృపతి♦కాంతుని చెంగట నుండి ముందు న
య్యనలునిరీతి వెల్గు ముని♦నాతనిఁ గన్గొనియెన్ ద్విజోత్తమున్. ౧౫ 341

చ. తనచెలికానిరాకకు ము♦దంబున స్వాంతము పొంగ నంగరా
జును విధిరీతి హెచ్చుగనె ♦ సొంపుగఁ బూజలొనర్చి మౌనిరా
ట్తనయుని సన్మనీషుఁ గని ♦ దావచియించెను శాంతతండ్రి ! యీ
జనవిభుఁడే తలోదరి నొ♦సంగెను నాకును గూర్మి పెంపునన్. ౧౬ 342

తే. కన్నకూఁతునుగా శాంతఁ ♦ గడు ముదమునఁ
బెంచుకొన్నాఁడ నీతండు ♦ ప్రియతనుసఖుఁ
డనుచు సఖ్యసంబంధము♦లను వచించె
మునియు మామకుఁ బూజల ♦ నొనరిచెఁ దమి. ౧౭ 343

చ. మనుజమృగేంద్రుఁడై పరఁగు ♦ మండలనాథుఁడు రోమపాదుచే
తను మునిచేతఁ బూజఁ గొని ♦ తత్పురవర్యమునన్ వసించె నే
డెనిమిది వాసరంబు లట ♦ నెంతయుఁ దృప్తినిఁబొంది రోమపా
దునిఁ గని యిట్లనున్ దశర♦థుండు మనోరథభంగి యేర్పడన్. ౧౮ 344

చ. సరసమునీశ! నీదుహిత ♦ శాంత నిజేశ్వరుతోడ వేడ్క మ
త్పురికిని రాఁదగున్ జరపఁ♦బోలును గార్యమొకండు వారు; నా
ధరణివిభుండు మోదమునఁ ♦ దద్గమనంబున కొప్పి యమ్మునీ
శ్వరుఁగని యాధరాధిపతి ♦ సంగతి భార్యనుగూడి పోఁదగున్. ౨౦ 345

చ. అనుటయు నావిభాండకుని♦యాత్మజుఁ డీకొని వీడుకోలుఁ గై
కొని తమి భార్యఁగూడి చన ♦ కోరిక నొందె; నరేంద్రులిద్దఱా
య్యనఁ దమనక్షముల్ దగులు ♦ నట్టివిధంబునఁ గౌఁగిలించి స్నే
హానిరతి నంజలుల్ సలిపి ♦ యప్పుడు మోదరసాబ్ధిఁ దేలుచున్. ౨౧ 346

క. చెలికాని సెలవుగొని రఘుకులతిలకుఁడు దశరథుండు ♦ కుతుకంబు మెయిన్
దెలుపం దను రాకను దూతలఁ బంపెను శీఘ్రగతులఁ ♦ దనపురమునకున్.

తే. పరిమళము చల్లునట్టి ధూ♦పములు వేసి
యవలఁ గలయంపి చల్లుచు ♦ నంత నూడ్చి
కదళికాకాండములఁ బతా♦కలను గట్టి
పురముఁ గైసేయఁ దగునని ♦ భూపుఁ డనుప. ౨౨ 348

చ. క్షితిపతి రాక దూతలొగిఁ ♦ జెప్పినఁ బౌరులు సంతసిల్లి య
ద్భుతముగ నప్పురోత్తమము ♦ భూపతి యానతి యిచ్చిపంపిన
ట్లు తగ నలంకరించి రపు♦డెంతయు వేడుక విప్రవర్యుఁ ద
త్సతినిఁ దగంగఁ దోడుకొని ♦ శంఖముఖస్వనముల్ చెలంగఁగన్. ౨౩ 349

క. సమలంకృతమైన పురో, త్తమమును నరవరుఁడు, చొచ్చెఁ ♦ దత్పౌరవరుల్
సముచిరిపుతుల్యుఁడయి తగు. తను తేఁడిటు సత్కరించి ♦ ధాత్రీసురునిన్.

క. కొని రాఁగ నతనిఁ గనుఁగొని, సనము సంతసిలి; రంత ♦ మనుజేంద్రుం డ
మ్ముని నంతిపురముఁ జేరిచి,తని వొందని భక్తివిధియు♦తంబుగ మునికిన్. ౨౪

తే. పూజలొనరించి యాత్రనిఁ ♦ బురికిఁ దోడు
కొనుచు వచ్చిన కారణ♦మునను తనను
దలఁచెఁ గృతకృత్యుఁగా నంత ♦ ధరణివిభుని
పత్నులెల్లను సంతోష♦భరితలగుచు. ౨౫ 352

క. పతిఁ గూడి యిట్లు వచ్చిన, సతిని విశాలాక్షిఁ జూచి ♦ శాంతను మోదా
ప్రతిమానజలధి మునిఁగిరి, క్షితినాథుఁడు సుతులుఁ దను వి♦శేషప్రీతిన్. ౨౬

తే. పూజలను దన్పుచుండ న♦పూర్వవుబోఁడి
శాంత ఋత్విజుఁడౌ ప్రియ♦కాంతుఁ గూడి
సౌఖ్యమునఁ దేలుచున్ బుర♦సత్తమునఁ
జెలఁగు వేడుకతో నివ♦సించె నంత. ౩౦ 354

పదునొకండవ సర్గము సంపూర్ణము.

౧౨-వ సర్గము.

దశరథుఁడు యజ్ఞము సేయఁబూనుట.

క. చిరకాలము గడువ మునో,హరతమము వసంతసమయ ♦ మరుదేరఁగ భూ
వరునకు న త్తఱి మనమున, హరిమేధ మొనర్ప వలయు ♦ నని స్ఫురియించెన్.

క. సురతేజంబున వెల్గెడు, ధరణీసురుఁ గాంచి దశర♦థ క్షితిపతియున్
శిరము ధర సోఁకఁగా మ్రొ,క్కి రహిం బ్రార్థించి భ క్తిఁ♦గీర్తించి తగన్. ౧

తే. సుప్రసన్నునిగాఁ జేసి ♦ సుతులనాత్మ
వంశవృద్ధికరులను దాఁ ♦ బడయఁ గోరి
యజ్ఞమొనరించుటను దెల్పి ♦ యమ్మునీంద్ర
తనయు వరియించె నిట్లు స♦త్కారమంది. ౨ 357

చ. మునిపతి యట్లు యాగమనుచు ♦ భూపతితో వచియించి యజ్ఞవ
స్తునికరమెల్లఁ గూర్పనగుఁ ♦ దోషనె యజ్ఞహయంబుఁ బంపనౌ
ననవుడు మంత్రివర్యుఁడగు ♦ నట్టి సుమంత్రునిఁ గాంచి భూపుఁ డి
ట్లనియెను బిల్వనంపు మిఁక ♦ యజ్ఞము సేయఁగ విప్రవర్యులన్. ౩ 358

తే. వేదపారగులైన ఋ♦త్విజుల ఘనుల
వామదేవ సుయజ్ఞ జా♦బాలి కాశ్య
పాహ్వయులను బురోహితుఁ♦డైన యల వ
సిష్ఠమునిచంద్రు, నితరుల ♦ క్షితిసురులను. ౪ 359

చ. అనుటయు నాసుమంత్రసచి♦వాగ్రణి సత్వరమేగి తోడితె
చ్చెను శ్రుతిపారమొంగనిన ♦ క్షిత్యమరోత్తములన్; సమస్తధ
ర్మనియతులన్ జెలంగిన ధ♦రావరుఁ డంతట వారిఁజూచి పూ
జనములఁ దన్పి యుక్తనుయి ♦ చారుతరార్థము గల్గి ధర్మ్యయు
క్తిని దగియున్న వాక్కుల నొ♦గిం బలికెన్ బుధులెల్ల నౌనన. ౫ 360

ఉ. భూసురులార! పుత్రులను ♦ బొందుటకై విలపించుచున్న నా
కాసుతలాభసౌఖ్యము వి♦యత్ప్రథతుల్యముగాఁ జెలంగె, నే
నీసమయంబునన్ మదిని ♦ నింపెసలారెడు కాంక్ష దీరఁగాఁ
జేసెద నశ్వమేధమును ♦ జిత్తము తోడ్పడె దీనికెంతయున్. ౬ 361

తే. శాస్త్రదృష్టవిధిం బూని ♦ సప్తతంతు
వొనరుపం గోరెదన్ మాని ♦ తనయుఁ డైన
ఋశ్యశృంగుని సాహాయ్య♦రీతిఁ జేయు
నీక్రతుమహాత్వమున నిష్ట♦మేను గనుదు. ౭ 362

క. అనిరాజు తనంతన చెప్పినమాట వసిష్ఠముఖులు ♦ పృథ్వీసురులె

ల్లను మేలు మేలటంచును, ఘనముగ శ్లాఘించి భూమి♦కాంతునితోడన్. ౧౦

క. పలికిరి విభుఁడెసుతాదులు, విమనందగును వేగ ♦ తురగవరము, కా
వలసిన సుఖసంభారంబులు సిద్ధము సేయవలయుఁ ♦ బూనిక మెఱయన్. ౧౧

ఆ. అమితవిక్రమముల ♦ నలరు నల్వురు కొడు
కులను నీవు పడయఁ♦గలవు నిజము
సుతులకొఱకు నీకు ♦ నతుల ధార్మికబుద్ధి
యీవిధమున నిట్టి♦దెసఁగెఁ గాన. ౧౨ 365

చ. అనుటయు, బ్రాహ్మణోక్తులకు ♦ హర్షము నొంది యమాత్యులం గనుం
గొని శుభవర్ణసంగతిని ♦ గూడిన పల్కుల నిట్లు చెప్పు నీ
ఘనసుతు లాడినట్టులె మ♦ఖక్రియకుం దగు వస్తుజాతముల్
గొని మొకచోటఁ జేర్పఁదగు ♦ ఘోటకసర్వము నంపఁగాఁ దగున్. ౧౩ 366

తే. మఱి రు ముఖ్యఋత్విజులతోడ ♦ మఖహయమును
దానిఁ గాపాడఁగా నప్ర♦మైన యట్టి
సైన్యములతోడ విడుచునది ♦ సరయువనఁగఁ
బ్రథితమౌ నది కుత్తర♦భాగమందు. ౧౪ 367

క. క్రతుభూమిని సేర్పుడప్పుడు, క్రతువిఘ్ననివారణార్థ ♦ కర్మములనే
గతి శాస్త్రము చెప్పెనో యా,గతి సర్వముముగ నొనర్పఁ♦గాఁ దగుఁ జుండీ.

చ. వినుఁడొక మాట యజ్ఞమిది ♦ విశ్రుత మందు నదర్థసంబుగాఁ
జనునపరాధమేఁ గలుగఁ ♦ జాలకయుండునయేని యొంతయున్
జనపతు లిన్నహోతృసువు ♦ సంతసమొప్పఁగఁ జేయనట్టులే
యనఁ దగుఁ గాదె; యిస్సుఖను♦హాత్మ్య మెఱింగిన బ్రహ్మరాక్షసుల్. ౧౬ 369

తే. యజ్ఞకృత్యంబునందెద్ది♦యైన రంధ్ర
ముంచునా యని వెదకుచు ♦ నుందువారి
లద్ది గల్గి యీయజ్ఞకా♦ర్యంబు సెడిన
నపుడె కర్త నాశంబు♦నందుఁ జుండి ౧౭ 370

చ. నిరతము యజ్ఞకృత్యముల ♦ నేర్పులు లై తగు మీరలట్లులు
ధ్వసిమది శాస్త్రసంస్తుతిని ♦ బాగుగఁ బూర్తిని గాంచునట్లుగా
నరసి ప్రయత్నముల్ సలుపుఁ ♦ డంచు వచించిన మంత్రులెల్లన
న్నరపతిమాటలన్ విని యొ♦నర్తుము దేవర యాజ్ఞచొప్పునన్. ౧౮ 371

క. అని పలికి రాజు మోదంబును బొందఁగఁ జేసి కార్య♦మును భూపతి చె
ప్పినభంగి నొనర్చిరి విప్రనికరమా ధర్మవిదునిఁ ♦ బార్థివవర్యున్. ౧౯ 372

క. అనఘాత్మ వృద్ధికరవా,క్యనికరమున నలరునట్లు♦గా నొనరిచి యా
తని యనుమతిఁ గైకొని వచ్చిన యట్టులె పోయిరట్లు ♦ క్షితిసురముఖ్యుల్.

క. అరుగంగ మంత్రివరులకు, నరపతి సెలవిచ్చిపంపి ♦ నైజసుహితసుం
దరహర్మ్యము దేహద్యుతు, లరుదుగఁ గన్పట్టఁజొచ్చ ♦ నామోదమునన్.

పండ్రెండవ సర్గము సంపూర్ణము.

౧౩-వ సర్గము.

అశ్వమేధయాగసంభారములఁ గూర్చుట.

చ. మరల వసంతమం దొకట సమంచితరీతిని రాఁగ నొక్క వ
త్సరము గతించె వీర్యమునఁ ♦ జాలఁ బ్రసిద్ధిని గన్న యక్షితీ
వరుఁడు తురంగమేధమును ♦ భక్తి నొనర్పఁగఁ బూనె నాత్మజో
త్కరమును గాంతు నన్న, కుతుకంబు మనంబునఁ బొంగి పాఱఁగన్. ౧ 375

చ. తొలుదొలుతన్ వసిష్ఠునకుఁ ♦ దోరపుభక్తిని మ్రొక్కి న్యాయమొ
ప్ప లలితపూజలన్ సలిపి ♦ బ్రాహ్మణవర్య! మునీంద్ర! పుత్రకుల్
గలుగుట కేను జేసెడు మఖంబు యథాక్రమమొప్ప నాగి గా
జలఁదగునట్లు చేయుఁడని ♦ చెప్పి యశంసువమీఱ నిట్లనున్. ౨ 376

తే. క్రతువు సంగము లెల్ల విఘ్నములపాలు
గాకయుండంగఁ జేయుఁడీ ♦ నాకు మీరు
ప్రియతరస్నిగ్ధులే కారె? ♦ ప్రియతము గురు
వులు గదా నాడు శ్రేయంబె ♦ తలఁచువారు. ౩ 377

క. మునివర! నేఁ జేయఁగఁ బూనిన యాగమఖభారమెల్ల ♦ నీవె భరింపన్
గను దగుదు వనిన నీప్రార్థనమంతయుఁ దీర్చువాఁడఁ ♦ నో భూపా! ౪ 378

చ. అని ద్విజసత్తముం డవల ♦ యధ్వరకృత్యముఁ దీర్ప వస్తువుల్
ఘనముగ సేకరింప మును ♦ క్ష్మాపతిచేత నియుక్తులైన స
జ్జనులను భూర్మిధార్మికుల ♦ సర్వజనస్తుతిఁ గాంచి పెద్దలై
తనరెడు శిల్పకారకులఁ ♦ వటుకులన్ భృతకవ్రజంబునున్. ౫ 379

తే. వాపికూపంబులను ద్రవ్వ ♦ వారి, గణకు
లను, మఱియుఁ జిత్రకారకులను, సమర్థ
తముల నట నర్తకుల శుచితను జెలంగి
నిఖిలధర్మంబులను విని ♦ నెగడు వారి. ౬ 380

తే. శాస్త్రముల నేర్చి పఱలెడు ♦ సత్పురుషులఁ
గాంచి వచియించె మీరెల్ల ♦ క్ష్మాతలపతి
యాజ్ఞ మఖకార్యముల నెల్ల ♦ నరసి నిర్వ
హింపవలయును బెక్కు వేలిష్టకలను. ౭ 381

సీ. సంగ్రహింపఁగఁ దగు ♦ సత్వరంబుగ రాజసదనముల్ వైభవ♦సహితములుగ
నాయామవిస్తృతు♦లమరంగఁ బెక్కుగుణములతోఁ డంగూడి ♦ సుసహితములు
గా నొనర్పుఁడు శుభ♦కలితంబులై బహు భక్ష్యాన్నపాన సం♦పదలు గలిగి
వర్షాతపాదుల♦వలన, నేబాధలు పొందకుండెడు నట్లు ♦ సుందరముగఁ

తే. బెక్కుసూఱులు గృహములు ♦ ద్విజులకొఱకుఁ
గట్టుఁ డట్టులె పురజన♦కాండమునకు
భక్ష్యముల నొప్పి విఱివియై ♦ భవ్యపుష్ప
హారచందనముఖములు ♦ నమరి మఱియు. ౧౧ 382

క. కోరినవస్తువులందు న,నారగ నలరారునట్లు ♦ వసతుల నెల్లన్
మీరలు నిర్మింపుఁడు మఱి, చారుతరగృహంబులెల్ల ♦ జానపదులకున్. ౧౨

తే. పెక్కు నిర్మించి వారలఁ ♦ బేర్మిఁ గాంచి
విధియుతిని సత్కరించి యే♦విధమునను ని
రాకరింపక యన్నంబు ♦ రమణఁ బెట్ట
వలయు, నెల్లగు సత్కార♦ములను బొంది. ౧౨ 384

చ. అలరుచు నుండఁగా వలయు ♦ నర్హులు సత్కృతి నొంద నందఱున్
బలుకులు వేయునేల ప్రియ♦భావముతోడనె సత్కరింపఁగా
వలయును గాని మైత్రిఁ గ్రుధ♦వారి కవజ్ఞ నొనర్పరాదు ని
ర్మలమగు నశ్వమేధమున ♦ మందమనీషులు గాక పూనికన్. ౧౩ 385

తే. కృత్యములఁ దీర్చువారల ♦ కెల్ల నట్లె
శిల్పివరులకు హెచ్చుగఁ ♦ జేయవలయుఁ
బూజలొగి ద్రవ్యమున నన్న♦మునను వారి
యంతరంబులఁ గాంచి య♦ర్హమగు విధిని. ౧౪ 386

చ. ధనమున నన్నదానముగఁ ♦ దాను నిరంతరతృప్తిఁ గాంత్రు, ప్రే
మను జెలువారు చిత్తముల ♦ మంచిగ నన్నిపనుల్ యథాక్రమం
బున నెఱవేర్పఁగావలయుఁ ♦ బొందఁగ రాదు కొఱంత లేశమొ
య్యనఁగడు జాగరూకులయి ♦ యామఖకార్యములం గనందగున్. ౧౫ 387

చ. అనుచు వసిష్ఠమౌనివరుఁ ♦ డాడిన పిమ్మట వారలాతనిం
గనుఁగొనవచ్చి శాస్త్రవిధి ♦ గాఁ దనకుండఁగ లోపలేశముం
గనఁబడకుండఁ జెప్పితిరి ♦ గాదె విధించినయట్లె చేయఁగా
మనమున నిశ్చయించితిమి ♦ మాపనులందుఁ గొఱంతరాదిఁకన్. ౧౬ 388

సీ. అవల సుమంత్రుని ♦ నచటికి రావించి పలికె వసిష్ఠుఁడీ ♦ యిలఁ జెలంగి
ధార్మికులై నట్టి ♦ ధాత్రీపతుల నెల్లఁ బిలిపింపు మట్టులె ♦ పృథ్వి, నన్ని

భాగంబులందున్న ♦ బ్రాహ్మణక్షత్రియవైశ్యశూద్రులఁ బిల్వఁ♦బంపు మర్హ
సత్కారములతోడ ♦ సరగునఁ బెక్కువేలను; మిథిలాధినా♦థునిని సత్య

తే. విక్రముని శాస్త్రసంతతి ♦ వేదములను
బాండితిని గాంచి మేటియై ♦ పరఁగువాని
శూరవర్యుని జనకుని ♦ శుభచరితుని
బిలువుమా యమ్మహాభాగుఁ ♦ బ్రియము మీఱ. ౨౦ 389

క. అతిశయ సత్కారంబుల, నతనిం బ్రియ మందఁజేసి ♦ యలరుచు నీవే
మతిమంత! పోయి ప్రార్థించి తగఁ దోడ్కొనుచు రమ్ము ♦ శీఘ్రమిచటికిన్.

క. చిరకాలమిత్రమా జన, వరుఁడీ దశరథున కౌటఁ ♦ బలికితి మునుపే
నరవరు నాతని ముందుగఁ, బురికిం దోడ్కొనుచు రమ్ము ♦ పూజ్యుఁడతఁడు సూ.

క. హితమధురోక్తులె పల్కుచు, సతతము దశరథుని మిత్ర♦సత్తముఁడగు భూ
పతిఁ గాశీపతి నతిస, త్కృతిఁ దోడ్కొనిరమ్ము నీవె ♦ యేగు మచటికిన్. ౨౨

ఆ. మిగుల ధార్మికుండు ♦ మిక్కిలి వృద్ధుఁడు
మన ధరాధిపతికి ♦ మామ యగుచుఁ
దనరు కేకయాహ్వ♦యునిఁ బుత్రయుతు నీవె
పోయి దోడితెమ్ము ♦ పూజ్యుఁడతఁడు. ౨౩ 393

సీ. అంగదేశేశు మ♦హాభాగుఁ గీర్తిమంతుని మనరాజవ♦ర్యునకు మిత్రు
బహుమానముల రోమ♦పాదుని నలరించి యిటఁ దోడి తెమ్ము నీ♦ వేగి యతనిఁ
దూరుపుదిక్కునఁ ♦ దోఁచు సౌవీర సౌరాష్ట్రరాజుల సింధు♦రాజునల్లె
దక్షిణదిక్కునఁ ♦ దనరారు రాజులనందఱఁ బిలిపింపు ♦ మవని మనకు

తే. మిత్రులయి యున్నరాజులఁ ♦ బుత్రమిత్ర
బాంధవాదియుతంబుగఁ ♦ ద్వరగఁ బిల్వఁ
బంపుమనుచు వసిష్ఠుండు ♦ పలుక, విని య
తండు వే దూతలం బంపఁ♦ దలఁచి యపుడు. ౨౬ 394

క. ధరణీశులఁ దోడ్కొని స,త్వరముగ రాఁ గుశలులగుచుఁ ♦ దగు దూతలఁ బం
పి రయమున మౌని యానతిఁ, బరికించి సుమంత్రుఁ డలరి♦ పయనం బయ్యెన్.

తే. రాజవరులను దోడ్కొని ♦ రాఁగ సూతుఁ
డరుగ నంతట మును మౌని ♦ యాజ్ఞనంది
యజ్ఞకృత్యంబు నెఱవేర్ప ♦ ననుమతించి
యున్న శిల్పిప్రముఖులెల్ల ♦ నొప్పు మెఱయ. ౨౭ 396

క. పనులను దా నొనరింపఁగ, ననువుపడినవానిఁ దీర్చి ♦ యమ్మునికడకుం
జనుదెంచి నివేదించిరి, పనుల తెఱంగెల్ల, మౌని ♦ పార్థివుఁడంతన్. ౨౮ 397

చ. పరమముదంబు నొంది పని♦వాండ్రను గాంచి వచించె నిట్టు,ల
ధ్వరమున నెవ్వ రేమడుగ ♦ వారికి దానిని లీలనే ననా
దరమున నేని గావల, దు♦దారమతిం దమి నియ్యనౌ; ననా
దరమున నీయఁగా నదియె ♦ దాతకు గీడొనరించి తీఱెడున్. ౩౦ 398

క. అనుమానము లేదని యమ్ముని యాడెను; బిదప రత్న♦ములఁ బెక్కింటిం
గొని కొన్నిదినములకు, రా,జనికర మేతెంచె నా ద♦శరథునిఁ జూడన్. ౩౧

చ. క్షితిపతిఁ జూచి పల్కెను వ♦సిష్ఠుఁడు చాలఁ బ్రమోదమంది యు
న్నతభవదీయశాసనము♦నన్ నరపుంగవ! వచ్చినారు భూ
పతులు, యధార్హరీతి నృప♦వర్యుల నాదృతి సత్కరించితిన్
గ్రతువునిమిత్తమా పరిక♦రంబుల నెల్లను జెప్పినట్లుగన్. ౩౩ 400

తే. భూధవా! హెచ్చరికతోడఁ ♦ బురుషులెల్ల
సేకరించిరి చక్కఁగ ♦ సిద్ధపఱుపఁ
బడియె నయ్యజ్ఞభూమి స♦ర్వపరికరము
లను బ్రవేశింపు సద్ది చెం♦తనె చెలంగు. ౩౪ 401

తే. మనసుచే నిర్మితంబగు ♦ మాడ్కి నద్ది
వెలయు రాజేంద్ర! చూపంగ♦వలదె యనియె
నవ్విధిని బుత్విక్శ్రేష్ఠుండు ♦ ననియె నట్టు
లిరువురును జెప్ప భూనాథుఁ ♦ డెలమి మిగుల. ౩౫ 402

చ. తనరెడు పుత్రకాంక్ష ముని♦తల్లజులెల్లను దోడరాఁగ శో
భనతిథితారకల్ చెలఁగ ♦ వైభవమొప్ప మఖంబు చేయఁగాఁ
జనియె వసిష్ఠముఖ్యులగు ♦ భూసురసత్తములెల్ల శాంతభ
ర్తననుసరించి పోయి మఖ♦ధామముఁ జేరి యధావిధిం దగన్. ౩౬ 403

తే. శాస్త్రమున నెట్టు లధ్వర♦సరణి చెప్పఁ
బడియెనో దానిలోన ల♦వంబు దప్ప
కశ్వమేధంబు నొనరింప ♦ నపుడు మొదలు
పెట్టిరాఖండలాదులు ♦ ప్రీతినొంది. ౩౭ 404

పదమూడవ సర్గము సంపూర్ణము.

౧౪-వ సర్గము.

దశరథుం డశ్వమేధము చేయుట

చ. జనపతిముక్తవాజిసుఖ♦శాలకు వత్సరమొండు పూర్ణమై
తనరినవచ్చె నాదశర♦థక్షితిపాలుని యశ్వమేధమున్
గన నరుదైనయట్లు విధి♦గా సరయూనదిసౌమ్యతీరమం
దునఁ జెలువారఁ జొచ్చె ద్విజ♦ధూర్జటులెల్లను బూన్కిమీఱఁగన్. ౧ 405

ఆ. ఋశ్యశృంగు ముందు ♦ నిడుకొని పరిశుద్ధ, బుద్ధియైన రాజ♦పుంగవుని సు
ఖంబునకును దగిన♦కర్మమ్ము నొనరించి; రంత వేదసార ♦ మంత యెఱిఁగి. ౭

సీ. యాజకులగు విప్రు♦లపుడు యథా వేదముగ యథామీమాంస♦ముగను గల్ప
సూత్రానుసారిగ ♦ శుభతమరీతిగ వర్తిల్లు విధినిఁ బ్ర♦వర్గ్యమల్లె
యుపసదంబనుపేర ♦ నొప్పు నిష్టి నొనర్చి యుపదేశ శాస్త్రోక్తి ♦ నొగి నధికము
గాఁగఁ బ్రాప్తించెడు ♦ కర్మమ్ముల నొనర్చి రించుకేనియు విధి♦మించకుండఁ

తే. బిదప మునివరులందఱు ♦ ముదము నంది
కర్మదేవతలను భక్తి ♦ గదురఁ బూజ్య
భంగిఁ బూజించి ప్రాతస్స♦వనముఖములఁ
గర్మముల నాచరించిరి ♦ క్రమము మెఱయ. ౮ 407

క. శతముఖుని హవిర్భాగ, మ్మతులితవిధి మీఱ నిచ్చి ♦ రనఘుంబగుచున్
క్షితివెలయు సోమలతనున్, స్తుతిశస్త్రకదంబములను ♦ స్తుతియించి రొగిన్.

సీ. సవిధి మాధ్యందిన♦సవనంబు నడిపించి రవల మహాత్ముఁడై ♦నట్టిరాజ
వరునిమిత్తము శాస్త్ర♦పద్ధతుల నెఱింగి వరుసఁ దృతీయస♦వనముఁ జేసి
రంద మంత్రకముగ ♦ నగ్ని వేల్చినయది వేల్వఁ దప్పినయది ♦ వెదకినఁ గనఁ
బడకుండె నంతయుఁ ♦ బ్రత్యూహములు లేక మంత్రయుక్తంబుగ♦నుమతఁ జేసి

తే. రాదినంబులఁ దప్పిగొ♦న్నట్టివాఁడు
గాని యాఁకలి గొనువాఁడు ♦ గాని చూడఁ
బడకయుండెను శతశిష్య♦వరులు లేని
పండితుం డొక్కఁడును గానఁ♦బడఁడు ధ్రువము. ౯ 409

చ. క్షితిదివిజుల్ తదర్హమగు ♦ సేవనొనర్చెడి శూద్రముఖ్యులా
క్రతువున దాపసుల్ యతులుఁ ♦ గామిను లర్భకు లల్లె వ్యాధిబా
ధితులును వృద్ధులున్ సతము ♦ తేఁకువ మీఱ భుజించి రైన న
ప్రతిరుచిగల్గి యుంటఁ గన♦రాదుగదా పరితృప్తి వారికిన్. ౧౧ 410

క. పెట్టుఁడు పెట్టుం డన్నము, కట్టను గప్పుకొన వేడఁ♦గా బహుళతఁ జూ
పట్టు వసనముల నిండీ, పట్టుననని రాజవరుఁడు ♦ పరమప్రీతిన్. ౧౨ 411

క. పురికొలిపినఁ దత్సేనకు, లరుదుగ నీయుదురు బహువి♦ధాదరముల న
ధ్వరమున శాస్త్రము రీతి రు,చిరముగ నొనరింపఁ బడిన ♦ సిద్ధోదనముల్. ౧౩

తే. పర్వతంబులఁ బోలి య♦న్వహము వెలసె
వివిధదేశంబునందుండి ♦ వేడ్కఁ జూడ
వచ్చినట్టి స్త్రీపురుషు ల♦వ్వారి గాఁగ .
నన్నపానంబులను దృప్తు ♦ లైరి మిగుల. ౧౪ 413

తే. అన్నముపచార సంయుక్త◆మై యొసంగఁ
బడియె సుస్వాదువుగ నది ◆ వఱలె నౌర!
తృప్తిఁగాంచితి మేము క్షి◆తిపతివర్య!
భద్రమగుఁగాక నీకని ◆ బ్రాహ్మణు లొగి. ౧౫ 414

చ. పలుకుచు నుండఁగా వినియె ◆ భానుకులాభరణంబు రాజు, వి
ప్రులకు సుభాషితాంగులగు ◆ పూరుషులెందఱొ భక్ష్యభోజ్యముల్
పలుకుఱుఁ బెట్టుచుండి రట ◆ భవ్యరుచిం దగు రత్నకుండలం
బులఁ జెలువారు కొందఱల ◆ భూసురవర్యులఁ గొల్చిరెంతయుం. ౧౬ 415

చ. మతివిభవంబు గల్గి స్ఫుట◆మంజుల వాక్కుల నొప్పు ఋత్విజుల్
క్రతువునఁ గొన్నివేళలఁ బ◆రస్పరముం జయమంద, యుక్తి వా
దతతులఁ జేయుచుండిరి య◆థావిధి యజ్ఞమునందు నిత్యముం
క్షితిసురు లర్హకృత్యములఁ ◆ జేసిరి వృద్ధుల యాజ్ఞ చొప్పునం. ౧౭ 416

తే. నేర్పుగలిగిన సద్విజుల్ ◆ నిత్యమిట్లు, సర్వకర్మముల నొనర్ప ◆ జన్నమందు
నలరు విప్రులలోన ష◆డంగములను, దెలియకున్నట్టి విప్రుండు◆గలుగఁడయ్యె.

క. ఒకఁడేని బ్రహ్మచర్యా,దికముల నొనరింపకున్న ◆ దీనుఁడు గలుగం
డకలంక శాస్త్రములు నెఱుఁ,గక యున్న జడుండు చూడఁ◆గా రాఁడయ్యెం.

సీ. ధరణిపతీంద్రు స◆దస్యులలో వాద
కుశలుఁడు గానట్టి ◆ క్షోణిసురుఁడు
గలుగఁడొక్కండైనఁ ◆ గాని యూపస్తంభ
ముల నిల్పఁదగు కాల◆ము చను దేర
బిల్వవృక్షంబులఁ ◆ బ్రియమారఁ జేసిన
యూపంబు లాఱు నా◆యూపములకుఁ
జెంతఁ జంత్రవి యాఱు ◆ వింతగ మోదుగు
యూపంబు లాఱు స◆ట్లొప్పు మెఱయు

తే. విరిగి యనుపేరఁ బరఁగెడు ◆ వృక్షశాఖఁ
దెచ్చి చేసిన దొక్కటి ◆ దేవదారు
యూపములు రెండు నిలిపి ర◆య్యూపములకు
నంతరము రెండు బారల ◆ యంతవలయు. ౨౦ 419

తే. సమత రెండేసి బారల ◆ చాఁచి గాని
రెండు చేతుల యూపంబు ◆ లుండుచోటు
లందుకొనఁ జాలనట్టి ◆ యభ్యంతరములు
గలిగి యున్నట్లు వానిని ◆ నిలిపి రపుడు. ౨౧ 420

మ. క్రతుశాస్త్రంబులఁ దత్ప్రయోగముల ద◆క్షత్వంబునం బొల్చి య
ప్రతిమానంబగు బుద్ధిచే వెలయు న◆ధ్వర్యు, ప్రభృత్యుత్తముల్

క్రతుశోభార్థము యూపజాలము సువ♦ర్ణప్రాంచితంబై తగన్
జతనం బొప్పఁగఁ జేసి నిల్పి రది య♦జ్ఞస్థాస్థలిన్ రాజిలెన్. ౨౨ 421

చ. ఇరువదియొక్కయూపముల ♦ వెన్నఁగ నున్నతి వేఱువేఱుగా
నిరువదియొక్కమూరలుగ ♦ నేర్పుఱుపం బడియుండె నవ్వియున్
వరుస నొకొక్కభవ్యమగు ♦ వస్త్రమునన్ సమలంకృతంబులై
సరిగొలతం జెలంగి బల♦సంగతదోషగణోజ్ఝితంబులై. ౨౩,౪ 422

తే. ఎనిమిదంచులతో నొప్పి ♦ నునుపుగలిగి
నట్టి యాకృతులం దగి ♦ యాగమోక్త
విధిని శిల్పులచేత స్థా♦పింపఁబడియె
మఱియు నాభవ్యతమ యూప♦మండలంబు. ౨౫ 423

క. పరిమళసుమచందనములఁ, బరితస్సమలంకృతమయి ♦ వసనావృతమై
సురపథమున దీప్తులచేఁ, బరఁగెడు సప్తర్షులట్లు ♦ భాసిలుచుండెన్. 424

తే. యజ్ఞకృత్యంబునన్ నేర్పు ♦ లలర వెలయు
బ్రాహ్మణులు, శాస్త్రచోదిత♦పథము నరసి
యుక్తపరిమితి నిష్టక♦లొప్పఁ గూర్చి
యగ్నివేదిక గట్టి రా♦కాగ మనఁగ. ౨౬. 425

సీ. *నేర్పుఱులా మేది♦నీపతి యాజకుల్ శాస్త్రోక్తరీతి నా♦స్థానమును ద
గంగ నిర్మింపఁగ ♦ గరుడాకృతిని మీఱి కనకపక్షంబులఁ ♦ గ్రాలి యాఱు
ప్రస్తారములుగన్న ♦ భావింపఁ ద్రిగుణమై యష్టాదశాత్మక♦మై చెలంగె
జననాథుఁ డతఁడు వా♦జసనేయశాఖకుఁ జేరియుండుట నట్లు♦చేయఁబడియె
నవ్వానియందు శా♦స్త్రానుసారంబుగ నాయాయి దివిజుల ♦ కర్హములగు
తే. పశువులు భుజంగమమ్ములుఁ ♦ బక్షులును ని
యుక్తములయి కనుంగొన ♦ నొప్పియుండె
వానివధియించు తఱిరాఁగ ♦ వాజిమేధ
మునకుగా విధి నిర్ణయిం♦చిన హయంబు. ౨౭ 426

---

* సచితో వ్య రాజసింహస్య సంచితః కుశలై ర్ద్విజైః, గరుడో రుక్మపక్షో వై త్రిగుణో ఽష్టాదశాత్మకః. ౨౭. అని మూలము. "జననాథుఁ డతఁడు వాజసనేయశాఖుఁ జేరియుండుట నట్లు చేయఁబడియె" ననునది వ్యాఖ్య ననుసరించి తెనిఁగింపఁబడినది దశరథుని వేదశాఖయేది ? అని ప్రశ్నము రాఁగాఁ బలువురు పలువిధములఁ దోఁచినట్లు పలుకుచుందురు. ఆసందేహము తీర్ప నెంచి వ్యాఖ్యకర్త "తదిదం వాజసనేయశపక్షావలంబనం ద్యోతయితు మష్టాదశాత్మకత్వోక్తిః" అని వ్రాసెను. అష్టాదశప్రస్తారములు గలదిగా ననుటచే వాజసనేయులకే పదునెనిమిది శాఖలని నియమము కాఁబట్టి యీరీతిఁ జెప్పఁబడియె.

క. జలచరములు మఱి గ్రామ్యం, బులు యాజకవితతిచేతఁ ♦ బోల వధింపన్
వలసినవి యన్ని నిశ్చిత,ములు నయ్యెన్, యజ్ఞకర్మ♦మున ననువృతగన్. ౨౯

ఉ. అత్తఱి యూపసంఘముల♦యందు నిబద్ధము లయ్యె జంతువుల్
ఉత్తమయజ్ఞకార్యమున ♦ నొప్పినయట్లవి మూఁడునూఱుల
శ్వోత్తమరత్నమా నృపుని ♦ దొప్పెఁ గనుంగొన నట్లు వింతయై
చిత్తము పొంగ; నానృపుని ♦ జ్యేష్ఠసతీమణి వేడ్క పెంపునన్. ౩౦౹ 428

చ. తురగము దానిఁ జుట్టి తన♦తోడను దక్కినరాజపత్నులా
దరమున రాఁగ వారల ము♦దంబునఁ గూడి సువర్ణసూచికల్
గరమునమూఁడనుర్చి హయ♦కాంతుని జీలిచె నంతనామె సు
స్థిరముగ బుద్ధిధర్మఫల♦సిద్ధిని గోరి హయోత్తమంబుతోన్. ౩౧౹ 429

తే. ఒక్కదినము వసించె న♦య్యుర్విపతియు
దక్షిణానొసంగ హోతయ♦ధ్వర్యుఁ డవల
నట్లె యుద్గాత బ్రహ్మయు ♦ నధిపు నగ్ర
పత్నిఁ బరివృత్తిఁ, గొనిరి వా♦వాత నెలమి. ౩౨౹ 430

తే. మఱియుఁ బాలాకలినియను ♦ మహిళవీరి
నలువురను హస్తములచేత ♦ నాథులు వరె;
నంత యాజకులర్థంబు ♦ లధిపువలనఁ
గైకొనుచు వారినిచ్చిరి ♦ కడురయమున. ౩౩ 431

సీ. విజితేంద్రియుండయి ♦ వెలసి ప్రయోగచాతుర్యము వర్ణ్యమై♦తోఁప నలరు
నధ్వర్యుఁ డప్పుడ♦య్యశ్వము క్రొవ్వను గైకొని శాస్త్రమా♦ర్గమునఁ బూని
వండె నంతటి భూమి♦వగుఁ డాత్మపాపముల్ నాశమొందింపఁగ♦న్యాయయుక్త
మగునట్టి చొప్పున ♦ నాహోమకాలంబు తప్పకయుండఁగఁ ♦ దద్వప వగు

తే. ధూమువాసనఁ బ్రియభక్తి♦తోడ నాసి
కములు సఫలత నొందుచుఁ ♦ గ్రాలఁ గ్రోలె
మంత్రముల నేర్చియున్న బ్రా♦హ్మణులు యాజ
కులు పదార్వురు శాస్త్రంబు ♦ పలికినట్లు. ౩౪౹ 432

క. తురగాంగంబులు వైశ్వా,నరునందన్నింటి వేల్చి ♦ నైజంబగు నా
పరమక్రియ నెఱవేర్చిరి, తరయజ్ఞంబుల హవిస్సు ♦ తగ సంస్కృతమా. ౩౫౹

* రాజు మున్ను కామించి పిదప నుపేక్షించినది పరివృత్తి యనంబడు. రాజుంచుకొన్న వేశ్య వావాత రాజునకుఁ బాత్రయిచ్చునది పాలాకలి. ఈనలుగురను హోతకు, అధ్వర్యువునకు, ఉద్గాతకు, బ్రహ్మకు వరుసగా రాజు దక్షిణగా నీఁదగినది. ఆఋత్విజులు రాజువలన నాస్త్రీలకుఁ బ్రతినిధిగా ద్రవ్యమును గ్రహించి వారల మరల నీవలయు. "పశ్చా త్ప్రతినిధిద్రవ్యదానేన నివర్త్యేరన్" అని సూత్రము.

తే. జువ్వికొమ్మలయందు నీ♦శుభతరాశ్వ
మేధమున నన్ననో వప ♦ మిగులశ్రేష్ఠ
మైన ప్రబ్బలి చాఁపయం♦దాగమోక్త
ముగను సంస్కారముం జేయఁ♦దగియె యుండు ౩౮ 434

సీ. కల్పసూత్రములను ♦ త్ర్యాసురవాక్యంబులను హాయమేధాఖ్య ♦ మనువదింపఁ
బడియెను త్రిదినస♦వనమని, యందాద్యదినము, చతుష్టోమ♦మనియు నవల
ద్వైతీయదివస, ము♦క్థ్యంబని మూఁడవదిన మతిరాత్రాఖ్య♦మనుచు నందు
నితరయాగములు వి♦హితములు చేయంగనని యన్యశాస్త్రంబు♦లనువదించు

తే. చుండుఁ గావున భూపాలుఁ ♦ డుద్యమమున
వానిఁ జెక్కంటిఁ జేసె న♦వ్వాని పేరు
లలరుఁ బూజ్యంబులై మహా♦ఫలదములయి
గాన వాని నొనర్చె నా♦త్మవిభుండు. ౩౯౹ 435

సీ. అవ్వి జ్యోతిష్టోమ ♦ మనియు, నాయుర్యాగ, మతిరాత్ర, మభిజిత్తు♦ నల్లె విశ్వ
జిత్తు నప్తోర్యామ ♦ ముత్తమోత్తమమయి తనరు మహాక్రతు♦వనియు నలరు
నం దతిరాత్రమ్ము ♦ నగు ద్విరావృత్తులు సేయ నవ్విధి, శాస్త్ర♦సిద్ధమయ్యె
నవ్వి నాలవదిన♦మాదిగాఁ గ్రమమునఁ జేయంగఁ బడియె నా♦క్షితిపతీంద్రుఁ

తే. డీవిఁ బ్రఖ్యాతి నంది యా♦యిలఁ జెలంగు
నట్టి యిక్ష్వాకుకులమును ♦ నలరఁ జేయు
వాఁడు గావున హోతకుఁ ♦ బ్రాక్తటమున
నెసఁగు దేశము భక్తిమై ♦ నొసఁగెఁ బ్రీతి. ౪౦౹ 437

క. ఘనుఁ డయి తగు నధ్వర్యున,కును పశ్చిమదిక్కు, బ్రహ్మ♦కును దక్షిణది
క్కును నుత్తర ముద్గాతకు, మనమార నొసంగె శాస్త్ర♦మార్గముఁ గనుచున్.

చ. వనజజుఁ డశ్వమేధమఖ♦వర్యము నందిటు దక్షిణన్ ముదం
బున నొసఁగన్ విధించె ముని♦పూరుషవర్యుఁడు రాజు న్యాయరీ
తిని గ్రతువున్ ముగించి తమి ♦ దీక్షఁగ భూతలమెల్ల, వారికిన్
గొనుఁడని ధారపోయ నఘ♦కూటవిదూరుని గాంచి ఋత్విజుల్. ౪౩ 438

ఉ. మానవనాథ! నీవె క్షితి♦మండలమెల్లను బ్రోవ సర్హతం
బూనినవాఁడ వొక్కఁడవె ♦ భూమి యిదేటికొ మాకుఁ జెప్పుమా
దీని భరించి పాలనముఁ ♦ దృప్తిగఁ జేయఁగ నేరమేల యం
చూని వచింతువేమొ విను ♦ మొయ్యన మాదగు కృత్యమంతయున్. ౪౪౹

చ. శ్రుతులఁ బఠించు నాదృతియు ♦ గూఢము మాకెపుడట్టులౌటనో
క్షితివర! దీనిఁ గైకొనుము ♦ చిత్తము రంజిల దీనిమాఱుగాఁ
బ్రతికృతి మూల్యమిమ్మదియు ♦ స్వల్పమె యైనను దృప్తిఁగాంతు మ

ప్రతియగు రత్నమైనను సు♦వర్ణమయైనను గోవులైనను౯. ౪౬ 440

తే. మఱియు నేవస్తువిప్పుడో ♦ మానవేశ !
సిద్ధముగనుండునో నీదు ♦ చెంతదాని
నొసఁగుమా నిష్ఫలంబు మా♦కుర్విఁ గొనుట
వలసనని ఋత్విజులు తగఁ ♦ బలుకుటయును. ౪౭ 441

చ. అనఘులు వేదపారగులు ♦ నైన ద్విజోత్తము లిట్లు పల్కఁగా
విని దశలక్ష గోవులను ♦ వేడుకతోఁ బదికోట్ల హేమము౯
గనకచతుర్గుణంబగుచుఁ ♦ గ్రాలెడు వెండిని భూసురాళికి౯
జనపతి యిచ్చె ఋత్విజులు ♦ సర్వధనంబును జేర్చి యొక్కచో౯. ౪౮ 442

ఆ. ఋశ్యశృంగునకును ♦ నెల్ల ధీసుంతుల, యందు మేటియైన ♦ యవ్వసిష్ఠ
మునికి నొసఁగి భాగ♦మును బంచియుండని, పలికిరంత శాస్త్ర♦పద్ధతి నొగి.

క. మునులిరువురు వారలకును, ధనము విభాగించి యిచ్చుఁ♦దగఁ గొని మోదం
బునఁ బొదలి తృప్తిఁ గాంచితి, మని పలికిరి, పిదప ఱేఁడు♦హర్షముమీఱ౯.

చ. క్రతువును జూడవచ్చిన ధ♦రాసుర వశ్యులకెల్లఁ దృప్తి స
మ్మతిదగ నేరలేటిగల ♦ మంజులహేమము గోటిసంఖ్యగా
జతనము మీఱ నిచ్చె నొక ♦ త్యాగుఁడుఁ డెంతయు నిస్పృహుఁడై మహీ
పతికరకంకణం బడుగ ♦ భానుకులాభరణంబు ప్రీతితోన్. ౫౧ 445

చ. కరమున వెల్గుచున్న మణి♦కంకణ మిచ్చె ననంతరంబ యా
ధరణిసురోత్తముల్ సకల♦దానములం బరితృప్తినొంద భూ
సురులను బ్రేమతోఁ గనెడు ♦ సూర్యకులాంబుధి శీతభానుఁ డు
బ్బురమగు హర్షయోగమున ♦ బొల్పెసలారెడు మాపుచొప్పున౯. ౫౩ 446

క. వారలకభివందన మిడ, భూరమణుఁ డుదారుఁ డఖిల ♦ పూజ్యుఁడు త్రిజగ
ద్వీరుండిల బండి నమస్కారము లొనరింపఁ బ్రీతి ♦ గడలుకొనంగ౯. ౫౪

క. శ్రుతులెల్లఁ బలికినట్లుగ, నతనికి భూసురవరేణ్యు ♦ లాశీర్వచన
ప్రతతి యొసంగిరి యాభూపతి వారి యమోఘ వచన♦భంగి కలరుచు౯.

క. నరనాథులకైనను దుష్కరమును బుత్రులను బొందఁ♦గా బంధకమై
పరఁగెడి పాపమ్ముల వే, హరించునది యుత్తమంబు ♦ నగు సద్ధర్మము౯. ౫౪

తే. మఱియుఁ దనయుమూలంబున ♦ మహితమైన
స్వర్గము లభింపఁ జేయంగఁ ♦ జాలునదియు
ననుపమానంబు నగునట్టి ♦ యశ్వమేధ
మాతఁ డొనరిచి సంప్రీతి ♦ నలరి యంత. ౫౫ 450

క. నరవిభుఁడు ఋశ్యశృంగునిఁ, బరికించి వచించె నాదు♦వంశము వృద్ధిం

బొరసెడు కృత్యము నీవ యొ, నరుపఁగ నర్హుఁడవు మాని♦నాథ! సుశీలా! ౪౮
చ. అనవుడు నాద్విజప్రవరుఁ ♦ డల్లి యొనర్చెద రాజచంద్రమా
తనయులు నల్గు రవ్వయు, ము♦దారయశంబును వృద్ధిఁ జెంద నీ
కనయముఁ దృప్తిఁ గూర్పఁ గల ♦ యట్టిమహామతు లుద్భవించువా
రని యె (మనోహరంబయిన ♦ యప్పలుకుల్ విని రాజు హృష్టుఁడై. ౪౯ 452
క. వినయమున మ్రొక్కి యింతని, యనరాని ముదంబు నొందె♦నంత మహాత్ముం
డనఘుఁడు నగు నమ్మౌనియు, మనుజాధిపుతోడఁ బల్కె ♦ నురలం బ్రీతిన్.)

పదునాల్గవ సర్గము సంపూర్ణము.

౧౫-వ సర్గము.

దేవతలు బ్రహ్మతో సంభాషించుట.

చ. తనయుల నల్వురం గనుదు ♦ తప్పక నీవనుచుం బ్రతిజ్ఞ చే
సిన పిదపన్ విభండకుని ♦ చిన్నికుమారుఁ డతీంద్రియార్థముల్
గనుఁగొనువాఁ డధర్వము, న♦ఖండముగాఁగ నెఱుంగునట్టివాఁ
డనునయ మొప్ప నుంత మది ♦ ధ్యానముచేసి తదర్థవేత్త యై. ౧ 453
చ. మనుజవరేణ్యుఁ గాంచి బహు♦మానము మీఱ వచించె. నిట్లు స
త్తనయులు నీకుఁ గల్గుటకు ♦ ధారణినాయక! యాగ మొండు పు
త్రనికర లాభ హేతువయి ♦ రాజిలుచుండును దాని నిప్డె నే
నొనరుతు శాస్త్రయుక్తముయి ♦ యొప్పువిధానమునన్ ముదంబునన్. ౨ 454
తే. వినుమధర్వశిరస్సున ♦ వెలయు మంత్ర
ములను సంసిద్ధమయి యది ♦ పొలుచు ననుచుఁ
బలికి సుతలబ్ధి హేతువై ♦ పరఁగు దాని
విధియుతంబుగ నగ్నిని ♦ వేల్చె నతఁడు. ౩ 455
మ. వరతేజంబునఁ బొల్చు మౌని యొనరిం♦పం బూని వేల్వంగ న
ధ్వరమం దిచ్చెడు నంశముల్ గొనఁగ సి♦ద్ధస్తోమగంధర్వని
ర్జరులున్ బ్రహ్మమునుల్ విరించియును శా♦స్త్రప్రక్రమం బొప్ప న
చ్చి రహిం గూడిరి సత్సభాస్థలమునం ♦ జేతోముదం బొప్పఁగన్. ౪ 456
క. ఒరుల కగోచరులై నిర్జరు లివ్విధి వరుసగాఁగ ♦ సభఁ గూడి యజున్
బరు లోకకర్తఁ గని పల్కిరి ఘనతర వాక్యమొండు ♦ కేల్మోడ్పులతోన్. ౫
మ. వినవయ్యా, భగవంత! రావణుఁ డనం ♦ బేరొందు క్రవ్యాదుఁ డేఁ
చెను మమ్ముం డఱఁ త్వత్ప్రసాదమున నే ♦ సిద్ధించె వీర్యంబు నా

తనికిన్, వానిని నొంపఁజాల మిఁక సత్యం బిద్ది; ప్రీతుండవై
మును పవ్వానికి నీవె యిచ్చితి వరంబుల్ దేవదేవా! ప్రభూ! ౬౫ 458

తే. నీదువరముల నెల్ల మన్నించి మేము
వాఁ డొనర్చెడి బాధల వరుస సైచు
చున్నవారము మాచేత యుద్ధమందుఁ
బడఁడు నీవర మట్టిదై వఱలుచుంట. ౭ 459

చ. ఖలమతియైన, వాఁడు త్రిజగంబుల భీతిలఁ జేయుచున్నవాఁ
డలరుచు సన్నుతిం గనిన యట్టి మహోన్నత లోకపాలురన్
జలముమెయిన్ విరోధులుగ సాధ్వసహీనతఁ జూచు వాఁడు స్వ
ర్గలలితరాజ్యమేలు సురరాజు నె తానిరసించు వాఁడొగిన్. 460

చ. సురపతిస్థానవిచ్యుతుని ఘోరతఁ జేయఁగఁ జూచుచున్నవాఁ
డరయము నీవరంబులనె యాతఁడు దేహమెఱుంగ కెల్లభూ
సురముని యక్షరాక్షసముఖఘోరమహాసురులం బ్రతాపవి
స్ఫురణము పొంగ మార్కొనెడుఘోరులు లేమిఁ గలంచెడుం గటా. ౯ 461

తే. మఱియు గంధర్వపుంగవమండలముల
నొంచుచున్నాఁడు క్రీడార్థ ముగధరాధ
రంబులఁ జరించువేళ నారాక్షసునకు
నోడి కడునెండ గాయక యుండు రవియు ౯౧ 462

ఉ. వేడుకమీఱ రావణుఁడు భీరువులం దమి మీఱుచుండఁగాఁ
గూడి విహార మెంతయును గోరిక సల్పెడువేళ వీచినన్
బోఁడిమిఁ గూర్చుచున్నసుమముల్ క్షితిరాలునొ యేమొ యంచుఁ దన్
గూడిన భీతి వాయునటఁ గుందుచు నూరకయుండుఁ బ్రక్కనన్. ౯౪ 463

క. చలదూర్మిమాలియై తగు, జలనిధి రావణునిఁ గాంచి చలన ముడిగి ని
శ్చలుఁడగు; ఘోరాకృతితోఁ, జెలఁగి గనన్ రాని యతనిచే మాకెపుడున్.

ఉ. భీతి జనించె నెక్కుడుగ వీరుని నాతని రూపుమాపఁగాఁ
నీతఱి నేయుపాయ, మమరేష్టముఁ దీర్పఁగఁ జాలియుండునో
భీతశరణ్య! దానిఁగని వేగమ వానివధింపఁ జెప్పుమా
ప్రీతుల మాదు మంచన విరించి సురావళి దీనభాషలన్. ౧౧ 465

చ. విని మది నూహచేసి సురబృందములం గని పల్కె నక్కటా
దనుజుని నాదురాత్మకుని దారుణరూపునిఁ జంపునట్టి యో
జన యిదె నాకుఁ దోఁచె సురసత్తములార! వచింతు దానిని
మును పతఁ డాశరామరసమూహముచే మఱి యక్షపం కిచేన్. ౧౨ 466

క. దానవగంధర్వులచే, నే నిహతుఁడఁ గాక యుండ ని♦మ్మా వరమం
చూని, నను బ్రార్థించెను, గాని మ్మట్లనుచు నంటిఁ♦ గా బ్రీతిమెయిన్. ౧౩

క. వరమడుగు నవసరమ్మునఁ, బరిభవముగుఁ గనకటంచుఁ♦ బలుకఁడు రక్షో
వరుఁ డతఁడు నరులఁ గావున, నరులే మృతికరులు దివిజ♦నాయకులారా! ౧౪

క. నరులన్ మానిన వాని నొ, కరుఁ డితరుఁడు చంపలేఁడు ♦ గా, యని కరుణా
కరుఁ డాడిన ప్రియవచనం, బరుదుగ విని దేవమునులు ♦ హర్షము వొంగన్.

చ. దనుజునిచావు నిశ్చయము ♦ తప్ప దిఁకంచుఁ దలంచుచుండఁగా
మనమున దేవవాంఛితము ♦ మాధవుఁ డెంచి సుగాళిరక్షసే
యనునయంబు వచ్చుటకు ♦ నాత్మముదంబును బొంది కాంతిపెం
పున ననమానరూపమునఁ ♦ బొల్చినమ స్తము నందుఁ దానయై. ౧౫½ 470

క. సురమాని రక్షణోచిత, పరికరముల శంఖచక్ర♦పటుగదలఁ దగన్
గరములఁ దాలిచి పీతాం,బరమును ధరియించి లోక♦పతి యానభకున్. ౧౬

క. అరుదెంచి యచట నుండిన, సరసిజసంభవునితోడ ♦ స్వాంతమ్మున ని
ర్జరరక్షణంబు సేయఁగఁ, బరిపరివిధములఁ దలంచి ♦ వసియించెఁ దమిన్. ౧౬½

దేవతలు భగవంతునితో రావణుని క్రూరకృత్యములను జెప్పుట

చ. అసురులఁ గీటడంచి తము♦నాదృతిఁ గావఁ దలంచుచున్నయా
బిసరుహలోచనుం ద్రిదశ♦బృందనరుల్ స్తుతియించి మ్రొక్కి దే
వ! సరసిజాస్య! లోకహిత♦వాంఛలఁ బూనిన మేము నిన్ను లో
కసమితిఁ గావ వేఁడెదము ♦ కార్యను దేమన నాలకింపుమా. ౧౭½ 473

సీ. సకలధర్మజ్ఞుఁడై ♦ సమధిక దాతృత్వగుణముల నలరారి ♦ ప్రణుతిఁ గాంచి
మునివర్యసమతేజ♦మునఁ దేజరిల్లుచు నయ్యయోధ్యకుఁ బ్రభు♦వై యనంగి
దశరథుఁడనుపేరఁ ♦ దనకు రాజునకు హ్రీ శ్రీకీర్తులనుపేరఁ ♦ జెలువఁ గాంచు
దక్షకన్యకలతోఁ ♦ దలఁప సామ్యముఁ జెప్పఁ జాలినముప్పురు ♦ సాధ్వులొప్పు

తే. వారలవ్వారలందు నో ♦ వారిజాక్ష!
*నినుఁ జతుర్భాగములుచేసి ♦ నీవె రావ
ణుని దదాత్మజ గంధర్వ♦లను లవణునిఁ
బొలియఁ జేయఁగఁ బుత్రత్వ♦మును వహింపు. ౧౮½ 474

క. వనజాక్ష! యాజిసతులకుఁ, దనయుఁడవై పుట్టి మనుజ♦తం బొంది, బలం
బున వీర్యాదుల ననమతఁ, దనరి సురావధ్యుఁడగుచు ♦ దర్పము మెఱయన్.

* నినుఁ జతుర్భాగములు చేసి ♦ నీవె .....అనుచోట మూ 'విష్ణోపుత్రత్వ మాగచ్ఛ కృత్వాత్మానం చతుర్విధమ్.' చాతుర్విధ్యవిధానం రావణేంద్రజిల్లవణగంధర్వవధాదీనాం ప్రత్యేకం దేవకార్యాణాం సంభవాత్. అనువ్యాఖ్య ననుసరించి తెనిఁగింపఁబడినది.

ఆ. అఖిలలోకవైరి ♦ యయి యున్నరావణు, సమరమున వధింపు ♦ చక్రహస్త!
వీర్యగర్వమునను ♦ వెలసి మూర్ఖుండగు, పంక్తికంఠదనుజ♦పతి చెలంగి. ౨౧

క. మునివరులను గంధర్వుల, దనుజారుల సిద్ధగణముఁ ♦ దా బాధింపం
గనుఁగొనుచు సనుభవించుచు, వనజోదర! యిట్టులున్న♦వారము దేవా!

తే. మునివరేణ్యుల నందన♦వనమునందు
విహారణము సల్పు గంధర్వ♦విబుధవనిత
లను మహాక్రూరుఁడై, బాధ♦లను గలంచెఁ
గాదె, యాతనిఁ జంపుట ♦ కార్యమభవ! ౨౨౪ 478

సీ. మునులును గంధర్వ♦లును సిద్ధయక్షులు మేమును నీచెంత ♦ కోమహాత్మ!
వచ్చి నీశరణంబుఁ ♦ జొచ్చితిమో దేవ! పరవిదారణ నీవె ♦ పరమగతి; ది
విజులగు మాకెల్లఁ ♦ ద్రిజగంబులకు దేవవరులకుఁ బగతురై ♦ వఱలు క్రూర
కర్ముల వధియింపఁ ♦ గా నరలోకంబు నందవతారంబు ♦ నొందఁ గోర్కె-

ఆ. నందవయ్య! యనుచు ♦ నమరులు ప్రార్థింప
దేవపుంగవుండు ♦ దేవపతియు
నైన విష్ణుమూర్తి ♦ యఖిల లోకనమస్కృ
తుఁడు విరించి ముఖులఁ ♦ గను దయఁగని. ౨౩౪ 479

క. తనుశరణుఁ జొచ్చి రావణుఁ, దునుమఁగఁ బ్రార్థించుచున్న ♦ దోషాచరవై
రి నికాయముతోఁ బల్కెను, వనజాక్షుఁడు దివిజులార! ♦ భయము వదలుఁడీ.

తే. క్షేమమగు మీకు నే నిఁక ♦ భూమి నవత
రించి క్రూరు దురాత్ముఁ బ్ర♦పంచనాశ
కరుని దేవమునీంద్ర భీ♦కరుని రావ
ణుని రణంబున మీహిత♦మును దలంచి. ౨౬౪ 481

చ. తనయులతోడ బాంధవవి♦తానముతోడను జ్ఞానమిత్రపౌ
త్రనికర మంత్రి ముఖ్యసము♦దాయముతోడ వధించివైచి మే
దిని బదునొక్కవేల్ సమలు ♦ దివ్యగతిన్, వసియింతు ధర్మవ
ర్ధనమును జేయ నీక్షితిని ♦ రక్షణసేయుచు నీజగంబునన్. ౨౭౪ 482

తే. అనుచు సర్వాత్మ శేషియై ♦ యలరు దేవుఁ
డమరులకు నిట్లు వర మిచ్చి ♦ యంత స్వీయ
జననభూమిని జింతించె ♦ మనుజలోక
మందు నిర్జరహితమున ♦ యాత్మనెంచి. ౨౯౪ 483

చ. సరసిజనేత్రుఁ డట్లు మను♦జత్వము నొందఁగనెంచి యంత స
త్వరముగ నాల్గుగాఁ దనదు♦వర్ష్మము నేర్పునఁజేసి తండ్రిగా

నరసి నృపేంద్రుఁడౌ దశర♦థాహ్వయు నెమ్మది నిశ్చయించె న
ప్పురుషవరేణ్యునిన్ మధుని ♦ పొంక మడంచిన దేవదేవునిన్. ౩౦ 481

తే. అప్పు డచ్చరులును రుద్రు ♦ లమరవరులు
గరుడగంధర్వముఖు లెల్లఁ ♦ గ్రాలు భక్తి
దివ్యరూపంబులైన స్తు♦తిప్రబంధ
ములను నిట్లని వినుతించి ♦ రెలమి మిగుల. ౩౧౪ 485

చ. జననము తోటిగర్వమును ♦ సాధ్వసముం గలిగించు తేజమున్
వనజజలబ్ధసద్వరవి♦వర్ధిత దర్పము గల్గి పాకశా
సనునకు దీర్ఘశత్రువయి ♦ సర్వజగంబుల నేడిపించుచున్
వనిఁ దపమూను మౌనులకు ♦ వైరియు భీతిదుఁడై చెలంగుచున్. ౩౨౪ 486

క. ఖలుఁడై తనరెడు రావణుఁ, బొలియింపుము వాఁడు, లోక♦ముఁ గాఱించున్
బలమునఁ బౌరుషమున ని,స్తులుఁడై తగుఁ గాన రాక్ష♦సుని రావణునే. 487

చ. బలములతోడ నెయ్యురగు ♦ బాంధవవీరులతోడ నేపునం
బొలియఁగఁ జేసి దేవనర♦పూజ్యము రాగముఖాఘహీనమై
వెలయుచు సన్మహాదుల ప్ర♦వేశము గాంచక శాశ్వతంబునై
చెలఁగెడు నీదులోకమును ♦ జెందుము మానసతాపమాఱఁగన్. ౩౩౪ 488

పదునైదవ సర్గము సంపూర్ణము.

౧౬-వ సర్గము.

దేవతలు ప్రార్థింప విష్ణువు మనుష్యావతార మెత్తుట కొడంబడుట.

క. అని సురలు పల్కు నంతట, వనజదళాక్షుండు దేవ♦వర్యనియుక్తుం
డనువొంద మధురముగ ని, ట్లను సకలమెఱుంగువాఁడె ♦ యైన సురలతోన్.

క. సురలార! కుమతియును ఋషి,విరోధియును నైన దనుజ♦వీరుని ననిలో
మరణం బొందింపఁగనే, దరయ నుపాయంబొ చెపుఁడ ♦ యద్దానిఁ దగన్. ౧౪

తే. ఏయుపాయంబుఁ బూనిన ♦ నేను దనుజుఁ
జంపుటకు నేర్తునని యిట్లు ♦ చక్రి యన్య
యుండు పలుకంగ దేవత♦లూగి వచించి
రని వధింపుమనుచు నర♦తనువుఁ దాల్చి. ౩ 491

చ. వినుము మహాప్రభూ! కుజన♦బృందనిషూదన! వానివార్తయున్
దనుజుఁడతండు పద్మజునిఁ ♦ దామదినిల్పి తపంబు ఘోరభం
గిని జిరకాలమోర్పుమెయిఁ ♦ గేవలభక్తిని సల్పె బ్రహ్మయున్
దనమది సంతసిల్లె నతి♦దారుణమై తగు దానికెంతయున్. ౩౪ 492

తే. లోకములకెల్ల మును పుట్టి ♦ లోకకర్త
యగుచుఁ బ్రభుఁడయి యొప్పుట ♦ నజుఁ డితండు
దనుజునకు నిచ్చె వరమును ♦ మనుజజాతి
తప్ప నిన్నోరులనిఁ జంపఁ ♦ దగరటంచు. ౫ 493

క. నరులెంతవారలని ని,ర్జరవైరి గణింపఁడయ్యెఁ ♦ జక్రధరా! త
ద్వరదానకారణమున ని,క్కరణిఁ బితామహునివలనఁ ♦ గాంచె వరంబుల్. ౬

చ. వరములఁ బొంది దర్పమున ♦ వాఁడు జగత్త్రయముం గలంచుచున్
సురులఁ బల్మిఁ బట్టుకొని ♦ తత్పరతం జనుచున్నవాఁడు భీ
కరపరనాశకా. యదియె ♦ కారణమై తగుఁగాన వానికిన్
మరణము గానవయ్యెడిని ♦ మానవవీరులచేత నాజిలోన్. ౭ 495

తే. అనుచు దేవవరుల్ సెప్ప ♦ నాత్మవేత్త
విష్ణువా మాటలన్ విని ♦ పితను గాఁగ
దశరథక్షితినాథునిఁ ♦ దలఁచె లోక
హితము గావుత మని మది ♦ నెసఁగు వేడ్క. ౮ 496

చ. అతులమహాప్రకాశుఁ డభి♦యాతి నిషూదనుఁడై యజాహ్వయ
క్షితిపతి సూనుఁడౌ నృపతి♦శేఖరుఁ డాత్మజహీనుఁడౌటచే
సుతులను గాంచు వాంఛఁ గొని ♦ సూనుదమౌ నొకయిష్టిఁ జేసె దే
వతలకు విష్ణుదేవునకు ♦ వాదము చెల్లెడుకాలమందునన్. ౯ 497

క. గరుడధ్వజుఁడును మానుష, శరీరమును దాల్చి పనిని ♦ సాధించెదనో
సరసిజభవ! యని పలుకుచు, సురమును లర్చించుచుండ ♦ శుభగతి నేగెన్. ౧౦

—◆ దశరథునకు ప్రాజాపత్యపురుషుఁడు పాయసము నిచ్చుట ◆—

చ. హరియిటు లేగ నంత మను♦జాధిపునాహవనీయనామక
స్ఫురదురువహ్నినుండి పెను♦భూతము వెల్వడె నిస్తులప్రభల్
ఉరుతరవీర్యముద్భుత బ♦లోన్నతియుం దనరారుచుండఁగా
నగుణము నీలవర్ణమును ♦ నౌ వసనంబును దాల్చి వేడ్కతోన్. ౧౧ 499

క. భేరీనాదోపమమౌ, నారయ నీస్వనమటంచు ♦ ననఁగాఁ దగు గం
భీరగళస్వనమొప్పఁగ, నారాజవరేణ్యు మ్రోల ♦ నది గానఁబడెన్. ౧౨ 500

సీ. పంచాస్యదేహసం♦భవములై నునుపైన రోమములంబోలు ♦ లోమములును
దలవెండ్రుకలు, మీస♦ములును జెల్వమరంగ శుభలక్షణములెల్ల ♦ శోభిలంగ
సురుచిరాభరణముల్ ♦ సొంపునీనుచునుండ భూధరశృంగంబుఁ ♦ బోలెఁ బొడవు
తనరారఁగా మదిం♦చిన పెద్దపులివంటి విక్రమువమరంగ ♦ వేఁడి వెలుఁగు

తే. ననుకరించు నాకారంబు ♦ నలర దీప్త
వహ్నిశిఖవోలె మెఱయుచు ♦ వఱలు వెండి

మూఁతపై భాగమున నొప్పు ♦ మోవ మొసఁగు
తప్తజాంబూనదమయ పా♦త్రంబుఁ బూని. ౧౪ 501

చ. కనఁబడియెం దదీయమగు ♦ కాంచనపాత్రము దివ్యపాయసం
బునఁ బరిపూర్ణమై వెలసి ♦ పోలఁగ నద్భుతమద్దియో యటం
చనఁదగి వింతగొల్పుచుఁ బ్రి♦యాకృతివోలెఁ బ్రియంబు నింపుచున్
గనదురుమూర్తియా నది ♦ గ్రాలె నతండును బూన్కి మీఱఁగన్. ౧౫

క. కరములు రెంటిం దాలిచి, ధరణీశునిఁ గాంచి పలికె ♦ దశరథ! యుష్మ
త్పరిసరమున కేతెంచిన, పురుషుఁ బ్రజాపతి సముద్భ♦వునిగ, నెఱుఁగుమా.

ఆ. అతని యొద్దనుండి ♦ యరుదెంచినాఁడ నే
ననఁగ నపుడె క్షితిపుఁ ♦ డనియెఁ జేతు
లొగ్గి భక్తితోడ ♦ నో భగవానుఁడా!
నీకు స్వాగతమగుఁ ♦ గాక యిపుడు. ౧౭ 504

క. నేనేమి నీకుఁ జేయం, గానగునో యానతీయఁ♦గాఁ దగునను న
బ్జానాయకుతో నాతఁడు, మానితముగ నిట్లు పలికె ♦ మరలన్ దయతోన్.

ఉ. భూతలనాథ! దేవతలఁ ♦ బొల్పుగ యజ్ఞయుగంబుచేత ని
ట్లీతఱి సర్చనల్ సలిపి ♦ యెంతయుఁ దృప్తులఁ జేసితీవు సం
ప్రీతినిఁ బొందఁజాలితివి ♦ వృద్ధికరమ్మై తగు దీనిఁగాన వి
ఖ్యాతచరిత్ర! రాజవర! ♦ యప్రతిమంబగు పాయసంబిదా. ౧౮ 506

తే. ఇది సరోజాక్షునిర్మిత ♦ మిది ధనదము, సంతతిప్రద మారోగ్య ♦ సమభివర్ధ
నమ్ము గావున నీవు కై♦కొమ్ము దీని, దశరథ! క్షితిపాలచం♦ద్ర! గుణసాంద్ర!.

ఆ. సకులజాతులయిన ♦ సాధ్వీజనంబుల, కిమ్ము దివ్యపాయ♦సమ్ము దీని
భక్తిఁ దినుడటంచుఁ♦బలుకుచు రాజేంద్ర!, కనుదు వంత సుతులఁ♦గాంతలందు.

క. ధరణీశ! యేతలంపునఁ, బరమేశ్వరుఁ గూర్చి యాగ♦వనమొనరిచితో
వరసుతుల నట్టివారిని, సురుచిర సుగుణప్రకాండ ♦ శుభులఁ గనుదు సూ!

చ. అని పలుకంగ నానృపతి, ♦ యాదల, భక్తిని వంచి యట్లయా
నని తపనీయపాత్రమును ♦ హారిరమేశ్వర నిర్మితోదనం
బునఁ బరిపూర్ణమై తనరె ♦ పూజ్యను రేశ్వరుచేతఁ బ్రేరితం
బును నయి యొప్పుదానిఁగొని ♦ మోదముపొంగఁగఁ దృప్తినిండఁగన్. ౨౧

తే. అద్భుతము ప్రియదర్శనం♦బై తనరెడు
భూతమున కట్టిదానికిఁ ♦ బుడమి మేను
సోఁకఁ బ్రణమిల్లి కడుఁ దమి ♦ భూకళత్రుఁ
డపుడు భక్తిఁ బ్రదక్షిణ ♦ మాచరించె. ౨౨ 511

క. క్షితిపతి యట దేవవినిర్మితపాయసలాభమునకు ♦ మిగులముదమున
బ్రతిసమమును బొందె నిర్ధనుఁ, డతిశయ ధనలాభ మొందు♦నప్పుడు వోలెన్.

సీ. అద్భుతాకారమై♦యతులకాంతిని మించు నాభూతమంతఁ బా♦యస మొసంగు
కృత్యంబు నెఱవేర్చి ♦ కృష్ణవర్త్మునియందు నందె, యదృశ్యత♦నందె నంత
సంతోషభరమున ♦ వింతకాంతుల రాజు భార్యాళి వికళంక♦భాసురుఁడగు
శారదచంద్రుని ♦ స్వచ్ఛకాంతుల వెల్గు నంబరంబునుబోలె ♦ దంబుమీఱె

తే. క్షితిపుఁ డంతఃపురంబును ♦ జేరి కోర్కి
మహిషియైన కౌసల్యతో ♦ మమతఁ బలికెఁ
బాయసంబిది యాత్మజో♦త్పత్తికరము
నాకుఁ గావున గ్రహియింపు ♦ నళిననేత్ర. ౨౮ 513

మ. అని కౌసల్యకుఁ బూర్ణపాయసమునం ♦ దర్ధంబొసంగెన్ సుమి
త్రను బ్రీతింగని పాయసార్ధమున న♦ర్ధంబిచ్చెఁ బాదాంశమై
గనెనో పాయసమందు నర్ధమగు భా♦గంబిచ్చెఁ గైకేయికిన్
దనయోత్పత్తినిమిత్తమై పరఁగునా♦దాత్పర్యమేపాఱఁగన్. ౨౯ 514

సీ. అవశిష్టమా నష్ట♦మాంశంబు, నమృతోపమంబును భూపాలు♦డుం దనుండు
ముదితలలో రెండ♦వది సుమిత్రయె మూఁడవదియగు కైకేయి♦యంశమందు
సమతపిరలు పొంద♦శాస్త్రమొప్పకటంచుఁ దనమది నూహించి♦తగ మిగిలిన
యష్టమాంశము సుమి♦త్రాంగనకేయిచ్చె మరల నివ్విధి రాజు ♦ మానినులకుఁ

తే. పాయసము వేఱువేఱుగఁ ♦ బంచి యిచ్చె
రాజు నుత్తమకాంతలు ♦ రమణుఁ డెఱిఁగి
పెద్దపిన్నలఁ గ్రమమున ♦ విహితరీతి
నొసఁగెఁ బాయసమని హర్ష♦మెసఁగుచుండ. ౩౦ 515

క. దానిం గైకొని మది సమ్మానముగాఁ జూచె భూప♦నుం డనుఁడని య
మ్మానినులు తలఁచి యంతట, దానిం బాయసముఁ గుడిచి ♦ తమి వేఱ్వేఱన్.

తే. హుతవహాదిత్యతేజస్సు ♦ లొప్పుచుండఁ
గొంతకాలము గడువంగఁ ♦ గోమలాంగు
లెల్ల గర్భంబులను దాల్చి ♦ రెసఁగు వేడ్క
నంత భూపతివర్యుఁడు ♦ కాంత లిట్లు. ౩౧ 517

తే. చూలు తలసూపఁగాఁ గడు ♦ శోభిలుటను
గాంచి సుస్వస్థచిత్తుఁడై ♦ గగుడసిద్ధ
సురమునిగణార్చితుండయి ♦ సొంపుమీఱు
నింద్రువిధమున సంతోష♦మెసఁగ వెలసె. ౩౨ 518

పదునాఱవ సర్గము సంపూర్ణము.

౧౭-వ సర్గము.

దేవతలయంశముల వానరాదులు పుట్టుట.

చ. హరియిటులమ్మహాత్ముఁ డగు ♦ నాజికిఁ బుత్రుఁడుగా జనింపఁగా
దొరఁకొనుటల్ దలంచి యల♦తో యజ సూతియు భావికార్యవి
ద్వరుఁడు సురావళిం బిలిచి ♦ పల్కె సురోత్తములారా! సర్వస
త్పురుషహితంబుఁ గోరి సుర♦పూజ్యుఁడు చక్రధరుండు భూస్థలిన్. ౧ 519

ఉ. ఆడినమాటఁ దప్పక మ♦హాత్తరశౌర్యముమీఱఁ బుట్టెడున్
వీడని పూన్కిమీరలల♦వీరునకున్ సుసహాయులైన, బల్
వాడిమగండ్రఁ బెక్కు రను ♦ వైఖరిమీఱెడు కామరూపులన్
బోడిమితో సృజింపుఁ డిఁక ♦ మూర్ఖులఁ జంపఁగఁ జాలువారలన్. ౨ 520

సీ. మఱియు నన్వారలు ♦ మాయావిదులు శూరులనిలాభవేగులు ♦ హరిసమాన
మగుపరాక్రమమున ♦ నలరంగఁ దగువారు నీతిశాస్త్రజ్ఞులు ♦ నిర్మలాత్మ
లోకులచేఁ జావక ♦ యుండంగఁ దగువారుఁ జతురుపాయజ్ఞులు ♦ సకలశస్త్ర
శక్తియుక్తులు సింహ♦సమదేహయుతులును నమృత మాస్వాదించి♦నట్టివారు

తే. పోలె మరణంబు నొందక ♦ గ్రాలువార
లప్సరఃకామినీమణు♦లందు మఱియు
నమలగంధర్వకాంతల♦యందు యక్ష
వనితలందును బుట్టింప ♦ వలయు మీరు. ౩ 521

తే. ఋక్షవిద్యాధరాదుల ♦ యింతులందు
వానరస్త్రీలయందును ♦ జానుమీఱు
కిన్నరాఙ్గాతులందును ♦ సన్నుతులను
వానరాకారముల నొప్పు ♦ వారిఁగనుఁడీ. ౪ 522

చ. తనయులు వారు శౌర్యమునఁ ♦ దమ్ము సృజించిన యట్టివారితో
నెనయని చెప్పఁగాఁ దనరి ♦ యే, క్షితిఁ గ్రాలుచునుండఁగావలెన్
వినుఁడిఁక భల్లుకోత్తముని ♦ వేడుక మున్నె సృజించినాఁడనా
ఘనుఁడిల జాంబవంతుఁ డనఁ♦గాఁ దనరారుచు నున్నవాఁడొగిన్. ౫ 523

క. నేనొకట నావులింపంగా నావదనంబునుండి ♦ కడువడి వెడలెన్
సూనుఁడని బ్రహ్మ పలికిన, దానిర్జరు లాలకించి ♦ యజునాజ్ఞ మెయిన్. ౬ 524

క. సురలెల్లఁ గీశరూపుల, ధరఁ బుట్టఁగఁజేసి రట్టి ♦ తనయుల, విద్యా
ధరులును సిద్ధులుఁ జారణు, లురగులు వానరుల సుతుల ♦ నుర్వీస్థలిపై. ౭ 525

తే. పుట్టఁ జేసిరి మహిమలఁ ♦ బొల్చు ఋషులు
వనచరులఁ బుట్టఁ జేసిరి ♦ వాసవుండు
ధర మహేంద్రాద్రిఁ, బోలిన ♦ ధైర్యయుతుని
వాలి యనువాని సృజియించె ♦ వానరేంద్రు. ౮౪ 526

సీ. సూర్యుఁడు సృజియించె ♦ సుగ్రీవు, రిపులను దపియింపఁ జేసెడి♦ధైర్యఘనుని
నదితినందనగురు ♦ వఖిలవానరముఖ్యులందును మతిమంతుఁ ♦ డైనయట్టి
వానరవరుఁ దారు♦వసుధపైఁ బుట్టించె నతఁడు త్తమోత్తముఁ ♦ డై చెలంగె
ధనదాత్మజాతుండు♦ధనవంతుఁడగు గంధమాదనుఁడనువాఁడు♦మహిఁ జెలంగె

తే. విశ్వకర్మయు నలుఁడను ♦ వీరవాన
రుని సృజించెను, బావకుం♦డును సృజించె
నగ్నిసదృశాభు శ్రీమంతుఁ♦డైన నీలు
నరరెఁ దేజోయశోవీర్య♦ముల నతండు. ౧౨ 527

క. జ్వలనసుతుండగు నీలుఁ డ,ఖిల వానరవరుల మించెఁ ♦ గీర్త్యాదుల ని
ర్మలరూపద్రవిణయుతిన్, జెలఁగెడు నశ్వులొగి సృ♦జించిరి సుతులన్.

క. అలవారలు మైంద ద్వివి,దులనం బ్రఖ్యాతులైరి ♦ తోయప్రభుఁడున్
గలిగించె, సుషేణుండన, నల నాతఁడు పరఁగి వాన♦రేశుండయ్యెన్. ౧౩౪

సీ. శరభు నతిబలుఁ బ♦ర్జన్యుండు సృజియించె మారుతాత్మజుఁడు శ్రీ♦మంతుఁడైన
హనుమంతుఁడయ్యె న♦య్యనఘుఁడు వజ్రసమానాంగుఁడై గరు♦త్మత్సమాన
వేగవంతుండయి ♦ వెలసి వానరముఖ్యులందును, మతిమంతుఁ♦డై బలయుతుఁ
డై చెలంగెను, మఱి ♦ యమరులు పెక్కువేలను సృజించిరి రావ♦ణునివధింపఁ

తే. గోరి యావానరులు మదిఁ ♦ గోరినట్టి
యాకృతులఁ బొందఁ గల్గి య♦హార్యబలము
తనర వీరత్వమేపాఱ ♦ ధైర్యములర
శౌర్యసారము చెలఁగ క్ష్మా♦స్థలిఁ బరఁగిరి. ౧౬ 530

క. అతిదృఢకాయలు ఘనబల,యుతులు సుమేర్వద్రిమంద♦రోర్వీధర తు
ల్యతఁ గనువారలు నగుచున్, క్షితిఁ బరఁగిరి దైవమహిమ♦చెలువారంగన్.

తే. కొండముచ్చులు నెలుఁగులుఁ ♦ గోఁతు లట్టి
మనుజసృష్టినిఁ బుట్టిరే♦మాడ్కిఁ దనరు
నెవ్వఁ డాతని తనయుండు ♦ నెసఁగె నట్టి
వేషరూపపరాక్రము ♦ వృద్ధులందు. ౧౭౪ 532

క. మొగమొండు వానరాకృతి,గఁ గనంబడు చుండుఁగాని ♦ గాత్రం బెల్లన్
దగియుండుఁ బితృసమానం,బుగ నిట్లు సృజించిరమర♦ముఖ్యులు సుతులన్.

సీ. వానరుల్ కొండలు ♦ ప్రభవిల్లి రలకొండముచ్చుచేడియలందు ♦ భూరిశౌర్య
ములతోడ; భల్లుకం♦బులయింతులందుఁ గిన్నరకాంతలందుఁ గొం♦డలుజనించి
రతులకిన్నరులఁ గన్న♦యట్టి దేవమహర్షి గంధర్వ యక్షులు ♦ గరుడ నాగు
లురగులు సిద్ధ కిం♦పురుష విద్యాధరు లింక ననేకులు ♦ హృష్టచిత్తు
లయి వేలకొలఁదిగ ♦ నప్సరోగణములందు విద్యాధరాంగనా ♦ విమల నాగ
ఆ. కాంతలందు మఱియు ♦ గంధర్వవనితల,యందు విష్ణుమూర్తి ♦ యవతరించు
సమయమునందు విపిన♦చరులగు క్రోఁతులఁ, గల్గఁ జేసిరతుల ♦ కాయఘనుల.

ఉ. కోరినయట్టి రూపములఁ ♦ గోరికకుం దగు దోర్బలంబులన్
గోరికకుద్ధియా గతులఁ ♦ గోఁతులకుం దగియుండె నింకనున్
భూరిబలైకదర్పములఁ ♦ బొల్చుట నవ్వ్యాఘ్రఋక్షసింహాగం
భీరత నొప్పుచుండును; గ♦పిప్రముఖుల్ పని గల్గు చోటులన్. ౨౩ 535

చ. శిలల ధరించి యుద్ధమును ♦ జేయఁగఁ జెట్లను దాల్చి వేసి యా
కులపఱునట్లు శత్రువులఁ ♦ గోరియొనర్పఁగ నేర్చిరందఱున్
బలువిడి గోళ్లఁ గోఱలును ♦ బ్రాఘతరాయుధపంక్తులౌను వా
రలకొగి నస్త్రశస్త్రపంక్తుల, న♦గాతులువైవ నుపాయమొప్పఁగన్. ౨౪ 536

తే. వారు తప్పించుకొనెడు నుపాయములర
నొప్పుచుందురు దేవతాం♦శోద్భవులగు
టను మఱియు నందఱును గొండ♦లను జలింపఁ
జేయఁ బెనుమ్రాఁకులఁ గదల్ప ♦ సిద్ధబలులు. ౨౫ 537

చ. ఉరవడిచే సరిత్పతిని ♦ నుద్ధతునిం గడలిం గలంపఁగా
ధరణిని వ్రక్కలింపఁగఁ బ♦దంబులఁ జుల్కఁగఁ గంధి దాఁట నం
బరమును బ్రాఁక మేఘముల ♦ బాహుబలంబునఁ జిక్కఁబట్టఁగాఁ
గరులు మదించి పాఱ వనిఁ ♦ గ్రన్ననఁ బట్టఁగ నేర్తురందఱున్. ౨౬ 538

క. పులుఁగులు బొబ్బల నాగం,బులఁ గూల్పఁగ నేర్తురిల్లు ♦ పొలుపారెడు కోఁ
తులమూఁక కధిపులిలపైఁ, గలిగిరి శతౌఘసంఖ్యఁ ♦ గడిఁది మనములన్. ౨౭

తే. వారలింకను గామరూ♦పములు వెలసి
రట్టి వానరసంఘంబు♦నందు వాలి
ముఖుల సేనాధిపతులు చ♦మూవిభూత
ములుగఁ జెలఁగిరి విక్రమం♦బులు నెసఁగుచు ౨౮ 540

క. వారును గాంచిరి శూరకు,మారులఁ జెక్కంగ్రవారు ♦ మహితోత్సాహం
బారంగ ఋక్షవద్ధర, చారుప్రస్థములఁ జేరి ♦ సల్పిరి గ్రీడల్. ౨౯ 541

ఉ. కొండలనేకభూమిధర♦కూటములన్ బలుకాననంబులన్
జెందిన వేడ్కనుండిరి కు♦శేశయమిత్రుని పుత్రు నింద్రపు

త్రుం డగనీలునిన్ నలు మరు♦త్సుతు నింకను ముఖ్యులైన వా
రిం దగురీతిఁ గొల్చిరి హ♦రిప్రవరుల్ వినయంబు మీఱఁగన్. ౩౧౪ 542

ఉ. వానరులెల్లఁ దార్క్ష్యబల♦వర్ధితులై రణకృత్యమందు నే
ర్పూని మహోగ్రశౌర్యమున ♦ నొప్పుచు బెబ్బులులన్ మృగేంద్రసం
తానము ఘోరసర్పసము♦దాయము బాధలపాలు సేయుచున్
బూనిక సంచరించి రతి♦మోదము పొంగఁగ స్వేచ్ఛమీఱఁగన్. ౩౨౪ 543

ఆ. అమితవిక్రమమున ♦ నలరి మహాబాహు, వైన వాలి యట్టి♦వానరముల
నెలుఁగుబంట్ల నట్టు♦లే కొండముచ్చులఁ, బోషణంబు సేసె ♦ భుజబలమున.

సీ. వనములఁ గొండల ♦ వార్ధితీరంబుల దీవులయందెల్లఁ ♦ దెంపుమెఱయఁ
బలువిధంబుల దేహ♦ములు గ్రాలఁగాఁ దమ్ము గుఱితింపఁ దగినట్టి♦గుఱుతులెన్నొ
యనురంగ నాక్రోంతు ♦ లలరుచు నిండుగ నుండిరి మఱియు న♦త్యుగ్రరూప
ములును శరీరముల్ ♦ చెలఁగ నుబ్బుల గములో, కొండకూటమ్ము♦లో యనంగఁ

తే. గనుఁగొనం దగి భుజబల♦మున మెఱయుచుఁ
దనరు కపిసైన్యనాయకుల్ ♦ ధరణి రామ
చంద్రునకు సాయ మొనరింపఁ ♦ జాలునట్టి
హేతువున సంచరించిరి ♦ యెల్లయెడల. 545

పదునేడవ సర్గము సంపూర్ణము.

౧౮-వ సర్గము.

శ్రీమద్రామచంద్రావతారఘట్టము..

చ. సుమహితమైన యాత్మ్యయుతి ♦ శోభిలు నయ్యజపుత్రు వాజిమే
ధము తనయేప్సితోడ విధి ♦ దప్పకయుండ సమాప్తినొందన
య్యమరులు భాగముల్ గొని గృ♦హంబులకున్ దమవచ్చినట్టి చో
ప్పుమరఁగఁబోయి; రద్దశర♦థావనిపాలుఁ డుదారయుక్తుఁడై. ౧ 546

తే. యజ్ఞదీక్షానిమిత్త, ని♦యమముల నొగిఁ
జక్కఁగాఁ బూర్తి నొందించి ♦ సకలభృత్య
సైన్యవాహనయుక్తుఁడై ♦ స్వపురవరముఁ
దమిఁ బ్రవేశించె నంత య♦జ్ఞమునుజూడ. ౨ 547

క. చనుదెంచిన పృథివీశుల, జనపతి పూజించె న్యాయ♦సమ్మతముగ వా
రును ముదితులగుచుఁ బోయిరి, జనపదముల; కెలమి మ్రొక్కి ♦ సంయమిపతికిన్.

చ. క్షితిపుఁ డయోధ్యనుండి కడు♦శ్రీయుతులై స్వపురాళికేగు భూ
పతులసమస్తసేనలకు ♦ వస్త్రములున్ దగు భూషణంబులున్

గుతుకము మీఱ నిచ్చెఁ దమ♦కుం బతిసేసిన గౌరవంబుచే
నతిముద మంది తృప్తిఁ గని ♦ యాభటులేగిరి శుభ్రరీతిఁగన్. ౮ 549

చ. జనపతులుం దదీయమగు ♦ సైన్యము సంతసమంది యేఁగ న
మ్మనుజవిభూత్తముం డపుడు ♦ మానిపురస్సరుఁడై పురోత్తమం
బును గురువైభవంబు దగఁ ♦ బొందె మునీశుఁడు ఋశ్యశృంగుఁడున్
దనసతి శాంతఁగూడి ప్రము♦దంబున రాజొగిఁ బూజసేయఁగన్. ౯ 550

ఆ. మోదమంది రోమ♦పాదుండు ధీమంతుఁ, డాత్మసైన్యయుక్తి ♦ ననుగమింప
నత్తవారి యింటి ♦ కరిగె నంతట రాజు, నఖిలబంధుముఖుల ♦ ననిపి పురిని.

క. తనకోరిక లీడేఱెడు, నని నిండుమనంబుతోడ ♦ నాత్మజులను గాం
తునో యెప్పుడనుచు నెంచుచు, ఘనసౌఖ్యములొదవనుండెఁ♦గాంతలతోడన్.

*తే. వాజిమేధంబు నెఱవేఱి ♦ వర్షమొండు
గడచెఁ బండ్రెండవదగుచుఁ ♦ గ్రాలుమాస
మందు సరుదెంచె నది చైత్ర ♦ మనఁగ నలరె
నందు నవమి యనెడు తిథి ♦ యరుగుదెంచె. ౭ 553

సీ. అదితియేతారకు♦నగు నధిదైవత మది పునర్వసునామ ♦ మలర నెసఁగు
నట్టినక్షత్రంబు♦నందు రవ్యంగారకులు గురుశుక్రశ♦ను లనఁబడెడు
నైదుగ్రహంబులు ♦ నాత్మోచ్చరాసుల యందుండఁ గర్కాట♦కాఖ్యలగ్న
మందుఁ జంద్రునిఁ గూడి♦యమరగురుం డుండ లోకనమస్కృతు♦లోకవిభుని

తే. సర్వలక్షణయుక్తు ని♦క్ష్వాకువంశ
వర్ధనుని సుమహాభాగ్య♦వంతు విష్ణు
నందు నర్ధాంశమున నైన ♦ యట్టిరాముఁ
గనియెఁ గౌసల్య పుత్రునిఁ ♦ గడుముదమున. ౧౦ 554

చ. తనయుని వజ్రలక్షణయు♦తస్ఫురదాయతపాణి భూరితే
జునిఁగని కోసలేశుసుత ♦ సొంపుగ వజ్రము కేలఁ దాల్చు న
త్తనయు నుపేంద్రుఁ గాంచి ప్రము♦దంబును గాంచిన దేవమాతచా
డ్పున మెఱసెన్ మహీపతియుఁ ♦ బొంగుచుఁ గేకయపుత్రియుందొగిన్. ౧౧

తే. వాజిమేధంబు...అనుపద్యమునకు మూలము. "తతో యజ్ఞే సమాప్తేతు ఋతూనాం షట్సమత్యయుః, తతశ్చ ద్వాదశేమాసే చైత్రే నావమికే తిథౌ" రా అని. అశ్వమేధసమాప్తి మొదలుగాఁగాని, పాయసము నుపయోగించినది మొదలుగాఁగాని సంవత్సరమని యర్థము. ఆమొదలు వైశాఖమాసమున నయ్యెను. దానికిఁ బండ్రెండవనెల చైత్రమాసమనిభావము గ్రహింపవలయు. ఈయర్థమునకే ద్వాదశే=పండ్రెండవదియైన అని పూరణార్థకశబ్దప్రయోగము చేయఁబడియె. ఆసంవత్సరమునఁ గడపటిదగు చైత్రమాసమున శుక్లపక్షనవమియందని యర్థము గ్రహింపఁదగు.

తే. తనయునిం గాంచెఁ బ్రత్యక్షు ♦ వనజనయను
నందు నాల్గవభాగంబు ♦ నఖిలసుగుణ
ములఁ దదీయంబులనుగూడి ♦ యలరువాని
భరతు సత్యపరాక్రము ♦ భవ్యతనుని. ౧౨॥ 556

క. తనయుల వీరుల సర్వాస్త్రనిపుణులను జక్రధరుని ♦ చతురష్టసుభా
గనిమిత్తులఁ గనె లక్ష్మణు,నిని శత్రుఘ్నుని సుమిత్ర ♦ నెమ్మిం బిదపన్. ౧౩॥ 557

తే. పుష్యనక్షత్రమున యందుఁ ♦ బుట్టె మీన
రాశిని ప్రసన్నబుద్ధి భ ♦ రతుఁడు, రవి ప్ర
వృద్ధినొందఁ గటకమందు ♦ వెలసి యురగ
భమున లక్ష్మణ శత్రుఘ్ను ♦ లమితబలులు. ౧౪॥ 558

క. అనురూపులు గుణవంతులు, తనురుచిఁ బ్రోష్ఠపదతుల్య ♦ తం బొందుచు నా
మనుజేంద్రసుతులు నలువురు, తనరారిరి వేఱువేఱఁ ♦ దత గురుమతులై.

క. తనయులు పుట్టఁగ గంధర్వనికరమతి మధురముగను ♦ బాడెను, దివిజాం
గనలాడిరి సురదుందుభి, నినదంబులు చెలఁగి దెసల ♦ నిండెం బెలుచన్. ౧౬॥

తే. కుసుమవర్షంబు దివినుండి ♦ కురిసె నవు డ
యోధ్యయందు మహాజను ♦ లొగిఁ జెలంగి
యుత్సవంబులవై భవ ♦ మొప్పఁ జేసి
రమ్మహాత్ములు జనియించు ♦ నవసరమున. ౧౭ 561

చ. జనములు క్రందుగాఁ దిరుగ ♦ జానగుభావరసంబులొప్ప న
ర్తనములు సేయున ర్తకవి ♦ తానము నిండఁ జెలంగ గాయకుల్
మనమున కింపుఁగూర్పుగతి ♦ మంజులరీతిని బాడ వాద్యశి
ల్పినికరమెల్ల వాద్యములఁ ♦ బెల్లుగ మ్రోయఁగఁ జేయ రాజమా
ర్గనిచయ మప్పు డారవ వి ♦ రాజితమై తనరెన్ మనోజ్ఞమై. ౧౮ 562

తే. వందిమాగధసూతుల ♦ వఱలఁ జేసెఁ
బారితోషికముల ధరా ♦ వరుఁడు మఱియు
భూసురులకిచ్చె గోధనం ♦ బును గనకము
వేలకొలఁదిగ సంతోష ♦ విహితబుద్ధి. ౧౯ 563

సీ. ఎలమి లక్ష్మణుఁ డుద ♦ యించిన దినము మొదలుగ లెక్కించిన ♦ ద్వాదశదిన
మేగ నామకరణ ♦ మెంతయు వేడుకఁ జేయంగ నెంచి యా ♦ క్షితివిభుండు
ప్రార్థింపఁగా ముని ♦ వరుఁడౌ వసిష్ఠుండు సంప్రీతుఁడౌచు జ్యే ♦ ష్ఠతనయునకు
నన్మహాత్మునకు రా ♦ మాహ్వయంబిడె, భరతాఖ్యనిచ్చెను గైక ♦ యనుఁగుసుతున

తే. కవ్వల సుమిత్రకొమరుల ♦ యందు నొకని
కిడియె లక్ష్మణుఁడను నామ ♦ మితరునకును

బెట్టె శత్రుఘ్నుఁడను పేరుఁ ♦ బ్రీతినొంది
పౌరులకు జానపదులకు ♦ బ్రాహ్మణులకు. ౨౧½ 564

క. కరమరుదగు భోజనమిడె, ధరణీపతి మఱియు వేడ్క ♦ ధరణీసురులకున్
వరరత్నతతి నమితముగఁ, బరితృప్తిం గను మనమునఁ ♦ బల్మఱు నిచ్చెన్. ౨౨

క. తనయులకు జాతకర్మాదినిఖిల కర్మములు నాక్షి♦తిపతి మునిముఖుం
బునఁ జేయించెను రాముఁడు, తనయులయందెల్ల జ్యేష్ఠ♦తంగని కడఁకన్.

మ. తనవంశంబు ధ్వజోత్తమంబు కరణిన్ ♦ ధాత్రిం బ్రకాశింప నొ
య్యనఁ దాఁ జేయుచుఁ దండ్రికెంతయు మనో♦హర్షంబునుం గూర్చుచున్
వనజోద్భూతుని భాతి భూతహితుఁడై ♦ వర్ధిల్లుచున్ వెల్గె నా
తనయుల్ శూరులు వేదవేత్తులును నై ♦ ధాత్రీహితాచారులై. ౨౪ 567

తే. జ్ఞానసంపన్నులయి దయా♦సత్యముఖము
లైన సద్గుణములు గల్గి ♦ యలరుచుండి
రాతనూజులలో రాముఁ ♦ డతులతేజ
మలరఁ జెలఁగి యమోఘవీ♦ర్యమున వెలసి. ౨౫ 568

ఉ. అంకములేని చందురుని ♦ యట్టులు నిర్మలుఁడై జనాళికిన్
బొంకముగాఁగఁ జూడఁదగి ♦ పొల్చెడు నేన్గులమూఁపులెక్క ని
శ్శంకహయంబులెక్క రథ♦సత్తమముం గడునేర్పుమీఱఁగా
సంకటకారి యుద్ధములఁ ♦ జయ్యనఁ దోలఁగఁ దా సమర్థుఁడై. ౨౬ 569

క. జనములచేఁ బొగడంబడి, ధనురామ్నాయమున శక్తిఁ ♦ దనరి నిరతమున్
జనకుని శుశ్రూషారతిఁ, గని యసదృశకీర్తిరమను ♦ గాంచి వెలింగెన్. ౨౬½

క, సేవాసంపదఁ బెంపుం, గావించుచు బాల్యమాది♦గా లక్ష్మణుఁడున్
భావుకదానపరాయణు, నే వేళను జ్యేష్ఠసహజు ♦ నెలమి యమరఁగన్. ౨౭

క. కొలుచుచు జగదభిరాముని, నలరించుచు సేవనముల ♦ నర్వవిధములన్
జెలఁగెను మఱియును సంపత్కలితుఁడు సౌమిత్రి తనదు♦గాత్రము కంటెన్.

తే. రామునే ప్రీతిమైఁ జూచి ♦ రామచంద్రు
నకుఁ బ్రియంబులఁ గూర్చి, య♦న్నకుఁ దలంపఁ
దనువు వెలుపలి ప్రాణమో ♦ యనువిధమున
వర్తనము సేయుచుండు వి♦ద్వాంసులలర. ౨౮½ 573

చ. అనుజుని లక్ష్మణున్ విడిచి ♦ యప్పురుషోత్తముఁడైన రాముఁడుం
గనఁడు సుషుప్తి; రుచ్యముగఁ ♦ గ్రాలెడు నన్నము తల్లి దెచ్చియుం
చిన భుజియింప నొల్లఁడల ♦ చిన్నిసహోదరుఁ బ్రాణమిత్రముం
గనుఁగొన; కొంటిమై నృపుని ♦ గాదిలి పెద్దకుమారుఁ డొక్కటన్. ౨౯½ 574

మ. తురగం బెక్కి మహాటవీస్థలికి సం♦తోషంబునన్ వేఁట సే
యుఱకన్ బోవఁగ లక్ష్మణుం డపుడె, స♦త్యుగ్రోరుకోదండముం
గరమునం దాల్చఁగఁ గూడఁబోవు సహజున్ ♦ గావంగనౌ నన్న యా
తుఱతన్; లక్ష్మణు పిమ్ముఁడై పరఁగు శ♦త్రుఘ్నుండు నారీతిఁగన్. 575

చ. భరతుని గొల్చుచుండు గుణ♦భాసురుఁడై తగుకైకపట్టి క
ష్టపుపలలామముఁ డెంతో యను♦మోదముఁ గూర్చుచుఁ బ్రాణరాశికం
టె రమణుఁడయ్యె నట్లగుట ♦ నెమ్మి నతండును దమ్ముఁ జూచుచున్
బరిజనసఖుండునై మెలఁగె ♦ నల్వుర నుత్తమభాగ్యయుక్తులన్. ౩౧౺ 576

చ. తనయులఁ గాంచి యద్దశర♦థక్షితిపాలుఁడు నాల్గుదిక్కులం
బనివడి ప్రోచు దేవతల ♦ భాసురులం గను బ్రహ్మవోలె నె
మ్మనమున సంతసిల్లెను; కు♦మారులు వారలు తండ్రికిష్టులై
తనరిరి తండ్రి తమ్ముఁ గని ♦ తన్మయుఁ బొంగఁగ జ్ఞానయుక్తులై. ౩౨౺ 577

సీ. సకలసద్గుణయుక్తి ♦ లోకపరి యొనరించునట్టి ప్రమోదకా♦ర్యముఁ దలంచి
సిగ్గునొందుచుఁ గీర్తిఁ ♦ జెలొవొంది సర్వకార్యమ్ముల నొనరించు♦నట్టివిధము
నెఱిఁగి దూరమ్ముగ♦ నెసఁగెడు కృత్యంబుఁ దెలియునంతటి సుబు♦ద్ధియు వెలయఁగ
ననదృశ తేజులై ♦ యసమానమహిమల, నలరుచుండఁగఁ జూచి♦యాక్షితిశుఁ

తే. డబ్జజుని లోకమునకుఁ దా ♦ నధిపుఁడైన
యట్లు సంతోషమునఁ బొంగె; ♦ నక్కుమారు
లాత్మజనకోపలాలితు♦లయ్యుఁ బొగరు
వడక పురుషోత్తములు గానఁ ♦ బట్టుదలను. ౩౪౺ 578

చ. స్మృతులఁ బురాణముఖ్యముల ♦ శీఘ్రమునేర్చుచు సప్రమత్తులై
పిత, కొగి సేవసేయుచుఁ బ్ర♦వృద్ధిని బొందుచుఁ జాపవిద్యయం
దతిశయపాండితిం గనెడు ♦ నట్టిప్రయత్నము సేయుచుండి, రా
క్షితిపతి కాల్యకృత్యముల ♦ సిద్ధి నెఱింగిన వాఁడు కావునన్. ౩౫౺ 579

తే. సుతులకుం బెండ్లివయసు వ♦చ్చుట యెఱింగి
దారలను వారికిం గూర్పఁ ♦ దలఁచి యవ్వి
షయము బంధుపురోహిత ♦ సమితిఁ గూడి
మంతనము చేయుచుండె; న♦మ్మాడ్కి నచట. ౩౬౺ 580

దశరథునికడకు విశ్వామిత్రుఁడు వచ్చుట.

చ. అనుచరమంత్రులం గలిసి ♦ యమ్మహితాత్ముఁడు పెండ్లి సేయు యో
జన తమిఁ జేయుచుండ ముని♦సత్తముఁడై గురుతేజ మొప్ప మే
దిని దనరారు కౌశికుఁడు ♦ దివ్యమనీష నెసంగుఁగాన వ
చ్చి నజుని పుత్రదర్శనము ♦ సేసెడుకోరిక పొంగుచుండఁగన్. ౩౭౺ 581

క. చనుదెంచి ద్వారపాలురఁ, గని గాధికుమారుఁడైన ♦ కౌశికుఁ డరుదెం
చెను యుష్మద్దర్శనమున, కని మీరాజునకు దెల్పుఁ ♦ డతివేగమునన్. ౩౮

చ. అనవిని వారలందఱు సు♦హాతురులై పెనుభీతినొంది య
మ్మునివరు సారవాక్యము ద♦ముం గడఁకం బురికొల్ప నప్డు భూ
పునిదగుసౌధసీమ కొగిఁ ♦ బోయిరి వేగమె; యంతవారలు
జ్జనపతి యిల్లుసొచ్చి ముని♦సత్తమురాకను గోర్కి మీఱఁగన్. ౩౯ 583

తే. విన్నపము సేసి రిక్ష్వాకు♦విమలవంశ
భూషణుండగు దశరథ ♦ భూమిపతికి
వారివాక్యంబు విని భూమి♦వరుఁడు మోద
మెనయ సపురోహితుఁడు సమా♦హితుఁడు నగుచు. ౪౦ 584

క. మునివర్యు నెదుర్కొనియెన్, వనజాసను నింద్రుభంగి ♦ వాకిట మౌనిన్
గనియెన్ గాంతి వెలుంగుచు,మునిపతియయి ఘోరనియమ♦ములఁదగువానిన్.

క. క్షితిపతి యివ్విధి నమ్ముని, పతినిం గని సంతసమున ♦ వదనమలరఁ గా
జతనంబు మీఱఁగఁ బురో,హితముఖ్యునిచేత నర్ఘ్య ♦ మిప్పించె విధిన్. 586

చ. క్షితిపతి శాస్త్రయుక్తముగఁ ♦ గేవలభక్తినొసంగు నర్ఘ్యము
ప్రతిమమువంబునం గొని ధ♦రాపతిఁ జూచి నరేంద్ర! క్షేమమా!
హితమతి నేమికోరిన న♦దెట్టిదియైనఁ గొఱంతలేక నీ
కతిసులభంబ సేకురునె ♦ యంచు దయామతిఁ బ్రశ్నసేయుచున్. ౪౩ 587

తే. ధార్మికోత్తముఁడా ముని♦తల్లజుండు
కౌశికుం డిట్లు వచియించెఁ ♦ గ్రమ్మఱ క్షితి
పతివసంతము! పుర, జన♦పద, ధన, సఖి
బంధు జనములకెల్లను ♦ భద్రమె కద. ౪౪ 588

క. జనవర! నీసామంతులు, మనమున వినయమున నాజ్ఞ ♦ మన్నింతురె, శ
త్రునికరమును గెలిచితివే, ఘనపౌరుషశాలివగుచుఁ ♦ గడుఁ బూన్కి దగన్.

తే. యజ్ఞముఖరూపముగ నున్న♦యట్టి దైవ,కర్మజాలమ్ము నతిథిస♦త్కారముఖము
గాఁ దనరుచున్న మానుష♦కర్మవితతిఁ,జక్క నొనరించినాఁడవే♦సత్కృతేంద్ర!.

సీ. అని క్షేమవార్తల ♦ నడిగి వసిష్ఠునిఁ జేరి యామునివరు ♦ సేమమడిగి
యచ్చటనున్న మ♦హాభాగులౌ మునివరులనెల్లను న్యాయ♦పథమురీతి
క్షేమవార్తలను బ్ర♦శ్నింప వారెల్లను సంతోషమును బొంది ♦ రంత వారు
క్షితిపతిసభఁ బ్రవే♦శించి పూజితులయి యర్హపీఠంబుల ♦ నధివసించి

తే. రంత మిగుల నుదారత ♦ నలరువిభుఁడు
హృష్టమానసుఁడగుచు ము♦నీంద్రుఁడైన

గాధినందనుఁ బూజించి ♦ కడుముదంబు
గడలుకొనఁబల్కె సద్భక్తి ♦ కలితుఁ డగుచు. ౮౮౫ 591

చ. తనయుల పెండ్లిమాటల ము♦దంబున మేమిటఁ జెప్పుకొంచునుం
డినతఱి నీవెవచ్చితివి ♦ నీదగురాక తగన్ మరుస్థలం
బునఁ బెనువృష్టి వారిదస♦మూహము లిచ్చినరీతిఁగా సుధా
ఘనతరలాభమబ్బినటు♦గాదె ? మునీశ్వర ! యెంచిచూచినన్. ౮౯ 592

తే. మఱియును సజాతియయి పొల్చి ♦ మహితవృత్తి
నలరు సహధర్మచారిణి ♦ యందపుత్ర
కుఁడు తనూజునిఁ గాంచిన ♦ వడువున, నిధి
పోయి మరలఁ గనంబడు ♦ పోల్కినయ్యె. ౮౯౫ 593

సీ. ఉద్వాహముఖములౌ♦నుత్సవములయందు సంతోషముప్పొంగు♦చాడ్పునఁదగె
నంచుఁ దలంచెద ♦ నార్యోత్తమా ! నీకు స్వాగతమ్మగు భవ♦దాత్మయందు
నేగోర్కెవాంఛిత ♦ మెసఁగు సంతసమున నేనెట్లు దీర్పనౌ ♦ దాని, నాదు
ప్రాగ్జన్మ సుకృతైక ♦ పరిణతి గలయదృష్టవశంబున మదీయ♦సదనమునకు
తే. వచ్చినాఁడవు నుద్దాన♦పాత్రతముఁడ
వవనిదేవోత్తమా ! యిట్టు♦లౌట నాదు
జని సఫలమయ్యె నాదుజీ♦వనము మదిని
దలఁపఁగ సుజీవనంబయ్యె ♦ ధన్యమయ్యె. ౯౨ 594

తే. తొలుత రాజర్షివగుచును ♦ బొలిచి పిదపఁ
దపముపెంపున నుద్దీపి♦తప్రభలను
వెలసి బ్రహ్మర్షితను బొందఁ ♦ గలిగితివటు
కనుకఁ బెక్కుగతులఁ బూజఁ ♦ గొనఁ దగుదువు. ౯౩ 595

క. నీరాక యద్భుతావహ, మారా ! యిఁకనింతకన్న ♦ నవనిఁ బవిత్రం
గా రహి ననుఁ జేయంగా, నారయ నొండెద్దిగలుగు ♦ నవనిసురమునీ ! ౯౩౫

తే. దర్శనం బిచ్చితివి వచ్చి ♦ ధన్యమయ్యె
మఱియుఁ బుణ్యాలవాలమై ♦ మహితమైన
క్షేత్రమయ్యె నాగృహము సు♦క్షేత్రగతుఁడ
నైతి, మునిరాజ ! లోకవి♦ఖ్యాతకీర్తి !. ౯౮ 597

చ. మునివర ! యేమికోర్కి మన♦ముం దవ్వరపెట్టఁగ వచ్చినారలో
విని ప్రియమందఁ గోరెడిని ♦ వీనులు, మీరలెఱుంగవేగ తె
ల్పిన ముదమొప్ప దాని నెఱ♦వేర్పఁగఁ గోరెదఁ గౌశికా ! మదు
క్తిని నెఱవేర్చునే యని మ♦దిం బెనుసందియమందఁ బోకుమీ. ౯౯౫ 598

క. విను నీవు నాకు దైవము, వనుమానము మాని తెల్పు ♦ మప్పనిఁగొఱఁతం

గనకుండఁగ నెఱవేర్చెద, మునివర! భవదాగమనము ♦ బుద్ధిఁదలంపఁగ. ౫౬

తే. అగుమహాభ్యుదయంబు నా♦కరయ నీదు
రాకచే నుత్తమతమ ధ♦ర్మంబు గూడ
నిపుడు లభియించె నని యర్థ ♦ మేర్పడంగఁ
బలుక హృదయసుఖంబయి ♦ యలరి మతియు. ౫౭ 600

తే. మృదువగుటఁ గర్ణసుఖమయి ♦ యొసఁగె, బుద్ధి
మంతుఁడగు నాథరాధిప♦మండనుండు
వినయమునఁ జెప్పినట్టియ♦వ్విపులవచన
మును క్రమంబున నాలించి ♦ మునివరుండు. ౫౮ 601

క. నుతగుణయుతుండు సద్గుణ, వితతిజనితయశుఁడు నగుచు ♦ వెలయు కుశికసం
తతిజుఁడు విశ్వామిత్రుం, డతిశయముగ మానసమున ♦ హర్షమునందెఁ. ౫౯

పదునెనిమిదవ సర్గము సంపూర్ణము.

౧౯-వ సర్గము.

రాముని దనతోఁగూడఁ బంపుమని విశ్వామిత్రుఁడు దశరథునడుగుట.

సీ. అద్భుతావహమగు♦నట్టి యవ్వాక్యంబు నవనీశపంచాస్యుఁ ♦ డాడఁగ విని
భూరితేజంబునఁ ♦ బొలుచు నాబ్రహ్మర్షి పులకితదేహుఁడై ♦ పొలిచి పలికె
భూపాలవర్య! యీ♦భూలోకమున మహాకులమున జనియించి ♦ యలఘుకీర్తి
యైన వసిష్ఠుని♦నగు నుపదేశంబు మిగులఁగాంచిన నీకుఁ ♦ దగునుగాదె;

తే. గాని వేఱొక్కనికిది త♦గదు నిజమ్ము
నాదుహృద్గతమా వచ♦నమును జేయ
నిశ్చయము సేయుమో నృప♦నిచయవర్య!
సత్యవచనుండవగుము, నా♦చరితవినుము. 3 603

చ. పురుషవరేణ్య! భూరిఫల♦ముం దగఁబొందఁగఁగోరి యొక్క య
ధ్వరమును జేయుకాంక్షను వ్ర♦తంబును బూనితి దానిశ్రద్ధమై
జరపుచునున్నవాఁడ నొక♦సంగతిఁజెప్పెదఁ గామరూపులౌ
నిరువురు రాక్షసుల్ చెలఁగి ♦ రెంతయు దానికి విఘ్నకర్తలై. ౪ 604

మ. క్రతుకార్యంబిసుమంతయే కొఱంతఁగాఁ ♦ గావించి తచ్ఛిష్టముం
జతనంబొప్ప ముగింప నున్నతఱిఁ జం♦చద్బాహువీర్యంబునం
బ్రతిలేకొప్పుచు నారితేఱి జగతిం ♦ వర్ధిల్లునాయిద్దఱు
ద్ధతమారీచసుబాహునాములు, నితాం♦త క్రోధదుర్వారులై. ౫ 605

తే. యజ్ఞవేదికనిండ మాం♦సాన్వితముగ
రక్తవృష్టిని గురిపింత్రు ♦ రాజవర్య!

నియమనిశ్చయమైన యా♦నిర్మలమఖ
మిట్లు విఘ్నయుతంబయి ♦ యేపుచెడిన. ౫౪ 606

క. శ్రమపడి యొనరించియుఁ గా,ర్యము నిష్ఫలమగుట నిర్గ♦తాత్మోత్సాహం
బమరఁగ వచ్చితి నిద్దే,శముననె వాసంబుసేయఁ ♦ జనదంచు నృపా! ౬౪ 607

మ. క్రతుభంగం బొనరించుదానవుల బో♦కార్పంగ, శాపంబును
ద్ధతి నీవేల యొసంగవైతి వన నో♦ధాత్రీశ్వరా! చెప్పెదన్
దితిజద్వంద్వముమీఁద నాగ్రహము బు♦ద్ధిందోఁప దాచార మీ
గతి యజ్ఞీయముగాఁ జెలంగుఁ గనుకం ♦ గాదయ్యె శాపంబిడన్. ౭౪ 608

చ. అవితథవిక్రముండయిన ♦ యగ్రతనూజుని రాము, శూరు, భూ
ధవవిబుధేంద్ర! కూఁకటిని ♦ దాల్చినవాఁ డనియెంచ కాత్మసం
భవుని నొసంగుమీ; యితఁడు ♦ బాలుఁడు శత్రుల నెట్లడంచునో
బవరము నంచటంచు బహు♦భంగుల నెంచకుమీ, మనంబునన్. ౮౪ 609

శా. ప్రాపై నేను మెలంగ స్వీయమగు ది♦వ్యస్ఫారతేజంబుచే
నాపాపాత్ముల నట్టిదానవుల ను♦ద్యద్యజ్ఞకార్యారులన్
రూపుల్ మాపఁగఁ జాలునీతఁడు సుపు♦త్రుంగంటి వీపట్టికిన్
క్ష్మాపాలా! బహుభంగులన్ శుభములం ♦ గల్గింతు సత్యంబుగన్. ౧౦ 610

తే. దేనిచే లోకముల మూఁట ♦ దివ్యమైన, ఖ్యాతినందునో నీతని♦కట్టిశుభముఁ
గల్గఁ జేసెద సందేహ♦కలితచిత్తుఁ, డవుగఁ గావలదింకఁ గ♦డంగి వినుము.౧౧౪

మ. అని మారీచసుబాహునామకులు, వీ♦ర్యాధిక్యముంగన్న రా
మునిఁ బేరుక్కునఁ దాఁకి నిల్వఁగలరే ♦ భూపాల యావంతయున్;
మనుజుం డన్యుఁడు మేటిశూరుఁ డయినన్ ♦ మర్దింపఁగా లేఁడు నీ
తనయుం డొక్కఁడు తక్క, వీర్యమున ను♦ద్యద్గర్వితుల్ దానవుల్. ౧౧౪ 612

చ. అతిశయపాపులౌటఁ జటు♦లాంతక పాశవశంగతాత్ములై
క్షితిస్థితిఁ గాంచినారు జయ♦సిద్ధిని గాంచఁగలేరు సుమ్ము నీ
సుతుఁడు మహాత్ముఁడౌట దను♦సూనుల లెక్కగొనండు రాణ్మణీ!
వితతసమిద్ధబాణతతి ♦ వీరుల వారల రూపుమాపుఁ జూ. ౧౨౪ 613

చ. నరవర! గోమునం బెరిగి♦నాఁడు కుమారుఁడటంచు స్నేహవి
స్ఫురణము నొందఁబోకు, దను♦సూనులఁ జంపఁగఁ జాలునంచు నే
నరసి ప్రతిజ్ఞ చేసెద ర♦ణావనిలో హతులై నయట్టుల
య్యిరువుర నిశ్చయింపుమిది ♦ యొట్టు లెటెంగితివన్నఁ జెప్పెదన్. ౧౩౪ 614

*సీ. పెక్కండ్ర గురుల సే♦వించి జ్ఞానమునంది యపవర్గమును బొందు♦నట్టికృత్య

* సీసపద్యమునకు మూలము. "అహం వేద్మి మహాత్మానం రామం సత్యపరాక్రమమ్, వసి ష్ఠోఽపి మహాతేజాః యే చేమే తపసి స్థితాః." ౧౪౪. ఇది గోవిందరాజవ్యాఖ్య ననుసరించి విశే

ములఁ జేసి మునివరయి ♦ వెలయునే నీరాము సత్యపరాక్రమ♦శాలి, యనుచు
మఱి మహాత్ముండని ♦ గుఱుతింపఁ జాలుదు నేనె కాదు వసిష్ఠ♦మౌనిపతియు
నెఱుఁగంగఁజాలు మ♦హిత తేజుఁడౌటచే సతతతపోనిష్ఠ ♦ నలఁపుచున్న

తే. వామదేవాదులైన యి♦వ్వరమునీశు
లును నెఱుంగుదురో భూప! ♦ వినుము ధరణిఁ
బరమయశమును ధర్మలా♦భంబు స్థిరము
గాఁ జెలంగఁగవలె నను♦కాంక్షయేని. ౧౫॥ 615

చ. తనయుని రామునీయఁదగు ♦ ధర్మమెఱుంగు వసిష్ఠుఁ డాదిగాఁ
దనరెడు నీదుమంత్రులు ము♦దంబున నిప్పునికొప్పిరేని యో
జనవర! విస్మృటం దనయు♦సమ్మతిఁ బంపుము పద్మపత్రలో
చనుఁడగు రామునిన్ దశని♦శల్ మఖరక్ష యొనర్ప నిల్పుదున్. ౧౭ 616

తే. కాన ముద్దులకొమరుని ♦ మానసమున, నేవిచారము సేయక♦యాయఁదగును
యజ్ఞకాలంబు మీఱక ♦ యలరునట్లు, లట్టులీ రాముని౦ బంపు ♦ మవనినాథ!.

క. మనమున నిమమంతయుఁ జం,తను బూనకు మంగళములు ♦ తనరెడు నీకున్
జననాథ! యనుచు ధర్మం,బున నొప్పు మనంబు గల్గు ♦ మునినచియించెన్.

మ. వరతేజంబునఁ బోల్చి మౌనివరుఁడై ♦ భాసిల్లు గాధేయుఁడా
ధరణీశాగ్రణికోప్ప ధర్మయుత మ♦ర్థస్ఫూర్తిమంతంబుగాఁ
బసిఁగం బల్కుచు నూరకుండెఁ; బతి వి♦శ్వామిత్రువాక్యంబు స
త్వరిమత్యంబు శుభప్రదంబు విని తీ♦వ్రంబైన శోకంబునన్. ౨౦॥ 619

ఆ. భీతినొంది మోము♦వెలవెల వాఱంగ, మనసుపట్టు హృదయ♦మును గలంచు
మునివరోక్తి విని య♦వనిపతి కడునొచ్చి, యాసనమ్మునుండి ♦ యపుడు వడఁకె.

పందొమ్మిదవ సర్గము సంపూర్ణము.

---

౨౦ - వ సర్గము.

విశ్వామిత్రునివెంట రాముని బంపుటకు దశరథుఁడు చింతించుట

క. నరపతి శార్దూలుఁడు ముని,వరుపల్కులు విన్నమాత్రఁ ♦ బ్రాణరహితుఁడై
కరణిని ముహూర్తకాలము, జరపి తగం దెల్వినొంది ♦ చయ్యనఁ బలికెన్. ౧

పార్థములు గలుగునట్లు తెలిఁగింపఁబడినది శ్రు. "వేదాహమేతంపురుషం మహాంతమ్, యః ఆత్మనిత్మన్." స్మృ. "నతస్యప్రాకృతామూర్తిః." ఇత్యాది శ్రుతిస్మృతుల ననుసరించి విశేషార్థము కల్పింపఁబడినది. ఆయర్థ మీపద్యమున సంగ్రహాముగ విస్తృతము. కాన మూలమున కవిరుద్ధమే యని తెలియఁదగు.

*మ. మునినాథా! నళినచ్ఛదాంబకుఁడు రా♦ముం డిట్టి నాపుత్త్రునం
దనిలోనన్ దనుజాళినోర్వఁదగు శౌ♦ర్యంబుండునం చేనెఱుం
గను నింకం బదునాఱువత్సరములుం ♦ గాలేదు ఘోరాకృతిం
గను రక్షఃప్రకరంబుతో సమరముం ♦ గావింపనే ట్లర్హుఁడో. ౨ 622

ఉ. ఊహలు వేఱుసేయకు మ♦హోద్యమమొప్పనిదే కనంగ న
క్షౌహిణిసేన సిద్ధముగ ♦ నున్నది నాదగునాజ్ఞసేయు స
న్నాహముతోడ దీనికిని ♦ నాథుఁడ నేనకదా, జవంబున
త్సాహము మీఱ దీనిఁగొని ♦ జన్యముచేసెద నేను వారితోన్. ౩ 623

ఆ. నాదుభటులు వీరు ♦ నానాస్త్రశస్త్రవి,శారదులును శూర♦సత్తములును
భీతివోనియట్టి ♦ వీర్యంబునం దగు,వారు పగఱతోడఁ ♦ బోరఁ గలరు. ౪ 624

చ. కనుక మదాత్మజున్ మఖముఁ ♦ గావఁగఁ దోడ్కొనిపోవ నేల యో
మునివర! నేన సేనలకు ♦ ముఖ్యుఁడనై పరిపాలకుండనై
ధనువును గై ధరించి ప్రవి♦దారణ సీమను నిల్చి ప్రాణముల్
తనువున నుండుదాఁకఁ బటు♦దానవవీరులతోడఁ బోరెదన్. ౫ 625

చ. వ్రతమును గావవచ్చుటికి ♦ వచ్చెద దాన భవన్ముఖంబు ర
క్షితమయి యంతరాయములఁ ♦ జెందక సాగునుగాన నార్య! మ
త్సుతుఁ గొనిపోవఁగాఁ దగదు ♦ సూనుఁడు వీఁ డరయంగ బాలకుం
డతిశయశక్తి వైరుల బ♦లాబలముల్ గనలేఁడు చక్కఁగన్. ౬ 626

క. విలువిద్యయందుఁ జక్కని, యలవాటును గాంచియుండఁ ♦ డస్త్రబలంబుం
గలవాఁడు కాఁడు యుద్ధం,బుల నేర్పఱితనము సుంత♦పొందఁడు సుమ్మీ. ౭

చ. బలముల మీఱి కూటరణ♦పద్ధతులం దగ నారితేఱి శ
త్రులభయమందఁ జేయఁదగు ♦ రూపములం గనుపట్టుచుండు రో
యల ఘోరతపస్వి! యయ్యసురు ♦ లట్టి బలాఢ్యులతోడఁ బోరఁగా
గలఁడె మదాత్మజుండు కను♦గాయగదా తలపోయుమాత్మలోన్. ౮ 628

---

* "మునినాథా-అనుపద్యమునకు మూలము "ఊనషోడశవర్షో మే రామో రాజీవలోచనః" అని. ఇచట గోవిందరాజవ్యాఖ్యలో నాక్షేపసమాధానములు బహుప్రకారములుగా విమర్శింపఁబడినవి. పదాఱు వత్సరములకుఁ గొన్నియేండ్లు తక్కువగా ననుటచేఁ బండ్రెండేండ్లని గ్రహించుటమేలు. ఆరణ్యకాండమున మారీచుఁడు రావణునితో "బాలోద్వాదశవర్షోఽయమ్" అని విశ్వామిత్ర యాగసంరక్షణము చేయవచ్చిన తఱిఁ దాఁ జూచితిననియు, నపుడు ద్వాదశవర్ష వయస్కుఁడే యనియుఁ జెప్పుటంజేసి నాలుగేండ్లు తక్కువఁగాఁ బదాఱువత్సరముల వయస్సని యర్థమే గ్రహింప సముచితము. దశరథు నభిప్రాయ మేమనఁగాఁ బదాఱేండ్ల ప్రాయముగల క్షత్రియకుమారుఁడే యుద్ధార్హుఁడని ప్రమాణము కాన నంతవయస్సు లేదన్న విశ్వామిత్రుఁడు వదలువని యూహించి యుద్ధార్హుఁడు కాఁ డనుటకై 'ఊనషోడశవర్షః' అని చెప్పినాఁడు.

చ. తనయుని శక్తిశౌర్యములఁ ♦ దాపసివర్య ! యటుండనిమ్ము నా
మనవిని జిత్తగింపు సుకు♦మారుని రామునిఁ బాసియుండనో
ప నొకముహూర్తమైన మది♦ప్రాణములన్ భరియింపఁజాల స
త్యనియత మిద్దికావున మ♦దాత్మజునిం గొనిపోవ మానవే. ౮౫ 629

చ. మునివర ! నాతనూజు రఘు♦ముఖ్యునిఁ దోడ్కొనిపోవఁ గోర్కె నీ
కనువుగఁ దోఁచెనేని చతు♦రంగబలంబులతోడ నన్నునుం
గొని చనుమా ? మదీయొక్క పలు♦కున్ విను మర్వదివేల వర్షముల్
చనిన యనంతరంబ బహు♦సద్వ్రతముల్ సలుపంగ నంతటన్. ౯౫ 630

తే. నాదువ్రతముల ఫలమన ♦ నాయుసృష్టి
మనఁగ నొప్పెడు వీఁడు గ♦ల్గెను మునీంద్ర !
యింతమాత్రము తెలిఁచియొ♦యేని రాముఁ
దోడుకొని పోవఁ దగదని ♦ వేఁడుకొనుదు. ౧౦ 631

చ. నలువురుసూనులం దరయ ♦ నాకు రఘూద్వహునందె ప్రీతి మి
క్కిలి యధికంబు ధార్మికుఁడు ♦ కీర్తిని గల్గఁగఁ జేయఁజాలెడుం
దొలికొడు కట్టి రాఘవుని ♦ దోడ్కొని పోఁదగదో మునీశ్వరా !
యలరిపు వీరు లెవ్వనికి ♦ నాత్మజు లెట్టి పరాక్రమాధికుల్. ౧౨ 632

ఆ. వారిపేరులెవ్వి, ♦ వారల యాకృతు,లెట్టివయి చెలంగు ♦ నెవరు వారి
కధిపులో మునీంద్ర ! ♦ యతిదంభసమరులొ, వారిచర్యలెట్టి ♦ వరుసనుండు.

తే. నాదుసేనలు నేనును ♦ నాకుమారుఁ
డలమహారాక్షసుల కెట్టి♦డై పొసంగు
ప్రతికృతిని జేయఁ దగుఁ జెప్పు ♦ వారిచరిత
నంతయున్ భగవంతుఁడ ♦ వైన నీవు. ౧౩౫ 634

క. ఏరీతి వారి మార్కొని, పోరందగు దుష్టభావ♦ముల బొల్చెడు నా
ఘోరాత్ముల బలమత్తుల, దారుణరణమందు నిల్వఁ♦దగు విధమెటులో. ౧౪

చ. అని నరపాలుఁ డన్నవిని ♦ యమ్మునిచంద్రుఁడు గాధిసూనుఁ డి
ట్లనియెఁ బులస్త్యవంశకుల♦మందు జనించిన రావణుండు దే
వనికరవైరి యొక్కరుఁడు ♦ వర్ధిలు, వాఁడు పితామహుం దపం
బున నలరించి పెక్కువర♦ముల్ గొనియుండిన కారణంబునన్. ౧౬ 636

మ. బలసంపన్నుఁడు భూరివీర్యుఁడును నై ♦ పాపాత్ములౌ రక్కసుల్
పలువుం డ్రెప్పుడు తన్నుఁగూడుకొని రాఁ ♦ బంతంబు మీఱంగ మి
క్కిలి బాధించుచు నున్నవాఁ డిటఁ ద్రిలో♦కిన్ విశ్రవసుపుత్రుఁ డు
జ్జ్వలతేజుండు కుబేరసోదరుఁ డఖ♦ర్వస్ఫారవీర్యుండొగిన్. ౧౭౫ 637

తే. రాక్షసుల నాయకుఁడునై న ♦ రావణుండు, పేరుగన్నట్టి వాఁడొటఁ♦బృథ్వినాథ!

నీవు వినియుండు వేకదా ♦ దేవవైరి, బలసమగ్రుం డతండు తా ♦ వచ్చి కడఁక.

క. నాయజ్ఞమునకు విఘ్నము, సేయం డటులైన వాని♦చే దనుతనయుల్
మాయావులు ప్రోత్సాహితులై యుద్ధబు భూరిబలస♦మాయతులగుటన్.

తే. యజ్ఞవిఘ్నంబు సేయుదు ♦ రందు నొక్కఁ
డొప్పు మారీచుఁ డన సుబా♦హు వన నొక్కఁ;
డనఁగ దశరథుఁ డనియె మ♦హాత్మ! యాదు
రాత్ము మార్కొని యనినిల్వ ♦ నలవిగాదు. ౨౦ 640

క. దనుజుని రావణు మార్కొని, యనిలో నిల్వంగ శక్తి ♦ యలరునె నాకున్
వినుమీవు ధర్మవిద్వరుఁ, డన లోకంబులను ఖ్యాతి ♦ నందితివి సుమీ. ౨౦౪ 641

తే. దైవతంబవు గురుఁడవు ♦ తలఁప నీవె
యట్లు గావున రాముని♦యందు, మంద
భాగ్యుఁ డనఁ దగు నాయందుఁ ♦ బరమకరుణ
నునుపవే యాడి తప్పితి ♦ వనక మౌని!. ౨౧ 642

సీ. అమర గంధర్వ య♦క్షాసుర పన్నగ పతగముఖ్యులు మహా♦బలునిఁ, బంక్తి
కంఠుని మార్కొని ♦ కదనంబునన్ నిల్వరన నింక మానవు ♦ లనఁగ నెంత?
వాఁడు బలాఢ్యుఁ♦ బంతంబు మీఱంగఁ బోలియించుఁగాదె; య♦ట్లలరుచున్న
వానితో నేఁగాని ♦ బలములతో గూడి కాని, పుత్రులఁ గూడి♦గాని దురము

తే. సేయఁగాఁ జాల మునివర్య! ♦ చెప్పువాఁడ
నతని సేనలతో నైన ♦ జతనమొప్ప
మార్కొనఁగఁ జాల, నమరుల♦మూఁడిక్కు నొప్పి
బాలుఁడగు రాము నెట్లియ్యఁ♦జాలువాఁడ. ౨౨ 643

క. తనయుఁడు సమరము చేయుం, గనుజాలెడు నైపుణంబుఁ ♦ గాంచఁడు పున్నా
మనరకము నుండి నను గడ,చను నట్లానరించువాని ♦ నాయంబియ్యన్. ౨౪॥

క. మనసొప్పు దెన్నివిధములఁ, గనినన్ భయమొందితిన్ మ♦ఖంబును జెఱుపన్
బనిపూని యడరువారు శ,మనునిం బురుడించువారు ♦ మారీచాదుల్. ౨౫

తే. వారు సుందోపసుందుల ♦ వలనఁ గలిగి
నారు బలవంతులై మీఱి♦నారు కాన
వారితో నని సేయఁ గు♦మారు ననుపఁ
జాల నిక్కము; మఱియు రా♦క్షసులు వారు. ౨౫॥ 646

సీ. వీర్యంబులం బోల్చి ♦ విగ్రహ మ్మొనరించు నట్టి కౌశలమున ♦ నమరియున్న
వారు, నేనును మిత్ర♦వారంబుఁ గలిసియు నందొక్కరునితోడ ♦ నైనఁ బోరఁ
గలనె యంచాడిన ♦ యలయసంగతవాక్యముల వినుచున్న య♦మ్మునివరేణ్యు
నందుఁ బ్రవేశించె ♦ నధికతరక్రోధ; మంత నమ్ముని యజ్ఞ♦మందు హుతము

తే. సేయఁగాఁ బడి తరువాత ♦ నేయివోయ
బడ్డునట్ల మండు నగ్నినాఁ ♦ బ్రజ్వరిల్లె
నాడితప్పిన యావిభుఁ ♦ డప్పుడచట
నెదుటఁ గూర్చుండి కనఁబడ ♦ మదికలంగ. ౨౮ 647

ఇరువదవ సర్గము సంపూర్ణము.

౨౧-వ సర్గము.

వసిష్ఠుఁడు విశ్వామిత్రునిమహిమ రాజునకుఁ జెప్పుట.

మ. తనయస్నేహసమాకులాక్షరముగా ♦ ధాత్రీశ్వరుం డప్డు చె
ప్పినవాక్యంబుల నాలకించి క్రుధచే ♦ భీష్మాకృతిం దాల్చి య
మ్మునివర్యుండు వచించెఁ దొల్తొలుత నో♦భూపాలకా! నాదుప్రా
ర్థనముం జేయఁ బ్రతిజ్ఞ సేసి యిపుడ♦ద్దానిన్ విసర్జించితే. ౧ 648

తే. రఘుకులంబున కిటులాడ♦రాదు వంశ
మునకు గల్గినమర్యాద ♦ చనదె దీన
నిట్టులాడ నీకొప్పిద ♦ మేఁ జనియెద
వచ్చినట్టి మార్గంబును ♦ బట్టి భూప! ౨ 649

తే. అలరు కాకుత్స్థసంతాన ♦ మందుఁ బుట్టి
నాఁడవో భూమిపాల! నీ♦వాడినట్టి
పలుకు వృథసేసితివి ప్రియ♦బంధుజనులఁ
గలిసి సుఖముండుమని మాని ♦ పలుకుటయును. 3 650

క. మతిమంతుఁడైన యమ్ముని,పతి రోషాక్రాంతుఁ డగుడు ♦ వడఁకె సమస్త
క్షితితలము దేవతాసం,తతులను భయమంకురించి ♦ తత్తఱపఱచెన్. ౪ 651

క. జగమంతయు నీవిధమున, బెగడొందుటెఱింగి మాని♦బృందేశుఁడు నాఁ
బెగడొందు సువ్రతుఁడు ధీ,రగుణుండు వసిష్ఠుఁ డనియె ♦ రాజేంద్రునితోన్.

క. విను నీవిక్ష్వాకుకులం,బునఁ బుట్టితి వేఱురూప♦మును దాల్చిన యా
ఘనధర్మమ్మే సాక్షా,త్తని చెప్పందగినవాఁడ ♦ వగుదువు రాజా! ౬ 653

క. సిరిగలవాఁడవు సువ్రత, పరాయణుఁడ వధికధైర్య♦వంతుండవు భూ
వర! ధర్మంబును దప్పుట, సరియే యటులైన జగతి ♦ సత్యము చెడదే. ౭

తే. రాఘవా! ముజ్జగముల ధ♦ర్మస్వరూప
మైన యాత్మగలాఁడని ♦ ఖ్యాతి గన్న
వాఁడ వాత్మీయధర్మంబు ♦ వదలుకొనక
దానినే యాచరింపుము ♦ మానవగునె. ౮ 655

తే. అవనిపాల ! యధర్మంబు ♦ నాదరింప
కుము; జగంబున నెవఁడేని ♦ కోర్కి నిట్లు
చేయువాఁడను నేనని ♦ చెప్పి యట్లు
సేయఁడేఁ దత్ఫలంబు వ♦చింతు వినుము. ౭౪ 656

మ. మునుదాఁజేసిన సత్సుఖంబులఫలం♦బుల్ గూపముఖ్యంబులౌ
ఘనధర్మంబుల పుణ్యముల్ చెడు; మహీ♦కాంతా ! యిఁకం బల్కులం
బని లేదిప్పుడె రాముని మ్మునికిఁ ♦ బ్రాధాస్త్రశస్త్రాళినే
ర్చినముల్ నేర్వక యున్న నీతనయు వం♦చింపంగ లేరెవ్వరుల్. ౮౪ 657

క. మునివరుఁ డీతఁడు నీప్రియ,తనయుని రక్షించుచుండఁ ♦ దరమే చెనకన్
మనుజేశా ! జ్వలనామృత,మును బీయూషంబుభంగి ♦ ముజ్జగములలోన్. ౯

సీ. ఉర్వీశ ! మాఱుమా♦పొందిన ధర్మమే యిక్ష్వాకుఁడు చూడ♦నెల్ల వీర్య
వంతులలో మేలు♦బంతి బుద్ధిని లోకమందీతఁడెక్కుడై ♦ యలరుచుండుఁ
దపమునకుఁ బరమ♦స్థానమీతఁడు సచరాచరలోకంబు♦లందు మాఁట
నలరునే యస్త్రంబు ♦ లవ్వానినన్నింటి నెఱుఁగు నిమ్మానీశుఁ ♦ డెఱిఁగినన్ని

తే. యస్త్రముల నెవ్వఁడెఱుఁగఁడీ ♦ యవని నింక
మీఁద నెఱుఁగంగఁ జాలఁడు ♦ మిగుల నుక్కు
పొదల నలరారు దేవతల్ ♦ మును, లసురులు
రక్కసులునైన నెఱుఁగరు ♦ నిక్క మిద్ది. ౧౧౪ 659

క. ఉరగులు గంధర్వులుఁ గి, న్నరులును యక్షులును దివ్య♦నానాస్త్రము లీ
వరమానిమాడ్కి నెఱుఁగరు, ధరణీశా ! యెఱుఁగు నెట్లె♦తండనియనినన్.

తే. పరమధార్మికులౌ భృశా♦శ్వసుతులెల్ల
నగుదు రస్త్రంబులుగఁ దొల్లి ♦ జగము నీతఁ
డేలునపుడు భృశాశ్వుఁడా ! ♦ యెల్లయస్త్ర
ముల నొసంగినవాఁడు ని♦ర్మలమనీష !. ౧౩ 661

క. మునుదక్షుఁడన్ ప్రజాపతి, తనయలు గలరట్టివారి ♦ దారలుఁగాఁ గై
కొనియెన్ భృశాశ్వుఁ డపుడా, వనితలకుం బుట్టినారు ♦ వారు మహీశా !

సీ. బహురూపములవారు ♦ పరఁగుదు రతివీర్య లతిశయదీప్తుల ♦ నమరువారు
వారు జయంబు ల♦వ్వారిగ నొసఁగుదు రలదక్షునకు దనూ♦జలు సుమధ్య
మలు గల్గిరిరువురు♦మానితాచారలు జయయు సుప్రభయు న♦స్త్రములశస్త్ర
ముల నతిభాస్వరం♦బుల నూటినిం గాంచి రందు మున్మందు జ♦యాఖ్య యిట్టి

ఆ. దనఁగరానిమహిమ ♦ నలరుచుఁ గామరూ
పములఁ బొల్చి మేటి ♦ పౌరుషములఁ

దనరుసుతులఁ బడసెఁ ♦ దమి నర్ధశతసంఖ్య
వఱలు వారి నసుర♦బలము నణఁప. ౧౮ 663

సీ. అంతసుప్రభయు సం♦హారనామకులను శత్రుభీకరులఁ జం♦చద్బలాఢ్యు
లనమోఘవీర్యులఁ ♦ దనయుల నేఁబండ్రఁ గాంచె; నవ్వాని నీ♦కౌశికుండు
చక్కఁగ నెఱుఁగునా♦శస్త్రంబుల నెకాదు సకలాస్త్రవిదుఁడౌట ♦ జగతి నెవ్వ
రెఱుఁగని యస్త్రాళి ♦ నెంతయు వింతగఁ బుట్టింపఁ జాలును ♦ భూరితేజుఁ

ఆ. డమలకీర్తి నలరు ♦ నట్టి విశ్వామిత్రు
వీర్యమిట్టిదగుచుఁ ♦ బృథివిఁ బరఁగు
భూతలేశ ! రాఘ♦వునిఁ బంప ననుమాన
మొందఁదగదు పనుపు ♦ డెందమలర. ౧౯ 664

చ. దనుజులగాధినందనుఁడు ♦ తానెవధింప సమర్థుఁడయ్యు నీ
తనయునకున్ హితంబును ము♦దంబునఁ జేయఁగఁగోరి యిట్లు నిన్
గనుఁగొనవచ్చి సాయమును ♦ గావలె నీసుతుఁ బంపవే యటం
చనునయమొప్పఁగా నడిగె ♦ నంచు వసిష్ఠుఁడు పల్కె నత్తఱిన్. ౨౦ 665

తే. రఘువృషభుఁడాననంబునఁ ♦ బ్రమదమలర
స్వాంతముం బొంగ శ్రీరామ♦చంద్రు గమన
మునకు నీకొని తనయుని ♦ మునికి నీయ
నాత్మఁదగ నిశ్చయించె స♦న్యశముఁ గోరి. ౨౧ 666

ఇరువదియొకటవ సర్గము సంపూర్ణము.

౨౨-వ సర్గము.

—రామలక్ష్మణులు విశ్వామిత్రునివెంట నరుగుట—

చ మునిపతియా వసిష్ఠుఁడు ప్ర♦మోదము మీఱఁగ నిట్లుపల్క న
జ్జనపతి యాననాబ్జమున ♦ సంతసమొప్ప సలక్ష్మణుండుగాఁ
దనరెడు రామునిం బిలువఁ ♦ దానపు డానతియిచ్చె; నంత రా
మునకు సుమంగళాచరణ♦ముం దమిసల్పిరి తల్లి, దండ్రియున్. ౧౪ 667

తే. అపుడు రాముఁ బురోహితుం ♦ డగు వసిష్ఠ
మునియు మంగళసూక్తంబు♦లను బఠించి
దీవనలఁ దన్పె నంతఁ బృ♦థ్వీవరుండు
మూర్కొనియె ముద్దుకొమరుని ♦ మూర్ధమొంమి. ౨౪ 668

చ. తనయుని ముద్దుపెట్టుకొని ♦ ధారణినాథుఁడు ప్రీతినొందు నె
మ్మనము తగంగమౌనికి, న♦మానుషశక్తికొసంగె; నంతటన్

వనజదళాక్షు మౌనివశ♦వర్తను రాముని గాంచి స్వచ్ఛతం
గని ముఖమందు స్పర్శమును ♦ గ్రాలఁగ వీచె సమీరుఁడల్లనన్. ౭ 669

క. సురదుందుభినిస్వనములు, వరుసఁగ దివి మ్రోగెఁ బుష్ప♦వర్షము మిగులన్
గురిసె మహాత్ముఁడు రాముం, డరుగంగా శంఖరవము ♦ లరుదుగఁ జెలఁగెన్.

తే. దుందుభులు మ్రోసె గాధిసు♦తుండు ముందు
నడువఁగాఁ జాపముం దాల్చి ♦ పుడమితేని
తనయుఁ డారామచంద్రుఁడు ♦ చనియె నతని
వెనుక లక్ష్మణుఁ డరిగె, వి♦ల్లును ధరించి. ౯ 671

క. కూఁకటులు ఫాలభాగముఁ, గైకొని యట నాట్యమాడఁ ♦ గా లక్ష్మణుఁడున్
వీకఁ బోలుపారు దనుజా, నీక మడంపంగఁ జనియె ♦ నిర్గసు లలరన్. ౯ 672

చ. ఇరువురు సోదరుల్ తగ మ♦హేషుధియుగ్మముఁ దాల్చి యప్పు భీ
కరముగ నుస్తకత్రయముఁ ♦ గ్రాలఁగఁ బొల్చెడుపాములట్లుగా
వరుసఁ జెలంగి చాపముల ♦ బాహువులొప్ప దిశాష్టకంబునం
బరమును భూమియున్ మెఱయు♦భంగి నొనర్చెడు తేజమొప్పఁగన్. ౭ 673

క. బలవీర్యాదు, లభంగుర,ములుగాఁ దగ సర్వదేవ♦ముఖ్యం డగు న
జ్జలజభుని నశ్వి దేవత, లలరుచు వెనుకొనినయట్లు ♦ లరిగిరి భక్తిన్. ౭౪ 674

సీ. చాపంబులందాల్చి ♦ చారువేషంబుల నలరారి యుడుమున ♦ నవనిఁ బరఁగు
నట్టి జంతువు చర్మ♦ మనువొంద నంగుళి కవచంబుగను హస్త♦కవచమునుగ
నొనరించి యవ్వాని ♦ నొప్పుగ ధరియించి ఖడ్గంబులం బూని ♦ కడునరుదగు
కాంతిచే వెలయుచుఁ♦గమనీయ దేహముల్ లలిమీఱఁదగు రామ♦లక్ష్మణులు,కు

తే. మారులు సహోదరులు ప్రీతి ♦ మౌనివెంటఁ
జనుచు నసదృశమహిముఁడౌ ♦ శంభుఁ గూడి
చనెడు నగ్నికుమారులై ♦ ఘనులయి తగు
నట్టి స్కందవిశాఖుల ♦ యట్లు పొల్చి. ౯౫ 675

క. ఇనుమంత కందు నొందని, యసమాన శ్రీప్రభాయు♦తాంగంబులతో
దెసలన్ భాసిలఁ జేయుచు, వెసనరిగిరి మౌనివెంట ♦ విబుధు లలరఁగన్. ౧౦

విశ్వామిత్రుఁడు రామునకు బలాబలనువిద్యల నిచ్చుట.

తే. సార్ధయోజన మరిగి యా♦యాసమడఁపఁ
గోరి సరయువు దక్షిణ♦తీరమందు
నిలిచి రంత విశ్వామిత్రుఁ ♦ డలరి మధుర
వాణి మీఱ రామా! యని ♦ పలికె నిట్లు. ౧౧ 677

క. జలము గ్రహియింపు వత్సా!, వలదిఁకఁ గాలంబు గడుప ♦ వరగురుమంత్రా
వళిసారభూతవిద్యల, బల యబల యనంగఁ బరఁగు ♦ వానిం గొనుమా. ౧౨

క. వాని న్నీవు గ్రహించితి, వేని శ్రమంబేని దాప♦మేని గలుగ దీ
మేనును మాఱుపునొందక, యే నిలుచును దత్ప్రభావ♦ మిట్టిది సుమ్మీ. ౧౨

క. విను మేమఱుపాటునసైన, నను సుప్తునినైన నిన్ను♦ నైఋతు లెదిరిం
ప నశక్తులై తొలంగుదు, రనఘా! వీనిఁ జపించు♦ నవసరమందున్. ౧౩ 680

తే. బాహుబలమున నెవ్వండు♦ వసుధ, నీకు
సాటిగారాఁడు; మఱియు నీ♦జగములందు
మూఁట నీగుణమందైనఁ♦ బోల నెన్న
నీసమానుఁడు లేకుండు♦ నిక్కమిద్ది. ౧౪ 681

సీ. సామర్థ్యమునయందు♦ సౌందర్యమున జ్ఞానమందిదికృత్యమి♦దా నకృత్య
మని నిర్ణయించెడు♦ నట్టి బుద్ధిని, మఱి యుత్తరంబునను బ్ర♦త్యుత్తరమున
నీకుసమానుఁడీ♦ లోకంబునందుండఁ డనఘ! యీరెండు వి♦ద్యల గ్రహించి
తేని నీసంకాశుఁ♦ డిప్పుడు లేఁడు ముం దెప్పటికిని నుండఁ♦ డిది ధ్రువంబు

తే. జ్ఞానములకెల్ల నివ్వియే♦ స్థానములుగఁ, దనరు; వీనిఁ బఠించుచు♦మనుజవర్య!
త్రోవనడచిన నీకు క్షు♦త్తును బిపాస,యును గలుగకుండునింకను♦వినుము వత్స!.

క. ఈరెండువిద్యలను నిం,పారఁగ గ్రహియించితేని♦ యసమానయశం
బో రామ! నీకుఁగలుగున్, నీరేజభవుండు వీని♦ నిర్మించెఁ దగన్. ౧౭ 683

ఆ. కాన సుప్రభావ♦కలితంబులై వెల్గు, వరకకుత్స్థవంశ♦భవుఁడ వధిక
ధార్మికుఁడవు నోటఁ♦ దగినపాత్రము నీవె, వీనినొసఁగ నోరుఁడు♦గానరాఁడు.

సీ. సౌభాగ్యముఖములౌ♦ సద్గుణంబులు పెక్కునీయందె మిక్కిలి♦ నెగడియుండు
సంశయంబేలేదు♦ సాంద్రతపంబున లభియించె నీవిద్య♦లను సభక్తి
నుపదేశమును గొను♦మో రాఘవా! యివ్వి భూరిఫలమ్ములఁ♦ బొందఁజేయు
నిన్నుఁ; దారును భువి♦ నున్నతరీతిని పెక్కువిధంబుల♦ విస్తరిల్లు

ఆ. నని వచించె మౌని; ♦యంతట రాఘవుఁ, డాచమించి శుద్ధుఁ♦డై ప్రహృష్ట
వదనుఁడగుచు భక్తి♦భావితాత్ముండగు, బ్రహ్మమౌనివలనఁ♦బడసె వాని. ౨౦

చ. మునివలనం బ్రతిగ్రహణ♦ముం దమిఁ జేసినయంతనే శర
త్తున భగవంతుఁడై తనరు♦ తోయజమిత్రుఁడు వేవెలుంగునాఁ
దనరుచు భూరివిక్రమము♦ తద్దయు వర్ధిల రాముఁడొప్పి యం
తనిజగురూత్తముం దలరఁ♦ దత్పదసేవలొనర్చెఁ బ్రీతితోన్. ౨౧ 686

క. గురువునకు సేవలొనరిచి, సరయూతీరమున మౌని♦చంద్రునితో దా
శరథులు మిక్కిలిసుఖముగ, జరిపిరి యారాత్రి మాన♦సంబు లలరఁగన్. ౨౨

చ. ఇరువురు సోదరుల్ గలిసి♦యే తృణశయ్యను బవ్వళించి యా
దరమున గాధినందనుఁడు♦ తద్దయు లాలన మొప్పఁ జేసి సుర

దరముగఁ బొల్చు వాక్యనము♦దాయము పల్కఁగఁ బొంగుచుండ శ
శ్వరి సుఖరీతిఁగాఁ గడచె ♦ వారికిఁ దోఁపదు లోటు సుంతయుఁ౯. ౨౩౪ 688

ఇరువది రెండవ సర్గము సంపూర్ణము.

౨౩-వ సర్గము.

అంగదేశవృత్తాంతము రామలక్ష్మణులకు విశ్వామిత్రుఁడు చెప్పుట.

ఉ. యామిని తెల్లవాఱఁ గుశి♦కాత్మజుఁ డాతృణపర్ణశయ్యపై
నేమియుఁ గష్టమే యెఱుఁగ ♦ కింపుగ నిద్దురపోవుచున్న యా
రాము ససోదరుం గనుచు ♦ రాక్షససంఘము నొంచకోర్కి యు
ద్దామముగా మదిఁ౯ వెలయఁ ♦ దానిటు యోజనచేసె నెంతయుఁ౯. ౧ 689

తే. ఇతనిఁ గన్నట్టి కౌసల్య♦యే తలంప
సుప్రజావతి సౌభాగ్య ♦ శోభితాంగి
యనుచుఁ దలపోసి మెల్లన ♦ ననియె; రామ
యిదిగొ ప్రాక్సంధ్య నత్తిల్లె ♦ నింక లెమ్ము. ౧౪ 690

క. మనుజవరా! దివమందున, నొనరింపం దగినయట్టి ♦ యురుదేవారా
ధనకృత్యము నెఱవేర్పం,గను లెమ్మా ; గాలమిదియె ♦ గా యప్పనికిఁ౯. ౨

క. అనుటయుఁ బరమోదారము, మునివచనము నాలకించి ♦ భూమీశ్వరచం
ద్రునితనయులు సలిలంబుల, మునింగి రవి కర్ఘ్య మొసఁగి ♦ మోదంబలరఁ౯.

తే. పరమ గాయత్రిమంత్రజ♦పంబుసేసి
భక్తి సంధ్యనుపాసించి ♦ బ్రహ్మయజ్ఞ
మగ్నికార్యము మొదలైన ♦ యట్టికృత్య
ములను జక్కఁగ నెఱవేర్చి ♦ రెలమి మిగుల. ౩ 698

సీ. వీర్యాతిశయులుగా ♦ వెలయు రాకొమరులు తపమె, ధనంబుగాఁ ♦ దనరునట్టి
మునికి విశ్వామిత్రుఁ♦డను గురునకు మ్రొక్కి ప్రోవను నడచు సం♦తోషమలర
సంసిద్ధులై రిట్లు ♦ శౌర్యసారంబునఁ బొలుచు కుమారులు ♦ మునియు నడచు
చుండి యొక్కట సర♦యూసంగమంబు శుభప్రదంబుగను జూ♦పట్ట నందుఁ

తే. గనులకింపగు దివ్యగం♦గాధ వానిఁ
గాంచి పరమతపంబందు ♦ గాఢనిష్ఠఁ
జెక్కువేలేండ్లు సల్పి సం♦వృతమహాప్ర
భావమున నొప్పు మునుల, స♦త్పదముఁ గనిరి. ౬ 691

క. మునివర పుణ్యాశ్రమమును, గని మిక్కిలి ప్రీతినొంది ♦ క్ష్మాకాంతుని స
త్తనయుల్ మహాత్ము గాధే,యునిఁ జూచి వచించి రిట్టు♦లొప్పెడువేడ్కఁ౯. ౭

క. ఎన్నవని దీ పుణ్యాశ్రమ, మెవ్వాఁడు వసించుచుండు ♦ నిందో మౌనీ!
యివ్వార్త వినఁగఁ బ్రమదము, నివ్వటిలెన్ మామనముల ♦ నెమ్మిం జెపుమా. ౯
క. అనుటయు వారల ప్రశ్నం,బును విని కుశికాత్మజుండు ♦ మోమున హాసం
బనువొందఁ బలికె రామా!, వినుమిది మున్నవరి దగుచు ♦ వెలయునొ దానిన్.
సీ. కాముఁడంచు వచింపఁ ♦ గాఁ బడు నెవఁడు విద్వాంసుల చేతఁ గం ♦ దర్పుఁ డతఁడె
తనుధారియై యుండె ♦ మును పాదురాత్ముండు నియమయుతుండయి ♦ నిశ్చలమతిఁ
బర్వతపుత్రికా ♦ పరిణయవాంఛచే నలరారి తపమును ♦ సలుపుచు దివి
జావళితోఁ గూడి ♦ హరుఁ డిచ్చటికి రాఁగ నమరాధిపతియగు ♦ నతనిఁ బూన్కి
తే. మీఱ నెదిరించె శివుఁడంత ♦ మిగులఁ గోప
చిత్తుఁడై హుంకృతిని జేసె ♦ శివుని కంటి
మంటచేఁ గాలె నవ్విధి ♦ మాడినట్టి
యద్దురాత్మునివౌ నవ ♦ యవము లిందు. ౧౧ 698
క. తనుసంగతి విడనాడి య,ననిఁబడియె మహాత్ముఁడైన ♦ భర్గుండిటు కా
ముని నీఱు చేయ గూపటి,యె నతం డివ్విధిని, నిర్జ ♦ రేశుని క్రుధచేన్. ౧౨
ఆ. దేహహీనుఁడై య ♦ దిమొద లనంగుఁడన్
ఖ్యాతి నెల్లయెడలఁ ♦ గాంచె స్మరుఁడు
వాఁడు స్వాంగములను ♦ వదలెనో యెచ్చట
నదియె, యంగదేశ ♦ మనఁగ నలరె. ౧౩ 700
క. సిరులెసఁగ నలరు రాఘవ, హరునాశ్రమ మిదియె, స్థాణు ♦ నాశ్రమ మనఁగాఁ
బరఁగునిది పుణ్యదము, ముని,వరు లిందున్నట్టివారు ♦ పాపవిదూరుల్. ౧౪
క. శితికంఠశిష్యులై యు,న్నత ధర్మపరాత్ములగుచు ♦ నైజతపఃసం
తత కృత్యులగుచు నుందురు, హితముగ నీ రేయిఁ బుత్త ♦ మేయిట రామా!. ౧౫
సీ. సత్ఫలనంబులౌ ♦ సరయూవియన్నదీమధ్యంబునందొప్పు ♦ మౌనియాశ్ర
మమున నీ రేయిఁ బు ♦ త్తమె శుభదర్శనా! రాఘవా! యెల్లి త ♦ రంగిణీవ
తంసమౌ గంగను ♦ దాఁటుదమిచ్చట స్నానకృత్యము సల్పి ♦ జపము చేసి
యగ్నికార్యముఁ దీర్చి ♦ యత్యంతశుద్ధులమై పావనంబగు ♦ నాశ్రమంబుఁ
తే. గాంచఁబోవుద మందఱ ♦ మంచు వారు, చెప్పుకొనుచుండ నందున్న ♦ సిద్ధమునులు
స్వీయమైన తపశ్శక్తి ♦ చేత దూర, గతవిషయముల నెల్లను ♦ గాంత్రుగాన. ౧౬
క. వారల రాకయు దానికిఁ, గారణమును జ్ఞానదృష్టిఁ ♦ గాంచి ముదమునన్
వారల కడకేగి శుభ, ప్రారంభులఁ గాంచి కుశిక ♦ వరపుత్రునకున్. ౧౭ 704
తే. ప్రథమమున నర్ఘ్యమవ్వలఁ ♦ బాద్యమొసఁగి
వరుస నాచమనీయ పూ ♦ ర్వకము గాఁగ
భోజ్యవస్తువుల నొసంగి ♦ పూజఁ దీర్చి
యాతిథేయంబుఁ బిదప న ♦ య్యర్భకులకు. ౧౮ 705

చ. హితమతులొప్పఁ జేసి ముద♦మేర్పడ నిల్చినఁ జూచి గాధిస
త్సుతుఁడును వారిక్షేమమును ♦ సుస్మితమొప్పఁగఁ బ్రశ్నచేసె నీ
గతి మునులర్హకృత్యముల ♦ గాధికి బాలురకుం బొనర్చి సం
స్తుతిఁగనఁజాలు గాథలను ♦ జొక్కఁగఁజేసిరి వారిచిత్తముల్. ౧౯ 706

క. మునులంత నవల దశరథ, తనయులతో నేకరీతిఁ ♦ దగు మనములతో
నొనరించిరి సంధ్యావందనము యథాశక్తి జపముఁ ♦ దద్దయు భక్తిన్. ౨౦

మ. పరమంబౌ వ్రతమూని, కామపదమున్ ♦ ప్రఖ్యాతిఁగన్నట్టి యా
ధరణిన్ వాసముచేయు మౌనులు ప్రమో♦దంబొప్పఁ బ్రార్థింప ము
వ్వురునున్, వారలఁ గూడిపోయి సుసుఖం♦బుం గూర్చునం దా నిశిన్
జరపం గల్గిరి మౌనిపుంగవుఁడు వి♦శ్వామిత్రుఁ డత్యాదృతిన్. ౨౧ 708

తే. రాఘవుని లక్ష్మణుని నభి♦రాముల గు
పెక్కుగాథల నీతులఁ ♦ గ్రుక్కుచున్న
వానిఁ జెప్పుచు నలరించె ♦ వారు వాని
వినుచు ముదమంది సుఖసుప్తి ♦ గనిరి పిదప. ౨౨ 709

ఇరువదిమూడవ సర్గము సంపూర్ణము.

---

౨౪ - వ సర్గము.

మలయ కరూశదేశ వృత్తాంతము.

చ. తెలతెలవాఱ నంతఁ గుల♦దీపకులై యరివీరహంతలై
చెలఁగెడు రామలక్ష్మణులు ♦ చెల్వవహించెడు కామునాశ్రమ
స్థలమునఁ గాల్యకృత్యములు ♦ సల్పి మునీంద్రుని గాధిపుత్రునిం
గలిసి వియన్నదీతటముఁ ♦ గాంచఁగ నేగిరి వేడ్కమీఱఁగన్. ౧ 710

తే. కష్టసాధ్యవ్రతంబులఁ ♦ గడఁగి పూని
ఘనమతులు వెల్గుచున్నయ♦మ్ముని వృషభులు
పదిలమగు నోడఁ దెప్పించి ♦ పలికి రెలమి
నోడ నెక్కుము వీరితోఁ ♦ గూడ మౌని!. ౨ 711

క. అనపాయముగా మార్గ,మ్మునఁ బయనము గమ్ము, కాల♦మును జరపుట, యే
లనఁ గాశికుండు వల్లే, యని వారల గౌరవించి ♦ యర్భకయుతుఁడై. ౩ 712

క. సరిదధిపతిగామిని నా, సరిద్వరము దాఁటుచుండు ♦ సమయంబునఁ బు
ష్కరమధ్యమమున కేగఁగఁ,దరంగ సంఘట్టజనిత ♦ దారుణరవముల్. ౪ 713

క. వినవచ్చె వరుస వృద్ధిం, గనుచున్ దద్రావమిట్లు ♦ కడు భీకరరీ
తిని బరఁగ వినియె రాముం, డనుజునితోఁ గూడ నంత♦నవ్విధ మెఱుఁగన్. ౫

చ. మనమున నెంచి రాఘవుఁడు ♦ మానిశశాంకునిఁ గాంచిపల్కె ని
ట్లని యితరేతరంబొగి మ♦హాత్మ! జలంబులు బిట్టుదాఁకఁగా
ఘనముగఁ బుట్టునట్టి ధ్వని♦గాఁదగునో యిదివేఱుశబ్దమో
యనుటయు రాముపల్కు విని ♦ హర్షయుతుండయి మౌని యల్లనన్. ౬౹

చ. నినదము పెద్దగా నిటు జ♦నించుటకుం గల కారణంబులె
ల్ల నిఖలధర్మవేత్తగఁ జె♦లంగు మునీంద్రుఁడు నిశ్చయించి చె
ప్ప నెదఁ దలంచి యిట్లనియె ♦ బాలక! శంకరవాసభూతమై
ఘనముగ నొప్పుగోత్రమునఁ ♦ గంజభవుండు చమత్కృతుల్ దగన్. ౭౹ 716

తే. మానసంబున సృజియించె♦మనుజవర్య!, యందుచే మానసంబను♦నాఖ్యగల్గె
నాసరస్సునఁ బుట్టిన ♦ యట్టినదియె, సుస్మయోధ్యాపురమ్మును♦జుట్టిపాఱు. ౮౹

ఆ. బ్రహ్మసరసునుండి ♦ ప్రభవిల్లినది యౌట, సరయువనెడిపేరఁ ♦ బరఁగి పుణ్య
నదియటంచు వినుతిఁ♦బొదలెడు నది గంగ,కెదురువచ్చి కలియు♦సదమలాత్మ. ౯

సీ. ఉన్నతస్థలమున ♦ నుండి యాసరయువు వచ్చి గంగానదిఁ ♦ బడుటవలన
నాజలంబులు దాఁకు ♦ నవసరమునఁ బుట్టు పెను నినాదమ్మదె ♦ వినఁగనయ్యె
నియతాంతరంగుండ♦వయి రామ! యీనదీ ద్వయమునకున్ భక్తి♦వందనంబు
సలుపుమంచివ్విధిఁ ♦ బలికిన ధర్మాత్ము లిరువురు వందన ♦ మెలమిఁ జేసి

తే. దివిజనది దాఁటి దక్షిణ♦తీర మొంది,యవల మెలమెల్ల నంబోయి♦రంత రాముఁ
డతిభయంకర రూపంబు♦నందినట్లు,గానఁబడుచున్న నిర్జనం♦బైన వనము. ౧౧౹

క. కనుఁగొని విశ్వామిత్రున, కనియె సెబాసీవనంబు ♦ కడు దుర్గమమై
పెనుపొందు నీలపురుగుల, ధ్వనులెల్లెడ నావరింపఁ ♦ బరఁగెడుఁ గంటే. ౧౨౹

శా. భీతింబుట్టఁగఁజేయు క్రూరమృగముల్ ♦ పెంపొంది యిందందు ని
ర్భీతిన్ సంచరణంబుచేసెడిని వే♦వేపక్షిసంతానముల్
చేతోవృత్తిఁ గలంపఁ జాలురుతముల్ ♦ సేయంగఁ బూనెన్ ద్విజ
వ్రాతంబుల్ మఱియెన్నియో భయదని♦స్వానంబులన్ గూసెడిన్. ౧౩౹

సీ. పంచాస్యశార్దూల♦పటలంబును వరాహసముదయంబును, భీతి♦దముగ శబ్ద
ములు సేసెడిని, గజం♦బులు గ్రాలు నాయాయిస్థలముల నినుమద్ది♦చంద్ర చెట్లు
కలిగొట్టు లేరుమ♦ద్దులు గంగరేఁగులు మారేడుతుముకులు ♦ మఱియు నెన్నొ
భూజాతములు నిండుఁ ♦ బొదలు దట్టముగాఁగ నివ్వననామంబ♦దెద్ది! యనిన

తే. రామువాక్యంబులకు ముని♦రాజు మిగులఁ
గాంతి నలరారుచున్న య♦క్కౌశికుండు
వత్స! కాకుత్స్థ! దారుణ♦వనమిదెవరి
దో వచించెద వినవయ్య! ♦ యుదంతమమున. ౧౪ 722

చ. వనమిది దేశయుగ్మముగఁ ♦ బ్రాక్సురయంబున నుండెఁ దద్వయిం
గనియెఁ "కరూశ" నామము నొ♦కండు మఱొక్కటి యాహ్వయంబుఁ గాం
చెను "మలదం"బునా, నవియు ♦ శ్రీపరివృద్ధిని ధాన్యవృద్ధినిం
గని సురలోకతుల్యములు ♦ గాఁ జెలువారుచు నుండె నెంతయున్. ౧౬ 723

క. విను రామ! పేరులవి యా,జనపదముల కెట్లువచ్చె ♦ నంతనమిదు దా
నిని విన్నయింత మునుపౌక, దనుజుని వృత్రాఖ్యుఁజంపె♦ దర్పము పొంగన్. ౧౭

చ. శతముఖుఁ డిట్లు దానవునిఁ ♦ జంపినతోడనె బ్రహ్మహత్య యిం
ద్రతనువునొందె దాన విబు♦ధప్రభునంతశుచిత్వమల్లె, య
త్యతిశయమైన యాఁకలియు ♦ నంతటఁ బైకొనియెన్ తపోధన
ప్రతతియు దేవతావరులు ♦ పాకహరుంగని యప్డు జాలిచేన్. ౧౮ 725

తే. గంగమొదలగు తీర్థోద♦కంబులందు, స్నానమును జేయఁగాఁ బంచి♦సకలమంత్ర
పూతకలశోదకంబుల ♦ నాతని కభి,షేకమొనరించి రయ్యశు♦చిత్వమేగ. ౧౯

సీ. మునులు ప్రాయశ్చిత్త♦మొనరింప నశుచిత్వ మాఁకలియు నశించె♦నంత నింద్ర
తనువుననుండి పు♦ట్టిన యామలంబును "గాకరూశమును" దేవ♦కాంతులెల్ల
నీ దేశముననుంచి ♦ యెంతయు ముదమంది రంత దేవేశ్వరుం ♦ డపగతమల
"కామరూశుఁడై" తాను♦గడుఁ బరిశుద్ధుఁడై వెలయుట కెంతయు♦వేడ్కనొంది

తే. దేశయుగము నుద్దేశించి ♦ వృథమనన్యుఁ
డగుచుఁ బలికె నీదేశము ♦ లస్మదీయ
తనుమలంబును గాకరూశ♦మును ధరించెఁ
గాన ధనధాన్యపరివృద్ధిఁ ♦ గాంచఁ గలవు. ౨౦ 727

క. మలమును ఖండించుటచే, "మలదం" బని నాకరూశ♦మారణమును జే
సి లలిన్ ధరియించుటచే, నలరుఁ గరూశం బటంచు ♦ నస్మత్కృపచేన్. ౨౧

క. ఈపేరున నీదేశము, లేపారు జగంబునందు ♦ నెంతయు ఖ్యాతుల్
దీపింప నమచు నుత్తమ,మై పరఁగెడు వరము నొసఁగె ♦ ననఘమునీపా!. ౨౨

క. ధీమంతుఁడైన వాసవుఁ, డీమాడ్కిని గౌరవింప ♦ నెంతయు సురల
త్యామోదంబున మేల్మే,లో మఘవా! యని నుతించి♦రో రఘువర్యా!. ౨౩

తే. దేశగౌరవ మిమ్మాడ్కి ♦ దేవనాథు
కరుణ నలరారె నిటు బహు♦కాలము ధన
ధాన్యవృద్ధులనివియొప్పెఁ ♦ దాటకయను
కాంత జనియించె నొక కొంత♦కాలమునకు. ౨౪ 731

క. ఆపడఁతి యక్షకన్యక,యై పుట్టుకతో సహస్ర♦హస్తిబలముచే
నేపారి కామరూపిణి,యై పరఁగెన్ శుభము నీకు ♦ నగుఁగాత మిఁకన్. ౨౫

క. ధీమంతుఁడైన సుందుం, డామానినిఁ బెండ్లియాడె ♦ నయ్యతివ సుతుం

డా మారీచుఁడు హరిహయు, డేమాడ్కిఁ బరాక్రమమున♦నితఁ డట్లనఁగన్.

క. దనుజుఁ డతఁడు వజ్రవలగు, ఘనభుజములు నోర్వనలవి♦గాని సువీర్యం
బును విపులాస్యము నట్టిదె, తనువును వెలయంగఁ దిరుగు ♦ ధైర్యముతోడన్.

తే. భైరవాకారుఁడై వాఁడు ♦ ప్రజలసతము
దిగులుపడఁ జేయుచున్నాఁడు ♦ పొగరుపట్టి
నట్టి మారీచునకుఁ దల్లి♦యైన దుష్ట
చర్యగల తాటకయు శౌర్య♦సారములర. ౨౬ 735

క. జనపదముల నివాసినిని, వినాశనము చేయుచుండు ♦ వేడుకవోలెన్
విను రామ! సార్ధయోజనమునఁ గలదీ వనమునందె♦ముందొకచోటన్. ౨౭

ఆ. మార్గమావరించి ♦ మనుజులకొఱకయి, కాచియున్నదద్ది ♦ కాన రామ
యదివసించియున్న♦యట్టి వనంబున, కరుగుమార్గమున నె♦యరుగవలయు. ౨౮

క. మానుగ నిజబాహుబలం, బూనుచు దుష్టప్రచార ♦ మొప్పఁగ నిట్లీ
కానం దిరిగెడు తాటక, దానవిఁ బరిమార్పవయ్య! ♦ దశరథతనయా!. ౨౯

క. నాయానతి నీదేశముఁ, జేయుము నిష్కంటకముగ ♦ జిష్ణువరముచే
నీయవి ముందున్నట్లన, పాయమ్ముగ నలరవలయు ♦ భద్రములలరన్. ౩౦ 739

సీ. జనపదం బిది పుణ్య♦సారవంతంబయ్యు ఘోరాకృతిని గాంచి ♦ యేరికైన
నోడింపరాని య♦ట్లుద్ధతిఁ బొల్చు యక్షిణి నిర్జనంబుగఁ ♦ జేయ దీని
నేరుఁ బ్రవేశింప ♦ నేరక యున్నారు, వనమిద్ది భయదమై ♦ కనఁబడియెనొ
మనుజవిహీనమే♦మాడ్కి నయ్యెనొ నేఁటిదనుక నవ్విధముగ ♦ దారుణాకృ

తే. తిని ధరించియె యున్నదో ♦ తెలిపినాఁడ
నివ్వనంబు వృత్తాంతంబు ♦ నెల్ల నీకు
ననుచు గాధేయుఁడాడిన ♦ నప్రమేయ
మహిమగల మాని యత్యుత్త♦మవచనంబు. ౩౧ 740

ఇరువదినాల్గవ సర్గము సంపూర్ణము.

౨౫-వ సర్గము.

తాటకావృత్తాంతము.

క. విని పురుషసింహుఁ డమ్మునిఁ, గనుఁగొని శుభవాక్యములరఁ ♦ గా నిట్లనియెన్
వినఁబడుఁగా లఘువీర్యము, గనఁబడు యతౌలికంచు ♦ గాధితనూజా!. ౧

తే. అట్టి యక్షులలోఁ బుట్టి♦నట్టి యబల
వేయి యేనుంగుల బల, మే♦విధి ధరించి
యున్న దవ్వార్తఁ దెల్పవే! ♦ యన్నఁ గుశిక
వంశమాౘ్తిక మిూక్షితిఁ ♦ బలికెఁ బ్రీతి. ౨ 742

చ. వనిత యదేల భూరిబల◆వైభవముం గనియుండు దానికే
ననువగు కారణంబు మన◆మార వచించెద దానికిన్ వరం
బునొసఁగుటన్ సహస్రగజ◆ముఖ్యబలం బలరారె దానిచే
త, నబలయయ్యు భూరిబల ◆ దర్పితయై వెలుగొందు రాఘవా !. ౩ 743

చ. మునుపు సుకేతుఁడన్న యశ◆ముం గని వీర్యముతోడఁ బొల్చి స
జ్జనమతిఁ గన్న యాచరణ◆సంగతిఁ గాంచిన యక్షుఁడుండె; నా
ఘనుఁ డనపత్యుఁడై సుతులఁ ◆ గాంచఁగ భూరితపంబొనర్చె నా
తనిపయిఁ బ్రీతినుంచిన వి◆ధాతసుతామణినిచ్చె రాఘవా !. ౪ 744

తే. దానికి సహస్రదంతిస◆త్వంబు నొసఁగె
నదియె తాటక యనుపేరు ◆ నందియుండుఁ;
దనయ నిచ్చెను గాని పి◆తామహుండు
భూరియశునకుఁ బుత్రునీఁ ◆ బూనఁడయ్యె. 745

చ. పరువము రూపముం దనర ◆ భామిని వృద్ధినిబొందెఁ జాల సుం
దరియను కీర్తిఁగాంచి జన◆నంబును గాంచిననాటనుండి, యా
తరుణిని ఝర్ఝసూనుఁడయి ◆ దర్పమునం దగు సుందునెన్ని య
య్యెరువురకున్ వివాహమును ◆ నెంతయు వేడుకఁ జేసెఁ దండ్రియున్. ౬

తే. పెండ్లిచేసి సుకేతుండు ◆ ప్రియకుమారి
ననిపె నొకకొంతకాల మ◆ట్లరుగ నామె
కనియెఁ బుత్రుని మారీచుఁ ◆ గడు నజయ్యు
వాఁడు రాక్షసుఁడయ్యె శా◆పంబువలన. ౭ 747

మారీచుఁడు శాపమువలన రాక్షసుఁ డగుట

చ. వినుమిఁక శాపకారణము ◆ వీనులవిందుగ రామచంద్ర ! సుం
దుని నొకనాఁ డగస్త్యముని ◆ తోయజవైరియుఁ ద్రుంచె నందుచేఁ
గనలి తనూజుఁగూడి వడి ◆ గర్జిలుచున్ మునినాథుఁ జంపఁగాఁ
జను ననియెంచి తాటకయు ◆ శౌర్యము పొంగఁగ మ్రింగఁ బాఱినన్. ౮

తే. పైఁ బడం బఱతెంచు న◆ప్పాపచిత్త
దానిఁగొడుకును భగవంతుఁ ◆ డౌ నగస్త్యుఁ
డాగ్రహమ్మునఁ జూచి ముం◆దాకుమారు
నడపఁగా నెంచి రాత్రించ◆రుఁడవు గమ్ము. ౯ 749

మ. అని మారీచు శపించి తాటకను గ్రో◆ధాత్ముల్ తగన్ జూచి యో
వనితా ! యీవిధి నొప్పుమీఱుతనువున్ ◆ వర్జించి నీవింతటన్
మనుజాళిందినుచున్ వికారమగు వ◆ర్ష్మమ్మొప్పఁగా మోము భీ
తిని బుట్టించి మహావికారమగు రీ◆తిం గూడఁగా నుండుమీ !. ౧౦ 750

క. దారుణరూపము నీకగుఁ, బో రక్కసి! యని శపించె ♦ భూరిక్రుధ నా
దారుణశాపము తనకతి, భారంబుగఁ దోఁప సుంద♦పత్నియు నందున్. ౧౩
తే. ఓర్వఁజాలక మూర్ఛిల్లి ♦ యుగ్రరీతి, నీవనంబున నమ్ముని ♦ యెపుడు తిరుగు
చుంట శుభతరమై పొల్పు♦చుంట దీనిఁ, బాడుసేయుచు నున్నది ♦ పాపబుద్ధి.
చ. అతితర దారుణాకృతిని ♦ నట్టిదియై తగు శౌర్యయుక్తి ని
య్యతివయు నీచవృత్తిని న♦హర్నిశముల్ వనమెల్లఁ జెండుచున్
జనపదమున్ జగంబునకు ♦ సాధ్వసముం గలిగించుచున్న దు
ర్గతి; నిఁక, గోధరామరహి♦తంబునకై వధియింపు రాఘవా!. ౧౪ 753
ఆ. శాపమొంది యున్న ♦ పాపసంతిని మూఁడు
జగములందు నెవఁడుఁ ♦ జంప, సాహ
సింపఁ డీవు దక్క ♦ క్షితిపతి పుత్రకా!
యింక దీనిఁ జంపు ♦ మేపు మీఱ. ౧౫ 754
క. తరుణిని వధించు టెట్లని, నరవర! దయఁ బూనఁ బోకు ♦ నాలుగుజాతుల్
పరఁగుఁ దదీయహితార్థము, లరసి యొనర్పంగఁ దగు నృ♦పాత్మజునకిలన్. ౧౬
సీ. ప్రజలను రక్షించు ♦ పార్థివునకు వారిఁ గాపాడు పనికగు ♦ కర్మమద్ది
క్రూరమ్ముగాని య♦క్రూరమ్ముగాని పాతకముగానీ మఱి♦దానివలన
నపకీర్తి గలుగనీ ♦ యద్దానిఁ జేయంగ వలయు సుమీ! రాజ్య♦భారమూను
వారల కిద్దియే ♦ వఱలు సనాతన ధర్మమై కాకుత్స్థ! ♦ తాటక యిది
తే. కన నధర్మపరాయణ ♦ గాన దీనిఁ, జంపు; మిద్దానియందు దో♦షంబె కాని
ధర్మమనునదియే లేదు♦దగువధింప, వినఁగఁ దగుదీవు తద్గాథ♦లను కుమార!.
చ. మునుపు విరోచనాత్మజను ♦ భూమిని నాశముసేయఁ బూనుదా
నిని క్రుధ మంథరాహ్వయను ♦ నిర్జరనాథుఁడు చంపినట్లుగా
వినమె భృగుండు నాఁ దసరు ♦ విశ్రుతమానికిఁ బత్ని శుక్రమా
తను బురుహూతుఁ జంపఁగ ని♦తాంతదృఢవ్రతమూను దానినిన్. ౧౯ 757
క. వనితయని తలఁప కొక్కట, వనజాక్షుఁడు చంపలేదె! ♦ వసుధేశసుతా!
వినుమెంతయో నృపాత్మజు,లనుకంపను మాని నీతి ♦ నలరింపంగన్. ౨౦ 758
తే. ధర్మహాని యొనర్చుకాం♦తల వధించి, రట్టివారు మహాత్ములు ♦ నఖిలధర్మ
ములు నెఱింగిన వారలై ♦ వెలయువారు, కాన నీవును జేయు మ♦క్కరణినింక.

ఇరువదియైదవ సర్గము సంపూర్ణము.

---

౨౬ - వ సర్గము.

తా ట కా వ ధ.

క. మునిపతి యిటు సార్థకముగ, వినిపించినవానినెల్ల ♦ విని రఘుకులవ
ర్ధనుఁడు దృఢవ్రతుఁడును నై, తన రెడు రాముండు గాధి♦తనయునిఁ గనుచున్.

తే. అంజలి ఘటించి యుత్తరం ♦ బతనికీయఁ, దలఁచి తలపోసి నిట్లని♦తండ్రి పలికెఁ
గాదె కౌశికుఁడెబ్బంగి ♦ గా వచించు, నట్లు సేయంగఁ దగునని ♦ యందువలన.

క. జనకమహోజ్ఞాగౌరవ,మున నీసుహిమాఘ్యుఁడైన ♦ మునియు వచించెన్
గనుకను నిశ్శంకముగా, నొనరుపఁ దగు నాకటంచు ♦ నుల్లములోనన్. ౨

క. తలపోసి కౌశికునితోఁ, బలికెన్ గురుమధ్యమమున ♦ భవ్యాత్ముండై
వెలసెడు మజ్జనకుఁడు మీ, పలికిన యటు సేయుమనుచుఁ ♦ బలికెం గాదే. ౩

చ. జనకుని యానతిం గడువ ♦ శక్యము గాదు తదీయవాక్యమున్
విని యిట బ్రహ్మవాదియయి ♦ విశ్రుతధర్మవిదుండునై జగం
బున యశమొందియున్న ముని ♦ ముఖ్యుని యాజ్ఞను బొందియున్న నే
ననువుగఁ గృత్యమిద్దియని ♦ యవ్వనితన్ వధియించెదన్ గురూ!. ౪ 761

తే. అప్రమేయప్రభావుఁడ ♦ వయిన నీదు
నానతిని జేయఁ బూనితి ♦ దీన గోధ
రామరులకు హితంబు నీ♦యమలజనప
దంబునకు సౌఖ్యవృద్ధియుఁ ♦ దనరు ననుచు. ౫ 765

క. అనిపలికి శత్రుబలసూ,దనుఁడౌ రాఘవుఁడు స్వీయ♦ధనువునడుమ ము
ష్టి నమర్చి నారి మ్రోయిం,చెను తీవ్రము గాఁగ దాని♦చే దెసలెల్లన్. ౬ 766

ఆ. మాఱుమ్రోసె; నట్టి ♦ మహితనిధ్వానంబు, నాలకించి తాట♦కాలయముగ
నొప్పువన్వనమున ♦ నున్నట్టి వారెల్ల, భీతినొంది రల సు♦కేతుతనయ. 767

సీ. అతికోపచిత్తురా ♦ లాట నాశబ్దంబు విని యేమిచేయుట♦కును మనముఁ
దోఁచక యంత నా♦లోచించి క్రోధవిస్ఫూర్తిచే మూర్ఛిల్లి ♦ భూరినినద
మే భాగమునుండి ♦ యేతెంచెనోయని దానిఁ జక్కఁగ విని ♦ యాసిశాచ
నారగన యాదెస ♦ కతివేగమునఁ బరువెత్తె నంతటః క్రోధ♦మెసఁగ వికృత

తే. మైన యాకారమును వికృ♦తాననంబుఁ
గలిగి మిక్కిలి పొడవుగఁ ♦ జెలఁగు తనువు
భయదమై యొప్పఁగా నది ♦ వచ్చుచుండఁ
గాంచి రాముఁడు పల్కె ల♦క్ష్మణునితోడ. ౮ 768

క. అనుజా ! లక్ష్మణ ! భీకర,మును వికృతమునైన కాయ♦మును జూడుము దీ
నిని గాంచునపుడె భయపడు, మనుజులహృదయములుఁ శకల♦మాత్రమ్ములగున్.

క. మాయాబలమ్ము గలిగిన, యీయింతిని దలపఁగ ♦ నెటు సుఖంబౌ
నోయనుజ ! ముక్కుఁజెవులును, గోయంజనునట్లొనర్చి ♦ క్రూరమునీపన్. ౧౧

చ. మరలి భయాతిరేకమున ♦ మాయఁదొలంగి చనంగఁ జేసెదన్
దరుణిని జంపఁగాఁ దగదు ♦ దానిస్వభావముచేతనే దయా

పరతను గావఁగాఁ జనును ♦ బాలక! దీనిని సాహసంబునన్
మరణము నొందఁ జేయుటకు ♦ మానుకమానసమొప్పదేమియున్. ౧౧౫ 771

చ. కరములఁద్రుంచి శౌర్యమును ♦ గాళ్లను గొట్టి గతిన్ నశించున
ట్లురుతరశక్తిఁ జేయఁదగ ♦ నుల్లమునందుఁ దలంచువాఁడ సో
దర! యని యిట్లు పల్కుతఱిఁ ♦ దాటక క్రోధనిమగ్నచిత్తయై
కరములఁ బైకిఁ జాఁచి కడు♦గర్జిలుచున్ రఘువీరుపైఁ బడన్. ౧౩ 772

క. పరుగెత్తి రాఁగఁ గని భూ,సురమానినరుండు గాధి♦సుతుఁ డద్భుతభీ
కరరాముశక్తి నెఱిఁగియుఁ, దరుణీ క్రౌర్యమును గాంచి ♦ తలఁకి మనమునన్.

ఉ. హుంకృతిచేత దానిదగు ♦ నుద్ధతినాప నదల్చి రాఘవే
శాంకులకున్ శుభంబలగు ♦ నంచు జయంబును గల్గునంచు ని
శ్శంక వచించెఁ దాటక ర♦జఃపటలం బెగఁజల్లుచున్ వడిన్
బంకజబంధువంశ్యులను ♦ భాసురతేజుల నొంచువేడుకన్. ౧౪ 774

తే. ధూళిచే గాఢతమసును ♦ దోఁపఁజేసి, సొమ్మసిలఁ జేసె దశరథ♦సుతవరులను;
సుంతకాలమ్ము పిదప జ♦తుసున్నలకుఁ గ,నంబడని యాకృతిందాల్చె ♦నైజశక్తి.

క. మఱుఁగుననుండియె వారలఁ, గఱకు శిలావృష్టి ముంచెఁ ♦ గనలి రఘువరుం
డఱవఱలుగ నొనరించెఁ బె,నుజాల వర్షమును దేవ♦నుతశరవృష్టిన్. ౧౬

సీ. ఇట్లు శిలావృష్టి ♦ నెంతయు శక్తిచే నాపి మీఁదికివచ్చు♦నట్టి దుష్ట
బుద్ధి యాతాటక ♦ భూరిహస్తంబుల ఖండించె నతితీక్ష్ణ♦కాండములను
వనిత యంతటనేమి♦యును జేయఁ జేతులుపోవుట శ్రమమును♦బొంది ముందు
నిలుచుండియఱచుచుం♦డినఁజూచిసౌమిత్రికోపంబునొందిము♦క్కును జెవులను

ఆ. గోసి వైచె నంత ♦ నాసురి కామరూ,పంబు గలది గాన ♦ బహువిధాకృ
తులను దాల్చి నేత్ర♦ములకుఁ గానఁగరాక, శిలలవృష్టి నిగుడఁ♦జేయుచుండె.

క. తన మాయవలన దశరథ, తనయుల మోహింపఁజేయు ♦ తలఁపున భీతిం
గనునట్లఱచుచుఁ దిరుగుచు, వనితయు నుండంగ మౌని♦వర్యుండంతన్. ౧౯

తే. తనువులెల్లఁ బాషాణవృ♦ష్టిని మునుంగ
నున్నరాఘవులను జూచి ♦ యొప్పు మెఱయఁ
బలికె దయఁజూపుటేటికిఁజాలుఁ ♦ బాపబుద్ధి
గలది యిది రామ! దుష్కార్య♦ముల నొనర్చు. ౨౧ 779

తే. నుతియు నీయక్షతనయ దు♦ర్మార్గములగు
పనులు నిజమాయచేఁ జేయుఁ ♦ బంతమూని
యజ్ఞవిఘ్నంబు నొనరుచు ♦ నట్లు గానఁ
బ్రొద్దుపోవక యుండఁ జం♦పు మీఁక వత్స!. ౨౨ 780

క. ఇనుఁ డస్తమింపఁ బోయెడి, ననుచిహ్నము లొప్పె నట్టి♦లైన దనుజులె ల్లను జెలరేఁగుదు రప్పుడు, వినుమది వారలకు శౌర్య♦వృద్ధిదము సుమీ. ౨౨౪

చ. అనుటయు జాలవృష్టి గురి♦యం జరియించుచు నార్చుచున్నయ ట్టునిసుతఁ దాటకం గనెడు ♦ చొప్పుఁ దలంచి తదీయరావముల్ విని, యిది యీదెసం దిరుగు ♦ వింతగ నంచు నెఱింగి దానికిన్ దనదగుశబ్దవేధితను ♦ దప్పక చూపఁగఁ జంగి పూన్కితోన్. ౨౩౪ 782

క. శరములచే దానిని నిలు,వరించె నయ్యిక్షుతనయ ♦ వదలక మాయా స్ఫురణమున నుఱుఁగువడి యా,శరజాలము చుట్టుముట్టి ♦ శాంబరి నడఁపన్.

తే. మాయఁ బోనాడి రామల♦క్ష్మణులపై కిఁ
బొఱలెంచెను ఘోరని♦స్వనముతోడ
నిర్విధిని విక్రమించుచు ♦ నెంతొ వడిగఁ
బిడుగువలె వచ్చుదాని రా♦ముఁడెటుఁ గాంచి. ౨౫ 784

క. ఉరమును గాడఁగ నొకఖర, శరమును వైచుటయుఁ దీవ్ర♦శరఘాతమునన్ ధరణి యది నేలఁ బడి స,త్వరముగఁ బ్రాణముల వదలెఁ ♦ దత్సమయమునన్.

చ. అనిమొనవిట్లు తాటక భ♦యంకరమూర్తి మృతింగనంగ దా నిని గని నిర్జరేశ్వరుఁడు ♦ నిర్జరులుం గుమిగూడి బాగు బా గని రఘువంశదీపకుని ♦ నావృతిమైఁ గొనియాడిరంత న మ్మునిఁగని మోదమొప్ప సుర♦ముఖ్యుఁడు నిర్జరసంఘయుక్తుఁడై. ౨౭౪ 786

క. పలికెం గౌశిక! మునివర!, కలకాలము నీకు శుభము ♦ గలుగుత దేవా వళియును నేనును ముదమున, నలరితి మీకార్యమునకు♦ నంచును మఱియున్.

క. కనఁబఱుపుము స్నేహము రా,మునియందొక మనవి వినుము ♦ మునినీవు భృశా శ్వునకు జనించి మహోన్నతి, గనెడు పరాక్రమము మీఱుఁ♦గ్రాలెడువానిన్.

క. అతిలోకతపోబలమున, జతనము మీఱంగ నస్త్ర♦సముదయములఁ బొం దితి గాదె? వాని దశరథ, సుతవర్యున కితనికిమ్ము ♦ శుభకరుఁ డితఁడౌ. ౨౯౪

సీ. స్థిరబుద్ధితో నీకు ♦ సేవలుచేయుటఁ బాత్రుఁ డీతఁడు నీకు ♦ బ్రహ్మమౌని!
విబుధనిమిత్తమీ ♦ వీరుండు చేయంగఁ దగు గొప్పకార్యంబు ♦ దానఁ గలుగు
వినుమ యుశంబంచు ♦ విబుధులు వచియించి హృష్టమానసముల♦నెంతొ భక్తిఁ
గౌశికుఁ బూజించి ♦ క్రమ్మఱి వచ్చినయట్ల స్థానంబుల ♦ కరిగి రంత

తే. సంధ్యయును దోఁచెఁ, దాటక ♦ సంహరించు
టకుఁ బ్రమోదము నొందుచు ♦ నకలుషమతి
రాముఁ గనుఁగొని యతనిమూ♦ర్ధమును బుణికి
మూరుకొని పల్కె నివ్విధి ♦ మునివరుండు. ౩౨౪ 790

ఉ. కన్నులపండువయ్యె నినుఁ ♦ గాంచిన నాకు రఘూద్వహా! మదు
క్తిన్నెఱవేర్చి చేసితివి ♦ దేవతలున్ ముదమొందు కార్యమున్
మన్ననఁ గాంచితీవు బహు♦మానము మీఱఁగ నేఁటిరేయి యీ
సన్నుతిపాత్రమై వెలయు ♦ స్థానమునన్ వసియించి వేకువన్. ౩౩ 791

ఉ. నాదగు నాశ్రమంబును గ♦నంజను టొప్పగు నంచు నాతప
శ్శ్రీదయితుండు కౌశికుఁడు ♦ చెప్పినవాక్యము నాలకించి స
మ్మోదముతోడ రాఘవుఁడు ♦ పుచ్చెను దన్నిశి నావనంబునం
దాదినమందె యావనము ♦ హోయినిజెందెను తాటకామృతిన్. ౩౪ 792

క. నిరుపద్రవమై గుహ్యక, వరుఁడైన కుబేరునకు ని♦వాసార్హంబై
పరఁగెడు చైత్రరథంబును, బురుడించుచు నావనంబు ♦ పొలుపారెఁ గడున్.

చ. సురగణసిద్ధసంఘములు ♦ స్తోత్రముసేయఁగఁ దాటకాహ్వయన్
మరణమునొందఁజేసి ముని♦మండనుతో రఘురాముఁడానిశిం
బరమముదంబునన్ గడిపె ♦ బ్రహ్మమునీంద్రుఁడు తెల్లవాఱఁగా
ధరణివరాత్మజన్ములను ♦ దానొగి మేల్కొలిపెన్ యథావిధిన్. ౩౬ 794

ఇరువదియారవ సర్గము సంపూర్ణము.

---

౨౭ - వ సర్గము.

రామునకు విశ్వామిత్రుఁడు దివ్యాస్త్రము లిచ్చుట

చ. అమలినకీర్తియైన కుశి♦కాన్వయదీపకుఁ డచ్చటన్ నిశా
సమయమునంతయున్ గడపి ♦ సస్మితుఁడై మధురాక్షరాళి యు
క్తముగ వచించె రాఘవునిఁ ♦ గాంచి, కుమారక! కీర్తిరాశి! నా
కమితమునంబుగల్గె శుభ♦మయ్యెడు నీకొకమేలు చేసెదన్. ౧ 795

క. నీవొనరించిన పనికై, భావంబున నలరినాఁడఁ ♦ బరమాస్త్రములన్
వేవేగ నీకొసంగెద, రావయ్యా! వానిమహిమ ♦ రాఘవ! వినుమా! ౨ 796

క క్రతుభుజులనైన గంధ,ర్వతతులనైనన్ ఫణీంద్ర♦వారమునైనన్
బ్రతిపక్షు నెవనినైనను, హృతశౌర్యునిఁగా నొనర్తు ♦ వీయస్త్రములన్. ౩

ఆ కదనమందు శత్రు♦గణముల నీకు లోఁ
బడెడు నట్లొనర్చి ♦ కడువిజయము
గలుగునట్లు సేయుఁ♦గాన నీదివ్యాస్త్ర
ములనొసఁగుదు నీకుఁ ♦ గలుగు శుభము. ౪ 798

సీ. చారుతరము దండ♦చక్రంబు నీకిత్తు ధర్మచక్రాఖ్యసా♦ధనము గాల.
చక్రము మఱి విష్ణు ♦ చక్రమత్యుగ్రంబు నైంద్రాస్త్రమనునట్టి ♦ దైన వజ్ర

మును, శైవమగు శూలంబును మేటిదై తగు బ్రహ్మశిరస్సనఁ బరఁగు నస్త్ర
మును రామ! యైషీకమును నీకొసంగెద నిరుపమానంబుగ నెగడుచుండు
తే. నట్టి బ్రహ్మాస్త్రమొసఁగుదు నవనినాథ
తనయ! మోదకి శిఖరి నాఁ దగు గదలొగి
మెఱయుచున్నవి నాచెంత మేలటంచు
వాని నీకిత్తునో రఘువంశతిలక!. ౭౫ 799

సీ. ధర్మపాశము మఱి దారుణంబగు కాలపాశము నిరుపమవరుణపాశ
దారుణాస్త్రమ్ముల వత్స! నీకొసఁగెద నార్ద్రాశనియును, శుష్కాశనియును
గలవు వానింగొను మలరి యొసంగెదఁ బైనాకమనఁబడు పాశుపతము
నారాయణాస్త్రంబు నరనుత! నీకిత్తు నగ్నికిఁ బ్రియమైనయట్టి శిఖర
తే. మనెడు నస్త్రంబుఁ బ్రథనాహ్వయంబునఁ దగు
నట్టి వాయవ్యశరముఁ గ్రౌంచాస్త్రవరము
హయశిరస్సనఁ బరఁగెడు నస్త్రముఁ గొను
విష్ణురుద్రాఖ్యశక్తులఁ బ్రీతి నిత్తు. ౧౧౫ 800

తే. అసురవర్యులు ధరియించునట్టి ముసల
కంకణంబులఁ గాపాలకమును ఘోర
మైన కంకాళమును మఱియసురులెట్టి
వాని ధరియింతు, రవ్వాని వరుస నిత్తు. ౧౨౫ 801

క. విను విద్యాధరదైవత,ము, నందనాహ్వయముతోడఁ బొల్చెడు నస్త్రం
బును నసిని నరవరాత్మజ!, కొనుమిచ్చెద నవ్వి కోర్కెఁ గొనసాగించున్.

సీ. గంధర్వులకుఁ బ్రీతి కరములౌ మానవ ప్రస్వాపనంబులఁ బ్రశమనమును
నొసఁగెద నివ్వియే యొప్పుగాంధర్వాస్త్రములను, విఖ్యాతిని వెలయునట్టి
సౌరాస్త్రమును, మహాసంతోషమున నిత్తు సంతాపనమ్ము, శోషణమునల్లె
తనరు విలాపన దర్పణంబులను గందర్పప్రియంబు దుర్ధర్షమునగు
తే. మదనమను నస్త్రమును నొసంగుదును, రామ!
సద్యశోభూషణా! పిశాచప్రియంబు
నగుచు మోహనమను పేర ఖ్యాతమైన
యస్త్రమిచ్చెదఁ బురుషపంచాస్య! నీకు. ౧౬౫ 803

సీ. సౌమన, తామస సంవర్ధములను, దుర్ధర్ష మౌ మౌసలదారుణాయు
ధమునల్లె మాయాధరమును, సత్యాస్త్రంబు బరుల పౌరుషనిరాకరణచణము
గాఁదగి ఘోరంబుగానొప్పు తేజః ప్రభాస్త్రంబు, శిశిరాహ్వయమగు సౌమ్య
శరమును, ద్వష్టనాఁ బరఁగు దేవత, పతి యేయస్త్రమునకట్టు లెసఁగు నస్త్ర
తే. మును మదామననామకమును, భయంక
రమగు శితేషువను భగాస్త్రమును, మాన

వమును, గ్రహియింపు మీలాటి ♦ వరశరమ్ము
లెన్ని యోగల వవ్వాని ♦ నెన్నఁ దరమె. ౧౯ 804

ఉ. కోరినయట్టి రూపములఁ ♦ గూడి మహాబలసంయుతంబులై
యారయ నత్యుదారములె♦యై యలరారెడు నీమహాస్త్రముల్
భూరమణాత్మజుండవయి ♦ భూరిభుజాబలశాలివైన నీ
కో రఘువర్య! యివ్వి తగు ♦ నొప్పిదమొప్పఁగ వే గ్రహింపుమా. ౨౦ 805

చ. అని వచియించి తూర్పుమొగ♦మై శుచియై నిలుచుండి ప్రీతుఁడై
మునివరుఁ డప్పు రామునకు ♦ ముఖ్యతమంబగు నస్త్రమంత్రపం
క్తినొసఁగె; వానినన్నిఁటిని ♦ దేవతలైన నెఱుంగఁ జాల ర
ట్లనితరసాధ్యమంత్రముల ♦ నమ్ముని రామునకిచ్చి యంతటన్. ౨౨ 806

తే. మంత్రములఁ జెప్పి యయ్యస్త్ర♦మంత్ర దేవ
తలను రాముని వశమున ♦ మెలఁగఁ జేయఁ
దలఁచి జపియించె జ్ఞానియై ♦ వెలయుమౌని
యాజ్ఞ నర్హాతమంబులై ♦ యలరు నవియు. ౨౩ 807

చ. ద్యుతిమయదేహముల్ చెలఁగఁ ♦ దోఁచి రఘూద్వహు ముందునిల్చి స
మ్మతిమెయి దోసిలొగ్గి బహు♦మానము మీఱవచించెఁ జాల ను
న్నతిఁ దనరారు మేము, రఘు♦నాయక! కింకరవృత్తి నిన్నుఁ గొ
ల్చి తగినయట్లు యుందు మని♦చెప్పిన రాముఁడు సంతసంబునన్. ౨౪ 808

క. పరమోదారములగు నవ్వరమంత్రము లొగి వచించు ♦ భంగిని సేవన్
గరుణించి వాని నన్నిఁటిఁ, గరమున స్పృశియించి ప్రీతిఁ ♦ గాంచి వచించెన్.

చ. మనసు నెఱింగి వర్తిలుఁడి ♦ మంత్రములార! యటంచు నాజ్ఞచే
సెను దరువాత రాఘవుఁడు ♦ చిత్తముమోదమునన్ మునుంగ న
మ్మునిపతికిన్ యథావిధిగ ♦ మ్రొక్కి ప్రయాణము సేయనుండె; నా
ఘనతరతేజుఁడై వెలయు ♦ క్ష్మాపతి యుగ్రతనూజుఁ డంతటన్. ౨౬ 810

ఇరువదియేడవ సర్గము సంపూర్ణము.

---

౨౮ - వ సర్గము.

ఉపసంహారముల రాముని కుపదేశించుట.

తే. సకల శస్త్రాస్త్రలాభంబు♦నకు మొగంబు
సంతసంబునఁ జెలువార ♦ స్వాంత మెంతొ
శుద్ధమై తగఁ బయనంబు ♦ శుభతరాశ్ర
మమునకుం జేయుచుండి, యు♦మ్మాని కనియె, ౧ 811

క. సకలాస్త్రంబులఁ బొందితి,నిఁక నిర్జరులైన నన్ను ♦ నెదిరింపఁగఁజా
లక యుండ్రు తదుపసంహృతి,యొకదా తెలియంగఁ దగిన♦దిప్పుడు నాకున్. ౨

క. ఆవిధముఁ దెలుపవే యనఁ,గా విశ్వామిత్రమౌని♦కాంతుఁడు శుచియై
భావం బలర దృఢవ్రతుఁ,డై పలికెన్ ధృతిచెలంగ ♦ నావిధమెల్లన్. ౩ 813

సీ. సత్యవంతము, ధృష్ట, ♦ సత్యకీర్తి, రభస ప్రతిహారతరంముల ♦ వాఙ్ముఖంబు
నట్లె పరాఙ్ముఖ ♦ మన్వల విషమ, సునాభకంబులు, దృఢ♦నాభ మట్టి
దైన లక్షాలక్షాహ్వ♦యంబు, దశాక్షంబు,దశశీర్షమును,శతో♦దరము,మఱియుఁ
బద్మనాభము, శత, ♦ వక్త్ర, మహానాభములు దుందునాభాఖ్య♦మును సునాభ

తే. కంబు, జ్యోతిషమును గృశ♦నంబు, విమల
మట్లె నైరాశ్య, యౌగంధ♦రాహ్వయములు
ప్రశమనము, దైత్యమును హారి♦ద్రమును శుచియు
బాహు, నిష్కలులులును, మహా♦బాహువు నొగి. ౭ 814

సీ. విరుచి, సార్చిర్మాలి♦వృత్తిమంతము, ధృతిమాలియు, రుచిరంబు♦మకరము పిత్ర్య
సౌమనస, విధూత♦నామముల్, కరవీర కర, ధన, ధాన్యముల్ ♦ కామరూప
కామరుచులు, మోహ♦నామ, మావరణంబు సంతాన, వరణముల్♦సర్వనాభ
జృంభకాహ్వయముల♦వెలయువీనిని భృశాశ్వనికుమారత్వంబుఁ♦గనిసవానిఁ

తే. గామరూపంబులను భక్తిఁ ♦ గైకొనుమివి
భాస్వరములై వెలుంగునో ♦ వత్స! రామ!
నీకు మంగళమగుఁగాక ♦ నాకు నీవు
పాత్రభూతుండవని, మౌని ♦ పల్కుటయును. ౧౦ 815

చ. మనమున హర్షమొప్ప రఘు♦నుండనుఁడట్లె గ్రహించువాఁడ స
జ్జనమతశీల! యంచు ఋషి♦సత్తమునుండి పరిగ్రహించె మం
త్రనికరమెల్ల (వానియధి♦దైవతముల్ రఘురాముఁగొల్చె ది
వ్యనుతశరీరముల్ మెఱయు♦వాని ధరించి సుఖప్రదంబులై.) ౧౦౪ 816

సీ. అందుఁ గొన్ని చెలంగె ♦ నగ్నిరీతిని గొన్ని యలరె ధూమాకృతు♦లైనయట్లు
కొన్ని చంద్రార్కులై ♦ యన్నట్లు పొల్చుచు నొకకొన్ని యంజలు ♦లొప్పవంగి
యును,నిట్లునిలిచి యి♦ట్లనియెఁబ్రాంజలిబంధమలరార మధురమౌ♦పలుకులొప్ప
నిదె వచ్చి నిల్చితి ♦ మిఁక నరశార్దూల! యాజ్ఞ యిమ్మేమి సే♦యఁదగుననిన

తే. నారఘూద్వహుఁ డిచ్ఛాను♦సార మరుఁగుఁ
డేను కార్యంబు గలిగిన♦మానసమునఁ
దలఁతు నప్పుడ చనుదెంచి ♦ తగినసాయ
మును దగంజేయుఁడీ యన ♦ విని యవియును. ౧౮ 817

క. పలికినయట్టులె చేసెద, మలఘుగుణా! రామ! యనుచు ♦ ననుమతిఁ గొనుచున్

వలగొనివచ్చినయట్టులె, చెలఁగుచుఁ బోయిన మునీంద్ర♦శేఖరుఁ డంతట.౧౫
క. (అనుమతి సేయఁగ రాముం, డనుజున కుపదేశమొసఁగె ♦ నవ్వరమంత్రా
ళిని సాంగంబుగ నెంతయుఁ, దనయాత్మప్రమోదమొంది ♦ దైవాఱంగన్.)
తే. అంత రఘువంశవర్ధనుఁ ♦ డమ్మహాస్త్ర
సంతతిని సాంగముగ నిట్లు ♦ సంగ్రహించి
పయనమై పోవుచుండి సు♦వ్యక్తముగను
బలికె మధురోక్తులను, మౌని♦వర్యుతోడ. ౧౬ 820
ఉ. అల్లదె కొండచెంతను, సు♦హారిద్రుమపంక్తి కనంగనయ్యె నా
యుల్లము చాలసంతసము ♦ నొందె నదెన్నఁగ గొప్పమేఘ మ
ట్లెల్లెడఁ దోఁచె దట్టముగ ♦ నిద్ది మృగాఢ్యమునై మనోజ్ఞమై
నల్లలితోక్తు లొప్పఁ దగు ♦ సర్వశకుంతయుతిన్ వెలింగెడున్. ౧౭ 821
క. వినవేడుకయ్యె నాకీ, వనచరితముఁ దాటకాని♦వాసము భయదం
బును నగు వనమును దాఁటితి, మనఘమతీ! దేశమిద్ది♦యతిసుఖకరమౌ. ౧౮
తే. కాన నిదియొక యాశ్రయం ♦ బౌనటంచుఁ
దలఁపఁ దగుఁగాదె యెవరిదీ♦స్థలము దెలుప
వయ్య! దీనిచరిత్రంబు♦నంతయు మఱి
తెలుపు, మీయాశ్రమమదెందు ♦ నలరుచుండు. ౧౯ 823
తే. బ్రహ్మఘాతుక దుశ్శీల ♦ పాపబుద్ధు
లగుచు దుర్మతులైన యా♦యసురులోలి
నీదుయజ్ఞముఁ జెఱచుట♦కై, దురూహఁ
దిరుగుచుందురో? చెపుమ యా♦దేశమెద్ది!. ౨౦ 824
చ. దనుజుల వారలం దునిమి ♦ తావకయజ్ఞమవంతరాయముం
గని చెడకుండఁగావఁదగుఁ♦గాదె యదెందుఁ జెలంగు నివ్విధం
బును సకలంబునుం దెలుపు ♦ పూనిక నే వినఁగోరినాఁడ నా
విని యువి, చింత్యమానముగ ♦ వెల్గు మహాత్వము గల్గి యీగతిన్. ౨౨ 825

ఇరువదియెనిమిదవ సర్గము సంపూర్ణము.

---

౨౯ - వ సర్గము.

వామనమూర్తి చరితము.

చ. తెలియనివానిచందమునఁ ♦ దీయనిపల్కుల వేడు వాఁడటం
చలరుచు మౌనిదివ్యమహి♦మాధికతన్ వెలుఁగొందుచుంట న
య్యలఘుతరోక్తికు త్తరము ♦ నల్లనఁ జెప్పఁగఁ బూని యీగతిం
బలికెను లోకనాయకుఁడు ♦ వారిజనేత్రుఁ డొకప్పు డవ్వనిన్. ౧ 826

తే. పెక్కునూఱులయుగములు ♦ ప్రీతి మీఱఁ
దపము యోగంబునుం బూన్కి ♦ దనరఁజేయఁ
గా నివాసంబుసేసె న♦క్కాననంబె
యలరు వామనదేవు పూ♦ర్వాశ్రమంబు. ౩ 827

చ. తపమొనరించుకార్యమున ♦ ధాత్రిని ఖ్యాతిని గాంచియున్న క
శ్యపుఁడనుమౌని యవ్వనిని ♦ సల్పెఁ దపంబును సిద్ధిఁబొందె న
త్తపమున నట్టులౌట నిది ♦ ధాత్రిని సిద్ధమహాశ్రమంబుగా
నిపుడును సన్నుతింగనెడు ♦ నిట్లు రమాపతి యోగనిష్ఠుఁడై. ౪ 828

చ. వనమున నిందునున్నతఱి ♦ వాసవుఁ గెల్వఁగఁ బూని యవ్విరో
చను ప్రియసూనుఁడైన బలి ♦ శక్రుని దేవమురుద్గణంబు నోం
చిన దివిజుల్ పలాయనము ♦ సేయఁ ద్రిలోకములందు విశ్రుతిం
గని సురరాజ్యమేలుచు న♦ఖండవిభూతిమఖంబుసేయఁగన్. ౫ 829

క. తలపోసి యజ్ఞనిష్ఠల, సలుపుచు నుండంగ నగ్ని♦సహితంబుగ భీ
తిలిన దివౌకసులందఱుఁ, గలసి తగన్ వచ్చి రల్ల ♦ కాననమునకున్. ౬ 830

క. చనుదెంచి తపము సల్పెడు, వనజాక్షునిఁ గాంచి భక్తిఁ ♦ బల్కిరి విష్ణూ!
వినుమా బలియొక యధ్వర, మొనరించెడు నది సమాప్తి ♦ నొందకయుండన్.

క. మనకార్యము నెఱవేఱెడు, పనిఁ జూడుము బలియు నర్థి♦పటలమ్ములు కో
రిన దెద్దియైన నొసఁగును, గనుకన్ యాచకులు పోయి ♦ కాంచెదరతనిన్. ౭

క. తనుఁజూడవచ్చు యాచకు,లను సత్కారమ్ము మీఱ ♦ లాలించు విరో
చన తనయుఁ డింక వామన,తను మాయాయోగమూని ♦ తాల్పుము దేవా!.

క. సురకార్యము నెఱవేర్పుము, గురుతరభవదీయరూప♦గోపనమున ని
ర్జరవర్య! మంగళము మా,కరసి తమిం గూర్పు మనుచు ♦ నర్థించి రొగిన్. ౯

ఆ. అట్టియవసరమున ♦ నదితిని గూడి కా,శ్యపుఁడు జ్వలనుకాంతి ♦ నలరువాఁడు
వాసుదేవుఁ గూర్చి ♦ భార్యాసహాయుఁడై, తపము సలిపె నిష్ఠ ♦ దనరునట్లు.

సీ. వేయిదివ్యాబ్దముల్ ♦పాయక నియమంబుతపము సల్పుచు జనా♦ర్దనునిఁ దృప్తి
నందించి చాలించె ♦ నప్పుడు వరదుఁడౌ కమలాక్షుఁ డెలమి సా♦క్షాత్కరింపఁ
గనులపండువు గాఁగఁ ♦ గాంచి నుతించె నో పరమాత్మ! నీవు త♦పస్స్వరూపుఁ
డవు సత్తపోమయుం♦డవు తపోరాశివి తపమె నీయాత్మగాఁ ♦ దనరుచుండుఁ

తే. గడిఁది నిష్ఠచేతఁ ♦ గావించు తపమునఁ, గాంచినాఁడ నిన్నుఁ ♦ గమలనాభ!
పురుషవరుఁడవీవు ♦ పుండరీకాక్ష! నీ,తనువునందె కాంచె♦దన్ జగముల. ౧౨

క. ఆదియు నంతము లేకయె, యో దేవా! వెల్గుచుండు ♦ వొగి నిట్టి దయా
నీదగు మహిమ మటంచెవ,రేఁ దలఁపఁగ రాకయుండు ♦ వీవు మహాత్మా!. ౧౩

తరళము. శరణుఁజొచ్చితి నట్టిఁడౌనిను ♦ సారసాయతలోచనా !
పరమపూరుష ! యంచు నివ్విధిఁ ♦ బల్కినన్ విని ప్రీతుఁడై
హరివచించెను ధూతపాపుని ♦ నమ్మునిం గని నీవిఁకన్
వరము లొందఁగఁ బాత్రుఁడౌదువు ♦ వరమదెట్టిదొ యిచ్చెదన్. ౧౪ 838

క. నీకున్ శుభమెప్పుడు నగుఁ,గాక యటంచనినఁ దమిని ♦ గాశ్యపుఁడను ని
ట్లో కమలాక్షా ! దేవా, నీకమునకు నదితి యనెడు ♦ నెలఁతకు నాకున్. ౧౫

క. వర మొసఁగఁదగుదు భక్తుల,నరయుచు రక్షింతువో ద♦యామయ ! కానన్
బరికింపు మద్ది యేదన, సురరిపు హననంబుసేయ ♦ సుతుఁడవు గమ్మా !. ౧౬

తే. నాకు నదితికి నీవు సం♦తానమైనఁ,గాని నాకోర్కి కొనసాగ♦దో నతార్తి
భంజనా ! దేవపతియైన♦వాసవునకుఁ, జిన్నితమ్ముఁడ వగుమయో♦కన్నతండ్రి !.

క. సురవర్యున కనుజుఁడవై, శరణాగతులగుచు శోక♦సంతప్తులు నా
సురలకు సాహాయ్యముఁ జే,యరతిం గొనవయ్య ! దాన♦వాంతక ! విష్ణూ !.

తే. నీకరుణ నిందు ఫలియించె ♦ నాకుఁ దపము
గాన సిద్ధాశ్రమంబను ♦ ఖ్యాతినందఁ
గలదు, దేవేశ ! యిచ్చోటు ♦ కమలనాభ !
యిఁక నవతరింపఁగా లెమ్ము ♦ ప్రకటశక్తి. ౧౮ 843

సీ. అంతమహాతేజుఁ♦డౌ విష్ణువారీతి వామనరూపంబుఁ ♦ బరమసమ్మ
దమ్మునఁ దాల్చి త్రి♦దశమాతయై పొల్చు నదితికిఁ దనయుఁడై ♦ యంత బలిని
గానఁగాఁ జని యభి♦మానంబు విడనాడి మూఁడుపాదమ్ముల ♦ భూమినిమ్ము
దానవేశ్వర ! యని ♦ తగ బిచ్చమడిగి లోకాత్మకుండగుట లో♦కాళి నాక్ర

తే. మించి భూతాళికి హితంబు ♦ నెంచి మూఁడ
వదగునడుగును గొలువంగ ♦ వసుధ లేమిఁ
దేజమున బలిదైత్యుబం♦ధించి లోక
ములను మరల మహేంద్రున ♦ కెలమి నొసఁగె. ౨౦ 844

క. శతమఖువశమున నె జగ,త్త్రితయము వెలయంగఁ జేసె ♦ దేవాధిపుఁ, డు
ద్ధతినిట్లు దేవకార్యము, చ్యుతినొందక యుండఁ జేసి♦యొప్పె హరియుఁదాన్.

తే. వామనుఁడు తొల్లి సంసార♦ బాధలడఁచు, నీమహాశ్రమమున వసి♦యించె నేను
భక్తిని దదాశ్రమమున ని♦వాసమొప్పఁ, జేయుచున్నాఁడ, సత్తప♦స్సిద్ధిఁగోరి.

క. క్రతువిఘ్నకరులు దైత్యులు, జతనము మీఱంగ నిటకె ♦ చనుదెంతురు నీ
వతి దుష్టులవారల, నుద్ధతిఁ జంపఁగఁ దగును బురుష♦తల్లజ ! రామా !. ౨౩

క. అనుపమసిద్ధాశ్రమమున,కును బోవుదమిప్పుడే ర♦ఘుప్రవర ! తగం
గనఁబడు నాశ్రమ మది నా,కును బోలె నీకు ధనమ♦గున్ గద యనుచున్.

—రామాదులు సిద్ధాశ్రమమును జేరుట—

కవిరాజవిరాజితము.

ఇరువురఁ దోడ్కొని ♦ యెంతొ ముదంబున ♦ నేగిక నెంబర♦మిట్లు మునీ
శ్వరుఁడు పునర్వసు♦భంబులఁ గూడి తు♦షారము మాసినఁ♦జాల మనో
హరశశిఁ బోలుచు ♦ నప్పుడు వెల్గిన ♦ నాతనిఁ గాంచి త♦దాశ్రమనుం
డిరులగు మానులు ♦ నెమ్మినెదుర్కొని ♦ దృప్తిగ సల్పిర♦తిప్రియముల్. ౨౬

తే. సత్వరంబుగఁ జనుదెంచి ♦ జ్ఞానియైన
కౌశికుని భక్తిఁ బూజించి ♦ క్ష్మాపతిసుతు
లకును విధియుక్తముగఁ బూజ♦లనొనరించి
రతిథులకుఁ జేయఁదగునట్టు ♦ లాదరమున. ౨౭ 850

క. అరిజన శిక్షకులౌ రఘు,వరు లొక్కముహూర్తమందు ♦ వసియించి మునీ
శ్వరుఁ జూచి కేలుమోడ్చిచి, గురువర ! మఖదీక్షఁగొనుము♦కోరిక నేఁడే. ౨౮

సీ. అంతరాయములు లే ♦ కయ్యది నెఱవేఱు; యజ్ఞ మీయది సిద్ధి♦నందఁగాన
సిద్ధాశ్రమం బిద్ది ♦ చెలఁగును గాత సార్థకనామమయి దుష్ట♦దనుజులిందు
విధ్వంసనము చెందెనన నీ♦వచనం బమోఘమై వెలయుగాతనుటంచుఁ ♦ బలుక నిద్ధ
తేజుఁడై యొప్పు గా♦ధేయుండువిజితేంద్రియుఁడునియతుండునై ♦హోమకృత్య

తే. మునకుగా దీక్ష నప్డు పూ♦నినఁ గుమారు
లిర్వురును జాగరూకులై ♦ జరపి నిశిని
దెల్లవాఱినఁ దొలిసంధ్య ♦ నుల్లసులరఁ
గా నుపాసించి రవికి న♦ర్ఘ్యంబు లొసఁగి. ౩౦ 852

క. పరిశుద్ధములగు నంతః,కరణంబులు గలిగి నియతి ♦ గాయత్రి జపిం
చి రయమున మ్రొక్కి రమ్ముని,వరునకుఁ గృతహోమునకు స♦వప్రియమతికిన్.

ఇరువదితొమ్మిదవ సర్గము సంపూర్ణము.

---

౩౦ - వ సర్గము.

—రాముఁడు మారీచాది రాక్షసుల జయించుట.—

చ. పరులనడంచు శక్తి పరి♦పాటిగ నొప్పఁగ దేశకాలవి
ద్వరులగు రామలక్ష్మణులు ♦ పల్కిరి తత్సమయానుకూలమై
పరఁగఁగ దేశముందెలిసి ♦ బ్రహ్మమునింగని యోమునీంద్ర ! య
ధ్వరమున నెప్పుడా దనుజ♦వారము నొంపఁదగున్ వచింపుమా !. ౧ 854

తే. వారిబాధలఁ బడక య♦ధ్వరము సాగ
వలయు నందొక్కక్షణమైన ♦ వ్యర్థముగను

జరపరాదు గదా యని ♦ సమరవాంఛ
లలరఁ బల్కెడు నక్కుమా♦రులను గాంచి. ౫ 855

క. మును లెల్లఁ బల్కి రిట్లీ, దినమారంభముగ నాఱు ♦ దినములు దీక్షం
గని మౌని పలుకఁ డటు గా,వున మీరలు గావవలయుఁ ♦ బూనిక మీఱన్.

చ. అనవిని రాజపుత్త్రులు మ♦హాయశ మొప్పఁగ నొప్పుచుంట నే
పున గతనిద్రులై తగఁ ద♦పోవనముద్ధతి నాఱురాత్రులున్
ధనువులఁ దాల్చి శత్రువుల ♦ దండనచేయఁగ సిద్ధయత్నులై
మునిపతిఁ గాచుచుండిరిటు ♦ ముప్పును బొందకయుండఁ గావఁగన్. ౬ 857

క. చనియెను బంచాహస్సులు, చనుదెంచెను షష్ఠమదివ♦సంబు రఘువరుం
డనుజన్ముతోడ నపుడీ, ట్లనియెను సిద్ధముగ నుండ♦నగు హెచ్చరికన్. ౭ 858

చ. అనుజునితో వచించి యిటు ♦ లాతఁడు సంగరకాంక్షనుండ; నా
ఘనమఖవేది ఋత్విజుల ♦ కాండముతో మునితోడఁగూడి చూ
పునకనువై స్రుగన్వితము ♦ పూజ్యసమిచ్చమసాన్వితంబుఁ బా
వన కుశపుష్పముల్ నిగమ ♦ వాక్సముదాయము నొచు నంతటన్. ౮ 859

తే. మండె నమ్మఖవర్యము ♦ మంత్రవంత
మగుచు శాస్త్రోక్తకృత్యంబు ♦ నగుచు సాగు
చుండఁగ భయంకరంబయి ♦ వ్యోమమందు
శబ్దమొక్కండు వీతెంచె ♦ సరభసముగ. ౧౦ 860

క. వినువీథిఁ గ్రమ్మి వర్షం,బునకుం దగు కాలమందు ♦ భూరిధ్వనితో
డను బయలువెడలు మేఘము,లనమాయంబూని యసురు♦లార్చుచుఁగడఁకన్.

క. కడువడి వచ్చిరి మారీ,చుఁడును సుబాహుండు వారి♦శూరభటులుఁ బెం
పడరఁగ భీమాకృతులై,ట్లెడఁ గనువారలకు భీతి ♦ యెంతయుఁ గలుగన్. ౧౨

క. చనుదెంచి రక్తవర్షం,బును గురియింపంగ వేది ♦ పూతస్రుక్స్రు
వ్యనిఖిల వస్తువిరాజిత,ము నయ్యె నారక్తవర్ష♦మునఁ గడుమండెన్. ౧౪

క. (మునివేది యిట్లు మండుటఁ, గని క్రోధావేశమొప్పఁ♦గా రఘువరుఁ డ
య్యనుజన్ముతోడఁ బరుగిడి), కనుఁగొనియెన్ దివిని ఘోర♦కర్బురులనొగిన్.

చ. సరసిజనేత్రుఁ డయ్యసుర♦సంఘము పూనికఁ దన్ను మార్కొనన్
దురుసుగ వచ్చుచుంటఁ గని ♦ తోడనపల్కె సుమిత్రపుత్త్రుతో
సరగున మానవాస్త్రమిదె ♦ సాధువిరోధుల మాంసభక్షకా
దరులను దూలఁగొట్టెడి స♦దాగతి మేఘమునట్లు చూడుమా. ౧౫ 865

క. అని పలికి మెఱుఁగు లీనుచు, ఘనమగు నయ్యస్త్రమును ని♦కామక్రోధం
బున మారీచుని రొమ్మును,జని గాఁడఁగ నేసె బాణ♦*సత్తమ మదియున్. ౧౬

* గాయత్రీద్వితీయసహస్రప్రథమాక్షరారంభము.

చ. ఉరమును దాఁకి వాని శత♦యోజనముల్ గొనిపోయి సాగరాం
తరమున వైచె శీతతర♦తల్లజబాధితుఁడై విసంజ్ఞుఁడై
దిరుగుచుఁ బోయిపోయి జల♦ధింబడినట్టి సురారి నెన్నిసో
దరుఁ గని పల్కెఁ జూడుమదె ♦ ధర్మయుతంబగు మానవాస్త్రముల్. ౧౮

క. (తనమహిమవలన రాక్షసుఁ, గొనిపోయెఁ గాని జంపఁ♦గోరదు మూర్ఛన్
మునుగంగఁజేసె) మిగిలిన, దనుజుల నిర్ఘృణుల దుష్ట♦తం గను వీరిన్. 868

క. అతిపాపకర్మనిరతులఁ, గ్రతుహంతల రక్తపాన♦కాంక్షుల నెల్లన్
బితృపతి పురమున కనిపెద, నితరాస్త్రములనె యటంచు ♦ నెంతయు శక్తిన్.

తే. అద్భుతంబగు నాగ్నేయ♦మను మహాస్త్ర
మును ధనుస్సునఁ గూరిచి ♦ మునులలరఁగ
నేఁచెడి సుబాహువక్షంబుఁ ♦ జూచివైచె
నద్ది నాటఁగ భువిఁ గూలె ♦ నమరవైరి. ౨౦ 870

క. వాయవ్యాస్త్రము దొడిగి మ,హాయశుఁడు నుదారుఁడు నగు ♦ నారఘువీరుం
డాయసురుల మృతశిష్టులఁ, బాయక వధియించె మాని♦వరు లలరంగన్. ౨౧

మ. క్రతువిఘ్నంబును జేయు రాక్షసుల నా♦రాముండు చక్కాడ ను
ద్ధతులన్ రక్కసులన్ వధింప సురసం♦తానంబు దేవేంద్రు, నే
గతిఁ బూజించిరొ యట్టులే మునులసం♦ఘుంబప్డు పూజించె నా
క్షితినాథాత్మజునంత నధ్వరవిధుల్ ♦ చెల్లంగ గాధేయుఁడున్. ౨౨ 872

క. నిరుపద్రవమా దిక్తతిఁ, బరికించి రఘుప్రవీరుఁ ♦ బలికె రఘుకులా
భరణా! నీదోర్బలమున, జరగెను యజ్ఞంబు శాస్త్ర♦సమ్మతమగుచున్. ౨౩

క. గురువచనం బొనరించితి, వరయఁగ సిద్ధాశ్రమంబు ♦ సార్థకమగుచున్
ధరణి నెసంగఁగఁ జేసితి, వురుతర తావకయశంబ♦దొప్పు స్థిరంబై. ౨౪ 874

ముప్పదియవ సర్గము సంపూర్ణము.

---

౩౧ - వ సర్గము.

విశ్వామిత్రుఁడు రామలక్ష్మణులం దోడ్కొని మిథిలకుఁ బ్రయాణము సేయుట.

చ. పితృవచనానుసారముగ ♦ విశ్వహితుండగు నమ్మునీంద్రు న
త్క్రతువునఁ దారుచేయఁదగు ♦ కార్యములన్ నెఱవేర్చి మానసం
బతిముదమంద వీరులగు ♦ నారఘుపుంగవులందు రేయి స
మ్మతి దనరారఁ బుచ్చి రవి♦మండలచిహ్నము లంకురింపఁగన్. ౧ 875

క. ఉదయంబునఁ దామొనరుపఁ,గఁ దగిన కృత్యములఁ దీర్చి ♦ కలిసి యిరువురో
ప్పు దలిర్పఁగ విశ్వామి,త్రదర్శనము చేయు, మౌని♦తల్లజులఁ గనన్. ౨ 876

చ. చనియటఁ బ్రజ్వలద్దహను♦చాడ్పున తేజము వెల్ల మించు న
మ్మునికిఁ బ్రదక్షిణంబుగను ♦ మ్రొక్కి మృదూక్తులఁ బల్కిరిట్లు మీ
యనుమతిఁ దీర్చివచ్చితిమి ♦ యానతి యిండిఁకఁగార్యమేమి మే
మొనరుప నర్హమో ? మదికి ♦ నొప్పినరీతిఁ దలంచి కౌశికా !. ॥ 877

ఆ. మీకుఁ గింకరులము ♦ మీరు పంచినయట్లు
చేయువారమనుచుఁ ♦ జెప్ప మధుర
భాషణులగు వారి ♦ పల్కులు విని గాధి
తనయు నాజ్ఞయొల్ల ♦ మునులు ప్రీతి. ॥ 878

క. మనుజవరా ! మిథిలాపతి, జనకుఁడు ధర్మిష్ఠమైన ♦ జన్నము సేయం
గను బూని యున్నవాఁడది, కనుఁగొనఁబోయెదము నీవు♦క్రతువును జూడన్.

ఆ. మమ్ముఁ గూడివచ్చి ♦ మైథిలు గృహమున, నచ్చెరువుగఁ గాంచ ♦ నర్హమైన
మేటిచాపమొండు ♦ మెఱయు నద్దానిని, గాంచవలయు దాని♦కథను వినుము.

క. పరశంకరుండు దక్షా, ధ్వరమాచాపమును బూని ♦ ధ్వంసము చేసెన్
సురలంత సోమశంకరుఁ, బరితుష్టునిగా నొనర్చి ♦ పడసిరి దానిన్. 881

ఆ. దేవరాతుఁడనెడు ♦ భూవిభుండధ్వరమందు సురలమోద♦మందఁజేయ
దాని దివిజులొస♦గన్నన నిడి చని, రదియె జనకునింట ♦ నలరుచుండు. ౨౫

క. వినుమింతనరాని బలంబునఁ దగి భీతిదమునగుచుఁ ♦ బొల్చెడు తేజం
బున వెల్గుచుండు నెక్కిడఁగనేర రద్దాని దివిజ♦కాంతులు దనుజుల్. ౮ 883

క. రక్కసులును గంధర్వులు, నెక్కిడఁ జాలరన నింక ♦ నెవ్విధిమనుజుల్
అక్కార్యమునకుఁ జాలుదు, రిక్కాలపుఁ జర్యవిను, మ♦హీనబలాఢ్యా !. ౯

చ. ధరణివరాత్మజన్ములు ని♦తాంతబలాఢ్యులు వచ్చి యమ్మహా
త్తరధనువందుఁ గల్గు పటు♦తంగనఁ బూనియు నెక్కుపెట్టనే
రరు నరపుంగవా ! జనక♦రాజగృహంబునఁ జూడ నొప్పి య
చ్చెరువుగఁ దోఁచు నాధనువు ♦ శ్రీకరముం గను మాత్మరంజిలన్. ౧౧ 885

తే. మఱి యచటికీవు వచ్చిన ♦ మఖముఁజూడ
నౌ నదియు నద్భుతంబుగ ♦ నగపడు రఘు
వంశముక్తామణి ! చాప♦వర్య మద్ది
శుభతరాయత లస్తక♦శోభితంబు. ౧౧౫ 886

సీ. యజ్ఞఫలంబుగా ♦ యాచించె దానిని జనకుండు సుప్రీత♦శంకరాది
దేవవర్యులు మున్ను ♦ పావనంబగు దాని వారొసంగిరి నర♦వరుని యింట
నమ్మేటికోదండ ♦ మాయుధోత్సవముల యందెల్ల వివిధగం♦ధాదికముల
నగరుధూపంబుల ♦ నర్చింపఁబడుచుండు నని రామునకుఁ జెప్పి; ♦ రవల మౌని

తే. మునిసమూహము దశరథ♦తనయులు దన
వెంటరాఁగఁ బ్రయాణమై ♦ వెడలుతఱిని
నచటివనదేవతలఁ బిల్చి ♦ యనియె మీకు
భద్రమగుఁగాత మోవన♦వాసులార!. ౧౪ 887

క. సిద్ధించెఁ గార్యమిట నీ, సిద్ధాశ్రమవసతి వదలి ♦ చేరెద నిపుడే
యిద్ధతమ జహ్నుతనయా,సద్ధతిఁ జని యుత్తరమునఁ ♦ బ్రాలేయాద్రిన్. ౧౫

చ. అని వచియించి వారిఁ గొని♦యాడుచు వీడ్కొని సిద్ధనాముమై
తనరెడు నాశ్రమంబునకుఁ ♦ దాను బ్రదక్షిణ మొప్పఁజేసి పా
వనమగు నాస్థలిన్ విడిచి ♦ వారలతోఁ బయనంబుచేసె న
మ్మునిపతి; యుత్తరంబునకుఁ ♦ బోయిరి యాతనివెంట రాఘవుల్. ౧౬ 889

ఆ. మఱియు బ్రహ్మవాది♦మండలంబాత్మీయ, వహ్నిముఖ్యయాగ ♦ వస్తువితతి
శకటశతమునిండఁ ♦ జయ్యనఁగొనిపోయెఁ, బ్రాయికముగ మౌని♦వరుని వెంట.

చ. వనమునవందు నుండు మృగ♦వాజిగణంబులు దివ్యచిత్తుఁడౌ
మునిపతితోడ భక్తిమెయిఁ ♦ బోయె నతండు మరల్చె వానినం
తనతఁడు వారితోఁ జనియెఁ ♦ దద్దయు దూరము సూర్యుఁడప్పుడ
స్తనగము చెంతకేఁగఁగ న♦దంబగు శోణను గాంచి యందఱున్. ౧౯½ 891

తే. దానితటమున వసియించి ♦ తానమాడి
రవియుఁ గ్రుంకిన నగ్నిహో♦త్రముల వేల్చి
యమితతేజంబులం బొల్చి ♦ రపుడు కౌశి
కుని దమింగూడి కూర్చుండి ♦ రనఘమతులు. ౨౦½ 892

క. రాముండును సోదరయుతుఁ, డై మానులకంజలి యిడి ♦ యటమునిపతియై
ధీమంతుఁడైన యవ్వి,శ్వామిత్రుని నికటమందు ♦ సమధికభక్తిన్. ౨౧½ 893

క. ఉపవిష్టుఁడగుచుఁ దేజం, బపరిమితముగాఁ జెలంగ ♦ నమ్మునిచంద్రుం
దపనాభ తేజుఁ గని మో,దపరాయత్తాత్ముఁ డగుచుఁ ♦ దాఁ బ్రశ్నించెన్. ౨౨½

తే. వనసమృద్ధులచేఁ జాల ♦ భాసిలుచు న
యనములకుఁ బండువుగనున్న ♦ యట్టి దేశ
మిదెవరిదొ వినఁగోరెద ♦ నెఱుఁగఁ జెప్పు
వయ్య, గురువర్య! మీకు శ్రే♦యస్సు వెలయు. ౨౩½ 895

క. అని యడిగిన నారాము వ,చనములకు సదుత్తరంబు ♦ సంపూర్ణముగా
మునిమధ్యస్థితుఁడై తప,మునఁ జాలప్రసిద్ధిఁగన్న♦మునియిటుచెప్పెన్. ౨౪½

ముప్పదియొకటవ సర్గము సంపూర్ణము.

---

32 - వ సర్గము.

కుశ కుశనాభుల వృత్తాంతము.

తే. బ్రహ్మపుత్రులలో మేలు♦బంతి తపసి
కుశుఁడు నిర్బాధకవ్రత♦కుశులుఁ డఖిల
ధర్మవిదుఁడొప్పు సుజనసం♦తతిని బూజ
నలరఁ జేయుచు సుగుణాఢ్యుఁ ♦ డగుచు మున్ను. 1 897

క. అతఁడును రూపకులగుణా,న్వితయగు వైదర్భియందు ♦ విపులసుగుణసం
తతినొప్పి తనకు నీడగు, సుతులను నల్వురను బడసె ♦ సుతులవ్వారల్. 2

సీ. యశమొప్పఁగఁ గుశాంబ♦కుశనాభులాధూ ర్తరజసుఁడువసువుమా♦ర్తాండ తేజు
లనదృశవిక్రము♦లయి భూస్థలంబునఁ దనరుచుండఁగ మహో♦త్సాహులైన
తనయవర్యుల మహా♦ధర్మిష్ఠులను సత్యవాదులఁ గని తండ్రి ♦ స్వకులధర్మ
మగు ప్రజాపాలన ♦ మ్మనువొందఁజేయంగఁ గోరి పుత్రకులార ! ♦ మీరులోక

ఆ. పాలనంబుసేసి ♦ పడయుఁడీ పుష్కలు, ధర్మములు నటంచుఁ ♦ దండ్రియిట్లు
పలుక లోకసమ్మ♦తులగు నానల్వురు, పురనివేశములను ♦ బుద్ధి నెన్ని. 3 899

సీ. నిర్మించుకొని రందు ♦ నిర్మలగుణుఁడు, కుశాంబుఁడు గట్టెఁ గౌ♦శాంబిపురము
ధర్మాత్ముఁడనుకీర్తిఁ ♦ దనరెడు కుశనాభుఁ డలవరించెమహోద♦యాఖ్యపురముఁ
గట్టె ధర్మారణ్య♦కమ్మునా ధూర్తరజసుఁడు గిరివ్రజ♦సత్పురంబు,
వసువు నిర్మించె నీ♦వసుమతి మతిమంతుఁడైన యవ్వసురాజు ♦ నగును జుమ్ము

తే. పర్వతశ్రేష్ఠములివియే ♦ పంచసంఖ్య
నవనిఁజుట్టి ప్రకాశించు ♦ నల్లనదియ
మాగధియను నుతింగని ♦ మగధదేశ
మును ప్రవేశించి యలరారుఁ ♦ గనుము రామ !. 5 900

క. ధరణిధరపంచకము, నం,తరమున మాగధియుఁ బూల♦దండవిధమునన్
గరనురుదుగఁ జెలఁగెడు దా,శరథీ ! యిది వసుమహీశ♦చంద్రుని దెసుమా. 6

క. ఇరుప్రక్కల సుక్షేత్రము, లరుదగు పైరులును వెలయ ♦ నానది కను దా
శరథీ ! పడమర కేగెడు, సరగునఁ దూరుపుననుండి ♦ చతుర్హితమై. 10 902

తే. ధర్మబుద్ధియు రాజర్షి♦తల్లజుండు
నైన కుశనాభుఁడను భూపుఁ♦డా ఘృతాచి
యందు నుత్తమకన్యల ♦ సుందరాంగ
ములను దగువారి నూర్వర ♦ నెలమిఁ బడసె. 11 903

చ. పరువము రూపముం దనర ♦ భాసురభూషణరాజిఁ దాల్చి య
త్తరుణులు చందనంబు సుమ♦దామములుం గయిసేసి కొంచుఁ దొ

ల్కరిమెఱుఁపుల్ చెలంగుగతిఁ ♦ గాయము లొప్పఁగఁ బుష్పవాటికాం
తరమును జొచ్చి యందుఁగల ♦ నాదము లొప్పఁగఁ బాడి యాడుచున్. ౧౨౪

తే. వీణియల మీటుచుం జిత్త♦వృత్తి కొలఁదిఁ
బరమసమ్మదమునఁ దేలి ♦ వఱలుచుండి
రిట్లు సకలాంగసౌందర్య ♦ మెసఁగుచుండ
ననుపమరూపంబు తనరార ♦ నలరుచుండి. ౧౩౪ 905

ఉ. ఆయెలదోఁటలో నిబిడ♦మై తనరారెడు వృక్షపంక్తిలో
నాయెలనాగ, లంబుదగ♦ణాంతరమందు వెలుంగు చుక్కల
ట్లాయెడఁ బొల్పుమీఱి సుగు♦ణావళి మించుచు నందమొప్పఁగాఁ
బ్రాయము పొల్పుమీఱ నల♦రంగని వాయువు సంతసంబునన్. ౧౫ 906

తే. తాను సర్వాత్మకుండౌటఁ ♦ దరుణు లచట
మెలయుచుండుటఁ గాంచి యో♦ వెలఁదులార!
కోర్కి మీపైనఁ గలిగె నా♦కు నిఁక మీర
లెల్ల భార్యలు గండు నా♦యుల్లములరు. ౧౫౪ 907

చ. మనుజులకున్ దివౌకసుల ♦ మండలి కెట్లు వివాహసిద్ధియౌ
నని మది శంకనొందవల♦దంబురుహాననలార! మీరలీ
మనుజత వీడి నిర్జరస♦మంబగు నాయువుఁ గాంత్రు, యౌవనం
బనునది చంచలంబు గద ♦ యయ్యది మర్త్యులయందు నెన్నఁగన్. ౧౬౪

క. అతిచంచల మటుగాన వ,నితలారా! నన్ను మీరు ♦ నెమ్మి దలిర్పం
బతిఁగా జేకొనినంతనె, చ్యుతినొందని యౌవనంబు ♦ చొప్పడు మీకున్. ౧౭

తే. అంతమాత్రమెకాదు మీ♦రంబరవనిత
లగుదురని చెప్పఁ జెప్పిన♦యట్లె చేయు
శక్తిగల వాయుదేవుని ♦ సరసవచన
పటలమున్ విని కాంతలు ♦ పరిహసించి. ౧౮ 910

చ. పలికిరి నిర్జరోత్తము! ప్ర♦పంచమునం గల భూతపంక్తిలోఁ
బలఁ దగఁ బ్రాణరూపమున ♦ వర్తిలుచుందువు నీవటంచు ని
న్ములఁ నెఱుఁగంగఁ జాలెదు మ♦ముం బవనా! యవమానమొందఁగాఁ
బలుకఁగనేల? మమ్ముఁ దలఁ♦పం జనుశక్తిధురీణులంచెదన్. 911

తే. ఎఱుఁగుమా? కుశనాభుని♦ కేము పుత్రి
కలమటంచుఁ బ్రభంజన! ♦ కాన నిన్ను
నీకుఁ బ్రభువగు దేవేంద్రు♦నిం దగ నధి
కారముననుండి తొలఁగింపఁ ♦ గలము సుమ్ము. 912

క. వినుమప్పని మేమొనరించిన నస్మద్బ్రహ్మచరితపము ♦ చెడుఁ గావున దా
నిని గావ నూరకున్నా, మని మఱియును వారలనిరి ♦ యవ్వాయువుతోన్.

క. జనకుఁడు నీయీ దుర్బుద్ధి నెఱుంగున యేని నీకుఁ ♦ దీర్ఘాంతకుఁడై
జనకుండట్టిఁడు కాకుం,డనుగాక నుతోక్క పల్కు ♦ నట విసవయ్యా !. ౨౦౪
ఆ. సత్యవాదియైన ♦ జనకుని దుర్బుద్ధి, చే నగౌరవంబు ♦ చెందునట్లు
పలుకకుండవయ్య ! ♦ యెలమి నెవ్వని కతఁ, డిచ్చుపతనిఁబతిఁగ ♦ నెంతుమేము.
క. జనకుఁడు కన్యాదానం,బును జేయుట ధర్మ మట్లు ♦ తాఁడెవనికి ను
మ్మనొసంగునో యవ్వరుని నె,గనుఁగొన నెమ్మనములందుఁ ♦ గాంక్షింతుము సూ.
తే. తండ్రియే తేఁడు పరదైవ ♦ తంబు మాకుఁ
గాన నతఁడెవ్వనికి మమ్ముఁ ♦ గాంక్ష నొసఁగు
నతఁడె మాకగు భర్తయం ♦ చనిన వాయు
వతిసమర్థుఁడు గాన న ♦ త్యాగ్రహమున. ౨౧౪ 917
సీ. వారలయవయవ ♦ వారంబులం జొచ్చి గుజ్జురూపంబులఁ ♦ గూడునట్లు
గాఁ జేసె; (నప్పుడా ♦ కాంతలరత్నిమాత్రాంగముల్ గలిగి గ ♦ ర్వాతిరేక
మునుమానియతిభయం ♦ బునఁగుంది) పవమానకృతనామనత తమ ♦ కెంతొయా
నింపఁగాఁ గుశనాభు ♦ నిలుసేరి కన్నీరు కాలువలై పాఱఁ ♦ గాఁ దపించి [త్రి
తే. సిగ్గుఁ దత్తఱపాటును ♦ జెంది భూమిఁ
బడిరి కుశనాభుఁడెంతయు ♦ భాసమాన
తనువులం బొల్చు తనముద్దు ♦ తనయలిట్లు
భంగముం గాంచి దీనత ♦ వచ్చుటఁ గని. ౨౫ 918
క. తనమనముత్తలపాటును, గని సంచలతం గనంగఁ ♦ గన్యకలారా !
కనఁ జోద్య మిద్దియేమొకో, యనుమానము వీడి తెల్పు ♦ నగు నాకెల్లన్. ౨౫౪
క. అవమానపఱచె ధర్మము, నెవఁడివ్విధి వామనత్వ ♦ మేర్పడఁ జేసెన్
అవమతి గుంపుగ నొకమా,ట వచింపక యూరకుండు ♦ టకు గతమేమో. ౨౬
తే. అనుచుఁ గుశనాభభూపాలుఁ ♦ డాత్మజలను
గాంచి పరితాపమునఁ బల్కె ♦ కన్యలేమి
చెప్పుదురొ దానివిను వేడ్క ♦ చేత నుండె
మనసు నిలుకడ నొందిన ♦ మాడ్కినంత. ౨౬౪ 921

ముప్పదిరెండవ సర్గము సంపూర్ణము.

---

33 - వ సర్గము.

బ్రహ్మదత్తుని చరిత్రము.

క. మతిమంతుఁడు కుశనాభ, క్షితినాథుఁడు ప్రేమమీఱఁ ♦ జెప్పిన వాక్య
ప్రతతిన్ విని స్వశిరంబుల, నతనిపదంబులకు మ్రొక్కి ♦ యతిభక్తిమెయిన్. ౧

క. పలికిరి నూర్వురు కన్యక, లిలాధినాయకునితోడ ♦ నిట్లని తండ్రీ !
కలఁడుగదా సర్వాత్మకుఁ, డలఘుబలుండనిలుఁడతఁడె ♦ యవమానించెన్. ౧౪

క. వినుమది యెవ్విధమన్నన్, గనఁడు బలవంతపఱుపఁ♦గా ధర్మముగా
దను దాని, నదియ మంగళ, మనియును బలవంతుఁడౌట ♦ నాతఁడు తండ్రీ !.

ఆ. అట్టి యశుభమార్గ♦మందుఁ దా నిరతుఁడై
ధర్మమును రవంతఁ ♦ దలఁపఁ డయ్యె
నతనితోడ నంటె ♦ నప్పుడు తండ్రి మా
కున్నవాఁడు; జనకు ♦ నుజ్జగించి. ౨౪ 925

క. పతిఁ గోరెడునట్టి స్వతంత్రతఁ బూనఁగలేదు మేము ♦ తండ్రిఁగని సదా
గతి! నీవె వేఁడికొమ్మా, యతఁడొసఁగిన మము గ్రహింప♦నర్హతగలుగున్. 3

తే. నీకుఁ బవనా ! శుభంబగుఁ♦గాక యనుచుఁ
బలుకు మామాటలను విన♦కలఘుపాప
మనుసరింపఁగ నమ్మెల్ల ♦ నాతఁడిట్లు
నవమతిం బొందఁజేసెనో♦యయ్య ! యనిన. ౪ 927

క. గురుపౌరుషమున నొప్పియు, ధరణీపాలకుఁడు పరమ♦ధార్మికుఁ డగుటన్
దరుణులవాక్యములన్ విని, మరుత్తుపై నలుగకనియె ♦ మహిళలతోడన్. ౫

క. ఓరుపుఁగలవారలు తమ, కేరైనను గీడుసేసి♦రేని ప్రతిక్రియన్
వారికిఁ జేయక యెంతయు, నోరుపు నొందుటయె యప్పు♦డొప్పుం జుండీ. ౫౪

ఉ. కావున మీరలిత్తఱిని ♦ గార్యము గొప్పగఁ జేసినారలో
పావనచిత్తలార ! యొక♦భంగిన నందఱుఁగూడి వంశముం
గావఁగఁ జేయఁగాఁదగిన♦కార్యమొనర్చితిరింతె చాలు నో
ర్పే వరభూషణంబుగద ♦ యెంచఁగ స్త్రీలకుఁ బూరుషాళికిన్. ౬౪ 930

క. క్షమ చూపుటయే కష్టము, సుమహిత రూపాతివిభవ♦శోభితులగు న
య్యమరులు తపొనరించిన, సమయంబునఁ గష్టతరము ♦ క్షమనుం బొందన్.

ఆ. అంతకంటె మీర♦లందఱు నొకరీతి
క్షమను జూపుటధిక♦కష్టమగును
యజ్ఞ, దాన, సత్య, ♦ యశముల, ధర్మంబు
వలనఁగలుగు ఫలము ♦ గలుగు క్షమను. ౭౪ 932

సీ. కానఁ బుత్త్రికలార ! ♦ క్షమయె యశస్సత్య, యజ్ఞదానంబుల♦ట్లమలధర్మ
మునగు; నోరుపుగల్గు♦టనె చరాచరజగంబును భూమిపైనుండు ♦ ననివచించి
యమరవిక్రముఁడైన ♦ యక్కుశనాభుండు కొమరితల నీవిధః♦గొలిపి యంతఁ
గార్యమాలోచింపఁ ♦ గడుఁ గుశలుండౌటచేతఁ గన్యాదాన♦మే తెఱఁగునఁ

తే. జేయఁదగు సత్కులంబును ♦ బ్రాయము మొద
లైన గుణములుఁగల్గిన ♦ వానికెవని
కీయఁదగు వీరినంచని♦యెంచి మంత్రి
వరులతోఁగూడి యోజించెఁ ♦ బ్రజ్ఞమెఱయ. ౯౺ 933

సీ. ఏదేశమునయందు ♦ నేకాలమున వీరి నీయంగఁ దగునంచు ♦ నెన్నికమదిఁ
బుట్టఁగా మంత్రిస♦మూహమ్ముతోఁగూడి కార్యమాలోచించు ♦ కాలమందు
నూర్ధ్వరేతస్కుఁడై ♦ యురుతరమంగళాచారుఁడై చూళియన్ ♦ పేరఁబరఁగు
మునివర్యుఁ డొక్కఁడు ♦ మోదంబునన్ వేద, సమ్మతతపము ని♦ష్ఠ నొనరించు

తే. చుండె నక్కాలమునయందు ♦ నూర్మిళయను
దానికూఁతురు సోమద♦మాననీయ
చరితగంధర్వవనిత య♦చ్చటికి నేగి
యతనిసేవించె రామ ! నీ♦కగు శుభంబు. ౧౨ 934

క. మునిపతికి మ్రొక్కి ధర్మం,బున నిరతింగల్గు నాతి♦మునియాశ్రమమం
దెనివాసము చేసి మహా, వినయమునన్ గొల్చుచుండె ♦ వేడుకమీఱన్. ౧౨౺

క. కొలఁది దినంబుల కమ్ముని, కలరెన్ సంతుష్టి దేవ♦తాంగన యెడ నా
యెలనాగచేయు సేవా, ఫలమగు కాలంబు రాఁగఁ ♦ బ్రమదము మీఱన్.

క. సురకన్యం గని సేవా, నిరతికి సంతుష్టి గలిగె ♦ నీకు శుభంబౌఁ
దరుణీ ! నీకుం బ్రియముగ, జరపందగు కార్యమెద్ది ♦ చయ్యనఁ జెపుమా.౧౪

క. కోరినకోరికఁ దీర్చెద, నారీమణి ! యనిన మాని♦నాథుని మదిలోఁ
గూరిమిగలిగెఁ గదాయని, చారుగళస్వనము తనరు♦చాన యెఱింగెన్. ౧౪౺

క. మాటలనేర్పునఁ దనరెడు, బోటి ! యిదే సమయమనుచుఁ♦బొంగి వచించెన్
మాటలయందనదృశమగు, పాటవమున నలరు మాని♦పాలకుతోడన్. ౧౫

తే. బ్రహ్మవర్చస్సుచే నెల్ల♦వారి మించి, బ్రహ్మతుల్యుఁడవై తపో♦రాశివగుచుఁ
దనరుచుందువు ధార్మికో♦త్తమ మహాత్మ !, యట్టి నీవిఁగదే నాకు♦నాత్మజన్మ.

క. తనయుండు బ్రహ్మశక్తిని, గనువాఁడుగ నుండవలయు ♦ జ్ఞానసరమానీ!
విను భర్తలేని నన్నుం, గని యెంచకుమయ్య ! విధవఁ♦గా నీమదిలోన్. ౧౬౺

తే. నీకు శుభమగు మునివర్య ! ♦ నాకునింత
దనుకఁ బురుషుండు లేఁడిపు♦డును దలంప
భార్యగానేరికైన నే♦బ్రహ్మచారి
ణిగనె యుండుదు నిష్ఠచేఁ ♦ దగి మహాత్మ !. ౧౬౺ 942

క. మునివర ! శరణుం జొచ్చితిఁ, గనుకఁ దపశ్శక్తి నాకుఁ ♦ గరుణింపు మిఁకం
తనయునన్ బ్రహ్మర్షియుఁ, దనయుఁ బ్రసన్నుఁడయియిచ్చెఁ♦దనమాననజున్.

ఆ. బ్రహ్మదత్తుఁ డనఁగఁ ♦ బరఁగెఁ జూళికుమారుఁ
డమ్మ రాజకులజ ♦ యాట నాతఁ
డట్టివాఁడె యయ్యె ♦ నటఁ గుశనాభుండు
దనయులను నొసంగఁ ♦ దలఁచునపుడు. ౧౮ 944

సీ. సోమదాంబకు నాత్మ♦జుండగు నాబ్రహ్మదత్తుండు స్వర్గప♦త్తనమునందు
నతిశయిల్లు విభూతి ♦ నలరు నింద్రునిఁబోలి కాంపిల్యపురమునఁ ♦ గడుసమృద్ధి
నివసించియుండె సు♦నీతిచే మించు నాకుశనాభభూపాల♦కుండు బ్రహ్మ
దత్తునికిం దన♦తనయల నూర్వుర నియ్యఁదలంచి యా♦నృపవరేణ్యుఁ

తే. బిలువఁగాఁ బంచి నెమ్మది ♦ ప్రియమునొందఁ
దనదు తేజంబు దీపింప ♦ ధర్మబుద్ధి
నొసఁగె శక్రసమానుఁడా ♦ యుర్విభుఁడు
వారిఁ బెండ్లాడె క్రమము త♦ప్పక ముదమున. ౨౨ 945

చ. తమకరముల్ మహీవిభుఁడు ♦ తాఁకినయంతనె వారు కుబ్జభా
వమును ద్యజించి తాపమును ♦ బాసి యెసంగెడు కాంతియు క్తిమై
నమలత గానుపింపఁ జెలు♦వాఱిరి వాయువిముక్తలైన యా
ప్రమదలఁ గాంచి తండ్రి గుణ♦వర్ణ్యుని నాథునిఁ బొందిరించెదర్. ౨౩ 946

మ. పరమామోదము నొంది యెంతయును సం♦భావించి జామాతనున్
దపుణీసంఘముతోడ ఋత్విజులతో ♦ దాఁబంపెఁ గాంపిల్యమున్
పురికిన్ సోమద యంత సంతసమును♦ప్పొంగంగఁ గోడండ్ర సా
దరమొప్పం దగు భంగిఁ గాంచెఁ దనయున్ ♦ దాత్పర్యమేపారఁగన్. ౨౬

క. అనురూపదారలం దో,డ్కొని వచ్చుటఁ జూచి యంతొ ♦ కోరికఁ గాంచెన్
వినుతించెం గుశనాభుని, వినుమో రఘువర్య ! యవలి♦వృత్తాంతంబున్. ౨౬

ముప్పదిమూడవ సర్గము సంపూర్ణము.

---

౩౪ - వ సర్గము.

విశ్వామిత్ర కౌశికీనదుల వృత్తాంతము.

క. అల బ్రహ్మదత్తుఁ డిటు పెం,డిలియై తనపురికినేగ ♦ నెలఁతలతోడన్
గులమును నిలుపఁగఁ గొడుకులు,గలుగుటకై యిష్టిఁ జేయఁ♦గడఁగెన్ విధిగన్.

క. తనయవిహీనుం డగుట కు,శనాభుఁ డక్కాలమంత దీర్పఁ♦జాలెడు, నొకయి
ష్టిని జేయుచుండ బ్రహ్మకుఁ,దనయుఁడు దారుఁడగు కుశుఁడు♦తనయునకనియెన్.

మ. తనయా ! ధార్మికుఁడౌ తనూభవుఁడు తా♦తంబోలువాఁడుద్భవిం
చును నీకాతఁడు గాధినామమున మిం♦చుంజుమ్ము తత్ప్రాప్తిచే

ఘనమై శాశ్వతమైనకీర్తియలరుం ♦ గాకంచు బోధించి తాఁ
జనియెన్ శాశ్వతధాతృలోకమున కం♦చద్వ్యమమార్గంబునన్. ౪ 951

క. మతిమంతుఁడు కుశనాభ,క్షితివిభుఁడు ఘృతాచియందు ♦ స్థిరధర్మగుణ
ప్రతతియగు గాధినామక, సుతునంతటఁగాంచె నతఁడె♦సూ నసుఁగనియెన్. ౫

తే. వఱలె ధర్మాత్ముఁడై గాధి♦వసుమతిపతి, కుశునికులజుండనౌటఁ గా♦కుత్స్థ నేను
గౌశికుఁడనై తిఁ జాల వి♦ఖ్యాతిఁగన్న, సత్యవతి యక్కయగునాకు♦సరసధిషణ.

సీ. ఆమె ఋచీకుఁడన్ ♦ ఖ్యాతిఁజెందిన మునిఁ బెండ్లాడిపతికెద్ది ♦ ప్రియమొ దాని
నాచరించుచును దే♦హంబుతోఁగూడ స్వర్గమునొందె నంతమా♦త్రంబె కాదు
వినుము కౌశికి యను♦పేర మహానదియై పూజ్యచారిత్ర♦యై వెలుఁగు
నట్లుండనేలన ♦ నైహికాముష్మికములు గల్గుటకు శ్లాఘ్య♦మును బవిత్ర

తే. జలముగల రమ్యనదియయి ♦ యలహిమాద్రి
నాశ్రయించె స్వర్గమునుండి ♦ యవతరించి
యామె పెద్దక్కగావున ♦ నామెయందు
గలుగు నెయ్యంబువలననే ♦ నేను మిాఱ. ౯౹ 954

క. హిమవత్పార్శ్వంబున సౌ,ఖ్యముగా నివసించుచుందుఁ; ♦ గౌశికియును నా
హిమవత్పార్శ్వంబున నే, సుమహితగతిఁ దనరుచుండుఁ ♦ జుమ్ము రఘువరా !.

చ. ఋతమున ధర్మమందుఁ దగి ♦ యెంతయుఁ బావనరూపయై పతి
వ్రతయయి యొప్పుమిాఱుచు స్ర♦వంతులలోపల మేటియౌచు సం
స్తుతిగను నద్ది నేనును గ్ర♦తుక్రియఁజేయఁగ దానిమాని యీ
క్షితికరుదెంచి యుందుఁ గృత♦కృత్యుఁడనై యని జుమ్ము రాఘవా !. ౧౧౹ 956

తే. నీదు తేజంబునం జేసి ♦ నేను బూని
సట్టి యజ్ఞము నెఱవేర్తె ♦ నయ్య ! రామ !
యిదియె నాదగునుత్పత్తి ♦ యిదియె యస్మ
దన్వయోత్పత్తి, చరితమ♦హార్య తేజ !. ౧౨౹ 957

క. అప్పటి నీప్రశ్నమునకుఁ, జెప్పితి నీదేశవిభవ ♦ సిద్ధుల రామా !
యిప్పటిగాథల నీకేఁ, జెప్పుటచే రాత్రికొంత ♦ చెల్లెను సుమ్మా !. ౧౩౹ 958

క. నిదురింపుమింక నీక,భ్యుదయంబులు గల్గుఁగాత ♦ మోకాకుత్స్థా !
నిదురను మానిన, గతి సా,గదు పక్షులు తిరుగకునికిఁ ♦ గదలవు ద్రుమముల్.

చ. పులుఁగు లరణ్యజంతువులు ♦ భూరుహభాగములందు నిద్రతో
మెలఁగెడు నన్నిదిక్కులను ♦ మిక్కిలి చీఁకటు లావరించెడున్
మెలమెల సంజయేగె నదె ♦ మింటఁ దురంగమాఖంబులైన తా
రలుడువులొప్పఁ జూడఁబడె ♦ రాజిలు నేత్రము లొప్పునట్లుగన్. ౧౬ 960

క. చలివెలుఁగులు గల శశి తమ,ములఁ జెందుచుఁ బ్రాణిచి త్త♦ముల కాత్మకరం
బుల నుల్లాసముఁ గూర్చుచు, నలరుచు నుదయించెఁ దూర్పు♦నందురఘువరా!

తే. నిశఁ జరించెడు ఘూకాది♦నీచజములు
తిరుగుచున్నవి యిటునటు ♦ తీక్ష్ణరూపు
లగుచు మాంసాశనులు నగు ♦ యక్షరాక్ష
సులగణము సంచరించెడి ♦ నలుదెసలను. ౧౮ 962

చ. ఉరుతరనైజతేజమున ♦ నొప్పుమహాముని యిట్లుపల్కి ని
ద్దురఁ గన నూరకుండ ముని♦ధూర్జటులందఱు మేలుమేలటం
చరుదుగ సన్నుతించి కుశి♦కాన్వయ మీయది గొప్పదాచు ధ
ర్మరతిఁ జెలంగుచుండుఁ గుశ♦రాజకులోద్భవులందఱు త్తముల్. ౧౯ 963

మ. చతురాస్యుం బురుడించువారు లసద♦చ్ఛఖ్యాతిఁగన్నట్టి నీ
వు తరఁగా గాధిసుతా! మహాత్ముఁడవు త♦ద్భూపాలసంఘంబులో
క్షితి నీవంశముఁ జక్కఁగా వెలుఁగఁగాఁ ♦ జేయుణ్ సరిద్వర్యయం
చతిసంతోషమునన్ నుతింప నతఁడు♦ద్యన్మోదమగ్నాత్ముఁడై. ౨౧ 965

తే. అస్తమించిన సూర్యుని♦యట్లు నిద్రఁ,బొందె లక్ష్మణుతోడ రా♦ముండు నిదుర
వలన నించుక విస్మయ♦మొలయ మాని,దివిజవర్యునిఁ బొగడి ని♦ద్రించెనంత.

ముప్పదినాల్గవ సర్గము సంపూర్ణము.

---

3౫ - వ సర్గము.

గంగాపార్వతుల జన్మవృత్తాంతము

సీ. ఆనదీతీరంబు♦నందు మానులఁగూడి రాత్రి శేషమును ని♦ద్రాభరమున
గడిపి గాధేయుండు ♦ క్రన్నన మేల్కని తెలతెలవాఱుట ♦ తెలిసి రామ
చంద్ర! రాత్రిగతించె ♦ జరగుచున్నది తొలుసంధ్య, లేలెమ్మిఁక ♦ సత్వరముగ
నీకు శుభంబగుఁ ♦ గాక ప్రయాణంబు సేయుఁబూనుమటన్నఁ ♦ జిన్నిసోద
రునితోడ లేచిప్రా♦ద్దునఁ జేయఁ దగినట్టి కార్యంబులం దీర్చి ♦ గమనమునకు

తే. సమ్మతించి మునీంద్రుతో ♦ క్ష్మాసురేంద్ర!
పావనజలంబు గల్గు నీ♦భవ్యనదియు
నల్పజలమును బులినత♦లాభిరామ
మును నగుచు నొప్పుచున్నది ♦ కనహితముగ. ౩ 966

క. ప్లవసాహాయ్యము లేకయె, స్రవంతి దీనిందరింపఁ ♦ జాలుదుమిపుడె
ట్టివిధమున నిందు దాఁటం,గవచ్చునో తెల్పుమన్నఁ ♦ గౌశికుఁడు తమిన్. ౪

క. ఈదారి దాఁటవలెనని, యేఁ దలఁచితి మున్నె మదిని ♦ నీపథమున నే
పోదురు మహర్షులనఁగా, నాదారిననే ప్రయాణమయి ♦ యందఱొగిన్. ౫

చ. చనుచు వనౌఘముఁ గనుచుఁ ♦ జయ్యన దూరము పోయిపోయి యా
దినమున నర్ధమేఁగఁగ, న♦దీవర నాఁ బృథుకీర్తిఁ గాంచి స
న్మునిగణ సేవితాంగియయి ♦ పొల్చినగంగను జూచి రద్దిపా
వనజలమొప్ప హంసము♦ఖవారి పతత్రియుతిన్ వెలుంగుచున్. ౮౪ 969

క. కనుఁగొనఁగాఁ దగునాగంగను గాంచి మునీంద్రగణము ♦ క్ష్మాపతిసుతులున్
మనములఁ బొంగెడు మోదం, బున నాతీరమున విడియఁ♦బోలునటంచున్.

ఆ. నిశ్చయంబుసేసి ♦ నిల్చి యవ్వల జల,కంబులాడి వారు ♦ క్రమము దప్ప
కుండఁబితరులకును♦నొగి ఋషులకుఁ దర్ప,ణమునొనర్చి వేల్చి♦రి ముదమొప్ప.

ఆ. యజ్ఞశిష్టమగుట ♦ నమృతతుల్యంబగు, నాహవిస్సు మెక్కి ♦ యతిముదంబు
పొదలునట్టి చిత్త♦ముల నిర్మలంబగు, గంగయొడ్డుఁ జేరి ♦ కలిసి వారు. ౧౦

సీ. ఆగాధితనయు మ♦హాత్ముని గొల్చుచుఁ గూరుచుండిరి చుట్టు ♦ కుతుకమలర
నంత నప్పుడు రాముఁ ♦ డా కౌశికునితోడఁ బలికె నీగంగ త్రి♦పథములందుఁ
బ్రవహించినట్టి య♦వ్వార్తను వినుపింపు మద్ది ముజ్జగముల ♦ నావరించి
నదనదీపతి యగు ♦ నుదధి నెవ్విధిఁ జెందె వినఁగోరువాఁడ నే♦నని నతని

తే. ప్రశ్నమాత్మను బురికొల్ప ♦ బ్రహ్మమౌని
దానియుత్పత్తివృద్ధులఁ ♦ బూనిచెప్పఁ
దలఁచి యిట్లను గైరిక♦ధాతునిలయుఁ
డైన తుహినమహీధ్ర నా♦యకుఁడు తనరు. ౧౩౪ 973

చ. అతనికి లోకమందెచట♦నైనను జక్కఁదనంబునందుఁ దు
ల్యతగలదంచుఁ జెప్పఁదగ♦నట్టికుమారికలిద్దరైరి మే
రుతనయయౌ మనోరమ సు♦రూప సుమధ్యమ యైనతన్వి యా
క్షితిధరపత్నియయి ♦ చెల్వమరం, గనె, గూఁతులం దమిన్. ౧౫ 974

చ. ఇరువుర యందు శైవలిని ♦ యామెయె పెద్దది యామెచెల్లెలై
పరఁగు నుమాఖ్యయే; త్రిపథ♦వాహినియై తగునట్టి గంగని
మ్మరుదుగ దేవకార్యమును ♦ సార్థకమై తనరంగఁజేయ భూ
ధర యనిదేవతల్ పలుక ♦ ధర్మమటంచు హిమాద్రి, ప్రీతితోన్. ౧౮౪ 975

ఆ. ఇచ్ఛవచ్చినట్టు ♦ లెందేని ప్రవహింపఁ, జాలి లోకములకు ♦ మేలిపావ
నత్వమొసఁగు గంగ ♦ నైజపుత్రికనిచ్చె, ముజ్జగములకు హిత♦మును దలంచి.

క. సురలు త్రిలోకహితంబును, నిరతము గోరుదురు గాన ♦ నింగికి హిమవ
ద్వరకన్యక గంగను స,త్వరగతిఁ గొని చనిరి పండెఁ ♦ దమ పనియనుచున్.

సీ. తుహినభూధరుని కూఁ♦తులలోన రెండవదగు నుమ యుగ్రమౌ♦నట్టి వ్రతముఁ
గొని తీవ్రతపమె యౌ♦ధనమని భావించి పరశివుంగోరి త♦పంబు సలిపె
లోకనమస్కృత♦యౌ కూఁతు నుమను సమానరూపుండయి ♦ మాన్యుఁడైన

శంకరునకు నిచ్చె ♦ శైలవస్యుండిట్లు గంగానదియు నుమా♦కాంతయునిల
తే. సర్వజనపూజనీయులు ♦ చారుగమన !
వత్స! ముమ్మార్గములను బో♦వంగఁ జాలు
గంగ యెటు తొల్తపాతెనో ♦ గగనమందు
నావిషయమును దెల్పితి ♦ నవలవినుము. ౨౩ 978

ఆ. దురితాఘ యగుచుఁ ♦ దోయప్రవాహసం
పూర్ణయగుచు నలరు ♦ భూధరేంద్ర
తనయగంగ, దేవ♦తానదియయి దేవ
లోకమునకుఁ దానె ♦ ప్రాఁకె రామ!. ౨౪ 979

ముప్పదియైదవ సర్గము సంపూర్ణము.

3౬-వ సర్గము.

పార్వతీ వృత్తాంతము.

చ. అనియతఁడిట్లు చెప్పుటయు ♦ నార ఘుపుంగవు లిట్టిరాకథల్
విని మునసుంది యిట్లనిరి ♦ వేడుక మీఱఁగ మౌనివర్య! గో
త్రనృపతి పెద్దకూఁతురయి ♦ రంజిలు శైవలినీచరిత్రముల్
వినుతము ధర్మయుక్తమును ♦ వింటిమి మీ రిసుమంతచెప్పఁగన్. ౧౫ 980

చ. సకలమెఱుంగువాఁడవు వి♦శాలతరంగిణిదైన గాధనుం
బ్రకటముగాఁగ భూస్థలిని ♦ స్వర్గమునందగు దానినెల్ల గా
శిక! యెఱిఁగింపుమా కడుఁ బ్ర♦సిద్ధినిగాంచిన శైలరాజక
న్యక త్రిపథంబులం జనియె♦నంటిరి దానికి హేతువెద్దియో. ౩౫ 981

క. సరిదుత్తను గంగ యదే, కరణిం ద్రిపథగ యటన్న ♦ ఖ్యాతింగనియెన్
అరుదగు కృత్యము లెయ్యవి, జరపి నదీవర్య యనెడు ♦ సత్కీర్తిఁగనెన్. ౪

క. అని యడిగిన రాకొమరులఁ, గనుచుఁ దపోధనుఁడు, గంగ♦గాథను మీకే
వినిపించెద నంశయుసని, మునిమధ్యస్థలి వసించి ♦ ముదమునఁ బల్కెన్. ౫

సీ. కాకుత్స్థ! మును నీల♦కంఠుండు పార్వతిఁ బెండ్లియాడి తపస్సు♦పెంపుఁగల్గు
వాఁడయ్యు మన్మథ♦బాణాగ్నులఁ దపించిపార్వతిఁ గని మోహ♦పరవశుఁడయి
కామకేళింగూడఁ ♦ గా సనుకట్టె నంసనురవర్షసహస్ర♦ముల్లె గడచెఁ
గాని కుమారుఁడా♦కాంతయందతనికిఁ గలుఁగఁడయ్యెను సుర♦గణము బ్రహ్మ

తే. మొదలుగా నీసుదంతకుఁ ♦ బుట్టు భూత
మును సహింపఁగ నెవ్వఁడ♦గును సమర్థుఁ
డని భయంబునుబొంది య♦య్యమరనాథు
కడకె చని సాగిమ్రొక్కి య♦ప్పుడిటులనిరి. ౮౫ 981

ఉ. నీవు జగద్ధితంబు మది ♦ నిల్పి తదాచరణాదరుండవై
దేవపరుండవై తగుదు ♦ దేవతలిప్పుడు నీమహాంఘ్రిరా
జీవములాశ్రయించిరిదె ♦ చెల్వమరం గరుణింపవే మహా
దేవ! భవత్సుతేజమున ♦ దివ్యసుతుండుదయింప నాతనిన్. ౯॥ 985

క. ధరియింపలేవు లోకము, లరయుము తద్విధము మదిని ♦ నామ్నాయోక్తం
బురుశాంతమునౌ యోగము, గిరిజాయుక్తముగఁ జేసి ♦ కీర్తిం గనుమా. ౧౦॥

తే. మూఁడులోకమ్ములకు హిత♦మ్ము నొనరించు
పనికిఁ దేజోమయంబగు ♦ తనువునందె
నీదు రేతస్సును ధరింపు ♦ (నిఖిలలోక
ములను గావుము తన్నాశ♦ము హితమగునె.) ౧౧ 987

చ. అనియిటులాడుచున్న దివి♦జావళివాక్యము లాలకించి లో
కనిచయశాసకుండు శితి♦కంఠుఁడు దేవతలార! యట్లయా
ననిమతిఁజేయుఁగా నచించె నిఁక ♦ నట్టులె దీనిధరించువాఁడ నా
తనువున శైలరాట్సుతయుఁ ♦ దాల్చును శోణితమాత్మయందునన్. ౧౨॥ 988

క. సురలును లోకంబులు సుస్థిరసౌఖ్యము నొందుఁ గాక ♦ చెప్పెద వినుఁడీ
సురలార! మునుపె జాఱిన, వరమామక తేజమును నె♦వండు ధరించున్. ౧౩॥

ఆ. అద్ది నిరుపమాన ♦ మగుట స్వస్థానమ్ము, నుండి జాఱియుంట ♦ బెండువడక
తాల్పఁ జాలువానిఁ ♦ దలఁపోసి చెప్పుఁడీ,యనిన శివునితోడ♦నమరులనిరి.౧౪॥

క. చలనము నొందిన తేజము, నిల యిది తాల్చునన శంభుఁ ♦ డిల విడువఁగ, న
య్యిల యఖిలము తేజమప్పుడ, కలయన్ వ్యాపించె సగిరి♦కాననభూమిన్. ౧౫

సీ. ఇట్లు భూభాగంబు ♦ నెల్లను లోఁగొను నావీర్యమును జూచి ♦ యమరులెల్ల
భయఁపడి తమవెత♦భయమునొందినయగ్నిఁగని భీతియేలొకో♦గంధవహునిఁ
గలిసి ప్రవేశింపు ♦ మలరెడు శివవీర్యమున ననఁజొచ్చి దా♦ని, ననలుండు
వ్యాపించెనందున ♦ వాయువుతోఁగూడ నది శ్వేతపర్వత ♦ మప్పుడయ్యెఁ

తే. గాలపరిపాకవశమునఁ ♦ గమ్రశరవ
ణముగ నదిమాఱె సూర్యాగ్ని♦సమముగాఁగ
వెలిఁగె నయ్యది యద్దాని♦వలనఁ గలిగె
నగ్నిజుఁడు కార్తికేయుండు ♦ నైనసుతుఁడు. ౧౬॥ 992

చ. అతఁడురుతేజుఁడై వెలసె ♦ నంతట మౌనులఁగూడి దేవతా
ప్రతతివ్యవాయముం జెఱుచు ♦ పద్ధతిఁబూనిన దానఁ గోపమా
శితిగళశైలజాతలను ♦ జెందెనొ? యెమొకొ? యంచు వారియా
దృతిఁ గనఁ గోర్కెనర్చనల ♦ నెంతయుఁ దన్పెను సంతసంబునన్. ౧౭॥ 993

క. తదనంతర మాపార్వతి, త్రిదశులఁ గని యిట్లు పల్కెఁ ♦ (బ్రియసంగమభం

గదకృత్యము చేసితిరి గ,ద దానికిం బ్రతిఫలంబు ♦ తప్పక గలుగుఁగ. ౨౦ 994

ఆ. దాని ననుభవింపఁ♦దగు మీకునని భాస్క, రాభయైన గిరిజ♦యపుడె జలముఁ
గొని) సకోపచిత్త♦మును రక్తనయనంబు,లమర శాపమిచ్చె♦నమరుల కిటు. ౨౦౻

చ. తనయునిఁ గాంచఁగోరి ప్రమ♦దంబున భర్తను గూడు వేళ న
ప్పనికి విఘాతముం గలుగు♦పద్ధతిఁ బూనితి రట్టులౌట నిం
కను బడయంగ నేరరు స్వ♦కాంతలయందుఁ దనూజులఁగ భవ
ద్వనితలు నేఁటినుండియును ♦ వంధ్యలె యాదురు నిశ్చయంబుగఁ. ౨౨ 996

క. అని సురులకు శాపంబిడి, తనశాపమహాగ్నిబాధ ♦ ధరణికిఁ గల్గిం
పను దలఁచి యోసి ధరణీ!, విను నీవిఁక నూపరాది ♦ వివిధవిధములఁ. ౨౩

తే. చూడఁబడుదువు పెక్కు రా♦జులకు భార్య
వగుదు, వో దుష్టబుద్ధి! నా♦కాత్మజుండు
గలుగుటకు నోర్వవైతివి ♦ గాన నాదు
శాపమున నీదు ప్రకృతి చం♦చలతనొందు. ౨౪ 998

క. తనయజనితసంతసమును, గనకుందువుగాక నీవిఁ♦కఁ భూదేవీ!
యని శపియించెను; శాపం, బును గని సిగ్గొంది, రావి♦బుధు;లట మీఁదఁ.

చ. హరుఁడు గిరీంద్రపుత్రి యిడి♦నట్టి మహోత్తరశాపపావకుఁ
మరలుపరామి నాదివిజ♦మండల మార్తిదపించుచుండ నె
వ్వరుసను జూడరామిఁ దన♦స్వాంతమునం దలపోసిపోయె న
వ్వరుణుని యాధిపత్యమున ♦ వర్ధిలు దిక్కున కాత్మదేవితోఁ. ౨౬ 1000

క. చనిచని హిమవత్పార్శ్వం,బున నుత్తరనుందు దాని ♦ మూర్ధంబున దే
వినిఁగూడి తపమొనర్పం,గను సంకల్పించె నీల♦కంఠుఁడు వత్సా!. ౨౭ 1001

తే. రామ! విస్తరముగ గిరి♦రాజపుత్రి
చరితమును జెప్పినాఁడ ల♦క్ష్మణుఁడు నీవు
గంగమహిమము, స్కందుండు ♦ గలుగుటయును
దెలుపువాఁడ వినందగు ♦ నెలమి దీని. ౨౮ 1002

ముప్పదియాఱవ సర్గము సంపూర్ణము.

౩౭-వ సర్గము.

కుమారస్వామి జననము.

సీ. తొల్లి మహేశ్వరుం ♦ డుల్లమేకాగ్రముగాఁ దనరారంగఁ ♦ గడుఁదపమ్ము
సేయుచుండఁగ సురల్ ♦ క్షితిసురమానులు సేనాపతిని గోరి ♦ సృష్టికర్త
కడకేగి వీతిహో♦త్రుఁడు శక్రుఁడాదిగాఁగలుగు దేవతలెల్ల ♦ గాఢభక్తి
భగవంతుఁడైన యా♦బ్రహ్మకుఁ బ్రణమిల్లి మును మాకు సేనాప♦తినిని మీర

తే. లోనఁగి యుంటిరి గాదె [యా♦యుగ్రశత్రు
సూదనుండగునట్టి త్రి♦శూలి యిప్పు
డట్టికృత్యంబునన్ నిల్వఁ♦డయ్యెఁ దండ్రి
యగు నతండిప్డు తుహినాచ♦లాగ్రమందు]. ౨౻ 1003

చ. పెనుతపమూని పార్వతిని ♦ ప్రేయసిఁ గూడియె దానిసల్పుచున్
మనమున దేవకార్యమును ♦ మంతనమైనను జేయకున్న వాఁ
డన నిఁకఁజేయఁగాఁదగిన♦యట్టి జగద్ధితకృత్యమెద్ది? యో
వనజభవా! ఘటింపఁదగు♦వాఁడవు నీవెకదా మహాప్రభూ!. ౩౻ 1004

క. అంతయు నెఱిఁగినవాఁడవు, చింతించిన మాకు నీవె ♦ జీవమనుచు ని
శ్చింతయు నాడిన సురవా, క్సంతతి విని లోకకర్త ♦ సకలమెఱుఁగుటన్. ౪౻

చ. హరుఁడు మహోగ్రమౌ తపము ♦ నందినవాఁడు సురల్పరాదదే
వరుసను దత్ప్రియత్నమగు ♦ వట్టిది యంచుఁదలంచుచున్ మనో
హరతరవాక్యముల్ పలికి ♦ యయ్యమరావళి నూఱడించి యో
సురవరులార! శైలసుత♦సూనులఁ గాంచకయుండ మిమ్ములన్. ౫౻ 1006

క. శపియించెఁగాన నిఁక మీ,రు పకంతులవలనఁ బ్రజను ♦ రూఢిగఁ గనలే
రు పతివ్రతయగు పార్వతి, శపథమమోఘమ్ము మీకు ♦ సంశయమేలా!. ౬ 1007

చ. ఋతము వచించినాఁడ గతి ♦ యేమిఁక నందురయే నవ్చించెదన్
హుతవహుఁడీ మహామహిమ ♦ నొప్పెడు నభ్రసరిత్తునందు న
త్సుతుఁగను నాతఁడుద్ధతుల ♦ శూరులవైరులఁ ద్రుంప శక్తుఁడౌ
నతఁడగు దేవసైన్యపతి ♦ యాతని నగ్నితనూజుఁ బ్రేమచేన్. ౭ 1008

ఆ. శైలరాజతనయ ♦ సరిదుత్తమఖ్యాతి, నలరు గంగ గాంచు; ♦ నప్పువలని
ప్రీతిచేత నుమయు ♦ నాతనిఁ గైకొను,నలరుఁ డింక సంశ♦యంబు లేదు. ౮

క. చతురాస్యుం డిటు పల్కినఁ,గృతార్థులుగఁ దమ్ముఁ దలఁచి♦యెంతయు భక్తిన్
శతధృతికి మ్రొక్కి పూజించి తరలి గని రంత ధాతు♦చిత్రితశిఖరిన్. ౯ 1010

తే. అద్రి కైలాసమనుపేర ♦ నలరు నచట.
హరుని తేజంబునందు మూ♦ర్త్యంతరమున
నున్న యగ్నినిఁ జూచి యో♦హుతవహా! త్రి
దశులకార్యంబు ఘటియింపఁ ♦ దగును నీకు. ౧౦ 1011

చ. విను మది యెట్టులన్న గురు♦వీర్యము గల్గినవాఁడవీవు కా
వునఁ, దుహినాద్రిజాతయయి ♦ పొల్చెడు నాకధునీలలామ యం
దున శివవీర్యమున్ విడువు ♦ తూర్ణముగా నని యాజ్ఞసేయ న
య్యనలుఁడు నట్లెయౌననుచు ♦ నాధృతి వారలఁబంపి యంతటన్. ౧౧౻ 1012

క. గంగకుఁ జని యతఁడిట్లనుఁ, బొంగారెడు చూలుఁ దాల్పు ♦ పొలఁతీ యిదియు

త్తుంగామోదనమా సుర,పుంగవులకు ననుచు నగ్ని♦పూన్కి వచించెన్. ౧౨

చ. అనలుని మాటలన్ విని, యొ♦యారము మీఱఁగ నొక్క లేమయై
తనరెడు గంగఁజూచి మహి♦తంబగు రూపవిలాసమెన్ని కా
మనియత బద్ధచిత్తుఁడయి ♦ మానిత శంకరవీర్య మంత నొ
య్యనఁ దన దేహభాగముల♦యందలరారెడు దాని నగ్నియున్. ౧౩ 1014

ఆ. విడిచి గంగఁబట్టి ♦ తడవు సేయక దాని, యవయవములయందు ♦ హరునివీర్య
మపుడు కొఱఁత లేక ♦వ్యాపించునట్లుగాఁ,దడిపె నద్ది చెలఁగెఁ♦దనువునిండ.౧౪

సీ. దహను తేజము తన్ను ♦ దహియింప నతిదుఃఖితాత్మయైగంగయ♦య్యమరవరుల
కెల్లఁబురోహితుం ♦ డీడ్యుండునగు నగ్నిఁ గనిపల్కె నీతేజ♦మును ధరింపఁ
జాల నయ్యది వృద్ధి♦నేలాగునం గనుననిన హుతాశనుం♦డనియె నిదియె
హిమవదద్రీశ్వర ♦ మిద్దానిపాదంబునందె గర్భంబు ♦ సుందరాంగి

తే. యునుపుమన గంగ యమ్మాట ♦ విని యెసంగు
కాంతి నలరారుచున్నయా♦గర్భమచటఁ
దనదు నవయవములనుండి ♦ తఱయక విడి
చెను, దరంగిణినుండి వ♦చ్చి ధరఁబొంది. ౧౬ 1016

చ. తనరెడు రుద్రతేజమది ♦ తప్తహిరణ్యనిభంబునై లస
త్కనకము మేలివెండియును♦గా నలరారెను గృష్ణవర్ణమా
నినుమును రాగియున్ గలిగె ♦ నెంతయు నందలి క్షారయోగతన్
గనఁబడె సీసముం ద్రపువు♦గా నటఁ దన్మల మిత్తెఱంగునన్. ౧౯ 1017

ఆ. గంగనుండి వెడలు ♦ ఖండపరశువీర్య,మిలను వివిధధాతు♦వులుగఁ బరఁగె
నట్లుగర్భమునుప ♦ నా శ్వేతపర్వత, జనితమైన తెల్లు ♦ వనము మిగుల. ౨౦

క. దానివెలుంగున మెఱయుచుఁ, దానాపర్వతముతోడఁ ♦ దపనీయమయం
బై నెఱిఁ గన్పడియెన్ రఘు,భూనాధకులాబ్ధిచంద్ర! ♦ పూనిక వినుమా!.౨౧

తే. నాఁటఁగోలె సువర్ణమ♦నలసమాన
కాంతిఁ దగి జాతరూపమన్ ♦ ఖ్యాతిఁ బడసెఁ
బురుషశార్దూల! యావనం♦బునఁ గలతృణ
తరులతాగుల్మములు స్వర్ణ♦తం జెలంగె. ౨౨ 1020

ఆ. గంగ తెల్లునందు ♦ గర్భంబు విడిచిన, యంత శిశువు పుట్టె ♦ సమరవిభుఁడు
మొదలు గల్గు దేవ♦ముఖ్యులు కృత్తిక,లకుఁ గుమారునిచ్చి♦లలితభణితి. ౨౩

సీ. క్షీరప్రదానంబు ♦ సేసి యాతనిఁ బెంపుఁడని నియోగింప న♦య్యతివలెల్ల
మాకెల్లఁదనయుఁడౌఁ ♦ గాక యీతఁడటంచు మంచిసంకేతమ♦మరులతోడఁ
గావించుకొని యప్డు ♦ గల్గిన శిశువున కెలమిఁబాలొసఁగ మొ♦దలిడిరంతఁ
గార్తికేయుఁడటన్న ♦ ఖ్యాతిజగత్త్రయంబునఁ బొందు నీశిశు♦వనుచు సంది

తే. యంబు లేదనుచును బల్కి ♦ రసురులెల్ల
వారిపల్కులు విని యల్ల ♦ వనిత లగ్ని
భంగి గురుకాంతి నొప్పి గ♦ర్భజలమందు
మగ్నుఁడై యున్న ముద్దుకు♦మారుఁ గాంచి. ౨౬. 1022

క. ముదమున గర్భస్రవమెల్లఁ దొలంగెడునట్లుగా జ♦లకమార్చిరి యా
త్రిదశులు స్కందుండనుపే, రొదవును వీనికినటంచు♦నొయ్యనఁబల్కన్. ౨౬½

తే. స్కందుఁడను ఖ్యాతినింగాంచెఁ ♦ గార్తికేయుఁ
డపుడు గర్భస్రవముచుండి ♦ యవనిఁబడిన
కారణంబున, నంతన♦కాంతలెలమి
స్నానకృత్యంబు చక్కఁగ ♦ జరపి యవల. ౨౭ 1024

చ. జ్వలనసమాను స్కందుని సు♦బాహుని గాంచి ముదంబు మీఱఁగా
నలరుచుఁ బాలుచేఁపఁ దమి ♦ నంగనలాతనికిచ్చి శాతఁడుల్
వెలఁదుల నాఱ్వురం దనుప ♦ వేధరియించి షడాననంబులన్
బాలుపుగఁ బాలుఁద్రాగి సుర♦భూమణుఁడై తనరారె నంతటన్. ౨౮½ 1025

క. ఒకదినమె పాలుద్రావఁగ, సుకుమార శరీరుఁడయ్యు ♦ శుంభదభంగ
ప్రకటమహావీర్యంబున, సకలాసురవరుల గెలువఁ ♦ జాలెను రామా!. ౨౯½

క. అనలపురోగములై సుర, లసమానకాంతిని వెలుంగు ♦ నాస్కందుని దే
వనికరసేనాధిపుఁగా, ఘనతరసంతోషమొప్పఁ ♦ గావించిరి సూ!. ౩౦½ 1027

తే. గంగజననంబును వినంగఁ ♦ గాంక్షగల్గి
యడిగితివి స్కందజననంబె ♦ యట్టిదిదియు
విస్తృతినొసంగుఁ గావున ♦ విస్తరించి
చెప్పినాఁడఁ బవిత్రమై ♦ చెలఁగు నిద్ది. ౩౧½ 1028

తే. ధన్యమగు నిద్ది యెవ్వఁడు ♦ ధరణి స్కంద
భక్తుఁడగు నాయువుం బుత్ర♦పౌత్రసహితుఁ
డై చెలంగుచు నంతము♦దాకుమారు
తోడి లోకంబు నతఁడు పొం♦దుఁ జుమ్ము రామ!. 1029

ముప్పదియేడవ సర్గము సంపూర్ణము.

౩౮-వ సర్గము.

సగరచక్రవర్తి చరిత్రము.

చ. అనికుశికాత్మజన్ముఁడిటు ♦ లారఘువర్యునకభ్రగంగ గా
థను దెలియంగఁ జెప్పి మును♦తన్ వచియించెను వెండియుం బ్రజా
వననిపుణుండు ధర్మమతి ♦ వర్ధిలుచుండె నయోధ్యకీశుఁడై
మును సగరుండు నాఁడఁడయి ♦ భూపతి సంతతిలేమి దానికై. ౧ 1030

క. మనమున నువ్విళ్లూరుచు, జనపతి సంతతిని బొందఁ ♦ జను నీక ననియో
జనసేయుచుండె నాభూ,పునకిర్వురు భార్యలందు ♦ బుధనుతయగుచున్. ౨౫
తే. సత్యవాదిని ధర్మసం♦సక్తచిత్త
యైన కేశిని తొలిభార్య ♦ యగు; విదర్భ
రాజపుత్రిక యామె, య♦ప్రతిమరూప
సుమతికాశ్యపతనయయా ♦ సుందరాంగి. ౩౫ 1032
సీ. సగరు రెండవపత్ని ♦ సత్కీర్తి రాజిల్లె వారితోఁగూడి య♦వ్వసుమతీశుఁ
డలతుహినాద్రికి ♦ నరిగి తత్ప్రత్యంతపర్వతంబగు భృగు♦ప్రస్రవణము
నందుఁ జేసెఁదపంబు ♦ నంతనూఱేఁడులు,నిండ సూనృతవాది ♦ మండలమున
నాద్యుఁడై తగు భృగు♦వను మహాముని వారితపమునకుం బ్రీతి♦నపుడపొంది
ఆ. సగరుఁ గాంచి పల్కె ♦ సంతతి మెండుగఁ
గలుగఁగలదు నీకుఁ ♦ గడుయశంబు
దాన భూతలమునఁ ♦ దగుఁబురుషర్షభా!
వంశకరునిగాంచు ♦ వనిత, యొకని. ౭౫ 1033
క. అఱువది వేవురు పుత్రుల, మఱి యొకసతి గనునటంచు ♦ మానివచింపన్
నెఱినొప్పు పడఁతులా యి, ద్దఱు నారాధించి మాని♦తల్లజు భృగునిన్. ౮౫
తే. అతిశయంబగు సంతసం♦బంది కేలు
మొగిచి పల్కిరి మానీంద్ర ♦ ముఖ్య! యెవతె
యొకకుమారునిఁ బెక్కండ్ర ♦ నొగి నెవర్తు
కాంచు వినఁగోరెదము చెప్పు♦మెంచి మదిని. ౧౦ 1035
క. ఎవ్విధినీవు వచింతువొ, యవ్వనితకు నట్లె ఫలము ♦ నగుసూనృతమా
నివ్వచనమనిన ధార్మికుఁ, డవ్వరమునిచంద్రుఁడనియె ♦ నాతరుణులతోన్.౧౦౫
క. వనితామణులారా! మీ, మనములఁగల యిష్టమెదియొ ♦ మఱుఁగుపఱుపకో
య్యనఁ దెల్పుఁడు వంశకరుం,దనయు నొకనిఁగోరనొక్క♦తనయుఁడెకలుగున్.
క. అతిబలులు కీర్తిమంతులు, సుతులు మహోత్సాహయుతులు♦శుభతనురూపుల్
మతిమంతులు పెక్కండ్రు సు,దతులారా! గల్గుదురు ము♦దంబునఁ గోరన్.
ఆ. ఎవతె యొద్దిగోరు ♦ నీరెండు వరముల, లోన ననిన నంత ♦ మానివచన
మాలకించి పెద్ద♦దగు కేశినియు వంశ, కరునిఁ దనయుఁ గోరె♦వరుని మ్రోల.
తే. గరుడసోదరి సుమతి ప్ర♦ఖ్యాతి గల్గు
తనయులఱువదివేవు, రు♦త్సాహయుతులు
గల్గఁదగునని కోరె రా♦ఘువ! నృపుండు
దారలంగూడి మునికి సం♦తసము మీఱ. ౧౮ 1040
చ. వలగొని యుత్తమాంగమిల ♦ భాసిలునట్లు నమస్కరించి భా

ర్యలు తనవెంటరాఁగ స్వపు♦రంబునకేగె ననంతరంబ ని
ర్మలమతియై చెలంగు నస♦మంజునిఁ గేశిని పెద్దభార్య కాం
చె, లలినృపుండు పొంగె గుణ♦సింధువతండగుఁజుమ్ము రాఘవా!. ౧౬ 1041

సీ. సుమతియు నవ్వేల ♦ సొరకాయవలె గుండ్ర,మౌ గర్భపిండంబు♦నపుడు గాంచె
నద్దాని ఛేదింప ♦ నందుండి యఱువది వేవురు పుట్టిరి ♦ వింతమీఱ
ఘృతకుంభముల రాజ♦సుతుల దాదులు నిల్పి పెనుపొందఁజేసిరి ♦ పెద్దకాల
మునకు, వారెల్ల యౌ♦వనమునుబొందిరి చిరకాలమారీతి, ♦ జెల్ల సగర

తే. భూపతికి రూపయౌవన♦ములఁజెలంగు
తనయు లఱువదివేవురు ♦ తనరి రంత
సగరపుత్త్రులయందు, జ్యే♦ష్ఠత నెసంగు
నట్టి యసమంజుఁ డనువాఁడ♦హరహరమొగి. ౧౯ 1042

క. పురమునఁగల బాలకులను, సరయూనదియందు వైచి ♦ జలముల మునుఁగన్
గరము ముదంబుననవ్వుచుఁ,దిరుగుచునుండె నిటుదుర్మ♦తిని గొనియతఁడున్.

క. పాపసమాచారుండై, యాపురమున నున్నసజ్జ♦నాళికహితముం
బ్రాపింపఁజేయుచుండుట, భూపతి వెతలంగ నడచె ♦ పురినుండిసుతున్. ౨౧

క. వానికొడు కంశుమంతుఁడు, నా నలరుచు నెల్లరకుఁ బ్రి♦యంబు వలుకుచున్
మానితవీర్యుండై బుధ, మానవ సన్నుతుఁడునగుచు ♦ మహినొప్పారెన్.౨౨

మ. చిరకాలంబిటులేగె నంతఁ గ్రతువున్ ♦ జేయంగఁ జిత్తంబు త
ద్ధరణీశాగ్రణికిన్ జనించె దృఢమై ♦ దైవారె నావాంఛ య
ధ్వరకృత్యంబును నిశ్చయించి శ్రుతివి♦ద్వర్యుండు గానన్ సమా
దర మొప్పంగను ఋత్విజుల్ బలసిరాఁ ♦ దాఁబూనె దీక్షం దగన్.౨౪ 1046

ముప్పదియెనిమిదవ సర్గము సంపూర్ణము.

౩౯-వ సర్గము.

సగరుని యజ్ఞాశ్వము నింద్రుఁ డపహరించుట.

క. అనివిశ్వామిత్త్రుఁడు చె,ప్పిన గాథను రాఘవుండు ♦ విని దానితుదన్
మనమునఁబ్రముదమునొందుచు, ననలునివలె వెల్గుచున్న♦యమ్మునికనియెన్.౧

తే. బ్రాహ్మణోత్తమ! మీకు శు♦భంబుగల్గుఁ
గాక, యీయజ్ఞగాథను ♦ గడువినంగ
నిచ్చవొడమెడి యజ్ఞ ను ♦ దెట్లుసేసె
మాకుఁ బూర్వుఁడు సగరక్ష్మా♦విభుండు. ౨ 1048

చ. అనవిని చెప్పఁబూను విష♦యంబునె తానడిగెన్ సమస్తముం
దనమదిచే నెఱింగియును ♦ దాను నెఱుంగనిపోల్కిఁ బ్రశ్నచే

సెను గదయుంచు, సుస్మితము ♦ చెందిన పోల్కి ముఖంబు గ్రాలఁగా
ననియెను రామచంద్ర! వినుమా సగరక్షితినాథు వార్తలన్. ౩ 1049

తే. విస్తరించి వచించెద ♦ వృషభకేతు
శ్వశురుఁడౌ హిమవంతుండు ♦ శైలవిభుఁడు
వింధ్యగిరికిని దాపయి ♦ వెలసి నడుమఁ
బెనుగిరులు లేమిఁ దామొగిఁ ♦ బెద్దవగుట. ౪ 1050

క. ఇతరేతరంబు చూచెడు, గతినుండును, వానినడుమఁ♦గల దేశమునం
గ్రతువద్దానిం జేసెను, క్షితిపాలకుఁ డతఁడు, సుప్ర♦సిద్ధము గాఁగన్. ౫ 1051

క. ఆపర్వతముల నడుమనె, యేపారెడు దేశమద్ది ♦ యేమఖ దీక్షం
జూపట్టు ముఖ్యతమమై, భూపతి యాదేశమందె ♦ పూనె, నొనర్పన్. ౬ 1052

క. జనకుని యాజ్ఞను మదిఁ గై, కొని యజ్ఞతురంగమును న♦కుం గాపై, తాఁ
జనె నంశుమంతుఁ డొకపెను,ధనువునుగైఁ దాల్చి మిగుల♦దర్పముపొంగన్. ౭

చ. క్షితిపతి యంత నధ్వరము ♦ చేయుచు నుండఁగ నుక్థ్యనామమై
నతిథిని యజ్ఞవిఘ్నకర♦ణప్రథితాసుర దేహమొప్పఁగా
శతముఖుఁ డధ్వరాశ్వమును ♦ జయ్యన దొంగిలె నద్దిపోవు ప
ద్ధతి నెఱుగంగఁ జాలకల♦ధారిణినాథునిఁ గాంచి ఋత్విజుల్. ౮ 1054

తే. పలికిరిట్లు మహాత్మ! యు♦శ్వంబు నిట్టి
యుక్థ్యదినమందు యజ్ఞంబు ♦ నొప్పఁ జెఱుప
దొంగిలించె న దెవ్వఁడో ♦ తోడనె చని
వాని వధియించి తేఁ బంపు ♦ దాని నిటకు. ౯ 1055

క. మనకెల్లను గ్రతువిఘ్నం,బున దీవ నమంగళంబు ♦ పొసఁగుంగాన
మనుజేశ! విఘ్నమేదియుఁ, గనకుండఁగఁ జేయవయ్య♦క్రతువున నిందున్. ౧౦

క. అనిన నుపాధ్యాయోక్తుల, విని సభలో నలరుచున్న ♦ పృథివీపతియున్
దనయుల నఱువదివేవురఁ, గనుఁగొని యోసూనులార!♦క్రతువిధి ఘనమై.౧౧

ఆ. మంత్రపూతులగుచు ♦ మహనీయులగు నుపా
ధ్యాయవరులు జరుప ♦ నలరుచున్నె
దట్లుకాన రాక్ష♦సాగమనము నాకుఁ
గానరాదు ఘోట♦క మెటు చనెనొ. ౧౨ 1058

క. తెలియక యున్నది యెల్లెడఁ, గలయఁగ వెదకుండు మీకుఁ♦గల్గు శుభంబుల్
జలనిధివలయితమగు భూ,స్థలమున నెందైన వెదకఁ♦జనుఁడీక మీరల్. ౧౩

చ. ధరణి విశాలమైనయది ♦ దానిని బుత్త్రకులార! మీరలున్
వరుసఁగ నొక్క యోజనము♦వంతున నొక్కరుఁ డిట్లు చక్కఁగా
నరయుఁడి యశ్వచోరకుని ♦ నంతటఁ గన్పడుదాఁక జూడుఁడీ

దొరకఁడయెని యాతఁడల ♦ దొంగ కనంబడుదాఁక మేదినిన్. ౧౪½ 1060

క. పనిఁ బూని త్రవ్వుఁడీ నా,పనువున; నే యజ్ఞదీక్షఁ ♦ బట్టితిఁ గానన్
జనరా దెచ్చుటికై నం, గనుక నుపాధ్యాయపౌత్ర♦కలితుఁడ నగుచున్. ౧౫

చ. తురగము వచ్చునెప్పుడని ♦ త్రోవలు చూచుచు నిందె యుండెదన్
ద్వరగఁ జనుండు మీఁకగును ♦ భద్రములంచు నృపుండు పల్క నా
ధరణిపపుత్త్రులందఱు ని♦తాంతబలాధికులౌట మోదసా
గరమునఁ దేలి తద్వచన♦గౌరవమెంచెడువారు గావునన్. ౧౬ 1062

క. జనకుని మాటకు లోనై, ఘనతరసంరంభ మొప్పఁ♦గా భూస్థలముం
గనఁబోయిరి యో దశరథ,తనయా! యటమీఁది చరిత♦తగుఁజిత్రముగన్. ౧౬½

సీ. ఒక్కొక్కఁ డొక్కొక్క♦యోజనమంతదా వెడలుపు నిడుపును♦విక్రమమునఁ
ద్రవ్వఁగాఁ దగునని ♦ తాము వంతులు పెట్టుకొని వజ్రసమములౌ ♦ గోళ్ల చేత
నశనికల్పములగు ♦ నట్టి శూలంబుల హాలముఖంబుల భూమి♦నంతఁ బగులు
నట్లుగా భేదింప ♦ నశనిసంస్పర్శంబు గలిగినయట్లుగ ♦ ధాత్రీతలంబు

తే. పగిలి ఘోషించె, నప్పుడు ♦ పన్నగములు
బలివసతినున్నయసురులు ♦ బలయుతులగు
రాక్షసులుఁ దక్క జంతువుల్ ♦ రాజపుత్త్రు
లేఁచ నార్వ దుర్ధర్షమ♦య్యె, నల రవము. ౧౯½ 1064

చ. అఱువదివేల యోజనము ♦ లాసగరాత్మజవీరు లట్లిలన్
బిఱుసుఁదనంబుతోఁ దగిన♦బింకమునన్ బెకలించి క్రిందుగా
వఱలెడు లోకమట్లు గరు♦వంబునఁ జేయుచుఁ బర్వతాళిఁ గ్రి
క్కిఱిసిన జంబువుంజదిపి ♦ కేళిఁ జరించిరి నాల్గుదిక్కులన్. ౨౧½ 1065

సీ. అంతట గంధర్వ ♦ లమరులు నసురులుఁ, బన్నగావళియు సం♦భ్రాంతచిత్త
ముల నందఱుంగూడి ♦ జలజాసనునిపాలి, కరిగి మహాత్ముని ♦ నతనిఁ జాల
వినుతించి దీనవ♦దనములు గన్పడ మితిలేని భయమున ♦ శతధృతీ! మ
హాత్మ! యా సగరుని♦యాత్మజుల్ భూమి,నంతయుఁ ద్రవ్వియటరసా♦తలనివాసు

ఆ. లై మహాత్ములైన ♦ యందఱ వధియించు, చున్నవారు వీఁడె ♦ యెన్న యజ్ఞ
హర్త, యిదె గొని చను ♦ నశ్వమునని భూత, కోటినెల్ల వారు ♦ కొట్టువారు.

ముప్పదితొమ్మిదవ సర్గము సంపూర్ణము.

౪౦-వ సర్గము.

సగరపుత్త్రులు కపిలునిచేఁ జచ్చుట.

చ. శతధృతి, దేవతావచన♦సంతతి నెంతయు నాలకించి ప్రా
ణితతిని జంపుచున్న ధర♦ణిప్రభుపుత్త్రులదా భుజాబలో

ద్ధతికిభ్రమించి భీతిఁ గని ♦ త త్తఱపోవుచు నున్నయట్టి దే
వతలను గాంచి పల్కె నిల ♦ పన్నగశాయిది నిశ్చయంబుగన్. ౧౪ 1067

ఆ. అతఁడు కపిలరూప♦నుంది యెల్లప్పుడు, భూతలంబు నెల్లఁ ♦ బూని తాల్చు
దానిఁగొనిరయేని ♦ తత్క్రోధపావక, దగ్ధదేహులగుట ♦ దప్పదింక. ౨౪ 1068

క. ప్రతికల్పంబును దప్పక, క్షితి ద్రవ్వంబడును స్వల్ప♦జీవితు లగుభూ
పతిసుతులనాశనము మును, పె తగన్ నిశ్చితము సుండి♦యిలఁ ద్రవ్వటయున్. ౩౪

క. అనినఁ బితామహువాక్యము,విని ముప్పదిమూఁడుకోట్ల ♦ విబుధులు మోదం
బున మిగులఁ బొదలి మును వచ్చినచొప్పునఁ బోయిరంత♦క్షితిపతిసుతులున్.

చ. ధరణిని ద్రవ్వుచుండ నిన♦దం బొకఁ డుద్భవమందె నద్ది భీ
కర కులిశారవప్రతిమఁ ♦ గాంచుచు నొప్పెఁ దదీయనాశనం
బరసి వచించుమాడ్కి ని, ధ♦రాధిపునాత్మజులెల్ల నార్చుచున్
ధరఁ బెకలించి యెల్లెడఁ బ్ర♦దక్షిణముం బొనరించి చూచుచున్. ౬౪ 1071

చ. తురగము నెందుఁగానక క్ర♦తుక్రియఁ బూనిన తండ్రిచెంతకే
ల్లరుఁ జని విన్నవించిరి యి♦లాపతివర్య! ధరాతలంబునన్
దిరిగితి మెల్లెడన్ బలముఁ ♦ దెంపును గల్గిన దానవాళి ని
ర్జరులను నాగకిన్నరపి♦శాచమహోద్ధత రాక్షసావళిన్. ౭౪ 1072

చ. తునిమితి మెందుఁజూచినను ♦ దోఁపదు వాజివరంబు దానినిం
గొనిచనినట్టివాఁడెచటఁ ♦ గొంకెనొ కాని కనంబడం డిఁకే
పనినొనరించువారము, శు♦భంబగుభంగిని బుద్ధినెంచి మా
కనుమతినిం డటంచడుగ ♦ నప్పలుకున్ విని క్రోధయుక్తుఁడై. ౯ 1073

చ. చని వెదకుండు కార్యమును ♦ జక్కనగున్ శుభముల్ ఘనంగు మీ
కని వచియించి యానగరుఁ ♦ పంపఁ జూచి ధరిత్రిఁ ద్రవ్వి వా
జిని గొనిపోవుచోరుని, బ్ర♦సిద్ధభుజాబలమొప్పఁ బట్టి తెం
డని, కృతకృత్యులై మరలుఁ ♦ డంచును బల్కిన నాకుమారకుల్. ౧౦౪ 1074

చ. గురుమతియాగుగుండు కడుఁ♦గ్రోధము మీఱఁగ నిట్లుచెప్ప సా
గరులు రసాతలంబునకు ♦ గాఢజవంబునఁ బాఱి దాని భీ
కరముగఁ ద్రవ్వుచుండి యట ♦ క్ష్మాధరతుల్యముగా నెసంగుచున్
ధరణితలంబుఁ దాల్చెడు మ♦తంగజవర్యముఁ గాంచి రందఱున్. ౧౨౪ 1075

తే. అది విరూపాక్షనామమై ♦ యలరు రామ!
గజవరంబది పర్వత♦కాననసహి
తమగు భూతలమంతయుఁ ♦ దలధరించు
నమ్మహాగజ మాయాన ♦ మపనయింప. ౧౮ 1076

చ. మనమున నెంచి ఖేదమున ♦ మ_స్తకముం గదలించు నప్పు డు
ర్విని దగుఁగంపనంబు రఘు♦వీర ధరాధిపపుత్రులాదిశా
వనత నెసంగు హ_స్తికిని ♦ భ_క్తిఁ బ్రదక్షిణ మాచరించి మ
న్ననమెయిఁ బూజసల్పి యట ♦ నాగనివాసము వ్రక్కలించుచున్. ౧౫

క. చని తూర్పుదిక్కుఁ ద్రవ్వుచుఁ, గనఁజాలక యశ్వము నటఁ ♦ గ్రమ్మఱ నారా
_త్తనయులు దక్షిణదిక్కును, గొనకొని ఛేదించి యందుఁ ♦ గుంజరమలరన్.

క. కని రద్దిమహాపద్మం, బన మహిమను గాంచి గొప్ప ♦ యద్రినిభంబై
తనరారి భూమిచక్రం,బును దాల్పఁగ నచ్చెరువును ♦ బొందిరి మిగులన్. ౧౭

క. దానికి నఱువదివేవురు, భూనాథాత్మజులు విధిని ♦ మ్రొక్కి పదనురన్
గాన నగునంచుఁ జనిచని, దానిని ఛేదించి కనిరి ♦ దంతావళమున్. ౧౮ 1080

క. బలమున నెంతయుఁ దగు న, య్యిలాధిపతి పుత్రులందు ♦ నెసఁగెడు పృథులా
చలమున కీడగు దంతా,వళమును దిక్పాలకమును ♦ భాసిలుదానిన్. ౧౯

క. సౌమనస మనెడు దానిని, దామెల్లం గాంచి భ_క్తి♦తత్పరులగుచున్
క్షేమమునడుగుచు వలగొని, హైమవతీ దిశను ద్రవ్వ ♦ నపు డుద్యతులై. ౨౦

క. పనిఁబూని త్రవ్వి శోభన, తనువునఁ దగి భద్ర మనఁగ ♦ ధరణీతలమున్
ఘనశ_క్తిఁ దాల్చుచున్ హిమ,మును బోలుచుఁ దెల్లనైన ♦ భూరిగజంబున్.

క. కనుఁగొని వలఁగొని యాగజ,మును దాఁకి ధరేశతనయ♦ముఖ్యులనల మే
దిని ద్రవ్వ పూన్కిమెఱయుచుం,గను ద్రవ్విరి తురగవరము ♦ గనరై రెందున్.

క. ప్రాగు_త్తరదిక్కును నా, నాగరులు గనంగఁ బోయి ♦ సమధికరోష
ప్రాగల్భ్యంబున భయకృ,ద్వేగంబునఁ ద్రవ్విరంత ♦ వీరులొకయెడన్. ౨౩

సీ. భీమకాయులు బల♦విక్రమసంపన్ను లతిశయమతులునై ♦ యలరువారు
వాసుదేవునిఁ బరా♦త్పరుని సనాతనుఁ గపిలావతారునిఁ ♦ గాంచి యతని
పరిసరముననె సం♦చరణమ్ము సల్పెడు యజ్ఞాశ్వమును గాంచి ♦ యతులహర్ష
మును బొంది వారలె♦ల్లను రఘునందనా! యతని యజ్ఞీయాశ్వ♦హారునిగాఁగఁ

తే. దలఁచి క్రోధాకులేక్షణ♦ములఁ జెలంగి
లాంగలముల ఖనిత్ర శి♦లలను బెక్కు
వృక్షములఁ దాల్చి పఱతెంచి ♦ యేపుమీఱ
నిలునిలుమని యదల్చుచుఁ ♦ బలికి రిట్లు. ౨౪ 1086

సీ. మాయఁగ్వరాశ్వంబు♦ మాయచేఁ గొన్నాఁడ, వోరి దుర్బుద్ధి! నీ♦వున్న యెడకు
వచ్చిన మము భూప♦వర్యుఁడౌ సగరునితనయులఁ గాఁగ నీ♦మనమునందుఁ
దెలిసికొమ్మనవారి ♦ పలుకులు విని రామ! కపిలుండు పృథురోష♦కలితుఁడగుచు
హుంకార మ_త్తఱి ♦ నొనరింప ననదృశవిభుఁడౌ నమ్ముని♦వీరుచేత

తే. నాకుమారకులందఱు ♦ నచట భస్మ
రాసులై పడి, రట సగ♦రక్షితీశుఁ
డాత్మజులు చని బహుకాల ♦ మగుట యెఱిఁగి
కాంతి నలరారు నునుమనిఁ ♦ గాంచి పలికె. ౩౦ 1087

నలువదియవ సర్గము సంపూర్ణము.

---

౪౧ - వ సర్గము.

యజ్ఞాశ్వము నంశుమంతుఁడు తెచ్చుట.

క. శూరుండవు కృతవిద్యా, సారపరిశ్రముఁడవీవు ♦ చంచత్తేజ
స్స్ఫారమునఁ బూర్వతుల్యుఁడ, వారయుమా! నీదు పితరు♦లరిగిన తెఱఁగున్.

క. తురగముఁ గొనిపోయిన త,స్కరు తెఱఁగుఁ బరీక్ష సేయు ♦ త్క్ష్మాబిలముల ని
ర్భరవీర్యంబులఁ బొల్చెడు, నురుజంతువులుండు వాని ♦ నొప్పుఁ జెఱుపఁగన్.

క. వాలును విల్లును గరములఁ, దాలిచి వంద్యులకు నెరఁగి ♦ తత్తురగమ్మున్
లీలఁ గొనినట్టి దుర్గుణ, జాలుఁ గ్రతువిఘ్నకరులఁ ♦ జంపుము వత్సా. ౩౫

క. కృతకృత్యుఁడవై నాదగు, క్రతువును నెఱవేర్ప రమ్ము ♦ కడు వే యనుచున్
క్షితిపతి నొక్కివచించిన, మతిమంతుం డైనయంశు♦మంతుం డపుడే. ౪౫ 1091

చ. ధనువు ధరించి ఖడ్గమును ♦ దాలిచి శీఘ్రగతుల్ దగంగ భూ
పుని మనుమండు సన్మతులఁ ♦ బొల్చెడు తండ్రులు నాధరిత్రిఁ ద్ర
వ్విన గురుమార్గముం గని వి♦భీతిని దానిని జొచ్చె రాజు నా
జ్ఞనుఁ దలఁదాల్చి యందొకటఁ ♦ గాంచెను దిగ్గజమున్ మనోజ్ఞమున్. ౬౫

తే. దైత్యదానవరక్షఃపి♦శాచ భోగి
గణముచేతఁ బిశాచ ని♦కరముచేతఁ
బూజితం బగుచుండు నా♦భూరిగజము
గాన గురుతేజుఁ డాతఁడు ♦ గాఢభక్తి. ౭ 1093

చ. వలగొని మ్రొక్కి దానిదగు ♦ భద్రముఁ బ్రీతిని బ్రశ్నసేసి తం
డ్రులదగురీతి నశ్వమును ♦ దొంగిలినట్టి దురాత్ముచొప్పు ని
ర్మలతరభాషణంబులను ♦ బ్రశ్నమొనర్ప దిశాగజంబు స
ప్పలుకుల నాలకించి యిటు♦పల్కెఁ, గుమారక! నీకు మేలగున్. ౮౫ 1094

ఉ. వచ్చినకార్యముల్ సుఫల♦వంతములౌ మఖవాజిఁగొంచు వే
యిచ్చటనుండి పోవఁగల ♦ వీవనిపల్కిన నాలకించి యా
సచ్చరితుండు దక్కినది♦శాగజసంతతి చెంతకేగుచున్
ముచ్చటలార న్యాయవిధ♦మున్ గ్రమమున్ దగఁ దప్పకుండఁగన్. ౧౦ 1095

క. వినయమునఁ బ్రశ్నసేయం,గను వాక్యము లెఱుఁగఁ జాలి ♦ కమ్రభణితిఁ దా
మును మాటలాడఁగా, నే,ర్చిన యాదిగ్గజము లతనిఁ ♦ జెల్వమరంగన్. ౧౧

తే. పూజలను దన్ని మఖవాజి♦తోఁ జనెదవు
గాక యని పల్కి పురికొల్పఁ♦గా నతండు
వడిగఁ జని పిన్నతండ్రులు ♦ భస్మరాశి
గా నొనర్పంగఁబడిన య♦క్కడకుఁ జేరి. ౧౨ 1097

మ. మునుపే వారిఁ గనంగఁ జాలక వగం♦బొందంగనై యున్నయా
తని చిత్తం బపు డచ్చటన్ నివుఱు బృం♦దంబై ధరంబొంది, యుం
డినచందంబు నెఱుంగుటన్ వగల నిం♦డెం దండ్రుం గ్లాట నిం
తనఁగా రాని మహార్తినేడ్చి యతఁడం♦తన్ దత్సమీపంబునన్. ౧౩ 1098

చ. తిరుగుచునున్న యశ్వమును ♦ దివ్యమఖీయముఁ గాంచెఁగాని య
ప్పురుషవరుండు శోకమును ♦ బొంది తపించె ననంతరంబ యా
ధరణివరాత్మజన్ములకుఁ ♦ దర్పణముం బొనరింప నెంచి పు
ష్కరమును గోరుచున్ వెదకెఁ ♦ గన్పడదయ్యెఁ దటాకమెద్దియున్. ౧౪ 1099

క. గురుతేజుఁడైన యాతం, డు సుతరదూరమ్ముగనుట ♦ కొప్పెడు చూడ్కిన్
బరికించి వాయువేగుని, గరుడుని బితృమాతులుని ఖ♦గప్రభుఁ గనియెన్. ౧౫

చ. అతఁడు మహాబలుండు ప్రియ♦మారవచించెను బూరుషోత్తమా!
పితరులదా వధం బిది ప♦విత్రజనాదృతిఁ గాంచినట్టిదై
హితమయి యొప్పునట్లగుట ♦ నింక విచారముఁ బొందనేల? య
ప్రతిమమహత్వశాలియయి ♦ భాసిలు నక్కపిలుండు వారలన్. ౧౬ 1101

మ. గురుకోపాగ్ని దహించె బ్రహ్మముని రా♦ట్కోపాగ్నిదగ్ధాంగులా
ధరణీశాగ్రణి పుత్రరత్నములకున్ ♦ ధాత్రీస్థలింగల్గు పు
ష్కరముం గైకొని తర్పణంబొనరుపం ♦ గారాదు తన్నీరమున్
సురమార్గంబుననే నశించును గదా ♦ క్షోణీశపుత్రాత్మజా!. ౧౭ 1102

తే. ప్రాజ్ఞుఁడవు నీవు గాన నీ♦వార్త నీకుఁ
దెలియనిది గాదు హిమవద♦ద్రితొలికూఁతు
రగును గంగాభవాని మ♦హాభుజా! త
గంగ నద్దానియందె సే♦యంగవలయు. ౧౮ 1103

క. గంగాజలములఁ దర్పణ,ముం గడు భక్తిని నొనర్చి ♦ మునుకొని సంతృ
ప్తిం గనఁగూడదు సజ్జన, సంగా! యాభస్మరాశి ♦ స్వర్ణది దయతోన్. ౧౯

ఆ. తడుపవలయు నద్ది ♦ తగ లోకపావని, గాన నట్లొనర్చె♦నేని లోక
కాంతమై చెలంగు ♦ గంగాభవాని సం, స్పర్శముననె నీదు ♦ జనకులెల్ల. 1105

సీ. అఱువదివేవురు ♦ హతపాపులై స్వర్గ మొందువారవ్విధి ♦ నొనరుపంగఁ
దగినది యాగంగ ♦ యగుఁ బురుషర్షభా ! కడుభాగ్యయుతుఁడవు♦గానన శ్వ
మును గొని సగరునిఁ ♦ గనఁబోయి తాతదా యజ్ఞంబుసంపూర్ణ♦మావిధంబు
గా నొనరింపుము ♦ క్రతుగుణో త్తమా! యనిన సుపర్ణు వా♦క్యంబును విని

ఆ. శౌర్యశాలి యతఁడు ♦ సరగ గుఱ్ఱముఁగొని
భూరిగ్నె జయశేము ♦ పొదలుచుండ
మరలి వచ్చి యజ్ఞ♦మండపమున దీక్ష
నున్నరాజుఁ గాంచి ♦ ఖిన్నుఁడగుచు. ౨౩ 1106

క. తనదు పితృవ్యోదంతం,బును గరుడుఁడు చెప్పినట్లు ♦ పోవిడువక చె
ప్పిన నంశుమంతు వాక్య,మ్మును భయదమువినినృపుండు♦పొగులుచుఁబిదపన్.

ఆ. క్రమము దప్పకుండఁ ♦ గ్రతువును శాస్త్రాను,సరణిఁ బూర్తిసేసి ♦ స్వపురమునకు
యజ్ఞసిద్ధి జనిత♦మైనట్టి సిరి దగ, నరుగుదెంచి సగరుఁ ♦ డంత నాత్మ. ౨౫

క. సురనదిఁ దెచ్చుటకెంతయు, నరసియు నయ్యుపమదోఁప ♦ కలజడిఁబడి యా
నరపాలమణియు నవ్విధిఁ, జిరకాలము మంతనమ్ము ♦ సేయక యవలన్. ౨౬

ఆ. చింతఁ బూని భూమి ♦ కాంతుఁడు ముప్పది,వేల వత్సరములు ♦ విశ్వమెల్లఁ
బాలనంబు చేసి ♦ పరమమాస్వర్గంబు, నందె నాత్మవాంఛ ♦ యంతరింప.

నలువదియొకటవ సర్గము సంపూర్ణము.

---

౪౨ - వ సర్గము.

భగీరథుఁడు గంగకై తపం బొనర్చుట.

క. సగరుఁ డిటు కాలగతి నొం,దఁగ మంత్రులు నంశుమంతు ♦ ధార్మికవరు రా
జుగఁ గోరి రతఁడు కీర్తిం, బొగడొందుచు రాజనివహ♦పూజ్యుండయ్యెన్.

క. అతనికి దిలీపుఁడను నొక, సుతుఁ డుద్భవమందెఁ గీర్తి♦శోభితుఁడగు నా
సుతునందు రాజ్యమిడి యు,న్నత కీర్తియతండు మాని♦నాయకయుతుఁడై.

ఆ. అతిపవిత్రమైన ♦ యాహిమవచ్ఛిఖ,రమున ఘోరతపము ♦ రమణ సలిపె
భూరినియతి నాత♦పోవని ముప్పది, రెండువేలయేం డ్ల♦తండు పిదప. ౩౪ 1113

క. తనమదిఁగోరిన గంగా, జననముఁ గనులారఁ జూడఁ ♦ జాలకయె తపో
ధనుఁడైన యంశుమంతుఁడు, చనియెను స్వర్గమున; కంత♦జనపతి యగుచున్.

క. అతిశయతేజుండగుచున్, మతిమంతుండగు దిలీప♦మానితనాముం
డతిదుర్భర పైతామహా, గతిఁదలఁచుచుఁ దండ్రి తత్పు♦గతిలబ్ధికినై. ౪౫ 1115

సీ. చాల దుష్కరమనఁ ♦ జాలుతపంబును జేసియు సుగతిసం♦సిద్ధి వారు
పొందునట్లుగఁజేయు♦పుణ్యంబు నొందఁగాఁజాలఁడక్కటయని♦స్వాంతమందుఁ

దలఁచి చింతించుచుఁ ♦ గలఁగిన మనమున నేయుపాయము నిశ్చ♦యింపఁజాల
కెట్లుగంగను దెచ్చు♦టెట్లు వారికి జలక్రియలాచరింపనౌ♦రీతిదేన

తే. వారిఁ దరియింపఁ జేయనౌ♦వారకనుచు
నతఁడు చింతాపరుండయ్యె ♦ నంతధర్మ
మున నతం డిట్లు సతతచిం♦తను మునింగి
యాత్మవిదుఁడయ్యెనుండ, న♦య్యవనిపతికి. ౭ 1116

క. తనయుండు ధార్మికోత్తముఁ, డనఁబడెడి భగీరథాఖ్యుఁ ♦ డంత జనించెన్
ఘనతేజుఁడౌ దిలీపుం, డొనరిచె బహుసత్క్రతువుల ♦ నురుదక్షిణలన్. ౮

తే. విమలపథమున ముప్పది♦వేలవత్స,రములు రాజ్యంబుసేసి, ధ♦రావరుండు
సాగరుల నుద్ధరింపనౌ ♦ సరణిఁ గాన, కధికచింతామయవ్యాధి ♦ యావరింప.

చ. క్షితిపతి యాదిలీపుఁడు భ♦గీరథు రాజుగఁజేసి తాను స్వా
ర్జితమగు పుణ్యకర్మమునఁ ♦ జెందెను స్వర్గము; నిట్టులా మహీ
పతిమృతుఁడైనఁ దత్తనయ♦వర్యుఁడు క్షత్రియమానినాఁగ వి
శ్రుతుఁడయి ధార్మికుండగుచు ♦ శోభిలియున్ సుతహీనుఁడౌటచేన్. ౧౦

క. సంతతిఁ బడయఁగఁ దనదగు, స్వాంతంబునఁ దలఁచె నంత ♦ సమధిక తేజో
వంతుండాతఁడు రాజ్యము, సంతానము లేమి నునిచె ♦ సచివుల పైనన్. ౧౧

క. సురనదిఁ దెచ్చుటయందా, వరమున గోకర్ణమునఁగఁ ♦ దనరు తుహినభూ
ధరపాదమ్మున కరిగి ద,శరథాత్మజ! దీర్ఘతపము ♦ సల్పెన్ భక్తిన్. ౧౨ 1121

క. తన నాల్గుపార్శ్వముల న,గ్నిని బ్రజ్వరిలంగఁజేసి ♦ నింగిని సూర్యుం
గనుచున్ విజితేంద్రియుఁ డూ,ర్ధ్వనిహితబాహుండునయి త♦పంబొనరించెన్.

తే. ఒక్కమాసంబునందుఁ దా ♦ నొక్కపూటఁ
గుడుచుచుం బెక్కువేలేండ్లు ♦ ఘోరతపము
సలుపుచుండ సుప్రీతుఁడై ♦ సకలలోక
పతియు నీశ్వరుఁడౌ భగ♦వంతుఁ డజుఁడు. ౧౪ 1123

క. సురగణసమన్వితుండయి, సరసిజభవుఁ డరుగుదెంచి ♦ సాంద్రతపమునన్
నిరతుండైన భగీరథ, ధరణీశు మహాత్ముఁగాంచి ♦ తమి నిటుపలికెన్. ౧౫ 1124

సీ. ఓభగీరథ! వైభ♦వోన్నత, సువ్రతంబున నీవు చక్కఁగ ♦ ఘనతపంబు
చేసితి ప్రీతినిఁ ♦ జెందితి నీయెడ వరము వేఁడుమునాఁగఁ ♦ బరమనియతిఁ
దగు నాత్మతపమునఁ ♦ దనరెడు తేజంబు సొంపారవెల్గు నా♦క్షోణివిభుఁడు
భాగ్యరాశి నచించె ♦ భక్తిఁ గృతాంజలియై పితామహుమ్రోల ♦ నట్టె నిల్చి
యోభగవంతుఁడా! యొప్పుగ నేఁజేయు తపమునఁ బ్రీతచి♦త్తమున నలరు

ఆ. వాఁడవేని, నాత♦పంబునకున్ ఫల, మెద్దియైనఁ గల్గు♦నేని సగర
తనయులెల్ల మత్కృ♦తంబగు జలతర్ప,ణమ్మునందు నటు వ♦రమ్ము నిమ్ము. ౧౬

తే. వినుము నాకు ముత్తాతలా ♦ వీరి భస్మ
మల్ల గంగాంబునంసిక్త ♦ మయ్యెనేని
శాశ్వతంబయి తనరారు ♦ స్వర్గమొందు
వారు వారెల్ల మఱియొక్క ♦ వాంఛగలదు. ౧౯ 1126

క. వనజజ ! యిక్ష్వాకుకులం,బునఁ బుట్టిన నాకునిమ్ము ♦ పుత్త్రైశ్వర్యం
బును మావంశము కృశతం, గనఁ గూడదుగా స్వధర్మ ♦ కలితంబగుటన్. ౨౦

క. వరమిది రెండవదని యా, ధరణీశుఁడు పల్కఁగాఁ బి ♦ తామహుఁడు మనో
హరపద తాత్పర్యంబు మ,ధురము శుభంబునగు వాక్కు ♦ తో నిట్లనియెన్.

క. ఓరాజ ! మహారథ! నీ, కోరిక యిది ఫలయుతంబ ♦ గున్ శుభమగునీ
కారయ నిక్ష్వాకుకులో, ద్ధారకుఁడవె యాదువీవు ♦ తనయప్రాప్తిన్. ౨౨ 1129

చ. హిమగిరి దాపునం దనరు, ♦ నీనది జ్యేష్ఠతనూజయాఁ జుమీ !
హిమగిరికోర్ధరారమణ ! ♦ యీనదిఁ దాల్ప శివుండె శక్తుఁడౌఁ
బ్రమథగణాధిపుండగు క ♦ పర్దిని వేడుము గంగ, దేవలో
కమును త్యజించి క్రిందఁబడు ♦ కాలమునందగు దానియుర్వడిన్. ౨౩౪ 1130

చ. ధరణి సహింపఁజాల దల ♦ దానిధరింప శివుండు దక్క నిం
కొరుని సమర్థునిం గనఁగ ♦ నోపనటంచు వచించి గంగతోఁ
దరుణి, యితండు వేఁడుతఱిఁ ♦ దప్పక వీని నను గ్రహింపుమా !
నరవర ! పోయివత్తునని ♦ నాకసురుద్గణుఁడై విరించియున్. 1131

నలునదిరెండవ సర్గము సంపూర్ణము.

౪౩-వ సర్గము.

గంగావతరణము

క. సురనదితో నరపతితో, సరసిజభవుఁ డిట్లు పలికి ♦ స్వస్థలికేగన్
ధరణి బొటనవ్రేలూనుచు, ధరణీశుఁడు నిలిచి చేసెఁ ♦ దపమతిభక్తిన్. ౧

తే. (కరములను బైకిఁ జాఁపి ని ♦ ర్గతనిజాశ్ర
యుఁడు నిరాలంబకుఁడయి వా ♦ యువు భుజించి
కదల కచ్చట స్థాణువు ♦ గతిని నిలిచి
రేయుఁ బవలును దపమొన ♦ రించె రాజు !.) 1133

సీ. ఒకవత్సరం బిట్టు ♦ లుగ్రతపంబును జేయ నబ్దమునిండ ♦ శివుఁడు సర్వ
విశ్వవంద్యుఁడు తన ♦ వెలఁదిమిన్నను గూడి వచ్చి రాజును గాంచి ♦ పలికె నిట్లు
నరనాథ ! ముదమొంది ♦ నాఁడ నీయెడ; నీకు హితమొనరించెద ♦ హిమవదద్రి
తనయయౌ గంగను ♦ దలధరియించెద నని శంకరుఁడు పల్కె ♦ నంత మంచు

తే. మలకుఁ దాలిపట్టి లోకన♦మస్కృతయగు
గంగ యప్డు మహారూప♦కలితయగుచు
దుస్సహంబగు వేగంబు ♦ దోఁప శుభ్ర
భవశిరస్సునఁ బడియె న♦భంబు నుండి. ౪౹ 1134

చ. హరునిశిరంబునం బడుచు ♦ నప్డు తలంచె మనంబులోన నా
సురనది నన్నుఁ దాల్పఁదగు ♦ శూరులు లేరుగదా జగంబులన్
హరుఁ డితఁ డట్టి కృత్యమున ♦ కల్లనఁ బూనెఁ బ్రవాహయుక్తిశం
కరుఁగొని యారసాతలముఁ ♦ గానఁగఁ బోయెద సత్వరంబుగన్. ౫౹ 1135

ఆ. త్రిణయనుండు సురన♦దీ గర్వము నెఱింగి
యాగ్రహించి దాని ♦ నాత్మశిరసు
నందె యడఁప వలయు ♦ నవ్వలఁ బోనీక
యనుచు బుద్ధినెంచె ♦ నపుడు రామ !. ౬౹ 1136

తే. పెనుజడలగుంపు గహ్వర ♦ మనఁగ వెలయు
హిమగిరికి సామ్యమై పవి♦త్రము నయి తగు
శంకరుని మూర్ధమునఁ బుణ్య♦శైవలినియుఁ
బడియె దుర్భరవేగంబు ♦ పరిఢవిల్ల. ౭౹ 1137

క. ధుని యది యెట్టి ప్రయత్నము, లొనరించియు శివశిరంబు♦నుండి యిలఁ బడం
గను జాలకయు జటలగుం,పున నే చిక్కుపడి వెలికిఁ ♦ బోవఁగనైనన్. ౮౹

క. సామర్థ్యము లేకయె యో, రామా! యానదియు శివశి♦రంబున నే తా
వేమారు తిరిగె వర్ష,స్తోమము; రాజేంద్రుఁడచట ♦ సురశైవలినిన్. ౯ 1139

క. కనఁజాలక పరమతపం, బును బూనిన దానికిన్ శి♦వుండెంతయు నె
మ్మనమున సంతోషంబును, గని బిందుసరంబునందు ♦ గంగను విడిచెన్. ౧౦౹

క. సరసిజభవ నిర్మితమగు, సరసది యద్దానియందు ♦ శంకరుఁ డపుడా
సురనది విడువఁగ నది యా, సరణిన్ సప్తాకృతులుగఁ ♦ జనియెన్, రామా!.

సీ. మంగళజలములై ♦ మంగళకరములౌ హ్లాదిని పావని ♦ యట్లె నళిని
యనునివి మూఁడు తూ♦ర్పునఁ బ్రవహించెను శుభజలములగు చ♦క్షువును సీత
సింధువునను మూఁడు♦ చెలఁగి పశ్చిమదిక్కుగాఁ బ్రవహించె; త్మ్సా♦కాంతుఁడైన
యాభగీరథు వెంట ♦ నరిగె నేడవదైన గంగ యారాజర్షి ♦ కమ్రదివ్య

తే. రథముపైఁ గూరుచుండి వి♦రాజితమగు
కాంతి యలరారఁ దాముందు♦గాఁ జనంగ
గంగ యాతని వెనువెంటఁ ♦ గదలిపోయె
గగనముననుండి హరమస్త♦కమునఁ బడుట. ౧౪౹ 1142

క. హరునితలనుండి విశ్వం, భరకే తెంచుటయు నందు♦వలనఁ గలుగు న-

య్యురవడి బెడిదవుఁ జప్పుడు, పరఁగఁగఁ దజ్జలము భూమి♦పై వ్యాపించెన్.

క. జలములతోఁ బడు మత్స్యం,బులచేఁ గూర్మములచేత ♦ మొసలుల, గుమిచే
నిల యన్ని జంతువులచే, నలరె నపుడు చిత్రభంగి ♦ నంత సురవరుల్. ౧౬½

క. ముని యక్ష సిద్ధ గంధ,ర్వనికరమంబరమునుండి ♦ వసుధకు దిగు గం
గనుఁ జూచు కౌతుకంబునఁ, జనుదెంచిరి యాత్మలందు ♦ సంభ్రమములరన్.

సీ. సంభ్రమంబులుమీఱఁ♦జనునగరములట్లు విపులవిమానముల్♦వెలయహయము
లమలకుంజరసమూ♦హములొప్ప నవ్వానిపై నెక్కి యానదీ♦పతనతలము
నకు వచ్చి నిల్చిరి ♦ నైజాద్భుతౌజస్సు లలర నత్యుత్తమ♦మై చెలంగు
గంగాపతన మిప్పు ♦ గాంచనౌ, నత్యద్భుతంబుగనని దేవ♦తాగణంబు

ఆ. లరుగుదెంచె వారి♦యాభరణప్రభ, లమిత తేజములును ♦ నపుడు వెలయ
మబ్బుచాటులేని ♦ మార్తాండశతము వె,లుంగు భాతిగాఁ జె♦లంగె నపుడు.

చ. ఉరగఝషాళినక్రతతి ♦ యొప్పగ నందుఁ జలించుచుండ నం
బరము తటిత్కదంబమున ♦ వ్యాప్తముగాఁ దనరారుచుండె న
త్వరగతి వేయిమార్గములఁ ♦ బాఱు ప్రవాహములందుఁ బొల్చుపె
న్నురుగులు హంసముల్ వెలయ ♦ నూత్నశరద్ఘనయుక్తిమీఱు న
ట్లురుదుగ నొప్పె నభ్రతల; ♦ మంత సురాపగ, కొన్నితావులన్. ౨౨½ 1147

క. ఉరుతరజవమునఁ బఱుగిడు, ధరణీతల మనసురీతిఁ ♦ దగఁ గుటిలముగాఁ
బరఁగున్ దద్భాగంబుల, ధరసమముగ నొప్ప నాయ♦తంబుగ నిగుడున్. ౨౩

తే. తగ్గుభూములు గన్పడ ♦ డిగ్గిపాఱు
శిలలు తాఁకిన నెగుగు, మి♦ట్టులగుతావు
లందు మెలమెల్లనం బోవు ♦ సరయునొక్క
విధముగాకది పాఱెను ♦ వివిధగతుల. ౨౩½ 1149

ఆ. ఒక్కచోట సలిల♦ముద్ధతి నూర్ధ్వము
ఖంబుగాఁగ నేగి ♦ కరుదులగుమి
గలుగు నీటితోడఁ ♦ గడఁగి మార్గొని మఱి
యొగసి క్రిందఁబడును ♦ సొగసుమీఱ. ౨౪½ 1150

క. సురపథమునుండి యీశ్వరు, శిరస్సునం దచటినుండి ♦ క్షితిపైఁ బడి యా
సురనది సలిలము నిర్మల,తరముగ గతకల్మషముగఁ ♦ దా భాసిల్లెన్. ౨౫½

క. సురగంధర్వమహర్షులు, ధరపై నివసించునరులు ♦ తత్తోయము శం
కరు శిరసునుండి జాఱుటఁ, బరమపవిత్రంబటంచుఁ ♦ బలుకుచు భక్తిన్. ౨౬½

సీ. స్పృశియించి రంతట ♦ నిలకు శాపంబున నంబరంబుననుండి ♦ యరుగుదెంచి
నట్టివారలు స్నాన♦మాడి శాపమువీడి భాసురతజ్జల♦స్పర్శమునను

నిర్ధూతపాపులై ♦ నింగి ద్రొవ మరల స్వీయలోకంబులఁ ♦ జెందిరట్లు
సుప్రకాశంబగు ♦ సురనదీజలములఁ గని మోదమంది లో♦కంబు స్నాన

తే. కృత్యమును సల్పి యపగత♦క్లేశమగుచు
రహిఁ దనర్చె; భగీరథ♦రాజమౌని
దివ్యరథమెక్కి తేజంబు ♦ దీటుకొనఁగ
ముందు చనుచుండ వెనువెంటఁ♦బోయె గంగ. ౩౦౹ 1153

సీ. దేవర్షిగణములు ♦ దితిజరాక్షసదానవులును గంధర్వయ♦క్షులును గిన్న
రులును మహోరగ♦ములు నచ్చరలు నందఱాభగీరథుని ర♦థానుగ యగు
గంగను గనుఁగొని ♦ కడుఁబ్రీతులై వెంటఁ జనిరి; యారీతిని ♦ జలచరమ్ము
లరిగె; సరిచ్ఛ్రేష్ఠ♦యయి పాపబృందంబు నిర్మూలనముచేయ ♦ నేర్పుగలిగి

తే. దివ్యయశమునఁ గ్రాలు నా♦దివిజనదియు
నాభగీరథుఁ డెందెందు ♦ నరుగు దానుఁ
బోయె నాతని వెంబడి ♦ పోవు చోట
మార్గమున నొక్కచో మహా♦మహిమఁగాంచి. ౩౩౹ 1154

క. అతిచిత్రకర్మకరణ ని,రతుఁడై తగు జహ్నుమౌని ♦ క్రతువరమును స
న్మతిఁ జేయుచుండ సురనది, యతివేగము ముంచె దాని♦నంతయుఁ గడఁకన్.

ఆ. జహ్నుమౌని యప్డు ♦ సరిదవలేపంబు, నెఱిఁగి కోపమడర ♦ నేపు మీఱ
దానిజలమునెల్లఁ ♦ ద్రాగెఁ జిత్రతరంబు, గాఁగ నంత దివిజ♦కాండ మెఱిఁగి.

సీ. అతివిస్మయంబున ♦ నమ్మహాత్ముని మనుజవరేణ్యుఁ బూజించి ♦ శైవలినిని
నమ్మహాత్ముని పుత్రి ♦ యగునట్లు కావింప నద్దానికాతఁడు ♦ హర్షమొంది
పావనములు గాఁగఁ ♦ బరిగణింపంబడు చెవులనుండి నదిని ♦ సృష్టిచేసె
నద్దానిచే గంగ ♦ యయ్యె జాహ్నవి మఱి; జహ్నుపుత్రిక యన♦జగతిఁబరఁగె

ఆ. నంత దివిజగంగ ♦ యాభగీరథరథ, వరము ననుసరించి ♦ పాఱి యతని
కార్యసిద్ధిఁ జేయఁ♦గా సంద్రమును జేర, వచ్చెనపుడు బలి ని♦వాసమునకు.

క. క్షితిపతిమౌని భగీరథుఁ, డతియత్నముమీఱ గంగ ♦ నటఁ గొని చని యా
క్షితినున్న భస్మరాసిని, మతిఖేదము నొంది చూచె; ♦ మౌనితనదియున్. ౪౦౹

తే. తనజలంబుల నుత్తమ♦తరముల సగ
రక్షితీశ్వరసుతభస్మ♦రాశిఁ దడిపె
దాన గతపాపులై శాశ్వ♦తముగ స్వర్గ
మును గనంబోయిరెంతొ స♦మ్మదము మీఱ. ౪౧౹ 1159

నలువదిమూడవ సర్గము సంపూర్ణము.

ఆ. నెవ్వఁడు వినునో వాని ♦ కెల్లయిష్టంబులు, సిద్ధినొందు కీర్తి ♦ వృద్ధినొందు
నాయు వెసఁగు నఘము ♦ లన్నియు నశియించు, రఘుకులాబ్ధిచంద్ర! ♦ రామచంద్ర!.

నలువదినాలవసర్గము సంపూర్ణము.

౪౫-వ సర్గము.

విశాలాపుర వృత్తాంతము.

చ. అని యిటు మౌనిపల్కిన స ♦ హానుజుఁడౌ రఘువర్యుఁ డాదృతిన్
విని పరమాద్భుతంబుఁ గని ♦ వేడుకఁ బల్కె మునీంద్ర! నీవు చె
ప్పిన సురనిమ్నగాగమన ♦ వృత్తము, సంభ్రమ ముప్పొంగఁ బెంచి రా
త్రి నయులు గాంగనీరమున ♦ దానిని నింపుటయున్ వినన్ వినన్. ౧ 1177

ఆ. అద్భుతంబు పుణ్య ♦ మతిపావనంబుగా, నలరుచున్నయవి మ ♦ హాత్మ! యనుచు
ముని వచించినట్టి ♦ ఘనపుణ్యగాథలఁ, దలఁచుచుండ రేయి ♦ తగ గతించె. 3

చ. తెలతెల వేగినంత రణ ♦ ధీరుఁడు శత్రునిబర్హణుండు నా
జలజసఖాన్వయుం డపుడు ♦ సాంధ్యవిధుల్ నెఱవేర్చి యంత ని
ర్మలమతినొప్పు కౌశికుని ♦ మౌనివరుం గని యోతపోధనా!
యెలమి దగంగ మీరు వచి ♦ యించినదంతయు వింటి శ్రద్ధతోన్. ౪ 1179

తే. అనుపమంబుగఁ దనరారె ♦ నదియు దాని
వినుటచే నీనిశీథిని ♦ విమలమయ్యె
నట్టి గాథలవిని వాని ♦ నాత్మయందు
నెంచుచుండుట క్షణమట్లు ♦ లేగె రాత్రి. ౫ 1180

సీ. పుణ్యకర్ములను ♦ బొలుపార నొనరించినట్టి మౌనుల కెక్క ♦ నర్హమగుచు
సుఖతరాస్తరణ, సం ♦ శోభితంబయి తగు నీయోడ మౌనీంద్ర! ♦ యిటకు మీరు
వచ్చుట నెఱిఁగి స ♦ త్వరముగ నిచ్చిన దిదె దీనిపై నెక్కి ♦ యెల్లనదుల
యందెక్కుడైన పు ♦ ణ్యామరనది దీని దాఁటుదమనుచు న ♦ ద్దశరథసుతుఁ

తే. డాడినంత మహాత్ముఁడౌ ♦ నతనిమాట
విని మహర్షుల భూపతి ♦ తనయయుగముఁ
గలిసి కౌశికుఁ డప్పుడా ♦ గంగ దాఁటి
దానియుత్తరతీరంబు ♦ గానఁబోయి. ౬ 1181

క. తనవెంట నదిని దాఁటిం, పను వచ్చిన మౌనివితతి ♦ బహుమానమునన్
దనిపి మరలించి తీరం, బున నించుక గూరుచుండి ♦ పురి యొండలరన్. ౭

క. కనిరది విశాలయనుపే, రునఁదగు; నాపిదప మునివ ♦ రుండు దశరథా
వనిపాలసుతులఁ దోడ్కొని, చనియెన్ సత్వరముగా, వి ♦ శాలాపురికిన్. ౮

క. సురపురికిఁ దుల్యము మనో,హరమునునై యొసఁగు, నగర♦మది; యంత ధరా
వరసుతుఁడు ప్రాజ్ఞుఁ డమ్ముని, సురపతిఁగని చేతులొగ్గి ♦ శుభతమభణితిన్.౧౧
తే. పలికె మౌనీంద్ర! యాదివ్య♦పత్తనంపు
మహిమ యెయ్యది, యేరాజ♦మండనుండు
దీనినిప్పుడు పాలించు? ♦ వానియన్వ
యం బదెయ్యది? విన మోద♦మలరె నాకు. ౧౨ 1185
క. వినిపింపు, నీకు శుభమగు, నన విని యమ్మౌనివర్యుఁ ♦ డానగరపురా
తనవృత్తాంతముఁ జెప్పం, గను బూనివచించె; నగర♦కథ నీఁక వినుమా!. ౧౩
ఆ. ఇందు జరగినట్టి ♦ వృత్తాంతమును మఱి
దానికనుగుణముగఁ ♦ దగినయింద్రు
చరితఁ దెల్పువాఁడఁ ♦ బరమశుభంబగు
నింక వినుము మున్ను ♦ కృతయుగమున. ౧౪ 1187
క. దితిసుతులతిబలవంతు, ల,దితిసుతులతిధార్మికులును ♦ ధీరులు బలసం
యుతులు నయిరంతవారల, మతులం దొకయూహతోఁచె♦మహితగుణమణీ!.
క. మనకెల్ల ముదిమి రోగని, ధనములు లేకుండుటెట్లొ? ♦ తగనట్టి విధం
బున నుండనలయునని చిం,తనసేయఁగ మార్గమొండు ♦ తనరె విధిగతిన్.౧౬
ఆ. పాలకడలిఁ జిలికి ♦ భాసమానామృత
మును గ్రహింపవలయు ♦ ననెడు నూహ
మనములందుఁ దోఁపఁ ♦ గను వారలద్దాని
నిశ్చయించి కార్య♦నిరతి మెఱయ. ౧౭ 1190
తే. అమితతేజులు గావున ♦ నహిపతియగు
వాసుకినిఁ జిల్కుత్రాడుగ ♦ భాసురమగు

పాలసముద్రమును మథించుట.

మందరాద్రిని గవ్వము ♦ మాడ్కిఁ జేసి
పాలకడలిని జిల్కిర ♦ వార్వరలెలమి. ౧౮ 1191
సీ. (వేయివర్షములంతఁ ♦ బోయిన వాసుకి శిరములు చాల భీ♦కరగతిఁ దగు
విషములఁ గ్రక్కుచు ♦ వెసఁ గొండశిలలను గోఱలఁ గరువంగఁ♦గొండటాలు
జ్వలనసంకాశమై ♦ వెలయు హాలాహల విషమయి యొసఁగె న♦వ్విషముచేత
మనుజామరాసుర♦మండిత జగమెల్ల దహియింపఁ బడియె నం♦త సురలెల్ల
తే. నమ్మహాదేవుఁ బశుపతి ♦ నాదిదేవు
శంకరుని రుద్రుఁ గనఁబోయి ♦ శరణుఁ జొచ్చి
కావవే! కావవే! మమ్ము ♦ కరుణ ననుచుఁ
బ్రస్తుతింపఁగ దేవాధి♦పతియగు హరి. 1192

చ. కరములఁ శంఖచక్రములు ♦ గ్రాల నటం బొడసూపి పల్కె, సుం
దరముగు సుస్మితం బొలయ ♦ నాకవరేణ్య! త్రిశూలి! నీవు ని
ర్జరగణమందు నాద్యుఁడవు ♦ సర్వసుపర్వులు పాలసంద్రముం
దరువఁగఁ దొల్తఁ గల్గినది ♦ తావకమై తగుఁగాదె గావునన్. 1193

తే. అగ్రపూజగ నెంచి యీ♦హాలహలము
నెమ్మి గ్రహియింపుమా! దేవ♦నికరమందు
నగ్రజుఁడవౌట దేవేశ! ♦ యనుచు నచట
హరి యదృశ్యతనొందె న♦య్యవసరమున. 1194

చ. హరిహయముఖ్యులెల్ల భయ♦మందుటఁ జూచి రమేశువాక్యమున్
వరుసఁ దలంచి యప్డు భగ♦వంతుఁడు హాలహలంబునున్ భయం
కరము సుధారసంబువలెఁ ♦ గ్రన్నన లోఁగొని, వారి పీడ శం
కరుఁడు యథేచ్ఛగా నరిగెఁ ♦ గ్రమ్మఱ దేవతలెల్ల నంబుధిన్. 1195

చ చిలుకుచునుండ మంథరము ♦ చెందె నధోభువనంబు దేవతా
వళి మధుసూదనుం దలఁచి ♦ భక్తినుతించెను భూతరాశికిన్
జలరుహనేత్ర! నీవెగతి ♦ సర్వసుపర్వులకీవె దిక్కు నాఁ
బలుకఁగనేల మమ్మేలమిఁ ♦ బర్వఁగఁ, గావవె కొండనెత్తవే. 1196

చ. పనియిది దుర్లభంబగుట ♦ భద్రభుజాబలసార! నీవు ద
క్క నొరుఁడు శక్తుఁడే, యనినఁ ♦ గాంచనచేలుఁడు కామఠాకృతిం
గొని తనవీఁపునన్ నిలిపి ♦ క్షోణిధరంబును, క్షీరనీరధిన్
దనరఁగఁ బవ్వళించె మఱి ♦ దానవవైరి మహీధరాగ్రమున్. 1197

తే. హస్తతలమున ధరియించి ♦ యసురవరుల
నడుమ నిలువంగఁబడి గిరి♦నాయకుని ద
గంగఁ దరువంగఁ జొచ్చె లో♦కమయుఁడౌట
నాటఁగా దేవతలు ముద♦మంది చూడ.) 1198

ధన్వంతరి పుట్టుట.

సీ. అబ్దంబులొక్క స♦హస్రంబు గడువంగ దండకమండలు ♦ ధారియగుచుఁ
దొలుత ధన్వంతరి ♦ తోఁచె నవ్వలరూప మలరారు నచ్చరల్ ♦ గలిగి వసుగు
లంబువుఁ జిలుకుట ♦ సలసురసంబును దానినుండియె వని♦తలు జనించి
రట్లుగావున నె యా♦యంగన లప్సరసలటంచుఁ బరఁగిరి ♦ చాగు కాంతిఁ
తే. గ్రాలువా రఱువదికోట్లు ♦ గా గణింపఁ
బడిరి; తత్పరిచారికల్ ♦ వరుస నింద
అంచు లెక్కింపఁదరమా నె ♦ యప్సరసలు
తమకుఁ బతియెవ్వఁడగునని ♦ తా రరయుమి. ౨౧౪ 1199

క. సురదానవులందెవరా, తరుణిఁ గ్రహియింపరైరి ♦ దాననె వారల్
పరఁగిరి సాధారణలనఁ, దరువాతన్ వరుణపుత్రి ♦ తాఁ దోఁతెంచెన్. ౨౨½

తే. భాగ్యశాలిని యానారి ♦ వారుణి యనఁ
గడలినుండియె యట వెలు♦వడి గ్రహించు
వారలెవ్వరో ? తనునని ♦ వరుస నరసెఁ
గాని దితిజులు గ్రహియింప ♦ మానిరంత. ౨౩½ 1201

క. వారుణి, ననిందిత నసుర, వారముమాత్రము గ్రహించె ♦ వారుణిఁ గొనమిన్
బేరొంది రసుర, లన దివి,జారులు; సురవైరి యసురు ♦ లద్దానిఁ గొనన్. ౨౪½

చ. సుర గ్రహియింప నంతదివి♦జుల్ పులకాంచితదేహులౌచు ని
ర్భరమగు సమ్మదంబుఁ గని ♦ భాసిలి రాదటఁ గౌస్తుభంబునాఁ
బరఁగెడురత్నమంత నర♦పాలకుమారక! యుత్తమామృతం
బరుదుగఁ బుట్టె సంద్రమున ♦ నశ్వవరంబు జనించె ముందుగన్. ౨౬ 1203

తే. ఖ్యాతినది నొందె నుచ్చైశ్శ్ర♦వాఖ్య రామ!
యమృతమునకయి పోరాడి ♦ యసురదనుజ
వంశములు పెక్కుమడిసె, దే♦వతలు మీఱి
దానవులఁ ద్రుంచి వైచిరి ♦ దారుణగతి. ౨౭ 1204

చ. దనుజులు స్వీయమహా బలము♦దారత నొందఁగ రాక్షసోత్కరం
బు నొకటిగాఁగఁ గూడ జగ♦ముల్ వెతఁజెందఁగఁ జేయుయుద్ధమ
య్యెను బహుఘోరరీతి నపు♦డే ప్రళయంబగు నట్టులౌటయున్
దనుజనిషూదనుండు బల♦దర్పసమగ్రుఁడు చక్రి యంతటన్. ౨౮ 1205

క. జగముల మోహింపఁగఁ జే,యఁగఁజాలిన మాయఁబూని♦యట మోహినినాఁ
దగు నామంబున నద్దను, జగణంబుననుండి సుధను ♦ నరగ గ్రహించెన్. ౨౯

తే. అక్షయుఁడు పురుషోత్తముం ♦ డాదివిష్ణు
వతిబలుండంత నెదిరించి♦నట్టి యసురు
లను నడఁచి తను శరణుసొ♦చ్చిన దివిజుల
బలసమగ్రులఁ గావించె ♦ భవ్యకరుణ. ౩౦ 1207

క. దనుజామర యుద్ధంబపు, డనూనభయదంబు వెలయ ♦ నమరులు శౌర్యం
బునఁ బొలిచి దితితనూజా,తనిచయమును ద్రుంచి రవలఁ ♦ దమి నింద్రుండున్.

తే. దితితనూజులఁ దునిమి ము♦దితుఁడయి ముని
సంఘచారణగణసుధా♦సహితముగను
నలరి లోకవ్రజంబు న♦హార్యశౌర్య
మమరఁ బాలించెఁ బరమేశు ♦ నాదృతిఁ గని. 1209

నలువదియైదవ సర్గము సంపూర్ణము.

౪౬-వ సర్గము.

పుత్త్రశోకాతురయైన దితి తపంబు చేయుట.

క. తనకొడుకు లీగతిని మృతిఁ, గనుటకుఁ బరితాపమంది ♦ కశ్యపుమారీ
చుని దితి, తనభర్తను గని,యనియెను, భగవంత ! నీదు♦నాత్మజులెల్లన్. ౧

క. బలమధికముగం దనరుట,వలన మదీయాత్మభవుల ♦ వధియించిరి సు
మ్మిల హతపుత్త్రికనైతిని, గలుషహరా ! యింక దీర్ఘ♦కాలతపమ్మున్.౧౪ 1211

చ. ఒనరిచి దానిపెంపున స♦ముజ్జ్వలతేజుని నింద్రహంతయౌ
తనయునిఁ బొందఁగోరెదను ♦ ధర్మవిదుత్తమ ! యట్టినేఁ దపం
బును సలుపంగఁబూనెదను; ♦ బుత్త్రుని శక్రుని జంపఁజాలి లో
కనికరనాయకుండునయి ♦ గ్రాలెడువాని నొసంగఁగాఁదగున్. ౩ 1212

తే. [మఱియు నాతనుజాతుఁడు ♦ మహితచాపుఁ
డతిబలుండును నాస్థితి♦నంతయు నెఱిఁ
గి సమవర్తియునై కీర్తి ♦ నెసఁగువాఁడు
గావలయు నట్టివానిని ♦ గరుణ నిమ్ము.] 1213

క. అందులకై తపమొనరిచెదం దగ నిమ్మా ! యనుజ్ఞ ♦ దయమెయి ననునా
సుందరి పలుకులకు మరీచిం దండ్రీ యనెడు మౌని♦శీతకరుఁడిట్లన్. ౩౪ 1214

క. అలరుచుఁ గాశ్యపుఁ డిట్లని, పలికె మహాతేజుఁ డపుడ♦పరిమితదుఃఖా
కులయైన దితినిఁ గని యో, లలనా ! నీకోరిక సఫ♦లంబగుఁ జుమ్మీ!.౪ 1215

తే. నీకు శుభమగుఁ దపమె పె♦న్నిధిగ నెంచి
సుతుఁడు ప్రభవిల్లునందాఁక ♦ శుచిగ నుండు
మట్టులుండిన ననిని శ♦క్రాంతకుఁడగు
తనయుఁ గనుదువు; వేయివ♦త్సరము లిట్లు. ౫ 1216

మ. పరిశుద్ధిం దనరారి యుండుదువ, యోఁ ♦ బద్మాక్షి ! లోకత్రయా
వరుఁడౌ పుత్త్రుఁడు గల్గు నన్మదనుకం♦పన్ నీకునంచాడి, ని
ర్భరతేజుం డపుడాత్మహస్తమున, భా♦ర్యాదేహముం దాఁకి దుః
ఖరతిం బొందిన చిత్త మూఱడిలఁగాఁ ♦ గాంతోదరంబంటుచున్. ౬౪ 1217

తే. ఊఱడించుచు నల్లన ♦ నురుశుభమ్ము
నీకుఁ బ్రాపించునని పల్కి ♦ నిజతపోవ
నంబునకుఁ బోయె, భర్త వ♦రంబొసంగి
చనఁగ దితియును బరమహ♦ర్షమ్మునొంది ౭౪ 1218

సీ. తనయుఁ గాంచెడువేడ్క♦దనర విశాలాఖ్యపురికిఁ బూర్వస్థాన♦ముగఁ జెలంగు
చున్న కుశప్లవ♦నోన్నతస్థానంబుఁ జేరి తీవ్రతపంబు ♦ చేసె; దితియుఁ

దపమిట్లు సల్ప శ♦తక్రతుఁడు వినయాద్యమలగుణంబుల ♦ నతిశయిల్లి
పరిచర్యయొనరించె ♦ ఫలమూలకుశసమిజ్జలముల మఱియును♦జ్వలను నింక
తే. నెద్ది యాదితికోరున♦వెల్లఁ దెచ్చి
యొసఁగుచు నొడలు పిసుకుచు ♦ నురుతరశ్ర
మముఁ దొలంగించునట్టి వీ♦వనలు విసరు
చును మఱియుఁ బెక్కుపరిచర్య♦లను నొనర్చె. ౧౦॥ 1219
క. ఏకాలమ్మున నాదితి, యేకార్యము సేయఁబనుచు ♦ నింద్రుండపుడే
యాకృత్యము నెఱవేర్చుచు, నీకరణిఁ సేవచేసె ♦ నెంతయు శ్రద్ధన్. ౧౧
ఆ. వేయివత్సరములు ♦ వెలసెను బదియేండ్లు
కొఱఁతగాఁగ నపుడు ♦ కోమలాంగి
యింద్రుసేననెంచి ♦ యెంతయుఁ బ్రీతయై
పలికెఁ గపటహీన♦భాషణముల. ౧౨ 1221
చ. తనయుఁడు వేయివర్షములు ♦ దాఁటఁగఁ గల్గునటంచు నాదుప్రా
ర్థనమునఁ బ్రీతుఁడై త్రిదశ♦రాజ ! భవజ్జనకుండు నాకు ని
చ్చెను వరమాకుమారుఁగనఁ ♦ జేయుచు నుండుఁ దపంబు నేను నిం
కను బదియేండ్లు తక్కువఁగఁ ♦ గన్పడుచున్నవి వీరసత్తమా !. ౧౩॥ 1222
తే. భద్రమగు నీకు నింద్ర ! యా♦పదియుఁ జెల్లె
నేని సోదరుఁ జూచెద ♦ వెల్లకాల
మతఁడు నిన్నుజయింపఁగ ♦ నాత్మనెంచు
నతని నొడఁబఱచెదను నీ♦కై కుమార !. ౧౪ 1223
ఉ. వైరముఁబాసి నాకొడుకు, ♦ వాసవ ! నీపయి భ్రాతృమైత్రిఁ బెం
పారఁగఁ గూడియుండుగతి ♦ నావృతిఁజేసెదఁ జింతఁబాసి నా
కూరిమిపుత్రు నాతనిని ♦ గూడి జగత్త్రయిగెల్చి తజ్జయో
దారఫలంబు నీవతి ము♦దంబునఁ బొందుదువంచు వేడ్కతోన్. ౧౫ 1224
తే. పలికె నాతనిసేవచే ♦ లలన మఱచి
యంత, నాదితి గగనమ♦ధ్యంబునందు
భాస్కరుఁడు వెల్ల నిద్ర లోఁ♦బఱుప నపుడు
తలనునుపఁ దగుచోటఁ బా♦దములు చేర్చి. ౧౬ 1225
సీ. శయనించె నిట్టులా♦చాన, శీర్షస్థలిఁ బాదములను నిల్పి ♦ పాదయుగము
నునుపఁగాఁ దగుచోట♦నుత్తమమూర్ధజంబులనుంచి నిద్రించు♦పొలఁతిఁగాంచి
యశుచి యాట నెఱింగి ♦ యమరేశుఁడీ దితి గర్వించినదటంచుఁ♦గడఁగి నవ్వె
తనవైరి వధియింప ♦ ననువగు సమయము దొరకె నటంచుబ్బి ♦ తరుణి దేహ
తే. వివరమును జొచ్చి ధైర్యంబు ♦ వెలయ గర్భ
మేడు తునకలుగాఁ దెగ♦నేసె రామ !

యవ్విధంబున నూఱించు ♦ లమరునట్టి
కులిశమున గర్భమును, దెగఁ ♦ గొట్టునపుడు. ౧౯ 1226

తే. గర్భమది సుస్వరమ్ము త♦గంగ నేడ్చె
దాన దితియును మేల్కాంచె ♦ దనుజవైరి
యేడువకు మేడువకు మంచు ♦ నెసఁగు తేజ
మమరఁ బలుకుచు నదియేడ్వ ♦ నతఁడు దునిమె. ౨౦ 1227

చ. శతమఖుతోడ నాదితియుఁ ♦ జంపకు చంపకు! మంచుఁ బల్కుదై
వతపతి యంతఁ దల్లిదగు ♦ వాక్యమునుం దమి గౌరవించి యు
ద్ధతి కులిశంబు కేలఁ దగఁ ♦ దానటనుండక వచ్చి తల్లి నా
దృతిఁ గని పల్కెఁ గేల్మోగిచి ♦ దేవి! వచించెద నాలకింపుమా!. ౨౧ 1228

తే. అశుచివై తలవెంద్రుక ♦ లంఘ్రిలుండు
ప్రక్కనునిచి నిద్రించితి ♦ వాసవాంత
కుని ద్వదాత్మజు నవకాశ♦మును గని వధి
యించితిని నేను నేడుగా ♦ నిపుడు తల్లి. ౨౨ 1229

నలువదియాఱవ సర్గము సంపూర్ణము.

---

౪౭ - వ సర్గము.

సప్తమరుత్తుల చరిత్రము.

క. క్షమియింపఁదగుదు వీవని, యమరేంద్రుఁడు పల్కు నంత ♦ నాదితి గర్భం
బమరేశునిచేతఁ భాగము లేడుగఁ జేయఁబడుటఁ ♦ గని మదిలోనన్. ౧

మ. అతిదుఃఖాకులయౌచు దుర్జయుని, దే♦వాధీశునిం గాంచి హృ
ద్గతశోకంబునడంచి యూఱడిలి ప♦ల్కెంజొచ్చె నింద్రా! బలా
హిత! నాతప్పునఁ జేసి గర్భమిది య♦య్యెన్ సప్తధా భేదితం
బు తగం జూచిన నీదుతప్పిటు, లవం♦బున్ లేదు నిక్కంబుగన్. ౨ 1231

క. తునియలుచేసిన గర్భం, బునకుం బ్రియమొనరుపంగఁ ♦ బోలును దానిన్
మనమునఁ గోరెదనిఁక నీ, తునియలు సప్తానిలులప♦తుల్ గావలయున్. 3

సీ. ఈనాకుమారకు ♦ లేడ్వురు నింకవాతస్కంధ పతిపా♦తంబు గలుగు
దేవతలయి మఱి ♦ దివ్యరూపంబుల మారుతాఖ్యలను వ్యో♦మమునఁ దిరుగు
దురు గాక; యొక్కఁడం♦దుఁ జరింపఁదగు బ్రహ్మలోకంబునం దింద్ర♦లోకమందు
నితరుఁడు తార్తీయుఁ ♦ డెసఁగు కీర్తిని వాయువను పేర నభమున♦నల్లె తిరుగఁ

తే. దగును; తక్కినవల్వురు ♦ తనయులమర
పాలకా! నీదునాజ్ఞ దే♦వత్వమొంది

దిశల నాల్గింటి నిచ్ఛమైఁ ♦ దిరుగవలయు
నీకు శుభమగుఁగాక యో♦పాకవైరి. ౬ 1233

క. "మారుద" యని యప్పుడు బల, వైరీ! నీవనుటచేత ♦ వారు జగములన్
మారుతు, లను విఖ్యాతిన్, గారవమునఁ గాంతురనుచుఁ ♦ గాంతవచింపన్.

క. బలసూదనుఁడు పురందరుఁ, డలరుచు దితిపల్కినట్టి ♦ యమ్మాటల, కం
జలి చేసి పల్కె నీవగు, పలుకు ప్రకారంబె యగును ♦ బద్ధతులెల్లన్. ౮ 1235

క. అనుమానము లే దించుక,యును నీకొడుకులు సురత్వ♦మొంది తిరుగు వా
రనయము నీకు శుభంబగు, నని వారిటులాతపోవ♦నాంతరమందున్. ౯ 1236

ఆ. నిశ్చయంబుచేసి ♦ నెమ్మిఁ గృతార్థులై
యాత్మపదము నొంది ♦ రనుచు వింటి
మెచటఁ దావసించి ♦ యింద్రుండు తపమును
జేయు దితికి సేవ♦చేసె మున్ను. ౧౦ 1237

క. తనరారు దేశమది యిదె?, వినవయ్యా రామచంద్ర! ♦ విషయంబున నిం
దును బొల్చు రాజవంశ,మ్మును దెల్పెద నిూకు లమునఁ ♦ బూగుప్పొండగుచున్.

తే. యశమునం దగు నిక్ష్వాకు♦వంశ రె నతని
యంగనయగు నలంబుస♦యందుఁ బరమ
ధార్మికుండు విశాలాఖ్య ♦ తనయుఁ డలరె
నతఁడె నిర్మించె నీవిశా♦లాఖ్యపురము. ౧౧ 1239

సీ. అతనికిఁ గల్గె మ♦హాబలుండగు హేమచంద్రుఁ డాతనికి సు♦చంద్రుఁ డలరె
నతనికి ధూమ్రాశ్వుఁ♦డనుసుతుండు జయించె, నతనికిసృంజయుం♦డాత్మజుండు
వానికి శ్రీప్రతా♦పంబులుగల సహదేవుండు తనయుఁడై ♦ తేజరిల్లె
వానికిఁ గొడుకయ్యెఁ♦బరమధార్మికుఁడయి యరుకు శాశ్వుఁడ♦య్యనఘమతికిఁ

తే. దేజమున నొప్పి శౌర్యంబు ♦ దేజరిల్ల
నలరుచున్నట్టి సోమద♦త్తాహ్వయుండు
కలిగెఁ; గాకుత్స్థుఁ డతనికిఁ ♦ గలిగె నతని
తనయుఁడైనట్టి సుమతి ప్ర♦తాపశాలి ౧౬ 1240

క. సురసంఘప్రతిమానుం, డరాతి దుర్జయుఁడు నౌచు ♦ నమువొందఁగ నీ
పురమున వసించుచున్నాఁ, డరయఁగ నీసమయమందు ♦ నమలగుణాఢ్యా!.

సీ ఇక్ష్వాకుకులమున ♦ నిపుడు పేర్కొనినట్టి వీరలే ప్రఖ్యాతి ♦ వెలయువార
లాయని సందియ♦మందకు మిక్ష్వాకుకరుణవిశాలాన♦గరమునకధి
పతులైన నరపతి ♦ వరులెల్ల దీర్ఘాయు రతిశౌర్యములు వెల♦యంగఁ బరమ
ధార్మికులయి మహా♦త్మ్వంబునఁ జెలువారు చుండురీ రాత్రియిం♦దుండుదమును

తే. ఖమముగ, రేపుదయంబునఁ ♦ గదలి జనకుఁ
గానఁ జనవచ్చునని యె; న♦క్కాలమందు
విమలతేజుఁడు సత్కీర్తి ♦ వెలయువాఁడు
నైన సుమతియు మునిరాక ♦ నాలకించి. ౨౦ 1242

క. తనబంధులు ఋత్విజులును, వెనువెంటన్ రాఁగ మౌని ♦ వృత్రారిఁ గనం
జని మిగులఁ బూజలొనరిచి, వినీతుఁడయి కేలుమోడ్చి ♦ పృథ్వీశుఁ డనున్.

తే. కుశలమే మీకు మౌనీంద్ర! ♦ కోరి మీరు
లరుగుదెంచుట ధన్యుండ♦నైతి మీయ
నుగ్రహమునొందితిని సమా♦నుండు నాకుఁ
గలఁడె యింతటి పుణ్యంబు ♦ గలుగువాఁడు. ౨౨ 1244

నలువదియేడవ సర్గము సంపూర్ణము.

౪౮-వ సర్గము.

అహల్యావృత్తాంతము.

క. సుమతియు, విశ్వామిత్త్రుఁడు, తమతమ క్షేమంబు లొప్పి♦నము మీఱంగా
నుమతం దెలుపుకొనిరి యా,సుమతియు నవ్వేల మునీంద్రుఁ♦జూచి మహాత్మా!.

సీ. మాకు శుభంబగుఁ♦గాక; కుమారకుల్ వీరిద్దరెవ్వరు? ♦ వీరియాకృ
తుల విధంబునుఁ జూడఁ ♦ దోఁచె విష్ణునిఁబోలునట్టి పరాక్రమం ♦ బలరువార
లనినాకు; దంతిసిం♦హములట్లు గాంభీర్య పౌరుషగమనముల్ ♦ ప్రబలుచుండ
వ్యాఘ్రవృషంబుల♦యట్లు భయంకర సవిలాసగతులు నె♦సంగుచుండఁ

తే. బొలిచిరీ వీరవర్యులు ♦ లలితపద్మ, పత్త్రసువిశాలనయనులై ♦ ప్రకటఖడ్గ
భూరితూణీరచాపముల్ ♦ పూని యశ్వి, దేవతలఁ బోలు రూపంబు ♦ తేజరిల్ల.

క. తను సుందరతకు నీడగు, ననూనయౌవనము వెలయ ♦ నలరారిరి వీ
రనిమిషు లిచ్చను క్షితినిం, గన దివమునుండి దిగిన♦గతి నుందురు నూ!. ౩౪

సీ. మృదుపదంబులు కంద ♦ మిగులఁ గఠినమార్గముల నిటవచ్చిరి ♦ యలరు వీరి
గాత్రసౌందర్యంబుఁ ♦ గాంచినఁగోరిక లన్నియు నెఱవేఱి ♦ యున్నమాకి
కనఁబడుచున్నది ♦ కమ్రరూపులు వీరలెవరి పుత్త్రకులన్న ♦ యెఱుఁగుదీవు
కానఁ జెప్పుము దివా♦కరశీతకరు, లభ్రమునుబోలె నీదేశ♦మును నలంక

తే. రించుచున్నారు వీరు శ♦రీరమాన,మునను నింగితచేష్టితం♦బులఁ బరస్ప
రము సమానముగాఁ బొల్తు ♦ రమలశస్త్ర,ధారులౌ వీరు హేతువె♦ద్దానిఁబూని.

క. అతికఠినమార్గముల రాఁ, గతమేమొకొ? తత్త్వమెల్లఁ ♦ గౌశిక! వినఁగో
రితినని యిట్లా ధరణీ,పతి యడిగిన మౌనివరుఁడు ♦ భవ్యోక్తులతోన్. ౬౪

క. తామందఱు సిద్ధాశ్రమ, సీమన్ నివసించుటయుఁ బ్ర♦సిద్ధసుఖము, ను
ద్దామపరాక్రమ మొప్పఁగఁ, దామై చెఱుపంగఁ దోఁచు ♦ దనుజుల లీలన్. ౭

క. తునుముట జనకునియాగముఁ, గనఁబోవుట మొదలుగాఁగఁ ♦ గలవృత్తాంతం
బును విడువకుండఁ జెప్పిన, మునిపల్కుల నాలకించి ♦ భూమీశ్వరుఁడున్. ౭½

మ. పరమోత్సాహము మీఱఁగా విధిగతిం ♦ బ్రాప్తించి సత్క్షామహీ
వరసత్సూనుల భూరిబాహుబలులన్ ♦ భవ్యాతిథేయాప్తులన్
బరమాభ్యాగతులన్ యథావిధిగ నొ♦ప్పం బూజఁ గావించె దా
శరథుల్ భూపతిపూజలంగొని తమి♦స్రంబుచ్చిరందాదృతిన్. ౮ 1252

చ. మునిపతితోడ రాఘవులు ♦ భూపతియింటను రేయిఁబుచ్చి వేఁ
గిన మిథిలాపురీగమన♦కృత్యమునం దమిమీఱఁ బోయి రం
త నిఖిలమానులా దశర♦థప్రియసూనుల కర్హపూజచే
సిన సుమతిన్ నుతించి మదిఁ ♦ జెందినసంతసమొప్ప నంతటన్. ౧౦ 1253

క. జనకునిపురమును శుభకర,మును మిథిలను గాంచి దానిఁ ♦ బొగడిరి మేల్మే
లని రాముఁడు మిథిలకు దా,పునఁ దగు వని నాశ్రమంబుఁ ♦ బూర్వతరంబున్.

తే. రమ్యమై నిర్జనంబయి ♦ రాజిలంగఁ
గాంచి గాధేయుతో మౌని♦కాంత !, శ్రీస
మృద్ధి గలయిది యాశ్రమ♦మే యనఁదగి
యున్న, దిట లేదు మౌనీంద్రు ♦ లున్నజాడ. ౧౨ 1255

క. ఏమిది యిట్లుండుట మును, పే, మునియాశ్రమమొ యిద్ది♦యే వినఁగలఁతున్
నామహితవాక్యకుశలుం,డా మునిపతి భూరితేజుఁ ♦ డపుడిటుపలికెన్. ౧౩½

తే. సంతసంబయ్యె రామ ! యా♦శ్రమమిదెవరి
దో? మహాత్మకుఁ డెవఁడు కో♦పోగ్రుఁ డగుచు
దీని శపియించెనో దీని♦ తెఱఁగ దెల్ల
నున్నరూపున వచియింతు ♦ నోకుమార!. ౧౪½ 1257

క. మునుపిద్ది మహాత్ముండై, మునినాయకుఁడైన గౌత♦ముని యాశ్రమమో
యనఘా ! దివ్యంబై యిది, తనరాఁగట దేవపూజి♦తంబగుఁ జుమ్మీ!. ౧౫½

క. అమలయశుండగు నాగౌ,తముఁ డిందు నహల్యఁగూడి ♦ తపమొనరిచె న
బ్దము లెన్నెన్నియొ యాతఁడి, నము రేశుఁడు మౌని లేని ♦ యదనెఱిఁగి తగన్.

క. మునివేషంబును దాలిచి, చని యుందు నహల్యఁ జూచి ♦ చపలాక్షీ ! కా
మనిబద్ధచిత్తులగు వా, రినయము క్రీడించుచుందు ♦ రాత్మేచ్ఛమెయిన్. ౧౭½

క. ఋతుకాలనియమమును స్మృతిఁ జూడరు బ్రహ్మ నిన్ను ♦ మదిఁగోరి చమ
త్కృతిఁ జూపి సృష్టిచేసె; సుదతి ! నీతో సంగమంబుఁ ♦ దమిఁ జేయంగన్.

ఆ. మదిని గోరినాఁడ ♦ మహిళామణీ! రతి
యొకటె వాంఛ నాకు ♦ నొప్పఁ బుత్ర
వాంఛ లేదు నిజము ♦ పంచాస్యమధ్యమా!
యని సహస్రనయనుఁ ♦ డలరిపలుక. ౧౮ 1262

చ. మనమున నిట్టులెంచె సతి♦మౌనివరుండిటు వేఁడఁడెన్నఁడున్
గనుక నొరుండె యీ నితఁడు ♦ కామవిమోహితుఁడై సురేశుఁడో
య్యన ననుఁగోరుచుంట దెలి♦యంబడి యుండెనుగాదె యిప్పుడీ
తని మునినాథువేషమును ♦ దాల్చిన యింద్రునిఁగాఁ దలంపనొ. ౧౯ 1263

చ. అని యిటులా యహల్యమది ♦ యందు వినిశ్చయ మొప్పఁజేసి యా
తనిపయి నున్నప్రేమమెయిఁ ♦ దద్భితముం దగఁ దీర్చె దుష్టబు
ద్ధినిగొని; యంత, వాంఛితము ♦ తీరఁ గృతార్థత నొందు నంతరా
త్మను సురవర్యుఁ గాంచి వని♦తామణి యివ్విధిఁ బల్కె నేర్పునన్. ౨౦ 1264

ఆ. నేఁ గృతార్థనైతి ♦ నిర్జరేశ్వర! ప్రభూ!, జాగుసేయకిచట ♦ వేగపొమ్ము
మానదుండవీవు ♦ కాన నిన్నును నన్ను, నెపుడు కావవలయు ♦ నిట నిలువకు.

చ. అనుచు నహల్య పల్క న్మరా♦ధిపుడెంతయు నవ్వి యోనితం
బిని! పరితుష్టినొందితిని ♦ వేగము వచ్చినదారిఁ బోయెదన్
మనమున శంక మానుమని ♦ మానిని యీడఁ బల్కి నాతితో
మనసిజకేళిఁదేలి యిఁక ♦ మౌనివరుం డరుదెంచునేమొకో?. ౨౨ 1266

తే. అనుచు ననుమానమొంది భ♦యంబు గదురఁ
బదయుగము తొట్రుపడఁగ, జ♦వంబు మీఱఁ
బర్ణశాలను దానిని ♦ వదలి వెడలె
నింద్రుఁ డీరీతి వెడల, మా♦నీంద్రుఁ డపుడు. ౨౩ 1267

సీ. పుణ్యతీర్థోదకం♦బుల స్నానమొనరించి సమిధల దర్భల ♦ సంగ్రహించి
ప్రజ్వలజ్జ్వలనుని ♦ బగిది వెలుంగుచు భూరితపోబలం♦బునఁ బొదలుచుఁ
ద్రిదశదానవులచే ♦ నెదిరింపఁగారాక యప్రతిమప్రభా♦వాధికుఁడయి
తనరు గౌతమముని♦తల్లజుం డాశ్రమమును బ్రవేశింపంగఁ ♦ గని సురేశుఁ

ఆ. డతిభయంబునొంది ♦ యంతమ్ముతప్పిన, మోముతోడనుండ ♦ మునివరుండు
తనదు రూపమొంది ♦ తగనిపనికిఁజొచ్చి,నట్టి యమరనాథు ♦ నచటఁ గాంచి.

క. శీలమె యాభరణముగాఁ, గ్రాలెడు గౌతముఁడు రోష♦కలితుండయి యో
బాలిశ నా రూపమ్ముం, దాలిచి చేసితివె చేయఁ♦దగనట్టి పనిన్. ౨౫ 1269

తే. కాన నీయండకోశంబు ♦ కడువడిఁ బడుఁ
గాక యని శాపమిడె ముని♦కాంతుఁ డిట్లు

కోపమునఁ బల్కె శక్రుండ ♦ కోశమపుడె
పృథ్విపైఁబడె నిట్లు శ ♦ పించి యతని. ౨౯ 1270

తే. అమ్మహాత్ముండు శపియించె ♦ నతివ నిట్లు
పెక్కువేలేండ్లు నివసింపు ♦ మిక్కడఁ బవ
మాను భక్షించుచును భూత ♦ మండలమున
కగపడక భస్మరాశి శ ♦ య్యగఁ దగంగ. ౩౦ 1271

సీ. ఆహారములు లేక ♦ యధిక తాపంబున నీయాశ్రమమునందె ♦ యింక నిలువు
మరిదుర్ధరయుండైన ♦ యట్టి శ్రీరాఘవుం డతిఘోరమైన యీ ♦ యడవి కెపుడు
వచ్చునో యపుడు త ♦ ద్భవ్యపాదపరాగ సంపర్కమున గత ♦ శాపవగుచుఁ
బరిశుద్ధవౌదువు ♦ పరమాత్మునాతని నాతిథేయంబున ♦ నలరఁ జేసి

తే. యంతలోభమోహంబుల ♦ నవలఁ ద్రోలి
నాదు చెంగటఁ దమిమీఱ ♦ నీదు తనువుఁ
దాల్తువని దుష్టచారిణిఁ ♦ దనదు భార్యఁ
దిట్టి శాపంబునకును ము ♦ క్తిని వచించి. ౩౩ 1272

తే. అమ్మహాతేజుఁడీ యాశ్ర ♦ మావని విడ, నాడి చారణసిద్ధసం ♦ తతని షేవి
తము పవిత్రము నై తగు ♦ హిమవదద్రి, శిఖరమునను దపంబును ♦ జేయుచుండు.

నలువదియెనిమిదవ సర్గము సంపూర్ణము.

౪౯-వ సర్గము.

రాముఁ డహల్యకు శాపవిముక్తి ననుగ్రహించుట.

చ. శతమఖుఁ డండకోశమట ♦ జాఱి ధరంబడ నంతమోము దీ
నతఁ గన నగ్నిముఖ్యులగు ♦ నాకులఁ, జారణులన్ మహామునిఁ
బ్రతతిని గాంచి పల్కెను సు ♦ పర్వపదంబుల నొప్పఁ గూల్పఁ దీ
వ్రతపము గౌతముండు ముని ♦ వర్యుఁడు చేయుచునుండ నేనునున్. ౧ 1274

క. అతనికిఁ గోపముఁ బుట్టించి తపమ్మును గూల్పఁబూని ♦ చేసితి దానిన్
హితమిద్ది కాదె? నిర్జర, తతికాముని దీవ్రమౌ క్రు ♦ ధన్ శపియించెన్. ౨

తే. దానవిగతాండకోశుండ ♦ నేను నైతి
నాయహల్యను శపియించి ♦ యంతవిడిచె
మమ్ము శపియించుటం జేసి ♦ మౌనితపము
తగ్గఁగాన హరించితిఁ ♦ దపసితపము. ౩ 1276

చ. సురవరులార! మౌనిగణ ♦ శోభితచారణులార! మీరలే
తరుణమునందు నిర్జరహి ♦ తంబును జేసిన నాకు ముష్కముల్

మరలను గల్గఁజేయుఁడని ♦ మాటికిమాటికి వేఁడుచున్న ని
ర్జరపతిపల్కులన్ విని సురల్ శుచిముఖ్యులు ప్రేమమీఱఁగన్. ౮౪ 1277

క. మరుదోఘముతో షం బిత్రు, వరులుండెడు చోటికరిగి ♦ వల్కిరి వైశ్వా
నరముఖము గాఁగ మీక,ధ్వరభాగార్థంబజంబు ♦ తనరారుఁ గదా. ౫ 1278

క. దానికి ముష్కములున్నవి, యీనిర్జరవిభునకవ్వి ♦ యిపుడు నశించెన్
గాన నజముష్కములఁ గొని,వే నిర్జరపతికి నిండు ♦ పితృవరులారా!. ౬ 1279

క. గతముష్కమైన మేషం, బతిశయసంతుష్టినియ్య ♦ నో మీకు మహా
మతులారా! వినుఁడీ స్మృతి గతముష్కమగు మేష ♦ మాంసము భక్తిన్. ౬౪

తే. మనుజు లెవ్వార లధ్వర ♦ మునను మాకుఁ
బ్రీతిగా నిత్తురో దానఁ ♦ బ్రీతి తృప్తు
లమరునట్లుగ మీకుఁ జే ♦ యంగఁ గలరు
గాన నజముష్కముల నియ్యఁ ♦ గాఁ దగునన. ౭ 1281

చ. జ్వలనముఖాసురోక్తులను ♦ సంతసమొప్పఁగ నాలకించి వా
రలు గుమిగూడి యాసమున ♦ రంజిలఁ గట్టిన మేషముష్కముల్
చెలఁగుచు లాగి యింద్రునకుఁ ♦ జేర్చిరి రామ! తదాదిగా మఖం
బుల గనవచ్చి యప్పితృస ♦ మూహము భాగము లందువేళలన్. ౮ 1282

తే. తమకు నర్పింపఁబడెడి యి ♦ తరములైన
మేషములు దామొసంగిన ♦ మేషమునకు
సదృశమగా ఫలంబుట్టుట ♦ సంతసమున
నండకోశంబులను మాని ♦ యనుభవింత్రు. ౮౪ 1283

సీ. ముష్కసహిత మేష ♦ ములనిచ్చువారికి నిచ్చుఫలంబుల ♦ నియ్యఁబూని
రంతసురేశ్వరుం ♦ డజవృషణుండయ్యె గౌతమమునివరా ♦ ఖండతీవ్ర
తరతపశ్శక్తిఁ బ ♦ దా ప్రభృతి,గ, మహా,తేజ! రాఘువ! మహీ ♦ దేవ మౌని
పుణ్యకర్మంబులఁ ♦ బొలుపారఁ జేసినవాఁడు గౌతముఁడట్టి ♦ వాని యాశ్ర

తే. మమును జూడఁగ రమ్మ స ♦ మానరూప, మలర దేవవనితవలె ♦ నమరుచున్న
భాగ్యవతి నీయహల్యశా ♦ పంబునుండి, యుద్ధరింపుము నీరాక ♦ నొప్పఁ గోరి.

చ. అతివయు నందె యున్నదన ♦ నమ్మునిపల్కులనాలకించి యా
దృతిఁ దనసోదరుండు చను ♦ దేరఁగఁ గౌశికువెంటనేగి యా
క్షితిసురు నాశ్రమస్థలిని ♦ జేరి యహల్యను గాంచె నందు నా
సతియుఁ దపోమహత్త్వమునఁ ♦ జక్కని తేజమునన్ వెలుంగుచున్. ౧౩ 1285

క. మనుజులు త్రిదశవ్యూహము, దనుజులు తనుడాయఁ జూడఁ ♦ దగనట్టి విధం
బునఁ బొల్చియుండె బ్రహ్మాయుఁ, దనచే నైనంతనేర్పుఁ ♦ దాఁ జూపంగన్.

చ. మనమున నెంచి సుభ్రువు న♦మానుషరూపవిలాసయుక్తగా
నొనరిచి యుంట మాయఁగొని ♦ యొప్పుగఁ జేసిన భంగిగాఁ గనుం
గొనఁదగి పూవుఁదీవియల ♦ గుంపుమఱుంగున నుంట పంచుగ్ర
మ్మిన మొఁగుళుల్ పయిన్ బెరయ ♦ మేదురచంద్రునిరీతి వెల్గుచున్. ౧౪ 1287
ఆ. [ధూమపూవరింపఁ ♦ దోఁచువైశ్వానర
శిఖయుఁ బోలె మిగులఁ ♦ జెన్నుమీఱి]
జలమునడుమ వేడి ♦ సమసియు దుర్నిరీ
క్ష్యమగు సూర్యకాంతి ♦ గతి వెలుఁగుచు. ౧౫ 1288
క. మునివాక్యంబున రాముని, గనుదాఁక జగత్త్రయమునఁ ♦ గలవారికిఁ గ
న్గొన రాకయుండి యప్పుడు, దనశాపంబంతమొందు ♦ తరుణమగుటచేన్.
క. మునికిని రాఘవులకుఁ దా, గనఁబడియెన్; దాశరథులు ♦ కాంతామణి నా
మెను గని పాదములంటుచుఁ, దనివారఁగఁ బూజసల్పఁ ♦ దరుణీమణియున్.
చ. తనపతివాక్యముల్ స్మృతికి ♦ దబ్బునరాఁగ సమాహితాత్మయై
ఘనులగు వారికర్ఘ్యవిధి ♦ గాఁ దగుపాద్యము నర్ఘ్యమిచ్చి యిం
కను నొనరింపఁగాఁ దగిన ♦ కార్యములన్నియు భక్తిమీఱఁ జే
సిన గ్రహియించె రాఘవుఁడు ♦ చిత్తము మోదరసంబు నందఁగన్. ౧౮
క. సురదుందుభినిస్వనములు, మొరసెన్ సుమవృష్టి దేవ♦ముఖ్యులు గురిపిం
చిరి; గంధర్వాప్సరసలు, సురపథమున నాడిపాడి ♦ శోభిలి రెలమిన్. ౧౯
క. అలరి యహల్యయు స్వతపో,బలమునఁ బరిశుద్ధదేహ♦భాసురయయి యి
మ్ముల రామాగమనమ్మును, దెలిసియె గౌతముఁడు రా, మ♦దిందమి పొందలన్.
చ. పెనిమిటి చెంతఁ జేర సుర♦బృందము మంచిదిమంచిదంచు న
వ్వనిత బహూకరించిరి త♦పఃపరిపాకము నొంది తేజమున్
ఘనమయి గ్రాలుచుండఁ దగు ♦ గౌతముఁ డప్పుడహల్యతో సుఖం
బును గని రామచంద్రునకుఁ ♦ బూజలొనర్చి యథాక్రమంబుగన్. ౨౧ 1294
తే. అందె నివసించి తపము సే♦యంగఁబూని
రాముఁడంతట మౌనివి♦రచితపూజ
లర్హముగ నొంది యటనుండి ♦ యమ్మిథిలకుఁ
బోవసమకట్టి యీశాన్య♦మునకు నరిగి. ౨౨ 1295

నలువదితొమ్మిదవ సర్గము సంపూర్ణము.

౫౦-వ సర్గము.

-- రామాదులు మిథిలఁ జేరుట. --

క. అనుజునితోడను గౌశిక, మునివర్యునితోడ రాజ♦ముఖ్యుండగు న
జ్జనకుని మఖవాటము మౌ,నిని మున్నిడుకొనుచుఁ జేరె ♦ నెమ్మి దలిర్పన్. ౧

చ. విని, జనకక్షితీశమణి ♦ వేడుకఁ బల్కినపల్కులెల్ల ని
ట్లనియె మహామతీ! దశర♦థావనిపాలకు నాత్మజన్ము లీ
ఘనులు మదాశ్రమంబునకుఁ ♦ గారణముండియె తోడితెచ్చితిర్
దనుజులఁ జంపి రందుఁ గ్రతు♦తంత్రవిఘాతకులర్ దురాత్ములర్. ౨౨౫ 1313

సీ. అని యటనుండి యు♦గ్రాసురసంకుల భయదాటవులను ని♦ర్భయముగాఁగ
వారువచ్చుటవిశా♦లారమ్యనగరంబుఁగాంచుటయు నహల్యఁ♦గనుఁగొనుటయు
గౌతమముని సమా♦గమనంబు నటనుండి పెనువింటిసారంబు ♦ గనఁగవచ్చి
నట్టి వృత్తాంతంబు ♦ ననువొందఁగా మహాతేజుఁడౌ జనకధా♦త్రీవిభునకు

తే. సర్వమును జేర్చి మునిజన♦సత్తముండు
తపమునందగు తేజంబు ♦ దనర వెలయు
నట్టి గాధేయుఁ డెఱిఁగించి ♦ యంతనూర
కుండె నవ్వేల జనకరా♦ణ్మండనుండు. ౨౬౫ 1314

ఏబదియవ సర్గము సంపూర్ణము.

---

౫౧ - వ సర్గము.

విశ్వామిత్ర చరిత్రము.

చ. మనమునఁ బొంగె; ధీవిభవ♦మండనుఁడై తగు కౌశికుండు చె
ప్పిన వచనంబులర్ విని ప♦విత్రమహత్తరతేజుఁడైన య
జ్జనకు పురోహితుండు కడు♦సంతసమంది ప్రహృష్టరోముఁడై
తనరెను గౌతమాత్మజుఁ డ♦తండగు జ్యేష్ఠుఁడు తత్సుతావళిర్. ౧౫ 1315

తే. గొప్పదనమునఁ దేజంబు ♦ కొమరుమిగుల
వెలయు నాశతానందుండు ♦ విస్మయమును
బొందెఁ దనతల్లిశాపంబుఁ ♦ బోవనడఁచి
నట్టి శ్రీరాముఁ గనుఁగొన్న ♦ యంతమాత్ర. ౨ 1316

క. తనముందట సుఖముగ నా,సనములఁ జెలువారుచున్న ♦ క్ష్మాపతి సుతులర్
గని కౌశికమునివరుతో, ననియె శతానందమౌని ♦ యనఘ! మునివరా. 3

మ. చిరకాలంబు తపంబు సేయుచు యశ♦స్సిద్ధిర్ మదిర్ గోరి సు
స్థిరచిత్తంబున నొప్పు నాజనని నీ♦చే నీధరాధీశపు
త్రరమాకాంతున కందుఁ జూపఁబడెనే ♦ గాజిల్లు తేజంబునం
బరఁగుంగావున నామె పూజ్యుఁడగు నీ♦భద్రాత్ముఁ బూజించెనే. ౪౫ 1318

తే. కందమూలఫలప్రము♦ఖముల నితఁడు
సర్వదేహిపూజ్యుండని ♦ స్వాంతమందు

నెఱిఁగి పూజించెనే మహా♦ర్షీంద్ర! మున్ను
జిష్ణు వాగ్వాగురాళికిఁ ♦ జిక్కి యతివ. ౬ 1319

చ. ఒనరుపరానికృత్యమున ♦ కున్ముఖురాలగుటాదిగాఁగఁ గ
ల్గిన చరితంబునెల్ల నెఱిఁ♦గించితివే కద యీనృపాలనం
దనునకు; నీకు భద్రమగు ♦ నాజనయిత్రియు రామదర్శనం
బునఁ గృతకృత్యయై పిదపఁ ♦ బూజ్యుని భర్తను గూడెనే మునీ. ౭ 1320

క. జనకుండు రాముఁ బూజిం,చెనె; హిమవంతంబునుండి ♦ చెచ్చెఱఁ జనుదెం
చిన నాతండ్రికిఁ బూజం, బొనరించెనె! యితఁడు దారఁ ♦ బొందునటు తగన్.

ఆ. నాగురుండు మనసు♦నం గోపమును మాని
యాశ్రమమ్ముఁ జేరి ♦ నపుడు రాముఁ
డంతరంగభక్తి ♦ నభివాదనముసేసె
నే ? మునీంద్ర ! నాకు ♦ నెఱుఁగఁ జెపుమ !. ౯ 1322

తే. అని శతానందుఁ డడిగిన ♦ నతనివాక్య
సరణికిని మెచ్చి వాక్యవి♦శారదుండు
కౌశికుండు వచించె నీ♦కరణి మౌని
చంద్ర ! వినవయ్య యచ్చటి♦చరితమెల్ల. ౧౦ 1323

క. ఒనరింపఁ దగిన కృత్యం, బున నించుకయైనఁ గాల♦మును వ్యర్థముసే
సిన వాఁడఁగాను జక్కఁగ, నొనరించితి సమయమెఱిఁగి ♦ యుద్యమమలరన్.

క. నీతల్లి యా యహల్యయుఁ, జేతోమోదమున భర్తఁ ♦ జేరెను మును వి
ఖ్యాతుండగు జమదగ్నిని, బ్రీతిని రేణుకయుఁ గూడు ♦ విధమున మౌనీ. ౧౧

చ. అనిమునిపల్క సంతసము ♦ నంది మహాత్తరతేజుఁడైన యా
జనకపురోహితుండు గుణ♦సాంద్రుని రాముని జూచి పల్కె రా
జ్ఞతనయ ! మహాత్మ ! స్వాగతము ♦ దైవవశంబున సాటిలేని యో
గనియతి నొప్పుచున్న ముని♦కాంతుని నీతనిఁగూడి వేడుకన్. ౧౩ 1326

క. చనుదెంచితి విచ్చటి, కి, మ్మునివర్యుఁ డచింత్యకృత్య♦ములనెల్లను జే
సినవాఁడు తపము కలిమిన్, గనియెన్ బ్రహ్మర్షితన్ సు♦కాంతిమహితుఁడై.

క. గురుతేజుఁడైన యిమ్మునిఁ, బరమహితము నీకుఁ జేయు♦వాఁడని మది, నీ
వరయుము; భూరితపో భా,నురుఁడగు కుశికాన్వయాబ్ధి♦సోముఁడు నీకున్. ౧౪

తే. రక్షకుండై చెలంగుట ♦ రామచంద్ర !
ధాత్రి నీకంటె నరసిన ♦ ధన్యుఁడెవఁడు
కలఁడు మహితాత్ముఁడైన యీ♦కౌశికుని త
పోబలంబెట్టిదో విను ♦ పూన్కిమీఱ. ౧౫ 1329

తే. మఱియు నీతని చరితంబు ♦ నెఱి వచింతు
ధర్మమతియైన యట్టి యీ♦తండు చాల
కాల మవనీశుఁడై యుండి ♦ కడఁగి స్వారి
సంతతిని ద్రుంచి ధర్మంబుఁ ♦ జక్క నడిపి. ౧౯. 1330

క. కృతవిద్యాపరిచయుఁడై, హితుఁడై మనుజాళికెల్ల ♦ నెంతయు నలరెన్
ఇతనిదగు నన్వయపు వి, స్తృతిఁ జెప్పెదఁ; గుశుఁడు వెలసె♦నెంతయుఖ్యాతిన్.

సీ. కుశుఁడు బ్రహ్మకు నగుఁ ♦ గొడుకు వానికి మహాబలధర్మశాలియై♦పరఁగుచున్న
కుశనాభుఁడుదయించెఁ♦గుశనాభునకుగాధియనువాఁడుఁగొడుకయ్యె♦నతనికతుల
తేజస్సువం దగి ♦ దివ్యకీర్తివెలుంగు నీముని పుత్రుఁడై ♦ యొసఁగె; నితఁడు
పౌరుషంబున నొప్పి ♦ బహువత్సరంబులు రాజ్యంబు పాలించెఁ♦బూజ్యభంగి

ఆ. నొక్కతఱి నితండు ♦ నురుతరచతురంగ
బలములును జెలంగి ♦ గొలుచుచుండ
నవనితలముఁ జూడ ♦ నక్షౌహిణీసేన
వెంట బలసి రాఁగ ♦ వెడలె నంత. ౨౧ 1332

చ. జనపతి సంతతిన్ నగర♦సంఘము శైవలినీవ్రజంబు గో
త్రనికరపావనాశ్రమవి♦తానముఁ గాంచుచు సంచరించుచున్
ఘనుఁడగు నవ్వసిష్ఠముని♦కాంతునియాశ్రమముం గనంగఁ బో
యె; నది బహుద్రుమావళుల ♦ నెంతయు దట్టముగాఁ జెలంగుచున్. ౨౨

తే. వివిధమృగసంఘనిబిడమై ♦ విబుధసిద్ధ
చారణాసురగంధర్వ♦సంఘములును
గిన్నరులు సంచరింపంగ ♦ సన్నుతింపఁ
దగినదై పావనంబయి ♦ తనరి మఱియు. ౨౩ 1334

క. మనుజులపరిచయమున నొప్పిన సారంగములఁగూడి ♦ పెంపొందుచుఁ బా
వనపక్షిసేవితంబయి, కనుఁగొనఁగాఁ దగినదగుచుఁ ♦ గడు సన్నుతమై ౨౪

సీ. మఱియు వసిష్ఠాశ్ర♦మము భూసురర్షి దేవమునిసేవితమయి ♦ వఱలుచుండుఁ
దపమొనరించి య♦ద్దాని ఫలంబొంది నట్టి వారలు, జ్వల♦నాభులౌ మ
హాత్ములు, జలపవ♦నాహారు, లతిజీర్ణపర్ణాశనులు మూల♦ఫలముఁ దిను
వారలు, నిర్మల♦స్వాంతులు, జితదోషులును, నిర్జితేంద్రియు♦లును, నయి తగు

ఆ. మునులు సతతహోమ♦ముఖకృత్యనిరతులౌ
వాలఖిల్యమునులు ♦ వాసుదేవ
వరనఖములఁ బుట్టి ♦ వఱలు వైఖానస
ముఖులు చేరియుండఁ ♦ బొలుచుచుండు. ౨౬ 1336

తే. మఱియు నయ్యాశ్రమము పితా♦మహాుని లోక
మింకొకటి దోఁచినట్లుగా ♦ నెసఁగుచుండఁ
గా మహాబలుఁడైన యా♦గాధిసుతుఁడు
దానిఁ గాంచెను సంప్రీతి ♦ దనరుచుండ. ౨౮ 1337

ఏబదియొకటవ సర్గము సంపూర్ణము.

---

౫౨ - వ సర్గము.

చ. బలమున మీఱి వీర్యమున ♦ భాసిలి కీర్తిని గాంచియున్న యా
యల ఘుమనీషుఁ డెంతయును ♦ హర్షమునుం గని లోనికేగి యం
దలరు వసిష్ఠమౌని దివి♦జాధిపుఁ గాంచి నమస్కరించె ని
స్తులవినయంబునన్; మునియుఁ ♦ దోరపు వేడుక తొంగలింపఁగన్. ౧౪ 1338

క. మీకెల్ల స్వాగతంబగుఁ, గాక యనుచుఁ బల్కి మౌని♦కాంతుఁడు తమినీ
భూకాంతున కిప్పించెను, బ్రాకట దివ్యాసనమును; ♦ రాజవరుండున్. ౨ 1339

సీ. మునిపతి దర్శితా♦సనమునఁ గూర్చుండె; నంత వసిష్ఠుండు ♦ న్యాయరీతి
ఫలమూలములనిచ్చెఁ♦బార్థివుండవ్వాని మునిసత్ప్రసాదమం♦చును గ్రహించి
నిర్విఘ్నముగఁ దపో♦నియతి వర్తిల్లునే యగ్నికృత్యంబు ల♦భ్యంతరముల
నొందక యే ! సాగు♦చున్నవే, శిష్యులకెల్ల క్షేమముగదా ♦ యెల్లవృక్ష

తే. ములు సమంచితవృద్ధిని ♦ బొలుచుచుండుఁ
గాదె! యని రాజ తేజంబు ♦ గ్రాల నడుగ
నన్నివిషయంబులన్ క్షేమ ♦ మలరు ననుచు
మునియుఁ బ్రత్యుత్తరమొసంగి ♦ మోదమలర. ౫ 1340

చ. వనజజు నాత్మజుండు, ముని♦వర్యుఁడు దివ్యతపోమహత్వమున్
గని వెలుగొందువాఁడిటుల ♦ క్ష్మాపతిక్షేమము ప్రశ్నసేసి యా
సనమునఁ గూరుచున్నఁ గని ♦ శాంతవచస్సుల రాజవర్య ! నీ
కును కుశలంబె! ధర్మమునె ♦ గోరినవాఁడవు నీవు కావునన్. ౬౪ 1341

*చ. ధనమును శాస్త్రచోదితప♦థంబుననే గణియించి పెంచి పా
లనమొగిఁ జేసి పాత్రము చె♦లంగినచోఁ దమి దానమిచ్చి యిం
పున నలరార నౌననెడి ♦ భూపతి వృత్తము తప్పకుండఁగా
జనులను ధర్మమార్గమునఁ ♦ జక్కఁగ రంజిలఁజేసి యేలుదే!. ౭ 1342

---

* చ. ధనమును శాస్త్రచోదితపథంబున...అనుపద్యమునకు మూ. 'ప్రజాఃపాలయసే వీర రాజవృత్తేన ధార్మిక.' రాజవృత్త మనఁగా "శ్లో. న్యాయేనార్జనమర్థస్య వర్ధనం పాలనం తథా, సత్పాత్రే ప్రతిపత్తిశ్చ రాజవృత్తం చతుర్విధమ్." అను వ్యాఖ్యానాభిప్రాయము ననుసరించి తెనిఁగింపఁబడినది.

క. భృత్యుల కష్టసుఖంబుల, నిత్యస్మరయుచును వారి♦నెమ్మి మనుతువే!
కృత్యంబని నీయాజ్ఞను, భృత్యులు తలఁదాల్చుచుందు♦రే కద! భూపా!. ౭

క. జితవైరీ! నీశాత్రవ, వితతిఁ నిర్జించితి గద! ♦ విమతుల శౌర్యో
ద్ధతి నడఁచువాఁడ వీవో, క్షితిపా చతురంగములును ♦ జెన్నారుఁ గదా!. ౮

క. ధనమునకుఁ మిత్రులకుఁ, దనయులకుం బౌత్రులకును ♦ దగక్షేమమెగా
మనుజేశ్వర! యని యడిగిన, మునికిఁ వినయమునఁ గుశల♦మును వినిపించెఁ.

క. ముని నాయకుండు ప్రశ్నించినవానికి నెల్లఁ జాల♦క్షేమమె యని యొ
య్యనఁ జెప్పి మహాతేజుం, డనఘుఁడు మునిచంద్రుఁడుఁ మ♦హాహర్షమునఁ.

ఆ. కొంతసేపుముదముఁ ♦ గూర్చెడు కథలతోఁ
గుశలవార్తతోడఁ ♦ గోర్కిమీఱఁ
గాలమును గడిపిరి ♦ కడుఁ బరస్పరచిత్త
ములు చెలంగఁగా న♦వల మునియును. ౧౧ 1347

శా. సల్లాపంబులు తీర సుస్మితము లా♦స్యంబందుఁ జెల్వారఁగా
నుల్లాసంబున రాజుతోఁ బలికె ని♦ట్లో రాజవర్యా! సము
ద్యల్లక్ష్మీయుతినొప్పు నిన్ను బలసం♦తానంబునుఁ స్వల్పసం
పల్లాభంబున నాతిథేయమునఁ ద♦న్పంబూనితిఁ గావునఁ. ౧౨ 1348

ఆ. నేను జేయుపూజ ♦ నీవు గ్రహింపు నా, ప్రార్థనంబు నెల్ల ♦ సార్థకంబు
గా నొనర్పవయ్య! ♦ క్ష్మాపతి వీవాట, నతిథివర్యుఁడవు మ♦హామనీష!. ౧౩

సీ. యత్నపూర్వముగ నీ♦కాతిథ్యమొనరింపవలయు నంచు వచించు ♦ బ్రహ్మమౌని
మాటల విని మహా♦మతిమంతుఁడౌ గాధితనయుఁ డిట్లనిపల్కె ♦ మునివరేణ్య!
యాతిథ్యమొనరింతు ♦ మని ప్రీతిఁబల్కినయంతనె యదిచేసి♦నట్లయయ్యె
భవదాశ్రమమ్మున ♦ వఱలు మూలంబుల ఫలసమూహంబులఁ♦బాద్యమునను

ఆ. నీదు దర్శనమున ♦ నెమ్మి నాచమనీయ,మునను సర్వవిధము♦లను దగంగఁ.
బూజ సేసితిరి సు♦పూజ్యులు నాకు మీ,రౌట నింతమాత్ర ♦ నలరినాఁడ.

చ. చనియెద మీయనుజ్ఞఁగొని ♦ సంయమివర్య! నమస్కరింతు నఁ
ఘనకరుణార్ద్రదృష్టిఁ గనఁ♦గాఁదగునంచు వచించు కౌశికుం
గనుఁగొని మాటిమాటికిని ♦ గాదిలి ప్రేమ నుదారచిత్తుఁడౌ
ముని తనపూజఁ గైకొనఁగఁ ♦ బోలునటంచు బహూకరించినఁ. ౧౫ 1351

తే. ఎన్నిసారులు వేఁడిన♦యేని మరల
నాతిథేయముఁ గైకొని ♦ యరుగు మనుచుఁ
బ్రార్థనము సేయ భూపతి♦వర్యుఁ డట్లె
నిలిచెద నటంచు మునితోడఁ ♦ బలికె మఱియు. ౧౬ 1352

క. మునివర్యా! తమచిత్తం,బున కెయ్యది ప్రియమొ, యట్ల ♦ పూనితిఁ జేయం
గ నటంచుఁ బల్కె నవ్వా,క్యనికరమున కెంతొ యలరి ♦ యనఘుం డంతన్.

ఆ. చిత్రవర్ణములను ♦ జెలఁగెడు తనదగు, కామధేనువుఁ దమిఁ ♦ గడఁగి పిలిచి
సత్వరమునరమ్ము ♦ శబలా! మదుక్తిని, నాలకింపు, చేయు♦మట్లె నీవు. ౨౦౫

క. మనుజేశర్షికి సేవక, జనులకు భోజనము పెట్ట ♦ సమకట్టితి నీ
వనుపమ పదార్థములనొ, య్యనఁ గూర్పఁగవలయు నర్హ♦మై తగుభంగిన్.

సీ. కామధుక్కను పేరు ♦ గలదు నీకయ్యది సార్థకమై చను ♦ నట్టులగుట
షడ్రసంబుల నెట్టి ♦ జనుఁడెద్ది కోరిన నద్దాని నపుడు కూర్పు ♦ మతనికిఁ దగి
నట్టులిప్పుని నాకు ♦ నభిమతమని చేయు, మనుపమతర రసా♦యనము లమల
భక్ష్యపానీయముల్ ♦ భవ్యమధ్వాదిలేహ్యాంబులు చోష్యంబు ♦ లన్నరాశి

ఆ. వలసి యున్నయంత ♦ లలితగతిం గూర్పు
మెల్లపనుల వేగ♦మే యొనర్పు
వలయుఁ జుమ్ము రాజ♦వర్యుఁడు భృత్యులు
సంతసమునఁ గుడిచి ♦ చనఁగవలయు. ౨౩ 1356

ఏబదిరెండవ సర్గము సంపూర్ణము.

౫౩-వ సర్గము.

కామధేనువు నిమ్మని విశ్వామిత్రుఁడు వసిష్ఠు నడుగుట.

చ. అరిగణసూదనా! రఘువ♦రాన్వయకంధిశశాంక! యమ్మునీ
శ్వరుఁ డిటుపల్కినన్ శబల; ♦ వాంఛితవర్షిణిగాన నెవ్వరే
వరుసను గోరినన్ బిదికె ♦ వారికివారికిఁ దృప్తియొట్టు ల
క్కరణిని; దేన లిక్షువులు ♦ క్రమ్రమధూక సుమాసవంబులున్. ౧ 1357

సీ. మేలి పానకములు ♦ పేలాలు బహువిధభక్ష్యముల్ గురిసె శ♦బలమతియును
వేఁడి యన్నపురాశి ♦ చూడఁ బర్వతమట్లు వెలసె మృష్టాన్నమ్ము♦లలరె సూప
ములు పర్వఁ దీయనై ♦ పొలుచు దధిప్రవాహములలరారె;రు♦చ్యమ్ములగుచు
నాఱురసంబుల ♦ ననువొందఁ జేసిన షాడబాహ్వయములౌ ♦ సరసవస్తు

తే. వులును బెల్లముతోఁ జేయఁ ♦ గలిగినట్టి
వస్తువులు పాత్రములనిండ ♦ వఱలుచుండె
వేనవేలుగ; నప్పుడా♦విందుఁ గుడిచి
సంతసముఁ బుష్టియుం గల్గి ♦ సైన్యవితతి. ౪ 1358

క. మునివరు నాధేనువు నొ,య్యనఁ బొగడుచు సంతసమున ♦ నలరారిరి తేఁ
డును నంతఃపురకాంతా, జనములును పురోహితులును ♦ త్మ్యామాత్యవరులున్,

క. ఆవిందుఁ గుడిచి సంతస, మావహిలన్ బొలిచిరంత ♦ నవనీశుఁడు సం
భావించి మౌని తన్నును, సేవకులను మంత్రివరులఁ ♦ జిత్తములలరన్. ౬

తే. తృప్తినొందించె విందుచే ♦ నెంతొ శక్తి
ననుచు మిక్కిలిసంతోష ♦ మంది మౌనిఁ
గాంచి యోమౌనిచంద్ర! మీ♦రంచితముగఁ
బూజనీయులు మాకెల్ల ♦ నీజగమున. ౭ 1361

క. వినవయ్య! యట్టి మీరిటు, ననుఁ బూజించితిరి ముదము♦నం బొంగెను నా
మనము, బహుసత్కృతులఁ జేసినమీకు నమస్కరింతు ♦ క్షితిసురవర్యా!.

ఉ. మాటలపొందెఱుంగుదువు ♦ మౌనివరా! వచియింతుఁగాననే
మాట యొకండు, ధేనువుల ♦ మంచివిగా నొకలక్ష నిచ్చెదన్
సాటియెలేని యీశబల ♦ సంతసమొప్ప ననుగ్రహింపుఁడీ
పాటి మహోపకారమును ♦ బాత్రుఁడఁ బొందఁగ నెట్టులన్నచోన్. ౮ 1363

క. తనజాతియందు శ్రేష్ఠం, బనఁదగు నిదికాన రత్న♦మగుఁ గాదె మునీ!
జనవిభుఁడు రత్ననిచయం,బును గొనువాఁడౌట, రత్న♦మును నాకిమ్మా!. ౯

తే. ధర్మువుఁ దలంచి చూడ ర♦త్నమిది నాది
కాని భూసురవర! నీది ♦ కాదటంచు
భూపతి వచింపఁగా ముని♦పుంగవుండు
ధర్మమతి పల్కె మేదినీ♦ధవునితోడ. ౧౦ 1365

క. ఒకలక్షగోవులొసఁగిన, నిఁకనుం గోకోటిశతము ♦ లిచ్చిన రాజా
ప్రకటరజతరాసుల ని,చ్చి కడుం గోరిన నొసంగ ♦ సిద్ధము శబలన్. ౧౧

క. పరిపంథివినాశక! యో, ధరణీశా! నన్ను విడువఁ ♦ దగ దియ్యది, నా
పరిసరము విడువఁ జాలదు, పరికింపుము దీనినెల్ల ♦ స్వాంతమునందున్. ౧౨

సీ. ఆత్మవేత్తకుఁ గీర్తి ♦ యనువునఁ దపమును జేయునాకిద్దియే ♦ స్థిరముగాఁగ
నుండంగ దగినదై ♦ యొప్పునిర్జరులకు నిచ్చుహవ్యములఁ బి♦తృవరులకు నొ
సంగుకవ్యంబులు ♦ జ్వలనకృత్యంబులు భూతబలియు నమా♦పూర్ణిమాది
కర్తవ్యహోమముల్ ♦ కడకుఁ జెప్పెద నాదుప్రాణయాత్రయునీశ♦బలసహాయ
మునసె చెల్లుచునుండు♦వినుముస్వాహాకారమును వషట్కారంబు♦ననెడుమంత్ర

తే. ములును వేదాది వివిధవి♦ద్యలును దీని
సాయమున సాగుచుండును ♦ సంశయంబు
లేదు సత్యంబు వచియింతు ♦ మేదినీశ!
యిదియె సర్వస్వరూపమై ♦ యొసఁగు నాకు. ౧౩ 1368

క. నిరతము సంతోషము నా, కరుదుగ నిచ్చునది యిదియె ♦ యవనీశ్వర నేఁ
బరికించి యిపుడు చెప్పిన, వరుస నితరకారణముల ♦ వలనన్ దీనిన్. ౧౪

క. ఇయ్యంగఁ జాల నీకని, యయ్యవనీత్రిదశమౌని ♦ యాడిన భూపుం
డయ్యావుఁ గొనఁగనక్కట,యొయ్యనఁదనుఁదొందరించు♦చుండఁగ వేడ్కన్.

క. పలుకులు నేర్పఱితన మపు, డలరారఁగఁ బలికె హాట♦కాంచితములుగాఁ
జెలఁగెడు నడిత్రాడులు మెడ,గొలుసులు నంకుశములొప్పఁ♦గొమరు గజములన్.

తే. పదియు నాలుగు వేల ని♦చ్చెదను; నాలు
గేసి తెల్లనిహాయముల ♦ నెసఁగునట్లు
పూన్చి హాటకమయములై ♦ పొలుచు చిన్న
గంటలన్ దగు రథములఁ ♦ గడుముదమున. ౧౮ 1372

క. ఎనిమిదినందల నొసఁగెద, ఘనకుల దేశములఁ బుట్టి ♦ గాఢబలములన్
దనరారు గుఱ్ఱములు నో,మునివర! పదునొక్కవేలు ♦ ముదమున నిత్తున్. ౧౯

సీ. స్వచ్ఛంబులౌ తను♦చ్ఛాయలు వేర్వేఱఁ జెలువార వయసును ♦ గలిగియున్న
గోవుల నీకొక్క♦కోటి నొసంగెదఁ గామధేనువు నిమ్ము ♦ కాంచనమ్ము
వరరత్నముల నెన్ని ♦ వాంఛింతువో వాని నిచ్చెద శబల నా ♦ కిమ్మటంచుఁ
బ్రార్థించు భూపతి♦పల్కుల వినుచును బూజ్యతముండైన♦మునియు, రాజ!

ఆ. యెట్టులైనఁగాని ♦ యీయ నీగోవును, రత్నమిదియె నాకు ♦ ద్రవ్యమిదియె
తలఁప నాకు జీవి♦తంబిదె సర్వస్వ,మిదియె పున్నమయగు ♦ నిది యనువస. ౨౩

చ. ఘనతరదక్షిణాన్విత మ♦ఖంబులు సత్క్రియలున్ దలంప గో
వునసె ప్రవృత్తిఁగాంచు విను ♦ భూవర! నే నొనరించునట్టి క
ర్మనిచయమెల్ల దీనినె స♦మస్తవిధంబుల సాగుచుండు నిం
కను బలుమాటలేల యొసఁ♦గంగను జాలను కామధేనువున్. ౨౪ 1375

ఏబదిమూడవ సర్గము సంపూర్ణము.

---

౫౪ - వ సర్గము.

కామధేనువు విశ్వామిత్రు బలంబులఁ దునుమాడుట.

చ. అనుచు వసిష్ఠమౌని తన♦యావునొసంగక యుంటఁగాంచి గో
వును బలవద్విధిం గొనఁగఁ ♦ బోలునటంచుఁ దలంచి యట్టులే
గొని చనుచుండ; నాశబల ♦ క్రూరభటుల్ తనునీడ్చుచుంటకున్
దనమది శోకముం బొదలఁ ♦ దాననె స్రుక్కుచు నేడ్చె బోరునన్. ౨ 1376

మ. తనలో నంతట నెంచె నివ్విధిఁ గటా ♦ ధర్మాత్ముఁడౌ మౌనిరా
జు నను న్నిర్ఘృణుఁడై తగన్ విడిచెనే ♦ క్షోణీశ్వరా! దీనినిం
గొనుమంచిట్టుల యయ్యెనేమొ; యిపుడీ ♦ క్రూరాత్ములౌ రాడ్భటుల్
ననుఁగొంపోవుచు నున్నవారు గద దీ♦నన్ దుఃఖితాత్మం దవ్వరన్. ౩ 1377

ఆ. పావనాత్ముఁడైన ♦ బ్రహ్మర్షి కేనేమి, యెగ్గు సేయలేదిఁ ♦ దేల యితఁడు
తలఁపకున్నవాఁడు! ♦ ధార్మికుఁడమ్ముని, యూఱకున్నవాఁడు ♦ వీరిఁ జూచి. ౩౪
క. అనురక్తను నపరాధం,బును జేయని నన్ను విడిచె ♦ బుధనుతుఁ డాతం
[డని చింతించుచుఁ బలుఁగులు, ఘన నిశ్వాసముల విడిచి] ♦ కడుఁగోపమునన్.
సీ. తన్నీడ్చుకొనిపోవు ♦ చున్న యాభృత్యులఁ బలువుర విదలించి ♦ వాయువేగ
మునఁ జని యమ్మహా ♦ త్ముని పాదముల చెంత కేగి వసిష్ఠుని ♦ యెదుట నిలిచి
ఘనదుందుభిస్వాన ♦ మును జేయుచునురోదనము సేయుచును, నార్త ♦ నాదమడర
జలజాసనాత్మజ! ♦ షడ్గుణైశ్వర్యసంపన్న! మహాత్మ యో ♦ బ్రహ్మతేజ!
తే. నన్ను నోమునివర! విడ ♦ నాడినావె?, యట్లు లేకున్న నృపభటు ♦ లిట్లు నన్ను
బలిమిఁ గైకొనిపోవంగఁ ♦ గలరె నీదు, సన్నిధానమునుండి యా ♦ చందమునను.
చ. అనవిని బ్రహ్మమానియు మ ♦ హాత్తరదుఃఖవితప్త చిత్తయౌ
చును దనచెల్లెలట్లు గడు ♦ శోకమునందెడు కామధేనువుం
గని యిటుపల్కె నోశబల! ♦ కామితదాయిని వోచునున్న ని
న్నును విడనాడ, నెయ్యెడల ♦ నున్ బొనరింపవు కీడు నాకుఁ జూ. ౮౪ 1381
చ. బలమునఁ జాలమత్తుఁడయి ♦ పార్థివుఁ డీతఁడు నిన్ను నిప్డు దో
ర్బలము గలాఁడనంచు తన ♦ పత్తనసీమకుఁ గొంచుఁ బోవఁగాఁ
దలఁచెను నాకు నీనృపుని ♦ దర్పముడంచు బలంబు సాటిగాఁ
గలుగదు; నాతపోబలముఁ ♦ గన్పఱుపంజనునే నృపుండు నూ!. ౯౪ 1382
చ. కలహమునం జయింతుననఁ ♦ గాదు బలాన్వితుఁ డుర్విపాలుఁడై
వెలయుటచేతఁ జంపినను ♦ విస్తృతపాపము నన్ను నంటునే
నెలమి సపర్యచేసితిని ♦ నింతకుఁబూర్వమె యెన్నిభంగులం
దలఁచినఁ జంపరాదనుట ♦ తథ్యము వేఱొకపల్కు చెప్పెదన్. ౧౦ 1383
సీ. గుఱ్ఱముల్ రథములుఁ ♦ గుంజరముల మీఁది
ధ్వజములు నిండి క ♦ న్పడెడినిదియె
యక్షౌహిణీసేన ♦ యలరారు దీనిచే
బలవత్తరుండయి ♦ పార్థివుండు
దుష్కార్యమొనరించెఁ ♦ దోఁచదేమి యొనర్ప
నని పల్కఁగ విని వా ♦ క్యంపుసొంపుఁ
దెలిసిన యాకామ ♦ ధేనువు వినయంబు
తనరుచుండఁగ నమి ♦ తప్రకాశుఁ
తే. డయిన బ్రహ్మర్షినింగాంచి ♦ యనియె నార్య!
క్షత్రియబలంబు స్వల్పమౌ ♦ క్షాత్రనురుండె
బలమునం దెక్కుఁడగు; ద్విజ ♦ బలము నృపుని
దగు బలంబునకన్న ది ♦ వ్య మధికమగు. ౧౩ 1384

క. అనిపెద్దలు వచియింతురు, మునివర! నీబల మచింత్య♦ముగదా నీకం
టెను విశ్వామిత్రుండును, ఘనవీర్యుండయ్యు మించ♦గాలేఁడు సుమీ!. ౧౩

క. నీవంటి తేజమందఁగ, నే వారికి శక్యమా, మ♦హీసురవర్యా!
నీవిపుడు బ్రహ్మబలము ప్ర,భావంబున నన్నుఁ జేయు ♦ బలవత్తరగాన్. ౧౪

తే. బ్రహ్మబలమున నాకుఁ బ్ర♦భావవృద్ధిఁ
గలుగు నట్టులనేసి యి♦క్కార్యమునకు
నను నియోగింపుమా నర♦నాథు దర్ప
బలము ద్రుంతు దురాత్ముఁడై ♦ ప్రబలె నితఁడు. ౧౫ 1387

చ. స్థిరయశుఁడై చెలంగెడి వ♦సిష్ఠుఁడు గోవిటులాడ దానితో
నరిబలసారముం జెఱచు♦నట్టి బలంబు సృజింపుమన్న నా
ధరణిసురేంద్రువాక్యమును ♦ దా విని యాతని యాజ్ఞచొప్పునన్
సురభి సృజించె నత్తఱిని ♦ సూరభటాన్విత సైన్యసంతతిన్. ౧౬ 1388

తే. దానిహుంభారవంబున ♦ దారుణాకృ
తులను బహ్లవముఖ్యజా♦తులు జనించి
రెండఱో నూఱులకొలంది ♦ యేపుమీఱ
నంతఁ బరసైన్యములఁ ద్రుంచి ♦ రధిపునెదురు. ౧౭ 1389

చ. తనబలమెల్ల నీగతిని ♦ దాఁ గనుచుండఁగ నాశమొందఁగాం
చినరవరుండు చాలఁ గ్రుధఁ♦జెంది మహోత్తరరోషవిస్ఫుర
ద్ఘనయనాంచితుం డగుచుఁ ♦ గ్రన్ననస్యందనమెక్కి యావరిం
చి నిఖిలశస్త్రముల్ పఱపి ♦ చెండెను మ్లేచ్ఛగణంబు నెంతయున్. ౧౯ 1390

సీ. అంతవిశ్వామిత్ర ♦ హతులయి పహ్లవులెల్ల నశించుట ♦ యెఱిఁగి శబల
కోపంబు పూని శ♦కుల యవనుల సృజియించెను సురల వా♦రెల్లశౌర్య
ములమీఱి, రుచిరకాం♦తులనొప్పి చంపక కేసరవర్ణముల్ ♦ భాసిలంగ
నెందుఁ జూచినను దా♦మే యయి నిడుదలౌ ఖడ్గపట్టిసములు ♦ గ్రాలఁ గనక

తే. వర్ణవస్త్రంబులంగట్టి ♦ వచ్చి మండు
చున్నహుతవహునిం బోలి ♦ యుర్వినాథు
బలము శీఘ్రముఁ గాల్చిరి ♦ పార్థివుండు
తనబలంబెల్ల నశియింపఁ♦గని జవమున. ౨౨ 1391

క. తనశౌర్యము మెఱయఁగ న,స్త్రనికరమును వైచె యవన♦సైన్యము కాంభో
జనికాయముపహ్లవులును, గని రాకులభావమిట్లు ♦ కదనమునందున్. ౨౩ 1392

ఏబదినాలుగవ సర్గము సంపూర్ణము.

---

౫౫ - వ సర్గము.

—విశ్వామిత్రుఁడు తపంబున కరుగుట.—

చ. ధరణిపు నస్త్రపావకుని♦తాఁకున దీనతనొందు పహ్లవో
త్కరమును గాంచి బ్రహ్మముని♦కాంతుఁడు యోగబలంబు మీఱఁగా
సురభి! సృజింపుమా! భటుల ♦ శూరులనన్న మునీంద్రుపంపునన్
బరువడిఁ బుట్టఁజేసె భట♦వర్యుల శత్రునిహంతలన్ దగన్. ౧౫ 1393

సీ. హుంభారవంబున ♦ నుద్ధతకాంభోజు లర్కసన్నిభ తేజ ♦ మలరువారు
పొదుగునుండియె పహ్ల♦వులు శస్త్రపాణులు యోనిప్రదేశము♦నుండి యవను
లును, మలంబున శకు♦లును రోమకూపమ్ములను మ్లేచ్ఛహారీతు♦లును, గిరాతు
లుద్భవించిరి వార♦లొగి వేఱువేఱుగా గజరథాశ్వపదాతి♦కలితమైన

తే. కౌశికుని సైన్యముం జుట్టి ♦ క్షణములోనఁ
జంపివైచిరి; తమదగు ♦ సైన్యమిట్లు
మునిమహిమ నాశమౌటను ♦ గని నరేంద్రు
శతతనూజులు బహువిధా♦స్త్రములఁ దాల్చి. ౬ 1394

క. జపమొనరించెడు వారి క్రధిపుఁడై యతికోపమడర ♦ దివ్యమహిమ ను
న్నపుడమిదివిజు వసిష్ఠుని, నపుడే చంపంగఁ బాఱి ♦ రమ్మునివరుఁడున్. ౭ 1395

మ. ఘనహుంకారముచేత వారలఁ దురం♦గస్యందనస్ఫీతసై
న్యనికాయంబుగఁ గ్రోధమొప్ప మృతినం♦దంజేసె నొక్కింతలోఁ
దనయుల్ నూఱ్వురు సైన్యయుక్తముగ నా♦ధాత్రీసుర ప్రౌఢశ
క్తిని బోకాడుటఁగాంచి కౌశికుఁడు స♦త్కీర్తుల్ కొఱంతంగనన్. ౮ 1396

చ. తనమది లజ్జదోఁచుటయు ♦ దానసె చింతయు నావరించి నె
మ్మనముఁ గలంప నుద్ధతిని ♦ మాని కనంబడు సంద్రమట్లుగా
నని యొనరింపఁగాఁ దగు ప్ర♦యత్నముఁ బాసి విభగ్నదంష్ట్రమై
కనఁబడు కాలసర్పగతిఁ ♦ గార్యమొనర్ప నశక్తుఁడై వగన్. ౯ 1397

తే. సింహికాతనయుండు గ్ర♦సింపఁగాన
నైన సూర్యునిభంగి న♦ష్టానధనుఁడు
తనదు తేజంబు నశియింపఁ ♦ దాటరాని
దుఃఖసింధువున న్మగ్ని ♦ దొరలి మఱియు. ౧౦ 1398

చ. హతసుత వాహినీవితతి♦యై గతపక్షఖగంబుమాడ్కి దీ
నతఁగని దర్పహీనుఁడయి ♦ నాశమునొందినపూన్కి యొప్పఁగా
సతతము దుఃఖమొందుచును ♦ సంపద నిష్ఫలమయ్యెనంచు నెం
చి తనకుమారు యుద్ధమృతిఁ ♦ జెందకయుండెడివాని నొక్కనిన్. ౧౧ 1399

శా. చేరంబిల్చి సమస్తరాజ్యమహితా ♦ శ్రీనాథుఁగావించి నీ
వీరాజ్యంబును క్షత్రధర్మముననే ♦ యేలంగనౌ ధర్మవి
స్తారంబౌ గతిచేఁ బ్రజావితతి సం♦తానమ్ము చందంబునన్
గారాబంబునఁ బ్రోవుమంచు హితవా♦క్యంబుల్ తగన్ జెప్పుచున్. ౧౨
ఆ. రాజ్య మప్పగించి ♦ రాజవర్యుఁడు కాన, కరిగి కిన్నరోర♦గాది సేవి
తమగు తుహినభూమి ♦ ధర సమీపంబున, శితిగళప్రసాద ♦ సిద్ధిఁగోరి. ౧౩
క. ఘనతపముఁ జేయుచుండఁగఁ, జనియెన్ గాలంబు గొంత ♦ శంకరుఁ డంతన్
గనఁబడియె వృషధ్వజలాం,ఛనుఁ డాశ్రితవర్యుఁడెలమి ♦ క్ష్మాపతిమునికిన్.౧౪
క. తనదర్శనం బొసంగి య,వనినాథునితోడఁబలికెఁ ♦ బార్థివ! నీవే
పనిఁ గోరి తపము చేసెదు?, మనమునఁ గలవాంఛితముస♦మస్తముఁ జెపుమా!.
చ. వరదుఁడ నేను భక్తులకు ♦ వాంఛలు గల్గినఁ దీర్చువాఁడ నీ
వరసి మనంబు దేనిపయి ♦ నాసవడున్ బరికించి చెప్పుమా!
ధరణిప! దాఁచకేయనినఁ ♦ దాపసియై తగు కౌశికుండు శం
కరునకు భక్తి మ్రొక్కి పలు♦కన్ దొడఁగెన్ బరితృప్తచిత్తుఁడై. ౧౬ 1404
సీ. దేవదేవా! మహా♦దేవ! పాపవిదూర! ప్రీతుఁడవేని యో♦వృషభవాహ!
యాధను ర్వేదంబు♦నద్దానియంగముల్ తదుపాంగములును,మం♦త్రములుఁగోప్య
ములు, నుపదేశంబు♦వలననే తెలియంగ ననువైన యారహ♦స్యార్థములును
దయచేయుమా నాకు♦దనుజనిర్జరమాని గంధర్వయక్షర♦క్షఃప్రముఖుల
తే. యందు వెలుగొందు నేయేమ♦హాస్త్రములవి
నాకు నలవడునటు సేయు♦మా కపర్ది!
దేవదేవుఁడవౌ దీవు ♦ తావకకృప
వలన నావాంఛలీడేర♦వలయు ననిన. ౧౭½ 1405
చ. విని పరమేశుఁడా తపసి ♦ వేఁడిన వాంఛలనెల్ల నిచ్చి నీ
మనమునఁగోరినట్టులగు ♦ మాటికి మాటికి నంచుఁబల్కి వే
చనియె స్వకీయసుస్థలికి ♦ క్షత్త్రియమాని మహాబలుండు గా
వునఁ బెనుగర్వమొంది యిలఁ ♦ బొల్చెడు వాఁడగుటం దపంబునన్. ౧౮½
తే. హరుని నలరించి దివ్యమ♦హాస్త్రవితతి
నంది నందున గర్వపూ♦ర్ణాంతరంగుఁ
డయ్యె; నాదటఁ బర్వంబు♦లందు జలధి
పొంగినటు వీర్యమునఁ జాల ♦ పొంగి మదిని. ౨౦½ 1407
క. మునిసత్తముని వసిష్ఠునిఁ, దనచేతం జచ్చినటులె ♦ తలఁచి యపుడె య
మ్మునియున్న పర్ణశాలకుఁ, జని దివ్యాస్త్రములముంచె ♦ సరభసమొప్పన్.
చ. అమల మహాస్త్రతేజమున ♦ నాతని తేజమునన్ వసిష్ఠు నా
శ్రమమదియెల్ల హవ్యవహు♦జ్వాలల కాహుతియయ్యె నట్లురా

జు మతివిభూతిమైఁ బఱపు ♦ శుంభదదభ్రఘనాస్త్రపంక్తిఁ గాం
చి మునిశతంబు భీతిమెయిఁ ♦ జేరెను దిక్కులకెల్ల నప్డులన్. ౨౩ 1409

క. మునిశిష్యులు నయ్యాశ్రమ, మునఁగల పశులును భీతి♦మునుకొనఁగా దా
నిని బాసి వేనవేలుగఁ, జనియెను నల్దిక్కులకును ♦ నత్వరగతులన్. ౨౪ 1410

తే. అమ్మహాత్ముని యాశ్రమం ♦ బవుడు ప్రాణి
రహితమాటను నిస్స్వన ♦ రహితమగుచుఁ
జవుటినేలను బోలుచు ♦ క్షణములోన
శూన్యమయ్యెను దనదగు ♦ సొంపు దూల. ౨౫ 1411

చ. తనదగు నాశ్రమంబటు ని♦తాంతము పాడగుటం దలంచి య
మ్మునిపతి మాటిమాటికిని ♦ మూర్ఖనుహీశుని గాధిసూను వీ
నినిపుడె మృత్యువుంగనఁగ ♦ నేనొనరించెదఁ దీవ్రరశ్మి మం
చును బలె భీతిఁ బాయుఁడని ♦ శూరతఁ బల్కుచు నుగ్రతేజుఁడై. ౨౬ 1412

తే. మునులలో మేటి గావున ♦ ముందు నిలిచి
యున్న గాధేయునిం గోప ♦ ముప్పులింపఁ
గాంచి యిటుపల్కె నోరోరి ♦ క్షత్రియాధ
మా మదీయాశ్రమంబిది ♦ శ్రీమహితము. ౨౭ 1413

క. చిరసంవృద్ధము మదిలోఁ, గరుణను బాటింపకీవు ♦ గాల్చితి కానన్
ధరనింక నుండఁజాలవు, కరము దురాచారుఁడవె యిఁ♦కం జ్యోతిఁగనుమా. ౨౮

ఆ. అనివచించి, చాల ♦ నాగ్రహంబుపెరంగ
వే విధూమకాల ♦ వీతిహోత్ర
పగిది మఱొకయముని ♦ పటుకంపమట్లుగా
నొప్పు బ్రహ్మదండ ♦ మూని నిలిచె ౨౯ 1415

ఏబదియయిదవ సర్గము సంపూర్ణము.

---

౫౬ - వ సర్గము.

క. బలవంతుఁడైన కౌశికుఁ, డలమానియు నిట్లు పలుక ♦ నాగ్నేయాస్త్రం
బలఘుతరమెత్తి మునిఁ గని, నిలునిలుమని పలుక భూమి♦నిర్జరుఁ డలుకన్. ౧

చ. కరమున బ్రహ్మదండమును ♦ గాలునిదండముతో సమానమై
పరఁగెడు దానినెత్తుకొని ♦ పార్థివనీచతరా! త్వదీయమా
స్థిరబలముం గనంబఱపు ♦ చేరితి నిందిదె చూడు గూల్తు వి
స్ఫురదురుశస్త్రదర్పమును ♦ బొంగెడు నీదగు దర్పమున్ ద్వరన్. ౨ 1417

తే. క్షత్రియాన్వయపాంసనా! ♦ క్షత్రియుఁడవు
గాఁ జెలంగెడు నీబల♦గర్వమేడ?

మహితభూసురబలమేడ ? ♦ మామకప్ర
శంస్యమౌ బ్రహ్మబలమును ♦ సరగఁగనుము. ౮ 1418

క. అనిఁ జలికి భూమిపతి వైచిన యుగ్రాగ్నేయశరముఁ ♦ జెచ్చెఱ శాంతిం
గనఁజేసె బ్రహ్మదండం, బున హుతవహు దీప్తిజలము ♦ పోకార్చుగతిన్. ౯

సీ. గాధినందనుఁ డంతఁ ♦ గడుఁ గోపమడరంగ వారుణరౌద్రైంద్ర ♦ పాశుపతము
లను మఱియైషీక ♦ మును వైచె; మానవ మోహనగాంధర్వ ♦ ములను నల్లె
స్వాపన, జృంభణ ♦ సంతాపన, విలాపనముల, మాదన శోష ♦ ణముల, దార
ణమును, దుర్జయముగా ♦ నమరువజ్రాస్త్రంబు, బ్రహ్మపాశముఁ, గాల ♦ పాశనామ

తే. కమును, బైనాకమనెడు న ♦ స్త్రమును, దయిత
ము, మఱి వారుణపాశంబు ♦ ను, సుహితముగ
నమరు శుష్కార్ద్రశనిఁ దగ నా ♦ ర్ద్రాశనిని భ
యంకరమగు దండాస్త్రము ♦ నతనిమీఁద. ౧౦ 1420

సీ. మఱియుఁ బైశాచ నా ♦ మకముఁ గ్రౌంచాస్త్ర మును మథనశరంబును, ♦ సుహితధర్మ
చక్రమునుం, గాల ♦ చక్రము విష్ణుచక్రమును వాయవ్యనా ♦ మమగునస్త్ర
మును, హయగ్రీవాస్త్ర ♦ మును శక్తియుగళంబు వైచెను మునివర్యు ♦ పై మఱియును
గంకాళశరమును ♦ గాలాస్త్ర, ముసల, వైద్యాధరాస్త్రంబుల ♦ నటు త్రిశూల

తే. కంకణములను గాపాల ♦ కమును ఘోర
నామకము దారుణమ్ము, ను ♦ ద్దామదివ్య
శరములన్ వీనినెల్లను ♦ సరగ వైచె
రఘుకులాంభోధిచంద్ర ! యో ♦ రామచంద్ర !. ౧౧ 1421

క. మునివర్యుపైఁ బ్రయోగించిన యస్త్రములెల్లఁ జూడఁ ♦ జిత్రమ్ముగనే
పనిఁ జేయఁజాలఁ డాతఁడు, ఘనతపసులలోన మేటి ♦ గానఁ గుమారా!. ౧౨

క. శరములనెల్లను వానిని, సరసీరుహసూనుకొడుకు ♦ చంచత్కాంతిన్
గరమునఁదగు దండంబున, మరలించెన్ రాజు చూచి ♦ మది వగపొందన్. ౧౩

క. తనయస్త్రములెల్లను శాంతిని బొందిన గాధిసుతుఁడు ♦ తెగి బ్రహ్మాస్త్రం
బును వైచె నద్ది యడరుటఁ, గని యగ్నిప్రముఖదేవ ♦ కాంతులు మునులున్.

క. ఉరగులు గంధర్వులు నా, తురపడి దిగులొంది రట్లు ♦ తోఁచిన తద్భీ
కరశరమునకుఁ ద్రిలోకము, లురుభీతిం బొంది వడఁకె ♦ నొగి నాపిదపన్. ౧౫

తే. ఘోరమైన బ్రహ్మాస్త్రముఁ ♦ గూడ బ్రహ్మ
విద్య నభ్యాసమును జేసి ♦ విమలతేజ
మునఁ జెలంగు మునీంద్రుండు ♦ తనదు తేజ
మున వెలుఁగు బ్రహ్మదండంబు ♦ నను గ్రహించె. ౧౬ 1426

సీ. అట్లమ్మహాత్ముఁ డ♦య్యస్త్రంబును నడంచు నప్పుడాతనిరూప ♦ మధికదారు
ణముగా వెలుంగుచు ♦ నమరి రౌద్రంబుగా ముల్లోకములకును ♦ భూరిభయద
మై వానిమూర్ఛల ♦ నందఁగాఁ జేయుచు నమరె; నమ్మహనీయు ♦ నఖిలరోమ
కూపమ్ములఁ గాఢ♦కోపానలజ్వాల లెగసె ధూమముతోడ ♦ నెగయు నగ్ని

తే. మిడుఁగురులఁ బోలి; యతనికై ♦ మించుబ్రహ్మ
దండము విధూమకాలవహ్ని♦తవహ్నిరీతి
నపరయమదండమట్లు భ♦యంకరముగఁ
గ్రాలె నంతట నమ్ముని♦కాంతుఁజూచి. ౧౮ 1427

క. మునులెల్ల బ్రాహ్మణోత్తమ, యని పిల్చి నుతించి పల్కి ♦ రల్లన నీదౌ
వినుత బ్రహ్మబలం బిది, తనరె నమోఘముగ నిఁక వి♦ధాతృశరంబుల్. ౧౯

తే. నీదు తేజోబలంబున ♦ నిప్పు ప్రభావ, ముగ నొనర్పు మధికతప♦మును నొనర్చి
యున్నవాఁడయ్యు నీచేత♦నిన్నరాధి, పతితిరస్కృతుఁడయ్యె నో♦బ్రహ్మతనయ!.

క. నీకోపము శాంతిల్లెడుఁ, గాక ప్రసన్నుండవగుము ♦ త్వమాసురమానీ!
లోకులకు దుఃఖశాంతియుఁ, జేకూరఁగఁ జేయవయ్య ♦ చెచ్చెఱ ననిరన్. ౨౧

మ. ఘనతేజంబున సత్తపోనియతి నిం♦కన్ శాంతిచే వెల్గు న
మ్మునినాథుండును శాంతికోపుఁ డగుడున్ ♦ భూమీశుఁ డమ్మానిచేఁ
దనకైనట్టి పరాజయంబు మదిలోఁ ♦ దర్కించి నిశ్వాసపం
క్తినివే పుచ్చుచుఁ బల్కెనిట్లు తనదా♦దీనత్వముల్ దూఱుచున్. ౨౨ 1431

తే. ఇస్సిరో క్షాత్రమా బల♦మేటి కెన్న, బ్రహ్మతేజస్సమార్జిత♦బలమె బలము
బ్రహ్మదండమొక్కండు నా♦బాణపంక్తి, నడచెఁ గావున నాబల♦మల్పతరమె.

తే. ఇట్టిదా తారతమ్యమే ♦ నెఱిఁగి సుప్ర
సన్నచిత్తేంద్రియుఁడనయి ♦ సాంద్రతపము
సలిపి బ్రహ్మత్వమొందెద ♦ క్షత్రియత్వ
మింకఁ జాలును దీనమే♦లేమి లేదు. ౨౪ 1433

ఏబదియాఱవ సర్గము సంపూర్ణము.

---

౫౭ - వ సర్గము.

విశ్వామిత్త్రుఁడు రాజర్షి యగుట.

చ. అనితలపోసి గాధినృపు♦నాత్మజుఁ డాత్మపరాభవంబునె
మ్మనమున సంస్మరించి పలు♦మాఱులు నూర్పులు పుచ్చి చిత్తశాం
తిని గనలేక తప్తమతి♦దీనము నౌహృదయంబుతోడ న
మ్మునివరుతోడ వైరమును ♦ బూని తపంబు నశింప నంతటన్. ౧ 1484

క. పెనుతపమున సామర్థ్యం,బును సంపాదింపనెంచి ♦ పూబోఁడియుఁ దో
డన రాఁగ దక్షిణాశకుఁ, జని చేసెను ఘోరతపము ♦ శాస్త్రనియతిమై. ౨ 1435

క. [ఫలముల దుంపలఁ దిని ని,ర్మలచిత్తమ్మలరఁగా ద♦మము గల్గి మహో
జ్జ్వల తపముచేసెఁ గౌశిక, కులపారావారపూర్ణ♦కువలయపతియున్.] 1436

సీ. సత్యసంధులు ధర్మ♦సరణి నెఱింగిన వారలౌ పుత్త్రులౌ ♦ ధారణీశు
నకు నవ్వేళన్ గల్గి ♦ రకుటిలచిత్తుఁడై యలరు హావిష్యందుఁ ♦ డనఁగ నట్టిఁ
డైన మధుష్యందుఁ♦డన, దృఢనేత్రుండు నాఁగ మువ్వురు; లోక♦నాథుఁడైన
బ్రహ్మయు వేయుసం♦వత్సరములు నిండఁ దపమె ధనంబుగాఁ ♦ దలఁచి యున్న

తే. కౌశికునిఁ జూచి మధురవా♦క్యములఁ బల్కె
వినుము రాజర్షి లోకంబు♦లను జయించి
తివి తపమ్మునఁ గౌశికా! ♦ దీన నిన్ను
నింక రాజర్షిని గ్రహి♦యింతు మేము. ౫ 1437

క. అనిపలికి మహాతేజం,బున నొప్పు జగద్గురుండు ♦ వోయె స్వలోకం
బున కతనివెంటఁ జనుదెం,చినసురలు త్రివిష్టపంబుఁ ♦ జేరిరి పిదపన్. ౬ 1438

చ. వనజభవుండు తన్నుఁజెచి ♦ పల్కినవాక్యము నాలకించి సి
గ్గునఁ దలవాంచి సుంత దన♦కోరికతీరమిఁ జాల దుఃఖమున్
గని యతిదీనుఁడై తలఁచెఁ ♦ గౌశికుఁ డిట్లని గొప్పగాఁ దపం
బును బొనరించినాఁడ సుర♦ముఖ్యులు మానులు నన్నుఁ గాంచుచున్. 1439

క. తలఁచిరి రాజర్షినిఁగాఁ, బలికిరి యారీతి నాత♦పంబున కిదియే
ఫలమగునే నాతపఘా, నలఘుతరం బట్లుగాన ♦ సల్పఫలమిదౌ. ౮ 1440

చ. అనినుది నిశ్చయించుచుఁ బ్ర♦యత్నము మీఱఁగఁ దొల్లి తాను జే
సిననియమంబుకంటె ఫల♦సిద్ధిని గొప్పగఁ బొందఁజాలు రీ
తిని దపముం బొనర్చె నతి♦తీక్ష్ణముగా రఘువంశభూషణా!;
వినుమిఁక నట్టికాలమునఁ ♦ బృథ్విని బొల్చెఁ ద్రిశంకువెంతయున్. ౯౪ 1441

సీ. ఇక్ష్వాకువంశంబు ♦ నెంతయు వర్ధిల్లఁ జేయుచు సత్యంబె ♦ చెప్పుచున్ జి
తేంద్రియుండయి యతఁ ♦ డెంచె ఘనంబున యజ్ఞమొనర్చి దే♦హంబుతోన
నమరుల కత్యుత్త♦మమగు స్థానమ్మైదియగు, నట్టి స్వర్గంబు ♦ నందవలయు
నని యంతఁ గులగురు ♦ వౌ వసిష్ఠుని భక్తిఁ బిలిపించి తనమదిఁ ♦ దలఁచినట్టి

తే. కార్యమెఱిఁగింప నిది యశ♦క్యమ్మటంచుఁ
దెలిపె నమ్మహనీయుండు ♦ కలఁగినమది
ధరణిపతియును యజ్ఞంబు ♦ తగదటన్న
మునిపలుకుచేత నుత్సాహ♦ము నశియింప. ౧౨౪ 1442

క. మునివరుని యాశమాని య,తనితనయులు తనదు వాంఛి♦తమ్మును దీర్పం

గను జాలువారలని రవి, తనయుని దిక్కునకుఁ బోయి ♦ తత్పుత్రకులన్. ౧౩

చ. కనుఁగొనె నందు వారలు న♦ఖండతపంబును సల్పుచుండి కీ
ర్తిని వెలయించుచుండి రల ♦ దీర్ఘతపస్వుల నూరువ్వురన్ లస
ద్ఘనతరతేజులన్ ధరణికాంతుఁడు తేజము వెల్గఁ గాంచి భ
క్తిని గ్రమమొప్ప నంజలిని ♦ గీల్కొనఁ జేసి నమస్కరించుచున్. ౧౪ 1444

చ. గురుని నిరాకరించి తన♦కోరికఁ దీర్చుకొనంగఁ దత్సుతో
త్కరమును గానవచ్చుటకుఁ ♦ దా మదిఁ బొందిన లజ్జ పెంపునన్
శిరమును సుంత వంచి ఫల♦సిద్ధిని గోరినవాఁడు గావునం
గరములు మోడ్చి యిట్లనియెఁ ♦ గావరె, మీ శరణంబుఁ జొచ్చితిన్. ౧౫

క. శరణన్నవారిఁ గాచెడు, బిరుదు గదా మీకుఁ గరుణ ♦ పెంపున నన్నున్
శరణాగతుఁ గాపాడుఁడు, గురునిన్ శరణంబు ముందె ♦ కోరితిఁ జుండీ!. ౧౬

తే. అమ్మహాత్ముఁడు నాకోర్కి ♦ నట నిరాక
రించె మీకెల్ల సత్కీర్తి ♦ మించు నాదు
వాంఛితంబును వినుఁడు మ♦హాధ్వరంబుఁ
జేయఁబూనితి సనుమతి ♦ నీయఁగఁ దగు. ౧౭ 1447

క. గురుపుత్రులైన మీకెల్లరకును వందనముచేసి ♦ లాభము దానిన్
బరమమును బొందఁగోరితి, శరణాగతరక్షకులు ప్ర♦సన్నతఁ గనుఁడీ!. ౧౮

సీ. బ్రాహ్మణోత్తములఁ ద♦పంబె ధనంబుగాఁ బరికించు మిమ్ము నే ♦ శిరము ధరణి
తలము సోఁకఁగ మ్రొక్కి♦తమి వేఁడుకొనియెద సశరీరినై నేను♦స్వర్గమునకుఁ
బోవునట్లుగఁ జేయు ♦ పూజ్యమా క్రతువును జేయించి తత్ఫల♦సిద్ధిఁ బొందఁ
జేయరే గురుతిర♦స్కృతినందినట్టి నా కరయఁగా దేశికు ♦ నాత్మజన్ము

ఆ. లైన మీరు దక్క ♦ నన్యులు కలరె యొ,వ్వారు గాన నార్య♦లార వేఱు
గతియు లేదు నాకుఁ ♦ గావున నిక్ష్వాకు, కులజనితులకెల్ల ♦ గురువొకండె.

క. ధరణీశులు విద్వాంసులు, పురోహితులె యుద్ధరింత్రు ♦ బుధనుతుఁడగు మీ
గురుఁడు దిగవిడిచె నాతని, తరువాతన్ మీరె కారె ♦ తారకులనినన్. 1450

ఏబదియేడవ సర్గము సంపూర్ణము.

౫౮-వ సర్గము.

వసిష్ఠపుత్రులు త్రిశంకుని నిరాకరించుట.

తే. అవ్వసిష్ఠుని శతపుత్రు ♦ లాత్రిశంకు, పల్కులను విని యట్టె కో♦పంబునొంది
యతనితోఁ బల్కిరిట్లని ♦ యవనినాథ!, దుష్టబుద్ధివి నీవని ♦ తోఁచుటయును.

క. ఋతవాదియైన యమ్మునిఁ, పతి మజ్జనకుండు సీన♦వనమును దనన

మ్మతిఁ జేయింపంబూనక, ప్రతిపల్కి నిరాకరించెఁ; ♦ బరమ మునీంద్రుల్. ౨
చ. ఆతనిఁ బరిత్యజించి యెటు♦లన్యుని నీవిపుడాశ్రయింపఁ బూ
నితి వల మానిచంద్రుఁడె వి♦నిర్మలసూర్యకులప్రసూతులౌ
క్షితిపులకెల్ల దేశికుఁడు ♦ చెప్పెడిదేమి పురోహితుండు, సూ
నృతవచనుండు నెట్టు లతఁ♦డే వచియించినమాట దాఁటనౌ. ౩ 1453
ఉ. అంతటిమానియే పలికె ♦ నధ్వరమిద్ది యశక్యమంచు భూ
కాంత! మఱెట్లు నీకొఱకుఁ♦గా మముబోఁటులు దానినెంతయుం
బంతముమీఱఁ జేయుటకుఁ ♦ బాల్పడువారలశక్యమద్ది నీ
వెంతయు రాజపుత్రకుల ♦ కెల్లను మేటివిగాఁ జెలంగియున్. ౪ 1454
సీ. ఇట్టి కార్యముసేయ ♦ నెట్లు పూనితి వింక మరలిపురంబున ♦ కరుగవయ్య
యతఁడె యజింపఁ జే♦యంగ సమర్థుఁడౌ నెల్లవారిని గాన ♦ నెట్టు లమ్మ
హాత్మున కేమెల్ల ♦ నవమతి సేయంగఁ జాలుదు మంచను♦ర్ఘను గలంగు
నక్షరములు గల్గు ♦ నట్లు పల్కిన విని మఱియు వారలతోడ ♦మహిపుఁడనియె
ఆ. గురువు మొదట విడిచె ♦ గురుపుత్రులట్టులె, విడిచి రింకనేను ♦ వేఱుగతిని
బొందఁగోరితిని త♦పోధనులార! మీ, కగుశుభమ్ములెల్ల ♦ ననుచుఁ బలుక. ౫
చ. కులగురువై విరించికిని ♦ గూర్మికుమారకుఁడౌ వసిష్ఠు ని
ర్మలమతి మాని యింకొరుని ♦ రాజు గ్రహింపఁగ బూనె ఘోరమౌ
తలపిది గల్గఁగాఁ దగునె ♦ తాళఁగవచ్చునె యింక నంచు మి
క్కిలియును గోపమూని పరి♦కించి శపించిరి వారలీవిధిన్. ౬ 1456
తే. నీవు చండాలుఁడవు గమ్ము ♦ భూవరా! య
టంచు శపియించి వేగ మ♦హాత్ములైన
మునికుమారులు నాశ్రమం♦బునకుఁ జనిరి
శ్వపచుఁడయ్యె నారాతిరి ♦ చనిన నృపుఁడు. ౭ 1457
సీ. చండాలతను గన్న♦జనపతి పీతాంబరంబప్డు నీలవ♦స్త్రముగ మాఱె
నతని దేహమున ము♦న్నలరెడు రాజతేజము చూడ నల్లని ♦ చాయయయ్యె
సకలసౌఖ్యముల ల♦క్ష్యంబగునాతని యంగమ్ము కఠినత ♦ నందియుండె
సొగసైన తళుకుచే ♦ శోభిల్లు నునుఁగురు లప్పుడె కుఱుచలై ♦యూర్ధ్వనొసఁగె
తే. లలితపరిమళసుమహార♦ములును మంచి
గంధమును బోయి యట వల్ల♦కాటికిఁ దగు
నట్టి పూదండలుగను భ♦స్మాంగరాగ
ముగను మాఱెను దచ్ఛాప♦మున క్షణమున. ౮ 1458
క. రతనపుహారంబులు నా, క్షితిపతిదేహంబునందుఁ ♦ జెచ్చెఱ నన్యా
కృతిఁ దాల్చి యాయసములై, యతి దారిద్ర్యంబుఁ బూని♦నట్లుగనఁబడెన్.

చ. నరపతి యివ్విధంబుగఁ గ♦నంబడ నాతనిఁ బాసి మంత్రులున్
బురజనులందఱుం గలిసి♦పోయిరి దూరముగాఁగ నంత నొ
క్కరుఁడె మహీశుఁడుండియును♦గాఢమనోవ్యథ నొక్కరీతి రా
తిరియుఁ బగల్ దగం గనుచుఁ♦దెంపునుమాత్రము వీడకంతటన్. ౧౨ 1460

తే. అవ్వసిష్ఠున కరియైన♦యట్టి గాధి
పట్టి చెంతకుఁ బోయెఁ ద♦పఃప్రభావ
కలితుఁ డంచుఁ దలంచి భూ♦కాంతుఁ డిట్లు
తనదు చెంతకు రాఁగ నా♦తనిని గాంచి. ౧౩ 1461

చ. గురువును దత్తనూజులును♦గోరికఁ దీర్పక యైహికాదులన్
ధరణివరుండు భ్రష్టుఁడయి♦తత్తఱపాటు గనంగఁ జేయ నీ
కరణి శ్వపాతకం గని ని♦కామమనోవ్యథఁ గుంది వచ్చె నం
చరసి మనంబునం గరుణ♦నత్యధికంబుగ నొంది యంతటన్. ౧౪ 1462

ఆ. పరమధార్మికుండు♦గురుతరతేజుండు, నైన కౌశికుండు♦మౌనివినుతుఁ
డవనినాథు నప్పు♦డతిఘోరరూపునిఁ, గాంచి భద్రమగు న♦టంచుఁబలికె.

సీ. ఓరాజపుత్ర! య♦యోధ్యాధిపా! మహాబలుఁడవు వీర్యంబు♦గలుగువాఁడ
విట్టి నీకిత్తఱి♦నెట్లు శాపంబున శ్వపచత యలవడె♦నిపుడు నాదు
పరిసరమున కేల♦వచ్చితివని మాట పొందెఱింగిన మౌని♦పుంగవుండు
పలుకంగ శ్వపచత♦గలుగుభూపాలుండు వాక్యముల్ పలుకనే♦ర్పఱియెఁగానఁ

ఆ. గేలుదోయి మోడ్చి♦జాలి గల్గ వచించె
వాంఛితమును దీర్ప♦వలయు ననుచు
గురుని నతనిపుత్ర♦కూటంబుఁ గోరితి
నది నిరాకృతంబె♦యయ్యె మౌని!. 1464

చ. మనమునఁ గల్గు వాంఛితము♦మాట యటుండఁగ నిమ్ము మీఁద నా
తనువు శ్వపాకతంగనియె♦ధార్మికసత్తమ! యీవిపర్యయం
బును గనినాఁడ; సౌమ్య యదిఁ♦బుట్టిన కోర్కి మతేమిగాదు నా
తనువును గూడియే త్రిదశ♦ధామముఁ జేరఁగ నెంచితిం జుమీ!. ౧౮ 1465

ఆ. నిష్ఫలప్రయత్నమునను♦నేనిట్టి కోరికఁ, గోరినాఁడఁగాను♦భూరిదక్షి
ణల నొసంగి యజ్ఞ♦ములను నూటెంటిని, జేసినాఁడ నిష్ట♦సిద్ధిఁ గనఁగ. ౧౯

*క. క్రతుశతమతిభక్తిని జే,సితిఁ గాదే దానిఫలము♦క్షితిని శరీర
చ్యుతిఁగానక యాస్వర్గ, స్థితి చేకూరుటయె గాదె♦స్థిరసుగుణమణీ!. ౧౯

క. అదిమాత్రము నాకుం గలు,గదు మౌనీ! యనృతమాడఁ♦గ్రతుఫలము నశిం
పదొకో? యందురొ? యేమో, యది నేనెన్నండుఁ జెప్పి♦నది లేదు సుమీ!.

* వ్యాఖ్యానాభిప్రాయమున కీ పద్యము.

తే. ఇంక ముందెన్నఁడేని నే♦నేమి యనృత
మాడ నెట్టిట్టి యాపదల్ ♦ గూడిన నని
నీదుసన్నిధి శపథంబు ♦ నేసొనర్తు
క్షత్రధర్మంబె దీనికా ♦ సాక్షి సౌమ్య!. ౧౯½ 1469

మ. పలుజన్నంబు లొనర్చినాఁడఁ బ్రజలం ♦ బాలించితిం బూన్కి ని
స్తులధర్మంబున, సన్నుతింపగు గురు♦స్తోమంబు సచ్ఛీలవృ
త్తుల సంతోషము నందఁజేసితిఁ గ్రతు♦స్తోమంబు ధర్మాభిలా
షలఁ జేయంగను బూనినాఁడ నిపుడ♦స్మద్దేశికుల్ దానికై. ౨౧ 1470

క. పరితుష్టి నొందరో ముని, వర! యింకెందులకుఁ దృప్తి ♦ వారొందుదురో
యరయఁగ దైవమె యధికము, పురుషహితాహితముఁ గూర్పఁ♦బోయదియొకటే.

తే. కాన దైవమె యధికమం♦చేను దలఁతుఁ
బురుషయత్నము వ్యర్థము ♦ బుద్ధిఁ దలఁప
నిద్ది దైవము నిరసింప ♦ నెవ్విధమున
నర్హమగుఁ; గాదటంచు నా♦యాత్మఁ దోఁచె. ౨౨ 1472

సీ. దైవంబె యధికమ్మె ♦ తనరుచు నన్నింటిని దిరస్కరించెడి♦ని బరమగతి
యదియె; కావున నిప్పు ♦ డద్దానిచేఁ దూలి పరమదుఃఖితుఁడనై ♦ బడలి నీప్ర
సాదముఁ గనెడు వాం♦ఛను వచ్చినాఁడను నీకు భద్రంబగుఁ♦గాక నన్నుఁ
గరుణను వీక్షింపఁ♦గాఁదగు నాకొండు గతిలేదు వేఱొండు♦కడకుఁ బోన

ఆ. నీవుదక్క శరణ♦మే లేదు నాగురు, లింకఁ బిలిచెనేని ♦ యేనుఁ బోవఁ
దత్ప్రసాదముననె ♦ ప్రతికూలదైవంబు, నడఁచి మేలుసేయ♦వయ్య నాకు.

ఏబదియెనిమిదవ సర్గము సంపూర్ణము.

---

౫౯ - వ సర్గము.

త్రిశంకునిమిత్తము విశ్వామిత్రుఁడు యజ్ఞప్రయత్నము చేయుట.

చ. శ్వపచుని చిహ్నముల్ వెలయ ♦ క్ష్మాపతి యవ్విధి తన్ను వేఁడఁగా
నృపమునియైన కౌశికుఁడు ♦ నెమ్మి యొసంగ మృదూక్తులొప్పఁగాఁ
దపనకులాబ్ధిశీతరుచి ♦ ధర్మవిదుత్తమ! స్వాగతంబు ని
న్నిపుడె తరింపఁజేసెదఁ ద్వ♦దీప్సితముల్ నెఱవేర్పఁ బూన్కిచే. ౧½ 1474

తే. భయముఁ బొందకు మింకనో♦వత్స! నిన్నుఁ
బరమధార్మికునిగను నా♦స్వాంతమందు
నెఱిఁగియే యున్నవాఁడ నీ♦వింకఁ జేయు
యజ్ఞమునకు సహాయులై♦నట్టి వారి. ౨ 1475

డగుచు నలరుచున్న ♦ యట్టి విశ్వామిత్రుఁ
డఖిలమునుల నడుమ ♦ నటు శపించి. ౨½ 1493

ఏబదితొమ్మిదవ సర్గము సంపూర్ణము.

---

౬౦ - వ సర్గము.

త్రిశంకువుకొఱకు విశ్వామిత్రుఁడు స్వర్గమును నిర్మించుట

క. విరమించె నిట్టి తేజః స్ఫురణమునం దగిన గాధి♦సుతుఁడు మునిసుతో
త్కరము మహోదయు స్వతపో, నిరతిన్ శపియించి వారి♦నిహతులఁ జేసెన్.

మ. హతులం జేసి వచించె నమ్మునులతో ♦ నంతం ద్రిశంకుక్షమా
పతి యిక్ష్వాకుకులోద్భవుం డితఁడగున్ ♦ భావింప ధర్మాత్ముఁడై
యితఁ డర్థివ్రజకల్పకంబగుఁ జూఁడీ ♦ యాతండు శాపైకసం
గతచండాలతనొందు నీతనువుతోఁ ♦ గాంక్షించె స్వర్లోకమున్. ౨ 1495

క. ఆకోరికఁ దీరుచుకొన, నాకడ కేతెంచి శరణ♦మందెను నన్నుం
జేకొంటి నితఁడు రక్ష్యుఁడు, గాకేమని యితని స్వర్గ♦కాంక్షాతురునిన్. ౨½

క. ఈతనువుతోనె సురపురి, కీతఁడు చనునట్లు యజ్ఞ♦మేనును మీరల్
ఖ్యాతిగఁ జరపందగుఁ జూఁడీ, యాతగుణమునందె యనిన ♦ నెల్లమహర్షుల్. ౩½

క. మునిపల్కిన యామాటలు, విని ధర్మమనీషులగుచు ♦ వెలయుట వారి
ట్లని పల్కిరి తమలోఁ దా,రె నయంబుగ నొకటఁగూడి♦హితముతలఁచుచున్.

క. ఈతఁడు కుశికాన్వయసం, జాతుం డతికోపుఁడగుటఁ ♦ జక్కఁగఁ గృత్యం
బేతీరున వచియించునొ, యాతీరుననే యొనర్ప ♦ న్యాయము సుండీ. ౪½ 1499

క. ఇందులకణుమాత్రమ్మును, సందేహము లే దితండు ♦ జ్వలనాభుఁడుగా
నం దగ నొనర్పకుండిన, నందఱ శపియించుఁ గోప♦మందున యేనిన్. ౬

చ. క్రతువొనరింపఁగా వలయుఁ ♦ గార్యముఁ గొప్పది వింటిరే మహీ
పతి స్వశరీరయుక్తుఁడయి ♦ స్వర్గముఁ జేరఁగ గాధిసూను వి
చ్యుత మహిమంజనంగఁ దగు ♦ నోపిక నట్లొనరింప నిల్వుఁడీ
క్రతువునకున్ సహాయమొనఁ♦గం దగు పద్ధతి నూనుఁడీ త్వరన్. ౭½ 1501

సీ. ఇతరేతరంబువా ♦ రిట్లు సంభాషించి యాయాయికార్యంబు ♦ లందు శ్రద్ధ
నూని కావింపంగ ♦ నూల్కొని; రమ్మఖ మందురు తేజుఁడై ♦ యలరు గాధి
పట్టి యాజకుఁడయ్యె; ♦ నట్టులే మంత్రజ్ఞులగు ఋత్విజులు క్రమ♦ముగ సమస్త
కార్యంబులను మంత్ర♦కలితంబులుగఁ గల్పసూత్రోక్తమైనట్టి ♦ చొప్పు తప్ప

తే. కుండ విధియుక్తముగ దాని ♦ నొనరఁ జేసి
రంతఁ గౌశికుఁడయ్యజ్ఞ♦మందొసంగు

భాగములఁ గొన దేవతా♦వరులఁ బిలిచె
మంత్రముల స్వీయమహా తపో♦మహిమ వెలయ. ౧౪ 1502

సీ. ద్విత్రివారంబులు ♦ దివిజుల మంత్రాళిఁ బిలిచిన దమభాగ♦ములఁ గొనంగ
నమరులెవ్వరును రా♦రైరి; మహాముని యతికోపపరవశుఁ♦డై స్రువంబుఁ
బైకెత్తి రోషంపుఁ ♦ బలుకుల భూపతిఁ గని పల్కె నీదుయా♦గంబటంచు
నిమ్మెంక మదుపార్జి♦తమ్మగు సత్తపోబలమును గను మిత♦రులకుఁ బడయఁ

ఆ. గా నశక్యమైన ♦ కమ్రనిర్జరపురి, నిదిగొ తనువుతోడ ♦ నే కనంగఁ
జేయువాఁడఁబొమ్ము ♦ స్థిర దేవపురికీవు, తనువు దీనిఁ గూడి ♦ మనుజనాథ!.

చ. విను మొకమాట భూమివర! ♦ వీర మదార్జితసత్తపఃఫలం
బున నిసుమంతయే మిగిలి ♦ పొల్చెడు గావునఁ దత్ప్రభావముం
గొని స్వశరీరయుక్తి సుర♦కూటము పొల్చెడు లోకముం గనం
జనుమని మౌనిపల్కుటయు ♦ క్ష్మాతలనాథుఁడు తత్తనూయుతిన్. ౧౫ 1504

క. మునులందఱుఁ దనుఁ గనుఁగొనఁ, జనియెను సురపురికి నటఁ ద్రి♦శంకువుస్వర్గం
బున కరుదెంచుటఁ గని యి, ట్లని రమరులు శతమఖుండు ♦ నబ్భూపతితోన్.

తే. ఓత్రిశంకుమహీపాల! ♦ యుండఁ దగవు
స్వర్గమున నీవు మరలిపో♦వఁ దగుఁ జుమ్ము
మూర్ఖుఁడా! సద్గురువు శాప♦మున హతుండ
వైతి తలక్రిందుగాఁ బడు ♦ మవని నీవు. ౧౭ 1506

క. అనిపల్కిన నతఁడు తపో, ధనుఁడగు కౌశికుని గుఱించి ♦ తమిఁ గావు మిఁకన్
మునివరయని మొఱలిడుచున్, జనపతియిలఁబడియెమరల♦సరభసమునఁదాన్.

తే. కుశికసూనుండు వాని యా♦క్రోశవాక్య
ములను విని రోషముంబొంది ♦ నిలునిలుమని
పలుకుచున్ మౌనివరమధ్య♦పథము నుండి
యపరచతురాననుండన ♦ నరుగుదెంచి. ౨౦ 1508

సీ. తేజముప్పొంగ ధా♦త్రీపతికొక స్వర్గమును బూన్కి నిర్మింపఁ♦గను దలంచి
యామ్యమార్గంబున ♦ యందు సప్తర్షుల నవ్యుల నిర్మించి ♦ నెఱకోప
పరవశత్వమున నా♦బ్రాహ్మణమధ్యమునందుండి తనదగు♦యశము వెలుఁగు
యామ్యదిక్కునఁ దార♦కావళిఁ బంక్తులఁ గా సృజియించి యా♦కౌశికుండు

తే. కోపకలుషీకృతుండయి ♦ యాపగిదినె
బహుళనక్షత్రగణములఁ ♦ బ్రబలఁ జేసి
యపరశతమఖుఁ బుట్టింతు ♦ నిపుడొనర్చు
క్రొత్తలోకంబునకుఁ ద్రిశం♦కువె సురపతి. ౨౧ 1509

చ. అనితలపోసి యానృపతి ♦ కర్థముగాఁ బరివార దేవసం
క్తిని సృజియింపఁబూనె నతి♦తీవ్రగుడావిలమానసంబునన్

గని యల మౌనియత్నమును ♦ గ్రన్నన మౌని సురాసురుల్ కటా
మనకిదె మాటుగాఁ ద్రిదశ♦మండలిఁ జేయఁగఁ జూచుటొప్పునే. ౨౩౪ 1510

క. అనితలఁచి సంభ్రమంబునఁ, జనుదెంచి మహాత్ముఁ గుశిక♦సత్కులజాతుం
గని యనునయోక్తులను ని, ట్లనిరి మహాత్మా! వినంగ ♦ నగు మాపలుకుల్.

క. గురుశాపవినిహతుం డీ, ధరణీశుండో మహాత్మ ♦ తాపసివర్యా!
సురపురి కేఁగఁగ నెట్టులు, పరికించినను దగండు ♦ పాతకుఁడగుటన్. ౨౫ 1512

చ. అన, సురవాక్యముల్ విని మ♦హాముని, దేవవరేణ్యులార! మీ
కనయము మంగళంబగుత ♦ మారయుఁడీ యఁక మామకోక్తి నీ
తనిని శరీరయుక్తముగఁ ♦ దప్పక స్వర్గముఁ జేర్చువాఁడనం
చని శపథంబు సేసి యిపు♦డప్పలుకుల్ వృథ సేయు టొప్పునే. ౨౬ 1513

చ. పలికినపల్కు వ్యర్థమగు ♦ పద్ధతి నేనొనరింపఁజాల నే
స్థలమున నిమ్మహీపతియొ♦సంగునొ యిప్పుడు, తత్ప్రదేశమే
యలరుత శాశ్వతంబగు సు♦రాధిపవాసముగాఁగ; నిజ్జగం
బులు నివసించుదాఁకఁ బొలు♦పుం గనుఁగాక మదీయతారకల్. ౨౭ 1514

తే. స్థిరములై నే సృజించిన♦పరమతార
కలు చెలంగెడు నట్లొప్పఁ♦గఁ దగు మీర
లిట్లు మీరొప్పుదురయేని ♦ యిపుడు సేయఁ
బూనుపని మానుదునటంచు ♦ మౌనిపలికె. ౨౮ 1515

సీ. అమ్మాట లాలించి ♦ యమరులెల్ల వచించి రతనితో నట్టులే ♦ యగు మునీంద్ర!
నీకు భద్రంబగుఁ ♦ గాక; నీవు సృజించినట్టి యాతారక♦లన్నియును ది
వమున జ్యోతిశ్చక్ర♦పథమునకున్ వెలుపలను శాశ్వతముగ ♦ నిలిచియుండుఁ
గాత, మీతారకా♦గణముల మధ్యభాగమ్మున నమ్మహీ♦కాంతుఁడు గురు

తే. వునకు నపకారమొనరిచి ♦ పొందినట్టి
యఘమునం దలక్రిందుగా ♦ నమరియును స్వ
తేజమున దేవతలతోడ ♦ దీటుగాంచి
వెలయుచుండును మతియొక్క♦పలుకువినుము. ౩౧౪ 1516

చ. ఇతఁడు కృతార్థుఁడై దివికి ♦ నేగినవానివలెన్ యశంబుఁ గాం
చి తనరుచుండు; నీవిట సృ♦జించిన జ్యోతులివెల్ల నిమ్మహీ
పతి దగుచెంతఁ బాయకయె ♦ భాసిలుచుండునుగాక, యన్న దే
వతల సువాక్యముల్ విని ప్ర♦భావముపెంపును గన్న మౌనియున్. ౩౨౪ 1517

తే. ధర్మమతియాట వారెల్లఁ ♦ దన్నుఁ బొగడి
పల్కినంత "తథాస్తు" ని ♦ పలికె, జన్న

మును ముగించి మహాత్ములౌ ♦ మునులు సురలు
వచ్చినట్టులె పోయిరి ♦ స్వగృహములకు. ౩౮౹ 1518

అఱువదియవ సర్గము సంపూర్ణము.

---

౬౧ - వ సర్గము.

-శునశ్శేఫు నంబరీషుఁడు పశువుగాఁ గొనుట.-

క. తనపంపున నరుదెంచిన, మునులందఱు స్వగృహములకుఁ ♦ బోవుట గని య
మ్మునిపతి మహితాత్ముండ, వ్వనమునఁ గల మునులతోడఁ ♦ బలికె నిటులఁగన్.

చ. ఒనరుపఁ బూనినట్టి తప♦మొందెను విఘ్నము నేను దక్షిణం
బున కరుదెంచుటం గనుకఁ ♦ బోఁదగు నింకొక చోటికందుఁ బో
యినఁ దపమంతరాయముల ♦ హీనముగాక చెలంగుఁ బోదమే
వినుఁడీకఁ బశ్చిమంబునఁ బ్ర♦వృద్ధతపోవనరాజి యొప్పెడిన్. ౨౹ 1520

తే. అందుఁ బుష్కరతీర్థతీ♦రాళి, సుఖము
గాఁ దపమ్మును జేయుద ♦ మోదయాను
నీషులార ! తపంబును ♦ నిశ్చలముగఁ
జేయఁదగిన వనంబద్ది ♦ యే యటంచు. ౩ 1521

క. పలికి యెసంగెడు కోరిక, గలకౌశికుఁ డపుడె పోయి ♦ కావించె మహో
జ్జ్వల తేజమలరఁ దపమును, ఫలమూలాశనుఁడు నోచు ♦ భవ్యస్థలులన్. ౩౹

క. కర మాతప మనివార్యము, పరభయదముగాఁ జెలంగెఁ ♦ బట్టుదలను భూ
వరముని తపమొనరుచు న, త్తరుణమునన యోధ్యయందుఁ♦దాఁబ్రభువగుచున్.

సీ. అంబరీషుండు వి♦ఖ్యాతిచేఁ దగువాఁడు సవమొనరుపఁ బూని ♦ జరపుచుండ
యజ్ఞపశువు నింద్రుఁ ♦ డపహరించెఁ బురోహితుం డంబరీషుని ♦ తోడఁ బలికె
నీప్రమాదంబున ♦ నీయజ్ఞమునఁ బశు విట్లపహృతమయ్యె ♦ నెవరిచేత
నో; యది కానరా♦కున్నది; చక్కఁగఁ బశువును గావని ♦ ప్రభువును బశు

తే. నాశనాదిక దోషగ♦ణంబు లార్తి
నొందఁజేయును మఱి చంపు ♦ నుర్వినాథ !
వినుము దీని ప్రాయశ్చిత్త♦విధియు దుష్క
రమని భావింపుమీ యధ్వ♦రమున మనము. ౭౹ 1524

క. జరపంగఁ దగిన విధులను, జరపకమున్నె హయంబు ♦ సరగునఁ దెమ్మా !
తురగము దొరకనిచో నొక, పురుషుని నేఁ దేరఁబంపు ♦ భూపవతంసా !. ౮

క. అనినఁ బురోహితువచనము, విని యాభూపతివరుండు ♦ విమలమనీషం
గనుటన్ ధేనుసమూహం, బునునైన నొసంగి నృపశు♦వును దేఁ బనియెన్. ౯

క. జనపదముల దేశమ్ముల, వనముల నగరములఁ బుణ్య♦భవ్యాశ్రమపం
క్తిని నెల్లవెదకి యెందును, దనవాంఛను బొందకతఁడు ♦ తత్తఱపడుచున్.

తే. ఒక్కచో భృగుతుంగ నా♦మోరుశైల
మున ఋచీకునిఁ గనియె న♦మ్మునియుఁ బుత్ర
యుక్తుఁడై భార్యతోఁగూడి ♦ యుండ నృపతి
యతుల తేజంబు వొంగఁగ ♦ నచటి కరిగి. ౧౧ 1528

క. ధరణీసురమానికి ని, ర్భరతపమునఁ దేజరిలెడు♦వానికి స్వీయ
స్ఫురదురుకాంతులు వెలయఁగ, శిరసాగిలి మ్రొక్కి సుముఖుఁ♦జేసి యిటులనున్.

తే. కుశలమే సర్వథా మీకు ♦ క్షోణి దివిజ!
మునివరా! మామకీయమౌ ♦ మనవివినుము
లక్షగోవుల నీకు నె♦లకునొసంగు
వాఁడ వానిని గొని యాత్మ♦భవునిమ్ము. ౧౩ 1530

క. క్రతుపశువు గాఁగ నీఁదగు, సుతునమ్ముదు వేని నాదు♦సుకృతము పండున్
గృతకృత్యుఁడ నయ్యెద నీ,వు తగన్ భృగుకులమునందుఁ ♦ బుట్టితివి మునీ!.

ఉ. నే నొనరించు ప్రార్థనము ♦ నెమ్మిని సార్థకమై చెలంగ నీ
సూనుని నిమ్ము దేశములఁ ♦ జుట్టితిఁగాని మనోరథంబు నెం
దేని ఫలింపదయ్యె విను ♦ మీ తనుజాతులలోన నొక్కనిన్
మానినగేశ! మూల్యమును ♦ మామకముం గొని యీయవే దయన్. ౧౫

చ. అనిన ఋచీకుఁ డిట్లనియె ♦ నాత్మజులందగు పెద్దవాని న
మ్మను, జుమి! మూల్యమెంతయిన ♦ మానవనాయక! యంచుఁబల్కె నా
తనిసతి సత్తపోనియతి♦తం దగు నింతియు భర్తృవాక్యమున్
విని నరపుంగవుం గని ప♦విత్ర భృగూద్వహుఁ డాత్మజావళిన్. ౧౬ 1533

తే. పెద్దవాని నొసంగను ♦ వెలకుననియె
నాకుఁ జిన్నిసుతుండౌ శు♦నకునియందుఁ
బ్రేముడధికంబుగాన నా♦ ప్రియతనూజుఁ
జిన్నికొమరుని నీఁజాల ♦ క్షితిప! నీకు. ౧౭ 1534

చ. తనయులలోన జ్యేష్ఠుఁడగుఁ ♦ దండ్రికి మోదము నిచ్చువాఁడు, వే
డ్కనొసఁగుచుండుఁ దల్లులకుఁ♦గాను గనిష్ఠుఁడు ప్రాయికంబుగా
గనఁదగుఁ గాదె యివ్విధము ♦ క్ష్మాపతిచంద్ర! ధరిత్రిఁగాన నా
తనయులలోఁ గనిష్ఠుని ము♦దంబును గూర్చెడువానిఁ గాచెదన్. ౧౮ 1535

సీ. అనుచుఁ దండ్రియుఁ దల్లి♦యును నరాధిపుతోడ నాడినమాటల ♦ నాలకించి
యప్పుడు మధ్యముం♦డౌ శునశ్శేపుండు పలికె తనంత నో♦పార్థివేంద్ర!

పెద్దవానిని దండ్రి ♦ వెలకీయననిపల్కెఁ దల్లియుఁ గడపటి♦తనయు నీయ
ననియె మధ్యముఁడనౌ ♦ తనయుననే నీకు నమ్మిరంచుఁ దలంతు♦నాత్మఁగాన

తే. నన్నుఁ గొనిపొమ్ము నీవింక ♦ నన్న రాజు
నమ్మతమ్మున ధేను ల♦క్షనొగి నిచ్చి
యతని రథమున నెక్కించి ♦ యతిజవమున
యశముఁ దేజంబు బొంగఁగ ♦ నరిగెఁ బురికి. ౨౩ 1536

అఱువదియొకటవ సర్గము సంపూర్ణము.

౬౨-వ సర్గము.

చ. విను మటమీఁదివార్త రఘు♦వీర! మహాయశుఁడైన యంబరీ
షనృపరుఁ డక్కుమారకుని ♦ సంగతిఁబాయకపోయి పుష్కరం
బనఁబడు తీర్థమందు రవి ♦ యాకసమధ్యమునందునుండఁ దా
ననువుగ నిచ్చె నప్పుడు మ♦హామతి మానికుమారుఁ డంతటన్. ౧౪ 1537

క. నరవిభుఁడు విశ్రమించుటఁ, బరికించి తదంతికమున ♦ వసియించిన భూ
వరమాని గాధిసుతుముని, వరసంయుతిఁ దపముసేయు♦వానిం గనియెన్. ౨

తే. అతఁడు తనమాతులుండౌట ♦ నార్తిఁగన్న
తన్నుఁ గరుణించుననియెంచి ♦ తత్తఱపడు
స్వాంతమునఁ దప్పిచేతఁ ద్రో♦వబడలికను
మోము వెలవెలఁ బాఱంగ ♦ మామఁ గనియె. ౩ 1539

క. దీనుండై ప్రాణంబుల, పై నాశ యెసంగఁ దొడల♦పై వ్రాలుచు మా
మా! నను గాపాడఁగ నే, మానవులును లేరు సుమ్ము ♦ మాటలిఁ కేలా. ౩౪

క. జననీజనకులు జ్ఞాతులు, మనసున దయగల్గు బంధు♦మండలమును లే
రనుమాట నిక్కమయ్యెం, గనుకన్ సౌమ్యుఁడవు నీవు ♦ కావుము నన్నున్.

చ. అరయుము ధర్మసూక్ష్మముల ♦ నాదృతి నర్గరుణించు పద్ధతిన్
ధరణిపు నధ్వరంబుకొఱ♦తం గనకుండెడి మార్గమున్; మునీ
శ్వర! ననుఁ జూడు మెల్లరకుఁ ♦ బ్రాణము లిచ్చెడువాఁడవీవె నీ
కరుణకుఁ బాత్రభూతుఁడను ♦ గావునఁ బ్రోవఁగదయ్య మాతులా. ౫ 1542

క. జగతీపతి! కృతకృత్యుం, డగు మాడ్కిని నేనుఁజాల ♦ నాయుష్యముఁ బొం
దఁగ; నంతరాయహీనం, బగు తపమున స్వర్గమంద ♦ నరయుము మదిలోన్.

ఆ. అరసి యెట్టులైనఁ ♦ గరుణఁ గాపాడుమీ, దిక్కులేని నాకు ♦ దిక్కగమ్ము
భవ్యమైనమదిని ♦ బరికించి పాపవి, పత్తినుండి గావు♦మిత్తఱి నను. ౬౫ 1544

క. జనకుఁడు సుతుఁగాచెడు వడువున నన్గావంగవలయుఁ ♦ బూజ్యమనీషా!

యనినన్ విశ్వామిత్రుఁడు, తనగొప్పతనంబువలని ♦ ధైర్యమువలనన్. ౭౫

చ. తనరెడు గావునన్ బహువి♦ధంబుల నాతని నూఱడించుచుం
దనయులఁ జూచి మేలరయు ♦ తండ్రుల దేపనికై కుమారులం
గనుదురొ?; యీప్రయోజనము ♦ కాదనకాదృతిఁ బైతృవాక్యముం
గొనకొని చేయుటే గద య♦కుంఠితభక్తిని దానిఁ జేసినన్. ౮౫ 1546

తే. మీకు నాకును దగఁ బర♦లోకహితముఁ
గలుగఁజేసెడు ధర్మమ్ము ♦ వెలయు; నట్టి
పద్ధతిని మీరు పూనంగ ♦ వలసినట్టి
కాలమరుదెంచె వినుఁడు త♦త్కారణంబు. ౯ 1547

క. మునితనయుఁడు బాలుండిదె, నను నార్తిని శరణు సొచ్చె; ♦ నాప్రీతికి మీ
రనుమానింపక ప్రాణయుతిని వీఁడలరారు నవ్వి♦ధిని బూనఁదగున్. ౧౦ 1548

క. మీరందఱుఁ బుణ్యాత్మకు, లారయ ధర్మైకనియతి ♦ నందినవారల్
భూరమణు యజ్ఞపశువుగ, నేరైనం బోయి యగ్ని♦తృప్తి నెఱపుఁడీ!. ౧౧

ఆ. ఇట్లు మీరుచేయ ♦ నీశునశ్శేఫుండు, బ్రతుకఁజాలు నాదు ♦ ప్రాపుగల్గి
యంతరాయమొంద♦కధ్వరమును సాగు, దివిజవితతిగాంచుఁ♦దృప్తి మఱియు.

క. జనకుని మాటను మీఱక, తనయులు మీరెల్ల జరపి ♦ ధన్యులగుటయున్
గన నగునన మునివచనము, వినిన మధుష్యందముఖులు ♦ విముఖతఁగనుచున్.

క. పరిహాసముగాఁ బల్కిరి, గరువమునన్; వినుము తండ్రి!♦కడుఁ బ్రియసుతులన్
బరిపాలింపక పరసుతుఁ, గరుణన్ రక్షింపఁబూను ♦ కారణమేమొ. ౧౩ 1552

క. ఎక్కడి ధర్మంబో యిది, కుక్కలమాంసంబుఁ దినఁగఁ ♦ గోరుట గాదే?
నిక్కముగ రుచికరాన్నం, బొక్కట లభియింపమాని ♦ యో ప్రియజనకా!.

క. కనుఁగొనఁగ నిది యకార్యం, బనితలఁచెద మనుచుఁ గొడుకు♦లాడినపల్కుల్
విని తీవ్రకోపమునఁ దన, కను లెఱ్ఱంబాఱపల్కెఁ ♦ గఠనాత్మకుఁడై. ౧౫ 1554

మ. జనకుండాడినమాటకున్ బదులిఁ కే♦చందంబునం గాని చె
ప్పినఁ బాపంబనునీతిఁ బోవిడిచి ని♦ర్భీతిన్ మదుక్తిన్ జవం
బుననే దాఁటి, మహాకఠోరమగుచున్ ♦ బుద్ధి న్విచారింప నిం
కను రోమాంచవికారముం గలుగఁ జ♦క్కంబల్కినారందుచేన్. ౧౬ 1555

క. మీరందఱును వసిష్ఠుకు, మారులచందమునఁ గుక్క♦మాంసముఁ దిని ని
న్నారత ముష్టికజాతిం, జేరి సహస్రాబ్దములను ♦ క్షితిఁ బరఁగుఁడీకన్. ౧౭

క. అని శపియించి శునశ్శే, ఫుని దుఃఖనిమగ్నుఁ గని వి♦భూత్యాదిపదా
ర్థనిచయముమంత్రయుతముగ,నొనరిచిభయముందొలంగ♦నొసఁగియిటులనున్.

సీ. మునిపుత్ర! పావన♦ములగు దర్భలత్రాళ్ల బంధింపఁబడి రక్త♦వర్ణగంధ
సుమమాలికలఁ దాల్చి ♦ శుభ్రయూపస్తంభమున విష్ణుదైవతం♦బునను గట్టఁ

బడినపిమ్మట నిదె ♦ వక్ష్యమాణమ్ములౌ వాక్యములను హుత♦వహుని కభిము
ఖుండవై పలుకుమీ! ♦ రెండుగాథలు దివ్యములివె నీకుపదేశ♦మును దగంగఁ
ఆ. జేసినాఁడ నిందు ♦ జిష్ణుని కొకటి, యు
పేంద్రునకు నొకటియు ♦ నెసఁగు వీని
నంబరీషు యజ్ఞ♦మందుఁ బాడుము దానఁ
బ్రాణసిద్ధిగలుగుఁ ♦ బ్రమదమలరు. ౨౦ 1558

క. అనిపల్క నంత నమ్ముని, తనయుండు సమాహితుండయి ♦ తద్గాథల రెం
టిని సంగ్రహించి ప్రమదం, బున వే నృపుసన్నిధికినిఁ ♦ బోయి యతనితోన్.
తే. ఓమహాసత్వ! రాజేంద్ర! ♦ యొప్పమీఱ
సత్వరమ్ముగఁ జనుదము ♦ సదసునకును
దీక్ష నూనుము యజ్ఞసి♦ద్ధిని గనంగ
వలదె యనవిని మోదంబు♦ వెలయ నపుడె. ౨౨౹ 1560

సీ. జాగరూకుండయి ♦ సవమండపముఁ జేరి యందు సదస్యుల♦యనుమతిఁ గని
పశుపీఠఁడని గుర్తు ♦ పడుటకుఁ బావన దర్భరజ్జువులనా♦తనిని గట్టి
రక్తాంబరంబుల ♦ రాజిల్లఁగాఁ జేసి యూపంబునం గట్టి ♦ నీపగిదిని
బద్ధుఁడై శ్రేష్ఠతం ♦ బరఁగు గాథలభక్తిఁ బశుభోక్తయౌ దేవ♦పతిని యూప
తే. దేవతయగు నుపేంద్రుని ♦ బావనవిధి
తప్పకుండ నుతించె నం♦త ముదమంది
శతముఖుఁడు తనస్వామియౌ ♦ చక్రధరుని
నతఁడటు రహస్యముగను సం♦స్తుతి సలుపుట. ౨౩౹ 1561

క. మనమున నెంతయుఁ దృప్తిం, గని దీర్ఘాయుస్సునిచ్చెఁ ♦ గరుణను మునిరా
ట్తనయున కమరేశునికృపఁ, గనియెన్ నృపుఁడధికముగను♦ గ్రతుఫలమచటన్.
క. మురలన్ ధర్మాత్ముండనఁ, బరఁగెడు గాధేయుఁడుం ద♦పంబును దమిఁ బు
ష్కరముల వేయిశరత్తులు, నిరతిం గావించె శాస్త్ర♦నిష్ఠ మెఱయఁగన్. ౨౮

అఱువదిరెండవ సర్గము సంపూర్ణము.

---

౬౩ - వ సర్గము.

విశ్వామిత్రుఁడు మహర్షి యగుట.

క. ముని యిట్లు వేయివర్షము, లనూనమౌ తపమొనర్చి ♦ యవభృథమును స
ల్పినఁ గాంచి యెల్లదివిజులు, చనుదెంచిరి తత్ఫలమ్మొ♦సంగెడుకాంక్షన్. ౧
చ. సుమహితతేజుఁడౌ కమల♦జుండు మనోహరవాక్కులొప్పఁ బ
ల్కు మునిని గాంచి మంగళమ♦గున్ గుశికాన్వయ! బాహుజర్షివై

తృమఁ జెలువారి తింతదను♦కన్ శుభరీతి గడించినట్టి క
ర్మముల ఋషిత్వముం గనుము ♦ మానితరీతినిఁకన్ దపోధనా !. ౨ 1565

క. అనిపలికి యంత బ్రహ్మయుఁ, దనలోకంబునకుఁ బోయెఁ ♦ దానంత, నతృ
ప్తిని *విశ్వామిత్రుండును, ఘన తేజము వెలయఁ దపముఁ ♦ గ్రమ్మఱ సలిపెన్.

మేనక విశ్వామిత్రుకడకు వచ్చుట.

క. చిరకాలము జరగఁగ న, ప్చరలకు మిన్నయయి దేవ♦సంఘాజ్ఞను బు
ష్కరముల జలకములాడఁగ, నరుదెంచెను మేనకయను ♦ నతివ యొకతెతన్.

ఆ. అతులమైన రూప ♦ మమరఁ బుష్కరముల, జలకమాడనున్న ♦ జలజనేత్రఁ
గనియె మేఘపంక్తిఁ ♦ గ్రాలువిద్యుల్లత, వలెను భూరితేజ♦మలరు మౌని. ౫

చ. స్మరవశమైన చిత్తమునఁ ♦ జంచలనేత్రను గాంచి స్వాగతం
బు, రమణి! నీకగున్ ముదిఁ బ్ర♦మోదమునన్ సుఖయుక్తినుండుమా
యరుదగుమామకాశ్రమము♦నందున; దర్పక మోహితున్ ననున్
గరుణ ననుగ్రహింపు; కల♦కాలము నీకు శుభంబు వర్ధిలున్. ౬౪ 1569

చ. అని తనువేఁడ మేనకయు ♦ నాతనిప్రార్థనమున్ గ్రహించి య
మ్మునిపతి యాశ్రమంబునఁ బ్ర♦మోదమునన్ వసియించె నట్టుల
వ్వనితను గూడి మౌని దశ♦వత్సరముల్ సుఖయుక్తినుండె నం
త, నతఁడు దానిసంగతిని ♦ దర్పకమోహితుఁడై వసించుటన్. ౭౪ 1570

క. తన తపము చెడుటకై సి, గ్గును బొంది దురంతచింతఁ ♦ గుందుచు దుఃఖం
బును గాంచి తలఁచె నాతప, మును జెఱుపఁగఁ జేసిరమర♦ముఖ్యులు దీనిన్.

సీ. ఇది దేవతల కృత్య♦మే యగు నాతపం బెల్ల నశించె ని♦ట్లిప్పుడకట
పదివత్సరము లేగెఁ ♦ బరఁగ నహోరాత్ర మట్లు మన్మథవశ♦మునందుఁ జిక్కి
తిని గాన నాతపం♦బున కిట్లు విఘ్నంబు సంప్రాప్తమయ్యె నీ♦సరణి ననుచు
నిట్టూర్పులను బుచ్చి♦నిజమోహమునకుఁ బశ్చాత్తప్తుఁడై యుండె♦జలజనయన

తే. నను నితండేమి చేయునో ♦ యనుచు భీతి
వడఁకుచుం గేలుమోడ్చి ని♦ల్వఁ గని లేమ!
నాదె యపరాధమియ్యది ♦ నీదికాదు
భయమిఁకేలని మధురోక్తిఁ ♦ బల్కి విడిచె. ౧౨౪ 1572

చ. వనితను బాసి యుత్తరపు ♦ భాగమునం దగు నాహిమాద్రికిం
జని విజితేంద్రియవ్రతముఁ ♦ జక్కఁగఁ బూని వ్రతంబు పూర్తియౌ
దనుక దృఢంబుగా మనసుఁ ♦ దత్పరతం జెలువారఁ జేయనౌ
నని పనిపూని కీర్తియు ది♦శావళి నిండఁగ భక్తిమీఱఁగన్. ౧౩౪ 1573

---

* విశ్వామిత్రశబ్దములోని వి అను అక్షరము గాయత్రి తృతీయాక్షరము.

తే. కౌశికీనదితీరంబుఁ ♦ గాంచి యందు
దారుణంబగు తపమును ♦ దాను జేసె
భక్తి నతఁడిట్లు వేయిసం♦వత్సరములు
తపము ఘోరమ్ముగాఁ జేయ ♦ నపుడు సురలు. ౧౪ 1574

క. హిమవంతంబున నధిక భ,యమునొంది మహర్షియుక్తు♦లై పోయి యజుఁ
దమకెల్లఁ బ్రాపుగాఁ గని, కమలజనీ! గాధిసుతుఁడు ♦ కడు నిష్ఠమెయిన్. ౧౫

ఆ. తపము సల్పువాఁడు ♦ దారుణంబుగ నింకఁ
దామహర్షి యనుచు ♦ ధరణిఁ బిలువఁ
బడునుగాక; రమ్ము ♦ పద్మజా! యందుకై
తత్సమీపమునకుఁ ♦ ద్వరగ ననిన. ౧౬ 1576

చ. సురగణవాక్యపద్ధతిఁ బ్ర♦చోదితుఁడై యటకేగి యాతపో
నిరతునిఁ గౌశికుం గని వి♦నిర్మలవాక్కుల నోమహర్షి! ని
ర్భరతపమిట్లుచేసితివి ♦ బాలక! నీకగు స్వాగతంబు నా
కరుదుగఁ దోఁచె నుగ్రతప♦మాత్మను మెచ్చితి నీదు నిష్ఠకున్. ౧౭ 1577

క. నీవెల్ల బురుషులలోనన్, భావింపఁగ ముఖ్యుఁడవయి ♦ పరఁగు మహాత్వం
బీవచ్చితిఁ గైకొను మన, నావాక్యము నాలకించి ♦ యమ్ముని యంతన్. ౧౮

సీ. సర్వలోకేశుఁడౌ ♦ జలజసూతి వచించె నని విషాదము గాని ♦ యట్లు సంత
సముఁ గాని పొందక ♦ సర్వలోకపితామహునకు నమస్కార ♦ మొప్పఁ జేసి
ప్రాంజలియై నిల్చి ♦ యనియె విశ్వామిత్రుఁ డోలోకనాయకా! ♦యొగి నిజార్జి
తశుభకర్మములఁ జిం♦త్యముగాని విఖ్యాతిఁ బరఁగు మహర్షిశ♦బ్దమ్ము నాకుఁ

తే. గలదనుచుఁ బల్కితేని నిం♦కను జితేంద్రి
యుండనైతిఁ గదా; యన ♦ నూహ చెలఁగ
మునివరా! చిత్తవికృతులఁ ♦ గనఁగఁ జేయు
హేతువులుగల్గు నత్తఱి ♦ నించుకేని. ౨౦ 1579

క. మనసున వికృతిని బొందక, ఘనధైర్యముతోడ నుండఁ ♦ గలపర్యంతం
బును నీవు నిర్జితేంద్రియుఁ, డనఁబడ వద్దానికై ప్ర♦యత్నముఁ గనుమీ!.

చ. అని వచియించి యంతఁ జతు♦రాననుఁ డాత్మపదంబుఁ జేరఁగాఁ
జనియె సుపర్వులెల్లరును ♦ స్వర్గతలంబున కేగ గాధినం
దనుఁ డపుడూర్ధ్వబాహుఁడు స♦దాగతిభక్షుఁడు నిస్సహాయుఁడై
పెనుతపమాచరించెఁ దన♦పెద్దప్రయత్నముఁ దీర్పు వేడుకన్. ౨౨ 1581

తే. అట నిరాలంబుఁడై తప♦మాచరించి
మఱియు నమ్మౌనివరుఁడు, ఘ♦ర్మసమయముల
యందుఁ బంచాగ్నిమధ్యమ♦మందు నిల్చి
వానకాలంబునన్ బట్ట♦బయుల నిలిచి. ౨౩ 1582

క. చలివేళ నహర్నిశలును, జలముల నివసించి యట్టి♦చందమ్మున ని
శ్చల భక్తి వేయి వర్షం, బులు ఘోరతపంబు సేసెఁ ♦ బూనిక మీఱన్. ౨౫
చ. మునివరుఁడైన కౌశికుఁడు ♦ భూతభయంకరమౌ తపంబు ని
ట్లొనరుప దేవతాళి పురు♦హూతుఁడు భీతి వడంకి రంతనా
తని నియమంబునుం జెఱుపఁ ♦ దాను శతక్రతుఁ డాదితేయపం
క్తిని గని యెన్ని రంభఁ బరి♦కించి వచించె సురార్తివాయఁగన్. ౨౬ 1584

అఱువదిమూఁడవ సర్గము సంపూర్ణము.

---

౬౪ - వ సర్గము.

విశ్వామిత్రుఁడు రంభను శపించుట.

క. ఓరంభా ! యాకౌశికుఁ, జేరి సురులు గల్గునట్లు ♦ చేసి కలఁచి నీ
చారుతరరూపసంపదఁ, గోరెడుగతిఁ జేయవలయుఁ ♦ గువలయనేత్రా. ౧

మ. సురకార్యంబిది గొప్పదౌఁ దరుణి! నీ♦శుంభచ్చమత్కారమున్
ధరణిం గ్రాలఁగఁజేసి కృత్యమును మో♦దంబొప్ప సాధింపఁగాఁ
దరుణం బియ్యదియే కదా యనుచు నిం♦ద్రాణీవిభుం డాడ, ని
ర్జర నారీతిలకం, బసాధ్యపుగు, కా♦ర్యంబిద్దియౌ నంచెదన్. ౨ 1586

క. తలపోసి సిగ్గు పెంపునఁ, బలికెం గేల్దోయి మోడ్చి ♦ పాకరిపునితో
బలసూదన! యక్కౌశికుఁ, డలఘుతపోబలుఁడు కడు, భ♦యంకరుఁడు సుమా!.

తే. అతనిచెంతకుఁ జని యేమి ♦ యైననాచ
మత్కృతిని జూపుదునయేని ♦ మాని తనదు
భయదకోపమ్ము నాపైని ♦ బడఁగఁజేయు
నిందులకు సందియము లే ద♦హీనతేజ !. 3 1588

క. కావునఁ బోవఁగ వెఱచెద, దేవా! ననుఁ బంప కనుమ♦తింపుము కరుణా
భావంబున నని యత్తఱి, నావెలఁదియు వడఁకుచుం గృ♦తాంజలి తగఁగన్. ౪

క. తన యెదుటనున్న రంభను, గని నిర్జరవిభుఁడు వల్కెఁ ♦ గాంతా! భయముం
గనఁ బోకుము తప్పక నా, పనుపును నెఱవేర్చు నీకు ♦ భద్రము గలుగున్. ౫

చ. మనసిజుఁ గూడి యందమగు ♦ మ్రాను న భావము తెన్నెఱుంగు చ
క్కనిదగు కోకిలంబనయి ♦ గామిని! నేను ద్వదీయపార్శ్వసీ
మ నిలిచి యుండువాఁడ బహు♦మానము పొందఁగఁ జాలు చేష్టలం
గనుచుఁ బ్రకాశమానమగు ♦ కాయము పొంగఁగ నీవు నేర్పునన్. ౬ 1:91

చ. మునిపతి చెంతకేగి తప♦ముం జెడునట్టి విధంబుగాఁగ నో
య్యన మనసుం గలంపు మన ♦ నవ్వనితామణి యింద్రుఁడిట్లు ప

క్కన రమణీయవాక్యములఁ ♦ గేవల భక్తిభయంబు లొప్పఁగా
విని యటుసేయనెంచి కడు♦వింత తనూరుచి వెల్గుచుండఁగన్. ౭½ 1592

క. మురిపెంపునవ్వు లొప్పఁగఁ, దరుణీమణి మౌనిఁ జేరి ♦ తనదేహరుచిన్
స్మరతాపము నొందెడు గతిఁ, జరియించె మునీంద్రుఁడున్న♦స్థలమున నంతన్.

క. మనమున కింపు జనింపం, గను నొనరుచు పికరవంబుఁ ♦ గర్ణామృత రీ
తిని వినఁబడ సంతోషం, బున నెంతయు వివశుఁడగుచు ♦ మునివరుఁడచటన్.

క. తనయెదుటఁ దోఁచు రంభను, గని కోకిలరవము వినియుఁ ♦ గాంతామణి పా
డినముద్దుపాట విని య, వ్వనితం గనియుం దపస్వి♦వర్యుం డార్తిన్. ౧౦

చ. తరుణి తనంత వచ్చెనొ ? శ♦తక్రతుఁ డిచ్చటి కంపెనో ? యటం
చరుదుగ సందియంబుఁ గని ♦ యాలలనాపరిగీతగానమున్
సురుచిర మౌ నటంచెఱిఁగి ♦ సుందరి దీని సహస్రనేత్రుఁ డీ
కరణిని నన్ను భ్రాంతిఁ గనఁ♦గా నొనరింపఁగఁ బంచె నంచెదన్. ౧౦½ 1596

ఆ. నిశ్చయించి కోప♦నిర్ణిద్రహృదయుఁడై, కౌశికుండు రంభఁ ♦ గాంచి పలికెఁ
గామమును నమర్పఁ♦గడముట్టఁ బోకార్ప, నొగి వ్రతంబు సల్పు♦చున్ననన్ను.

క. కలఁచి స్మరార్తిని బొందం, గలుషపుఁ బూనిక జెలంగఁ♦గాఁ జేయఁగనో
లలనా ! వచ్చితివే! త, త్ఫలముగఁ బదివేలయేండ్లు ♦ వనమున నిందున్. ౧౧½

సీ. ప్రస్తరప్రతిమవై ♦ పడియుండుమని శపియించి యీరంభ దే♦వేంద్రునాజ్ఞ
దాఁటఁజాలక వచ్చెఁ ♦ దరుణిదే మపరాధ మని తలపోసి యి♦ట్లనియె నాదు
కోపలక్ష్యంబవై ♦ కుందుచుండెడినిన్ను భవ్యతేజుఁడు తపో♦బలయుతుండు
నగు నొక్కవిప్రుండు♦నగువరో! యుద్ధరించును గృపనని శాప♦మునునొసంగె

ఆ. భూరితేజ మెసఁగఁ ♦ బొలుచు నమ్మునియిట్లు
క్రోధమార్పలేక ♦ కోమలాంగిఁ
దిట్టి యవల తనమ♦దిం దలపోసి సం
తాపమందె, నంతఁ ♦ దరుణి యపుడె. ౧౪ 1599

చ. మునిపతిఘోరశాపమున ♦ భూరిశిలాకృతిఁ దాల్చె శాపమున్
వినఁబడి నప్పుడే విబుధ♦వీరుఁడు మారుఁడు భీతిఁబాసి ర
వ్వనమును; భూరితేజమున ♦ భాసిలుమేటి తపస్వి గాధిరా
ట్తనయుఁడు స్వీయకోపమునఁ ♦ దత్తపమెల్ల నశించుటెంచుచున్. ౧౫½ 1600

తే. తాను విజితేంద్రియుఁడు గామిఁ ♦ దపము చెడుట
వలన మనమునఁ గలిగిన ♦ యలఘుచింతఁ
బాపుకొనఁజాలఁడయ్యెఁ గో♦పమునఁ దపము
చెడుట నిట్లని చింతించెఁ ♦ జిత్తమందు. ౧౬½ 1601

చ. మనమునఁ గోపమూన నిఁక♦మాటలు వెల్వడ నీక మౌనమే
గనియెన నెట్టులేనియు, నిఁ♦కన్ బహువత్సరముల్ వసించెదన్
వనమున నూర్పులన్ విడుచుఁ ♦ బద్ధతి మాని; యనర్ఘ ముఖ్యముల్
జననము నొందు నూర్పులనె ♦ చక్కఁగ వానినడంచెదన్ మదిన్. ౧౭౪ 1602

సీ. తపమున భూవిబు♦ధత్వమే నార్జించు వఱకు నింద్రియముల ♦ వశగతముల
నొనరించి నాగాత్ర♦మును బూన్కి శోషింపఁ జేసెద, నూర్పులఁ♦జిక్కఁ బట్టి
యాహారమును మాని ♦ యంత పర్యంతంబు నుండెద నంగంబు ♦ లుగ్రరీతి
నేఁ జేయు తపమున ♦ నే భుక్తిలేమిచేఁ దఱుగకుండెడుమని ♦ తలఁచి యిట్లు

తే. స్థిరమతిని నిశ్చయంబును ♦ జేసికొని స
హస్రవత్సరములు ముని ♦ యతఁడు నియతి
దీక్షఁ దాలిచి చేసియే ♦ తీఱవలయు
నని ప్రతిజ్ఞను ఘనతర♦మును నొనర్చి. ౨౦౪ 1603

అఱువదినాలుగవ సర్గము సంపూర్ణము.

---

౬౫ - వ సర్గము.

విశ్వామిత్రుఁడు బ్రహ్మర్షి యగువిధము.

మ. హిమవంతంబున నుత్తరాశను మనం♦బెంతే వ్యథంబూనఁ బా
సి మహామౌనియుఁ దూర్పుఁ జేరి యచటం ♦ జెప్పంగ సాధ్యంబు గా
ని మహాఘోరతపంబుఁ జేయఁ దొడఁగెన్ ♦ నిర్ణీతమౌనంబను
త్తమమై యొప్పఁగ వేయివర్షములు, చి♦త్తస్వాస్థ్యముం బొందఁగన్. ౧౪

తే. పరమదుష్కరమై భయం♦కర మనుత్త
మంబునై రాఘవా! యత్త♦పంబు వెలసె
నంత వేయేండ్లు పరిపూర్తి ♦ నందు దనుక
నంతరాయంబులెన్నియో ♦ యలముకొనియె. ౨౪ 1605

క. ఐనను మనమున నించుక, దైన్యన్ భ్రమనొందకుండ ♦ నటదారువునా
మౌని వినిశ్చలుఁడై తగఁ, గా నాతనిమది నమర్ష♦కనఁబడదయ్యెన్. 3 1606

మ. చ్యుతినేమాత్రము నొందకుండ ముని య♦త్యుగ్రవ్రతంబూని యా
గతిఁ జేసెం దప మమ్మహావ్రతుఁడు సాం♦గప్రక్రమం బొప్ప నా
వ్రత మారీతిని వేయివత్సరములన్ ♦ వ్యాపించి పూర్తింగనన్
గృతకృత్యుండయి యన్నముం గుడువఁగా ♦ నెంచెన్; బలారాతియున్. ౪౪

సీ. ధాత్రీసురాకృతిఁ ♦ దాల్చి వచ్చి మునీంద్రు యాచించెఁ బరిపక్వ♦మైనయన్న
మును బెట్టుమా నాకు ♦ నని; యంత నమ్ముని పారణకొఱకుఁ దా♦వండుకొన్న

యన్నము నావిప్రుఁ ♦ డడుగుట కాత్మలో ననుమానమేమాత్ర ♦ మంద కట్టి
తపము సిద్ధింపంగఁ ♦ దా నన్నదానంబు చేయంగఁ జనునని ♦ చిత్తమందు

తే. నిశ్చయము చేసి యన్నంబు ♦ నెమ్మిమీఱ
మిగులకుండఁగఁ బెట్టి తా ♦ను గుడువకపు
డూరకుండి ధరాసురు ♦ నొక్కమాట
యైనఁ బలుకక మౌనంబు ♦ నందియుండె. ౬౪ 1608

క. పరమాత్మఁ గూర్చి మరలన్, వరముని యుశ్వాసములను ♦ వదలక వేవ
త్సరములు తపమొనరించెన్, గరమరుదుగ నతని మ స్త♦కస్థలినంతన్. ౭ 1609

క. పొగయొండు పుట్టె దానఁ ద్రిజగములు దహింపఁబడిన♦చందమ్మునఁ బెన్
బెగడొందె నంతఁ ద్రిదశో, రగ గంధర్వాసురులును ♦ రాక్షసులెల్లన్. ౮౪

చ. మునివరు సత్తపోజ్వలన♦మోహితులై విగతాత్మతేజులై
మనముల దుఃఖముల్ దగ, న♦మందరయంబున బ్రహ్మపాలికిం
జని మొఱవెట్టి రిట్లు జల♦జాతజనీ! కుశికాన్వయుండు పా
వనతప మూర్జితంబుగను ♦ వారక చేయుచు నున్నవాఁడొగిన్. ౯౪ 1611

తే. రంభ మొదలగు దేవతా♦రమణులను ద
గంగఁ బనిపి పేరాసను ♦ గనఁగఁ జేసి
తిమి వ్రతాంతమ్మునందు న♦న్నమును వేఁడి
యాగ్రహముఁ బుట్టఁ జేసితి ♦ మైన నతఁడు. ౧౦౪ 1612

క. పలువిధముల మాచే బా, ధల నొందింపంగఁబడియుఁ ♦ దపమున, కేకీ
డులు గల్గకుండ నియతిన్, గలిగి చెలంగెడు రవంత ♦ గనఁబడ దఘమున్. ౧౧

క. వనజాసన! యమ్ముని వాంఛ నొసంగనిచో నతండు ♦ జగములమూడిం
టిని సచరాచరముగ నొ,య్యనఁగూల్చున్ దపముకలిమి♦నరయుముమదిలోన్.

సీ. కలఁకనొంది వెలుంగ♦కయె దిక్కులున్నవి సంద్రముల్ క్షోభిల్లె♦ శైలగణము
క్రుంగుచునున్నది ♦ క్షోణి కంపించెడి నపసవ్యగతి భ్ర♦మనంది వీచు
చున్నవాఁ డనిలుఁ డి♦ట్లుండ దీనికిఁ బ్రతీకారమేయదియొకో? ♦ కానరాదు
పరికింప నిట్టి యా♦పత్తులవలననే నిత్యకర్మమ్ములు ♦ నెగడకడఁగ

తే. జనులు నాస్తికతుల్యులై ♦ సంచరించు
వారలని తోఁచుచున్నది ♦ పద్మయోని!
ముజ్జగమ్ములు సంక్షోభ♦మును గను. మన
ములను మూఢమ్ములైనవి ♦ విలయమిదియొ. ౧౮౪ 1615

క. మునివరు నుదగ్రతేజం, బున భానుఁడు వెలుఁగఁ డిపుడు ♦ మునియాతం డ
గ్నిని బోలువాఁడు కాంతిని, దనకు సమానంబు లేక ♦ ధరణిం బరఁగున్.

క. కానఁ ముల్లోకంబుల, మానియు నాశనముచేయ ♦ మదినెంచక ము
న్నే నళినసంభవా! త,న్మానసవాంఛలనొసంగి ♦ మన్నింపఁ దగుఁ. ౧౬ 1617

మ. ప్రళయాగ్నుల్ వలె లోకజాలము దహిం♦పఁ వచ్చు నిక్కౌశికుం
డలఘూత్సాహమునఁ, సురాళిదగు రా♦జ్యంబంతయుం బొందఁ గో
ర్కులు చిత్తంబునఁ బుట్టెనేని నటులే ♦ కోరుఁ మహామౌని కి
చ్ఛలు తద్భంగిని గల్గకుండఁ దదభీ♦ష్టంబుందగఁ దీర్పుమా!. ౧౭ 1618

చ. అని పలుకంగఁ బద్మజని ♦ యాదివిజాళిని గూడి పోయి మౌ
నిని మహనీయచిత్తుఁ గని ♦ నేర్పుగ స్వాదుతరోక్తులఁ ముదం
బున నను, నీకు స్వాగతము ♦ భూసురమౌని! భవత్తపంబునుం
గని కడు మెచ్చినారము ని♦కామము ఘోరతపంబిదౌఁ జుమీ. ౧౮ 1619

తే. దీన నీవు బ్రాహ్మణ్యసి♦ద్ధిని దగంగఁ
బొందినాఁడవు నేను వి♦బుధవరులును
జాల యాయుస్సు నిచ్చితి ♦ మౌలి నీకు
సుఖము లలరారు భద్రముల్ ♦ సొరిదిఁ గలుగు. ౧౯ 1620

క. మనమున నెమ్మిని బొందఁగఁ, జనుమా యిచ్ఛానుకూల♦సరణి ననుచుఁ బ
ల్కిన బ్రహ్మ మొదలు గాఁగల, ఘనమతులాడినవిధంబుఁ♦గడుఁదమి వినుచుఁ.

ఆ. వందనములొనర్చి ♦ వారలతోఁ బల్కె
బ్రాహ్మణత్వసిద్ధి ♦ పరఁగు నేని
యాయువధికమగుచు ♦ నలరునే నాయందు
వినుఁడు నాదుమాట ♦ విబుధులార. ౨౧ 1622

సీ. ఓంకారమును శ్రుతు ♦ లొప్పు వషట్కారమును దమంతనవచ్చి ♦ ననువరించుఁ
గాక యవ్వానిని ♦ నాకిచ్చువచ్చిన గతి నుపయోగింపఁ ♦ గలుగునట్టి
యర్హతనుంకనో ♦ యమరులారా! క్షత్ర వేదములను విప్ర♦వేదములను
దెలిసినయట్టి ధా♦త్రీసురులకు ముఖ్యుఁడై బ్రహ్మపుత్రుఁడై ♦తనరెడి

ఆ. యవ్వసిష్ఠమౌని ♦ యందఱు వినఁగ బ్ర
హ్మర్షివైతి వనుచు ♦ ననఁగ వలయు
నిదియె ముఖ్యవాంఛ ♦ యిద్దాని సిద్ధింపఁ
జేయవలయు మీరు ♦ శీఘ్రముగను. ౨౨ 1623

క. సురలారా! యీవాంఛా, పరిపూర్తిని బొందనే స♦ఫలయత్నులుగాఁ
బరిగణితులు మీరెల్లా,దురు? నావిని నిర్జరులును ♦ దోయజజనియుఁ. ౨౩

ఆ. అవ్వసిష్ఠు కడకు ♦ నరిగి ప్రార్థింపఁగ
నతఁడు సుప్రసన్నుఁ ♦ డగుచుఁ గుశిక

వంశ్యుతోడఁ జెలిమి ♦ వాటించి బ్రహ్మర్షి
యయ్యె నీతఁడనుచు ♦ నపుడు పలికె. ౨౪౫ 1625

క. సురలిట్లని పల్కిరి భూ, సురమానిత నొందితీవు ♦ క్షోణీదివిజుల్
జరపెడి యాజనముఖముల, జరపందగువాఁడ వీవు ♦ సంశయమేలా!. ౨౪౬

క. అని పలికి దేవతలు వచ్చిన రీతిని బోయిరంత ♦ [క్షితిసురభావం
బును బొంది ధర్మవిదుఁడై, తనరుట యతఁ డవ్వసిష్ఠుఁ ♦ దమిఁ బూజించెన్.

ఆ. ఇట్లు మునివరేణ్యు ♦ నెంతయుఁ బూజించి
సఫలయత్నుఁ డగుచు ♦ సాధువృత్తి
దపము సేయుచును న♦తండు ధరాస్థలి
నెల్ల సంచరించె ♦ నిచ్ఛఁ గోలఁది]. 1628

క. ఓరామా! యమ్మునివరుఁ, డీరీతిని ధరణిదివిజ♦వృత్తిం గనియెన్
సారమతి యితఁడు మునులం, దారయ వర్యుండు ధర్మ♦మందు నిరతుఁడున్.

క. తనువొందిన తపమే యితఁ, డనవలయున్ వీర్యమునకు ♦ నగుఁ బ్రాపని య
మ్మునివరుఁడు శతానందుం, డని యారకయుండె ♦ జనకుఁ డప్పుడు ప్రీతిన్.

తే. ఆశతానందుఁడు వచించి♦నట్టిమాట
లను ముదంబున విని రామ♦లక్ష్మణుల ప
రిసరమునఁ గౌశికుం జూచి ♦ యెనఁగు భక్తి
కరయుగము మోడ్చి యోముని♦కాంత! నీవు. ౨౮౫ 1631

సీ. కాకుత్స్థులను గూడి ♦ క్రతువున కేతెంచుటను నేను ధన్యుండ♦నను నను గ్ర
హింపుఁడీ మునులకు ♦ నెల్లమేటివి గాఁగఁ దనరు నీదర్శన♦మునఁ బవిత్ర
మతినైతి భూసుర♦మాన్యమండనుఁడవై యతిశయమహిమచే ♦ నలరు దీవు
భవదీయదర్శన ♦ భాగ్యంబున న్నాకు బహువిధసుగుణసం♦పత్తి గలిగె

ఆ. నీవుచేసినట్టి ♦ నిర్మలతపమెల్ల
విస్తరించి చెప్పె ♦ విమలబుద్ధి
యీమహర్షి నేను ♦ నీమహాత్మ్యఁడు రాముఁ
డాదరమున వింటి ♦ మంతయు నిట. ౩౦౫ 1632

క. ఈసభ కరుదెంచిన యీ, భూసురులెల్లరును నీదు ♦ పూజ్యగుణములం
దాసపడి వినిరి నీతప, మా సంస్తవనీయ మింత ♦ యనరానిదియున్. ౩౨౫

తే. నీబలమ్ము ప్రమేయమై ♦ నెగడు నీదు, సద్గుణంబుల లెక్కింపఁ ♦ జాలరెవరు
సరసిజాసన గిరిజాత్మ♦జాపతులకుఁ, బోలె సద్గుణతతి నిన్నుఁ♦బొంది వెలసె.

సీ. ఆశ్చర్యకరములై♦నట్టి నీకథలనే నెంతయు వినిన న♦త్యంతతృప్తి
గలుగదు మనమున ♦ ఖరకరుబింబ మస్తాద్రిచెంతకుఁ జేర ♦ నరుగుచున్న

తే. లనిన జనకుండు పలికె మ♦హర్షివర్య!
చాపమియ్యది యేటిక♦స్మద్గృహమున
నున్నదో దానిఁ దెల్పెద ♦ నున్నతయశుఁ
డైన నిమికూటపురుషుఁడై ♦ యలరుమాకు. ౭ 1641

క. ఆతని కాఱవవాఁడై, ఖ్యాతిం గనె దేవరాతుఁ ♦ డతనికరమునన్
భూతేశుఁడు నిధిగా నిడెఁ, బ్రీతిన్ జాపమును దీనిఁ ♦ బృథురూపంబున్. ౮

చ. వినుఁ డిఁక నిద్ది యీశ్వరుని ♦ విల్లెటులైనదొ చెప్పవాఁడ నో
మునివర! మున్ను దక్షు మఖ♦ముం జెఱుపం దగఁ గోరి కృత్యమున్
బొనరుచు నప్పుడీధనువుఁ ♦ బూనిక నెక్కిడి రోషమూని దే
వనిచయముం గనుంగొనుచుఁ ♦ బల్కెఁ దృణాకృతిఁగాఁ దలంచుచున్. ౯

క. సురలారా! నేనీయ,ధ్వరమున భాగములఁ గోర♦వానిని సమకూ
ర్పరు గాదె? కాన మీవర, శిరముల నీచాపముననె ♦ చెండెదఁ గనుఁడీ!. ౧౦

చ. అనవిని దీనులై త్రిదశు ♦ లాదివిజేశుని వేఁడి సుప్రస
న్నునిగ నొనర్ప శంకరుఁడు♦నున్ దివిజాళియెడం బ్రసన్నుఁడై
ధనువు నతిప్రియం బలరఁ ♦ దానె యొసంగెదు వారికెల్లఁ బా
వనమతులైన యయ్యమర♦వర్యులు శంకరచాపవర్యమున్. ౧౧ 1645

క. హరుఁ డొసఁగఁ బడసి మఱి దేవరాతుఁడను మాకుఁ బూర్వ♦పార్థివునకు ని
చ్చిరి యిల్లడఁగా నే న,ధ్వరమునకై భూమి దున్ను♦పనిఁ జేయు నెడన్. ౧౨

క. నాఁగటిచాలునఁ గన్నియ, యో గాధిసుతా! మదక్షి♦యుగళికిఁ దోఁచెన్
యాగక్షేత్రమునన్ నా, కా గజగామిని లభించె ♦ నద్భుతరీతిన్. ౧౩ 1647

ఆ. సీతయనెడి పదము ♦ చెల్లునాఁగటి చాలు,నకును దానఁ బుట్టె ♦ నారిగాన
సీతయనఁగ సుప్ర♦సిద్ధిఁ గాంచినదయ్యె, భూమిజనితమైన ♦ పూవుఁబోఁడి.

క. భావంబున నాతనయఁగ, భావించియె నేను వృద్ధి♦పఱచితి మౌనీ
శా! వినుమిద్ది యయోనిజ, యై వఱలును గాన నిర్మ♦లాంగి యగుటచేన్.

సీ. వరుఁ డెవ్వఁ డగునని ♦ భావించి దీనికి వీర్యమే శుల్కమా ♦ భీమరూప
మా, శంకరునిచాప♦మాఁ బండె మిద్దాని నెవ్వఁడెత్తునొ వాని♦కిచ్చి వేయఁ
దలఁచి యెవ్వనికీయఁ ♦ దలఁపక యుంచితిఁ బుడమి జనించిన ♦ పొలఁతి దీని
నాదు కూఁతుంగోరి ♦ నాయింటి కరుదెంచి యవనీశు లెందఱో ♦ యడిగిరేను

ఆ. వీర్యశుల్క యిద్ది ♦ విక్రమస్ఫూర్తికి
నిచ్చువాఁడననుచు ♦ నెన్నిపలికి
నాఁడఁ బిదప భూమి♦నాయకుల్ నానాము
ఖములనుండి యిచ్చఁ ♦ గదలి వచ్చి. ౧౬ 1650

చ. ధనువుబలంబుఁ గాంచెదు ము♦దంబున నీమిథిలాపురీవరం
బున కరుదెంచి రంత శివ♦పూజ్యశరాసనసారకాంక్షులై
తనరుచుఁ జేరంగి వారలకు ♦ దానిని దేరఁగఁ బంచి చూపితిన్
గని గ్రహియింప నెత్తనయి♦నన్ మనుజేశులు చాలరైరొగిన్. ౧౮॥ 1651

తే. వారు బలవంతులైన న♦భవశరాస
నము విషయమున బలహైన్య♦మనురె ననుచుఁ
దలఁచి యీకన్య నీయక ♦ తరలుఁ డనుచుఁ
బలికితి నెఱుంగుఁడీ తరు♦వాతికథను. ౧౯ 1652

చ. మనుజపులాత్మవీర్యమును ♦ మానసుటంచు నెఱింగి దానిచే
తను బడయంగరాదు వని♦తామణినంచుఁ దలంచి యంతటన్
ఘనతరకోపముంగని య♦కార్య మొనర్పఁగఁ గోరి నాపురం
బును దగ నావరించి రిటు♦పూన మఱొక్కటి హేతువుండనో. ౨౦॥ 1653

ఆ. వెట్టరానియట్టి ♦ పెద్దపందెముపెట్టి, యితఁడు మనుజపతుల ♦ నెల్ల మమ్ముఁ
దాఁ దిరస్కరించెఁ♦దగునె యంచుఁ, దలంచి,చాలఁ గోపమున నె♦సంగివారు.

క. నాపురము నావరించిరి, యీపగిదిం బీడసేయ ♦ నేగెను వర్షం
బో పరమమునీ! యంతట, నీపురరక్షకయి యున్న ♦ యేపరికరముల్. ౨౧ 1655

తే. మిగులకుండ నశించె నే ♦ మిగులవగలఁ
గుందితిని దాన నంత నే♦నుం, దపమున
దేవతలఁ బ్రీతులంజేయఁ ♦ దేజరిల్లు
నట్టి చతురంగమైన సై♦న్యమునొసఁగిరి. ౨౨॥ 1656

సీ. ఆబలంబుల రాజు♦లందఱుఁ దఱుమంగఁబడి భంగమొంది పా♦పప్రయత్న
లగుట వీర్యమ్ములు♦హతములౌటను గాంచి యిఁకవీర్యముల్ ఫలి♦యింపవనుచు
ననుమానమొందుచు ♦ నా పుత్రులతోఁగూడఁ బాఱిరి మునిచంద్ర!♦భవునిచాప
విధమిద్ది నీవును ♦ వింటివిగద సుప్రకాశమైనట్టి యీ♦కార్ముకమును

ఆ. గనఁబఱచెద వీరి♦కిని రాముఁడీ శరా,సనము నెక్కుపెట్టఁ ♦ జాలునేని
తనయ నీయయోని♦జను సీత నీదాశ, రథికొసంగువాఁడ♦రమణ! నేను. ౨౩॥

అఱువదియాఱవ సర్గము సంపూర్ణము.

---

౬౭ - వ సర్గము.

రామచంద్రుఁడు శివుని విల్లు విఱుచుట.

చ. అని జనకావనీశవరుఁ ♦ డాడినఁ గౌశికమౌనిచంద్రుఁ డి
ట్లనియె మహీశ! రామునకు ♦ నాశివుచాపముఁ జూపుమన్న న

జ్జనకుఁడు మంత్రులంగని సు♦చందనమాల్యవిభూషితంబుఁ బా
వనమును నైన చాపము స♦భాస్థలికిన్ గొని తెండటంచనన్. ౨ 1658

క. నరపతి యాజ్ఞన్ మంత్రులు, పురము ప్రవేశించి పార్థి♦వుఁడు చెప్పిన య
ట్లె రయమునం జాపముతోఁ, బురవరమును వెడలి చనిరి ♦ భూపతి సభకున్.

సీ. ఆయతదేహులౌ ♦ నట్టి పంచసహస్ర బలశాలి పురుషులు ♦ చెలఁగి యష్ట
చక్రయుతంబయి ♦ శకటంబువలె నొప్పు శివధనుఃపేటికఁ ♦ జేతులారఁ
బట్టి ప్రయత్నపూ♦ర్వకముగ లాగిరి; సచివులంతట శివ♦చాప మున్న
యినుపపెట్టెను దానిఁ♦గొనివచ్చి సురతుల్యుఁ డైన యజ్జనకునిఁ♦గాంచఁ బోయి

తే. సకలభూపాలపూజిత ♦ శైవచాప
మిదియె మిథిలాధినాయకా! ♦ యెలమి మీరు
గాఁ గోరిన ధనువు ని♦క్కడకుఁ దెచ్చి
నారమని విన్నవింప, న♦న్నరపతియును. ౬ 1660

క. మనమునఁ బొంగుచు నవ్వా, క్యనికరమాలించి తగఁ, గృ♦తాంజలియై మా
నిని రామలక్ష్మణులనుం, గని పలికెన్ మహితుఁడైన ♦ కౌశికుతోడన్. ౭ 1661

చ. ధనువిది యుత్తమంబగు బు♦ధప్రవరా! మహితాత్మ! మత్కులం
బున జనియించి రాజ్యమును ♦ బూనికనేలిన ధర్మసంధులౌ
జనకులచేతఁ బూజితము ♦ త్వాపతు లుత్తమవీర్యులీ ధను
స్సును గని యెత్తఁజాలకయె ♦ స్తోత్రము చేసిరి పెక్కుభంగులన్. ౮ 1662

సీ. మానీశ! రాజుల ♦ మాట యింకేటికి సురగణంబులు రాక్ష♦సులు నసురులు
గంధర్వులును యక్ష♦గణములుఁ గిన్నరుల్ ఫణినర్యులును దీని ♦ వంపఁజాల
రల్లె మోపెట్టంగ ♦ నస్త్రంబు సంధింప జ్యావల్లిఁ గూర్పంగఁ ♦ జాపభార
మును బరీక్షింపంగ ♦ మునుకొని కదలింప నిందొక్కకార్యంబు♦నేని చేయఁ

తే. జాలరింక మనుష్యుల♦జోలియేల
వారికిట్లొనరించెడి ♦ భూరిశక్తి
యెట్లు లభియించు నవ్విధి ♦ నెసఁగు మేటి
ధనువుఁ దెప్పించినాఁడ దీ♦నిని మునీంద్ర!. ౧౦౪ 1663

క. మానుగ దశరథభూపతి, సూనుల కిర్వురకుఁ బ్రీతిఁ ♦ జూపుమనిన న
మ్మానియు ధర్మవిదుత్తముఁ, డై నెగడును గాన రాము ♦ నాదృతిఁగనుచున్.

తే. వత్స! శ్రీరామ! యీధను♦ర్వరముఁ గనుమ
యనిన బ్రహ్మర్షి యనుమతిఁ ♦ గొని తదీయ
పేటికను దీసి యందున్న ♦ వింతధనువుఁ
గని మునీంద్రునితో రాముఁ♦డనియె నిట్లు. ౧౩ 1665

క. ధరణీసురమునివర్యా!, కరమున ముట్టెదను దీనిఁ ♦ గదలించెద ని

క్కరణిసె మోపెట్టఁగ య,త్నరతిని బొందెదనటన్న ♦ నరపతిమానుల్. ౧౪

క. ఆరీతినె కావింపుము, భూరమణకుమార ! యనిరి ♦ మునియానతిచే
శ్రీరాముఁడు లీలాగతి, సారశరాసనము నడుము ♦ సరభసమొప్పన్. ౧౫

చ. కరమునఁబట్టి పెక్కుజన♦కాంతులు చూచుచునుండ (లీలచే
నరుడుగ వంచెఁ దద్ధనువు) ♦ నయ్యది యున్నతమయ్యెఁ దానె య
చ్చెరువుగ వంగె రాముఁడును ♦ జిన్నివయస్సున నొప్పు నైన వి
స్ఫురదురుశక్తి యాతనికిఁ ♦ బొల్పుఁగదా పరమేశుఁ డౌటచేన్. ౧౬ 1668

క. శ్రీరాముఁడు ధర్మాత్ముం, డీరీతిం బట్టి లాగ ♦ నెల్లదిశలఁ ద
ద్భూరి యశస్సులు నిండం, గా రయమున నడుము విఱిఁగెఁ ♦ గౌశికుఁడలరన్.

చ. ధనువిటు బ్రద్దలైన తఱిఁ ♦ దద్ధ్వనమున్నతమై మహోత్తరా
శనిపతనారవంబువలెఁ ♦ జాలఁగ నొప్పెను; బ్రద్దలయ్యెనో?
ఘనగిరు లన్నచందమున ♦ క్ష్మాస్థలమెల్లవడంకె తద్ధ్వనం
బున నవశత్వమొందిపడి ♦ పోయిరి తత్సభనున్నయందఱున్. ౧౭ 1670

క. జనకుఁడు మానియు దశరథ, తనయులు నిశ్చలతఁ గనిరి ♦ తరువాత సభా
జనులుం దెప్పిఱి లేవఁగ, జనకుఁడు నిర్భీతుఁ డగుచు ♦ సరసోక్తులచేన్. ౧౮

క. మునితోఁ బలికెం గరయుగ, మును మోడ్చి మహాత్మ! రాము♦భుజములబలమున్
గనినాఁడ నిది మహాద్భుత, మును నెందును గననిదియును ♦ మున్నెన్నండున్.

క. మనమునఁ దలఁపను గూడన్, జననిది యేమనుజులకును ♦ సాధ్యంబగునే
కనుకన్ మదినిట్లగునని, మునివర! యోజింపనైతి ♦ మోదం బెసఁగన్. ౨౦

*సీ. నాతనూజాతయై ♦ ఖ్యాతిఁగన్న యయోనిజయగు సీతయు నద్ద♦శరథుముద్దు
తనయుఁడై చారుసౌం♦దర్యరంజకుఁడైన రాఘవు భర్తగా ♦ రమణనొంది
జ్ఞానవైభవము, న♦నూనంబుగా నొంది నా పూర్వులైన జ♦నకకులకులము
నకుఁ గీర్తి విస్ఫూర్తిఁ♦బ్రకటింపఁగలదిఁక,వీర్యశుల్కముఁగొని♦ప్రియకుమారి

ఆ. కను నొసంగువాఁడ ♦ విను నాదుప్రతినయు
సత్యమయి చెలంగె ♦ సాధువర్య !
యమునివహము కంటె ♦ నధికయౌ నాసుత
యీకుమారకునకు ♦ నీయఁదగును. ౨౨ 1674

చ. అరదములెక్కి నాసచివు ♦ లార్యవరా! భవదాజ్ఞఁబొంది స
త్వరముగ నయ్యయోధ్యకు ము♦దంబున వే చని రాజుతో మనో

---

* నాతనూజాతయై...అనుసీసపద్యమునకు మూలము జనకానాం కులే కీర్తి మాహరిష్యతి మే సుతా, సీతా భర్తార మాసాద్య రామం దశరథాత్మజమ్ ౨౧

దీనికి గోవిందరాజవ్యాఖ్య ననుసరించి సీసపద్యము వ్రాయఁబడినది ప్రతిశబ్దమునందుఁగల యర్థచమత్కృతి సంగ్రహించి యిం దిమిడింపఁబడినదని తెలియవలయును.

హారవినయోక్తులాడి మిథి ♦ లాహ్వయమై తగు నస్మదీయ పూ
ర్వరమున కమ్మహీధవుని ♦ వైభవమొప్పఁగఁ దోడి తేఁదగున్. ౨౪ 1675

ఆ. నీకు శుభము గల్గుఁ ♦ గాక నామంత్రులు, త్వరగ నచటి కేగి ♦ తనయులెలమి
గాధితనయురక్షఁ ♦ గలిగి క్షేమంబుగ, నున్నవారలిచట ♦ నన్నవార్త. ౨౫

ఆ. వీర్యశుల్కయైన ♦ వెలఁదిని జానకి, నేనొసంగుటయును ♦ నిదియె మొదలు
గాఁగఁ గల్గునట్టి ♦ కడు వింతవార్తలఁ, జెప్పి నృపునిఁ బ్రీతిఁ ♦ జెందఁజేసి.

చ. త్వరితముగాఁగ బాంధవయు ♦ తంబుగఁ దోడ్కొని రాఁదగున్ మునీ
శ్వర! యన నాతఁడియ్యకొన ♦ క్ష్మాపతి మంత్రులఁ బిల్చి యమ్మనో
హరశుభపత్రికన్ మఱియు ♦ నందలివార్తలఁ దెల్పు పత్రికన్
గరము ముదంబుతో నొసఁగి ♦ క్ష్మాపతి పజ్జకుఁబోయి మీరొగిన్. ౨౬

క. జరిగిన వార్తలఁ దెల్పుచు, ధరణీశునిఁ దోడుకొనుచుఁ ♦ దవ్వరగా రానొఁ
బురికిచటి కంచు మిథిలే, శ్వరుఁ డాజ్ఞ నొసంగె స్వీయ ♦ సచివుల కెలమిన్.

అఱువదియేడవ సర్గము సంపూర్ణము.

---

౬౮ - వ సర్గము.

-జనకభూపతి యయోధ్యకు దూతలఁ బంపుట.-

చ. జనకనృపాలు నాజ్ఞఁగొని ♦ సైంధవముల్ శ్రమనొంద దూతలుం
బెనువడితోఁ బ్రయాణమయి ♦ వింతలు గాంచుచు మార్గమధ్యమం
దునఁ ద్రిదినంబులన్ గడిపి ♦ ధూతరిపుప్రజసైన్యయుక్తిమై
తనరు నయోధ్యఁ జేరిరది ♦ తద్దయు నొప్పుచునుండె శ్రీయుతిన్. ౧ 1680

చ. [కనుఁగొని దానిఁ జొచ్చి రిపు ♦ కాలుఁడు రాజు వసించు భాసముం
గనియట ద్వారపాలక ని ♦ కాయముతో జనకుండు పంప వ
చ్చిన మము దూతలన్ దెలియఁ ♦ జేయఁగనొఁ బతికిప్పుడే యటం
చన విని వారలేగి తెలి ♦ యన్ వినిపించిరి వారి వార్తలన్.] 1681

తే. దశరథుండును వేగ దూ ♦ తలను దోడి
తే ననుజ్ఞ నొసంగె; రా ♦ జానుమతిని
ద్వారపాలకులను గూడి ♦ వారుపోయి
యమరనిభు వృద్ధు దశరథు ♦ నచటఁ గనిరి. ౨ 1682

క. మనుజేశుని సౌజన్యం, బును గని నిర్భీతులగుచుఁ ♦ బొలుపుగఁ గేల్మో
డ్చి నిలిచి వినయమ్మునఁ ది, య్యని పల్కులఁ బల్కిరిట్లు ♦ లవనీశునితోన్. 3

సీ. ఓరాజవర! మిథి ♦ లోర్వీశుఁడైనట్టి జనకుండు స్నేహసం ♦ సక్తమైన
మధురవాక్యమ్ముల ♦ మాటికి మాటికి మీనిత్యకుశలమ్ము ♦ మీరు నడుపు

నగ్నిహోత్రములయు♦నధ్యాపకపురోహితులయుమీ ప్రియబంధు♦వులయు క్షేమ
ములను బ్రశ్నించె; ని ♦ ట్లలరి క్షేమప్రశ్నమును జేసి గాధినం♦దను నసుమతి

ఆ. నిట్లు చెప్పుమనియె ♦ నేమన వీర్యమే, శుల్కముగ గ్రహించి ♦ శోభనాంగి
యగు కుమారినిత్తు ♦ నన్న నాప్రతిన మీ, కెల్లఁ దెలిసినట్టి♦దేకద మును. ౬

చ. ధరణివిభుల్ ప్రతిజ్ఞవిని ♦ తద్దయు రోషముతోడ వచ్చి భీ
కరధనువెక్కుపెట్టుటకుఁ ♦ గాదని యెన్ని బలంబుహీనమై
పరఁగుట నమ్రవక్త్రముల ♦ వచ్చిన త్రోవను బోయి యుంట భూ
వర ! విదితంబకాదె యిటు♦వంటి వధూమణి నాతనూజయే. ౭ 1685

తే. గాధినందనుతోడ ని♦క్కడకు నాయ
దృష్టవశమున నీపుత్రుఁ ♦ డేగుదెంచి
గెలిచె నీనాకుమారిక ♦ బలము మెఱయ
నవ్విధములను వినఁదగు ♦ నవనినాథ !. ౮ 1686

స. మును దక్షాధ్వరనాశకాలమున న♦మ్ముక్కంటిచే నంది శ
త్రునికాయంబును దోలినట్టి ధనువుల్ ♦ దోరంపు బాహాబలం
బున స్వీయాధికశక్తి నాపెను సభా♦భూమిన్ విభగ్నంబు చే
సెను దన్మధ్యతలంబుఁ బట్టి సుజనుల్ ♦ చిత్రంబుగాఁ జూడఁగన్. ౯ 1687

ఆ. వీర్యశుల్కగానఁ ♦ బ్రియపుత్రికను నీమ,హాత్మునకు నొసంగు♦ట ర్హమగును
జేసినట్టి ప్రతినఁ ♦ జెల్లింప వాంఛింతు,దాని కనుమతింపఁ ♦ దగుదువీవు. ౧౦

క. ధరణీశ! యుపాధ్యాయులు, పురోహితులు ముందునడువఁ ♦ బోలుపారఁగ స
త్వరగతి రమ్మా! శుభమగుఁ, బురినిట రాఘవులఁ జూడఁ♦బోలును జుమ్మీ !.

క. నిను దర్శించి మదాత్మజ, ననుపమగుణ సీతనిచ్చి ♦ యానందింపం
గను గోరువాంఛ దానిని, గను భాగ్యము నాకుఁగల్గఁ♦గాఁ జేయనగున్. ౧౧

తే. నీదు పుత్రద్వయముఁ గాంచి ♦ నాదుకొమరి
తలకు వారికి నుద్వాహ ♦ మెలమిఁజరుగఁ
గాంచి నే సంతసించెడి ♦ కరణి నీవు
నెంతయుఁ బ్రమోదమందు ము♦ర్వీశవర్య !. ౧౨ 1691

క. అని జనకుఁడు కౌశికముని, యనుమతిఁగొని యందు నలరు♦నట్టి శతానం
దుని దగుననుమతియుం గ్రై,కొని తమ కీమధుర వాక్కుఁ ♦ గూర్మి వచింపన్.

క. [పనిచెన్ మమ్మని తెల్పి యు,వనీశ గౌరవముచేతఁ ♦ బలుపల్కుల ని
ప్పెను సభఁ బల్కఁగరాదిఁక, నను శంకం బల్కకుండి♦రా దూతలొగిన్.]

సీ. రాజేంద్రుఁడట్లు వా♦ర్తాహరులాడిన వాక్కుల విని మదిఁ ♦ బరమహర్ష
మును బొంది యవ్వసి♦ష్ఠుని వామదేవునిఁ దక్కిన మంత్రిస♦త్తములఁ గాంచి

కౌసల్య కానందకారణుండగు రాముఁ డా గాధితనయుఁ డత్యాదరమున
సంరక్షణముచేయ సహజునితోడ విదేహదేశమునఁ బందిలముగ నిపు
తే. డున్నవాఁడు మహాత్ముఁ డై యొప్పుఁ గాన
జనకుఁ డస్మత్తనూజుని శౌర్యమెఱిఁగి
తనకుమారిక నియ్యంగఁ దలఁచె నతని
పల్కుమీ కభిమతమేని త్వరగ మనము. ౧౬౫ 1694
చ. జనకుని పత్త్రనంబునకు జా గొనరింపక పోవుటొప్పు నా
విని సచివుల్ మహర్షులును వేఁడుకమీఱఁగ మంచిదంచుఁ జె
ప్పిన నతిమోదమంది నృపవీరుఁడు రేపె ప్రయాణమంచు మం
త్రనికరముం గనుంగొనుచుఁ దెల్పె, విదేహనృపేంద్రమంత్రులుౕ. ౧౭
తే. సచివగణనీయ సద్గుణసహితులగుట
నందు దశరథుఁ డొనరించు నట్టి సత్కృ
తులకు ముదమంది సంతోషకలన రాత్రి
యంతయును బుచ్చి రిష్టకథాదికముల. ౧౮ 1696

అఱువదియెనిమిదవ సర్గము సంపూర్ణము.

---

౬౯ - వ సర్గము.

దశరథుఁడు మిథిలాపురికిం బోవుట.

ఉ. అంతటఁ దెల్లవాఱిన ధరాధిపుఁడాత్మపురోహితర్త్విజుల్
ఎంతయుఁ గూర్చు బంధుజనులెల్లను గొల్వ సుమంత్రుఁ గాంచి య
త్యంతముదంబునం బలికె నర్థపతుల్ వరరత్నవిత్త సం
క్రాంతరథంబులెక్కి పరిరక్షితులై చనుటొప్పు ముందటౕ. ౧౪ 1697
క. వైవాహికపరికరముల, నేవరుసం గూర్పఁదగునొ యేర్పడ నట్లే
గావించి పోవఁగాఁ దగు, సేవకులెల్లరును వారి సేమము కొఱకై. ౨ 1698
సీ. చనుటొప్పు వారల సంగతి, నాయాజ్ఞ యైనవెంటనె చతురంగబలము
లెల్లెడ బలయుచు నేగఁ గాఁదగు శిబికలుఁ బల్లకీలు నింకను గలిగిన
యానమ్ములును స్యందనాదియుగ్యమ్ములు వేగ ప్రయాణమై వెడలవలయు
నవ్వసిష్ఠుఁడును గాశ్యపుఁడు జాబాలియు వామదేవుఁడు బెక్కువత్సరములు
బ్రతుకుమార్కండేయవరముని, కాత్యాయనాహ్వయుండునునను నవనిసురులు
తే. ముందుగాఁ బోవవలయు నాస్యందనమును
జాగుసేయకఁ గట్టింపు సాధుఘోట
కముల, దూతలు నన్నిదె కడువడిఁ జన
వలయునని త్వరపెట్టెడు వారలనుచు. ౫ 1699

క. మునులను గూడి మహీపతి, చనుచుండఁగ నతనియాజ్ఞఁ ♦ జతురంగములా
తని వెంటఁబోయె నాలుగు, దినములు చని యవ్విదేహ ♦ దేశముఁ గనియెన్.

క. కని యద్దానిఁ బ్రవేశిం, చిన దశరథురాకనెఱిఁగి ♦ శ్రీమంతుండౌ
జనకుఁడు పూజాద్రవ్యం, బును సిద్ధముసేయఁ బంచి ♦ మోదంబలరన్. ౭

తే. వృద్ధుఁడైనట్టి దశరథో♦ర్వీశుకడకు
వచ్చి యాతని దర్శించి ♦ ముచ్చటగ వి
వాహమా వేగయించుఁ డాఁ ♦ బ్రముదమంది
దశరథునితోడఁ బల్కె సం♦తసము పొంగ. ౮౪ 1702

సీ. రఘుకులాంబుధి చంద్ర! ♦ రాజేంద్ర! మాభాగ్యవశమున నిచటికి♦వచ్చితీవు
నెఱి శివధనువును ♦ విఱుచుట లోనగు త్వత్పుత్రశౌర్యకృ♦త్యముల వలన
సంతోషమొంది యా♦సత్పుత్రకులఁ జూచి ప్రీతిసౌఖ్యంబును♦బృథుతరముగ
ననుభవింపుము; మహా♦ముని భూరి తేజుండు నగువసిష్ఠుండు బ్రా♦హ్మణవరులను

తే. గూడి మాభాగ్యవశమున ♦ నేఁడు వచ్చె
దేవతలఁ గూడి వచ్చిన ♦ దేవవిభుని
మాడ్కి నిట్టి మహాత్ములు ♦ మద్గృహమును
గనఁగఁ జేసిన నాభాగ్య♦మున నృపేంద్ర!. ౧౦౫ 1703

క. కలుగంగఁ బోవు విఘ్నం, బులు విలయంబందె వీర్య♦మున శ్రేష్ఠులు ని
ర్మలహృదయులు నై తగు రఘు,కులజులతో వియ్యమందఁ ♦ గూడినకతనన్.

తే. నాకులము పూజ్యమయ్యె ని♦క్ష్వాకువంశ
మాద్య,మందు జనించితి ♦ వట్టులగుట
నే నరేంద్రులకింద్రుండ ♦ వీవు రేపు
ప్రొద్దునం బెండ్లిమాటలఁ ♦ బొంకమలర. ౧౨ 1705

క. జరుపందగుదువు నాయ,ధ్వరము చతుర్దివసములకుఁ ♦ బరిపూర్ణంబౌఁ
దరువాత వివాహోత్సవ, మరుదుగ ఋషిసమ్మతంబు ♦ నగు నెఱవేర్పన్.

చ. పలుకుల పొంకముం దెలియు♦వారలలో రఘువంశ్యుఁడాద్యుఁడై
యలరును గాన నద్దశర♦థావనిపాలకుఁ డవ్విదేహరా
ట్కులమణి చెప్పినట్టి పలు♦కుల్ విని మౌనులు చుట్టునుండఁగాఁ
బలికెను దానమన్న యది ♦ వర్తిలు దాతృవశంగతంబుగాన్. ౧౩౪ 1707

ఉ. కావున దాత యిచ్చుతతిఁ ♦ గాంచియె కైకొనువాఁడు చేకొనం
గావలయుం బ్రతిగ్రహము♦కాఁదగు దాతయధీన మిప్పుడో
భూపర వీర్యశుల్కములఁ ♦ బూన్కి నొనర్చెడు దానమిద్ది ముం
దే వినియున్నవాఁడ నిఁక ♦ నీవెటు చెప్పిన నట్లు చేసెదన్. ౧౪ 1708

ఆ. ఇచ్చువాఁడవీవు ♦ పుచ్చుకొనందగు, వారమేము గాన ♦ వసుమతీశ !
చెప్పినట్లె మేము ♦ చేయువారము నీకుఁ, దెలియనట్టి ధర్మ ♦ మిలను లేదు.

సీ. సత్యవచస్కుఁడౌ ♦ జనపతి దశరథుఁ డతిశయధర్మిష్ఠ ♦ మై యశస్క
రమునయి తగునట్లు ♦ తమిమీఱఁ బల్కిన పలుకులు విని నృప ♦ వరుఁడు జనకుఁ
డతివిస్మయమునొందె; ♦ నంతమౌనులు పరస్పరసమాగమముత ♦ త్సభనుగలుగఁ
గా హర్షముంబొంది ♦ కడుసుఖంబుగ రాత్రిఁ గడపిరి తనయుఁ ♦ గాంచిరాజు

ఆ. సంతసంబు నొంది ♦ జనపాలుఁ డొనరించు
పూజలకుఁ గరంబు ♦ పొంగె నంతఁ
దత్త్వవేత్తయగుచుఁ ♦ దనరి మహాతేజుఁ
డైన జనకుఁ డధ్వ ♦ రాంగసమితి. ౧౭౫ 1710

తే. పూర్తినొనరించి యంతటఁ ♦ బుత్రికలకు
నంకురారోపణము మొద ♦ లైనయట్టి
కార్యములఁ బెండ్లికిఁ ముందు ♦ గా నొనర్పఁ
దగినవానిఁ జేయించి, తే ♦ పఁ గడపెఁ దగ. ౧౮౫ 1711

అఱువదితొమ్మిదవ సర్గము సంపూర్ణము.

---

౭౦ - వ సర్గము.

ఇక్ష్వాకువంశక్రమమును వసిష్ఠుఁడు జనకునికిఁ జెప్పుట.

క. జనకుండంతఁ బ్రభాతం, బున మౌనులఁ గూడి యజ్ఞ ♦ మునఁ జేయంగా
ననువగు క్రియలంబొనరిచి, తనదు పురోహితుని గాంచి ♦ తగునట్లనియెన్. ౧

తే. ఓశతానంద ! నాదు స ♦ హోదరుఁ డతి
ధార్మికుం డురు తేజుఁడు ♦ నిర్మలయశుఁ
డలరుచుండుఁ గుశధ్వజుం ♦ డనెడు నామ
మమర సాంకాశ్యమను పుర ♦ మందుఁ బ్రీతి. ౨ 1713

సీ. అద్ది మంగళకర ♦ మగు దానిచుట్టును బరిఖాకృతిని మీఱి ♦ బలసియున్న
యిక్షుమతియనెడు ♦ నేటిజలంబునఁ గోటను రక్షించు ♦ కొఱకు శూల
ములు నాటియుండుట ♦ వలన దుర్గమమయి తనరి పుణ్యమురీతిఁ ♦ దన్నునమ్మి
నివసించుజనులకు ♦ నిఖిలవాంఛలొసంగుచును, బుష్పకవిమాన ♦ మనఁగనొప్పు

తే. చుండు సాంకాశ్యనగరమం ♦ దొగి వసించి
తన్నదీసలిలంబును ♦ ద్రావి సుఖము
గాఁగ నుండు నాతమ్ముఁడు ♦ క్రతువునకును
మాయుపరికర నికరంబుఁ ♦ బంపినాఁడు. ౩౫ 1714

ఉ. కావున యజ్ఞరక్షకునిఁ ♦ గాఁ దలపోసెదఁ జూచుకోర్కి నా
భావమునం జెలంగెడి వి♦భాసుర తేజుఁడు సోదరుండు సొం
పావహిలంగఁ బెండిలిని ♦ హర్షసుఖంబుల నన్నుఁగూడి యో
పావనచిత్త! పొందఁదగు♦వాఁడు గదా పిలిపింపఁగాఁ దగున్. ౮ 1715

తే. [అశతానందు నెదుట ధ♦రాధినాథుఁ
డిట్లు పల్కిన జవమున ♦ నేగఁ జాలు
భటులు వచ్చిరి రాజును ♦ వారితోఁ గు
శధ్వజునిఁ బిల్చుకొనిరండు ♦ సత్వరముగ.] 1716

క. అని పంచిన వేగంబుగఁ, జను నశ్వంబులను నెక్కి ♦ శక్రునిదా పం
పున విష్ణుఁ బోలె నాతనిఁ, గొని తేరం జనిరి సేవ♦కులు రాజాజ్ఞన్. ౫౨ 1717

క. [చనివారు కుశధ్వజునిం, గని సాంకాశ్యంబునందు ♦ క్ష్మాపాలుఁడు చె
ప్పిన మాటలెల్లఁ దెల్పిన, విని యావృత్తమ్ము సుభట♦వీరులవలనన్]. 1718

క. నరవరునాజ్ఞఁ గుశధ్వజుఁ, డరుదెంచి మహాత్ముఁడైన ♦ యన్నను ధర్మా
దరునింగని తొలుదొలుతం, బురోహితున్ మ్రొక్కి పిదప♦ మ్రొక్కె నృపతికిన్.

క. వారలచే ననుమతుఁడై, భూరమణార్హంబుఁ బరమ♦పూజ్యమునగుచున్
దా రాజిలు పీఠంబునఁ, జేరెను వారిద్దఱిట్లు ♦ చెలఁగెడు కాంతిన్. ౭౪ 1720

తే. ఆసనంబుల నుపవిష్టు♦లయి సుదాముఁ
డనెడు సచివాగ్రణిం బిల్చి ♦ యతిజవమునఁ
గదలి మంత్రివరేణ్య! యి♦క్ష్వాకుకులుని
నతుల తేజుని దుర్ధర్షు♦నాత్మజయుతు. ౮౪ 1721

క. సచివాన్వితునిం బ్రియమున, నిచటికిఁ దోడ్కొనుచు రమ్ము ♦ యిపుడేయన నా
సచివుండు రఘుకులాంభోధిచంద్రుఁడు వసించి యున్న♦ధిష్ణ్యమ్మునకున్. ౯౪

క. చని యతనిఁగాంచి శీర్షం, బును వంచి నమస్కరించి ♦ పొల్చెడు శౌర్యం
బునఁదగిన యయోధ్యాధిప, జనకుండు విదేహనృపతి♦సత్తముఁ డెలమిన్.

క. సోపాధ్యాయపురోహితు, భూపవరున్ మిమ్ముఁ జూడఁ ♦ బూని పనిచె నా
భూపాలుఁడు విని మానిగ,నోపేతుఁడు బంధువితతి ♦ యుక్తుఁడు నగుచున్.

క. జనకుండలరారు గృహం, బునకుం జని మంత్రి బంధు♦వులును నుపాధ్యా
యనికరము బలసి యుండఁగ, ననియెన్ వాక్యములపొంక♦ములరనృపునితోన్.

క. జనకా! యిక్ష్వాకుకులం, బునకున్ దైవతము సర్వ♦పూజ్యుఁడు మీకే
పనినలసిన దానిం జెప్పను దగిన వసిష్ఠు వితఁడె ♦ పరముని నితనిన్. ౧౦౮

తే. ఎఱిఁగి యున్నాఁడవే కదా! ♦ యీమహాత్ముఁ
డఖిలధర్మజ్ఞుఁ డీకౌశి♦కానుమతిని

మునుల నందఱఁ గూడి నీ♦ముందు నాదు
వంశమును గ్రమముగఁ జెప్పు♦వాఁడు నేఁడు. ౧౫ 1727

క. (అనుచున్ మహనీయనరేంద్రనిచయముల నడుమఁ బలికి) ♦ దశరథుఁ డవలన్
మునివృత్తినుండెఁ బూజ్యుం, డనఘుండు వసిష్ఠమౌని ♦ యంతట సభలోన్.

క. పలుకుల నేరుపు చాలఁగ, నలరఁగ జనకక్షితీంద్రు ♦ నతని సమీప
స్థలమున నున్న పురోహితు, నలఘు శతానందుఁ జూచి♦యనియెం బెలుచన్.

సీ. అవ్యక్తమగును బ్ర♦త్యక్షప్రమాణాదికాగోచరుండగు ♦ నాదివిష్ణు
వతనినుండియె బ్రహ్మ ♦ యావిర్భవించెను బహుకాలముండెడు ♦ వాఁడు కాన
శాశ్వతుండనియు నా♦శము పరార్ధద్వయము వఱకు లేకుండఁ ♦ బొలిచియుండు
టను నిత్యుఁడనియును♦వినియతిఁ బ్రతికల్పమునునుంటనవ్యయుం♦డనియు నాతఁ

తే. డలరు నా బ్రహ్మకాత్మజుం ♦ డయ్యె మౌని
వర్యుఁడైన మరీచియన్ ♦ వాఁ డతనికిఁ
గాశ్యపుఁడు, సూర్యుఁ డతనికిఁ ♦ గలిగె మనువు
రవికిఁ బుత్రకుఁ డాతండె ♦ రాజమున్ను. ౧౮ 1730

క. అతనికి నిక్ష్వాకుండను, సుతుఁ డుద్భవమందె యతఁడె ♦ నుండి యయోధ్యా
పతులందు మొదటివాఁడని, యె తెలియఁగా వలయు నాతఁ♦డే కుక్షిఁగనెన్.

క. శ్రీమంతుఁడౌ వికుక్షియు, నామాన్యుని తనయుఁడయ్యె ♦ నతనికి వీర్యో
ద్దామా సను తేజుండై, శ్రీమహితుఁడు బాణుఁడనెడు♦క్షితిపతి గలిగెన్. ౨౦

క. అతనికి ననరణ్యుండను, సుతుఁడు మహాతేజుఁ డధిక♦శూరుఁడు గలిగెన్
సుతుఁ డతనికిఁ బృథునామకుఁ, డతనికిని ద్రిశంకుఁడనెడు ♦ నాత్మజుఁడలరెన్.

సీసమాలిక.— [లువఁ

అతనికిదుందుమా♦రాహ్వయుం, డురుయశుఁడాతఁడె యువనాశ్వుఁ♦డనియుఁబి
బడును; మాంధాతయ♦వ్వసుమతీపతిసుతుఁ డతనికి శ్రీమంతుఁ♦డౌ సుసంధి
గలిగె నాతనికిఁ బు♦త్రులు ధ్రువసంధి ప్రసేనజిత్తులు నాఁగఁ ♦ జెలఁగి రందు
ధ్రువసంధికిని భర♦తుండు కీర్తియుతుండు తనయుఁడయ్యెనువాని♦కనుపమాన
తేజోయుతుండయి ♦ తేజరిల్లెడునట్టి యసితుండు కలిగె; న♦య్యసితుఁ డవనిఁ
బాలించునప్పుడు♦బలయుతుల్ హైహయుల్ శశిబిందువులుఁదాల♦జంఘులతని
వైరులై యెప్పుడు ♦ బాధించుచుండిరి యొకప్పుడు పైకి రా ♦ నాతఁ డంత
వారల మార్కొని ♦ పోరాడి యపజయమొంది స్వరాజ్యము♦నుండి వారు
తఱుమంగఁ గొలఁదియౌ♦తనసైన్యమును గూడిమంత్రులతోడ హి♦మశిఖరికిని
జనియందు భృగుమహా♦ముని వసియించెడు సెలయేటిచెంగట ♦ నిలిచె; నతని
భార్యాద్వయంబు, గ♦ర్భములఁదాలిచియుండి రనివినంబడువారి♦యందొకతుక
సవతికా గర్భంబు ♦ నమసి పోవఁగఁగోరి దానికి విషసహి♦తమగుభక్ష్య

మును బెట్టె; భృగువంశ♦మునఁ గల్గినట్టి చ్యవనుఁడను మునియసి♦తుని నివాస
మాత్మ నెఱింగి స్వీ♦యప్రదేశంబున నున్నవాఁడని ప్రీతి♦నొంది రమ్య
హిమవన్నగంబున ♦ కేతెంచె వరమీయ; నంతవిషంబు తి♦న్నట్టి యతివ
పద్మపత్రాక్షి స♦ద్భాగ్యంబుఁ బొందఁగ నగ్గారాతొటచే ♦ నాత్మభవునిఁ
బడయఁగాఁ గోరి దే♦వసమానతేజుఁడౌ భార్గవునకు భక్తి ♦ వందనంబు
సల్పె; నామెకును వి♦షంబును బెట్టిన కాళిందియును మ్రొక్కఁ♦గాంతయోవతి
ప్రతిబంధములు లేక ♦ సుతుఁడు గల్గఁగఁగోరి తొలుదొల్త మ్రొక్కె నా♦తోయ
గని యదృష్టమ్మునఁ♦గ్రాలెడు నోసాధ్వి' నీకుక్షిలోపల♦నిర్మలోరు [జాతుఁ
తేజుండు బలశాలి ♦ దీప్తప్రతాపుండు శ్రీలలితుండయి ♦ చాలఁగు సుతుఁడు
గరళముతోనుండుఁ♦గడు వేగమునఁ బుట్టఁగలఁడు సూనుఁడు నీవు♦గరళయుక్తుఁ
డయి పుట్టునేయని ♦ యార్తినొందకు మేలుగల్గు నాతనికని ♦ కరుణ మాని
పల్కె నమ్మానికిఁ ♦ బట్టపుదేవియా నాసాధ్వి మ్రొక్కెడె ♦ నంత నసితుఁ
డచిరకాలమునసె ♦ యాత్మఁ జాలించినఁ బతివియోగజ దుఃఖ♦పరవశయగు
నాసాధ్విఁ గాంచెను ♦ నాత్మజన్ముని; గర్భవిచ్ఛేదనము సేయ ♦ విషము సవతి
పెట్టెఁ; దత్సూనుఁడు ♦ విషముతోడనె పుట్టెఁ గావున సగరుఁడన ♦ఖ్యాతి గల్గె
నతనికి ససముంజుఁ ♦ డాత్మజన్ముఁడు తత్సుతుండయ్యె నంశుమం♦తుండు వాని
కాత్మజుండు దిలీపుఁ ♦ డతనికి సూనుఁడై తనరె భగీరథుం ♦ డనెడునృపతి
యతనికయ్యెఁ గకుత్స్థుఁ ♦ డాత్మజన్ముఁడుర ఘువతనికిఁ బుత్రకుఁ ♦ డలఘు తేజుఁ
డగు ప్రవృద్ధుండు నాఁ ♦ దగువాఁడు రఘుపుత్త్రుఁ డతఁడు నాశాపంబు♦నంది
నత్వమ్ము నొందియు♦ శాపంబు నాకీయఁ దలఁచి నీరముఁగొని♦తేసదుభార్య [రాక్షు
వలదని పల్కుచు ♦ వారింప శాపోదకంబుల నాత్మపా♦దంబులందె
విడిచె; నట్లాటచేఁ ♦ బుడమిలోఁ గల్మాషపాదుఁడనంబడె ♦ వానికి సుతుఁ
డయ్యె శంఖణుఁడు త♦దాత్మజుండు సుదర్శనాహ్వయుం, డగ్నివ♦ర్ణాఖ్యుఁడతని
తనయుండు శీఘ్రగుం♦డనఁబడుఁ దత్సూనుఁ డయ్యెను మరువు త♦దాత్మభవుఁడు
తనరెఁ బ్రశుశ్రుకుఁ ♦ డనువాఁడు వానికి నంబరీషుఁడు నహు♦షాఖ్యుఁ డతని
*తనయుఁడయ్యెయయాతి♦తత్సుతుండయ్యెనాభాగుండుతత్తనూ♦భవుఁడువాని
కజుఁడు జన్మించె స♦య్యజునకీ దశరథుఁ డాత్మజన్ముఁడు పుట్టె ♦ నట్టి యవని
పతికి నీతనికి నీ ♦ భ్రాతలు రామలక్ష్మణులు జన్మించి రి♦క్ష్వాకువంశ

తే జనితులౌ రాజులాదివం♦శంబునుండి, శుద్ధవంశంబు గలవారు ♦ శుభచరితులు
ధార్మికులు శూరులును యథా♦ర్థప్రవచను,లట్టి సద్వంశమున వీరు♦పుట్టినారు.

* ఈపద్యమునందుఁ బేర్కొనఁబడిన నహుష యయాతినృపులు చంద్రవంశ్యులు గాక
వేఱని తెలియవలెను.

చ. సుగుణులు రామలక్ష్మణులు ♦ సుమ్ము! మహీధవ! వీరికై వరిం
పఁగ నిట వచ్చినాఁడను భ♦వ త్తనుజాతల; వీరికెన్ననా
మగువలు వారికీపురుష♦మండను లే సరినత్తు రిట్లు తు
ల్యగుణమహత్వయుక్తిఁ దగు♦టారసి యీయఁగ నీకు యుక్తమా. ౮౨ 1735

డెబ్బదియవ సర్గము సంపూర్ణము.

---

౭౧ - వ సర్గము.

—జనకుఁడు వసిష్ఠునితోఁ దనవంశక్రమమును జెప్పుట.—

చ. అనుచు వసిష్ఠుఁ డద్దశర♦థావనిపాలకు వంశరీతిఁ జె
ప్పిన జనకుండు కేల్మొగిచి ♦ విశ్వనుతుల్ మునిఁగాంచి పల్కె నో
మునివర! నీకుఁ గల్గు శుభ♦ముల్ పరికీర్తితమైన మాకులం
బును వచియించెదన్ వినఁగఁ ♦ బోలును మీకది యానుపూర్విగన్. ౧ 1736

తే. సత్కులంబునఁ బుట్టిన ♦ జనుఁడు కన్య
కను నొసంగెడు నప్పుడు ♦ తనకులంబు
నానుపూర్విగ వర్ణింప ♦ నర్హ మౌట
వంశచరితంబు మీమ్రోలఁ ♦ బల్కు వాఁడ. ౨ 1737

ఉ. తానొనరించినట్టి సుకృ♦త ప్రదకృత్యములన్ జగంబులన్
మానితకీర్తిఁగాంచి నృప♦మండనుఁడై నిమియొప్పె నమ్మహీ
జాని బలాధికాధికుఁడు ♦ సంతతధర్మమనీషుఁ డీడ్యుఁడై
సూనునిఁ గాంచెఁ జారుగుణ♦శోభితునిన్ మిథినామధేయునిన్. 3 1738

తే. అతఁడు నిర్మించె నీపుర ♦ మతఁడె మొదటి
జనకుఁడయ్యెఁ దదాదిగ ♦ జనకనామ
మలరుచున్నది మాకుల♦మం, దుదావ
సువు తనూజుఁడు మిథికి నా♦క్షోణివిభుఁడు. ౪ 1739

సీసమాలిక.—

ధర్మమనీషుఁడై ♦ తగు నందివర్ధనుఁ గనియె నాతనికిఁ బ్ర♦ఖ్యాతిఁగన్న
యట్టి సుకేతాఖ్యుఁ ♦ డాత్మజుండతనికి బలధర్మముల నిలఁ ♦ బ్రబలు దేవ
రాతుండు పుత్రుండు♦రాజర్షియా నాతనికి బృహద్రథుఁడు జ♦న్మించెఁగొడుకు
వానికి శూరుఁడై ♦ వఱలు మహావీరుఁ డనువాఁడు సుప్రతా♦పాధికుండు
గలిగెను; ధృతిమంతుఁ♦డలఘుధీరుఁడు సత్యవిక్రముండై కీర్తి♦వెలయు సుధృతి
యను నాత్మసంభవుం ♦ డమ్మహావీరునకయ్యె ధర్మమ్ముల ♦ నాచరించు [గనియె
దృష్టకేతువు నాఁగ ♦ నెసఁగు సూనుఁడు వానికయ్యె రాజర్షియా ♦ నతఁడు
హార్యశ్వుఁడనువాని ♦ నతనికి మరువును, ధీరుండతండు ప్ర♦తింధకాఖ్యుఁ

గాంచెఁ గీర్తిరథుండు ♦ గలిగె వానికి ధర్మబుద్ధియా వానికిఁ ♦ బుట్టె దేవ
మీఢుఁ డాతనికిని ♦ మేటి శూరుండైన విబుధుండు గలిగె న♦వ్విబుధతనయుఁ
డయ్యె మహీధ్రకుం ♦ డతనికిఁ గీర్తిరాతుండు మహాబల♦మండితుండు
సుతుఁడు రాజర్షికి ♦ నతనికిఁ బ్రథితుండు పుట్టె మహారోమ♦భూమివిభుఁడు
స్వర్ణరోముఁడు ధర్మ♦వర్ధనుం డవ్వాని కాత్మజుండయ్యెను ♦ హ్రస్వరోముఁ
డతనికి సుతుఁడయ్యె ♦ నతిశయధర్మజ్ఞుఁ డగు నాతనికిఁ బుట్టి ♦ రాత్మజన్ము
లిరువురు వారిలో ♦ నేఁ బెద్దవాఁడను శౌర్యాఢ్యుఁడైన కు♦శధ్వజుండు
తమ్ముఁడౌ నాకు; మా♦తండ్రి జ్యేష్ఠుండనౌ నాకు రాజ్యంబిచ్చి ♦ యాకుశధ్వ
జుని రక్షణముసేయు♦పనియందు నియమించి తపముసేయఁగఁ బుణ్య♦ధామమైన
వని కేగె; ముదుసలి ♦ జనకుండు సురపురి కరిగిన నేను దే♦వాభుఁడైన
యనుజుఁ గుశధ్వజు♦ననుపమప్రేమతోఁ గనుచు భూభారంబుఁ♦గడఁగి దాల్చి
ధర్మమార్గంబును ♦ దప్పక పాలించుచుండితి నంతట ♦ నొక్కకొంత
కాలంబు జరగ సాం♦కాశ్యమన పురినుండి వీర్యాధికుండయి ♦ వెలయుచున్న
యట్టి సుధన్వుండు ♦ ముట్టడించెడు కాంక్ష మిథిలకే తెంచి య♦మితబలంబు
తనరుచునుండంగ ♦ ననుపమశివచాపమును, పద్మనేత్ర సీ♦తను దనకు నొ
సంగఁగా వలెనంచు ♦ సచివముఖంబునఁ జెప్పిపంచెను నాకు ♦ క్షితిసురేంద్ర!
నేను భూజాతను ♦ గాని చాపముగాని తనకీయమికిఁ గ్రోధ♦మునఁ జెలంగి
నన్ను మార్కొనియె భం♦డనమున మార్కొన్న యతనిఁజంపితి నిట్టు♦లవనివి
నాతనిఁ బరిమార్చి ♦ యరివీరదుర్జయు ననుజుఁ గుశధ్వజు ♦ నతనిపురికిఁ [భుని
బట్టభద్రునిఁ జేసి♦పంచితి నీకంటు మనుజాతుఁడు బ్రహ్మ♦మానివర్య!
యేఁ బెద్దవాఁడ నీ♦విపుడడిగినయట్లు లిద్దఱుఁగూఁతుల ♦ నిత్తునీకు
నతిశయప్రీతితో ♦ నందు రామునకు సీతను నూర్మిళను లక్ష్మ♦ణునకు నిత్తు
నీకు భద్రంబగుఁ♦గాక వీర్యమె శుల్కముగ నొప్పు సురకన్య♦కఁగ నెసంగు
సీతను, రెండవ♦కూఁతురై తగునట్టి యూర్మిళ ముమ్మాటి ♦ కొసఁగువాఁడ

తే. [దశరథోర్వీశ! నాప్రియ♦తనయలను నొ
సంగువాఁడఁ గోడండ్రగ ♦ సమధికముద
మలర] గోదానసునెడు కా♦ర్యమును రామ
లక్ష్మణులకుఁ జేయింపుము ♦ లలితమతిని. ౨౨

క. పితరులు నాందీముఖమున, నతిముదముం బొందునార ♦ లద్దాని నస
మ్మతముగఁ జేయింపుము నీ, కతులశుభము లొప్పుచుండు ♦ నవనీనాథా!. ౨౪

మ. పితృకార్యం బొనరించి యూపిదపనే ♦ పెండ్లిం దమిం జేయుమా
క్షితినాథా! భుజసారమండిత! యిఁకం ♦ జెల్వొప్పఁగాఁ బెండ్లి స

మ్మతి శీఘ్రంబ యొనర్పఁగాఁ దగుఁ జుమీ! ♦ మౌనీంద్రసంఘంబులా
ధృతిఁ జూపంగ, మఘాఖ్యతారగద నేఁ ♦ డెంచంగ నల్లాటచేఁ. ౨౩ 1742

తే. మూఁడవదినంబునందునఁ ♦ జూడఁదనరు
భూప! యుత్తరఫల్గుని ♦ శ్రీపదమ్ము
సుమ్ము గావున నప్పుడె ♦ శుభకరమగు
కాలమునఁ బెండ్లిచేయంగఁ ♦ గడఁగఁ దగును. ౨౪ 1743

క. శ్రీరామలక్ష్మణులకుఁ, భూరిశుభావహాము లైన ♦ భూధేనువులం
గోరి యొసంగుము తిలలు మ,హారజతముఖంబులొసఁగు♦మా విప్రులకుఁ.

డెబ్బదియొకటవ సర్గము సంపూర్ణము.

---

౭౨ - వ సర్గము.

-దశరథుఁడు గోదానాదులు చేయుట.-

చ. అని యిటు పల్కుచున్న మిథి♦లాధిపుఁ గాంచి వసిష్ఠయుక్తుఁడై
మునిపతి గాధిసూనుఁడను ♦ భూపతిపుంగవ! యుష్మదన్వయం
బును నజపుత్త్రవంశమును ♦ భూరివిచిత్రము లప్రమేయముల్
గనుకొనె వీని కిం కొకటిఁ ♦ గానము తుల్యముఁ గన్నవంశముల్. 1745

సీ. భూతనూజాతయౌ ♦ సీతను నూర్మిళ రామలక్ష్మణులకు ♦ శ్రీమహితుల
కెలమి ధర్మంబున ♦ నిచ్చు నీసంబంధ మనురూపకులముల ♦ కర్హమయ్యెఁ
గన్యావరులకును ♦ గలరూపసంపద నరసినఁ దగియున్న ♦ దవనినాథ!
యింక నొక్కటి చెప్పు ♦ నెంచితి నామాట దానివినందగు ♦ ధర్మవేత్త

ఆ. యీకుశధ్వజుండు ♦ నీకుఁ దమ్ముఁడు గాన
నితనితోడ వియ్య♦ము తగియుండు
సాటిలేనిరూప ♦ సంపదగల సుతా
ద్వయ మితనికిఁ గలదు ♦ దానినిపుడు. ౪ 1746

క. వరియించుచున్నవారము, తరుణుల నాయిరువురను ని♦తాంత ప్రీతిఁ
ధరణీశపత్నులుగ నె, వ్వరికన నవ్విధము తెలియఁ♦బల్కెద వినుమా!. ౫

క. భరతుండును శత్రుఘ్నుఁడు, ధరణీపతి కితనికనుఁగుఁ ♦ దనయులు గలర
య్యిరువురును బుద్ధిమంతులు, వరియించుట వారికొఱకె ♦ వనితామణులఁ.

సీ. దశరథసుతులెల్లఁ ♦ దగినరూపంబున వయసున నొప్పెడి♦వారు లోక
పాలురకెనయైన♦వారు నిర్జరతుల్య శౌర్యవంతులును వి♦శాలయశులు
గా నొప్పుదురు పుణ్య♦కర్ముఁడవగు నీదు కులము, నిర్దుష్టమై ♦ చెలఁగునట్టి
యిక్ష్వాకుకులము మీ♦యిరువురసంబంధమున నొక్కటిగఁగూడి♦తనరుఁగాత

తే. మనిన గాధేయువచనముల్ ♦ విని వసిష్ఠు
ననుమతిని బొంది జనకుండు ♦ ప్రాంజలియయి
యమ్మునులతోడఁ బల్కె మ♦హాత్ములార!
సద్వశసద్వంశసంబంధ♦సరణినాకు. ౯ 1749

క. మీకై యాజ్ఞాపించితి, రాకయ నట్లాట నస్మ♦దన్వయమెంతో
గౌరవపాత్రంబయ్యెను, మీరానతియిడినరీతి ♦ మెలఁగెద నింకన్. ౧౦ 1750

ఆ. మీకు శుభము గల్గుఁ♦గాక యీనాతమ్ము, బాలికలను, జంట ♦ పాయకున్న
ధరణినాథసుతులు ♦ భరతశత్రుఘ్నులు, గోరి పెండ్లియాడు ♦ వార లెలమి.

క. ఒక పగటియందె యీరాజ కూర్మి పుత్రకులు సుబల♦శోభితులెల్లన్
సుకుమార రాజసుతలన్, బ్రకట ముదంబున గ్రహింత్రు♦భార్యలుగాఁగన్.

క. మునివర! యుత్తరఫల్గుని, యను తారకకౌభగాఖ్యుఁ ♦ డధిపతి యటులౌ
టను దానఁ గరగ్రహణ, మ్మును జేయఁగవచ్చుఁ బగలు ♦ మోదదమగుటన్.

క. ఉత్తరఫల్గుని శుభదం, బెత్తఱిఁ బెండ్లికని యార్య♦లెల్లఁ జెపుదు ర
య్యుత్తర రానై యున్నది, యుత్తరదినమందె పెండ్లి ♦ యొప్పును గాదే. ౧౩

క. అని మధురభంగిఁ బలుకుచు, జనకుఁడు కై మోడ్చి లేచి ♦ సంతసమున ని
ట్లనియెన్ మునులన్ వారిం, గని కన్యాదానపరయుఁ ♦ గడుఁ బుణ్యదమా.

క. అది నాకుఁ గల్గఁ జేసితి,రి దయన్ శిష్యుఁడను నెల్ల♦రీతుల మీకున్
గద యీసింహాసనముల,నె దగన్ గ్రహియించి యేలుఁ♦డీ రాజ్యములన్.

సీ. మాసోదరుల ధరా♦మండలముల నయోధ్యారాజ్యమును నేలఁ♦దగుదు రరయ
దశరథురాజ్య మీఁ♦దగు నె నీకని యందు రేమొ యీమిథిలయౌ♦నెట్టు లతని
కాత్మపురం, బట్టు♦లతని యయోధ్యయు నాకు స్వీయంబె య♦నంగఁ జనును
గాన నీనృపురాజ్య♦మీనర్హుఁడనునైతి; మామూఁడురాజ్యముల్ ♦మానులార!

తే. మీవెయగు రాజ్యమును జేయ♦మీరె తగుదు
రెంతమాత్రము సందియ ♦ మిందు లేదు
మాకు హితముపదేశించి ♦ మాకుఁ దగిన
యట్టులే కార్యమును జేయ ♦ నౌను మీరు. ౧౭ 1757

చ. అనుచు విదేహనాథుఁడగు ♦ నజ్జనకుండు వచించుచుండ నె
మ్మనమున సంతసిల్లి రఘు♦మండనుఁ డయ్యజసూనుఁ డాతనిం
గనుఁగొని పల్కె సోదరు,ల♦ఖండములై తగు సద్గుణంబులం
దనరెడువారు మీరు, విత♦తంబగు ఖ్యాతిగలార లిమ్మహిన్. ౧౮ 1758

తే. ఇట్టివారలు గానసె ♦ యిమ్మునీశు
లీధరాధీశు లీరీతి ♦ నిందుఁ బూజ

వడసి యెంతయు సమ్మోద♦వార్ధిఁ దేలి
రెల్లసుఖములఁ బొందుమో♦హితగుణాఢ్య!. ౧౮౪ 1759

సీ. నీకు మంగళమగుఁ♦గాక నేనింటికిం బోయి నాందీశ్రాద్ధ♦ముఖములైన
కార్యంబులన్ విధి♦గా నొనరించెద ననిపల్కి సద్యశుం♦డైన దశర
థావనీశుఁడు మిథి♦లాధిపుననుమతి నొంది మునీంద్రుల ♦ ముందిడుకొని
సత్వరంబుగఁ బోయి ♦ జరపఁగాఁ దగినట్టి నాందీముఖంబు నొ♦నర్చి యనఁ

తే. దెల్లవాఱిన లేచి వి♦ధివిహితముగఁ
దానొనర్పఁగఁ దగిన గో♦దానకర్మ
ముత్తమంబును జరపి యం♦దొప్పుమీఱు
బ్రాహ్మణోత్తములం బిల్చి ♦ భక్తి మీఱ. ౨౧ 1760

చ. తనయుల మేలుగోరి నియ♦తంబుగ ధర్మము రీతిగా నొకొ
క్కనికిని లక్షగోవులను ♦ గా నపుడిచ్చి నరేశ్వరుం డొగిం
దనయులపైఁ జెలంగెడు ని♦తాంతదయన్ మఱియుం దదుత్సవం
బున గుణమాన్యులై తగిన ♦ భూసురులం బిలిపించి వేడుకన్. ౨౨ 1761

సీ. బంగారుకొమ్ముల ♦ రంగారివైభవ యుతములౌ గోవుల ♦ నుత్తమముల
నాలుగులక్షలఁ ♦ బాలుపిండఁగఁ గంచుచెంబుల, దూడలఁ ♦ జెలఁగి కూడి
యుండిన యవ్వాని ♦ నుత్తమభూసురులకు దానమును జేసి ♦ ప్రకటవిత్త
మవ్వారిగానిచ్చె ♦ నప్పురుషర్షభుం డంతసమానర్త♦నాఖ్యకర్మ

తే. ము నొనరించిన పుత్రులు ♦ తనదుచుట్టు
బలసియుండఁగ దిక్పాల♦పరివృతుఁడయి
సుప్రసన్నాంతరంగుఁడై ♦ సొంపుమీఱ
బ్రహ్మవలెఁ జెలువారె న♦ప్పార్థివుండు. ౨౩ 1762

ఇరువదిరెండవ సర్గము సంపూర్ణము.

---

23 - వ సర్గము.

సీతా కళ్యాణము.

క. ఏదినమున నుత్తమమగు, గోదాన వ్రతముఁ జేసెఁ ♦ గోరిక, శూరుం
డై దనరారు యుధాజి,త్తా దశరథుకడకు వచ్చె ♦ నాదినముననే. ౧ 1763

క. ఆతఁడు కేకయరాట్తను, జాతుండగుఁ గైక, కరయ ♦ సాక్షాత్సహజుం
డై తగుట భరతుమాతులుఁ, డాతతయశుఁడై చెలంగు ♦ నతఁ డపు డెలమిన్.

క. నరపతిఁగని క్షేమం బడి,గి రాజవర! నెయ్యమలరఁ ♦ గేకయపతి మి
మ్మరసి కుశలమడుగుమనె న,వరిక్షేమము గోరుదట్టి♦వారము మేమున్. ౩౪

క. ఆరోగ్యభాగ్యములం గల,వారము, నాభాగినేయు ♦ భరతునిఁ గనఁగాఁ

గోరెడుఁ గేకయపతి యో, భూరమణా! భరతునిఁ గొని♦పోయెడు కాంక్షన్.
క. అరిగితి నయోధ్యకట భూ,వర! నీవును సుతులు జనకు♦పత్తనమునకున్
దరలి వివాహార్థము పో,యిరనన్ విని భరతుఁ జూడ♦నెంతయుఁ ద్వరతోన్.
క. చనుదెంచినాఁడ నిచ్చటి, కనినన్ విని దశరథుఁడు ప్రి♦యాతిథియై వ
చ్చిన పూజ్యయుధాజిత్తును, ననుపమసత్కారములనె ♦ యర్చించెఁ దమిన్.
సీ. అంతట నృపతి మ♦హాత్ములౌ తనయులఁ గలిసి యారాత్రిని ♦ గడపి, తెల్ల
వాఱఁగ లేచి య♦ప్పటికిఁ జేయందగు కార్యంబులను నెల్లఁ ♦ గర్మవేత్త
కావున నొనరించి ♦ క్ష్మాసురమానుల ముందిడుకొని యజ్ఞ♦మునకుఁ దగిన
యట్టులు కట్టిన ♦ యట్టిశాలకు సమీపమునందు శుభముగ ♦ సమరుచోటు
తే. నకుఁ దగంబోయె రాముండు ♦ సకలభూష
ణాభిశోభితులై యున్న♦యట్టి సోద
రాళితోఁగూడి భూషితుం ♦ డగుచు సూత్ర
మును ధరించెడు మంగళ♦మును నొనర్చి. ౮౪ 1769

చ. మనమున కౌతుకంబలర ♦ మానివరుండగు నవ్వసిష్ఠుఁ ద
క్కినమునులన్ మహామతులఁ ♦ గేవలతత్త్వవిభూషితాత్ములన్
దనమును పోవఁజూచుచు సు♦దారమతిన్ విజయావహంబుగాఁ
దనరు ముహూర్తమందుఁ జనెఁ ♦ దన్మఖవాటిసమీప భూమికిన్. ౯౪ 1770
క. [చని సోదరాన్వితుండై, జనకుని చెంగట వసించె] ♦ సత్వరగతితో
మునిపతి వసిష్ఠుఁ డప్పుడు, జనకుని గానంగఁ బోయి ♦ క్ష్మాపతివర్యా!. ౧౦
సీ. దశరథభూపుఁ డు♦ద్వాహమంగళములఁ గయికొన్నపుత్రులఁ ♦ గలిసి యిపుడు
కన్యాప్రదాతరా♦కకు వేచియున్నాఁడు దాతచేతఁ బ్రతిగ్ర♦హీతచేతఁ
గార్యముల్ నెఱవేర్పఁ♦గాఁ బడునన్నియుఁ గాననిప్పుడొనర్పఁ ♦ గాఁగఁదగిన
కన్యాప్రదానంబుఁ♦గడుఁ బూనిక నొనరించి ప్రతినఁదీర్పుము సధ♦ర్మమ్మును త్త
తే. మమును నెఱవేర్పు మీవివా♦హమునటన్న
నురుతరంబగు తేజంబు ♦ నొంది పరమ
ధర్మవిద్వర్యుఁ డయి మహా♦దాత యయిన
జనకుఁ డమ్మునిసత్తము ♦ చాయఁ జూచి ౧౩ 1772

ఉ. మీరిటరాఁగ నష్టపడి ♦ మిమ్మును నిల్పిన యట్టిఁడౌ ప్రతీ
హారుఁడు ద్వారమందుఁ గలఁ ♦ డా యొకఁడైన నదేల రాక యు
న్నారొకో? యేదియాజ్ఞను గొ♦నంగను వేచెదరో మహామునీ!
యీరమణీయరాజ్యమన ♦ నెన్నఁగ నీదె కదా త్రిశుద్ధిగన్. ౧౩౪ 1773
తే. రాజ్యమిదినీదెయౌముని♦రాజ! యింక, నాగృహమునీగృహంబెయ♦నంగవలెనె
స్వభవనమ్మున మీకు వి♦చారమేల, వేచియున్నారమంటిరి ♦ వినుమ! యిపుడె.

సీ. నిర్వర్తితవివాహ ♦ నియమితాచారులై జ్వలితాగ్నిదీప్తుల♦వలె వెలయుచు
నిదిగో! నాపుత్రిక ♦ లీవివాహంపు వేదికమూలతలమునొం♦ది యటనున్న
వారు నే నీవేది ♦ వసియించి కృతసర్వకార్యుండనై మాని♦కాంత! మీరాన
మాగమనమునకై ♦ యర్థించియున్నాఁడ నిర్విఘ్నముగఁ బెండ్లి♦నృపుఁడు చేయఁ
తే. గాక యాలస్యమేలనాఁ♦గ ముని యపుడె
దూతనంపిన దశరథ♦భూతలేశుఁ
డతనియనుమతి రీతి మ♦హర్షి నికర
మును దనూజులనందఱుఁ ♦ గొని ముదమున. ౧౭ 1775

క. చని యాగశాల నొందెను, జనకుండు వసిష్ఠమౌని♦చంద్రుంగని యి
ట్లనియెను ధార్మిక! నాకా,జ్ఞను జేయుఁగఁ దగుదువీవు ♦ సరగున నింకన్. ౧౮

క. రామునకు లోకరంజకుఁ, డై మహిమను వెలయు నతని♦కాదృతిఁ బెండ్లిన్
సేమంబునఁ గావింపు, మ,హామౌనులఁ గూడి చేయ♦నగువానిఁ దగన్. ౧౯॥

క. అనవిని వసిష్ఠముని యా, నని జనకునితోడఁ బల్కి ♦ యపుడు శతానం
దుని ధార్మికుఁ గౌశికముని, ఘనునిన్ ముందిడుకొనుచు ని♦కామప్రీతిన్. ౨౦॥

సీ. అభినవనారికే♦ళాదిపత్త్రరచిత మండపాంతరమున ♦ మానితముగు
వేదిని నిర్మించి ♦ విధియుతంబుగ దాని నలుప్రక్కలను విని♦ర్మలసుగంధ
పుష్పాళి నంకురం♦బుల నొప్పు సౌవర్ణపాలికలను; నంకు♦రాళి నొప్పు
ఛిద్రకుంభంబులఁ ♦ జిత్రవర్ణంబుల నంకురంబులతోడ ♦ నలరునట్టి
తే. మూఁకుళులఁ, ధూపములతోడఁ ♦ బొలుచునట్టి
ధూపపాత్రములను, శంఖ♦దీపములగు
పాత్రల, ఘృతంబు వేల్వఁగా ♦ వలసినట్టి
స్రుక్స్రువములను నిల్పెను ♦ సొంపుమీఱ. ౨౧ 1779

సీ. అర్ఘ్యమ్ముకొఱకు జ♦లాభిపూరితములౌ పాత్రములను లాజ♦పాత్రములను
నిలిపి వానికి నక్ష♦తలహారిద్రంబున సంస్కారమును జేసి ♦ చారుతరము
గాఁగ శోభిలఁజేసి ♦ కడుఁ దపశ్శాలియౌ మునివరేణ్యుఁడు సమ♦ముగ నెసంగు
దర్భల మంత్రయు♦క్తంబుగాఁ బఱచి శాస్త్రంబునఁ జెప్పిన ♦ చందమున నె
తే. యగ్నినందుఁ బ్రతిష్ఠించి ♦ యందు మంత్ర
పూర్వకమ్ముగ హోమమ్ముఁ ♦ బూనిచేసె
నంత జనకుండు సీత స♦ర్వాభరణ వి
భూషితను దెచ్చి యగ్నికి ♦ ముందునిల్పి. ౨౨॥ 1780

క. రాముని యగ్రతలంబున, భూమితనూజయు నెసంగఁ ♦ బొలుపారఁగ నా
రాముని గౌసల్యకు సత,తామోదముఁ గూర్చువాని ♦ నటఁ గని పలికెన్. ౨౩॥

క. వినుమీ సీత మదాత్మజ, వనితామణి నీకు ధర్మ♦పత్నియగును గై

గొనుమా నీకుఁ శుభములు, తనరుఁ బాణిని గ్రహింపు♦తరుణి కరమ్మున్.

*సీ. సౌందర్య మట్లాభి♦జాత్యమయోనిజత్వము మొదలగు లక్ష♦ణముల మిగులఁ
జెన్నారి యసమాన♦శివచాపఖండన మొనరించినప్పటి♦నుండి యెపుడు
కనుగొందునా? యను ♦ కౌతూహలంబును గలుగునట్లొనరించి ♦ కళల నీను
విద్యుత్ప్రకాశంబు♦విధమున రూప మియ్యదియని తెలుపుట ♦ కనువుపడని
యట్లలరారుచు ♦ నాత్మసంతతభావనా ప్రకర్ష మున నం♦తటను దనువు
కనఁబడువిధమునఁ ♦ దనరు నామెను జూపి సల్లక్షణముల ల♦క్ష్యమయి ప్రౌఢ
యైనట్టి గుణమణి ♦ మానినీరత్నంబు నైన యీసీత మ♦దాత్మజాత
బహువిధాయతతపః♦ఫలభూత నీకగు సహధర్మచారిణి ♦ సతతశుభద

తే. దీనిని బ్రతిగ్రహింపుమా ♦ మాననీయ
చరిత! శ్రీరామ! నీకును ♦ సకలశుభము
లొదవు నీదుకరమ్మున ♦ నువిదకరముఁ
బ్రమదమొప్పారఁగా గ్రహిం♦పుము జవమున 28 1783

క. నిను ననుసరించి యుండును, వనితామణి ఛాయపోల్కి ♦ భాగ్యాధిక్యం
బుననొప్పు సతీతిలకం, బని దశరథు నగ్రతనయు ♦ హస్తమునందుఁ. 29

తే. మంత్రపూతజలంబు సం♦మ్మదమునిడి
విడిచె జనకక్షితీశుండు ♦ విబుధులు ముని
వరులు మేలని మేలని ♦ పల్కి రపుడు
దేవతల దుందుభులు మ్రోసె ♦ దిక్కులలరె. 30 1785

సీ. కుసుమవర్షంబప్డు ♦ కురిసె గొప్పగ మంత్రజలపూర్వకముగ నా♦జలజనేత్ర
సీత సమర్పించి ♦ భూతలపతి హర్షమున నోలలాడి చెం♦తను జెలంగు
సౌమిత్రిఁగాంచి ల♦క్ష్మణ! రమ్ము నీకగుఁగాక మంగళములు ♦ నీకు నూర్మి
ళ నొసంగ నేనెంచి♦తిని నీవు గ్రహియించి పాణిగ్రహము సేయ♦వలయుజాగు

తే. సేయవలదింక ననుచును ♦ జెప్పి భరతుఁ
గాంచి రఘుసుత! మాండవి ♦ కమలనేత్ర
కరము గ్రహియింపుమా నీదు ♦ కరముచేత
ననుచు వచియించి శత్రుఘ్ను ♦ నంతఁజూచి. 31 1786

క. జనకుఁడు ధర్మమనీషుం, డనియెఁ శ్రుతకీర్తిదైన ♦ హస్తమ్మును గై
కొనుమా! నీహస్తంబున, ఘనబాహూ! మీరలెల్లఁ ♦ గమ్రగుణాఢ్యుల్. 32

* ఇయం సీతామమసుతా సహధర్మచరీతవ, ప్రతీచ్ఛ చైనాం భద్రం తే పాణింగృహ్ణీష్వపాణినా. 28 ఈశ్లోకమునకు గోవిందరాజమహేశ్వరతీర్థు లిరువురు పెక్కురీతుల నర్థములఁ బెంచి వ్రాసిరి వాని సారమును గ్రహించి సీసపద్యము రచింపఁబడినదని గ్రహింపనలయును. తనిశ్లోక యభిప్రాయముగూడ గోవిందరాజవ్యాఖ్యనే యించుమించుగా ననుసరించును.

క. మీరెల్ల సుచరితవ్రతు, లీరమణీమణులఁ గూడి ♦ యెంతయు ముదముల్
గూరుపుఁడీ మీకెల్ల ర,కోరాఘవులార! జాగిఁ♦జొప్పదు సుండీ!. ౩౩ 1788

చ. అనవిని యాకుమారవరు ♦ లప్పుడు నల్వురు మానికాంతుఁడై
తనరు వసిష్ఠుసమ్మతి ను♦దారకరంబులఁ దత్కరంబులన్
జనకముఖుల్ గనుంగొన నె♦సంగుముదంబునుబొందఁ దాఁకి య
య్యనలున కగ్ని వేదికి మ♦హామునివర్యుల కెంతొ భక్తితోన్. ౩౪ 1789

క. జనకునకును భార్యలతోఁ, జని వలగొని రామభరత♦సౌమిత్రులు నె
మ్మిని విధిని గల్పసూత్రం,బునఁ జెప్పినయట్లు కార్య♦మును సల్పి రొగిన్. ౩౬

సీ. అమ్మహామతులిట్లు ♦ లగ్నకృత్యంబులఁ గావించి భార్యల♦కరమ్ముకరము [సుంద
లను బట్టుకొనిన యం♦తనె యంబరమునుండి కుసుమవర్షము చాలఁ ♦ గురిసె
రమ్ముగ దుందుభుల్ ♦ రంజిల్ల మొరసె గీతములు వాద్యధ్వను♦లమరె నచ్చ
రలు గుంపుగాఁ జేరి ♦ లలితమ్ముగా నాడి రంత గంధర్వు లం♦హాయనంగఁ

తే. బాడిరా పెండ్లికొడుకులు ♦ పావనరఘు
వంశముఖ్యులు గానఁ గ♦న్పడియె నిట్టి
యద్భుతంబులు గీతవా♦ద్యాదులిట్లు
లెసఁగఁ బ్రతినాదములు పుట్టె ♦ నెల్లదెసల. ౩౫ 1791

క. రామాదులు విలసద్ఘన, భామాన్వితులపుడు మూఁడు♦వరుసలు భక్తు
ద్దాములయి స్వీయవహ్నుల, కామోదమునం బ్రదక్షి♦ణార్చనలిడుచున్. ౩౮

క. తరుణుల నల్వుర విధియుత, సరణిం బెండ్లాడి; రంత ♦ జాయాయుతులై
ధరణీశుతనూజులు న,ల్వురు విడిదిగృహంబునకును ♦ బోయిరి వేడ్కన్. ౩౯

తే. దశరథక్ష్మాపతింద్రుం డు♦దారయుక్తు
లైన నల్వురఁ గొడుకుల ♦ నాదరమునఁ
గనుఁగొనుచు వారివెంటను ♦ మునుల బంధు
జనులనుం గూడిపోయె, ను♦త్సాహ మలర. ౪౦ 1794

డెబ్బదిమూఁడవ సర్గము సంపూర్ణము.

---

౭౪ - వ సర్గము.

దశరథాదు లయోధ్యకుఁ బోవుట.

క. ఆరాత్రి గడువ జనకమ,హీరమణుని దశరథావ♦నీశుని నెంతో
గారవమున వీడ్కొని ముని, భూరమణుఁడు కౌశికుండు ♦ పొంగెడు మదితోన్.

క. మును తానుత్తరమున నెం,దు నివాసము చేసె నట్టి♦తుహినాద్రికిఁ బో
యెను [రామాదుల వారల, వనితల దీవనలఁ దన్పి ♦ పరమనియతికై.] ౧౫

చ. మునిపతి కౌశికుం డరుగ ♦ భూపతియుౕ మిథిలేశుఁ డైన య
జ్జనకుని వీడుకోల్వడసి ♦ చయ్యన స్వీయపురంబుఁ జేరఁగా
జనఁ బయనంబు సేసె నృప♦సత్తముఁ డేగుచునుండ నాతనిౕ
వెనుకొనియెౕ విదేహపృథి♦వీరమణుండును బంధుయుక్తుఁడై. 1797

సీ. అత్తవారింటికి ♦ నరుగుపుత్రికలకు నరణమీయఁగ నది ♦ తెరుణమగుటఁ
దలపోసి పెక్కులక్షల గోవులను దివ్యకంబళములను లక్షలను బట్టు
వస్త్రములను దివ్య♦వసనంబులను సుందరాలంకృతంబులై ♦ యుందములగు
దంతివాజిరథప♦దాతులదాసదాసీజనంబుల నిచ్చెఁ ♦ జెలఁగునట్లు

తే. మఱియు నారాజు సంతుష్ట♦మానసుఁడయి
స్వర్ణరజితంబులను మంచి♦పవడములను
ముత్తెములఁ బెక్కులక్షల ♦ నుత్తమమగు
కన్యకావిత్తముగ నసం♦ఖ్య ధనమిచ్చె. ౬ 1798

క. ధనమిట్టులొసఁగి దశరథ, మనుజేశు ననుజ్ఞ నొని ♦ మిథిలుఁ డంతం
దన నెలవు సేరె రాఘవుఁ, డనుమతుఁడై మహిమ వెలయు♦నట్టి కుమారుల్.

క. మునులును జతురంగబలం,బును సేవకులును నితాంత♦మోదము నొందం
జనియె నయోధ్యకు ముందుగ, మునులరుగుచునుండ నట్లు♦భూపతియెలమిౕ.

పరశురామ సందర్శనము.

సీ. తనయులతో మహా♦మునులతో నరుగంగ నాతని కెదురయి ♦ యంబరమున
నశుభసూచకముగ ♦ నతిభయదంబుగఁ బక్షులు గూసె వి♦శ్వంభరాత
లమున మృగంబులె♦ల్లను శుభమును జాలఁ గనఁబఱచెడునట్టు♦గాఁ బ్రదక్షి
ణముగఁ బోయెను భూమి♦నాయకుండా శకునాళిఁ గన్గొని పల్కె ♦ నట వసిష్ఠుఁ

తే. గాంచి క్రూరఖగంబులు ♦ కడు భయంకి
రార్భటులఁ గూయుచున్నవి♦యవియె మృగము
లెల్లను బ్రదక్షిణమ్ముగ ♦ నేగుచున్న
వశుభములు శుభశకునమ్ము ♦ లగపడియెడి. ౧౦౪ 1801

చ. మునివర! యిద్దియేమనుచు ♦ బుద్ధిచలించెడు; నివ్వి మంగళం
బు నొసఁగునో? యమంగళముఁ ♦ బుట్టఁగఁ జేయునొ? యన్ననిశ్చయం
బును గనలేక నామనము ♦ పూనెడు దుఃఖముఁ జెప్పవయ్య నా
కను నృపవాక్యముల్ విని మ♦హాముని మంజులవాక్కులొప్పఁగౕ. ౧౦౫

చ. నరవరుతోడ నిట్లను; వి♦నందగు వీనిఫలంబు ఘోరమౌ
కరణిని గల్గనున్న భయ♦కారణముల్ దెలియంగనయ్యె నం
బరమునను్న పక్షిగణ♦వాక్కుల భీతియడంగునంచు నీ
ధరమృగముల్ గనంబఱచెఁ ♦ దాల్పకుమీ! పరితాపమో విభూ!. ౧౩ 1808

క. అనివారు పల్కుసమయం,బున భూమిం గదల్చుచుఞ్ సు♦భూరుహనారం
బును బడఁ ద్రోయుచువీచెం బ,వనుఁ డప్పుడు చీఁకటులును♦భాస్కరుఁగప్పెఞ్.
సీ. ఆశాసమూహంబు ♦ లప్రకాశములయ్యె భస్మసంవృతమయి ♦ పార్థివేంద్ర
సైన్యసమూహ ము♦త్సాహహీనంబయ్యె; నవ్వసిష్ఠుఁడుఁ దక్క ♦నట్టి మునులు
రాజు నాతనిపుత్ర♦రత్నంబులును దెల్విగల్గియుండిరి యంతె♦కాని తక్కు
వారెల్లఁ దెల్వని ♦ బాసియుండిరి యంత నా చీఁకటులు గ్రమ్మ ♦ నచటిసైన్య
తే. మపుడు బూడిద గప్పిన♦యట్టులుండి
కనుఁగొనియె భీమరూపునిఁ ♦ గడుజడలగు
మిని ధరించిన జామద♦గ్న్యుని మహాత్ముఁ
బరశురాముని మర్దిత ♦ పార్థివేంద్రు. ౧౭ 1805
సీ. కైలాసభూధ్రంబు♦గతి దురతిక్రముఁ డాతఁడు కాలాగ్ని♦యట్లు దుస్స
హుఁడు భూరికాంతుల♦నొప్పుచుండుటఁ బామరాళికి దుర్నిరీ♦క్ష్యాకృతియును
నయి గొడ్డలిని మూఁపు♦నందిడుకొని తటిద్గణతుల్యమై తగు♦కాంతులరఁ
గార్ముకంబును దీవ్ర♦కాండంబు ధరియించి త్రిపురంబులంగాల్చు ♦ తేజరిల్లు
తే. పరశివుండో యనంగఁ జూ♦పట్టె నంత
నతని జపహోమనిరతులై ♦ యలరు నవ్వ
సిష్ఠముఖులైన భూసురుల్ ♦ శిష్టవిధమున
వెలుఁగు భయదాకృతిని గాంచి ♦ వెఱఁగుపడుచు. ౨౦ 1806
సీ. ఒక్కచోఁ గూడి వా♦రొకరితో నొకరిట్లు చెప్పుకొనిరి యితం ♦ డెప్పుడునృప
వితతిపైఁ గోపముఁ ♦ బెంచుచుండును దనతండ్రిని జంపె నీ♦ధరణిపతిని
కాయమంచును మును ♦ గడఁగి దానిండంపె; నక్కారణంబున ♦ నైననిపుడు
వారిఁ జంపఁడుకదా♦వసుధేశులఞ్ మున్నెచంపి కోపము మనో♦జ్వరముఁ బాసి
తే. యున్నవాఁడొట ననియిట్టు ♦ లొక్కమొగిని
వారు ప్రస్తావనలు సల్పి ♦ భార్గవునకు
భయదమూర్తికి నెదురేగి ♦ పరమభక్తి
నర్ఘ్యపాద్యంబు లొసఁగి తీ♦యనిపలుకుల. ౨౩ 1807
క. రామా! రామా! యని యిం,పొమాడ్కిని బిలిచి మిగుల ♦ నర్చింపఁగ ను
ద్దామపరాక్రమయుతుఁడౌ, రాముండా పూజలఁగొని ♦ రాఘవుతోడఞ్. ౨౪

డెబ్బదినాల్గవ సర్గము సంపూర్ణము.

---

౭౫ - వ సర్గము.

శ్రీరాముని పరశురాముఁడు తిరస్కరించుట.

క. పలికెను దీవ్రక్రోధో,జ్జ్వలుఁడై యోరామ! రామ! ♦ భవదీయంబై
వెలసెడు శౌర్యంబు జగం,బులనెల్లెడ నద్భుతముగఁ ♦ బొల్చు వినఁబడుఞ్. ౧

చ. వినఁబడుచున్న వెంతయును ♦ వింతగ నీవటఁ దాటకాహ్వయ౯
దునుముట శంభుచాపమును ♦ ద్రుంచుట లోనగువార్తలెల్ల నీ
వు నపరిచింత్యసారమునఁ ♦ బోల్చెదు నీశ్వరుకార్ముకంబుఁ ద్రుం
చిన ఘనవార్త యచ్చెరువు ♦ సెందఁగఁ జేసెడి నెన్నశక్యమే. ౧౹ 1810

చ. విని యలవార్త నేను బలు♦విల్లును వేఱొకదానినిప్డు గై
కొని యిట వచ్చినాఁడ నతి♦ఘోరముగాఁ దగునద్దె యిద్ది దీ
నిని జమదగ్ని నాకొసఁగె ♦ నిర్మలకీర్తి యతండు నాకునా
జనకుఁడు దీనియందు నొక♦సాయకవర్యముఁ గూర్పు మాపయి౯. 3 1811

క. నీబలముఁ జూపఁగాఁదగు, నీబలునింటను శరంబు ♦ నీవు దొడిగిన౯
నీబలముఁ దెలిసికొని యా,పై బలశాలివగు నీకు ♦ ద్వంద్వాహవము౯. ౪

క. నేనొసఁగువాఁడనని యా, మానివరేణ్యుండు పలుకు♦మాటలు విని యా
భూనాథుఁడు దశరథుఁడపు, డాననమున దీనభావ ♦ మధికమ్ముగుట౯. ౪౹

క. వెలవెలఁ బాఱుచు నిట్లని, పలికెం జేతులు మొగిడ్చి ♦ వసుధేశులపైఁ
గలిగిన ప్రాక్క్రుధ విడి మి,క్కిలి శాంతుఁడవైతి వార్య! ♦ క్షితిసురవర్యా!.

చ. అతులితకీర్తిశాలివి మ♦హాత్మక! యీపసికూనపైన నా
సుతులఁ గటాక్షదృష్టులను ♦ జూచుచు వే యభయంబొసంగ నీ
వు తగుదు వెల్ల వేదములఁ ♦ బూన్కిఁ బఠించుటలోనుగాఁగ స
ద్వ్రతములఁ జేసి పెంపలరు ♦ భార్గవవంశభవుండ వారయ౯. ౬౹ 1815

క. శతమఖునిచెంత భార్గవ', ప్రతిజ్ఞనొనరించి శస్త్ర♦పటలి విసర్జిం
చితివీవు ధర్మపరత౯, క్షితిఁ గాశ్యపమునికిఁ జెందఁ ♦ జేసితి వౌరా!. ౭౹ 1816

ఆ. ధరణి దారవోసి ♦ తరలి మహేంద్రాద్రి, కేగి యటనివాస ♦ మీవు సేసి
యున్నవాఁడ విప్పు ♦ డుద్ధతి మమ్మెల్లఁ, జంపవచ్చితిటకు ♦ సాధుమాని! ౮౹

క. రామునికొఱకే వచ్చితి, రాముని వధియింతునని ప♦రశుధర! యనుదో
రామునినే చంపినచో, నేమెల్లం బ్రదుకఁజాల ♦ మిది నిక్కము సూ!. ౯ 1818

క. అని దశరథుండు పల్కఁగ, ఘనశౌర్యుఁడు భార్గవుండు ♦ కడునిర్లక్ష్యం
బున వానిలెక్కసేయక, యనియె౯ శ్రీరాముతోడ ♦ నబ్దధ్వనితో౯. ౧౦

సీ. దివ్యమ్ములై విశ్రు♦తిని గాంచి లోకమందెల్లెడ శ్రేష్ఠత ♦ నెసఁగియున్న
కోదండములు రెండు ♦ కొమరారునవి దృఢసారమ్ములై ధను♦ర్వారమందు
ముఖ్యమ్ములగు; వాని♦మును విశ్వకర్మ యత్నంబున నిర్మించెఁ♦దద్ద్వయమునఁ
ద్రిపురాసురులతోడఁ ♦ ద్రిణయనుఁ డనిసేయఁ దలఁచినతఱి దేవ♦దత్తమయ్యె

తే. నొకటి; యద్దియె యారాక్ష♦సోత్కరంబుఁ
జంపె, విఱిచితివీవు త♦చ్చాపమునె మ

దీయకరగతధనువును ♦ దీనిహరికి
నమరులొసఁగిరి రెండవ♦దండునిద్ది. ౧౨ 1820

క. పరమప్రకాశమై తగు, నిరుపమ కోదండ మిద్ది ♦ నీరజనాభా
దరణాస్త్రము సుము, రామా! హరచాపసమానసార♦మగుఁ గాకుత్స్థా!.

క. హరచాపతుల్యసారము, శరాసనముగాన నిద్ది ♦ నరకేయును దో
ధరణీశపుత్ర!, వినిచితి, హరుచాపము విరలమగుట ♦ నద్దాని సభర్. ౧౩

సీ. త్రిపురాసురుల నెల్లఁ♦దెగటార్చి హరుఁడొప్ప తఱినిర్జరులు నప్పి♦తామహుఁగని
వారాహముఖ్య శ♦రీరంబులం దాల్చి యుపకృతులను నెన్నొ♦యొనరుచుటను
హరి యెక్కుఁడగు నని ♦ యంటివి నీవిష్ణు హరిని సాధనముగ ♦ నంది శివుఁడు
తానె ముఖ్యుండయి ♦ దానవసంహారమును జేసెఁ గాదె? కా♦వున శివుండె

తే. యధికుఁడని మాకుఁదోఁచెడి ♦ నరయ వీరి
యందు నధికుండెవండు బ♦లాబలములఁ
దెలియఁ గోరితిమో దేవ! ♦ తెలుపవయ్య!
సందియము వీడఁగా నన ♦ శతధృతియును. ౧౪ 1823

క. సురల యభిప్రాయముఁ దా, నరసి యథార్థము నెఱుంగు ♦ నట్లొనరుచు న
త్పురుషవరేణ్యుఁడు గావున, హరిహరులకుఁ బగను గూర్ప♦నౌనని తలఁచెన్.

చ. మనమున నిట్లు లెంచి సుర♦మాన్యుఁడు విష్ణువుఁ గాంచి "ధన్వినై
దనుజులఁ ద్రుంచినాఁడ నిట ♦ దైత్యవిరోధియు సాధనంబుగాఁ
దనగుటచే నముఖ్యుఁడగు ♦ దానవయోధవధంబునందు ము
ఖ్యనిగ ననుం దలంపుఁ" డని ♦ యొప్పుగఁ బల్కె శివుండు చూచితే!. ౧౫

క. అనిపలికి శివునిపైఁ బగ, వనజాక్షున కెనఁగఁ జేసి ♦ ప్రమథాధిపునిం
గని "చక్రిశరాగ్రమ్మునఁ, దనరి జయించితిని గాన ♦ దైత్యవధమునన్. ౧౬

తే. నేనె ముఖ్యుండ నంతియ♦గాని శివుఁడు
కాఁడ" టంచనె నని యిట్లు ♦ కినఁగి వారి
కిరువురకుఁ బగఁ బుట్టించె ♦ నిట్లు పగయుఁ
గలుగఁగా యుద్ధమును జేయు♦కాంక్షఁ బూని. ౧౭ 1827

చ. హరిహరు లొండొరుల్ గెలువ ♦ నాత్మల నెంచి తదిచ్ఛచేత గ
ర్గురు గదురంగ మార్కొనిరి ♦ క్రోధములన్ భయదంబుగాఁగ; శం
కరుని శరాసనం బపుడు ♦ గాంచె విసంజ్ఞతఁ జక్రి హుంకృతి
స్ఫురణను భీతిదంబగుచుఁ ♦ బొల్చెడు శక్తిని గల్గియుండియున్. ౧౮ 1828

క. తనకార్ముకంబు దూలినఁ, గని స్తంభితుఁడయ్యె నచటఁ ♦ గామారియుఁ; జ
య్యన సురచారణమానులు, చనుదెంచి వచించిరంత ♦ సంగ్రామ మిఁకన్.

తే. వలవదుడుగుఁడు ♦ మీరని ప్రార్థనమ్ము
సేయ శాంతిని బొందిరి ♦ శివ జనార్ద
నులు; మునీంద్రాదులప్పుడు ♦ జలజనయను
శౌర్యమున నీశుచాపంబు ♦ జడతఁ గనుట. ౧౮ 1830

చ. హరియె బలాధికుండనుచు ♦ నాత్మలనెంచిరి, కోపమొంది శం
కరుఁడు మహాయశుండు తన ♦ కార్ముకమిట్టు లసారమాట ని
ర్జరులకు నీఁ దలంపఁగ సు ♦ రల్ గ్రహియింప భయంబు నొంది భూ
వరుఁడగు దేవరాతునకు ♦ బాణముతోడ నొసంగ వేఁడినన్. ౧౯ 1831

క. సురలడిగి నట్టులే దేవరాతుని కరంబునందు ♦ బాణముతోడన్
హరుఁడిడియె శరాసనమును, బరపురభంజనమిదౌను ♦ వైష్ణవము సుమీ!.

తే. నాకరంబున నలరారు ♦ నీకడింది
కార్ముకము రాఘవా! దీనిఁ ♦ గములలోచ
నుఁడు ఋచీకునకిచ్చె నీ ♦ కడనె యుంచు
ముత్తమం బదియంచుఁ ద ♦ ళ్లోకృత్తుకరుణ. ౨౧ 1833

తే. అమ్మహాతేజుఁ డప్రతి ♦ హతసమస్త
కార్యుఁడగు జమదగ్నికిఁ ♦ గరుణ నాత్మ
జునకొసంగె మహాత్ముఁడై ♦ శోభిలు నతఁ
డగుఁ జుమీ! నాకు జనకుఁ ప ♦ ద్మనయనుఁడంత. ౨౨ 1834

సీ. సాధుతపోబల ♦ శక్తులనొప్పు మజ్జనకుఁ డాయుధములఁ ♦ గొనుట మాని
తపము సల్పుచునుండ ♦ ధరణివిభుండైన కార్తవీర్యుండు ని ♦ ష్కరుణుఁడగుచుఁ
దామసబుద్ధియై ♦ వగవని యెంచక చంపె నీవిధమగు ♦ చావు లోక
మందెందుఁ గలుగునే! ♦ యతిదారుణముగదా యద్దాని విని దోష ♦ మడరనేనుఁ

ఆ. బాపజాతియౌను ♦ బార్థివకులమని, తలఁచి చంపి మరల ♦ నిలఁ గలుగఁగ
దానిఁ బెక్కుమారు ♦ లేను జంపుచుఁ దవ,ధీనమౌ ధరిత్రిఁ ♦ బూనుకొంటి.

క. ధరణి సమస్తంబును నా, కరతలమున నునిచికొని సు ♦ కర్ముఁడు గాని
ద్ధరఁ బరఁగు కాశ్యపున క,ధ్వరమందు నొసంగినాఁడ ♦ దక్షిణగాఁగన్. ౨౫

క. క్రతుపూర్తి సమయమున నీ, క్షితి నీవిధి నొసఁగి నేను ♦ జేరి మహేంద్ర
క్షితిధరమదియే నిరత వ, సతిగాఁ దప మొప్పఁ జేసి ♦ శక్తిఁ జెలఁగితిన్. ౨౫

క. [సురసేవితమై తగు న, ద్ధరణీధ్రమునందు నేను ♦ దపమున్ సౌఖ్యా
కరముగ సల్పుచు నొక్కట, నరుదగు వీర్యమున నీవు ♦ హరుశరవరమున్.]

క. తునిమితివని వింటినిగా, వున వేగమ వచ్చినాఁడ ♦ బో రామా! నా
జనకుఁడుఁ దత్పిత యాతని, జనకుఁడు పూజింప వెలయు ♦ వక్రిధనువిదా.

ఆ. కాన దీని నీవు ♦ క్షత్రియకులజుండ, వౌట విప్రబాలు ♦ నట్లశక్తుఁ
డ నగుదునని పల్కి ♦ కర్హమా క్షత్రియ, ధర్మమూని పట్టఁ ♦ దగును జుమ్మి.

క. పరపురభంజకమగు నీ, శరాసనమునందుఁ గూర్పు ♦ శరమును శక్తిం
బరఁగుదువే, నవ్వేలరఘు,వర! ద్వంద్వాహవము నల్పు ♦ వాఁడను నీతోన్.

డెబ్బదియైదవ సర్గము సంపూర్ణము.

౭౬ - వ సర్గము.

పరశురాముని గర్వభంగము.

చ. అను జమదగ్నిసూనుని మ♦హాత్తరవాక్యముల నాలకించుచున్
జనకుని చెంతనుంట రఘు♦సత్తముఁ డప్పుడు తండ్రియందుఁ గ
ల్గిన మరియాదచే నెలుఁగు ♦ లీలఁగఁ బోవఁగనీక చాలస
న్నని గళనాదమొప్ప ముని♦నాథునితోఁ వచియించె నీగతిన్. ౧ 1842

సీ. తండ్రిదౌ ఋణమును ♦ దగినట్లు తీర్పంగఁ బలుమారు క్షత్రియ♦వంశమెల్లఁ
జెండాడి నీవు చే♦సిన కృత్యములనెల్ల వింటి శూరుఁడు పర♦వీరుఁ దునిమి
పగఁ బాపుకొనుట చే♦యఁగఁ దగుపని గదా కాన దానికిఁ బ్రతీ♦కార మీవు
చేయఁబూనితివి నీ♦చేష్టితమును నేను నంగీకరించితి ♦ నైన వీర్య

ఆ. హీనుఁగాఁ దలంచి ♦ యెంతయు నృపధర్మ, పద్ధతిని ధనుస్సుఁ ♦ బట్టఁ జాల
నట్టి వానిఁగాఁగ ♦ నవమానమును జేయు, చున్నవాఁడ విపుడు ♦ నన్నునీవు.

క. పరులు సహింపఁగఁ జాలని, యురుతేజశ్శౌర్యముల మ♦హోద్యమమున నీ
వరయుమటంచని పల్కుచు, గురుకోపము ప్రజ్వలింపఁ ♦ గోదండంబున్. 3౪

క. శరమును భార్గవరాముని, కరమ్మునుండియె గ్రహించెఁ ♦ గడుఁ జులకనఁగా
శరచాపమ్ములతోఁడనె, *వరవైష్ణవకళను దుర్ని♦వార్యముఁ గొనియెన్. ౪ 1845

చ. ధనువున బాణముం దొడిగి ♦ దానిని లీలఁగ నెక్కుపెట్టి రా
ముని భృగువంశజుం గని ప్ర♦భూతమహాత్తరరోషమొప్పఁగా

*మూలము. ఇత్యుక్త్వా రాఘవః క్రుద్ధో భార్గవస్య శరాసనమ్,
శరంచ ప్రతిజగ్రాహ హస్తా ల్లఘుపరాక్రమః. ౪. శ్లో.

ఈశ్లోకమున రామచంద్రుఁడు పరశురాముని హస్తమునుండి కోదండము బాణమును గ్రహించినట్లు చెప్పఁబడినది. మహేశ్వరతీర్థులవారు వ్యాఖ్య వ్రాయుచు "చాత్ భార్గవనిష్ఠాం వైష్ణవీం శక్తించ జగ్రాహ. తదుక్తం పాద్మే, ఇత్యుక్త్వాదేవి వైష్ణవ్యాశక్త్యా తద్గతయాసహ, జగ్రాహ వైష్ణవం చాపం వినయేనచ లీలయా ఇతి" అని వ్రాసిరి. గాన దాని ననుసరించి యీవిషయ మీపద్యమునఁ జేర్పఁబడినది. దీనిని సార్థకముచేయు శ్లో. 'నిర్వీర్యోజామదగ్న్యోஉసౌ' అను శ్లోకము ముందున్నది కానఁ బైయర్థము సార్థకమే యని తెలియఁదగును.

ననియె రఘూద్వహుండిటు ధ♦రామరవర్యుఁడవౌట, గాధినం
దనుపయి నాకుస్నేహము ని♦తాంతము గల్గుటచేత నీవొగిన్. ౬ 1846

తే. పూజ్యుఁడవు గాన నీ యసు♦పుంజముఁ గొను
బాణమును వైవఁ జాల నీ♦పాదగమన
శక్తినైనఁ దపోబల♦సమధికార్జి
తాప్రతిమలోకజాలంబు ♦ నైన నిపుడు. ౭ 1847

క. తునిమెద దేనిం గోరుదు, పని మఱియుం బలికె నీ మ♦హాశర మరిప
త్త్రన భంజకంబు వైష్ణవ, మను దివ్యమునౌను గా య♦మోఘం బగుచున్.

తే. నీబలంబును దర్పంబు ♦ నీఱు సేయఁ
జాలు వీర్యంబు గలదియా ♦ స్వకరణీయ
మగు పనిని జేయ కూరక ♦ మగుడ దనుచుఁ
బలికె నప్పుడు మునులు, దే♦వతలు మఱియు. ౯ 1849

సీ. అచ్చరల్ చారణుల్ ♦ యక్షులు సిద్ధులు గంధర్వకిన్నరౌ♦ఘంబు రాక్ష
సులు నాగములును గుం♦పులుగఁ జతుర్ముఖు ముందిడుకొని వచ్చి♦భూరివైష్ణ
వంబగు దివ్యచా♦పంబును ధరియించి యలరారు రాముని ♦ నద్భుతనుగు
తత్కృత్యమును జూడఁ♦దమినిల్చిరంబరస్థలమున రాముఁడా♦ధనువుఁ దాల్పఁ

తే. గాఁ బ్రపంచమ్ము ప్రాన్పడి ♦ కదలకల్లె
నిలిచె వైష్ణవతేజంబు ♦ వెలికిఁ బోవ
వీర్యహీనతచే భృగు♦వర్యుఁడపుడు
రాము వీక్షించె దశరథ♦రాజతనయు. ౧౧ 1850

క. రాముని తేజంబిటు లు, ద్దామపరాక్రమము నొంపఁ ♦ దా జడతనుఁడై
తామరసదళాక్షుని నా, రామునిఁ గన్గొనుచుఁ బరశు♦రాముం డంతన్. ౧౨

క. మెలమెల్లగ నీరీతిం, బలికెం గాశ్యపున కేను ♦ వసుధాతలమె
ల్లలలి నొసంగితి మునుప,య్యలామరుఁడు నన్నుఁ గాంచి ♦ యిట్లని పలికెన్.

క. ఇది నా దేశం బయ్యెం, గద నీవిఁక నుండఁ దగదు♦గా నాభూమిన్
బద యన్న నతని వచనం,బు దగం బాలింపఁ బ్రతిన ♦ పూనితి రామా !.

క. గురువాక్య మవశ్యంబుగఁ, గరణీయం బౌట రాత్రి♦కాలమ్మున నీ
ధరణి వసియింపఁ గాశ్యప, వరమునిదై భూమియిద్ది ♦ వఱలుటచేతన్. ౧౪

తే. కాన రాఘవ ! నాపాద♦గమనశక్తిఁ
జంపఁ బూనకు మే మనో♦జవము మీఱఁ
గా మహేంద్రాద్రికిని బోవఁ♦గాఁ జనుఁ గద
వినుము నాప్రార్థనముఁ దపో♦వీర్యశక్తి. ౧౫ 1855

సీ. అసదృశమైన లో♦కావళి నార్జించితిని వాని నీబాణ♦మున నడంపు
కాలవిలంబన ♦ మేల? పరంతపా! యీమహాచాపంబు ♦ నేచి యిట్లు
ధరియించుటం జేసి ♦ పరులచే నోడింపఁ బడని శౌర్యంబున ♦ వఱలువాఁడ
వనియు సురేశుండ ♦ వనియు శ్రీపతి వనియు నెఱింగితిని నేను ♦ ఘనుని నిన్ను
ఆ. నీకు శుభసమృద్ధి ♦ నెగడును గాక దే,వతలు గుంపుగూడి ♦ వచ్చి యిదిగొ
సమరభూమియందు ♦ సాటిలేక చెలంగు, నిన్ను వీరె కాంచు♦చున్నవారు.

క. ఎనలేని వీరకృత్యం,బును నీవొనరించుటరయఁ ♦ బోలుననుచు నిం
గిని నిలిచి యున్నవారిఁక, విను నాకిట సిగ్గు దోఁచె ♦ వింతగ రామా!. ౧౮౪

క. నాకిది తగునే తలఁపం,గాకుత్స్థా! నీవు ముజ్జ♦గంబుల పతివై
యీకరణి నన్ను గెలిచిన, నాకీ సిగ్గేల? దేవ ♦ నాథా! రామా!. ౧౯ 1858

సీ. అసదృశదివ్యసా♦యకమును వదలుమా సువ్రతా! రామ! యీ♦శుభశరంబు
విడువఁగాఁ గని యేను ♦ వెడలెద నమ్మహేంద్రాద్రివరంబున ♦ కనుచుఁ బరశు
రాముండు పలుకంగ♦రాఘవుండు ప్రతాపవంతుండు మఱియు శ్రీ♦మంతుఁడప్పు
డద్దివ్యమైనసా♦యకముఁ బ్రయోగించె బహుళతపంబునఁ ♦ బడసినట్టి
ఆ. లోకపంక్తులట్లు ♦ ప్రాకటశరమున, హతములైనఁగాంచి ♦ యతిజవమున
నరిగెఁ బరశురాముఁ ♦ డమ్మహేంద్రాద్రికి; నంతఁ దెలివి నొందె♦నఖిలదిశలు.

ఆ. మఱియు విదిశలెల్ల ♦ నెఱేఁ బ్రకాశించె దే
వతలు మునులు చాప♦వరముఁదాల్చి
యున్నరాము మిగుల ♦ నెన్నిరి; వలగొని
రాముఁ గొలిచి పరశు♦రాముఁ డరిగె. ౨౮ 1860

డెబ్బదియాఱవ సర్గము సంపూర్ణము.

---

౭౭ - వ సర్గము.

దశరథాదు లయోధ్యకరుగుట.

చ. పరశుధరుండు రామునకు ♦ వందనముం బొనరించి యేగ భూ
వరతనయుండు రాముఁడు వి♦వర్జితకోపుఁడు శాంతచిత్తుఁడై
పరఁగి యదృశ్యుఁడై తగు న♦పాంపతిచేతికొసంగి చాపముఁ
శరమును నంత మౌనిగణ♦సత్తములం గని మ్రొక్కె. భక్తితోఁ. ౧౪ 1861

క. గురువందన మిటులొనరిచి, కరము భయంబున మనంబు ♦ కలఁగంగా నా
తురుఁడై తగు తండ్రింగని, పరశుధరుం డేగె నాత్మ♦వసతికి నిపుడే. ౨ 1862

క. జనకా! నీపరిపాలన,మునఁ దగు చతురంగసైన్య♦ము నయోధ్యకునిం
కను బోవఁగాఁ దగుంగద, యని మఱియుం దండ్రి కిట్టు♦లనియెఁ భక్తిఁ. 3

క. |జలమును జాతకముల నుం,డలమాశించెడు విధంబు♦నన్ సైన్యము నీ
యలఘుతరాజ్ఞం గోరెడి,నిలాధిపా! యాజ్ఞయిమ్ము! ♦ యిఁకఁ బోవంగన్.|

చ. అని రఘురాముఁడాడిన ని♦లాధిపుఁ డల్లన నాలకించి వే
తనయుని దీర్ఘబాహువులఁ♦ దద్దయుఁ బ్రేమను గౌఁగిలించి మూ
ర్కొనియె శిరస్సు నిట్లు నృప♦కుంజరుఁ డివ్విధి భార్గవుండు పో
యిన గతిఁ జెప్పఁగా మొదట ♦ నెంతయు భీతిని గుందియుండుటన్. ౮ 1865

క. వినకుండి చక్కఁగా మఱి,యును రాముండొత్తి చెప్ప ♦ నురుముదమునఁ ద
న్నును బుత్రుల ధర మరలన్, జనించినట్లెంచె నంత ♦ సైన్యమునెల్లన్. ౯

క. పురికేగ నాజ్ఞయిడె భూ,వరు నాజ్ఞం దలధరించి ♦ భటవారము స
త్వరగతి నడువం జేరెను, బురమున్ ధరణీశుఁ డాత్మఁ♦బొంగెడు వేడ్కన్. ౯౫

సీ. ఆయయోధ్యాపుర ♦ మప్పు సుందరపతాకాన్వితంబయి యొప్పి♦యలరుచున్న
భూరిధ్వజంబులఁ ♦ బొలుపొంది మంగళతూర్యఘోషంబుల♦తోఁ జెలంగి
పన్నీరు చల్లి పు♦ష్పములు పెల్లుగ వైచి రాజమార్గంబులు ♦ రంజిలంగఁ
జేయఁగా నెంతయుఁ ♦ జెలువారు చుండె; నంతట రాజురాక ము♦దంబునింప

తే. మోముదమ్ములు వికసిల్ల ♦ ముఖ్యములగు
మంగళధ్వను లలరార ♦ మనుజులెల్ల
యెడల నిండుగ నిలిచిరి ♦ గడుమనోజ్ఞ
ముగ జనాకీర్ణమగు పుర♦మ్మును నృపుండు. ౭౫ 1868

క. తనయులతోడఁ బ్రవేశిం,చెను బురమున వెలయుచున్న ♦ క్షితిసురులును ద
క్కిన పౌరులు దూరమునన్, మనుజేశ్వరు నెదురుకొనిరి ♦ మనము లలరఁగన్.

తే. అమ్మహాయశుఁ డతుల మ♦హావిభూతి
నలరి శ్రీమంతులౌ తన♦యాత్మజన్ము
లెల్లఁ గొలువఁ బ్రవేశించె ♦ హిమవదద్రి
వలె వెలింగెడు సౌధంబు ♦ భాసురంబు. ౬ 1870

క. జనులెల్ల నంతిపురమున, ఘనతరమోదంబు మీఱఁ ♦ గ్రాలిరి నృపుఁడున్
దనయంతఃపురమునఁ గలి,గిన కామపదార్థవితతిఁ ♦ గీల్కొను మదితోన్. ౬౫

తే. మోదమందుచునుండె నా♦భూదయితు క
ళత్రములగు కౌసల్యా సు♦మిత్రలును సు
మధ్యమయగు కైకేయియు ♦ మఱియుఁ గలుగు
నృపునికాంతలుఁ గోడండ్ర♦కెల్లఁ బ్రీతి. ౧౦ 1872

సీ. ఉపచారములు చేసి ♦ యొప్పు నంతఃపురమునకుఁ గొంపోవంగఁ ♦ బూనిభాగ్య
గరిమచేఁ గ్రాలెడి ♦ ధరణికుమారిత సనులయశస్విని ♦ సైన యూర్మి

శను గుశధ్వజుకూఁతు♦లను మాండవీశ్రుతకీర్తులఁ గొని లోని♦కిని జనంగ
నాకాంతలెల్ల న♦త్యంతమంగళ వేషములఁ జెలువారుచు ♦ లలితములగు

తే. క్షౌమవస్త్రంబులను గట్టి ♦ సకలగేహ, దేవతాలయములకు భ♦క్తిని సపర్య
లెల్ల నొనరించి యంతట ♦ నుల్లమలర, వంద్యులకు వందనమ్ములు♦వరుస సలిపి.

క. [ధనద భవనోపమస్వీ,య నికేతనములనుజేరి ♦ యువనీసురులన్
ధనధాన్యగోప్రదానం,బునఁ దృప్తిం బొందునట్లు ♦ పూజించి రొగిన్.] 1874

క. సతులంతటఁ దమతమప్రియ, పతులం గూడుకొని మోద♦వార్ధి మునిఁగి య
ప్రతిమసుఖంబులఁ గాంచిరి, హితముగ నేకాంతమందు♦నిచ్ఛానుగతిన్. ౧౩౪

చ. క్షితిపతిపుత్రులెల్లరును ♦ స్వీయపరాక్రమ మీ ధరిత్రి న
ప్రతిమఁ జెలంగ రూపగుణ♦రాజితలై ప్రియపత్నులొప్ప; న
స్త్రతతివిలాసముం గని వి♦శాలధనం బలరారఁగా సుహృ
ద్వితతిని గూడి తండ్రికిని ♦ వేడుక సేవల సల్పిరెంతయున్. ౧౫ 1876

తే. [మఱియుఁ గాలానుసరణిగ ♦ మంచినీతి
నెఱిఁగి స్వీయగుణంబుల ♦ నెంతొ సంత
సంబు నొనగూర్చుచుండిరి ♦ జనకునకును
బురుషసింహులునాఁ గీర్తిఁ ♦ బొల్పుమీఱి.] 1877

సీ. దశరథుండట్లు మో♦దంబున నొకకొంత కాలమేగంగఁ గే♦కయతనూజ
యందుఁ దాఁ గన్నట్టి♦యాత్మజు భరతునిఁగని పల్కెఁ బుత్ర! కే♦కయధరిత్రి
పాలకు ముద్దుల ♦ పట్టియు నీమేనమామయునై బహు♦మాన్యుఁడైన
యుధాజిత్తుని ♦ న్నెలమిఁ దోడ్కొనిపోవ వచ్చియున్నాఁడు (వి♦వాహవేళ

తే. మిథిలకేతెంచి ననుఁ గాంచి♦మేదినీసు,రేంద్రమధ్యమునం బంప♦వే! మదీయ
భాగినేయుని నంచని ♦ ప్రార్థనంబు,చేసె ధర్మజ్ఞ! యతనికిఁ ♦ జేయు ప్రీతి.)

క. అని దశరథుండు పల్కిన, విని కైకసుతుండు భక్తి ♦ వినయంబులచే
(జనకునకు మ్రొక్కి శ్రీరా,ముని లక్ష్మణుఁ గౌఁగిలించి ♦ మోదంబలరన్.)

క. తనతమ్ముఁడైన శత్రు,ఘ్నునితోఁ బయనంబు సేయఁ♦గోరి యపుడు తం
డ్రిని, దుఃఖరహితకృత్యం,బును చేయు మహాత్ము రాఘు♦వుని వీడ్కొనుచున్.

క. నరపుంగవుఁడై తనరెడు, భరతుఁడు తల్లులను వేఁడి ♦ వారియనుమతిన్
యరిగెం గేకయరాట్పుర, వరమున; కిటు సోదరుండు ♦ పయనము సేయన్.

క. సౌమిత్రియును బలాఢ్యుఁడు, రాముండమరాళితోడఁ ♦ బ్రతియై తగు న
బ్భూమండలపతిఁ దండ్రిని, నేమనంబునఁ బూజసేసి ♦ నిశ్చలభక్తిన్. ౨౦

ఆ. మోదమొందఁ జేసి ♦ రాదటరాముండు, ధర్మవేత్తగానఁ ♦ దండ్రియాజ్ఞఁ
బురజనులకు హితము ♦ లరయఁ బ్రియమ్ములు, నైన పనులనెల్ల ♦ నాచరించె.

క. శ్రుతులను స్మృతులను నెఱింగిన, నుతివిభవము గల్గియున్న♦మాన్యుఁడు గానన్

హితముగఁ దల్లులకును గురువితతికిఁ దాఁ జేయఁదగిన ♦ పృథుకృత్యములన్.*

సీ. కాలంబులనెఱింగి ♦ కావించుచుండె; నాతనివైన శీలప్ర♦వృత్తముల నరసి
దశరథుండును భూమి ♦ దైవతంబులుఁ బౌరు లతనిదేశంబున ♦ నలరు ప్రజలు
ప్రీతులై రంత స♦ద్వృత్తశీలంబులనే కాక తక్కిన♦యెల్ల సుగుణ
ములను మహాయశం♦బున సత్యశౌర్యంబు లనునొప్పుభూపాగ్ర♦తనయుఁ డఖిల

తే. భూతములకు బ్రహ్మదేవుండు ♦ వోలె నెల్ల
వారికిం బ్రియతముఁడయి ♦ వారిలో గు
ణాధికుండయి తనరారె ♦ నవ్విధమున
నెల్లవారికిఁ బ్రియగతి ♦ నుల్లసిల్లి. ౨౮ 1885

*సీ. తండ్రికి శుశ్రూషఁ ♦ దాఁ జేయుచుండియుఁ గామవశుండయి ♦ కమ్రభోగ
రససమాస్వాదన ♦ రతచిత్తుఁడై సదా జానకీపరతంత్ర ♦ మానసుఁడయి
లలితస్వకృత్యజా♦లముల జానకి తనవశము గావించిన ♦ స్వాంతముగల
దగుట నెప్పుడు నామె ♦ యందె యాసక్తుఁడై నవనవాకృతిమీఱి♦నైజకామ

తే. మలరఁ జిరకాల మవిరత♦లలితభోగ
ములను సీతాసమేతుఁడై ♦ మోదమలర
ననుభవించుచు విహరించు♦చును జెలంగె
జానకియు రామునకు సంత♦సంబుఁ గూర్చె. ౨౯ 1886

ఆ. అతనితండ్రి గూర్చి♦నట్టి యిల్లాలుగా
వున మహీజపతికి ♦ ఘనతరప్రి
యయయి వెలసె; మఱియు ♦ నామె శుశ్రూషచే
నందముననుభూమి ♦ నతులయగుట. ౩౦ 1887

సీ. రాముండు ప్రీతుఁడై ♦ రంజిల్లఁ జేసె నావనితను భర్తపై ♦ నినుమడిగ, నె
సంగుప్రీతిని బొంది ♦ జానకి యలరారె భార్యచిత్తంబున ♦ వఱలునట్టి
యనురాగమును గూఢ♦మగు దానిరాముండు ననుభావములచేత ♦ నరసి తెలిసి
కొనుచుండె. జనకనం♦దనయగు మైథిలి సూక్ష్మజ్ఞురాలౌట ♦ సురవనితల

తే. మించురూపంబుఁ గలదౌట ♦ మేటి లక్ష్మి
వలె వెలుఁగునదియౌటచే ♦ భర్తమనసు
నతసికంటెను మిక్కిలి ♦ యరసి యెఱిఁగె
నిట్టు లొండొరుమనసుల ♦ నెఱిఁగి రొకట. ౩౧ 1888

*మూలము రామస్తు సీతయా సార్ధం విజహార బహూన్ ఋతూన్, మనస్వీ తద్గతస్తస్యా నిత్యం హృది సమర్పితః. అను దానికి వ్యాఖ్యాతలుచేసిన విశేషార్థములనుబట్టి సీసపద్యము వ్రాయఁబడినదని తెలియునది.

క. ధరణీశర్షి కుమారుఁడు, వరపార్థివసుతయు రూప♦వైభవయుఁను నై
పరఁగు మహీసుతతో శ్రీహరి లక్ష్మినిగూడి వెల్గు♦నట్టులు వెలసెన్. ౨౯ 1889

డెబ్బదియేడవ సర్గము సంపూర్ణము.

కాండాంతపద్యము.

చ. హరిహయముఖ్యనిర్జరగ♦ణార్చిత దివ్యపదాంబుజా! మనో
హరతనువైభవా! భవము♦ఖాదినిరంతరసంస్తుతా! మునీ
శ్వరపరిగీయమానవర♦శాశ్వతముక్తిపదప్రదాహ్వయా!
నిరుపమనీలనీరద వి♦నిర్మల దివ్యతనూలతోజ్జ్వలా!. 1890

సీ. ఇది మహీసురకుల♦విదితకాశ్యపమానిగోత్రజాపస్తంబ♦సూత్ర, శ్రీత్రి
పురసుందరీవర♦కరుణాత్తసంస్కృతాంధ్రకవిత్వవైభవ♦ప్రథితకీర్తి
జనమంచివంశాబ్ధి♦చంద్రసుబ్రహ్మణ్యవిబుధవర్యసుపుత్ర, ♦ వినుతిపాత్ర
పండితగురుభక్త, తాండవకృష్ణాపరాభిధేయార్యజ♦నాళిభజన

తే. నిరతశేషాద్రిశర్మప్ర♦ణీతమైన
యాంధ్రరామాయణంబున ♦ నతిమనోజ్ఞ
పుణ్యకళ్యాణకథలచే ♦ భువిని బాల
కాండ మాచంద్రరవితార♦కముగ వెలయు.

బాలకాండము సంపూర్ణము.

శ్రీ. శ్రీ. శ్రీ.